

SANCTI AURELII

AUGUSTINI,

HIPPONENSIS EPISCOPI,

OPERA OMNIA.

32

S.-CLODOALDI. — E TYPOGRAPHIA BELIN-MANDAR.

SANCTI AURELII

AUGUSTINI,

HIPPONENSIS EPISCOPI,

OPERA OMNIA,

MULTIS SERMONIBUS INEDITIS AUCTA ET LOCUPLETATA;

EXTRACTA E COLLECTIONE

SS. ECCLESIÆ PATRUM;

ACCURANTIBUS

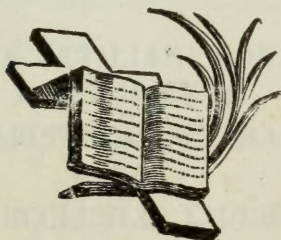
D. A. B. CAILLAU,

CANONICO HONORARIO CENOMANENSI ET CADURCENSI,

PLURIBUSQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS.

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS TRIGESIMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

APUD PARENT-DESBARRES, EDITOREM,

SANCTÆ SEDIS ORDINUM INSIGNIBUS DECORATUM,

VIA VULGO DICTA DE SEINE, 48.

MDCCCXL.

SANCTI AURELII

AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERUM

PARS VI.

OPERA POLEMICA.

CONTRA LITTERAS PETILIANI DONATISTÆ CIRTENSIS EPISCOPI LIBRI II ET III.

AD CATHOLICOS EPISTOLA CONTRA DONATISTAS,
vulgo
DE UNITATE ECCLESIÆ, LIBER UNUS.

CONTRA CRESCONIUM GRAMMATICUM PARTIS DONATI, LIBRI IV.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA LITTERAS PETILIANI

LIBRI III.

LIBER II[1].

In quo ad omnia et singula verba Epistolæ Petiliani sic respondet Augustinus, tanquam cum adversario præsente colloquatur.

I. Primis partibus Epistolæ Petiliani[2], quas tantum modo inveneramus, satis nos respondisse meminerunt, qui ea legere vel audire potuerunt. Sed quia postea tota est a fratribus inventa atque descripta, missaque nobis ut universæ respondeamus, non erat defugiendum hoc officium styli nostri: non quia ille novum aliquid dicit, cui non jam multis modis et sæpe responsum est: sed propter tardiores

[1] Scriptus circiter initium anni 402. — [2] Vide D. Guillon, tom. xxii, pag. 725-278.

fratres, qui ea quæ alicubi legerint, ad omnia paria referre non possunt, ita morem geram eis, qui me omnino ad singula respondere compellunt, ut quasi alternis sermonibus in præsentia disseramus. Verba ex Epistola ejus ponam sub ejus nomine, et responsionem reddam sub meo nomine, tanquam, cum ageremus, a notariis excepta sint. Ita nemo erit qui me aliquid prætermisisse, aut propter indiscretas personas se non potuisse intelligere conqueratur: simul etiam ut iidem ipsi Donatistæ, qui coram nobiscum disserere nolunt, per litteras quas suis ediderunt, ita non effugiant respondentem sibi ad singula veritatem, tanquam nobiscum facie ad faciem colloquantur.

II. Ab ipso exordio Epistolæ suæ PETILIANUS dixit : « Petilianus episcopus dilectissimis fratribus, compresbyteris et diaconibus ministris per diœcesim nobiscum in sancto Evangelio constitutis : Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. »

III. AUGUSTINUS respondit : Agnosco apostolicam salutationem : videris quis dicas, unde tamen didiceris quod dicis adverte. Sic salutat Paulus Romanos, sic Corinthios, sic Galatas, sic Ephesios, Colossenses, Philippenses, Thessalonicenses. Quæ igitur dementia est, cum his Ecclesiis nolle communicare pacis salutem, in quarum Epistolis didicisti pacificam salutationem.

IV. PETILIANUS dixit : « Bis baptisma nobis objiciunt ii qui sub nomine baptismi animas suas reo lavacro polluerunt, quibus equidem obscœnis sordes cunctæ mundiores sunt, quos perversa munditia aqua sua contigit inquinari. »

V. AUGUSTINUS respondit : Nec aqua nostra inquinamur, nec vestra mundamur : sed aqua baptismi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti cum datur alicui, nec nostra, nec vestra est, sed illius de quo Joanni dictum est : « Super

» quem videris Spiritum sicut columbam descendentem » et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu » sancto[1]. »

VI. Petilianus dixit : « Conscientia namque dantis attenditur, qui abluat accipientis. »

VII. Augustinus respondit : De conscientia Christi ergo securi sumus. Nam si quemlibet hominem ponas, incerta erit accipientis mundatio, quia incerta conscientia est abluentis.

VIII. Petilianus dixit : « Nam qui fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. »

IX. Augustinus respondit : Non est perfidus Christus, a quo fidelis homo fidem percipit, non reatum. Credit quippe in eum qui justificat impium, ut deputetur fides ejus ad justitiam[2].

X. Petilianus dixit : « Omnis res enim origine et radice consistit ; et si caput non habet aliquid, nihil est : nec quidquam bene regenerat, nisi bono semine regeneretur. »

XI. Augustinus respondit : Quid te pro Christo vis opponere, sub quo te non vis ponere ? Ille est origo et radix caputque nascentis, de quo non timemus sicut de homine quolibet, ne forte sit fictus et pessimus, et de origine pessima oriamur, de pessima radice surgamus, pessimo capiti conformemur. Quis enim homo de homine securus sit, cum scriptum sit : « Maledictus omnis qui » spem suam ponit in homine[3]? » Semen autem quo regeneramur, verbum Dei est, id est, Evangelium. Unde Apostolus dicit : « In Christo enim Jesu per Evangelium » ego vos genui[4]. » Qui tamen etiam non caste annuntiantes Evangelium, annuntiare permittit, et in hoc gaudet : quia etsi non caste annuntiabant, sua quærentes,

[1] Joan. I, 33. — [2] Rom. IV, 5. — [3] Jerem. XVII, 5. — [4] I Cor. IV, 15.

non quæ Jesu Christi, castum tamen erat quod annuntiabant. Et dixerat Dominus de quibusdam talibus : « Quæ » dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite ; dicunt » enin, et non faciunt[1]. » Si ergo caste annuntiatur quod castum est, etiam ipse annuntiator, quia verbo consociatur, credentem congenerat : si autem ipse non regeneretur, castum tamen sit quod annuntiat, nascitur credens non ex ministri sterilitate, sed ex veritatis fœcunditate.

XII. Petilianus dixit : « Quæ cum ita sint, fratres, quæ potest esse perversitas, ut qui suis criminibus reus est, alium faciat innocentem, dicente Domino Jesu Christo ; » Arbor bona fructus bonos facit, arbor mala malos fructus facit : numquid colligunt de spinis uvas[2]? » Et iterum, « Omnis homo bonus de thesauro cordis sui profert » bona, et omnis homo malus de thesauro cordis sui profert mala[3]. »

XIII. Augustinus respondit : Omnis homo etiam si non sit suis criminibus reus, alterum non fecit innocentem, quia non est Deus : alioquin si ex innocentia baptizantis expectatur ut fiat innocentia baptizati, tanto erit quisque innocentior, quanto innocentiorem a quo baptizetur invenerit, et tanto ipse minus erit innocens, quanto et ille a quo baptizatur. Et si forte contra aliquem tenet odium qui baptizat, hoc et illi qui baptizatur, imputabitur. Ut quid ergo miser currit ad baptismum ? Ut ei dimittantur peccata sua, an ut imponantur aliena ? An sicut navis mercatoris alia ponat, alia suscipiat ? Arborem autem bonam et fructum ejus bonum, et arborem malam et fructum ejus malum, homines solemus intelligere, et opera eorum, sicut consequenter ostenditur in verbis, quæ tu quoque commemorasti : « Bonus homo de bono thesauro cordis sui » profert bona, et malus homo de malo thesauro cordis sui

[1] Matth. xxiii, 3. — [2] Id. vii, 16. — [3] Id. xii, 35.

» profert mala. « Cum autem Dei verbum prædicat, Dei sacramentum ministrat, non de suo, si malus est, prædicat aut ministrat : sed deputabitur in eis, de quibus dictum est : « Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite ; » dicunt enim quæ Dei sunt, faciunt autem quæ sua sunt[1]. » Nam si ita est, ut dicis, id est, fructus baptizantium ipsi baptizati existimantur, magnum malum Africæ denuntiatis, si tot Optati pullulaverunt, quotquot baptizavit Optatus.

XIV. Petilianus dixit : « Et iterum, Qui baptizatur a mortuo, non ei prodest lavatio ejus. Non mortuum, corpus exanime, nec hominis funus porrectum asseruit esse baptistam ; sed Dei non habentem spiritum, qui mortuo comparatur, sicut alio loco Discipulo manifestat, Evangelio protestante, ait Discipulus ejus : « Domine, permitte « mihi sepelire patrem meum. Ait illi Jesus : Sequere me » et sine mortuos, mortuos suos sepeliant[2]. » Pater discipuli non erat baptizatus, paganum paganis addixit : nisi hoc de infidelibus dixerit, mortuus mortuum non potest sepelire. Mortuus igitur quidem non aliqua morte, sed vita sua percussus. Nam qui sic vivit ut reus sit, vita mortua cruciatur. A mortuo igitur baptizari, hoc est mortem sumpsisse, non vitam. Agendum nobis et dicendum est, quatenus traditor vita mortuus habeatur. Mortuus est ille qui baptismo vero nasci non meruit, mortuus est ille similiter qui justo baptismo genitus mixtus est traditori : ambo vitam baptismi non habent, et qui nunquam penitus habuit, et qui habuit et amisit. Dicit enim Dominus Jesus Christus : « Advenient in eum septem spiritus nequiores, et » erit homo ille deterior priore[3]. »

XV. Augustinus respondit : Diligentius quære quomodo dictum et quomodo intelligendum sit testimonium

[1] Matth. xxiii, 3. — [2] Id. viii, 21. — [3] Id. xii, 45.

quod de Scriptura posuisti. Nam quia mortui solent mystice appellari omnes iniqui, manifestum est : sed Christus, cujus est baptisma verum, quod propter hominis vitia dicitis falsum, vivit sedens ad dexteram Patris, et nec ipsa carnis infirmitate jam morietur, et mors ei ultra non dominabitur : cujus baptismo qui baptizatur, non a mortuo baptizatur ; et si forte ministri operarii dolosi sua quærentes, non quæ Jesu Christi, et Evangelium non caste annuntiantes, et Christum per contentionem et invidiam prædicantes, propter iniquitates suas mortui sunt appellandi, sacramentum tamen Dei vivi nec in mortuo moritur. Mortuus enim erat Simon ille a Philippo in Samaria baptizatus, qui Donum Dei volebat pecunia comparare [1] : sed vivebat ad ejus pœnam baptisma quod habebat.

XVI. Quam sit autem falsum quod dicis : « Ambo vitam baptismi non habent, et qui nunquam penitus habuit, et qui habuit et amisit, » hinc licet advertas, quod qui baptizati apostatant, et per pœnitentiam redeunt, non eis redditur baptismus, quem si amitterent, redderetur. Mortui sane vestri quomodo baptizant secundum sensum vestrum? An mortui non sunt (ut cætera taceam, et dicam quod omnibus notum atque quotidianum est) ebriosi ? Cum de vidua dicat Apostolus : « Quæ autem in deliciis agit, vi-» vens mortua est [2] ? » Deinde in illo concilio vestro, quo Maximianum cum suis auctoribus vel suis ministris damnastis, excidit tibi quam eloquenter dixeritis : Ægyptiorum admodum exemplo, pereuntium funeribus plena sunt littora, quibus in ipsa morte major est pœna, quod post extortam aquis ultricibus animam, nec ipsam invenerunt sepulturam ? » Et tamen unus eorum Felicianus utrum revixerit, vos videritis : secum tamen apud vos intus habet, quos foris mortuus baptizavit: Sicut ergo a vivo bap-

[1] Act. VIII, 13 et 15. — [2] Tim. V, 6.

tizatur, qui vivi Christi baptismo induitur : sic a mortuo baptizatur, qui mortui Saturni, vel cujuslibet alterius baptismo involvitur : ut interim cito dicamus, quomodo verba quæ posuisti, sine cujusquam nostrum angustia possint intelligi. Nam sicut accipiuntur a vobis, non vos explicare, sed nos vobiscum implicare contenditis.

XVII. Petilianus dixit : « Agendum, inquam, nobis dicendumque est, quatenus perfidus traditor vita mortuus habeatur. Judas apostolus fuit, cum traderet Christum : idemque honore apostoli perdito spiritaliter mortuus est, suo postea laqueo moriturus, sicut scriptum est? « Pœnitet me, inquit, quia tradidi sanguinem justum, » et abiit, et laqueo se suspendit[1]. » Laqueo traditor periit, laqueum talibus dereliquit : de quo Dominus Christus clamavit ad Patrem : « Pater, quos dedisti mihi, omnes servavi, et ex illis nullus periit nisi filius perditionis, » ut impleretur Scriptura[2]. » Olim namque David sic in eum sententiam dixerat, qui esset Christum perfidis traditurus : « Episcopatum ejus accipiat alter; sit uxor ejus vidua, et filii ejus orphani[3]. » Ecce quantus est spiritus Prophetarum, ut cuncta futura pro præsentibus viderit, ut ante plurima sæcula nasciturus traditor damnaretur. Denique ut dicta sententia compleretur; Episcopatum ejus apostoli perditi sanctus Mathias accepit. Nemo hinc stolidus, nemo perfidus disputet : triumphum Mathias, non injuriam retulit, qui de Domini Christi victoria spolium retulit proditoris. Hoc igitur facto episcopatum tibi quid vindicas hæres nequioris traditoris; Judas Christum carnaliter tradidit, tu spiritaliter furens Evangelium sanctum flammis sacrilegis tradidisti. Judas legislatorem tradidit perfidis, tu quasi ejus reliquias legem Dei perdendam hominibus tradidisti : qui si legem diligeres, ut juvenes Mac-

[1] Matth. XXVII, 4. — [2] Joan. XVII, 12. — [3] Psal. CVIII, 8.

chabæi, pro Dei legibus necareris[1] : (si nex dici hominum potest, quos moriendo pro Domino perficit immortales :) quorum unus scilicet fratrum tyranno sacrilego hac fidei voce respondit : Tu quidem scelerate et impie de præsenti vita nos perdis ; Rex autem mundi qui regnat in æternum et regni ejus non erit finis, mortuos nos pro suis sanctis legibus, in æternæ vitæ conservationem resuscitabit. Si hominis mortui testamentum flammis incenderes, nonne falsarius punireris? Quid de te ergo futurum est, qui sanctissimam legem Dei judicis incendisti? Judam facti vel in morte pœnituit : te non modo non pœnitet, verum etiam nequissimus traditor nobis legem servantibus persecutor et carnifex existis. »

XVIII. Augustinus respondit : Vide quid intersit inter vestras maledicas voces, et nostras veridicas assertiones. Attende paululum. Ecce exaggerasti crimen traditionis : et invidiosissimis verbis, velut captiosus inventor, Judæ nos proditori comparasti. Ad hoc tibi ego cum brevissime respondero. Non feci quod dicis, non tradidi, falsa objicis, nunquam id probabis : nonne omnis iste verborum ingentium fumus repente dilabitur? An forte probare conaberis? Hoc ergo prius faceres, et deinde in nos tanquam in convictos quo velles cumulo invectionis insurgeres. Ecce una vanitas, audi alteram.

XIX. Tu ipse cum de prædicta Judæ damnatione loquereris, dixisti : « Ecce quantus est spiritus Prophetarum, ut cuncta futura pro præsentibus viderit, ut ante plurima sæcula nasciturus traditor damnaretur : » et nôn vidisti eadem prophetia stabili et certa et inconcussa veritate, qua prædictum est, quod unus discipulus traditurus esset Christum, prædictum etiam quod totus mundus esset crediturus in Christum. Cur attendisti in prophetia

[1] 2 Mach. vii, 3.

hominem qui tradidit Christum, et non ibi attendisti orbem pro quo est traditus Christus? Quis tradidit Christum? Judas. Quibus eum tradidit? Judæis. Quid ei fecerunt Judæi? « Foderunt, inquit, manus meas et pedes, dinu-» meraverunt omnia ossa mea : ipsi vero consideraverunt » et conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, et » super vestimentum meum miserunt sortem. » Quantum sit ergo quod tanto pretio emptum est, in Psalmo ipso paulo post lege. « Commemorabuntur et convertentur » ad Dominum universi fines terræ; et adorabunt in cons-» pectu ejus universæ patriæ gentium : quoniam Domini » est regnum, et ipse dominabitur gentium [1]. » Quis autem potest ad commemoranda cætera de orbe credituro innumerabilia prophetica documenta sufficere? Sed tu laudas prophetiam, quia vides in ea hominem qui vendidit Christum, nec in ea vides possessionem, quam emit venditus Christus. Ecce altera vanitas, audi tertiam.

XX. Inter multa tuæ invectionis verba dixisti: « Si hominis mortui testamentum flammis incenderes, nonne falsarius punireris? Quid de te ergo futurum est, qui sanctissimam legem Dei judicis incendisti? » Hæc dicens non attendisti, quod te utique movere deberet, quomodo fieri posset, ut nos testamentum incenderemus, et in ea hæreditate consisteremus, quæ illo testamento conscripta est : vos autem mirum est testamentum servasse, et hæreditatem perdidisse. Nonne in eo Testamento scriptum est : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et » possessionem tuam terminos terræ [2]? » Huic hæreditati communica, et objice mihi de Testamento quod voles. Nam quæ dementia est, ideo Testamentum tradere te noluisse flammis, ut contra verba litiges testatoris? Nos autem cum habeamus in manibus Gesta ecclesiastica et mu-

[1] Psal. xxi, 17-29. — [2] Id. ii, 8.

nicipalia, in quibus legamus eos qui contra Cæcilianum alterum episcopum[1] ordinaverunt, potius fuisse divinorum Codicum traditores, non tamen insultamus, non invehimur in vos, nec sanctarum paginarum cineres in vestris manibus plangimus, nec Macchabæorum tormenta flagrantia sacrilegio vestri timoris opponimus, dicentes : Vestra potius membra quam Dei eloquia ignibus traderetis. Nolumus enim esse vani, ut alienis commissis, quæ aut ignoratis aut improbatis, vobis inanem strepitum concitemus. Quod autem vos a totius orbis communione separatos videmus (quod scelus et maximum, et manifestum, et omnium vestrum est) si exaggerare velim, tempus me citius quam verba deficient. Et hoc tu si defendere velis, ea es objecturus orbi terrarum, quæ si objicienda sunt, admones unde amplius accuseris; si objicienda non sunt, non defenderis. Ut quid ergo inflaris adversus me de traditione, quæ nec mea est, nec tua, si manet illud pactum, ut non nobis objiciamus aliena ; si autem non manet, tua potius est quam mea? Quanquam et manente illo pacto arbitror me justissime dicere, ut ille judicetur socius ejus qui tradidit Christum, qui cum toto orbe non se tradidit Christo. « Ergo, inquit Apostolus, Abrahæ semen estis, » secundum promissionem hæredes[2]. » Et iterum dicit : « Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi[3]. » Idemque semen Abrahæ ad omnes gentes pertinere demonstrat ex illo, quod Abrahæ dictum est : « In semine tuo bene- » dicentur omnes gentes[4]. » Quapropter puto justum esse quod postulo, ut testamentum Dei, quod jam olim apertum est, aliquantum advertamus, et quem non invenerimus traditi cohæredem, ipsum judicemus traditoris hæredem ; ille pertineat ad Christi venditorem, qui Christum negat orbis emptorem. Nempe quando se post resurrectio-

[1] Majorinum. — [2] Gal. III, 29. — [3] Rom. VIII, 17. — [4] Gen. XXII, 18.

nem Discipulis demonstravit, et palpanda membra dubitantibus præbuit, hoc illis ait : « Quoniam sic scriptum » est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere tertia » die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab » Jerusalem [1]. » Ecce a qua hæreditate vos alienatis : ecce cui hæredi resistitis. Ita-ne vero parceret Christo in terra ambulanti, qui contradicit in cœlo sedenti? Adhuc non intelligitis quoniam quidquid nobis objicitis, sermoni ejus objicitis. Promittitur chritianus orbis, et creditur : impletur, et contradicitur. Cogitate, obsecro, quid pati pro tanta impietate debuistis ; et tamen si quid passi estis nescio, non vidi, non feci : tu hodie, qui non pateris vim persecutionis meæ, redde mihi rationem separationis tuæ. Sed iterum ac sæpe dicturus es; quæ si non probas, ad neminem pertinent : si autem probas, ad me non pertinent.

XXI. PETILIANUS dixit : « His ergo criminibus septus, esse verus episcopus non potes. »

XXII. AUGUSTINUS respondit : Quibus criminibus? Quid docuisti? qui ostendisti? Et si ostendisses crimina nescio quorum, quid hoc ad semen Abrahæ, in quo benedicuntur omnes gentes?

XXIII. PETILIANUS dixit : « Si Apostoli persecuti sunt aliquem, aut aliquem tradidit Christus? »

XXIV. AUGUSTINUS respondit : Possem quidem dicere ipsum Satanam omnibus malis hominibus esse pejorem, cui tamen tradidit Apostolus hominem in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu [2]. Itemque alios, de quibus dicit : « Quos tradidi Satanæ, ut discant non » blasphemare [3]. » Et Dominus Christus flagellatos expulit de templo improbos mercatores, ubi etiam connexum est testimonium Scripturæ dicentis : « Zelus domus tuæ co-

[1] Luc. XXIV, 26. — [2] I Cor. V, 5. — [3] Tim. I, 20.

» medit me[1]. » Ecce invenimus Apostolum traditorem, Christum persecutorem. Possem ista dicere, et te in non parvos æstus mittere, ut non querelas eorum qui patiuntur, sed animum eorum qui faciunt, quærere cogereris. Sed hinc noli laborare, non ea dico; sed dico ad semen Abrahæ, quod est in omnibus gentibus, non pertinere, si quid non recte vobis factum est, fortasse a palea Dominicæ segetis, quæ nihilominus est in omnibus gentibus. Vos ergo reddite rationem separationis vestræ. Sed prius attendite quales habeatis, quos vobis objici non vultis; et videte quam inique faciatis, cum aliena facta nobis objicitis, etsi ea quæ dicitis probaretis. Ita nulla erit ratio separationis vestræ.

XXV. Petilianus dixit : « At enim aliqui dicent, Filii non sumus traditoris. Ejus est aliquis filius, cujus facta sectatur. Hi enim certissimi filii sunt, idemque parentibus similes, quos non ista caro, nec sanguis, sed mores et facta parentibus consimiles genuerunt. »

XXVI. Augustinus respondit : Paulo ante nihil contra nos dicebas, nunc etiam cœpisti dicere aliquid et pro nobis. Hæc enim propositio tua in eo te tenet, ut si nos hodie, cum quibus agis, non conviceris traditores et homicidas, et si quid aliud criminaris, quidquid tale ostenderis in eis, qui nos tempore præcesserunt, omnino nobis obesse non possit. Quorum enim dissimilia facta habemus, eorum filii esse non possumus. Et vide quo te commiseris : si aliquem forte etiam nostræ ætatis hominem, et nobiscum viventem, de aliquo tali reatu forte conviceris, nullo modo præjudicat omnibus gentibus, quæ in semine Abrahæ benedicuntur, a quibus tu te separando sacrilegus inveniris. Ita (quod fieri non potest) nisi omnes, qui ubique sunt, noveris, omniumque mores et facta non so-

[1] Joan. II, 15.

lum didiceris, sed etiam demonstraveris, tam mala esse quam dicis, non habes cur objicias orbi terrarum, qui est in sanctis, nescio quos parentes, quibus eos probas esse consimiles. Nec te aliquid adjuvabit, si etiam demonstrare potueris, eos qui tales non sunt, cum eis qui tales sunt sumere sacramenta communia. Primo quia vos ipsos respicere debetis, cum quibus ea celebretis, quibus detis, a quibus sumatis, et vobis eos objici nolitis. Deinde si filii sunt Judæ, qui diabolus inter Apostolos fuit, quicumque facta ejus imitantur : cur non filios Apostolorum dicamus, qui non facta sua cum talibus, sed Domini sacramenta communicant, sicut Apostoli Dominicam cœnam cum illo traditore sumpserunt? ideo, vobis longe dissimiles, quod hominibus unitatem servantibus hoc objicitis, quod conscissa unitate vos facitis?

XXVII. Petilianus dixit : « De se ipso Judæis dicit Dominus Christus, « Si non facio facta Patris mei, nolite « mihi credere [1]. »

XXVIII. Augustinus respondit : Jam supra respondi, Hoc et verum est, et pro nobis contra vos est.

XXIX. Petilianus dixit : « Falcidicos et mendaces sic identidem objurgat : Filii diaboli estis, et ab initio enim ille accusator fuit, et in veritate non stetit. »

XXX. Augustinus respondit : Non solemus legere, ille accusator fuit; sed, ille homicida fuit. Quærimus autem unde fuerit diabolus homicida ab initio ; et invenimus, quod primum hominem occiderit, non gladium stringendo, aut aliquam vim corporaliter inferendo ; sed persuadendo peccatum, et a paradisi felicitate dejiciendo. Quod tunc paradisus, hoc nunc Ecclesia. Diaboli ergo filii sunt, qui homines ab Ecclesia seducendo interficiunt. Sicut autem per verba Dei novimus ubi sit plantatus para-

[1] Joan. x, 37.

disus, sic per verba Christi ubi sit Ecclesia didicimus; » Per omnes, inquit, gentes, incipiens ab Jerusalem[1]. » Ab isto universo ad partem quamlibet quisquis separat hominem, ille diaboli filius et homicida convincitur. Sed et verbum, quod ipse posuisti, ut de diabolo diceres, Ille accusator fuit, et in veritate non stetit, vide in quos conveniat. Accusatis enim orbem terrarum criminibus aliorum, quos etiam ipsos accusare potius quam convincere potuistis; et in veritate Christi non stetistis. Ille enim dicit: Ecclesiam per omnes gentes incipientem ab Jerusalem: vos autem, in parte Donati.

XXXI. Petilianus dixit: « Tertio quoque similiter persecutorum dementiam hoc nomine appellat: « Progenies viperarum, quomodo fugietis judicium gehennæ? » Ideoque mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et scribas; et ex illis occidetis, et crucifigetis, et flagellabitis in synagogis vestris, donec veniat super vos omnis » sanguis justus, quem effudistis in terram a sanguine Abel » justi, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, » quem occidistis inter templum et altare[2]. » Numquid vere carnaliter sunt filii viperarum, ac non magis mente serpentes, et trilingui malitia, tactuque mortifero et spiritu veneni flagrantes? Vere viperæ facti sunt, qui insontibus populis mortes morsibus vomuerunt. »

XXXII. Augustinus respondit: Hæc si dicam de talibus esse dicta, quales vos estis, respondebitis, Proba. Quid enim, tu probasti? Aut si eo putas probari quo dicuntur, non opus est eadem repetere. Recita illa ipsa tibi et a nobis in vos. Ecce et ego probavi, si hoc est probare. Et tamen disce quid sit probare. Neque enim extrinsecus quæro documenta, ut vos viperas probem. Ecce idipsum vipereum est, non habere in ore firmamentum veritatis, sed

[1] Luc. xxiv, 47. — [2] Matth. xxiii, 32.

venenum maledictionis, sicut scriptum est : « Venenum aspidum sub labiis eorum [1]. » Et quia hoc passim a quolibet in quemlibet dici potest, quasi quæreretur, quorum ? continuo subjecit : « Quorum os maledictione et amaritu- » dine plenum est. » Cum ergo talia dicitis in homines per totum mundum dispersos, et quos omnino ignoratis, quorum etiam multi nec Cæciliani, nec Donati nomen audierunt : nec auditis in silentio respondentes : Non ad nos pertinet quidquid dicitis, non vidimus, non fecimus, quid loquamini penitus ignoramus : vos qui nihil aliud vultis, quam dicere quod probare omnino non potestis, quid aliud quam os vestrum maledictione et amaritudine plenum est ? Jam videte utrum vos possitis ostendere non esse viperas, nisi ostenderitis omnes Christianos omnium gentium traditores esse, et homicidas, et non esse Christianos. Imo vero etiam si potestis singulorum hominum per totum orbem diffusorum vitas et facta nosse et ostendere, tamen antequam id faciatis, cum temere ista jactatis, os vestrum vipereum est, os vestrum maledictione et amaritudine plenum est. Ostendite jam, si potestis, quem prophetam, quem sapientem, quem scribam occiderimus et crucifixerimus et flagellaverimus in synagogis nostris. Attendite quanto labore impenso, nullo modo probastis, quod Donatus et Marculus prophetæ fuerint, aut sapientes, aut scribæ, quia non fuerunt [2]. Quod etsi possetis, quid faciatis ut ostendatis a nobis occisos, quos nec nos ipsi novimus? quanto minus orbis terrarum, cui venenoso ore maledicitis? Aut unde potestis ostendere animum nos habere consimilem interfectoribus eorum, quos nec saltem ab aliquibus interfectos potestis ostendere? Attendite hæc omnia, videte utrum aliquid horum, vel de orbe terrarum vel orbi terrarum probare possitis : cui tamen quia

[1] Psal. XIII, 3. — [2] Vide infra, n. 44, et contra Crescon lib. III, n 54.

maledicere non quiescitis, in vobis vera ostenditis, quæ de illo falsa jactatis.

XXXIII. Porro si nos velimus probare vos esse interfectores Prophetarum, nimis longum sit ut per loca singula colligamus, quas furiosi vestri principes Circumcellionum et ipsæ catervæ vinolentorum atque insanorum, non tantum ediderint ab initio schismatis vestri, sed et omnino edere non desistant strages. De proximo ago : proferantur eloquia divina, quæ versantur in manibus et nostris et vestris : eos teneamus interfectores Prophetarum, quos contradictores invenerimus linguis Prophetarum. Quid doctius dici potest, quid citius ostendi potest ? Mitius ageretis trajiciendo ferrum per viscera Prophetarum, quam quod lingua interficere conamini verba Prophetarum. Dicit Propheta : « Commemorabun-» tur et convertentur ad Dominum universi fines terræ[1]. » Ecce agitur, ecce impletur. Vos autem non solum contra id quod dicitur, aures incredulas clauditis ; sed etiam contra id quod jam geritur, linguas furiosas exeritis. Audivit Abraham dictum : « In semine tuo benedicentur om-» nes gentes : et credidit, et deputatum est illi ad justi-» tiam[2]. « Vos videtis factum, et reclamatis ; et non vultis deputari vobis ad injustitiam, quod recte deputaretur, etiam si nondum factum, sed tantummodo dictum non crederetis. Imo non solum non vultis vobis deputari ad injustitiam : sed etiam si quid pro hac impietate patimini, deputari vobis vultis ad justitiam. Aut si non sunt istæ persecutiones Prophetarum, quia non fiunt ferro, sed verbo : quæ fuit causa, ut divinitus diceretur : « Filii » hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua » eorum gladius acutus[3] ? » Sed quando colligam ex Prophetis omnibus omnia testimonia Ecclesiæ toto orbe dif-

[1] Psal. xxi, 28. — [2] Gen. xxii, 18 ; Rom. iv, 3. — [3] Psal. lvi, 5.

fusæ, quæ omnia contradicendo interficere et extinguere conamini? Sed ligati estis : quia in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum [1]. Verumtamen unum illud commemorabo ex ore Domini, qui testis est testium : « Oportebat, inquit, impleri omnia » quæ scripta sunt in Lege et Prophetis et Psalmis de » me [2]. » Quæ sint hæc, ipse indicet : « Tunc aperuit illis » sensum, inquit, ut intelligerent Scripturas, et dixit eis : » Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum » pati, et resurgere a mortuis, et prædicari in nomine » ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per om- » nes gentes, incipientibus ab Jerusalem [3]. » Ecce quod scriptum est in Lege et Prophetis et Psalmis de Domino. Ecce quod de se, et de Ecclesia ipse Dominus aperuit, se ostendens, illam promittens. Vos autem his tam manifestis testimoniis resistentes, et ea, quia delere non potestis, depravare conantes, quid faceretis, si inveniretis membra Prophetarum, qui sic sævitis in eloquia Prophetarum, ut nec Dominum audiatis impletorem, manifestatorem, expositorem Prophetarum. Nam quantum potestis, etiam ipsum cæditis, quando et ipsi non ceditis?

XXXIV. Petilianus dixit : « De vobis quoque David persecutoribus hæc dicit : « Sepulcrum patens est guttur » eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum » sub labiis eorum [4]. Quorum os maledictione et ama- » ritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effunden- » dum sanguinem [5]. » Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt, non est timor Dei ante oculos eorum. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam, sicut cibum panis? »

XXXV. Augustinus respondit : Sepulcrum patens est

[1] Psal. XVIII, 5. — [2] Luc. XXIV, 44. — [3] Ibid. 45-49. — [4] Psal. V, 16 — — [5] Id. XIII, 3.

guttur eorum, unde mendaciorum mortes exhalant. « Os » enim quod mentitur, occidit animam [1]. » Si autem nihil est verius quam id quod dixit Christus, Ecclesiam suam per omnes gentes incipientem ab Jerusalem : nihil est mendacius quam id quod dicitis, in parte Donati. Linguæ autem dolosæ sunt eorum, qui cum facta sua noverint, non solum se dicunt justos esse homines, sed etiam justificatores hominum : quod de uno dictum est : « Qui justifi» cat impium [2] : » et quod sit justus et justificans [3]. Nam de veneno aspidum, et ore maledictione et amaritudine pleno, satis diximus. Veloces pedes autem ad effundendum sanguinem, etiam Maximianistas habere dixistis : testis est plenarii vestri concilii sententia, toties Gestis proconsularibus et municipalibus allegata. Illi autem neminem, quantum audimus, corporaliter occiderunt. Intellexistis ergo etiam spiritali cæde animarum sanguinem fundi gladio schismatis, quod in Maximiano damnastis. Videte ergo si non sint pedes vestri veloces ad effundendum sanguinem, cum præciditis homines ab unitate orbis terrarum, si hoc in Maxiamianistis recte dixistis, quia præciderunt aliquos a parte Donati. Ita-ne nos viam pacis non cognovimus, qui studemus servare unitatem spiritus in vinculo pacis; et vos eam nostis, qui sermoni Christi quem habuit post resurrectionem cum Discipulis suis, tam pacifico, ut inde inciperet dicens : « Pax vobiscum [4], » ita resistitis, ut nihil aliud quam hoc ei dicere convincamini : Tu quod dixisti de unitate omnium gentium, falsum est; nos quod dicimus de crimine omnium gentium, verum est? Qui dicerent ista, si esset timor Dei ante oculos eorum? Videte itaque si non ista quotidie dicendo plebem Dei diffusam toto orbe terrarum, tanquam cibum panis dentibus finire conamini.

[1] Sap. I, 11. — [2] Rom. IV, 5 — [3] Id. III, 26. — [4] Joan. X, 19.

XXXVI. Petilianus dixit : « Monet etiam Dominus Christus, « Cavete a pseudo-prophetis, qui veniunt ad vos » in vestimentis ovium, intus autem sunt lupi rapaces. Ex » fructibus eorum cognoscetis eos [1]. »

XXXVII. Augustinus respondit : Si abs te quæram, quibus nos fructibus lupos rapaces esse cognoscatis, dicturus es crimina aliena, nec in eis quorum esse dicuntur unquam probata. Si autem tu a me quæras, quibus fructibus vos potius esse lupos rapaces cognoscamus ; objicio schismatis crimen, quod tu negabis, ego autem statim probabo : neque enim communicas omnibus gentibus et illis Ecclesiis Apostolico labore fundatis. Hic dicturus es : Non communico traditoribus et homicidis. Respondet tibi semen Abrahæ : Hæc sunt illa crimina, vel non vera, vel non mea. Sed hæc interim sepono, tu ostende Ecclesiam. Jam vox illa mihi sonabit, quam in pseudo-prophetis vitandam Dominus monuit ostendentibus partes, et ab universo alienare conantibus : « Ecce hic est Christus, ecce » illic [2]. » Sed usque adeo putas veras oves Christi cor non habere, quibus dictum est : Nolite credere ; ut lupum audiant dicentem : Ecce hic est Christus ; et pastorem non audiant dicentem : « Per omnes gentes incipientibus ab » Jerusalem [3]. »

XXXVIII. Petilianus dixit : « Sic, sic improbe persecutor, quocumque te velamine bonitatis obtexeris, quocumque nomine pacis bellum osculis geras, quolibet unitatis vocabulo hominum genus illicias ; qui hactenus fallis ac decipis, vere diaboli filius es, dum moribus indicas patrem. »

XXXIX. Augustinus respondit : Hæc a nobis in vos dicta esse reputa : et ut noveris in quos potius conveniant, quæ superius dixi commemora.

[1] Matth. vii, 15. — [2] Id. xxiv, 23. — [3] Luc. xxiv, 47.

XL. Petilianus dixit : « Nec adeo mirum, quod tibi nomen episcopi illicite assumis. Hæc est vera diaboli consuetudo, ita demum decipere si sibimet vindicet vocabulum sanctitatis, Apostolo prædicante : « Nec mirum est, » inquit, si ipse Satanas transfigurat se velut Angelum » lucis, et ministros suos quasi ministros justitiæ [1]. » Nec mirum est ergo quod te falso episcopum vocas. Nam et illi angeli perditi, amatores virginum mundanarum, qui carnem corrumpendo corrupti sunt, licet divinis exuti virtutibus angeli esse desierint, nomen tamen retinent Angelorum, seseque semper Angelos putant, qui divina soluti militia in exercitum diaboli similes transierunt, Deo magno clamante : « Non permanebit Spiritus meus in homi- » nibus istis in æternum, quoniam caro sunt [2]. » Quibus reis ac vobis dicet Dominus Christus : « Ite in ignem » æternum, quem paravit Pater meus diabolo et an- » gelis ejus [3]. » Si angeli mali non essent, diabolus angelos non haberet ; quos et sanctus Apostolus in illo judicio resurgendi a sanctis hominibus dicit esse damnandos : » Nescitis quoniam Angelos judicabimus [4]? » Si veri Angeli essent, judicium in Angelos Dei homines non haberent. Sic quoque Apostoli sexaginta, qui cum Domino Christo duodecim derelictis, a fide apostatæ recesserunt, in tantum hominibus miseris adhuc putantur Apostoli, ut ex his Manichæus et cæteri multis diabolicis sectis multas animas implicent, quas ut caperent perdiderunt [5]. Nam profecto perditus Manichæus, si tamen fuit, non in illis sexaginta ponendus est, si nomen ejus Apostoli inter duodecim continetur, aut in locum Judæ traditoris subrogato Mathia, voce Christi ordinatus est, ut tertius-decimus Paulus, qui sese Apostolorum novissimum memorat,

[1] 2 Cor. xi, 14, 15. — [2] Gen. vi, 3. — [3] Matth. xxv, 41. — [4] 1 Cor. vi, 3. — [5] *Pro* perierunt.

ne quisquis esset posterior Apostolus crederetur. Sic enim dixit : « Ego enim sum novissimus Apostolorum, qui non » sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ec- » clesiam Dei[1]. » Nec in hoc vobis blandiamini ; Judæus hæc fecerat : licet et vos nobis perniciem ut Pagani faciatis. Bellum namque illicite geritis, quibus non licet repugnare, Vos enim cupitis vivere nobis occisis, nobis vero victoria est fugere vel occidi. »

XLI. Augustinus respondit : Videris quemadmodum testimonia Scripturarum posueris, vel quomodo intellexeris, nihil ad rem de qua nunc agitur. Ad hoc enim certe ista omnia dixisti, ut probares esse falsos episcopos, sicut sunt falsi angeli et falsi apostoli. Novimus et nos, esse falsos angelos et falsos apostolos et falsos episcopos, et, sicut dicit verus Apostolus, falsos fratres[2] : sed cum ab utrisque adversus invicem possint ista jactari, probare aliquid opus est, non inaniter loqui. In quos tamen conveniat crimen fallaciæ, recole quæ supra diximus, et invenies : ne tædio simul legentibus, eadem sæpius repetendo. Et tamen quid hoc ad Ecclesiam toto orbe terrarum diffusam, sive quod de palea ejus, quæ cum illa per totum mundum est, potueris dicere ; sive quod de Manichæo dixisti, vel de cæteris diabolicis sectis ? Si enim ad triticum non pertinet quidquid etiam de palea dicitur quæ adhuc cum illo est, quanto minus pertinent ad membra Christi toto orbe diffusa, tam olim et tam aperte separata portenta.

XLII. Petilianus dixit : « Jubet nobis Dominus Christus : Cum vos persecuti fuerint homines in civitate ista, fugite in alteram : quod si in ea vos persequentur, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israël, donec veniat Filius hominis[3]. Si de Judæis et paganis

[1] 1 Cor. xv, 9. — [2] 2 Cor. xi, 26. — [3] Matth. x, 23.

nobis præmonet, tu qui Christianum te memoras, dira facta gentilium non debes imitari. An sic Deo servitis, ut vestris manibus occidamur? Erratis, erratis, si hoc creditis miseri. Nam non habet Deus carnifices sacerdotes. »

XLIII. Augustinus respondit : Fugere de civitate in civitatem a facie persecutionis, non hæreticis vel schismaticis præceptum sive permissum est quod estis vos ; sed prædicatoribus Evangelii, cui resistitis vos. Quod ut facile probemus, nunc certe in civitatibus vestris estis, et nemo vos persequitur. Prodeundum ergo vobis est, et reddenda ratio separationis vestræ. Neque enim sicut excusatur infirmitas carnis, quando cedit violentiæ persecutionis, sic debet et veritas cedere falsitati. Proinde si persecutionem patimini, quare non dimittitis civitates in quibus estis, ut impleatis quod ex Evangelio commemoratis? si autem non patimini persecutionem, quare nobis respondere non vultis? Aut si timetis forte, ne cum responderitis, persecutionem patiamini; quomodo ergo imitamini eos prædicatores, quibus dictum est : « Ecce mitto vos sicut oves » in medio luporum? » Quibus item dictum est : « Nolite » timere eos qui corpus occidunt, animam autem non pos» sunt occidere [2]? » Et quomodo non facitis contra præceptum Petri apostoli, qui ait : « Parati semper ad respon» sionem omni poscenti vos de fide et spe vestra [2] : » Postremo quare per violentissimas turbas etiam ultro improbi estis Ecclesiis catholicis, ubi potueritis : quod innumerabilibus exemplis res ipsa indicat? Sed dicitis vos loca vestra defendere, et resistitis fustibus et cædibus quibuscumque potueritis. Quare ibi non audistis vocem Domini dicentis : « Ego autem dico vobis non resistere malo [3]? Aut si fieri potest, ut aliquando recte per vim corporalem resistatur violentis, nec ideo præceptum violetur quod audimus

[1] Matth. x, 16. — [2] I Petr. III, 15. — [3] Matth. v, 39.

a Domino : Ego autem dico vobis non resistere malo : cur non etiam hoc fieri potest, ut per ordinatas et legitimas potestates de sedibus quæ illicite usurpantur, vel ad injuriam Dei retinentur, pius expellat impium, et justus injustum? Neque enim eo modo persecutionem passi sunt pseudo-prophetæ ab Elia, quomodo ipse Elias a rege nequissimo [1]. Aut quia flagellatus est Dominus a persecutoribus, propterea passionibus ejus comparandi sunt quos ipse de templo flagellatos ejecit. Restat ergo ut nihil aliud requirendum esse fateamini, nisi utrum juste an impie vos separaveritis a communione orbis terrarum. Nam si hoc inventum fuerit quod impie feceritis, non miremini si non desunt ministri Deo per quos flagellemini : quia persecutionem patimini, non a nobis, sed sicut scriptum est, ab ipsis factis vestris [2].

XLIV. Petilianus dixit : « Clamat rursus de cœlo Dominus Christus ad Paulum : « Saule, Saule, quid me » persequeris. Durum est tibi contra stimulum calci- » trare[3]. » Saulus tunc dictus est, ut ei postmodum baptisma componeret nomen. Vobis ergo non durum est Christum toties persequi in sacerdotibus suis, Domino ipso clamante : « Ne tetigeritis Christos meos[4]. » Sanctorum computate tot funera, et vivacem Christum toties occidistis. Postremo si sacrilegus non sis, sanctus esse non potes homicida.

XLV. Augustinus respondit : Defendite vos ipsos a persecutione, quam passi sunt a vestris qui cum Maximiano se a vobis separaverunt; et illic invenietis defensionem nostram. Si enim dicitis non vos fecisse : Gesta proconsularia et municipalia recitamus. Si dicitis recte vos illis fecisse, cur ipsi talia pati non vultis? Si dicitis, Sed nos schisma non fecimus : hoc ergo quæratur, et antequam

[1] 3 Reg. xviii, 40. — [2] Sap. xi, 21. — [3] Act. ix, 4. — [4] Psal. clxiv, 15.

constet an ita sit, nemo persecutores accuset. Si dicitis etiam schismaticos persecutionem pati non debuisse, quæro utrum et de basilicis, in quibus insidiantur ad seducendos infirmos, expelli per ordinatas potestates non debeant? Si dicitis nec hoc debere, reddite prius Maximianistis basilicas, et sic nobiscum agite. Si dicitis debere, quærite jam quid pati debeant a potestatibus ordinatis, qui eis resistendo Dei ordinationi resistunt. Unde aperte Apostolus dicit : « Non enim sine causa gladium portat, vindex » est enim in iram ei qui male agit [1]. » Quod si omnino diligenter veritate tractata hoc inventum fuerit, ut nec per judicia publica schismatici aliquid pati debeant, nec de locis insidiarum et fallaciarum suarum pelli; et dixeritis vobis displicere, quod Maximianistæ a quibusdam vestris ista perpessi sunt; cur non liberius de toto agro Domini, id est, de toto mundo clamant frumenta Dominica : Nec ad nos pertinet quod zizania vel quod palea nostra committit, quia displicet nobis? Si vobis sufficere ad purgationem fatemini, quoniam quidquid mali fit a vestris, displicet vobis : quare vos ergo separastis? Hinc enim vos accusat ipsa vestra defensio. Si enim propterea vos ab iniquis partis Donati non separatis, quia unusquisque sarcinam suam portat, cur ab iniquis orbis terrarum, quos putatis aut fingitis, vos separastis? An ut sarcinam schismatis omnes pariter portaretis?

XLVI. Et cum quærimus a vobis, quos vestrum a nostris probetis occisos. Nullam quidem legem ab imperatoribus datam ut occideremini recolo. Illi autem de quibus maximam invidiam facere soletis [2], Marculus et Donatus, ut moderatius dixerim, incertum est utrum se ipsi præcipitaverint, sicut vestra doctrina non cessat quotidianis exemplis; an vero alicujus potestatis jussu præcipitati sint.

[1] Rom. XIII, 4. — [2] Vide lib. III contra Crescon. n. 54.

Si enim incredibile est magistros Circumcellionum solitas mortes sibimet intulisse, quanto incredibilius potestates Romanas insolita supplicia jubere potuisse? Itaque de hac re, quam nimis invidiosam putatis, si verum est quod dicitis, quid hoc pertinet ad Dominicum triticum : Palea quæ foras volavit, paleam quæ intus remansit accuset : non enim tota poterit, nisi ventilabro ultimo separari. Si autem falsum est, quid mirum si palea tanquam levi flatu dissensionis ablata, etiam Dominicum triticum falsis criminationibus insectatur? Quapropter de omnibus talibus invidiosis criminibus hoc vobis frumentum Christi, quod per agrum, id est, per totum mundum cum zizaniis crescere jussum est, libera et secura voce respondet : Si non probatis quod dicitis, ad neminem pertinet : si autem probatis, ad me non pertinet. Ex quo fit, ut quicumque se ab ista unitate frumenti propter zizaniorum, vel paleæ crimina separavit, propter ipsum dissensionis et schismatis malum nec ab ipso crimine homicidii se possit defendere, dicente Scriptura : « Qui odit fratrem suum, homicida est[1]. »

XLVII. PETILIANUS dixit : « Ergo, ut diximus, Dominus Christus clamavit ad Paulum ; « Saule, Saule, quid me » persequeris? Durum est tibi adversus stimulum calci- » trare[2]. » Dixit autem Paulus : Quis es, Domine? Eique responsum est : « Ego Christus Nazarenus, quem tu perse- » queris. » Et ille tremens ac stupens dixit : « Domine, » quid me vis facere ? » Et Dominus ad illum, « Surge, » et intra in civitatem, et dicetur tibi quid te oporteat fa- » cere. » Et interpositis, « Surrexit autem Saulus de terra, » apertisque oculis suis nihil videbat. » O ultrix furoris cæcitas, oculorum persequentis lumen obnubilas, solo baptismo recessura! Videamus ergo in civitate quid gessit. Introiit, inquit, Ananias ad Saulum. Et cum imposuisset

[1] Joan. III, 15. — [2] Act. IX, 4.

ei manus, ait : Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui visus est tibi in via qua veniebas, ut videas et implearis Spiritu sancto. Confestim ceciderunt ab oculis ejus tanquam squamæ, et visum recepit, et surgens baptizatus est. Cum igitur Paulus a crimine persequendi baptismo liberatus, oculos sumpserit innocentes, cur non vis persecutor et traditor cæcus falso baptismate ab iis quos insequeris baptizari? »

XLVIII. Augustinus respondit : Nec persecutorem nec traditorem probas, quem vis denuo baptizare. Et si probas aliquem, non est tamen denuo baptizandus persecutor et traditor, si jam Christi baptismo baptizatus est. Paulum quippe propterea baptizari oportuit, quia nunquam tali baptismo tinctus fuit. Itaque nihil habet simile ad causam quam nobiscum agitis, quod de Paulo interponere voluisti. Sed si hoc non interposuisses, puerili declamationi locum non invenisses, ubi diceres : « O ultrix furoris cæcitas, solo baptismo recessura ! » Quanto enim fortius in vos exclamandum est : O ultrix furoris cæcitas, quæ non Paulo comparata, sed Simoni, nec accepto baptismo recedit a vobis? Nam si persecutores ab eis quos persequuntur baptizandi sunt, Primianus a Maximianistis baptizetur, quos instantissime persecutus est.

XLIX. Petilianus dixit : « At enim constanter opponitis, dixit Apostolis Christus : « Qui semel lotus est, non » habet causam nisi pedes lavandi, sed est mundus to» tus[1]. » Si verba ista plene discutias, subsequentibus obtineris. Sic namque locutus est, dicens : Qui semel lotus est, non habet causam nisi pedes lavandi, sed est mundus totus : et vos mundi estis, sed non omnes. Hoc autem dixit propter Judam, qui eum fuerat traditurus. Quisquis ergo traditor factus es, baptismum perdidisti. Denique post

[1] Joan. XIII, 10.

quam ipse damnatus est traditor Christi, Apostolos undecim sic plenius confirmavit : « Jam vos mundi estis, prop-
» ter sermonem quem locutus sum vobis, manete in me,
» et ego in vobis. » Et iterum his undecim dixit : « Pa-
» cem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis[1]. »
Cum hæc ergo, damnato, ut diximus, traditore, Apostolis undecim dicta sint, vos quoque traditores similiter pacem et baptismum non habetis.

L. Augustinus respondit : Si ergo perdidit baptismum traditor, quisquis a vobis baptizatus postea traditor factus fuerit, si ad vos redire voluerit, denuo baptizetur. Quod si non facitis, satis vos ipsi judicatis falsum esse quod dictum est : « Si quis ergo traditor factus es, baptismum perdidisti. » Si enim perdidit, redeat et recipiat : si autem redit et non recipit, non perdiderat. Deinde si propterea dictum est Apostolis : « Jam vos mundi estis; » et, « Pacem meam » do vobis; » quia jam inde discesserat traditor, non erat ergo munda et pacifica cœna illa tanti sacramenti, quam prius quam ille exiret, omnibus dedit. Quod si clausis oculis dicere audetis, quid faciamus nisi potius nos exclamemus : O ultrix furoris cæcitas eorum qui volunt esse legis doctores, sicut dicit Apostolus, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant[3]. Nisi tamen pertinaciæ cæcitas impediret, non erat difficilis intellectus, ut videres non dixisse Dominum præsente Juda : Nondum mundi estis; sed, « Jam vos mundi estis. » Addidit autem, « non omnes; » quia ibi erat qui mundus non erat : qui tamen si præsentia sua cæteros pollueret, non eis diceretur : « Jam vos mundi estis: » sed diceretur, ut dixi : Nondum mundi estis. Postquam vero ille discessit, dixit eis : « Jam » vos mundi estis : » nec addidit, sed non omnes : quia jam discesserat, quo etiam præsente, sicut eis dictum est,

[1] Joan. xv, 3. — [2] Id. xiv, 27. — [3] I Tim. I, 7.

mundi erant, sed non omnes, quia erat illic unus immundus. Quapropter his verbis magis Dominus declaravit, in uno cœtu hominum eadem sacramenta sumentium, aliquorum immunditiam mundis obesse non posse. Certe si putatis apud nos esse similes Judæ, hæc verba nobis dicite : « Mundi estis, sed non omnes. » Non autem hoc dicitis : sed dicitis propter quosdam immundos : Immundi estis omnes. Hoc Discipulis Dominus, Juda præsente, non dixit : et ideo qui hoc dicit, non didicit a bono magistro quod dicit.

LI. Petilianus dixit : « Quod si nos bis baptismum facere dicitis, imo vos facitis qui occiditis baptizatos : non quia baptizatis hoc dicimus, sed quia unumquemque dum occiditis, sanguine suo facitis baptizari. Etenim baptismum aquæ vel spiritus, extorto sanguine martyris quasi factum est geminum. Sic autem ipse quoque Salvator baptizatus primitus a Joanne [1], baptizandum sese professus est iterum, non jam aqua, nec spiritu, sed sanguinis baptismo, cruce passionis : sicut scriptum est ; « Accesserunt ad eum » duo discipuli filii Zebedæi dicentes : Domine, cum veneris in regnum tuum, fac nos sedere unum ad dexteram tuam, et alterum ad sinistram. Respondit eis Jesus: » Difficilem rem petitis. Numquid calicem quem ego bibiturus sum, potestis bibere, et baptismo quo ego baptizor » baptizari? Dixerunt illi : Possumus. Et ait illis : Calicem » quidem quem ego bibiturus sum, bibere potestis, et baptismo quo ego baptizor baptizabimini, et cætera [2] : » Si hæc duo sunt baptismata, vestra nos laudatis invidia, profitemur. Cum enim nostra corpora occiditis, bis baptismum facimus, sed baptismo nostro et sanguine baptizamur ut Christus. Erubescite, erubescite persecutores, similes Christo martyres facitis, quos post aquam veri baptismatis sanguis baptista perfundit. »

[1] Matth. III, 16. — [2] Marc. x, 35 et seqq.

LII. Augustinus respondit : Primo cito respondemus, quia non vos occidimus, sed ipsi vosmetipsos vera morte occiditis, cum vos ab unitatis viva radice præciditis. Deinde si omnes qui occiduntur sanguine suo baptizantur, omnes latrones, iniqui, impii, scelerati, qui damnati feriuntur, martyres habendi sunt, quia suo sanguine baptizantur. Si autem non baptizantur sanguine suo, nisi qui occiduntur propter justitiam, quia ipsorum est regnum cœlorum : vidistis prius esse quærendum propter quid patimini, et postea quid patimini. Quid ergo buccæ inflantur antequam facta defendantur? Quid perstrepit lingua antequam probetur vita? Si schisma fecisti, impius es : si impius es, ut sacrilegus moreris, cum pro impietate puniris : si ut sacrilegus moreris, quomodo tuo sanguine baptizaris? An dicis : « Non feci schisma? » Hoc ergo quæramus : quid ante clamas quam probas?

LIII. An dicis : « Et si sacrilegus sum, a te occidi non debeo? » Alia quæstio est de atrocitate facti mei, quod nunquam veraciter demonstras; alia de baptismo sanguinis tui, unde te mendaciter jactas. Nam neque occidi te, nec probas te ab aliquo occidi : nec si probes, ad me pertinet quicumque te occiderit, sive secundum potestatem legitime a Domino datam juste fecerit, sive sicut messis Dominicæ palea cupiditate aliqua mala scelus admiserit : sicut ad te non pertinet qui[1] recentibus temporibus cum intolerabili potentatu etiam militibus sibi comitantibus, non quia timebat aliquem, sed ut ab omnibus timeretur, viduas oppressit, pupillos evertit, aliena patrimonia prodidit, aliena matrimonia separavit, res vendendas innocentium procuravit, venditarum pretia cum dominis plangentibus divisit. Ex me ista dicere videar, si non tacito nomine agnoscitur de quo dicam. Quæ si vera sunt, sicut

[1] Optatum Gildonianum intelligit.

ad vos ista non pertinent : ita nec quidquid dicis, ad nos etiam si vera diceres. Si autem falsa fama de illo collega vestro justo et innocente mentita est ; nullo modo etiam famæ credendum est, quæ de innocentibus tanquam de traditoribus Codicum, vel tanquam de interfectoribus hominum seminata est. Huc accedit, quia ego illum commemoro qui vobiscum vixit, cujus natalitia tanta celebratione frequentabatis, cui pacis osculum inter sacramenta copulabatis, in cujus manibus Eucharistiam ponebatis, cui vicissim danti manus porrigebatis, cujus aures inter tantos Africæ gemitus surdas libera voce offendere timebatis : quem nescio quis vestrum, quia vel ex obliquo urbanissime tetigit, ut ei diceret quod Comitem[1] haberet Deum, ingenti laude ferebatur. Tu autem illos nobis objicis, cum quibus non viximus, quorum faciem non vidimus, quorum ætate vel pueri vel fortasse nondum nati eramus. Quæ est ista tanta iniquitas atque perversitas, velle nobis imponere sarcinas ignotorum, cum vos portare nolitis amicorum ? Clamat Scriptura divina : « Videbas furem, et » concurrebas cum eo[2]. » Si te non contaminavit quem vidisti, cur mihi objicis quem videre non potui? An dicis : Non cum eo concurri, quia facta ejus displicebant mihi? Sed nempe ad altare accedebas cum eo. Age jam, ut te defendas, discerne ista, et dic aliud esse concurrere in peccatum, sicut concurrerunt duo seniores castitati Susannæ insidiantes ; aliud cum fure accipere Domini sacramentum, sicut Apostoli cum Juda etiam primam illam cœnam acceperunt. Faveo defensioni : sed cur non attendis quanto facilius in hac tua defensione absolveris gentes et terminos terræ, qua hæreditas Christi diffunditur? Si enim potuistis furem videre, et cum fure viso sacramenta communicare, tamen peccatum non communicare : quanto

[1] Gildonem. — [2] Psal. XLIX, 18.

minus potuerunt remotissimæ nationes cum Afris traditoribus vel persecutoribus, etiam si vera diceretis et ostenderetis, malefacta habere communia, quamvis cum eis tenerent sacramenta communia? An dicis: Ego illum episcopum vidi, furem vero illum non vidi. Dic quod vis, etiam huic faveo defensioni, et in hac absolutus est a vestris criminationibus orbis terrarum. Si enim vobis licuit cogniti hominis ignorare vitam, cur totus mundus ignotos ignorare non sinitur? Nisi forte Donatistis licet nescire quod scire nolunt, gentibus non licet nescire quod scire non possunt.

LIV. An dicis: Aliud est furtum, aliud traditio vel persecutio? Concedo aliud esse; nec modo laborandum est, quid intersit, ostendere. Attende compendium. Si te ille non fecit furem, quia tibi non placet furtum: quis potest facere traditores aut homicidas eos quibus displicet sive traditio sive homicidium? Prius igitur confitere te esse quidquid mali fuit Optatus, quem noveras: et vel sic mihi objice quidquid mali fuerunt, quos ego non noveram. Nolo mihi dicas: Sed illa magna sunt, ista parva. Prius enim oportet fatearis ipsa parva de te, non ut ego quoque fatear, sed ut vel sinam te dicere nescio quæ magna de me. Optatus quem noveras, fecit te furem, quia collega tuus fuit, an non fecit? Responde unum de duobus. Si dicis: Non fecit; quæro cur non fecit, quia nec ipse fur fuit? an quia nescis? an quia tibi displicuit? Si quia nec ipse fuit: multo magis illos de quibus nos arguistis, tales fuisse, quales dicis, credere non debemus. Si enim de Optato non est credendum quod et Christiani et Pagani et Judæi, postremo et nostri et vestri dicunt, quanto minus credendum est quod vos de aliquo dicitis? Si quia nescis: respondent tibi omnes gentes: Multo magis nos nescimus quidquid de illis objicis nobis. Si quia tibi displicuit: eadem tibi voce

respondent, Quamvis nunquam probaveris, talia tamen displicent nobis. Si autem dicis: Ecce me furem fecit Optatus ille quem noveram, quia collega meus fuit, et cum illo ad altare accedere solebam cum ista committeret, sed non curo, quia leve est peccatum : te autem illi traditorem homicidamque fecerunt. Respondeo, non me concedere, ut ego quoque traditor et homicida factus sim peccatis alienis, quia tu te alieno peccato furem factum esse confessus es : neque enim judicio nostro, sed ore tuo fur factus es. Nos enim dicimus unumquemque sarcinam suam portare, sicut Apostolus testis est[1] : tu vero non quia furtum fecisti, vel furto consensisti, sed quia id quod alius fecit ad te pertinere existimasti, sub sarcina Optati ultro tuos humeros subdidisti. Nam sicut Apostolus ait, cum de cibis loqueretur : « Scio et confido in Domino Jesu, » quia nihil commune per ipsum, sed ei qui existimat aliquid commune esse, illi commune est[2] : » eadem regula dici potest, aliena peccata ad eos non pertinere quibus displicent; sed si quis existimat ad se pertinere, pertinent ad eum. Quapropter tu nos non tenes traditores, nec homicidas, etiam si aliquid tale probes de iis qui nobiscum sacramenta communicant : te autem, etiam si tibi displiceat quidquid fecit Optatus, furem tamen tenemus, non per calumniam nostram, sed per sententiam tuam. Et ne putes hoc leve esse, Apostolum lege dicentem : « Neque » fures regnum Dei possidebunt[3]. » Qui autem regnum Dei non possidebunt, non erunt utique ad dexteram inter illos, quibus dicetur : « Venite, benedicti Patris mei, » percipite regnum quod vobis paratum est ab origine » mundi[4]. » Si ibi non erunt, ubi erunt nisi ad sinistram? Inter illos ergo quibus dicetur : « Ite in ignem æter» num, qui paratus est diabolo et angelis ejus. » Frustra ergo

[1] Gal. VI, 5. — [2] Rom. XIV, 14. — [3] I Cor. VI, 10. — [4] Matth. XXV, 34.

te securum facis, leve putando peccatum, quod a regno Dei separat, et in ignem mittit æternum. Quanto melius ad veram confessionem confugies, et dices : « Unusquisque » nostrum proprium onus portabit[1], et a tritico paleam » ventilabrum ultimum separabit ? »

LV. Sed videlicet times, ne statim tibi dicatur : Cur ergo dum aliis aliena onera conamini imponere, ausi vos estis ante ultimum ventilabrum a totius mundi Dominica segete separare ? Itaque vos, quibus displicent facta vestrorum, dum cavetis ne vobis objiciatur schisma quod omnes fecistis, etiam peccatis vos implicatis, quæ vos non fecistis : et dum timet disertus Petilianus, ne mihi liceat dicere, non me esse talem qualem fuisse putat Cæcilianum, ipse cogitur dicere esse se talem qualem fuisse novit Optatum. An tu non es talis, qualem illum fuisse Africa tota conclamat ? Nec nos ergo tales sumus, quales illos quos nobis objicitis, vel error vester suspicatur, vel furor infamat, vel veritas probat : multo minus talia sunt per omnes gentes frumenta Dominica, quæ istorum nec nomen audierunt. Nulla igitur causa est, cur tanto scelere separationis et sacrilegio schismatis pereatis. Et tamen si quid pro hac tanta impietate divino judicio patiamini, etiam baptizari vos vestro sanguine dicitis : ut parum sit quod divisi non compungimini, nisi etiam puniti gloriemini.

LVI. Petilianus dixit : « At enim in eodem perduratis : « Qui semel lotus est non habet causam nisi pedes » lavandi[2]. » Semel est quod habet auctorem, semel est quod veritas firmat. »

LVII. Augustinus respondit : Baptismus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti Christum habet auctorem, non quemlibet hominem[3] : et Christus est veritas, non quilibet homo.

[1] Gal. VI, 5. — [2] Joan. XIII, 10. — [3] Matth. XXVIII, 19.

LVIII. Petilianus dixit : « Nam cum reus falsa committas, bis baptisma ego non facio, quod semel ipse non facis. »

LIX. Augustinus respondit : Nec reos nos probas : et si reus baptismo falso baptizat, non habent verum baptismum, quotquot ab eis baptizantur, qui apud vos non solum manifesti, sed etiam occulti jam rei sunt. Si enim rem Dei dat, qui baptismum dat, cum jam Deo reus est, quomodo rem Dei dat, si reus verum baptismum non dat ? Sed enim expectatis ut et vobis reus sit, quasi quod daturus est vestrum sit.

LX. Petilianus dixit : « Nam si veris falsa permisceas, iisdem sæpe vestigiis verum falsitas imitatur. Sic, sic hominem simulat naturæ pictura verum, quæ coloribus exprimit falsas facies veritatis. Sic, sic speculi nitor vultum rapit, ut revocet oculos intuentis : sic, sic offert proprios venientibus vultus, ut ipsa sibimet invicem facies venientis occurrat : tantumque valet munda fallacia, ut ipsi se, qui pervident oculi, quasi in altero sese cognoscant. Ipsa quoque umbra cum steterit, imagines geminat magna ex parte mendacio dividens unitatem. Numquid ideo verum est, quia figura mentitur ? Sed aliud est hominem pingere, aliud generare. Nam quis patri filios exoptandi falsos fingit infantes, aut quis picturæ mendacio veros hæredes expectet ? Profecto dementis animi est, demisso eo quod verum est, amare picturam. »

LXI. Augustinus respondit : Ita-ne non erubescis, etiam si in homine fallacissimo fuerit, baptismum Christi falsitatem vocare ? Absit quidem ut Dominicum frumentum quod per totum agrum, id est, hunc mundum, usque ad messem, id est, usque in finem sæculi inter zizania crescere jussum est, vestris maledictis interiisse credatur. Verumtamen et in ipsis zizaniis, quæ usque in finem non

colligi, sed tolerari præcepta sunt, et in ipsa palea, quæ non nisi ultimo ventilabro tota separabitur; audet quisque dicere falsum esse baptisma quod in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti datur et sumitur? Quos testimonio gravidatarum fœminarum convictos, vel collegas vel presbyteros vestros ab honore deponitis, (quandoquidem ista exempla ubique non desunt,) quæro antequam convincerentur, utrum fallaces fuerint, an veraces? Respondebis utique, fallaces. Cur ergo verum baptismum et habebant, et dabant? Cur in eis divinam veritatem non corrumpebat humana fallacia? Nonne verissime scriptum est: « Sanctus » enim Spiritus disciplinæ effugiet fictum? » Fictos ergo istos cum sanctus Spiritus fugeret, cur apud eos baptismi veritas erat, nisi quia Spiritus sanctus hominis fallaciam, non veritatem sacramenti fugiebat? Porro si et fallaces habent baptismum verum, qui hoc habent quod veraces habent? Unde te oportet advertere sermonem tuum potius esse pigmentis puerilibus coloratum: et ideo qui neglecto verbo vivo fucis talibus delectatur, ipse amat pro veritate picturam.

LXII. Petilianus dixit: « At enim dicit apostolus Paulus: » Unus Deus, una fides, unum baptisma[1]. « Unum nos profitemur; nam certum est eos qui duo existimant, insanire. »

LXIII. Augustinus respondit: In vos ista dicitis, sed insaniendo nescitis. Illi enim dicunt duo baptismata, qui aliud existimant habere justos, aliud iniquos; cum neque istorum neque illorum sit, sed sit Christi in utrisque unum; quamvis ipsi non sint unum, sed id quod est unum, isti habeant ad salutem, illi ad perniciem.

LXIV. Petilianus dixit: « Verum ut aliquid comparem, solem geminum videri furiosis, licet nubes cærulea sæpe

[1] Ephes. v, 5.

concurrat, ejusque decolor facies splendore percussa, dum radii solis ab eadem redeunt, quasi proprios radios emittere videatur : sic, sic in fide baptismatis aliud est quærere imagines, aliud agnoscere veritatem.

LXV. Augustinus respondit : Quid loqueris, quæso ? Quando nubes cærulea radios solis percussa repercutit, numquid furiosis quasi duo soles apparent, ac non omnibus qui intuentur? Cum autem furiosis ita videtur, solis ipsis videtur. Sed si molestum non est quod admoneo, vide potius ne forte talia dicere et sic loqui furiosum sit. Nempe tamen hoc dicere voluisti, justos habere veritatem baptismi, injustos autem imaginem : si ita est, audeo dicere imaginem fuisse in illo vestro, cui non Deus, sed quidam Comes erat Deus : veritatem autem vel in te vel in illo qui hoc in eum eleganter emisit, quando ei dixit : Cui Comes est Deus. Et discernite illos quos uterque baptizavit, et in aliis approbate baptismum verum, ab aliis autem excludite imaginem, et introducite veritatem.

LXVI. Petilianus dixit : « Sed ut hæc minora discurram ; numquid jus dicit, qui non est curiæ magistratus, aut id quod dixerit jus est, cum privati persona publica jura perturbet? An non magis reus non modo non prodest ; sed cum eo quod conficit, falsarius obtinetur. »

LXVII. Augustinus respondit : Quid si iste privatus atque falsarius legem imperatoris alicui det, nonne ille cum contulerit cum eis qui hanc habent, et ipsam esse invenerit, non attendit a quo acceperit, sed quid acceperit? Falsarius quippe quando ex sua falsitate dat aliquid, falsum est : quando autem alienum verum ab aliquo datur, etiamsi a falsario detur, quamvis ille verax non sit, verum est tamen quod datur.

LXVIII. Petilianus dixit : « Aut si quisquam carmina

[3] Optato. — [2] Gildo.

sacerdotis memoriter teneat, numquid inde sacerdos est, quod ore sacrilego carmen publicat sacerdotis? »

LXIX. Augustinus respondit : Ita istud dicis, quasi modo quæramus quis sit verus sacerdos, et non quid sit verum baptisma. Ut enim sit quisque verus sacerdos, oportet ut non solo sacramento, sed justitia quoque induatur, sicut scriptum est : « Sacerdotes tui induantur jus» titia [1]. » Qui autem solo sacramento sacerdos est, sicut fuit pontifex Caïphas, persecutor unius et verissimi sacerdotis, quamvis ipse non sit verax, quod dat tamen verum est, si non det suum, sed Dei : sicut de ipso Caïpha dictum est : « Hoc autem non a se dixit, sed cum esset pontifex, » prophetavit [2]. » Et tamen, ut eo quoque simili utar quod ipse posuisti, si audias ab aliquo vel profano precem sacerdotis verbis et mysteriis Evangelicis conformatam, numquid potes ei dicere : Non est vera, quamvis ipse non solum verus non sit, sed etiam nullus sacerdos sit? cum apostolus Paulus quoddam testimonium verum esse dixerit Cretensis nescio cujus prophetæ, qui inter Prophetas Dei non computabatur; ait enim : « Dixit quidam ex ipsis » proprius eorum propheta : Cretenses semper mendaces, » malæ bestiæ, ventres pigri [3], » testimonium hoc verum est. Si ergo Apostolus, nescio cujus alienigenæ testimonio, quia verum comperit, etiam ipse attestatus est, cur nos apud quemlibet invenerimus quod Christi est, et verum est etiam si ille apud quem invenitur perversus et fallax est, non discernimus vitium quod homo habet, et veritatem quam non suam, sed Dei habet; et discimus : Sacramentum hoc verum est; sicut ille ait : Testimonium hoc verum est? Numquid ideo dicimus : Etiam ipse homo verax est; quia dicimus : Sacramentum hoc verum est? sicut et Apostolus, numquid ideo prophetam illum inter pro-

[1] Psal. cxxxi, 9. — [2] Joan. xi, 51, et xviii, 14. — [3] Tit. i, 12.

phetas Dei computavit, quia quod in eo verum invenit, verum esse firmavit? Similiter idem Apostolus, cum apud Athenas esset inter aras dæmonum, animadvertit aram quamdam, in qua scriptum erat: « Ignoto Deo[1]. » Et hoc testimonium ad illos in Christo ædificandos assumpsit, ita ut hoc commemoraret in sermone suo, atque subjungeret: « Quem vos ignorantes colitis, hunc vobis nos annun» tiamus. » Numquid quia vel inter idolorum aras vel a sacrilegis erectam aram illam reperit, propterea quod in ea verum erat damnavit aut respuit; aut propter verum quod in ea legerat, etiam sacrilegia paganorum sectanda esse persuasit? Consequenter autem cum ipsum etiam Dominum illis ignotum, sibi autem notum, etiam illorum notitiæ, sicut congruere judicabat, insinuare vellet, ait inter cætera: « Et quidem non longe positum ab unoquoque » nostrum, in illo enim vivimus, et movemur, et sumus, si» cut et quidam secundum vos dixerunt. » Numquid etiam hic, quia invenit apud sacrilegos testimonia veritatis, aut propter ista illos approbavit, aut propter illos ista damnavit? Vos autem necesse est ut semper erretis, quandiu propter hominum vitia Dei sacramenta violatis, aut nos propter Dei sacramenta, quæ in vobis violare nolumus, etiam vestri schismatis sacrilegium assumere putatis.

LXX. Petilianus dixit: « Omnis enim potestas ex Deo est, non in homine potestatis: sicut Pontio Pilato respondit Dominus Jesus Christus: « Non haberes in me po» testatem, nisi esset tibi desuper data[3]. » Et iterum dicente Joanne: « Non potest homo facere quidquam, nisi » ei datum fuerit de cœlo[4]. » Doce igitur traditor simulandi mysteria quando acceperis potestatem.

LXXI. Augustinus respondit: Tu doce potius, univer-

[1] Act. xvii, 17. — [2] Rom. xiii, 1. — [3] Joan. xix, 11. — [4] Id. iii, 27.

sus orbis terrarum, quo diffusa est hæreditas Christi et illa tot gentium multitudo, ubi Apostoli Ecclesias fundaverunt, quando baptizandi amiserit potestatem. Nunquam docebis, non solum quia eos calumniaris, non doces traditores; sed quia etiam si docueris, non potest quorumlibet malorum scelus, sive ignotorum, sive fallacium, sive ut zizania vel palea tolerandorum, evertere promissa Dei, ut non in semine Abrahæ benedicantur omnes gentes : a quibus promissis vos alienos facitis, qui cum omnibus gentibus communionem unitatis habere non vultis.

LXXII. Petilianus dixit : Licet enim unum sit baptismum, tribus tamen est gradibus consecratum. Dedit aquam Joannes sine nomine Trinitatis, sicut ipse professus est dicens : « Ego vos baptizo in aqua pœnitentiæ, » alius veniet qui fortior me est, cujus non sum dignus » calceamenta portare, ipse vos baptizat in Spiritu sancto » et igne [1]. » Dedit Spiritum sanctum Christus, sicut scriptum est : « Sibilavit in faciem eorum, et dixit : » Ac» cipite Spiritum sanctum [2]. » Ipseque ignis Paracletus crepitantibus flammis ardescens in Apostolos supervenit. O vera divinitas, quæ accendere visa est, non ardere, sicut scriptum est : « Factus est subito de cœlo sonus tan» quam vi magna spiritus ferretur, et replevit totam domum » ubi erant sedentes Apostoli. Et visæ sunt distributæ lin» guæ tanquam ignis; sedit autem super unumquemque » eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt » loqui variis linguis, sicut Spiritus sanctus dabat elo» quium eis [3]. » Tu vero, persecutor, vel aquam pœnitentiæ non habes, qui non Joannis occisi, sed occisoris Herodis retines potestatem. Tu igitur, traditor, Spiritum sanctum Christi non habes : etenim morti Christus est traditus, non ad mortem tradidit Christus. Tibi ignis in spiritu apud

[1] Matth. III, 11. — [2] Joan. XX, 12. — [3] Act. II, 2.

inferos vivax est, qui jejunis apicibus æstuans, membra tua per sæculum afflare valeat, non finire; sicut scriptum est de reorum in inferno supplicio : « Ignis eorum non ex» tinguetur. »

LXXIII. AUGUSTINUS respondit : Tu es ille maledicus conviciator, non veridicus disputator. Nonne aliquando desines talia dicere, quæ si non probas, ad neminem pertinent; si autem probas, ad unitatem orbis terrarum, quæ in sanctis tanquam in frumentis est, omnino non pertinent? Si placeat et nobis pro maledictis maledicta reponere, possumus et nos forte diserte conviciari. Possumus et nos dicere, crepitantibus flammis : sed nullo modo mihi sonat diserte, quod dicitur inepte. Possumus et nos dicere, jejunis apicibus æstuans : sed scriptorum nostrorum apices nolumus, cum ab aliquo sano leguntur, a succo gravitatis jejunos judicari, et ipsum in eis dum nullis sententiis utilibus pascitur, supervacaneo laborare jejunio. Ecce dico Circumcelliones vestros, non crepitantibus, sed præcipitantibus flammis furoris ardere. Si responderis : Quid ad nos? Cur et tu cum objeceris quos volueris, non vicissim audies : Et nos nescimus? Si responderis, Non probatis. Cur non tibi orbis terrarum respondeat vicissim : Nec vos probatis? Paciscamur ergo, si placet, ut nec tu nobis malos objicias quos putas nostros, nec vobis ego vestros. Ita videbis hoc pacto tam justo placito atque firmato, nihil te habere quod objicias semini Abrahæ in omnibus gentibus. Atqui ego tibi plane invenio magnum quod objiciam : Cur vos ergo impie separastis a semine Abrahæ, quod est in omnibus gentibus? Hoc certe quemadmodum defendas, non habes. Purgamus enim nos utrique a criminibus alienis : hoc autem quod omnibus gentibus quæ in semine Abrahæ benedi-

[1] Isai. LXVI, 24.

cuntur, non communicatis, et magnum crimen est, non quorumdam vestrum, sed omnium.

LXXIV. Et tamen nosti, et commemoras Spiritum sanctum ita venisse, ut illi quos tunc impleverat, linguis omnibus loquerentur: quid sibi volebat illud signum atque prodigium? Cur modo ita datur Spiritus sanctus, ut nemo cui datur linguis omnibus loqui possit, nisi quia omnes gentes credituras, ac sic in omnibus linguis futurum Evangelium, illud tunc miraculum portendebat? Quod et in Psalmo tanto ante prædictum est: « Non sunt loquelæ » neque sermones, quorum non audiantur voces eorum[1]. » Hoc propter eos dictum est, qui Spiritu sancto accepto linguis erant omnibus locuturi. Sed quia idipsum in omnibus gentibus et linguis futurum Evangelium et corpus Christi per totum orbem terrarum linguis omnibus personaturum significabat, secutus ait, « In omnem terram exi- » vit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. » Hinc fit, ut ecclesia vera neminem lateat. Unde est illud quod in Evangelio ipse dicit: « Non potest civitas abs- » condi super montem constituta[2]. » Ideoque in eodem Psalmo connectitur: « In sole posuit tabernaculum suum, » id est, in manifestatione: sicut in Regnorum libris legimus dictum: « Quod tu in occulto fecisti, patieris in » sole[3]. Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo » suo, exultavit ut gigas ad currendam viam, a summo » cœlo egressio ejus[5]: » ecce habes adventum Domini in » carne. Et occursus ejus usque ad summum ejus: ecce habes resurrectionem et ascensionem. « Nec est qui se abs- » condat a calore ejus: » ecce habes adventum Spiritus sancti, quem in linguis igneis misit, ut fervorem charitatis ostenderet, quam profecto non habet qui cum Ecclesia

[1] Psal. XVIII, 6. — [2] Matth. V, 14. — [3] 2 Reg. XII, 12. — [4] Psal. XVIII, 6. — [5] Ephes. IV, 3.

quæ in omnibus linguis est, non servat unitatem spiritus in vinculo pacis.

LXXV. Jam vero quod unum quidem baptismum esse dixisti, sed tamen tribus gradibus consecratum, ipsaque tria sic personis singulis dispertitus es, ut aquam Joanni, Spiritum sanctum Domino Jesu Christo, et ignem tertium Paracleto desuper misso tribueris, quantus error sit parumper adverte. Eo quippe ductus es ut ita sentires, quia Joannes ait : « Ego quidem baptizo in aqua, qui autem » post me venit, major me est, ipse vos baptizat in Spiritu » sancto et igni [1]. » Nec considerare voluisti, non tria tribus singillatim esse coaptata, aquam Joanni, Spiritum Christo, ignem Paracleto ; sed tria hæc ad duos potius pertinere, unum ad Joannem, et duo cætera ad Dominum. Neque enim dictum est: Ego quidem vos baptizo in aqua; qui autem post me venit, major me est, cujus non sum dignus calceamenta portare, ipse vos baptizat in Spiritu sancto; qui autem post illum venturus est Paracletus, ipse vos baptizat in igne : sed « Ego quidem, inquit, in aqua ; » qui autem post me venit, in Spiritu sancto et igni. » Unum sibi tribuit, illi duo. Vides ergo quemadmodum te fefellit numerus. Adhuc attende : unum dixisti baptismum tribus gradibus consecratum, aqua, Spiritu sancto, et igni, et tres personas per singula posuisti, Joannem ad aquam, Christum ad Spiritum, Paracletum ad ignem. Si ergo aqua Joannis ad eumdem pertinet cujus unitas commendatur, non debuerunt baptizari jubente Paulo apostolo quos compererat baptizatos a Joanne : jam enim habebânt aquam ad eumdem, sicut dicis, baptismum pertinentem : restabat ut Spiritum et ignem acciperent, quia defuerant Joanni, ut compleretur baptismus tribus, ut asseris, gradibus consecratus. Cum vero auctoritate apostolica jussi

[1] Matth. III, 11.

sunt baptizari, satis declaratum est aquam illam Joannis non pertinere ad baptismum Christi, sed pro necessario tempore alterius dispensationis fuisse.

LXXVI. Postremo quid tibi visum est, ut cum probare voluisses Spiritum sanctum a Christo datum, et adhibuisses ex Evangelio testimonium, quod resurgens a mortuis insufflavit in faciem Discipulorum dicens : « Accipite Spi- » ritum sanctum[1]; » atque ultimum illum ignem qui cum baptismo nominatus est, in linguis igneis quæ Paracleto veniente demonstratæ sunt, velles ostendere, dixisti : Ipseque ignis Paracletus crepitantibus flammis ardescens in Apostolos supervenit : quasi alius sit Spiritus sanctus, quem dedit insufflando in faciem Discipulorum, et alius qui post ejus ascensum in Apostolos supervenit. Numquid ergo duo sunt Spiritus sancti ? Quis hoc dementissimus dixerit ? Ipse itaque Christus eumdem Spiritum sanctum dedit, sive insufflando in faciem Discipulorum, sive desuper eum die Pentecostes certa sacramenti commendatione mittendo. Proinde non Christus Spiritum sanctum dedit, et ignem Paracletus, ut quasi compleretur quod dictum erat, « In » Spiritu sancto et igni : » sed idem ipse Christus Spiritum sanctum dedit, quem in terra positus suo flatu, in cœlo autem positus linguis igneis demonstravit. Namque ut noveris non tunc impletum esse quod dictum est, « Ipse » vos baptizat in Spiritu sancto, » quando eis sufflavit in faciem ; ut jam non in Spiritu, sed in igne baptizandi venturo Paracleto viderentur : reminiscere apertissimam Scripturam, et vide quid eis dixerit, quando ipse Dominus ascendit in cœlum. « Joannes quidem baptizavit aqua, vos au- » tem baptizabimini Spiritu sancto, quem recepturi estis non » post multos dies hos ad Pentecosten[2]. » Quid hoc testimonio clarius? Secundum autem sensum tuum dicere debuit :

[1] Joan. xx, 12. — [2] Act. I, 5.

Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizati estis Spiritu sancto, quando vobis in faciem sufflavi, et deinceps baptizabimini in igne, quem accepturi estis non post multos dies hos [1]: ut videlicet complerentur tres illi gradus, quibus dicis unum baptismum consecratum. Ita fit, ut adhuc nescias quid sibi velit quod dictum est: « Ipse vos baptizat in Spiritu sancto et igni [2]: » et temere velis docere, quod nescis.

LXXVII. Petilianus dixit : « Sed ut plene discutiam baptismum Trinitatis, dixit Apostolis suis Dominus Christus : « Ite, baptizate gentes in nomine Patris et Filii et » Spiritus sancti, docentes eas servare omnia quæcumque » mando vobis [3]. » Quem doces, traditor? quem occidis? Postremo quem doces? an quem feceris homicidam? Quomodo igitur baptizas in nomine Trinitatis? Patrem Deum dicere non potes. Nam cum dixerit Dominus Christus: « Beati » pacifici, quia filii Dei vocabuntur [4] : » tu qui pacem animi non habes, Deum non habes patrem. Quomodo autem in nomine Filii baptizas, qui tradis ipsum, qui Filium Dei non ullis passionibus nec crucibus imitaris. Quomodo autem baptizas in nomine Spiritus sancti; cum Spiritus sanctus in illos Apostolos venerit, qui non fuerant traditores? Cum igitur Deus vobis genitor non sit, nec aqua baptismatis vere nascimini, nemo vestrum penitus natus est, nec patrem habetis, impii, nec matrem. Vos ergo hujusmodi non debeo baptizare, etsi ut canem Judæi quasi baptizant, millies vos lavetis?

LXXVIII. Augustinus respondit : Certe proposueras plene discutere baptismum Trinitatis, et intentos nos multum feceras: sed, scilicet quod vobis facillimum est, quam cito te ad solita maledicta vertisti. Hoc re vera copiose facis. Proponis enim tibi quos vis, in quos inveharis, quan-

[1] Act. II, 5. — [2] Matth. III, 31. — [3] Id. XXVIII, 19. — [4] Id. V, 9.

tum vis : in qua magna sermonis latitudine uno brevissimo verbo quod dicitur: Proba, in arctissimas coarctaris angustias. Hoc enim tibi dicit semen Abrahæ, in quo cum omnes gentes benedicuntur, non curant cum a te maledicuntur. Sed tamen quia de baptismo agis, quem tunc putas esse verum, cum in homine justo est ; falsum autem cum in homine iniquo est : ecce et ego secundum tuam regulam si discutiam baptismum Trinitatis, copiosius, ut arbitror, potero dicere, quod non habeat Deum Patrem, cui[1] Comes est Deus : nec Christum suum credat, nisi pro quo passus est: nec Spiritum sanctum habeat, qui longe diverso modo linguis igneis miserabilem Africam incendit. Quomodo ergo habent baptismum, aut quomodo dant in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ? Certe jam advertis posse in homine iniquo esse, vel ab homine iniquo dari baptismum, non iniquum, sed justum et verum ; non quia illius est, sed quia Dei est. Et ego tibi de isto nihil calumnior ; quod tu de nescio quibus orbi terrarum facere non cessas, et quod est intolerabilius, nec de ipsis aliquid probas. Illud vero nescio quomodo tolerari possit, quod non solum hominibus sanctis de hominibus iniquis calumniamini ; sed etiam ipsi sancto baptismati, quod in quolibet iniquo necesse est ut sanctum sit, crimen ex contagione peccatorum hominum comparatis, ut tale dicatis esse baptisma, qualis est ille a quo habetur, vel datur, vel sumitur. Porro si talis sit homo qualis fuerit ille cum quo accedit ad sancta, et talia fiunt ipsa sacramenta quales fuerint homines in quibus sunt ; sufficit sanctis hominibus ad solatium cum sancto baptismo communiter a vobis falsum crimen audire : vos tantum videte quemadmodum vestro ore damnemini, si et sobrii vestri ex contagione ebriosorum vestrorum ebriosi sunt, et misericordes vestri ex rap-

[1] Vide supra, cap. 23.

torum contagione raptores sunt, et quidquid apud vos in malis hominibus invenitur, hoc coguntur esse qui non sunt; et ipse baptismus in omnibus immundis vestris immundus est, et pro ipsius immunditiæ diversitate diversus est, si talis esse cogitur qualis est ille a quo habetur et datur. Hæc utique falsa sunt, et ideo nobis nihil obsunt, cum ea dicitis in nos, nec respicitis vos; vobis autem obsunt, quia cum ea falsa dicitis, in nos non cadunt, sed quia ea vera putatis, in vos recidunt.

LXXIX. Petilianus dixit: « Nam si illos Apostolis licuit baptizare, quos pœnitentiæ baptismo Joannes abluerat, mihi vos baptizare sacrilegos non licebit? »

LXXX. Augustinus respondit: Ubi est ergo quod supra dixeras, non alium baptismum fuisse Joannis, alium Christi, sed unum baptismum tribus gradibus consecratum, quorum trium graduum aquam Joannes, Spiritum Christus, ignem Paracletus dedit? Cur ergo aquam repetiverunt Apostoli in eis quibus jam Joannes aquam dederat pertinentem ad unum baptismum tribus gradibus consecratum? Cernis certe quam sit necessarium, ut sciat quisque quod loquitur.

LXXXI. Petilianus dixit: « Neque enim Spiritus sanctus in quemquam manus impositione pontificis poterit inseri, nisi aqua puræ conscientiæ præcesserit generatrix. »

LXXXII. Augustinus respondit: In his paucis verbis tuis duo sunt errores. Et unus quidem ad quæstionem quæ inter nos discutitur, non valde pertinet, sed te imperitiæ coarguit. Nam in centum viginti homines sine cujusquam manus impositione, in Cornelium vero Centurionem et eos qui cum illo erant[1], » etiam prius quam baptizarentur, Spiritus sanctus advenit. Alter autem error in his verbis tuis totam causam vestram penitus perimit. Dicis enim

[1] Act. I, 15; II, 4; X, 44.

aquam puræ conscientiæ præcedere oportere generatricem, ut Spiritus sanctus consequatur. Proinde aut omnis aqua in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti consecrata puræ conscientiæ est, non propter eos a quibus ministratur, vel a quibus accipitur, sed propter illum qui hunc baptismum immaculatus instituit : aut si aquam puræ conscientiæ non facit nisi pura conscientia et ministrantis hominis, et sumentis; quid agitis de iis quos invenitis ab eis baptizatos, qui nondum proditi conscientiam maculosam gerebant : præsertim si inter istos baptizatos aliquis existat, qui se fateatur malam cum baptizaretur habuisse conscientiam, quod per illam forte occasionem ad aliquod flagitium pervenire voluisset? Cum ergo vobis fuerit manifestatum, nec illum qui ministravit, nec illum qui accepit baptismum, puram habuisse conscientiam, denuo baptizandum esse censebitis? Nequaquam hoc dicturus, nequaquam facturus es. Baptismi ergo puritas a puritate vel immunditia conscientiæ, sive dantis sive accipientis, omnino distincta est. Aude ergo jam dicere puræ conscientiæ fuisse fraudatorem [1], raptorem, pupillorum et viduarum oppressorem, conjugiorum separatorem, patrimoniorum alienorum proditorem, venditorem, divisorem. Aude etiam dicere puræ conscientiæ fuisse illos, quos talibus temporibus defuisse difficile est : si qui forte non propter Christum, nec propter vitam æternam, sed propter amicitias terrenas conciliandas, et cupiditates terrenas satiandas, ab illo ut baptizarentur ambierunt. Porro si hos puræ conscientiæ fuisse non audes dicere; si quos ex eo numero repereris baptizatos, da eis quam non acceperunt aquam puræ conscientiæ: quod si non facis, desine adversus nos jactare quod non nosti, ne cogaris adversus nos respondere quod nosti.

LXXXIII. PETILIANUS dixit : Qui utique Spiritus sanc-

[1] Optatum Gildonianum.

tus in vos venire non potuit, quos non vel pœnitentiæ baptismus abluit ; sed pœnitenda, quod verum est, aqua polluit traditoris.

LXXXIV. Augustinus respondit : Traditores quidem non solum nos non probatis, sed nec patres vestri patres nostros probare potuerunt : qui si probati essent, non utique patres nostri essent, secundum tuam superiorem assertionem, quorum non essemus facta sectati : nec tamen propter eos a consortio divelleremur unitatis, et a semine Abrahæ in quo benedicuntur omnes gentes. Verumtamen si alia est aqua Christi, et alia est aqua traditoris, quia non fuit traditor Christus : cur non alia sit aqua Christi, et alia sit aqua raptoris, quia nec raptor utique fuit Christus ? Baptiza ergo tu post raptorem tuum, et baptizabo ego post traditorem nec meum nec tuum ; aut si chartis prolatis credendum est, et meum et tuum ; si autem communioni orbis terrarum magis quam parti Donati, non meum, sed tuum. Meliore vero et sententia, quia secundum Apostolicam vocem, unusquisque nostrum proprium onus portabit [2] : nec ille raptor vester est, quotquot non estis raptores, nec quisquam traditor aut noster aut vester est, quotquot non sumus traditores. Et ideo nos sumus catholici, qui secundum istam sententiam non deserimus unitatem : vos vero hæretici, qui propter quorumdam hominum crimina seu vera seu falsa, non vultis tenere cum Abrahæ semine charitatem.

LXXXV. Petilianus dixit : Sed ut hæc ab Apostolis facta præluceant, eorum actibus edocemur, sicut scriptum est, » Factum est autem dum Apollo esset Corinthi, Paulus » perambulatis superioribus partibus venit Ephesum. Et » cum invenisset quosdam discipulos, dixit illis : Si Spi» ritum sanctum accepistis credentes ? At illi dixerunt :

[1] Gen. XXII, 18. — [2] Gal. VI, 5.

» Sed neque si est Spiritus sanctus audivimus. Dixitque
» Paulus : In quo ergo baptizati estis ? Et responderunt
» dicentes : Joannis baptismo. Ait autem Paulus : Joannes
» baptizavit baptismo pœnitentiæ, plebi dicens, in eum qui
» venturus esset post ipsum ut crederent, hoc est, in Je-
» sum Christum Dominum nostrum. Quo audito, baptizati
» sunt in nomine Domini nostri Jesu Christi. Et cum impo-
» suisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super il-
» los. Loquebantur autem variis linguis, et prophetabant.
» Et erant omnes viri fere duodecim [1]. » Si igitur illi sunt baptizati, ut Spiritum sanctum reciperent, cur non vos, si sanctum vultis Spiritum sumere, post vestra mendacia veram percipitis novitatem ? Qui si male hoc facimus, quare nos quæritis ? aut certe si crimen est, Paulum primitus condemnate ; qui utique Paulus quod jam fuerat abluit, nos autem in vobis quod nondum est baptizamus. Non enim vos, ut sæpe jam diximus, vero baptismate tinguitis, sed inani vocabulo falsi baptismatis infamatis. »

LXXXVI. Augustinus respondit : Paulum non accusamus, qui dedit hominibus baptismum Christi, quia non habebant baptismum Christi, sed baptismum Joannis, secundum ipsorum responsionem ; qui interrogati, in quo baptizati essent, responderunt, baptismo Joannis : qui ad baptismum Christi non pertinet, nec ejus pars ulla vel gradus est : alioquin aut tunc iterabatur aqua baptismi Christi, aut si baptismus Christi tunc per duas aquas perficiebatur, minus perfectus est modo, quia non datur illa quæ per Joannem dabatur : quodlibet autem horum impium et sacrilegum est opinari. Dedit ergo Paulus baptismum Christi eis qui non baptismum Christi habebant, sed Joannis.

LXXXVII. Cur autem illo tempore necessarius fuerit

[1] Act. XIX, 11.

baptismus Joannis, qui nunc jam necessarius non est, et alibi diximus ; et nunc ad rem quæ inter nos agitur non pertinet ; nisi tantummodo ut videatur quod Joannis baptismus alius fuit, Christi autem alius : sicut alius fuit ille baptismus, in quo patres nostros dicit Apostolus baptizatos in nube et in mari[1], quando per Moysen Rubrum mare transierunt. Lex enim et Prophetæ usque ad Joannem Baptistam sacramenta habebant prænuntiantia rem futuram : nostri vero temporis sacramenta venisse testantur, quod illa venturum esse prædicabant[2]. Joannes itaque omnium præcedentium proximus Christi annuntiator fuit. Et quia omnes superiorum temporum justi et Prophetæ cupiebant videre completum, quod revelante Spiritu futurum esse cernebant ; unde et ipse Dominus dicit : « Quoniam multi justi et prophetæ cupierunt videre quæ videtis et non viderunt, et audire quæ auditis et non audierunt[3] ? » Propterea Joannes amplius quam propheta dictus est, et in natis mulierum non habuisse majorem ; quia prioribus justis prænuntiare tantum Christum concessum est, huic autem et prænuntiare absentem, et videre præsentem, ut huic inveniatur patuisse quod illi cupierunt. Et ideo sacramentum baptismi ejus adhuc ad prænuntiationem Christi pertinet, sed plane novissimam : quoniam usque ad illum fuerunt prænuntiationes primi adventus Domini, cujus adventus modo annuntiationes sunt, jam non prænuntiationes. Sed Dominus humilitatis viam docens, sacramenta quæ hic invenit prænuntiationis suæ suscipere dignatus est, non ad suæ purgationis adjutorium, sed ad nostræ pietatis exemplum : ut scilicet ostenderet nobis quanta devotione suscipere debemus ea quæ illum jam venisse testantur, quando ipse suscipere non dedignatus est quæ illum venturum figurabant. Et Joannes ergo quamvis

[1] I Cor. x, 1. — [2] Luc. xvi, 16. — [3] Matth. xiii, 17.

proximus, et infra unum annum coætaneus, tamen cum baptizaret venienti præibat Christo : propter hoc de illo dictum est : « Ecce mitto Angelum meum ante faciem » tuam, qui præparabit viam tuam [1]. » Et ipse prædicabat dicens : « Venit fortior me post me [2]. » Sic ergo circumcisio octavi diei quæ patribus data est, prænuntiabat justificationem nostram, in expoliationem carnalium concupiscentiarum per resurrectionem Domini, quæ post septimum, id est, sabbati diem, octavo die, id est, Dominico facta est; qui dies tertius post sepulturam ejus occurrit : eamdem tamen prænuntiantem circumcisionem carnis infans Christus accepit. Et quemadmodum Pascha quod a Judæis celebrabatur in occisione agni, prænuntiabat Domini passionem et transitum de hoc mundo ad Patrem, et ipsum tamen Pascha quod erat in eadem prænuntiatione, idem Dominus cum Discipulis celebravit quando ei suggesserunt dicentes : « Ubi vis paremus tibi Pascha [3] ? » sic et baptismum Joannis, qui erat in proxima ejus prænuntiatione, etiam ipse suscepit. Sed sicut aliud est carnis circumcisio Judæorum, aliud autem quod octavo die baptizatorum nos celebramus; et aliud est Pascha quod adhuc illi de ove celebrant [4], aliud autem quod nos in corpore et sanguine Domini accipimus : sic alius fuit baptismus Joannis, alius est baptismus Christi. Illis enim ventura ista prænuntiabantur : istis completa illa prædicantur. Et quamvis illa Christus acceperit : nobis tamen necessaria non sunt, quia ipsum qui per hæc annuntiabatur accepimus. Recenti autem adventu Domini quisquis illa accepisset, opus ei erat ut etiam his imbueretur : quisquis vero his imbutus esset, non opus erat ut retrorsus in illa cogeretur.

[1] Malach. III, 1. — [2] Marc. I, 7. — [3] Matth. XXVI, 17. — [4] Existimabat Pascha a Judæis per orbem dispersis adhuc ovis immolatione celebrari, ut lib. I Retract. cap. 10. Sed profecto Lege vetitum erat, Deut. XVI, 6, ne Pascha in aliis vel Judææ locis præter Jerusalem immolaretur.

LXXXVIII. Quapropter nolite de Joannis baptismo caliginem facere, cujus causa et ratio sive ista sit quam exposui, sive alia melior certiorque reddatur; illud tamen manifestum est, alium fuisse baptismum Joannis, alium Christi: et illum Joannis baptismum appellatum, quod et istorum quos commemorasti responsio declarat, et sermo ipsius Domini, ubi ait Judæis: « Baptismus Joannis de cœlo » est, an ex hominibus [1]? » Iste autem baptismus non dicitur Cæciliani, nec Donati, nec Augustini, nec Petiliani, sed baptismus Christi. Nam si impudentes nos putas, quia post nos neminem volumus baptizari cum videamus post Joannem fuisse homines baptizatos, qui utique incomparabiliter major est nobis; numquid forte Joannes et Optatus æquales sunt? Ridiculum videtur: et tamen puto quod non eos æquales, sed majorem credatis Optatum. Post Joannem quippe Apostolus baptizavit, vos baptizare post Optatum neminem audetis. An quia Optatus in unitate vestra fuit? Jam hoc quibus præcordiis sustineri possit ignoro: si amicus Comitis [2] cui Comes erat Deus, in unitate fuisse dicitur, et amicus sponsi præter unitatem. Quod si Joannes maxime in unitate fuit, et non solum Optato, sed omnibus nobis et omnibus vobis longe excellentior et major fuit; et tamen post eum Paulus apostolus baptizavit: quare vos post Optatum non baptizatis? Nisi forte in has angustias vos coarctat cæcitas vestra, ut dicatis Optatum dare potuisse Spiritum sanctum, Joannem non potuisse. Quod si non dicitis, ne ab ipsis etiam insanis vestras rideatur insania: quid responsuri estis, cur post Joannem baptizandi fuerint homines, post Optatum autem nemo baptizandus sit, nisi quia illi baptismo Joannis fuerant baptizati; quicumque autem Christi baptismo baptizantur, sive per Paulum baptizentur, sive per Optatum, nihil

[1] Matth. XXI, 25. — [2] Gildonis. Vide supra, n. 23.

distat inter istorum et illorum baptismum, cum tantum distet inter Paulum et Optatum ? « Redite ergo, prævari- » catores ad cor, et nolite ex hominum moribus et factis » divina sacramenta pensare[1]. » Illa enim per eum sancta sunt cujus sunt : sed digne tractata afferunt præmium, indigne autem tractata judicium. Et quamvis unum non sint qui Dei sacramentum digne et qui indigne tractaverint : unum est tamen illud sive digne sive indigne tractetur ; non ut ipsum melius vel deterius fiat, sed ad vitam mortemve tractantium. Illud sane quod dixisti : « Quia in illis » quos baptizavit post Joannem Paulus, quod jam fuerat » abluit[2] ; » profecto non diceres, si aliquantum considerares quid diceres. Si enim abluendus fuit baptismus Joannis, procul dubio sordidus fuit. Quid ergo jam te urgeam? Recole aut lege, et vide unde hoc Joannes acceperit : reperies in quem effuderis istam blasphemiam : quod cum repereris, saltem pectus tundatur, si lingua non frenatur.

LXXXIX. Jam vero quod eleganter vobis dicere videmini, « Si male hoc facimus, quare nos quæritis? » nonne aliquando recordamini, quia non quæruntur nisi qui perierunt? An et hoc non videre, ad ipsam perditionem pertinet? Posset enim et illa ovis tam absurde pastori dicere : Si male facio quod a grege aberro, quare me quæris ? non intelligens quare se putat non esse quærendam, hanc esse unam causam quare quæratur. Quis autem vos quærit, sive per Scripturas suas, sive per linguas catholicas et pacificas, sive per flagella temporalium tribulationum, nisi ille qui istam misericordiam vobis dispensat in omnibus ? Quærimus ergo vos, ut inveniamus : tantum enim vos diligimus, ut vivatis, quantum vestrum errorem odimus, ut intereat qui vos perdit, quandiu ipse non perit. Atque utinam sic vos quæramus, ut etiam inveniamus, et de

[1] Isai. XLVI, 8. — [2] Act. XIX, 5.

unoquoque vestrum gaudenter dicamus, « Mortuus erat, » et revixit; perierat, et inventus est[1]. »

XC. Petilianus dixit : « Si vos tenere Catholicam dicitis, catholicos illud est quod græce dicitur unicum sive totum. Ecce in toto non estis, quia in partem cessistis.

XCI. Augustinus respondit : Et ego quidem græcæ linguæ perparum assecutus sum, et prope nihil : non tamen impudenter dico me nosse ὅλον, non esse unum, sed totum ; et καθ' ὅλον, secundum totum ; unde Catholica nomen accepit, dicente ipso Domino, « Non est vestrum scire » tempora, quæ Pater posuit in sua potestate[2] : » sed accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientem in vos; et eritis mihi testes in Jerusalem, et in totam Judæam et Samariam, et usque in totam terram. Ecce unde Catholica vocatur. Sed ita clausis oculis offenditis in montem, qui ex parvo lapide, secundum prophetiam Danielis, crevit et implevit universam terram[3], ut nobis dicatis, quod in partem cesserimus, et in toto non simus, quorum communio universo orbe diffunditur. Sed quemadmodum si mihi diceres quod ego sim Petilianus, non invenirem quemadmodum te refellerem, nisi ut ant jocantem riderem, aut insanientem dolerem; hoc mihi nunc faciendum esse video : sed quia jocari te non credo, vides quid restet.

XCII. Petilianus dixit : « Sed non est pars tenebrarum contra lucem, nec pars amaritudinis cum melle : non est pars vitæ cum morte, non est pars innocentiæ cum reatu, non est pars aquæ cum sanguine, nec amurcæ cum oleo pars, licet sit fæculenta cognatio, sed cuncta reproba defluent. Ipsa est sentina vitiorum, dicente Joanne : « Ex nobis exie» runt, sed non sunt de nobis : nam si essent de nobis, per» mansissent utique nobiscum[4]. » Non est aurum cum sor-

[1] Luc. xv, 32. — [2] Act. i, 7. — [3] Dan. ii, 35. — [4] Joan. ii, 19.

dibus suis : omnia pretiosa purgantur. Scriptum est namque : « Sicut aurum probat fornax, ita et justos vexatio tri- » bulationis[1]. » Non est pars crudelitas mansuetudinis, nec religio sacrilegii, nec pars Macarii penitus potest esse nostra, quia ritus nostri similitudinem maculat. Acies namque inimica non pars est, quæ implet nomen hostile : quæ si vere pars dicitur, sententiam congruam Salomonis incurret, « Pereat pars eorum de terra[2]. »

XCIII. Augustinus respondit : Hæc verba jactare et nihil probare, quid est nisi delirare ? Attendis zizania per mundum, et triticum non attendis ; cum per totum utraque jussa sint crescere. Attendis semen maligni, quod tempore messis separabitur ; et non attendis semen Abrahæ, in quo benedicuntur omnes gentes[4]. Quasi vero vos jam sitis massa purgata, et mel sincerum, et eliquatum oleum, et aurum purum, vel ipsa species dealbati parietis. Ut enim de vitiis cæteris taceam, numquid ebriosi partem faciunt sobriorum, aut deputantur avari in parte sapientium ? Si mansueti homines lucis vocabulum tenent ; furor Circumcellionum ubi nisi in tenebris deputabitur ? Cur ergo per tales baptismus datus apud vos valet, et per quoslibet in orbe terrarum idem Christi baptismus non valet ? Cernis nempe ad illud vos esse ab orbis terrarum communione separatos, ut non quidem sitis omnes ebriosi, nec omnes avari, nec omnes violenti, sed omnes hæretici, ac per hoc omnes impii et omnes sacrilegi.

XCIV. Quod autem universum orbem terrarum christiana societate gaudentem « Macarii partem » vocatis ; quis hoc sano cerebro diceret ? Sed quia vos de parte Donati esse dicimus, quæritis hominem de cujus parte nos esse dicatis ; et in magnis angustiis nominatis nescio quem, si forte in Africa cognitum, in aliis autem orbis partibus

[1] Sap. III, 6. — [2] Prov. II, 22. — [3] Gen. XXII, 18.

ignotum. Quapropter ecce respondet vobis universum semen Abrahæ ab universa terra : Macarium istum, de cujus parte nos dicitis, omnino non novimus. Respondete vicissim non vos nosse Donatum. Sed et si partem Optati vos esse dicamus, quis vestrum potest dicere, nescire se Optatum, nisi forte facie, sicut nec Donatum? Sed gaudetis videlicet de nomine Donati : numquid et de nomine Optati : Quid ergo vobis prodest Donatus, cum vos omnes coinquinarit Optatus? Quid vobis prodest sobrietas Donati, cum Circumcellionum ebrietate polluamini? Quid vobis prodest secundum vestram opinionem innocentia Donati, cum Optati rapacitate maculemini? Hic enim est error vester, ut amplius putetis valere iniquitatem hominis ad alium contaminandum, quam justitiam hominis ad alium purificandum. Itaque si duo pariter divina sacramenta communicent, unus justus, alius iniquus; sed ita nec ut iste illius iniquitatem, nec ille hujus imitetur justitiam : non dicitis ex hoc fieri ambos justos, sed ambos iniquos, ita ut et illud sanctum quod pariter sumunt, immundum fiat, et amittat propriam sanctitatem. Ubi sibi invenit tales advocatos iniquitas, quibus delirantibus ita victrix putetur? Ut quid ergo vobis plauditis de nomine Donati in tanto perversitatis errore, ubi non Petilianus esse meretur quod Donatus, sed ipse Donatus esse cogitur quod Optatus? « Dicat autem domus Israël, Pars mea Do» minus[1] : » dicat semen Abrahæ in omnibus gentibus : Dominus pars hæreditatis meæ. Novit enim quomodo dicat in Evangelio gloriæ beati Dei. Nam et vos per sacramentum quod in vobis est, sicut Caïphas Domini persecutor, nescientes prophetatis. Quod enim græce μακάριος, latine beatus est. Ita plane de parte Macarii sumus. Quid enim est Christo beatius, cujus sumus, ad quem commemorantur

[1] Psal. xv, 5.

et convertuntur universi fines terræ, et in cujus conspectu adorant universæ patriæ gentium? Itaque maledictionem tuam ultimam in perversum de Salomone usurpatam, non timet pars hujus Macarii, id est, hujus beati, ne pereat de terra. Quod enim dictum est de impiis, hoc vos ad Christi hæreditatem convertere conamini, et hoc esse factum nefanda impietate contenditis. Cum enim de impiis ille loqueretur, ait : « Pereat pars eorum a terra[1]. » Cum autem vos dicitis illud quod scriptum est : « Dabo tibi gentes hæredi» tatem tuam, et commemorabuntur et convertentur ad » Dominum universi fines terræ[2], » jam istam permissionem periisse de terra ; in Christi hæreditatem retorquere vultis, quod de sorte prædictum est impiorum : sed manente atque crescente Christi hæreditate, cum ista dicitis, vos peritis. Non enim ubique per sacramentum Dei prophetatis, quandoquidem hic per vestram insaniam male optatis. Sed plus valet prædictio Prophetarum, quam maledictio pseudo-prophetarum.

XCV. Petilianus dixit : « Paulus quoque apostolus clamat, « Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim » participatio justitiæ cum iniquitate, aut quæ societas lu» minis cum tenebris? Quæ autem conventio Christi ad » Belial, aut quæ pars fideli cum infideli[3] ? »

XCVI. Augustinus respondit : Verba Apostoli agnosco, sed quid te adjuvent, omnino non video. Quis enim nostrum dicit esse participationem justitiæ cum iniquitate, etiam si justus et iniquus, sicut Judas et Petrus, pariter sacramenta communicent? Ex una quippe re sancta Judas sibi sumebat judicium, Petrus salutem : sicut tu, si dissimilis eras, cum Optato sacramentum sumebas, et raptor sicut ille non eras. An rapina iniquitas non est? Quis ita insaniat ut hoc dicat? Quæ ergo participatio justitiæ tuæ

[1] Prov. II, 22. — [2] Psal. II, 8, et XXI, 28. — [3] 2 Cor. VI, 14.

cum illius iniquitate, quando ad unum accedebatis altare?

XCVII. PETILIANUS dixit : « Et iterum docuit ne schismata nascerentur. « Dico autem vobis, quod unusquis» que vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli, ego autem » Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi. Numquid » divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro » vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis[1]? »

XCVIII. AUGUSTINUS respondit : Mementote qui hæc legitis : Petilianus ex Apostolo ista commemorat. Quando enim crederetis sic eum pro nobis contra se dicere?

XCIX. PETILIANUS dixit : « Si rudibus, si justis Paulus hæc dixit; ego vobis injustis hæc dico : « Numquid divisus » est Christus, ut vos ab Ecclesia scinderetis? »

C. AUGUSTINUS respondit : Vereor ne quisquam in hoc opere meo scriptorem arbitretur errasse, et ille fecisse, Petilianus dixit; ubi debuit facere, Augustinus respondit. Sed video quid egeris : quasi præoccupare voluisti, ne nos ista diceremus. Sed quid fecisti, nisi ut bis dicantur? Si ergo sic te delectat audire, quæ sunt adversus vos, ut ea dicantur, audi illa peto a me, Petiliane : « Numquid di» visus est Christus, ut vos ab Ecclesia scinderetis? »

CI. PETILIANUS dixit : « Numquid pro vobis laqueo suo Judas traditor mortuus est, aut ejus vos moribus tinguitis, cujus facta sectantes raptis thesauris Ecclesiæ nos Christi hæredes potestatibus sæculi venumdatis? »

CII. AUGUSTINUS respondit : Non pro nobis Judas, sed Christus mortuus est, cui dicit Ecclesia toto orbe diffusa : » Respondeam exprobrantibus mihi verbum, quoniam in » verba tua speravi [2]. » Cum ergo audiam verba Domini dicentis : « Eritis mihi testes in Jerusalem, et in totam » Judæam et Samariam, et usque in totam terram [3] : » et per Prophetam, « In omnem terram exivit sonus

[1] I Cor. I, 12. — [2] Psal. CXVIII, 42. — [3] Act. I, 8.

» eorum, et in fines orbis terræ verba eorum [1] : » malorum commixtio corporalis me nulla perturbat, si novi dicere, « Suscipe servum tuum in bonum, non calum» nientur mihi superbi [2]. » Non ergo curo vanum calumniatorem, quia idoneum teneo promissorem. Si autem de rebus vel locis ecclesiasticis quæ tenebatis et non tenetis quærimini, possunt et Judæi se justos dicere et iniquitatem nobis objicere, quia locum in quo impie regnaverunt, modo Christiani possident. Quid ergo indignum, si ea quæ tenebant hæretici, secundum parem Domini voluntatem catholici tenent? Ad omnes enim similes, id est, ad omnes impios et iniquos illa vox Domini valet: « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti » facienti justitiam [3]. » An frustra scriptum est : « Labores » impiorum justi edent? » Quapropter magis mirari debetis, quod adhuc tenetis aliquid, quam quod aliquid amisistis. Sed neque hoc miremini : paulatim enim cadit paries dealbatus. Respicite tamen Maximianistas, quæ loca tenebant ; et quibus inde agentibus et expugnantibus pulsi sint. Et si hæc pati justitia est, et facere iniquitas, aude loqui si potes. Primo quia vos fecistis, illi passi sunt. Deinde quia secundum regulam justitiæ hujus, tu inferior inveniris. Illi enim per judices a catholicis imperatoribus expulsi sunt ex locis antiquis : tu autem nec per ipsorum imperatorum jussa de basilicis expelleris unitatis. Unde? nisi quia minoris meriti es, non solum cæteris collegis tuis, sed etiam istis ipsis, quos certe ut sacrilegos plenarii concilii vestri ore damnatis.

CIII. Petilianus dixit : « Nos enim, ut scriptum est, baptismo nostro Christum induimus traditum, vos vestro contagio Judam induitis traditorem [4]. »

CIV. Augustinus respondit : Possem et ego dicere : Vos

[1] Psal. xviii, 5. — [2] Id. cxviii, 122. — [3] Matth. xxi, 43. — [4] Gal. iii, 27.

vestro contagio Optatum induitis proditorem, raptorem, oppressorem, separatorem : sed absit ut cupiditas reddendi maledicti me ad aliquam provocet falsitatem : nec vos enim illum induitis, nec nos istum. Itaque si quisque ad nos veniens in nomine Optati se baptizatum esse respondeat, et baptizabitur in nomine Christi ; et vos quotquot a nobis venientes baptizastis, si in nomine Judæ traditoris se baptizatos dixerant, non reprehendimus quod fecistis : si autem in Christi nomine baptizati erant, non videtis quanto errore arbitremini varietate humanorum vitiorum divina sacramenta variari, aut vitæ cujusquam sordibus pollui?

CV. Petilianus dixit : Sed si istæ sunt partes, nihil nobis præjudicant nomina compartis. Duæ namque viæ sunt, una angusta qua pergimus : altera est impiis qua peribunt, et tamen longe discernitur vocabuli æqualitas, ne via justitiæ consortio nominis maculetur.

CVI. Augustinus respondit : Timuisti comparatam multitudini vestræ multitudinem orbis terrarum, et ad paucitatis laudem per angustam viam gradientem te conferre voluisti. Utinam non ad ejus laudem, sed ad ipsam viam te contulisses : profecto perspiceres eamdem paucitatem in Ecclesia esse omnium gentium, sed paucos dici justos in comparatione multorum iniquorum : sicut in comparatione paleæ possunt pauca grana dici uberrimæ segetis, quæ tamen per se ipsa in massam redacta implent horreum. Nam sicut in tribulationibus amissorum locorum, sic etiam in paucitate, si in his putas esse justitiam, te ipsi Maximianistæ superabunt.

CVII. Petilianus dixit : Primo Psalmo David beatos et impios separat, non partes scilicet faciens, sed ab omnibus impiis separans sanctitatem. « Beatus vir qui non abiit » in concilio impiorum, et in via peccatorum non stetit. »

Ad viam justitiæ redeat, qui erraverat ut periret. « Et su-
» per cathedram pestilentiæ non sedit. » Cum ita commoneat, o miseri, quid sedetis? « Sed in lege Domini volun-
» tas ejus, et in lege Domini meditabitur die ac nocte. Et
» erit velut lignum quod plantatum est circa decursus aqua-
» rum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium
» ejus non decidet, et omnia quæcumque fecerit, pros-
» pera procedent. Non sic impii, non sic, sed tauquam pul-
» vis quem projicit ventus a facie terræ. Implet oculos,
» ut excæcet. Propterea non exurgent impii in judicio, ne-
» que peccatores in concilio justorum. Quoniam scit Domi-
» nus vias justorum, et iter impiorum periet [1]. »

CVIII. Augustinus respondit : Quis nos in Scripturis discernat hæc duo genera hominum ? Sed vos maledici paleæ crimina etiam frumentis objicitis ; et cum sola palea sitis, solum frumentum vos esse jactatis. Prophetæ autem veridici utrumque hoc genus ante ventilationem, quæ in die judicii futura est, permixtum esse dicunt per totum mundum, id est, per totum agrum Domini. Verumtamen admoneo ut istum primum Psalmum græce legas: ita non audebis pro crimine objicere orbi terrarum partem Macarii; quia forte intelliges cujus Macarii sit pars in omnibus sanctis, quæ per omnes gentes benedicuntur in semine Abrahæ. Quod enim scriptum est latine : « Bea-
» tus vir : » græce habet, μαχάριος ἀνήρ. Ille autem Macarius qui vobis displicet, si malus fuit, nec in hac sorte est, nec huic sorti obest. Si autem bonus, opus suum probet, ut in se ipso habeat gloriam, et non in altero.

CIX. Petilianus dixit : « Nostri autem baptismatis laudes idem Psalmographus decantavit : » Dominus pascit
» me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me colloca-
» vit. Super aquam refectionis educavit me, animam

[1] Psal. I, 1-6.

» meam convertit. Deduxit me super semitas justitiæ
» propter nomen suum. Nam et si ambulavero in medio
» umbræ mortis, si me, inquit, persecutor occidat, non
» timebo mala ; quoniam tu mecum es, Domine. Vir-
» ga tua et baculus tuus ipsa consolata sunt me. Inde
» vicit Goliam oleo chrismatis loricata. Parasti in cons-
» pectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Im-
» pinguasti oleo caput meum, et calix tuus inebrians per
» quam optimus. Et misericordia tua subsequetur me
» omnes dies vitæ meæ. Ut inhabitem in domo Domini
» in longitudinem dierum [1]. »

CX. Augustinus respondit : Iste Psalmus de his loquitur, qui bene suscipiunt baptismum, et sancto sancte utuntur. Non enim verba ista etiam ad Simonem magum pertinent, qui tamen eumdem sanctum baptismum accepit : et quia eo sancte uti noluit, non ideo illum inquinavit, aut repetendum talibus docuit. Sed quia Goliæ commemorationem fecisti, attende illum de ipso Golia Psalmum, et vide quia in cantico novo depictus est : ibi enim dicitur : « Deus canticum novum cantabo tibi, in psalterio » decem chordarum psallam tibi [2]. » Et vide utrum ad hoc canticum pertineat, qui orbi terrarum non communicat. Alibi enim dicitur : « Cantate Domino canticum no- » vum, cantate Domino omnis terra [3]. » Omnis ergo terra, in cujus unitate non estis, cantat canticum novum. Et omnis terræ sunt verba quoque ista : « Dominus pascit me, et nihil » mihi deerit, etc. » Non sunt hæc verba zizaniorum, quamvis usque ad messem in una segete tolerentur : non sunt verba paleæ, sed tritici ; quamvis eadem pluvia simulque nutriantur, eadem area simulque triturentur, donec ultimo ventilabro ab invicem segregentur : quæ duo utique communiter unum habent baptismum, quamvis non sint unum.

[1] Psal. XXII, 1-6. — [2] Id. CXLIII, 9. — [3] Id. XCV, 9.

Sed etsi pars vestra esset Ecclesia Dei, certe fatereris istum Psalmum non ibi pertinere ad furiosas catervas Circumcellionum. Aut si et ipsi per semitas justitiæ deducuntur, quare negatis eos comites vestros esse, cum vobis objiciuntur : quamvis plerumque paucitatem concisionis vestræ, non virga et baculus Dei, sed fustes eorum consolentur, quibus vos et adversus leges Romanas tutos esse arbitramini : in quos incurrere quid est aliud quam ambulare in medio umbræ mortis? Sed non timet mala cum quo Dominus est. Certe tamen non audebis dicere, etiam istorum furiosorum esse verba quæ in hoc Psalmo cantantur : et tamen habere eos baptismum, non solum confitemini, sed etiam profitemini. Non dicunt ergo ista, nisi qui aqua sancta reficiuntur, sicut omnes justi Dei ; non qui ea male utendo subvertuntur, sicut Magus ille a Philippo baptizatus : et tamen ipsa in utrisque una atque sancta est. Non dicunt ista nisi qui ad dexteram pertinebunt : sed tamen eadem pascua sub uno pastore et oves et hirci pascuntur, donec ut debita recipiant, segregentur. Non dicunt ista nisi qui de mensa Domini vitam sumunt, sicut Petrus, non judicium, sicut Judas : et tamen ipsa utrique fuit una, sed non utrique valuit ad unum, quia ipsi non erant unum. Non dicunt ista nisi qui oleo sancto etiam in spiritu beatificantur, sicut David ; non qui in solo corpore consecrantur, sicut Saül : et tamen cum ambo unum sumpsissent, non eis impar sacramentum, sed impar meritum fuit. Non dicunt ista nisi qui calicem Domini in vitam æternam mutata mente suscipiunt ; non qui judicium sibi manducant et bibunt, sicut Apostolus ait [1] ; et tamen utrisque non unis calix ille unus est, inebrians ad capessenda cœlestia Martyres, non ad funestanda præcipitia Circumcelliones. Memento ergo sacramentis Dei nihil obesse mores

[1] I Cor. XI, 29.

malorum hominum, quo illa vel omnino non sint, vel minus sancta sint; sed ipsis malis hominibus, ut habeant ad testimonium damnationis, non ad adjutorium sanitatis. Saltem quippe ipsa verba ultima Psalmi hujus considerare debuisti, et propter eos qui baptismo accepto apostatant intelligere, non ab omnibus qui sanctum baptisma accipiunt posse dici : « Ut inhabitem in domo Domini in lon- » gitudinem dierum [1] : » et tamen sive permanentibus, sive lapsis, cum ipsi non sint unum, baptismus unus est; et cum ipsi non utrique sancti sint, baptismus in utrisque sanctus est : quia et apostatæ si redeant, non quasi eum amiserint baptizantur, sed quod in se permanenti injuriam fecerint humiliantur.

CXI. Petilianus dixit : « At ne vos sanctos esse dicatis; primum id assero, quia qui non fuerit innocens, non habet sanctitatem. »

CXII. Augustinus respondit : Ostende nobis tribunal ubi sedisti, ut ante te staret orbis terrarum; et quibus oculis, non dico conscientias omnium, sed vel actus inspexisti et discussisti, ut eum perdidisse innocentiam judicares. Ille qui raptus est usque in tertium cœlum, dicit : » Sed neque ego me ipsum dijudico : » et tu de universa terra, qua hæreditas Christi dilatatur, audes ferre sententiam. Deinde si satis absolutum tibi videtur quod dixisti : « Qui non fuerit innocens, non habet sanctitatem [2] : » quæro si non habebat Saül sacramenti sanctitatem, quid in eo David venerabatur? Si autem habebat innocentiam, quare innocentem persequebatur? Nam eum propter sacrosanctam unctionem et honoravit vivum, et vindicavit occisum : et quia vel panniculum ex ejus veste præcidit, percusso corde trepidavit. Ecce Saül non habebat innocentiam, et tamen habebat sanctitatem, non vitæ suæ, (nam

[1] Psal. XXVI, 4. — [2] I Cor. IV, 3.

hoc sine innocentia nemo potest,) sed sacramenti Dei. quod et in malis hominibus sanctum est.

CXIII. Petilianus dixit : « Nam si legem perfidi nostis, sine injuria ipsius Legis hoc dixerim, hanc et diabolus novit. Namque Domino Deo in causa Job justi, quasi justus ita de Lege respondit, sicut scriptum est : « Dixit Dominus » diabolo : Respexisti in puerum meum Job, quia non est » similis illi in terra, homo sine malitia, verus Dei cultor, » abstinens se ab omni malo, perseverans in simplicitate; » tu autem petisti ut omnem rem illius perderes sine causa. » Et respondit diabolus, et dixit Domino : Corium pro » corio, et omne quodcumque habuerit homo pro anima » sua dabit[1]. » Ecce legaliter loquitur, qui nititur contra Legem. Et iterum Dominum Christum sermonibus suis sic ausus est attentare, sicut scriptum est : « Assumpsit » diabolus Jesum in sanctam civitatem, et statuit eum » super pinnam templi, et dixit ei : Mitte te deorsum. » Scriptum est enim : Quia Angelis suis mandavit de te, » ut manibus tollant te, ne forte offendas ad lapidem » pedem tuum [2]. Ait Jesus : Iterum scriptum est : Non » tentabis Dominum Deum tuum [3]. » Nostis, inquam, sicut diabolus, Legem, qui in suis conatibus vincitur, ut in actibus erubescit. »

CXIV. Augustinus respondit : Possem quidem quærere abs te, in qua Lege scripta sint verba quæ diabolus dixit, cum sanctum virum Job apud Deum criminaretur ; si hoc mihi esset propositum demonstrare, Legem quam dicis diabolum nosse, te ipsum non nosse : sed quia non inde inter nos quæstio est, hoc prætermitto. Sic autem conatus es ostendere diabolum Legis peritum ; quasi nos dicamus omnes qui verba Legis noverunt justos esse. Quid ergo te adjuvet quod de diabolo commemorare voluisti, non video :

[1] Job, I, 3. — [2] Psal. XC, 11. — [3] Deut. VI, 16, et Matth. IV, 5-7.

nisi forte tu nobis veniret in mentem, quomodo ipsum diabolum vos imitemini. Sicut enim ille contra latorem Legis proferebat verba Legis, sic et vos e verbis Legis accusatis homines quos ignoratis, ut Dei promissis quæ in ipsa Lege conscripta sunt resistatis. Deinde vellem mihi diceres, Confessores illi vestri, quando se ipsos præcipitant, cui ducunt martyrium, utrum Christo qui talia suggerentem diabolum repulit, an potius ipsi diabolo, qui talia Christo facienda suggessit ? Duæ sunt maxime viles atque usitatæ mortes eorum qui se ipsos interimunt, laqueus et præcipitium [1]. Tu certe dixisti in primis partibus hujus Epistolæ : Laqueo traditor periit, laqueum talibus dereliquit : hoc ad nos omnino non pertinet. Neque enim veneramur nomine Martyrum eos, qui sibi collum ligaverunt. Quanto autem nos probabilius in vos dicimus, Magister traditoris diabolus præcipitium Christo suadere voluit, et repulsus est. Quid ergo dicendi sunt, quibus hoc suasit et auditus est ? quid enim, nisi inimici Christi, amici autem diaboli ; discipuli seductoris, condiscipuli traditoris? Spontaneas enim mortes ab uno magistro utrique didicerunt, ille laqueum, isti præcipitium.

CXV. Petilianus dixit : « Sed ut vestra singula destruamus, si sacerdotes vos dicitis, sic a Domino Deo dictum est per Prophetam, Ultio Domini super falsos sacerdotes. »

CXVI. Augustinus respondit : Quære potius quid verum dicas, non unde maledicas ; et quid doceas, non quid objicias.

CXVII. Petilianus dixit : « Si cathedram vobis miseri vindicatis, ut superius diximus ; habetis illam profecto quam David propheta psalmographus pestilentiæ cathedram pronuntiavit [2] : vobis enim juste relicta est, quia eam sancti sedere non possunt. »

[1] Matth. XXVII, 5. — [2] Psal. I, 1.

CXVIII. Augustinus respondit: Et hæc non vides non aliqua esse documenta, sed vana convicia. Hoc enim est illud quod paulo ante dixi, Verba Legis dicitis, sed in quos dicatis non attenditis: sicut diabolus verba Legis dicebat, sed cui diceret non agnoscebat. Ille caput nostrum sursum ascensurum, deorsum volebat dejicere; vos autem corpus ejusdem capitis, quod per totam terram diffusum est, ad exiguam partem vultis redigere. Certe ipse paulo ante dixisti: « Nos Legem nosse et legaliter loqui, sed in actibus erubescere. » Dicis quidem ista nihil probans: sed et si de aliquibus probares, de his cæteris non præscriberes. Verumtamen si omnes per totum orbem tales essent quales vanissime criminaris, cathedra tibi quid fecit Ecclesiæ Romanæ, in qua Petrus sedit, et in qua hodie Anastasius sedet: vel Ecclesiæ Jerosolymitanæ, in qua Jacobus sedit, et in qua hodie Joannes sedet, quibus nos in catholica unitate connectimur, et a quibus vos nefario furore separastis? Quare appellas cathedram pestilentiæ cathedram Apostolicam? Si propter homines quos putas legem loqui et non facere, numquid Dominus Jesus Christus propter Pharisæos, de quibus ait: « Dicunt enim et non faciunt[1], » cathedræ in qua sedebant ullam fecit injuriam? Nonne illam cathedram Moysi commendavit, et illos servato cathedræ honore redarguit? Ait enim: « Cathedram Moysi » sedent; quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere » nolite; dicunt enim, et non faciunt. » Hæc si cogitaretis, non propter homines quos infamatis, blasphemaretis cathedram Apostolicam, cui non communicatis. Sed quid est aliud quam nescire quid dicere, et tamen non posse nisi maledicere?

CXIX. Petilianus dixit: « Si sacrificia vos facere judicatis, de vobis quippe novissimis Deus ipse sic dicit: « Fa-

[1] Matth. XXIII, 2.

» cinorosus, inquit, qui sacrificat mihi vitulum, quasi » canem occidat, et qui ponit similaginem, quasi sangui» nem porcinum fundat. Scitote vestrum sacrificium, qui » humanum sanguinem jam fudistis [1]. » Et iterum : « Sa» crificia eorum quasi panis luctus, omnis qui manducabit » ex illo, inquinabitur [2]. »

CXX. Augustinus respondit : Nos dicimus tale cuique sacrificium fieri, qualis accedit ut offerat, et qualis accedit ut sumat, et eos de sacrificiis talium manducare ; qui ad illa tales accedunt quales et illi sunt : itaque si offerat Deo malus, et accipiat inde bonus, tale cuique esse qualis quisque fuerit ; quia et illud scriptum est : « Omnia » munda mundis [3]. » Per hanc sententiam veridicam et catholicam etiam vos Optati sacrificio non estis polluti, si facta ejus displicebant vobis. Nam utique panis illius panis luctus etat, sub cujus iniquitatibus Africa tota lugebat : sed panem luctus omnibus vobis communem esse, omnium vestrum malum schismatis facit. Nam secndum concilii vestri sententiam Felicianus Mustitanus humanum sanguinem fudit. Dixistis enim, cum eos damnaretis [4] : Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Vide ergo quale sacrificium offerat, quem sacerdotem habetis, cum eum sacrilegum damnaveritis : et si hoc vobis nihil obesse arbitramini, rogo vos, vanitas calumniarum vestrarum quid oberit orbi terrarum ?

CXXI. Petilianus dixit : « Si precem Domino facitis, aut funditis orationem, nihil vobis penitus prodest. Vestras enim debiles preces cruenta vestra conscientia vacuat : quia Dominus Deus puram magis conscientiam quam preces exaudit, Domino Christo dicente : « Non omnis qui » dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlo-

[1] Isaï. xcxvi, 3. — [2] Osee, ix, 4. — [3] Tit. i, 15. — [4] In concilio Bagaiensi.

« rum ; sed is qui facit voluntatem Patris mei qui in » cœlis est [1]. » Voluntas Dei utique bona est : nam ideo in sacra Oratione sic petimus : « Fiat voluntas tua in » cœlo et in terra : » ut quia bona ejus voluntas est, nobis quæ bona sunt largiatur. Vos ergo voluntatem Dei non facitis, quia mala quotidie perpetratis. »

CXXII. Augustinus respondit : Ista omnia si et nos in vos dicamus, nonne qui nos audierit, insanos potius litigatores quam Christianos disputatores, si ipse sanus est, judicabit ? Non ergo reddimus maledictum pro maledicto. « Servum enim Domini non oportet litigare, sed esse mi- » tem ad omnes, docibilem, in modestia corripientem » diversa sentientes [3]. » Si ergo vobis objiciamus eos, qui mala apud vos quotidie perpetrant, inepte litigamus, alios ex aliis accusantes. Si autem vos admonemus, ut sicut illa vobis non vultis objici, sic nobis non objiciatis aliena, in modestia vos corripimus, sed si aliquando resipiscatis.

CXXIII. Petilianus dixit : « Si vero forte, quod nescio, dæmonia pellitis, nec id vobis proderit : quia nec fidei vestræ, nec meritis cedunt ipsa dæmonia, sed in nomine Domini Jesu Christi pelluntur. »

CXXIV. Augustinus respondit : Gratias Deo, quia tandem confessus es posse valere invocatum nomen Christi ad aliorum salutem, etiamsi a peccatoribus invocetur. Hinc ergo intellige, cum Christi nomen invocatur, non obesse aliorum saluti aliena peccata. Nos autem quomodo invocemus nomen Christi, non tuo judicio nobis opus est, sed ipsius qui invocatur a nobis. Solus enim potest nosse quo corde invocetur. Ex ejus tamen verbi certi sumus, ab omnibus gentibus eum salubriter invocari, quæ benedicuntur in semine Abrahæ.

[1] Matth. VII, 21. — [2] Id. VI, 11. — [3] I Tim. II, 24.

Petilianus dixit : « Etsi prorsus virtutes et mirabilia faciatis, propter vestram nequitiam nec sic vos Dominus novit, Domino ipso dicente : « Multi dicent mihi in illo » die, Domine, Domine, in nomine tuo prophetavimus, » et in tuo nomine dæmonia ejecimus, et in tuo nomine » virtutes multas fecimus. Tunc dicam illis : Quoniam non » novi vos, discedite a me, operarii iniquitatis [1]. »

CXXVI. Augustinus respondit : Agnoscimus verba Domini. Hinc et Apostolus ait : « Si fidem habeam ita ut » montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil » sum [2]. » Hic ergo quærendum est quis habeat charitatem : invenies non esse nisi eos qui diligunt unitatem. Nam de exclusione dæmonum, et de potentia miraculorum, quoniam plerique talia non faciunt et tamen ad regnum Dei pertinent, plerique autem faciunt et non pertinent, nec nostri nec vestri debent gloriari, si qui forte ista possunt; quandoquidem nec Apostolos, qui vere ista salubriter atque utiliter poterant, voluit Dominus gaudere de talibus, quando eis ait : « Nolite in hoc gaudere quod » dæmonia vobis subjecta sint, gaudete autem quod no» mina vestra scripta sunt in cœlo [3]. » Quapropter ista quæ ex Evangelio posuisti, et ego tibi possem dicere, si te viderem signorum virtutes operantem ; et tu mihi, si talia me facientem videres. Non ergo nobis dicamus quæ possunt et ex alia parte dici ; et remotis ambagibus, quoniam ubi sit Ecclesia Christi quærimus, ipsum qui eam suo sanguine redemit, audiamus dicentem : « Eritis mihi » testes in Jerusalem, et in totam Judæam et Samariam, » et usque in totam terram [4]. » Huic Ecclesiæ, quæ per totam terram diffunditur, quisquis non communicat, cui non communicet vides, si cujus ista verba sint audis. Quid est autem dementius, quam sacramentis Domini commu-

[1] Matth. vii, 22. — [2] i Cor. xiii, 2. — [3] Luc. x, 20. — [4] Act. i, 8.

nicare, et verbis Domini non communicare ? Hi utique dicturi sunt : » In nomine tuo manducavimus et bibimus : » et audituri, « Non novi vos [1] : » qui corpus ejus et sanguinem in sacramento manducant et bibunt, et membra ejus toto orbe diffusa, in Evangelio non agnoscunt, et ideo in eis in judicio non computantur.

CXXVII. Petilianus dixit : « Quod etsi, ut ipsi putatis, Domini legem pure sequimini, de ipsa Lege sanctissima legaliter disputemus. Dicit apostolus Paulus : « Bona est lex, » si quis ea legitime utatur [2]. » Lex ergo quid dicit? « Non » occides [3]. » Quod semel fecit Caïn parricida, vos fratres » sæpius occidistis. »

CXXVIII. Augustinus respondit : Similes vobis esse nolumus : nam non desunt quæ dicantur, sicut et tu ista dicis, et quæ sciantur, nam ista tu nescis ; et quæ ostendantur, nam tu ista non ostendis.

CXXIX. Petilianus dixit : « Dictum est : Non mœchaberis. Unusquisque vestrum si carnaliter castus sit, spiritaliter mœchus est, quia adulterat sanctitatem. »

CXXX. Augustinus respondit : Possunt hæc in quosdam veraciter dici, et nostros et vestros : qui si utrisque nostrum displicent, nec nostri nec vestri sunt. Sed tu, quod in quosdam dicis, et nec in ipsis probas, pro eo vis accipi ac si probaveris, non in aliquibus qui degenerant a semine Abrahæ, sed in omnibus gentibus quæ benedicuntur in semine Abrahæ

CXXXI. Petilianus dixit : « Dictum est : Falsum testimonium non reddes. Cum regibus sæculi nos vestra tenere mentimini, nonne falsa conflatis ? »

CXXXII. Augustinus respondit : Si non sunt nostra quæ tenetis, nec illa erant vestra quæ a Maximianistis recepistis. Quod si propterea illa vestra erant, quia illi sacrilegum

[1] Matth. VII, 22. — [2] 2 Tim. XVIII. — [3] Exod. XX, 23.

schisma fecerunt, non communicando parti Donati : attende quæ loca teneatis, et cujus hæreditati non communicetis ; et cogitate, non regibus sæculi, sed regi Christo quid respondere possitis. De illo dictum est : « Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum [1]. » Quo utique flumine, nisi ubi baptizatus est, et ubi super eum columba descendit, magnum charitatis et unitatis indicium ? Vos autem huic unitati non communicatis, et adhuc loca unitatis tenetis ; et invidiam nobis de regibus sæculi facitis, cum per jussa proconsulum de locis partis Donati schismaticos vestros expuleritis. Non sunt hæc verba per inane volantia : homines vivunt, civitates testantur, Gesta proconsularia et municipalia recitantur. Sileat aliquando vox calumniosa, objiciens reges sæculi universæ terræ, per quorum proconsules non potuit parcere concisa concisæ. Cum ergo dicimus quod nostra teneatis, non ostendimur falsum testimonium dicere, nisi nos ostendatis in Ecclesia Christi non esse ; quod quidem dicere non cessatis, sed ostendere nunquam valebitis : imo vero cum hoc dicitis, non jam nobis, sed ipsi Christo falsi testimonii crimen objicitis. Nos quippe in Ecclesia sumus, quæ ipsius testimonio prænuntiata est et ubi suis testibus attestatus est dicens : « Eritis mihi testes in Jerusalem, et in totam Judæam et » Samariam, et usque in totam terram [2]. » Vos autem falsos testes non solum hinc ostendimus, quia huic veritati resistitis ; sed etiam in ipso judicio, quo cum Maximiani schismate conflixistis. Si enim secundum legem Christi agebatis, quanto congruentius secundum eam constituunt aliqui Christiani Imperatores, si possunt secundum eam judicare Pagani proconsules ? Si autem in adjutorium etiam terreni imperii leges assumendas putas-

[1] Psal. LXI, 8. — [2] Act. I, 8.

tis, non reprehendimus. Fecit hoc Paulus, cum adversus injuriosos civem Romanum se esse testatus est[1]. Sed quæro quibus terrenis legibus sit statutum, ut Maximianistæ locis pellantur ? Nullas omnino reperies : sed videlicet legibus quæ adversus hæreticos, atque inter eos etiam adversus vos ipsos latæ sunt, illos expellere voluistis : adversus infirmos tanquam potentiores prævaluistis. Unde illi quia nihil potuerunt, innocentes se dicunt, tanquam sub leone lupus. Tamen legibus adversus vos latis profecto adversus alios nisi per falsum testimonium non uteremini. Si enim veraces sunt illæ leges, cedite etiam vos locis quos tenetis : si autem fallaces sunt, cur per eas alios exclusistis ? Quid quod et veraces sunt, et vos per illas alios nisi fallaciter non possetis expellere ? Ut enim eis servirent judices, hæreticos expellere voluerunt ; unde vos priores expellere debuerunt : sed vos catholicos esse dixistis, ut vobis parcerent leges, per quas alios premebatis. Videris quid vobis apud vos ipsos videamini : illis tamen legibus non estis catholici. Cur ergo aut eas veraces falso testimonio fefellistis, aut eas fallaces ad opprimendos alios usurpastis ?

CXXXIII. Petilianus dixit : « Dictum est : « Non » concupisces rem proximi tui[2]. » Vos nostra diripitis, ut pro vestris habeatis. »

CXXXIV. Augustinus respondit : Et quæcumque unitas possidebat, non nisi nostra sunt, qui non secundum calumnias hominum, sed secundum verba Christi, in quo benedicuntur omnes gentes universæ terræ, in unitate consistimus, nec propter malos quos a frumentis Dominicis ante judicii ventilationem separare non possumus, nos a societate tritici separamus : et si qua jam concisi possidere cœpistis, quia vobis ablata nobis Dominus dedit,

[1] Act. XXII, 25. — [2] Exod. XX, 17.

non ideo concupiscimus aliena, quia illius imperio cujus sunt omnia, facta sunt nostra ; et juste nostra sunt : vos enim his utebamini ad præcisionem, nos ad unitatem. Alioquin et primo populo Dei possent illi objicere alienæ rei concupiscentiam, qui divina potestate ab eorum facie, quia ea terra male utebantur, expulsi sunt : et ipsi Judæi, a quibus ablatum est regnum, secundum verba Domini, et datum est genti facienti justitiam, possunt objicere alienæ rei concupiscentiam [1] ; quia Ecclesia Christi possidet, ubi persecutores Christi regnabant. Et post omnia, cum vobis ipsis dictum fuerit : Res alienas concupiscitis, quia Maximianistas de basilicis ejecistis, quid respondeatis, non invenitis.

CXXXV. Petilianus dixit : « Qua igitur lege vos Christianos ostenditis, cum legi contraria faciatis ? »

CXXXVI. Augustinus respondit : Litigare vis, non disputare.

CXXXVII. Petilianus dixit : « Dicit autem Dominus Christus : « Qui fecerit et sic docuerit, maximus vocabi- » tur in regno cœlorum [2]. » Sic autem vos miseros damnat : Qui resolverit unum ex his mandatis, minimus vocabitur in regno cœlorum. »

CXXXVIII. Augustinus respondit : Ubi forte aliter dicis testimonia Scripturarum, quam sese habent, et ad rem quæ inter nos agitur, non pertinet, non nimis curo : ubi autem impediunt quod tractamus, nisi veraciter proferantur, non te arbitror succensere debere, si quemadmodum scriptum sit te commemoro. Ecce hoc quod modo posuisti, non ita scriptum est : sed ita potius : « Qui solverit unum » de mandatis istis minimis, et docuerit sic, minimus voca- » bitur in regno cœlorum. Qui autem fecerit et sic do- » cuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum. » Et continuo

[1] Matth. xxi, 43. — [2] Id. v, 19.

secutus ait : « Dico enim vobis quia nisi abundaverit jus- » titia vestra super Scribarum et Pharisæorum, non in- » trabitis in regnum cœlorum. » Alibi enim Pharisæos osten- » dit et arguit, quoniam dicunt, et non faciunt. » Hos ergo et hic significavit, cum diceret : « Qui solverit et sic docue- » rit [2], » id est, docuerit verbis, quod solverit factis. Super quos abundare præcepit justitiam nostram, ut faciamus et sic doceamus. Et tamen nec propter illos Pharisæos, quibus nos non per prudentiam, sed per malevolentiam comparatis, præcepit Dominus deseri cathedram Moysi, in qua utique figurabat suam : dicens quippe illos cathedram Moysi sedentes dicere et non facere ; monet tamen populos facere quæ dicunt, et non facere quæ faciunt, ne cathedræ sanctitas deseratur, et propter pastores malos gregis unitas dividatur.

CXXXIX. PETILIANUS dixit : « Et iterum : Omne peccatum quod peccaverit homo, extra corpus est : qui autem peccaverit in Spiritu sancto, non ei remittetur, nec in hoc sæculo, nec in futuro. »

CXL. AUGUSTINUS respondit : Et hoc non ita scriptum est, et vide quantum te fefellerit. Apostolus ad Corinthios scribens, ait : « Omne peccatum quodcumque fecerit ho- » mo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus » suum peccat [2]. » Hoc autem aliud est, et aliud illud quod Dominus in Evangelio dixit : « Omne peccatum et » blasphemia dimittetur hominibus ; qui autem peccaverit » in Spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc » sæculo, nec in futuro [3]. » Tu autem cœpisti ex Apostolo sententiam, et eam tanquam una sit ex Evangelio terminasti : quod te non credo fraude, sed errore fecisse. Neutra enim ad rem pertinet, et cur hæc dixeris, et quoquomodo dixeris, omnino non video : nisi forte, quia cum

[1] Matth. XXIII, 2. — [2] I Cor. VI, 18. — [3] Matth. XII, 31.

superius dixisses, damnatos esse a Domino qui resolverint unum ex mandatis, considerasti quam multos habeatis, non unum, sed multa mandata solventes, et ne tibi objiceretur, voluisti per transitum subinducere differentiam peccatorum, aliud esse solvere aliquod mandatum unde venia facilis possit accipi; aliud autem peccare in Spiritum sanctum, quod non remittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Timens itaque contagia peccatorum hoc tacere noluisti, et rursus timens profunditatem quæstionis excedentem vires tuas, hoc cursim perstringere voluisti, tanta trepidatione, ut quemadmodum solent perturbatione aliqua festinantes perverse se vestire aut calceare, nolueris attendere vel quid ad quod pertineat, vel ubi et quemadmodum scriptum sit. Quale sit autem illud peccatum quod non dimittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro, usque adeo nescitis, ut cum in ipso nos esse credatis, remissionem tamen ejus per vestrum nobis baptismum promittatis. Quod unde fieri potest, si tale peccatum est, ut non dimittatur, neque in hoc sæculo, neque in hoc futuro ?

CXLI. PETILIANUS dixit : « Divina vero mandata quibus rebus impletis? Dicit Dominus Christus : « Beati pauperes » spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum [1]. » Vos persequendi malitia furoris divitias exhalatis. »

CLXII. AUGUSTINUS respondit : Dicite ista potius Circumcellionibus vestris.

CXLIII. PETILIANUS dixit : « Beati mansueti, quoniam » ipsi possidebunt terram [2]. » Vos igitur immansueti terram et cœlum pariter perdidistis. »

CLXIV. AUGUSTINUS respondit : Iterum atque iterum audite Dominum dicentem : « Eritis mihi testes in Jeru» salem, et in totam Judæam et Samariam, et usque in » totam terram [3]. » Cur non ergo illi perdiderunt terram

[1] Matth. v, 3. — [2] Ibid 4. — [3] Act. I, 8.

et cœlum, qui ut non communicent universæ terræ, contemnunt verba sedentis in cœlo ? Nam de vestra mansuetudine, non tuæ voces, sed Circumcellionum fustes interrogentur. Dicturus es : Quid ad nos pertinet ? Quasi nos ista dicamus, nisi ut hoc respondeatis ? Ideo enim ad vos pertinet schisma vestrum, quia pertinere ad vos peccatum non vultis alienum : nec tamen ob aliud vos a nobis separastis, nisi dum nobis objicitis crimen alienum.

CXLV. Petilianus dixit : « Beati qui lugent, quoniam » ipsi consolabuntur. » Vos nostri carnifices lugentes facitis, non lugetis. »

CXLVI. Augustinus respondit : Considerate paululum quam multis, et quantum luctum dederint Deo laudes armatorum vestrorum. Dicite iterum : Quid ad nos ? Et ego iterum dicam, et tu quod dicis : Quid ad nos ? quid ad orbem terrarum ? quid ad eos qui laudant nomen Domini a solis ortu usque ad occasum ? quid ad omnem terram quæ cantat canticum novum ? quid ad semen Abrahæ, in quo benedicuntur omnes gentes [1] ? Ergo ideo ad vos pertinet sacrilegium schismatis, quia non ad vos pertinent facta mala vestrorum : et hinc intelligitis nec ad orbem terrarum pertinere, etiam si ea probaretis, facta eorum propter quos inde vos separastis.

CXLVII. Petilianus dixit : « Beati qui esuriunt et » sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur [2]. » Vobis hæc justitia est, ut nostrum sanguinem sitiatis. »

CLXVIII. Augustinus respondit : Quid tibi dicam, tu homo, nisi quia calumniosus es ? Esurit quidem vos et sitit unitas Christi : quæ utinam vos absorbeat ; hæretici non eritis.

CXLIX. Petilianus dixit : « Beati misericordes, quoniam » ipsi misericordiam consequentur. » Vos quando miseri-

[1] Gen. xxii, 18. — [2] Matth. v, 6.

cordes appellem, cum pœnas justis ingeritis? an communionem nequissimam, dum animas inquinatis? »

CL. Augustinus respondit : Nec vos justos probatis, nec nos pœnas ingerere vel injustis. Et tamen sicut est plerumque crudelis fallax adulatio, sic semper misericors justa correptio. Nam unde est illud quod non intelligitis, « Emendabit me justus in misericordia et arguet me[1]? » Hoc enim cum de asperitate misericordis correptionis dixisset, continuo subjunxit de lenitate perniciosæ adulationis, et ait : « Oleum autem peccatoris non impinguabit caput » meum. » Tu ergo attende quo voceris, et unde revoceris. Nam unde nosti quo in te animo sit quem sævum putas? Sed quolibet sit, unusquisque sarcinam suam portat, et apud nos et apud vos : sed sarcinam schismatis quam omnes portatis, abjicite, ut sarcinas vestras bonas in unitate portetis; et eos qui malas portant, si possitis misericorditer emendetis; si non possitis, pacifice toleretis.

CLI. Petilianus dixit : « Beati qui puro sunt corde, » quoniam ipsi Deum videbunt. » Quando Deum videbitis, qui immunda malitia cordis geritis cæcitatem? »

CLII. Augustinus respondit : Quare hoc dicis? An forte nos ignorata quæ homines dicunt objicimus omnibus gentibus, et manifesta intelligere nolumus quæ Deus prædixit de omnibus gentibus? Hæc est magna cæcitas cordis; et si nec ipsam in vobis agnoscitis, hæc est major cæcitas cordis.

CLIII. Petilianus dixit : « Beati pacifici, quia ipsi filii » Dei vocabuntur. » Vos pacem sceleri fingetis, et bello quæritis unitatem. »

CLIV. Augustinus respondit : Non pacem scelere fingimus : sed pacem ex Evangelio prædicamus ; cum quo si pacem habueritis, et nobiscum habebitis. Dominus re-

[1] Psal. CXL, 5.

surgens, et se non solum intuendum oculis, sed etiam contrectandum manibus Discipulorum præbens, inde cœpit: « Pax vobiscum, inquit. » Et quomodo esset tenenda pax ipsa, sequentibus verbis aperuit. Ibi enim aperuit eis sensum ut intelligerent Scripturas, et dixit eis: «Quoniam » sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et re» surgere tertia die, et prædicari in nomine ejus pœniten» tiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, inci» pientibus ab Jerusalem[1]. »Cum his verbis pacem habete, et a nobis non dissentietis. Nam si bello quærimus unitatem, non potuit laudari præclarius bellum nostrum; quandoquidem scriptum est: « Diliges proximum tuum tanquam te » ipsum[2]. » Et iterum scriptum est: « Nemo unquam carnem » suam odio habuit[3]. » Et tamen caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem. Quod si nemo carnem suam odio habet, et tamen adversus carnem suam concupiscit: ecce bello unitas quæritur, ut corpus castigatum servituti subjiciatur. Quod autem spiritus facit adversus carnem, non odio, sed dilectione belligerans; hoc spiritales faciunt adversus carnales, ut quod agunt erga se, agant et erga illos, qui proximos diligunt tanquam proximos: sed bellum spiritalium est illa in charitate correptio, gladius eorum sermo Dei est. Ad tale bellum tuba Apostolica concitantur cum magno impetu personante: « Prædica verbum, insta op» portune, importune, argue, hortare, increpa, in omni » longanimitate et doctrina[4]. » Ecce non agimus ferro, sed verbo. Vos autem nec respondetis vera, et accusatis falsa; non corrigitis vestra, objicitis aliena. Dicit Christus verum testimonium de orbe terrarum, dicitis vos adversus Christum falsum testimonium contra orbem terrarum. Nos autem si vobis potius quam Christo crederemus, pacifici essemus: quia Christo potius quam vobis credimus,

[1] Luc. XXIV, 45. — [2] Matth. v, 43. — [3] Ephes. v, 8. — [4] 2 Tim. IV, 2.

pacem scelere fingimus. Et hæc cum dicatis atque faciatis, audetis insuper commemorare : « Beati pacifici, quoniam » ipsi filii Dei vocabuntur [1]. »

CLV. Petilianus dixit : « Cum dicat apostolus Paulus : « Obsecro vos, fratres, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate » et mansuetudine, cum patientia sustinentes invicem in » charitate, sollicite agentes servare unitatem spiritus in » conjunctione pacis [2]. »

CLVI. Augustinus respondit : Hæc si non tantum diceretis, sed et audiretis, etiam cognita mala propter pacem sustineretis, non propter dissensionem incognita fingeretis; vel quia postea didicistis propter unitatem Donati sustinere mala notissima et famosissima Optati. Quæ ista dementia est ? Tolerantur cogniti, ne concisio iterum concidatur; et infamantur incogniti, ne in ipsa integritate maneatur.

CLVII. Petilianus dixit : « Vobis dicit Propheta : « Pax, » pax, et ubi est pax [3] ? »

CLVIII. Augustinus respondit : Tu nobis hoc dicis, non Propheta. Tibi ergo respondemus : Si quæris ubi sit pax, aperi oculos, et vide de quo dictum sit : « Auferens bella » usque ad fines terræ [4]. » Si quæris ubi sit pax, aperi oculos ad illam civitatem, quæ non potest abscondi super montem constituta, aperi oculos et ad ipsum montem, et eum tibi Daniel demonstret ex parvo lapide crescentem, et implentem universam terram [5]. Tibi autem cum dicit Propheta : » Pax, pax et ubi est pax ? » quid demonstrabis ? an partem Donati ignotam innumerabilibus gentibus quibus notus est Christus ? Non est ipsa quæ non potest abscondi : et unde, nisi quia non est super illum montem constituta ?

[1] Matth. v, 9. — [2] Ephes. iv, 1. — [3] Jerem. viii, 11. — [4] Psal. xlv, 10. — [5] Dan. ii, 35.

« Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum [1] : » non Donatus, qui fecit de uno duo.

CLIX. Petilianus dixit : « Beati qui persecutionem » patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est reg» num cœlorum [2]. » Vos beati non estis, sed beatos martyres facitis, quorum scilicet animabus cœli repleti sunt, corporumque memoria terræ floruerunt. Vos ergo non colitis, sed facitis quos colamus. »

CLX. Augustinus respondit : Plane si non dictum esset : « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam : » sed dictum esset : Beati qui se ipsos præcipitant ; implerent cœlum martyres vestri. Sane de corporibus eorum multos terrarum flores videmus, sed sicut solet dici flos cinis.

CLXI. Petilianus dixit : « Cum ergo falsando mandata beati non sitis, vos divinis sententiis Christus Dominus condemnat [3]. « Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypo» critæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines ; vos » enim non intratis, et neque introeuntes sinitis. Væ vobis, » Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare et ari» dam, ut faciatis unum proselytum ; et cum factus fuerit, » facitis eum filium gehennæ duplicius quam vos. Væ vobis, » Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham et » anethum et cyminum, et relinquitis quæ graviora sunt » legis, judicium et misericordiam et fidem. Hæc autem » oportebat fieri, et illa non omittere. Duces cæci, liquantes » culicem, camelum autem glutientes. Væ vobis, Scribæ et » Pharisæi hypocritæ, quia similes estis monumentis dealba» tis, quæ a foris parent hominibus speciosa ; intus autem » plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia : » sic et vos a foris quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. »

[1] Ephes. II, 14. — [2] Matth. V, 10. — [3] Id. XXIII, 13.

CLXII. Augustinus respondit: Dic mihi, utrum aliquid dixeris, quod in vos vicissim ore maledico et contumelioso similiter dici non possit? Sed ex superioribus quæ a me dicta sunt, inveniet qui voluerit, hæc in vos non per vana convicia, sed per vera testimonia posse dici. Verumtamen quia ex occasione, prætermittendum non est: certe antiquus populus Dei, circumcisionem pro baptismo habebat. Quæro ergo, si quem fecissent isti, in quos tanta dicuntur, Pharisæi proselytum, qui si eos imitaretur, sicut dictum est, filius gehennæ fuisset duplo quam illi; utrum si corrigeretur, et vellet imitari Simeonem, Zachariam, Nathanaëlem, iterum ab eis circumcidendus judicaretur? Quod si ridiculum est dicere, quamvis more atque ore vaniloquo talibus nos comparetis, quare post nos baptizatis? Quod si vos tales estis, quanto nos verius et melius post vos non baptizamus; sicut nec illi quos nominavi, post pessimos Pharisæos circumcidi debebant. Deinde cum tales sederint super cathedram Moysi, cui Dominus honorem servavit, quare vos propter eos, quos istis sive juste sive injuste comparatis, cathedram Apostolicam blasphematis?

CLXIII. Petilianus dixit: « Sed nos Christianos ista non terrent. Quod enim estis male facturi, a Christo Domino habemus ante mandatum: « Mitto, inquit, vos sicut oves » in medio luporum[1]. » Lupinam rabiem vos impletis, qui non aliter Ecclesiis insidias facitis aut paratis, quam lupi ovilibus inhiantes, pernicie semper atque impetu, suffecti sanguine faucibus iram anhelantem respirant. »

CLXIV. Augustinus respondit: Vellem in vos dicere istam sententiam, sed nollem istis verbis: nimis inepta, vel potius insana sunt. Illud autem opus erat, ut certis aliquibus documentis, non vanissimis maledictis, nos lupos esse ostenderetis, vos autem oves. Nam cum et ego dixero:

[1] Matth. x, 16.

Nos sumus oves, vos autem lupi; ideo-ne putas interesse aliquid, quia tu illa verbis turgidis dicis? Sed attende ut ego probem quod dico. Nempe Dominus, quod velis nolis nosti, ait in Evangelio : « Quæ sunt oves meæ, vocem » meam audiunt, et sequuntur me [1]. » Multæ sunt de diversis rebus voces Domini : verum, exempli gratia, si quispiam dubitaret utrum in corpore idem Dominus resurrexerit, et recitarentur ejus verba dicentis : « Palpate, » et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut » me videtis habere [2]; » si et his auditis ad credendum resuscitatum corpus ejus nollet acquiescere, non utique inter oves Domini deputaretur, quia vocem ejus auditam non sequebatur; sic et nunc, quoniam quæstio est inter nos, ubi sit Ecclesia, cum ex ipso Evangelii loco, ubi post resurrectionem suum corpus etiam palpandum dubitantibus præbuit, consequentia verba recitamus, ubi futuram Ecclesiæ latitudinem demonstravit dicens : « Quoniam » sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et re- » surgere tertia die, et prædicari in nomine ejus pœniten- » tiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, » incipientibus ab Jerusalem; » et vos omnibus gentibus, ubi hæc completa sunt, communicare non vultis, quomodo estis oves hujus pastoris, cujus auditis vocibus non solum non obsequimini, verum etiam repugnatis? Et oves quidem vos non esse, hinc docemus : esse autem lupos, audite unde doceamus. Jam enim, quia ubi sit Ecclesia, verbis ipsius apparet, manifestum est ubi sit ovile Christi. Ab hoc igitur ovili certissimis verbis Domini demonstrato et expresso, quicumque, non dico per falsa, sed quod manifestum est, per incerta hominum crimina oves segregant, et ab unitatis atque charitatis vita ereptas et alienatas necant, nonne ipsi sunt lupi rapaces? At enim et ipsi Dominum

[1] Joan. x, 27. — [2] Luc. xxiv, 39.

Christum laudant et prædicant. Hi sunt ergo de quibus ipse ait : « Induti pellibus ovium, intus autem sunt lupi » rapaces [1]. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. » Ovina pellis est in Christi laudibus, lupinus fructus in maledicis dentibus.

CLXV. Petilianus dixit : « O miseri traditores, impleri quidem Scripturam sic decuit : sed in vobis hoc doleo, quod partes malitiæ vos implere meruistis. »

CLXVI. Augustinus respondit : Possem ego magis dicere : O miseri traditores ; si mihi placeret, imo si justitia suaderet, omnibus vobis objicere quorumdam facta vestrorum. Quod ergo ad omnes vos pertinet, O miseri hæretici : cætera jam verba tua ego dixerim ; scriptum est enim : « Oportet et hæreses esse, ut probati manifesti fiant » inter vos [2]. » Impleri ergo Scripturam sic oportuit : sed in vobis hoc doleo, quod partes malitiæ implere vos meruistis.

CLXVII. Petilianus dixit : « Nobis autem Dominus Christus contra vestra feralia patientiam simplicem innocentiamque mandavit. Quid enim dicit ? « Mandatum » novum do vobis, ut diligatis invicem, quomodo dilexi » vos. Et in hoc scient omnes quia mei discipuli estis, si » dilectionem habueritis in invicem [3]. »

CLXVIII. Augustinus respondit : Nisi hæc verba longe a vestris moribus aliena in sermonis vestri superficiem transferretis, quomodo vos ovina pelle tegeretis ?

CLXIX. Petilianus dixit : « Paulus quoque apostolus, cum persecutiones immensas ab omnibus gentibus pateretur, a falsis fratribus pertulit graviores, sicut de se ipse testatur, frequenter afflictus, periculis ex gentibus, periculis ex genere, periculis a falsis fratribus. Quique iterum dicit : « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi [4]. » Cum

[1] Matth. VII, 15. — [2] I Cor. XI, 19. — [3] Joan. XIII, 34. — [4] I Cor. XI, 26.

igitur nos falsi fratres appetitis, Pauli magistri patientiam sub nostris periculis imitamur. »

CLXX. Augustinus respondit : Certe isti sunt falsi fratres, de quibus alio loco idem Apostolus ita conqueritur, Timothei prædicans germanam sinceritatem : « Neminem, » inquit, habeo unanimem, qui germane de vobis sollicitus » sit : omnes enim sua quærunt, non quæ Jesu Christi[2]. » Utique de his loquebatur, qui tunc quando illam scribebat Epistolam, cum illo erant. Non enim omnes qui erant ubicumque Christiani, sua quærebant, non quæ Jesu Christi. De his ergo, ut dixi, hæc ingemuit, quos eo tempore cum ista scriberet secum habebat. Quos enim alios tangit, cum alibi dicit : « Foris pugnæ, intus timores[3] : » nisi eos quos tanto vehementius, quanto interius metuebat ? Si ergo velles imitari Paulum, intus esses falsorum fratrum tolerator, non foris innocentium calumniator.

CLXXI. Petilianus dixit : « Nam qualis fides in vobis est, quæ non habet charitatem ? Paulo ipso dicente : Si linguis hominum loquar, et Angelorum scientiam habeam, charitatem autem non habeam, ita sum tanquam æramentum tinniens, aut cymbalum concrepans. Aut si habuero prophetiam, et noverim omnia sacramenta et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero omnem substantiam meam pauperibus, et tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. »

CLXXII. Augustinus respondit : Hoc est quod paulo ante dixi, pelle te ovina contegi velle, ut si fieri potest, prius te ovis mordentem sentiat, quam præsentiat venientem. Nonne ista est charitatis laus, quæ vestram calumniam solet lucidissima veritate convincere ? An ideo arma

[1] I Cor. IV, 16. — [2] Philip. II, 20. — [3] 2 Cor. VII, 5.

ista nostra non erunt, quia vos ea præoccupare conamini? Prorsus hæc jacula viva sunt : undecumque jactentur, agnoscuntur quos perimant. Si a nobis missa fuerint, in vobis hærebunt : si a vobis mittuntur, in vos retorquentur. His enim nos Apostolicis verbis, commendantibus eminentiam charitatis, vobis solemus ostendere, quomodo non prosit hominibus, quamvis in eis sint vel sacramenta vel fides, ubi charitas non est; ut cum ad unitatem catholicam venitis, intelligatis quid vobis conferatur, et quantum sit quod minus habebatis : charitas enim christiana nisi in unitate Ecclesiæ non potest custodiri : atque ita videatis sine illa nihil vos esse, etsi baptismum et fidem teneatis, et per illam etiam montes transferre possitis. Quod si hæc et vestra sententia est, non in vobis detestemur et exsufflemus vel Dei sacramenta quæ novimus, vel ipsam fidem; sed teneamus charitatem, sine qua et cum sacramentis et cum fide nihil sumus. Tenemus autem charitatem, si amplectimur unitatem : amplectimur autem unitatem, si eam non per verba nostra in parte confingimus, sed per verba Christi unitate cognoscimus.

CLXXIII. Petilianus dixit : « Et iterum, Charitas enim magnanima est et benigna, charitas non æmulatur [1], non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt. Vos autem quæritis aliena. Non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati : omnia tolerat, omnia sustinet : charitas nunquam excidat. Hoc est breviter dicere : Non persequitur charitas, non adversum cæteras animas Imperatores inflammat, non aliena diripit, non etiam homines quos spoliarit occidit. »

CLXXIV. Augustinus respondit : Quoties tibi dicturus sum, hæc si non probatis, ad neminem pertinent : si autem

[1] I Cor. xv, 4.

probatis, ad nos non pertinent ; sicut nec ad vos, quæ vestri quotidie committunt, per scelera furiosorum, per luxurias vinolentorum, per cæcitatem præcipitatorum, per tyrannidem raptorum. Quis non videat verum esse quod clamo ? Sed nunc si esset in te charitas, congauderet veritati. Quam enim eleganter sub pelle ovina dicitur : Charitas omnia tolerat, omnia sustinet : ubi autem ventum fuerit ad examen, Lupini dentes operiri non possunt. Cum enim charitas te propter id quod dictum est : « Sustinentes » invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiri» tus in vinculo pacis [1] : » etiam si qua mala intus nosses, cogeret, non eis quidem consentire, sed tamen ea si prohibere non poteras sustinere, ne propter malos ventilabro ultimo separandos, nunc a bonorum societate pacis vinculum abrumperes ; foras vento levitatis excussus, paleæ crimen objicis tritico, et quæ fingis de malis, per contagionem valere et in bonis affirmas. Et cum Dominus dixerit : » Ager est hic mundus, messis autem est finis » sæculi ; cum de frumentis et zizaniis dixisset : « Sinite » utraque crescere usque ad messem [2] : » tu laboras verbis tuis, ut frumenta jam per totum agrum defecisse, et ad exiguam particulam vestram remansisse credantur ; dum vis ut habeatur Christus mendax, tu autem verax. Et loqueris quidem contra conscientiam tuam : neque enim vere quisquam quoquo modo intuens Evangelium, audet in animo suo dicere, per tot gentes in quibus pene una voce respondetur Amen, et cantatur Alleluia, non esse Christianos. Et tamen ne pars Donati, quæ orbi terrarum non communicat, errare videatur, si quis tibi Angelus de cœlo qui posset intueri universum orbem, diceret extra communionem vestram nusquam esse innocentes et bonos, procul dubio gauderes super iniquitate generis humani, et vera te di-

[1] Ephes. IV, 2. — [2] Matth. XIII, 38.

xisse ante quam cognosceres gloriareris. Quomodo est ergo in te charitas, quæ non gaudet super iniquitate? Sed noli falli : sunt per agrum, id est, per mundum usque ad finem sæculi crescentia frumenta Dominica. Christus hoc dixit, Christus est veritas. Sit in te charitas. et congaudeat veritati. Contra Evangelium et si Angelus de cœlo evangelizaverit, anathema sit [1].

CLXXV. Petilianus dixit : « Postremo quæ est ratio persequendi vos, miseri, interrogo; si putatis forsitan vos aliqua legis auctoritate peccare ? »

CLXXVI. Augustinus respondit : Qui peccat, non peccat legis auctoritate, sed contra legis auctoritatem. Quia vero interrogas , quæ sit ratio persequendi ; vicissim te interrogo, cujus sit vox in Psalmo dicentis : « Detrahentem » secreto proximo suo, hunc persequebar [2]. » Quære itaque persecutionis vel causam vel modum, et noli tanta imperitia generaliter malorum persecutores reprehendere.

CLXXVII. Petilianus dixit : « Ego vero e contra respondeo, Jesum Christum neminem persecutum : et cum aliquæ sectæ Apostolis eidem suggerentibus displicerent; (ita enim fidem venerat facere, ut non cogeret homines, sed potius invitaret,) dicunt illi Apostoli : » Multi in no» mine tuo manus imponunt, et nobiscum non sunt. Dixit » Jesus : Dimittite illos, si contra vos non sunt, pro vobis » sunt [3]. »

CLXXVIII. Augustinus respondit : Verum dicis, multo uberius te prolaturum de tuo quæ in Scripturis non inveniuntur. Si enim de Scripturis sanctis velis testimonia proferre, numquid ea quæ non inveneris proferes? Vestra autem mendacia quam multa sint, in vestra potestate est. Ubi enim scriptum est quod posuisti, vel quando aut Domino illud suggestum est, aut a Domino illud responsum

[1] Gal. I, 8. — [2] Psal. c, 5. — [3] Luc. IX, 50.

est ? Multi in nomine tuo manus imponunt, et nobiscum non sunt, nunquam Filio Dei quisquam Discipulorum dixit : unde nec illud ab eo responderi potuit, Dimittite illos, si contra vos non sunt, pro vobis sunt. Sed est quiddam simile, quod re vera in Evangelio legimus de quodam suggestum esse Domino, qui dæmonia in ejus nomine ejiciebat, et cum Discipulis eum non sequebatur, ubi Dominus ait : « Nolite prohibere : qui contra vos non est, pro vobis est. » Hoc autem ad sectas demonstrandas, quibus pepercisse Dominus videatur omnino non pertinet. Sed si te nonnulla fefellit similitudo sententiæ, non est mendacium, error humanus est. Si autem imperitis sanctarum Scripturarum nebulas falsitatis injicere voluisti, compungaris et confundaris et corrigaris. Est tamen quod de hoc ipso, de quo Domino suggestum est, nos agamus. Quomodo enim tunc præter communionem Discipulorum, valebat tamen plurimum sanctitas nominis Christi ; sic præter Ecclesiæ communionem valet sanctitas sacramenti. Neque enim baptismus consecratur nisi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Quis autem insanissimus dixerit, etiam præter Ecclesiæ communionem nomen Filii valere, Patris autem et Spiritus sancti non valere ? aut valere quidem in homine sanando, non autem valere in baptismo consecrando ? Sed plane præter Ecclesiæ communionem et unitatis sanctissimum vinculum et charitatis supereminentissimum donum, nec ille a quo dæmonium ejicitur, nec ille qui baptizatur, æternam vitam consequitur : sicut nec illi qui per communionem sacramentorum intus videntur, et per iniquitatem morum foris intelliguntur. Quod autem Christus etiam corporaliter fuerit persecutus eos, quos de templo expulit flagellando, jam supra diximus.

CLXXIX. Petilianus dixit : Sanctus vero apostolus

Paulus hæc dicit : Quoquo modo, inquit, Christus annun-
» tietur[1].»

CLXXX. Augustinus respondit : Contra te loqueris ; sed tamen quia pro veritate loqueris, si eam dilexeris, pro te sit quod loqueris. Quæro enim abs te, de quibus hoc dixerit apostolus Paulus? Recolamus hoc paululum, si placet : « Quidam, inquit, per invidiam et contentionem, quidam » vero per bonam voluntatem Christum annuntiant, qui- » dam ex charitate, scientes quia in defensionem Evangelii » positus sum ; quidam vero et per contumaciam Chris- » tum annuntiant non caste existimantes tribulationem » suscitari vinculis meis. Quid enim ? Dum omni modo, » sive occasione, sive veritate Christus annuntietur, et in » hoc gaudeo, sed et gaudebo[2]. » Videmus istos rem quidem sanctam et castam et veram, non tamen caste annuntiasse, sed per invidiam et contentionem, sine charitate, sine castitate. Certe paulo ante laudes charitatis adversus nos dicere videbaris ex Apostoli testimonio, quia ubi charitas non est, quidquid fuerit nihil prodest : ecce in istis charitas non est, et tamen erat Christi prædicatio, de qua se gaudere sic dicit Apostolus. Neque enim malo illorum gaudet, sed bono nominis Christi. « In ipso quippe cha- » ritas erat, quæ non gaudet super iniquitate, congaudet » autem veritati[3]. » Invidia porro, quæ in illis erat, diabolicum malum est : hac enim et cecidit et dejecit. Hi ergo tam mali, quos sic arguit Apostolus, in quibus erat tantum bonum de quo gaudet Apostolus, ubi erant, intus an foris ? Elige quod volueris. Si intus, ecce noverat eos Paulus, et eum tamen non polluebant, sic vos non polluerent in unitate orbis terrarum, de quibus nescio quæ seu vera dicitis, seu falsa confingitis. Quare ergo vos separastis ? quare sacrilegio scelerati schismatis peremistis ? Si

[1] Philip. I, 18. — [2] Ibid. 15. — [3] I Cor. XIII, 6.

autem foris erant, ecce et in eis qui foris sunt, et utique ad vitam æternam, quia charitatem non habent et unitatem non tenent, pertinere non possunt, inest tamen sanctitas nominis Christi quorum prædicationem Apostolus propter ipsam nominis sanctitatem, quamvis illos detestetur, gaudendo confirmat. Recte ergo ipsi nomini non facimus injuriam, cum ad nos veniunt qui foris erant : sed ipsos corrigimus, illud honoramus. Vos itaque videte quam nefarie in eis, quorum facta sicut videtur arguitis, etiam sacramentum nominis Christi, quod in eis sanctum est, exsufflatis. Et tu quidem istos, quos commemoravit Apostolus, sicut verba tua indicant, foris ab Ecclesia fuisse arbitraris. Ita cum times a catholicis pati persecutionem, de qua nobis loquendo facis invidiam, confirmasti in hæreticis Christi nomen, cui rebaptizando facis injuriam.

CLXXXI. Petilianus dixit : « Si igitur tanta potentia fidei non est aliquibus adversata, qua tu ratione persequeris, ut cogas homines inquinari ? »

CLXXXII. Augustinus respondit : Nec persequimur vos, nisi quemadmodum persequitur veritas falsitatem : nec ad nos pertinet, si quis vos aliter persecutus est ; sicut nec ad vos quidquid vestri similiter faciunt : nec vos cogimus inquinari, sed suademus sanari.

CLXXXIII. Petilianus dixit : « Quod si cogi per legem aliquem vel ad bona licuisset, vos ipsi, miseri, a nobis ad fidem purissimam cogi debuistis. Sed absit, absit a nostra conscientia, ut ad nostram fidem aliquem compellamus. »

CLXXXIV. Augustinus respondit : « Ad fidem quidem nullus est cogendus invitus, sed per severitatem, imo et per misericordiam Dei, tribulationum flagellis solet perfidia castigari. Numquid quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores pessimi non legis integritate puniuntur ? Sed tamen male vivendi ultrix disciplina præ-

postera est, nisi cum præcedens bene vivendi doctrina contemnitur. Si quæ igitur adversus vos leges constitutæ sunt, non eis bene facere cogimini, sed male facere prohibemini. Nam bene facere nemo potest, nisi eegerit, nisi amaverit, quod est in libera voluntate : timor autem pœnarum etsi nondum habet delectationem bonæ conscientiæ, saltem intra claustra cogitationis coërcet malam cupiditatem. Qui tamen adversas leges constituerunt, quibus vestra comprimatur audacia ? nonne hi de quibus dicit Apostolus : « Quia non sine causa gladium portant, minis» tri enim Dei sunt, vindices in iram ei qui male agit[1] ? » Tota igitur quæstio est, utrum vos non male agatis, quibus tanti schismatis sacrilegium objicit orbis terrarum : cujus quæstionis discussione neglecta, superflua loquimini ; et cum vivatis ut latrones [2], mori vos jactatis ut martyres. Et quia vel ipsas leges, vel invidiam formidatis, vel ad resistendum impares estis, non dico adversus tot homines, sed adversus tot gentes catholicas ; etiam de mansuetudine gloriamini, quod ad vestram partem neminem cogitis. Isto modo et milvus, cum pullos rapere territus non potuerit, columbum se nominet. Ubi enim potuistis, et non fecistis ? Unde ostenditis quam plura faceretis, si possetis. Quando Julianus vobis, Christi invidens paci, basilicas reddidit unitatis, quæ strages a vobis factæ sint, quando vobiscum apertis templis suis etiam dæmones exultabant, quis commemorare sufficiat ? Bello Firmiano quæ a vobis Rogatus Maurus pertulerit, ipsa Mauritania Cæsariensis interrogetur. Tempore Gildoniano, quia unus collega [3] vester familiarissimus amicus ejus fuit, viderint Maximianistæ quæ senserint. Nam Felicianum ipsum, qui modo vobiscum est, si ad jusjurandum liceret provocare, utrum ad communionem

[1] Rom. XIII, 4. — [2] Vide Epist. LXXXVIII, n. 8. — [3] Optatus Thamugadensis amicus Gildonis.

vestram non invitum Optatus redire compulerit ; movere labia non auderet, præsertim si ejus faciem populus Mustitanus intueretur, quod teste illa tunc facta sunt. Sed isti, ut dixi, viderint quæ passi fuerint ab eis, cum quibus Rogato talia fecerant. Ipsa Ecclesia catholica solidata principibus catholicis imperantibus terra marique armatis turbis ab Optato atrociter et hostiliter oppugnata est. Quæ res coëgit tunc primo adversus vos allegari apud vicarium Seranum legem illam de decem libris auri, quas nullus vestrum adhuc pendit, et nos crudelitatis arguitis. Quid autem mansuetius sit, quam ut coërctione damnorum tanta vestra scelera mulctarentur? Quis autem possit enarrare omnia, quæ nulla amicitia judicum[2] aut aliquarum potestatum, quisque ubi potuerit, in locis vestris propria dominatione committatis? Quis nostrum in plebibus nostris non aliquid tale vel a prioribus comperit, vel ipse expertus est? Nonne apud Hipponem, ubi ego sum, non desunt qui meminerint Faustinum vestrum regni sui tempore præcepisse, quoniam catholicorum ibi paucitas erat, ut nullus eis panem coqueret, ita ut cujusdam diaconi nostri furnarius inquilinus domnædii sui panem incoctum abjecerit, eique nulla exilii lege damnato, communicationem non solum in civitate Romana, sed etiam in patria sua ; nec solum in patria sua, sed etiam in domo sua negaverit? Quid nuper, quod ipse adhuc lugeo, nonne Crispinus vester Calamensis, cum emisset possessionem, et hoc emphyteuticam non dubitavit in fundo catholicorum imperatorum, quorum legibus nec in civitatibus esse jussi estis, uno terroris impetu octoginta ferme animas miserabili gemitu mussitantes rebaptizando submergere? Quibus autem, nisi talibus factis, etiam ipsas, de quibus conquerimini leges, longe quidem infra meritum sceleris vestri,

[1] *Forte* nulla auctoritate.

sed tamen qualescumque ferri coëgistis? An vero violentis incursibus Circumcellionum vestrorum, qui sub vestro principatu furiosis agminibus militant, non ex agris undique pelleremur, nisi vos obsides in civitatibus teneremus, qui quoquomodo ipsam faciem publicam et honestorum reprehensionem, (si non timore), vel pudore ferre nolitis. Noli ergo dicere : Absit, absit a nostra conscientia, ut ad nostram fidem aliquem compellamus. Facitis enim, ubi potestis : ubi autem non facitis, non potestis, sive legum, sive invidiæ timore, sive resistentium multitudine.

CLXXXV. PETILIANUS dixit : « Dicit enim Dominus Christus : « Nemo venit ad me, nisi quem Pater attraxerit[1]. » Cur autem vos non liberum arbitrium unicuique sequi permittitis, cum ipse Dominus Deus liberum arbitrium dederit hominibus; viam tamen justitiæ ostendens, ne quis forsitan nescius deperiret. Dixit enim : « Posui ante te » bonum et malum, posui ante te ignem et aquam, quod » volueris elige[2]. » Ex quo vos arbitrio, miseri, vobis non aquam, sed ignem potius elegistis. Sed tamen, inquit, bonum elige, ut vivas. Qui non vis bonum eligere, vivere te nolle damnasti. »

CLXXXVI. AUGUSTINUS respondit : Si tibi proponam quæstionem, quomodo Deus Pater attrahat ad Filium homines, quos in libero dimisit arbitrio, fortassis eam difficile soluturus es. Quomodo enim attrahit, si dimittit ut quis quod voluerit eligat? Et tamen utrumque verum est : sed intellectu hoc penetrare pauci valent. Sicut ergo fieri potest, ut quos in libero dimisit arbitrio, attrahat tamen Pater ad Filium : sic fieri potest, ut ea quæ legum coërcitionibus admonentur, non auferant liberum arbitrium. Quidquid enim homo durum et molestum patitur, admonetur ut cogitet quare patiatur; ut si pro justitia se pati

[1] Joan. vi, 44. — [2] Eccli. xv, 17.

perspexerit, idipsum bonum eligat pro justitia talia sustinere : si autem viderit iniquitatem esse pro qua patitur, se infructuosissime laborare atque cruciari considerans, mutet in melius voluntatem, simulque careat et molestia sterili et ipsa iniquitate, multo utique gravius et perniciosius nocitura. Et vos cum aliquid adversus vos reges constituunt, admoneri vos credite, ut cogitetis quare ista patiamini : si propter justitiam revera illi persecutores vestri sunt, vos autem beati qui persecutionem passi propter justitiam, possidebitis regnum cœlorum : si autem propter iniquitatem schismatis vestri, quid illi nisi correctores vestri sunt, vos autem, sicut cæteri diversorum scelerum rei, qui pœnas legibus pendunt, profecto infelices et in hoc sæculo et in futuro ? Nemo ergo vobis aufert liberum arbitrium : sed vos diligenter attendite quid potius eligatis, utrum correcti vivere in pace, an in malitia perseverantes, falsi martyrii nomine vera supplicia sustinere. Sic vos autem alloquor, quasi vero aliquid dignum vestra iniquitate patiamini, cum tanta indigna faciatis, et in tanta impunitate regnetis ; ita furiosi, ut per Dei laudes amplius quam buccina bellica terreatis ; ita calumniosi, ut etiam spontanea vestrorum præcipitia nostris persecutionibus imputetis.

CLXXXVII. Dicit etiam quasi præceptor benignissimus : Qui non vis bonum eligere, vivere te nolle damnasti. Ita vero, si vestris criminationibus crederemus, benigne viveremus : quia Dei promissionibus credimus, vivere nos nolle damnamus. Bene, ut arbitror, meministis quid Apostoli dixerint Judæis, quando Christum prædicare prohibebantur[1] : hoc ergo et nos dicimus, ut respondeatis nobis : Utrum Deo magis obediendum sit, an hominibus ? Traditores, thurificatores, persecutores, verba sunt hominum

[1] Act. v, 29.

contra homines. In sola dilectione [1] Donati remansit Christus : verba sunt hominum extollentium gloriam hominis sub nomine Christi, ut gloria minuatur ipsius Christi. Scriptum est enim : « In lata gente gloria regis, in dimi» nutione autem populi contritio principis [2] : » hæc ergo verba sunt hominum. At illa in Evangelio : « Quia opor» tebat Christum pati, et resurgere tertia die, et prædicari » in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccato» rum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem [3] : » verba sunt Christi commendantis gloriam quam accepit a Patre in latitudine regni sui. Utrisque auditis, hanc Ecclesiæ communionem potius eligimus, et hominum verbis Christi verba præponimus. Rogo quis est, qui nos dicat mala elegisse, nisi qui Christum dicit mala docuisse ?

CLXXXVIII. Petilianus dixit : « Numquid igitur cædem vel schismaticis Deus jussit inferri ? Qui si omnino præciperet, vos deberetis occidi ab aliquibus Scythis ac Barbaris, non tamen a Christianis.

CLXXXIX. Augustinus respondit : Vestri Circumcelliones quiescant, et nolo nos [4] de Barbaris terreas. Utrum autem schismatici nos simus an vos, nec ego nec tu, sed Christus interrogetur, ut indicet Ecclesiam suam. Lege ergo Evangelium [2] ; et respondet tibi : « In Jerusalem et in » totam Judæam et Samariam, et usque in totam ter» ram[5]. » Quisquis igitur in Ecclesia non invenitur, jam non interrogetur, sed aut correctus convertatur, aut correptus non conqueratur.

CXC. Petilianus dixit : « Neque enim Dominus Deus humano sanguine aliquando lætatus est, cum occisorem fratris Caïn in vita carnifice voluerit permanere. »

CXCI. Augustinus respondit : Si occisori fratris Deus

[1] *Forte* ditione. — [2] Prov. xiv, 28. — [3] Luc. xxiv, 46. — [4] *Forte* et non nos. — [5] Luc. xxiv, 47. — [6] Act. i, 8.

noluit inferri mortem, sed relinqui carnificem vitam : vide ne forte hoc sit, quod cum regis cor in manu Dei sit, unde multas ad vos commonendos et corripiendos leges ipse constituit, nulla tamen lex regia vos jussit occidi ; fortasse propterea, ut quicumque vestrum in pertinaci sacrilegi furoris aura persistunt, Caïn parricidæ supplicio, vita carnifice crucientur. Legimus enim multos a famulo Dei Moyse misericorder interfectos : nam in eo quod pro eorum nefario sacrilegio sic est Dominum deprecatus, ut diceret : « Domine si dimittis illis peccatum, dimitte ; sin autem, » dele me de libro tuo [1] ; » ineffabilis ejus charitas et misericordia satis apparet. Numquid ergo subito crudelis effectus est, cum de monte descendens tot millia juberet occidi ? Considerate itaque ne forte majore iracundia Dei per tot leges adversus vos latas a nullo Imperatore jussi fueritis occidi. An illi fratricidæ non vos comparandos putatis ? Audite Dominum per Prophetam dicentem : « Ab » ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen » meum in nationibus, et in omni loco incensum admo- » vebitur nomini meo et hostia pura. Magnum nomen » meum in nationibus, dicit Dominus omnipotens [2]. » Huic fraterno sacrificio super quod respicit Deus, invidere vos per calumnias vestras ostenditis : et si quando audieritis, a solis ortu usque ad occasum laudari nomen Domini [3] ; quod est vivum sacrificium, de quo dictum est : « Immola Deo sacrificium laudis [4] : » ita concidet vultus vester, ut illius homicidæ. Sed quia universum orbem interimere non potestis, odio ipso rei tenemini, dicente Joanne : « Qui odit fratrem suum, homicida est [5]. » Et utinam innocens frater in vestrorum potius Circumcellio-

[1] Exod. XXXII, 31. — [2] Malach I, 11. — [3] Psal. CXII, 3. — [4] Id. XLIX, 14. — [5] I Joan. III, 15.

num tela trucidandus, quam in vestram linguam rebaptizandus incurrat.

CXCII. PETILIANUS dixit : « Monemus vos ergo, si libenter audiatis, et si non libenter accipitis, admonemus ; quia Dominus Christus non occidendi formam, sed moriendi, Christianis instituit. Nam si ita repugnantes diligeret, nollet pro nobis occidi. »

CXCIII. AUGUSTINUS respondit : Utinam formam ejus sequerentur martyres vestri ; non se præcipitarent, quod ille diabolo suggerente non fecit. Vos autem cum majores nostros etiam defunctos falso testimonio persequimini, ubi accepistis hanc formam ? Quod nos ignotorum criminibus maculare conamini, cum vestrorum malefacta notissima vobis obesse nolitis, ubi accepistis hanc formam ? Sed nimium superbimus, si de nobis succensemus, cum adversus ipsum Dominum vos falsum testimonium dicere videamus : quandoquidem ipse Ecclesiam suam per omnes gentes et promisit et exhibuit ; et vos contradicitis. Hanc vero formam nec ab ipsis Judæis persecutoribus accepistis : illi enim persecuti sunt carnem ambulantis in terra, vos Evangelium sedentis in cœlo. Quod Evangelium mitius pertulit sævientium regum flammas, quam vestras patitur linguas : nam illis incendentibus unitas mansit, vobis loquentibus manere non potuit. Qui verba Domini exusta cupiebant aboleri, non credebant posse lecta contemni. Non ergo illi in Evangelio exercerent flammas suas, si eis contra Evangelium permitteretis linguas vestras. In illa persecutione Evangelium Christi ab aliis sævientibus quærebatur, ab aliis metuentibus prodebatur, ab aliis sævientibus incendebatur, ab aliis diligentibus abscondebatur, nullis contradicentibus oppugnabatur : sceleratiores vobis persecutionis partes transacta gentium persecutione servastis. Qui Christi nomen persequebantur, Christo credi-

derunt: qui propter Christi nomen honorantur, Christo contradicunt.

CXCIV. Petilianus dixit : » Ecce vobis plenissimum documentum, quod Christiano non liceat in pernicie aliena versari. Disciplinæ autem hujus initium Petro est constitutum, sicut scriptum est : « Percussit Petrus auriculam servi principis Judæorum, et abscidit eam[1]. Dixitque illi Jesus : Petre, reconde gladium tuum in theca. Qui enim gladio utitur, gladio morietur. »

CXCV. Augustinus respondit : Cur ergo non tali voce compescitis arma Circumcellionum ? An præter Evangelium vos loqui arbitremini, si dixeritis : Qui fuste usus fuerit, fuste morietur ? Date ergo veniam, quia nec illos a quibus Marculum præcipitatum esse querimini, potuerint prohibere majores nostri : neque enim scriptum est in Evangelio : Qui aliquem præcipitaverit, præcipitio morietur. Atque utinam sicut illa vel falsa vel transacta sunt, sic istorum lingua cessarent. Quanquam fortasse irascimini, quod legionibus vestris, etsi non legibus, saltem verbis subtrahimus armaturam, quia eas solis sævire fustibus dicimus. Vetus quippe ista eorum malitia fuit, nunc autem nimium profecerunt. Nam inter vinolenta convivia, et cum fœminis maritos non habentibus, liberam comitandi, vagandi, jocandi, bibendi, pernoctandi licentiam, non solum fustes tornare, sed etiam ferrum vibrare et fundas circumagere didicerunt. Sed cur eis non dicam, (quo animo dicam, et quo illi accipiant, noverit Deus), Insani, gladius Petri quamvis adhuc carnali motu animi, tamen pro Christi corpore in corpus persecutoris exsertus est ; vestra vero arma adversus Christum divisa sunt : corpus vero cui ille caput est, id est, Ecclesia ejus, per omnes gentes est. Ipse hoc dixit, et ascendit in cœlum, quo eum

[1] Matth. XXVI, 52.

furor Judæorum sequi non potuit : et membra ejus in corpore quod ascendens commendavit, furor vester oppugnat. Pro istis membris adversus vos sæviunt, et vobis resistunt, quicumque in Catholica parvæ adhuc fidei, eo animo sunt quo tunc Petrus fuit, cum ferrum pro Christi nomine strinxit. Sed multum interest inter vestram persecutionem et istorum. Vos similes estis servo sacerdotis Judæorum ; quia servientes principibus vestris, adversus Ecclesiam catholicam, id est, adversus Christi corpus armamini : isti autem tales sunt, qualis tunc Petrus fuit, qui pro Christi corpore, id est, pro Ecclesia, etiam corporaliter pugnant. Sed si ipsis dicitur ut quiescant, sicut Petro tunc dictum est : quanto magis vobis dicendum est, ut hæretico furore deposito ad ea membra pertineatis, pro quibus illi sic dimicant. Sed læsi a talibus etiam nos odistis, et tanquam aures dexteras perdideritis, Christum sedentem ad Patris dexteram non auditis. Sed quibus loquar, aut quando eis loquar, quibus nec horam invenio, vinum etiam mane ructuantibus, sive jam ebriis, sive adhuc? Quinimo et minantur, non solum illi, sed de illis etiam episcopi ipsorum, parati negare ad se pertinere quod fecerint. Donet nobis Dominus canticum graduum, quo dicere possimus : « Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, cum » loquebar eis, debellabant me gratis [1]. » Dicit enim hoc corpus Christi [2], quod per totam terram, ab aliis hic, ab aliis alibi, et ab omnibus aliis atque aliis ubicumque sunt, hæreticis oppugnatur.

CXCVI. Petilianus dixit : « Ergo, inquam, mortem pro fide subeundam constituit, quam cuiquam pro communione faciendam. Christianitas enim mortibus proficit. Nam nemo fidelissimus viveret, si mors a fidelibus time-

[1] Psal. cxix, 7. — [3] Vide contra Crescon. lib. iii, n. 54, et lib. iv, n. 60 et 61.

retur. Dicit enim Dominus Christus : « Si granum tritici » cadens in terram bonam non moriatur, solum manet: » si autem moriatur, multum fructum facit[1]. »

CXCVII. AUGUSTINUS respondit : Vellem scire quis primo de parte vestra se præcipitaverit. Valde quippe illud granum fertile fuit, unde tanta leges præcipitatorum cadaverum pullulavit. Sane cum verborum Domini memineritis, quia se dixit granum moriturum, et multum fructum facturum ; quare ipsi fructui, quod per totum mundum veracissime provenerit, invidetis ; et ei zizaniorum vel paleæ crimina, vel quæ audistis, vel quæ finxistis, objicitis?

CXCVIII. PETILIANUS dixit : « Sed vos spinas atque zizania, non semina spargitis, cum quibus vos in summo judicio deceat concremari. Non maledicimus, sed omnis spinosa conscientia, Dei sententia sic tenetur.»

CXCIX. AUGUSTINUS respondit : Saltem commemoratione zizaniorum simul tibi et triticum veniret in mentem ; quia utraque per agrum jussa sunt crescere usque ad messem : vos autem oculum malevolentiæ in zizaniis acriter figitis, et contra sententiam Christi ea sola per orbem terrarum, excepta Africa, crevisse contenditis.

CC. PETILIANUS dixit : « Ubi est quod dicit Dominus Christus : Si scceperis alepam, præpara et alteram maxillam[1] ? Ubi est illud, quod sputa in facie passus est, qui sputo suo sanctissimo cæci oculos patefecit? Ubi est quod dicit apostolus Paulus : « Si quis vos in faciem cædit ? » Ubi est quod iterum dicit : « In plagis supra modum, in » mortibus frequenter, in carceribus abundantius[3]? » Quæ pertulit memorat, non quæ fecit. Suffecerat fidei christianæ a Judæis hæc fieri : cur hæc miseri perpetratis ? »

CCI. AUGUSTINUS respondit : Ita-ne vero vos accepta alapa

[1] Joan. XII, 24. — [2] Matth. v, 39. — [3] 2 Cor. XI, 20.

præbetis alteram maxillam ? Non istam vobis famam furiosa vestra agmina per totam Africam cum terribili turpitudine passim vagantia compararunt. Utinam vobiscum paciscerentur homines, ut saltem secundum veterem Legem, oculum pro oculo, dentem pro dente peteretis [1] ; non pro auditis verbis fustes erigeretis.

CCII. PETILIANUS dixit : » Quid autem vobis est cum regibus sæculi, quos nunquam Christianitas nisi invidos sensit ? Quod ut breviter doceam, Macchabæos fratres rex persecutus est [2]. Rex quoque tres pueros [3], cum ipse sacrilegus esset, flammis nescius religiosis addixit. Rex quæsivit animam pueri Salvatoris [4]. Rex justissimum Danielem ferinis morsibus, ut putabat, objecit [5]. Ipsumque Dominum Christum judex nequissimus regis occidit [6]. Inde est quod Apostolus clamat : « Sapientiam loquimur inter perfec-
» tos, sapientiam non hujus sæculi, neque principum hujus
» mundi quæ evacuatur ; sed loquimur Dei sapientiam in
» sacramento, quæ fuit abscondita, quam constituit Deus
» ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum
» hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, non utique
» Dominum majestatis crucifixissent [7]. » Sed de pristinis regibus paganis hoc dictum sit. Vos autem, hujus sæculi imperatores, quia Christiani esse desiderant, non permittitis esse Christianos, cum fuco et nebula vestri mendacii eosdem bona mente credentes, ad iniquitatem vestram prorsus adducitis, ut armis suis contra hostes reipublicæ præparatis in Christianos incurrant, putentque se suasionibus vestris Deo officium facere, si nos quos odistis occidant, dicente Domino Christo : « Veniet, inquit, tempus
» ut qui vos occiderit, putet se Deo officium facere [8]. » Nihil igitur interest vobis male docentibus, utrum reges

[1] Deut. IX, 21. — [2] Mach. VII. — [3] Dan. III, 20. — [4] Matth. I, 16. — [5] Dan. VI, 16. — [6] Matth. XXVII, 26. — [7] I Cor. II, 6. — [8] Joan. XVI, 2.

orbis terrarum, Pagani, quod absit, an Christiani esse desiderent; cum eosdem contra Christi familiam non cessatis armare. Nescitis autem, aut potius non legistis, quod crimine hominem occidentis majus crimen est suasoris? Jezabel in mortem hominis justi vel pauperis maritum suum excitaverat regem, pari tamen supplicio vir et uxor ambo perierunt [1]. Neque enim vos aliter reges impellitis, quam ut sæpe subtilis suadela fœminea reges impulit in reatum. Etenim per filiam uxor Herodis impetravit ac meruit in disco ad mensam caput Joannis afferri [2]. Pontium Pilatum Judæi sic coëgerunt, ut Christum Dominum cruci suffigeret [3], cujus sanguinem vindicem super se semper ac suos manere voluerunt. Ita vos igitur sanguine nostro peccantes obruitis. Non eim, etsi judex percutiat, non vestræ nos potius calumniæ ferierunt. Dicit enim propheta David ex Domini Christi persona : « Quare fremuerunt gentes, et » populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, » et principes convenerunt in unum adversus Dominum, » et advesus Christum ejus. Disrumpamus vincula eorum, » et abjiciamus a nobis jugum ipsorum. Qui habitat in » cœlis, irridebit eos; et Dominus subsannabit illos. Tunc » loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit » eos. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion » montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui » te. Pete a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, » et possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga » ferrea, et tanquam vas figuli illos comminues [4]. » Ipsosque, id est, reges, ne quasi ignari vel nescii persequi cuperent Christianos, his præceptis admonuit, ne perirent : quæ illos præcepta, quia nesciunt, utinam doceremus, aut

[1] 4 Reg. XXI, 19. — [2] Matth. XIV, 8. — [3] Id. XXVII, 24. — [4] Psal. II, 1-9.

certe vos illis sine dubio ostenderetis, si velletis ut viverent; vel certe quod tertium est, ipsos sibimet legere vestra malitia permisisset: primus Davidicus Psalmus illis omnino suaderet, ut Christiani viverent et regnarent; quos quidem male decepistis, dum vobis sese committunt. Vos namque illis quæ mala sunt fingitis, et quæ bona sunt occultatis. Hoc tandem legant vel serius, quod olim legere debuerunt. Quid enim dicit? « Et nunc reges intelligite, » erudimini qui judicatis terram. Servite Domino in timore, » et exultate ei cum tremore: apprehendite disciplinam, » nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa. » Cum exarserit quam cito ira ipsius super vos: beati » omnes qui confidunt in eo[1]. » Imperatores, inquam, suasionibus premitis, ut Pilatum, quem, ut diximus, Judæi presserunt, licet ipse clamaverit lavans publice manus: « Liber sum a sanguine hujus justi[2]: » tamen quomodo potest a crimine mundus esse qui fecit? Sed ut vetera taceam in vestris exemplis advertite imperatores quam plures ac judices vestros persecutionem nobis faciendo periisse. Ut relinquam Neronem, qui primus est persecutus Christianos; Domitianum similiter Neronis maximam partem, Trajanum, Getam[2], Decium, Valerianum, Diocletianum, periit etiam Maximianus: qui cum thura prædicarent, incensis codicibus Dominicis, primus Marcellinus, episcopus Romanorum qui fuit, sed et Carthaginis Mensurius, et Cæcilianus, ex ipsis sacrilegis flammis, ut favillæ vel cineres remanserunt. Thuris enim conscientia omnes implicuit, qui Mensurio consensistis. Periit Macarius, periit Ursacius,

[1] Psal. II, 10-12. — [2] Matth. XXVII, 24. — [3] Editiones Am. et Er. loco *Getæ*, substituunt *Varium*. Fuit is Aurelius Antoninus Heliogabalus seu Alagalus, Varii nomen, quod vario et incerto semine conceptus putaretur, sortitus, ut Lampridius narrat. Sed MSS. constanter præferunt *Getam*: quod nomen alteri Severi filio fuit, fratri Antonini Caracallæ.

cunctique Comites vestri Dei pariter vindicta perierunt. Ursacium namque barbarica pugna prostratum, sævis unguibus alites canumque avidi dentes morsibus discerpserunt. Nonne idem vestro impulsu percussor est, qui ut rex Achab, quem diximus a muliere persuasum, justum pauperem occidit [1] ? Ita nos quoque justos et pauperes, (circa opem dixerim mundanam, nam gratia Dei in nobis non est pauper,) non desinitis jugulare. Non enim (si tamen manu non facitis,) non lingua carnifice hominem jugulatis. Scriptum est enim : « Mors et vita in manibus linguæ [2]. » Omnes ergo qui occisi sunt, tu qui suasor es occidisti. Neque enim manus carnificis nisi lingua tua fervescit, et ille dirus pectoris calor in alienum sanguinem verbis tuis accenditur, sanguinem justum sui vindicem diffusoris. »

CCIII. AUGUSTINUS respondit : Huic loco tam copiose a te exaggerato atque digesto, ubi de regibus sæculi adversus nos invidiose loquimini , si debite digneque respondeam, vereor ne me quoque crimineris regum iracundiam in vos concitare voluisse. Quanquam cum more vestro universaliter in omnes catholicos hujus invectionis impetu fereris , nec me utique prætermittis. Curabo tamen ostendere, si potuero, te hoc potius fecisse talia dicendo, quam me talibus respondendo. Ac primum vide quemadmodum tibi tu ipse adverseris : certe istum locum sic exorsus es, « Quid autem vobis est cum regibus sæculi , quos nunquam Christianitas nisi invidos sensit ? » His verbis prohibes utique nos ad reges sæculi accedere. Et paulo post dicis : « Ipsosque, id est, reges, ne quasi ignari vel nescii persequi cuperent Christianos, his præceptis admonuit, ne perirent : quæ illos præcepta, quia nesciunt, utinam doceremus ; aut certe vos illis sine dubio ostenderetis, si velletis ut viverent. » Quomodo igitur nos re-

[1] 3 Reg. xxi, 7. — [2] Prov. xviii, 21.

gum vis esse doctores ? Et nostri quidem, si qua eis amicitia est cum regibus Christianis, si ea bene utuntur, nihil peccant : si qui vero inde extolluntur, multo levius quam vos peccant. Vobis enim, qui sic nos arguitis, quid fuit cum rege pagano, et, quod est gravius, apostata et christiani nominis hoste Juliano, a quo vobis basilicas quasi vestras reddi deprecantes, hoc in ejus laude posuistis, quod apud eum sola justitia locum haberet ? Quibus verbis, (credo enim vos latine intelligere,) et idololatria Juliani, et apostasia justitia est appellata. Tenetur petitio, quam vestri majores dederunt, constitutio, quam impetraverunt ; Gesta, ubi allegaverunt. Evigilate, et attendite : inimico Christi, apostatæ, adversario Christianorum, servo dæmoniorum, talibus verbis ille, ille, vester ille Pontius supplicavit. Ite nunc, et nobis dicite : Quid vobis est cum regibus sæculi ? ut surdi surdis populis legatis, quod cum ipsis audire non vultis : « Stipulam in oculo fratris tui » vides, trabem in oculo tuo non vides [1]. »

CCIV. « Quid, inquis, vobis est cum regibus sæculi, quos nunquam Christianitas nisi invidos sensit ? Hoc cum dixisses, enumerare conatus es, quos reges justi senserint inimicos : nec considerasti quod plures enumerari possint, quos habuerint amicos. Pater Abraham a rege divinitus admonito ne attaminaret ejus uxorem, et amicissime habitus est, et munus accepit [2]. Isaac filius ejus regem similiter amicissimum expertus est[3]. Jacob in Ægyptum a rege honorabiliter exceptus, eum etiam benedicit[4]. Quid loquar de filio ejus Joseph, qui post carceris tribulationem, quo velut igne sicut aurum castitas ejus probata est, magnis ab eo sublimatus honoribus, jurabat etiam per Pharaonis salutem, non tanquam typho elatus, sed

[1] Matth. VII, 3. — [2] Gen. XX, 7 et 14. — [3] Id. XXVI, 11. — [4] Id. XLVII, 10. — [5] Id. XLI, et XLII, 15.

benevolentiæ non ingratus[5]. Regis filia Moysen adoptavit [1]. David ad alienigenam, regis Israël compulsus iniquitate, confugit[2]. Elias ante currum pessimi regis, non illius imperio, sed suo cucurrit obsequio [4]. Elisæus hospitæ mulieri, si quid sibi forte a rege per ejus intercessionem præstari vellet, etiam ultro offerendum putavit [4]. Sed ad ipsa jam tempora veniam, quando captivus Dei populus habebatur : ubi, ut mitius loquar, mira tibi irrepsit oblivio. Volens enim probare quod reges nunquam Christianitas nisi invidos senserit, commemorasti tres pueros et Danielem, quæ passi sunt a persequentibus regibus [5], nec rebus, non vicinis, sed plane ipsis admoneri potuisti, qualis ipse rex post innocentium flammarum miraculum, sive in Deo laudando atque prædicando, sive in ipsis pueris honorandis extiterit ; qualem rex habuerit Danielem, et non recusantem quibus muneribus exornaverit, cum ille honorem debitum reddens regiæ potestati, quod satis in verbis ejus apparet, donum Dei quo præditus erat indicando, interpretando ejus somnium non subtraxit. Unde cum ab invidis sancti viri, sacrilega væsania calumniantibus, invitus eum rex in lacum leonum mittere cogeretur[6], quanquam tristis id fecerit, præsumpsit eum tamen per auxilium Dei sui salvum futurum. Itaque cum ille refrenata divinitus leonum rabie vixisset illæsus, sollicita et amica voce regis ipsius sibi præmissa, et ipse cum benedictione de lacu respondit : Rex in sæculum vive. Cur istas regum cum sanctis amicitias, cum sermo tuus ibidem versaretur, cum istorum famulorum Dei, in quibus hæc acta sunt, tu ipse commemorares exempla, vel non vidisti, vel videre noluisti, vel quod nescio quemadmodum excuses, visa notaque tacuisti ? Quod si te, sicut causæ

[1] Exod. II, 10. — [2] I Reg. XXVII, I. — [3] 3 Reg. XVIII, 46. — [4] 4 Reg. IV, — [5] Dan. III. — [6] Id. VI, 16.

pessimæ defensorem, studium falsitatis astruendæ non impediret, et te nolentem vel nescientem a luce veritatis averteret; profecto reges quosdam bonos, quosdam autem malos, et alios sanctorum amicos, alios inimicos, sine ulla difficultate recoleres. Et miramur quod se Circumcelliones vestri sic præcipitant. Quis post te currebat obsecro? te quis Macarius, quis miles insequebatur? Nempe in abruptum falsitatis hujus nullus nostrum te impulit. Cur ergo clausis oculis sic isti præceps, ut cum dixisses: « Quid autem vobis est cum regibus sæculi? » non adjungeres, quos sæpe Christianitas invidos sensit; sed non dubitares dicere: « Quos nunquam Christianitas nisi invidos sensit? Ita-ne vero nec ipse cogitasti, nec eos qui scripta tua legerent, cogitaturos putasti tot regum exempla tibi reclamantia, Nescit quid loquatur.

CCV. An quia illi quos commemoravi, veterum temporum fuerunt, ideo tibi eos nihil adversari arbitraris, quia non dixisti, quos nunquam justitia nisi invidos sensit; sed dixisti: « Quos nunquam Christianitas nisi invidos sensit: » ex illo fortasse tempore volens eos intelligi justis invidere, ex quo Christiani appellari cœperunt? Quid ergo sibi volunt exempla veterum temporum, quibus hoc quod imprudenter dixisti, imprudentius docere voluisti? Numquid enim Macchabæi, vel tres pueri, vel Daniel, non antequam Christus in terra nasceretur, vel egerunt illa, vel pertulerunt? Deinde cur, ut paulo ante commemoravi, Juliano vero Christianitatis invido supplicastis? cur ab eo basilicas petistis? cur apud eum solam justitiam locum habere dixistis? Si Christianitatis invidus hæc audit, quid sunt a quibus hæc audit? At vero Constantinus, nequaquam christiani nominis invidus, sed plane christiano nomine gloriosus, memor spei quam gerebat in Christo, pro ejus unitate justissime judicans, acceptari a vobis nec

ad se appellantibus meruit. Ambo jam christianis temporibus, sed non fuerunt ambo Christiani : quod si ambo Christianitatis invidi, cur ad unum eorum sic appellastis? alteri eorum sic supplicastis? Petentibus enim majoribus vestris, episcopale judicium dederat Constantinus, et apud Romam, et apud Arelatum : quorum primum apud eum accusastis, ab altero ad eum appellastis. Si autem, quod verum est, unus eorum in Christum crediderat, alter a Christo apostataverat; cur Christianus consulens unitati contemnitur, et apostata favens divisioni laudatur? Constantinus vobis basilicas jussit auferri, Julianus restitui. Quid horum christianæ paci conveniat vultis nosce? Illud fecit qui crediderat in Christum, hoc fecit qui dimiserat Christum. O quam velles dicere : Male factum est ut Juliano ita supplicaretur, sed hoc quid ad nos pertinet? Quod si diceres, et in his quidem verbis tuis Catholica vinceret, ad cujus sanctos toto orbe diffusos multo minus pertinet quidquid dicitis, de quibus vultis, sicut vultis. Sed non potes dicere, male factum ut Juliano ita supplicaretur : oppilat fauces, premit linguam domestica auctoritas; Pontius fecit, Pontius supplicavit, Pontius apostatam justissimum dixit, Pontius apud apostatam solam justitiam locum habere prædicavit. His verbis sibi Pontium supplicasse in eodem rescripto suo nominatim sine ambage ipse Julianus expressit. Extant allegationes vestræ : non hæc incerta fama, sed publica monumenta testantur. An forte quia contra unitatem Christi, petitioni vestræ aliquid concessit apostata, verum putas esse quod dictum est, apud eum solam locum habere justitiam? quia vero imperatores Christiani, quod valere arbitrantur ad Christi unitatem, contra vestram statuunt voluntatem, Christianitatis invidi appellantur? Sic desipiant omnes hæretici, et resipiant ut non sint hæretici.

CCVI. Et ubi, inquies, impletum est quod Dominus dicit : « Veniet tempus, ut qui vos occiderit, putet se Deo » officium facere[1] ? » Neque enim hoc de Paganis dici potuit, qui non propter Deum, sed propter idola Christianos persequebantur. Non videtis, si hoc de his imperatoribus dictum esset, qui gaudent de nomine christiano, hoc eos utique præcipue fuisse jussuros, ut occideremini : quod nunquam omnino jusserunt. Sed vestri hostili more legibus repugnando pœnas debitas luunt; et voluntarias mortes suas, dum nobis invidiosas putant, sibi perniciosas non putant. Quod si de regibus nomen Christi honorantibus illud a Domino dictum esse arbitrantur, quærant quid Catholica in Oriente perpessa sit, quando Valens imperabat Arianus. Ecce haberem, quo intelligerem impletum esse, quod Dominus ait : « Veniet tempus, ut qui vos » occiderit, putet se officium Deo facere :» ne sibi ad famæ gloriam hæretici assumerent, si quid adversus eorum errorem imperatores catholici præcepissent. Verumtamen tempus illud post ascensionem Domini completum esse reminiscimur ; sancta Scriptura hujus rei testis omnibus nota est. Judæi putabant, se officium Deo facere, cum Apostolos occidebant. Inter hos qui officium Deo arbitrabantur se exhibere, etiam Saulus noster, nondum noster, fuit : ita ut hoc inter laudes suas præteritas et obliviscendas enumeret : « Hebræus, inquit, ex Hebræis, secundum » legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens » Ecclesiam[2]. » Ecce qui putabat officium se Deo facere, cum faciebat quod mox ipse perpessus est. Nam quadraginta Judæi conjuraverant ut interficerent eum, quando fecit hoc tribuno innotescere, ut eorum insidias armato milite septus evaderet[3]. Sed nondum erat qui ei diceret : Quid tibi est, non cum regibus, sed cum tribunis armisque

[1] Joan. XVI, 2. — [2] Philip. III, 5. — [3] Act. XXIII, 13.

si non in tam longo imperio Constantinus [1], et tam longa felicitate vixisset, qui primus adversus vestrum errorem multa constituit; et quid si non Julianus tam cito abreptus esset e vita, qui vobis basilicas dedit, quando ista garriendi finem faceretis, cum et modo tacere nolitis? Nec tamen dicimus nos, ideo cito mortuum Julianum, quia vobis basilicas dedit. Possumus enim esse in his pariter copiosi, sed nolumus esse pariter vani. Proinde, ut dicere cœperam, ex illis dnobus secerno Macarium. Cum enim duos proposuisses, ipsum et Ursacium; repetisti nomen Ursacii, ut nobis ostenderes quam mortem meruerit, et dixisti : « Ursacium nemque barbarica pugna prostratum, sævis unguibus alites, canumque avidi dentes morsibus discerpserunt. » Unde satis apparet, cum de Macario majorem invidiam facere soleatis, ita ut nos Macarianos, non Ursacianos appelletis; multo maxime te de illo fuisse dicturum, si de morte ejus aliquid tale dicere potuisses. Ex his itaque duobus, ubi pluralem numerum posuisti, sejuncto Macario, remanet Ursacius nomen proprium numeri singularis. Ubi est igitur tam plurium illorum tam minax et tremenda promissio.

CCIX. Jam illud quam ridiculum sit, qui quoquo modo loqui noverunt, quantum opinor, intelligunt, quod cum dixisses : « Periit Macarius, periit Ursacius, cunctique Comites vestri Dei pariter vindicta perierunt : » tanquam exigentibus ut probares, quia revera nihil aliud vel auditor, vel lector exigeret, statim connexuisti magnum documentum, quo probares cunctos Comites nostros Dei pariter vindicta periisse. « Ursacium namque barbarica,

[1] Imperio potitus est Constantinus annis fere triginta duobus, auctore Eusebio in ejus vita. Julianus vero imperii sui post Constantii patruelis obitum anno uno et mensibus circiter septem transactis, in prælio contra Persas periit, ætatis anno 31.

inquis, pugna prostratum, sævis unguibus alites, canumque avidi dentes morsibus discerpserunt. » Hoc modo potest alius similiter nesciens quid loquatur, dicere omnes episcopos vestros Dei vindicta in carcere defecisse : et cum ab eo fuerit flagitatum unde hoc probet, adjungere statim, Optatus namque de satellitio Gildonis accusatus, tali genere mortis extinctus est. Has nugas audire et discutere et refellere cogimur : tantum timemus infirmis, ne intellectu tardiore in vestros laqueos celeriter currant. Istum autem Ursacium, si forte bene vixit, et vere ita mortuus est, consolabitur promissio Dei dicentis : « Sanguinem » animarum vestrarum exquiram de manibus omnium » bestiarum [1]. »

CCX. Quod autem nobis calumniamini, dicentes, a nobis in vos ad iracundiam reges sæculi concitari, dum eos non docemus divinam Scripturam, sed potius militiam nostram suggerimus : non puto vos usque adeo surdos esse adversus ipsa sanctorum codicum eloquia, ut non potius timeatis ne noverint ea. Sed velitis nolitis, intrant Ecclesiam, et si nos tacemus, lectoribus admovent aurem : atque ut de cæteris taceam, istum ipsum plerumque Psalmum, quem tu commemorasti, intentissime accipiunt. Dixisti enim, quod eos non doceamus, nec eos volentes sinamus ut noverint quod scriptum est : « Et nunc reges » intelligite, erudimini qui judicatis terram : servite Do» mino in timore, et exultate ei cum tremore : apprehen» dite disciplinam, nequando irascatur Dominus [2], etc. » Credite et ista cantari, et illos audire : sed utique audiunt et illus superius in eodem Psalmo, quod tu, nisi fallor, propterea prætcrire noluisti, ne timuisse intelligereris. Audiunt ergo et illud : « Dominus dixit ad me : Filius » meus es tu, ego hodie genui te, pete a me, et dabo tibi

[1] Gen. IX, 5 — [2] Psal. II, 10.

regalibus? Non erat qui ei diceret: Audes per milites quærere tuitionem, cum Dominus tuus per eos ductus sit ad passionem? Nondum erant ista deliramenta, sed contra hæc futura jam tunc illa parabantur exempla.

CCVII. Quinetiam terribiliter proponere ausus es et dicere : « Sed ut cætera taceam, in vestris exemplis advertite, imperatores quam plures ac judices vestros persecutionem nobis faciendo periisse. » Hoc in Epistola tua cum legissem, intentissime expectabam quid dicturus, et quos enumeraturus esses : cum ecce mihi, quasi relinquendo, cœpisti commemorare Neronem, Domitianum, Trajanum, Getam, Decium, Valerianum, Diocletianum, Maximianum. Fateor plures esse : sed tu prorsus contra quos loquaris, oblitus es. Nonne isti omnes Pagani fuerunt, et universaliter christianum nomen pro suis idolis persecuti sunt? Evigila ergo : nam isti communionis nostræ non fuerunt, unitatem ipsam, vel unde nos, sicut vos putatis; vel unde vos, sicut Christus docet, existis, totam persequebantur. Tu autem proposueras ostendere nostros imperatores ac judices persecutionem vobis faciendo periisse. An nec tu exigis ut istos computemus, quia relinquens eos commemorasti dicens : « Ut relinquam Neronem : » et sub ista relictione per cæteros cucurristi? Quid opus fuit ergo ut commemorarentur ad rem non pertinentes? Sed quid ad me? Jam istos tecum relinquo : nunc saltem procedant isti quos promisisti quam plures. Nisi forte propterea non inveniuntur, quia eos periisse dixisti.

CCVIII. Sequeris enim jam, et episcopos nominas, quos de traditione codicum soletis arguere. De quibus et nos solemus respondere : Aut non probatis, et ad neminem pertinet; aut probatis, et ad nos non pertinet. Suam enim sarcinam portaverunt, vel bonam, vel malam : et bonam quidem credimus; sed qualemlibet, tamen suam : sicut

vestri mali, nec ipsi vestram, nec vos ipsorum; sed vestrum omnium communis pessima sarcina schisma est. Hoc sæpe jam diximus. Exhibe igitur non episcoporum nomina, sed imperatorum ac judicum nostrorum, qui vos persequendo perierunt. Hoc enim proposueras, hoc promiseras, ad hoc nos intentissimos feceras. « Audi, inquit, periit Macarius, periit Ursacius, cunctique Comites vestri Dei pariter vindicta perierunt. » Duos solos commemorasti, quorum neuter imperator fuit. Cui hoc placeat, quæso te? tibi ipse nonne displices? Promittis quam plures imperatores ac judices nostros te commemoraturum, qui vos persequendo perierint, et tacitis imperatoribus nominas duos vel judices, vel Comites. Illud enim quod adjungis: « Cunctique Comites vestri Dei pariter vindicta perierunt, » ad rem non pertinet. Hoc quippe modo jam dudum locum istum finire potuisti, ut omnino neminem nominares. Cur ergo imperatores nostros, id est, nostræ communionis non commemorasti? An timuisti ne reus majestatis accusareris? Ubi est Circumcellionica fortitudo? Deinde quid agis de illis, quos tot superius nominasti, qui rectius tibi possunt dicere: Quid nos quærebas? Causam enim tuam nihil adjuverunt: et tamen nominati sunt. Deinde qualis es, qui eos quos periisse commemoras, nominare formidas? Saltem ipsos judices vel Comites, quos videris non timuisse, plures nominares. Remansisti autem ad Macarium et Ursacium. Ita-ne quam plures illi, duo isti sunt? An quod pueri didicimus, sapis? Si enim quæras ex me, duo quis numerus sit, singularis, an pluralis; quid esse respondeam, nisi pluralem? Sed adhuc etiam non defit quod dicam. Eximo inde Macarium: neque enim dixisti, quomodo perierit. An forte quisquis vos persequitur, nisi in hac terra fuerit immortalis, quando mortuus fuerit, propter vos mortuus existimabitur? Quid

diæ flammas de regibus excitare; quod autem a rege sic prædicati et sic honorati sunt, tacere et abscondere? Ecce rex fuerit persecutor, cum objecit leonibus Danielem [1]: quid cum eo salvo recepto gaudens et gratulans inimicos ejus dilaniandos et consumendos eisdem leonibus misit, fuit persecutor, an non fuit? Volo respondeas. Si enim fuit, cur ei Daniel ipse non restitit, cum præsertim tanta familiaritate facillime potuisset : et nobis dicitis, ut reges ab hominum persecutione revocemus? Si autem propterea persecutor non fuit, quia scelus in sanctum virum commissum justissime vindicavit; quomodo vindicandum est a regibus, quod Christi sacramenta exsufflantur, si Prophetæ membra, quia in periculum missa sunt, sic vindicari meruerunt? Item concedo, et manifestum est, persecutorem fuisse regem, cum tres pueros, quod simulacrum adorare noluerint, misit in flammam : sed quæro utrum fuerit persecutor, cum illud decretum proposuit, ut interirent et domus eorum vastarentur, qui blasphemarent unum Deum verum? Si enim persecutor fuit, cur ad verba persecutoris respondetis, Amen? Si autem non fuit, cur eos persecutores dicitis, qui vos a blasphemiæ furore deterrent? Si enim cogunt vos supplicare idola, illi sunt similes impio regi, vos tribus pueris : si autem prohibent repugnare Christo, vos estis impii, si hoc facitis. Quid sint autem illi, si hoc terribiliter vetant, ego non dico : tu inveni aliud quod dicas, si pios imperatores non vis dicere.

CCXIII. Si hæc exempla de Daniele et tribus pueris ego commemorassem, fortasse resisteres, et in hæc nostra tempora ex illis temporibus sumi non debuisse clamares: Deo gratias, quod ea ipse posuisti, ad id quidem quod volebas, sed vides ea potius valuisse ad id quod nolebas. An non

[1] Dan. VI, 24.

est ista vestra fallacia, sed error humanus est? Utinam ita sit. Emenda ergo ; ne timeas, non inde eris minor : imo vero majoris ingenii est animositatis flammas confitendo extinguere, quam falsitatis nebulas intelligendo vitare.

CCXIV. Petilianus dixit : « Ubi lex Dei, ubi Christianitas vestra est, si cædes et mortes facitis ac jubetis ? »

CCXV. Augustinus respondit : Ad hoc vide quid dicant cohæredes Christi per totum orbem terrarum. Cædes et mortes nec facimus nec jubemus : et ista facientibus multo sceleratius sævitis, qui hæc in hominum mentibus contra vitam æternam committitis.

CCXVI. Petilianus dixit : « Si amicos nos vultis, quare invitos attrahitis ? Si autem inimicos fingitis, cur occiditis inimicos ?

CCXVII. Augustinus respondit : Nec invitos attrahimus, nec occidimus inimicos : sed quæcumque vobiscum agimus, quanquam vobis agamus invitis, ex charitate tamen agimus, ut volentes vos corrigatis, correctique vivatis. Nam nemo vivit invitus, et tamen puer ut hoc volens discat, invitus vapulat, et hoc plerumque ab homine charissimo. Et hæc quidem vobis reges dicerent, si ferirent ; ad hoc enim eorum potestas divinitus ordinata est : sed cum et isti non feriunt, vos clamatis.

CCXVIII. Petilianus dixit : « Quæ autem ratio est, quæve inconstantia vanitatis, quod cum nos falso vocabulo dicatis hæreticos, communionem nostram magnopere cupiatis ? »

CCXIX. Augustinus respondit : Si hæreticorum communionem magnopere cuperemus, corrigi vos ab hæretico errore nollemus : cum autem hoc vobiscum agamus, ne sitis hæretici, quomodo hæreticorum communionem magnopere cupimus? Dissensio quippe vos et divisio facit hæreticos : pax vero et unitas facit catholicos. Cum ergo inde

» gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam termi» nos terræ. » Quo audito utique mirantur esse aliquos qui huic hæreditati Christi contradicunt, et eam ad exiguam partem terræ redigere conantur : mirantesque fortasse quærunt propter id quod in consequentibus audiunt, « Servite Domino in timore : » in quo illi servire possint, in quantum reges sunt. Omnes enim homines servire Deo debent, aliter communi conditione, qua homines sunt : aliter diversis donis, quod ille aliud agit in rebus humanis, ille aliud. Non enim anferenda idola de terra, quod tanto ante futurum prædictum est [1], posset quisquam jubere privatus. Habent ergo reges, excepta generis humani societate, eo ipso quo reges sunt, unde sic Domino serviant, quomodo non possunt qui reges non sunt.

CCXI. Ista ergo cum cogitant, audiunt et illud quod de tribus pueris ipse commemorasti, et audiunt solemnitate mirabili [2]. Tunc enim eadem Scriptura maxime in Ecclesia cantatur, quando ipsa festivitas ferventiores facit etiam eos qui cætero anno pigriores sunt. Quid ergo putatis animi habere Christianos imperatores, cum audiunt tres pueros missos in caminum ignis ardentis, quia regi ad iniquitatem adorandi simulacri consentire noluerunt; nisi ut cogitent piam libertatem sanctorum nec regia potestate, nec pœnæ immunitate posse superari? gaudentque se non esse ex numero talium regum, qui contemptores idolorum quasi sacrilegos puniebant. Porro autem cum in consequentibus audiunt, eumdem regem, non solum puerorum, sed et flammarum Deo servientium tanto miraculo territum, etiam ipsum cœpisse Deo servire in timore, et exultare cum tremore et apprehendisse disciplinam; nonne intelligunt ideo ista esse conscripta, et

[1] Isai. II, 18; Zach. XIII, 2. — [2] *Id est,* Paschali.

tanta celebritate recitari, ut et servis Dei ne ad sacrilegium regibus cedant, et ipsis regibus ut ad religionem Deo credant, proponantur exempla? Volentes ergo et isti ex ipsius admonitione Psalmi, quem tu quoque inseruisti scriptis tuis, intelligere, et erudiri, et servire Domino in timore, et exultare cum tremore, et apprehendere disciplinam, quam intente audiunt quid ille rex postea dixerit [1]. Dixit enim propositurum se decretum omnibus populis quibus imperitabat, ut quicumque dixissent blasphemiam in Deum Sidrac, Misac, et Abdenago, interirent, et domus eorum dispergerentur. Et si hoc eum decrevisse cognoscunt, ne blasphemaretur Deus temperator ignium, et liberator trium puerorum; profecto cogitant quid decernere debeant in regno suo, ne in suis fidelibus idem ipse Deus exsuffletur remissor peccatorum, et liberator jam totius orbis terrarum.

CCXII. Vide itaque, cum adversus vos aliquid pro unitate catholica reges christiani constituunt, ne forte in labiis vestris tanquam Scripturarum divinarum imperitos eos arguatis, in corde autem vestro satis doctos esse doleatis. Quis enim ferat istam vestram sacrilegam odiosamque fallaciam, in ipso uno Daniele reges accusare, quia in lacum leonum missus est [2]; et reges non laudare, quia sublimiter honoratus est; cum etiam quando missus est, magis eum salvum futurum, quam moriturum, ipse rex crederet, et de illo sollicitus non cœnaret? Deinde audetis dicere Christianis: Quid vobis est cum regibus sæculi? quia Daniel a rege persecutionem passus est: et non respicere ipsum Danielem somnia regibus fideliter interpretantem [3], Dominum regem appellantem, munera et honores accipientem? Itemque et in iisdem tribus pueris, quod recusantes adorare statuam in flammas missi sunt [4], invi-

[1] Dan. III, 95. — [2] Id. VI, 16. — [3] Id. II, 21. — [4] Id. III.

CCXXIV. AUGUSTINUS respondit : Nos non speramus in homine ; sed, quantum possumus, homines admonemus ut in Domino sperent : nec speramus in principe [1] ; sed, quantum possumus, principes admonemus ut in Domino sperent, et si aliquid a principibus pro utilitate Ecclesiæ petimus, non in eis tamen speramus. Neque enim et Apostolus in illo tribuno speravit tanquam in principibus [2], a quo sibi egit ut deductores darentur armati, aut in ipsis armatis tanquam in hominibus, quorum multitudine septus evasit insidias perditorum. Sed nec vos ipsos, quod ab Imperatore basilicæ vobis ut redderentur petistis, arguimus, tanquam in Juliano principe speraveritis : sed arguimus, quod de Christi testimonio desperaveritis, a cujus unitate ipsas basilicas separastis. Eas enim jubente inimico Christi accepistis, in quibus jussa Christi contemneretis, dum validum et verum vobis videtur quod Julianus constituit, dicens : Hoc quoque supplicantibus Rogatiano, Pontio, Cassiano, et cæteris episcopis, sed et clericis, accedit ad cumulum, ut abolitis quæ adversus eos sine rescripto perperam gesta sunt, in antiquum statum cuncta revocentur : invalidum autem et falsum quod Christus constituit, dicens : « Eritis mihi testes in Jerusalem, et in totam Ju» dæam et Samariam, et usque in totam terram [1]. » Obsecramus vos, corrigimini : reddite ad hanc evidentissimam totius orbis unitatem, ut non verbis apostatæ Juliani, sed verbis Salvatoris Christi, in antiquum statum cuncta revocentur. Misereminí animæ vestræ. Non jam Constantinum et Julianum comparamus, ut quam sint impares demonstremus. Non dicimus : Si vos non sperastis in homine et in principe, cum homini imperatori pagano et apostatæ dixistis, quod apud eum sola justitia locum haberet, quibus precibus et Rescripto, sicut ibi scriptum est, sicut

[1] Act. XXIII, 17. — [2] Id. I, 8.

allegationis gesta testantur, pars Donati universaliter usa est: multo minus nos criminari a vobis debemus, tanquam speremus in homine et in principe, si quid a Constantino vel a cæteris christianis imperatoribus, nulla sacrilega adulatione petivimus : aut si quid ipsi non petentibus nobis, memores rationis quam Domino reddituri sunt, sub cujus verbis tremunt cum audiunt quæ ipse commemorasti, « Et nunc reges intelligite, etc.» et alia multa, ultro pro Ecclesiæ catholicæ unitate constituunt. Sed taceo de Constantino : Christum et Julianum vobis opponimus ; parum dico, Deum et hominem, Filium Dei et filium gehennæ. Salvatorem animarum nostrarum et interfectorem animæ suæ. Cur in basilicis possidendis Juliani Rescriptum tenetis, et in Ecclesiæ pace amplectanda Christi Evangelium non tenetis ? Clamamus et nos : Quæ perperam gesta sunt, in antiquum statum cuncta revocentur. Antiquius est Evangelium Christi, quam Rescriptum Juliani : antiquior est unitas Christi, quam pars Donati : antiquiores sunt Ecclesiæ preces ad Dominum pro unitate Christi, quam Rogatiani et Pontii et Cassiani ad Julianum pro parte Donati. An perperam geritur, cum reges prohibent divisionem, et non perperam geritur, cum episcopi dividunt unitatem ? Perperam geritur, cum ad defendendam Ecclesiam, Christi testimonio reges serviunt ; et non perperam geritur, cum ad negandam Ecclesiam, Christi testimonio episcopi contradicunt ? Obsecramus ergo, ut non contra Evangelium, sed secundum Evangelium etiam verba ipsius Juliani, cui sic supplicastis, audiantur, et ea quæ perperam gesta sunt, in antiquum statum cuncta revocentur.

CCXXV. Petilianus dixit : «Vos, vos, miseri, appello, qui persecutionum metu perterriti, dum vestras divitias non animas quæritis, non tam fidem perfidam traditorum

huc venitis, desinitis esse quod odimus, et incipitis esse quod amamus.

CCXX. Petilianus dixit : « Eligite tandem de duobus alterum quid dicatis. Si innocentia vobis est, cur nos ferro sectamini? Aut si reos nos dicitis, quid nos quæritis innocentes ? »

CCXXI. Augustinus respondit : O acutissimam complexionem, an potius ineptissimam loquacitatem ? Nonne ibi proponi solet ut eligatur alterum de duobus quod respondeatur, ubi utrumque non potest eligi ? Nam si mihi proponeres, ut eligerem alterum de duobus quid dicerem, utrum innocentes an nocentes simus, vel rursus ex aliis duobus sive ex istis, non possem nisi unum eligere quod dicerem : nunc vero proponis hæc duo, utrum nos innocentes simus, an vos rei sitis, et vis ut unum ex his duobus eligam quod respondeam. At ego nolo unum dicere ; quia utrumque dico, et nos innocentes, et vos reos. Nos esse innocentes dicimus a falsis et calumniosis criminationibus vestris, quicumque in Catholica possumus salva conscientia dicere, nec sanctos codices nos tradidisse, nec idolorum supplicationibus consensisse, nec quemquam occidisse ; vel si quid aliud mali soletis objicere : nec eos qui forte, quod quidem nec de ipsis probastis, ista fecerunt, contra nos regnum cœlorum, sed contra se ipsos clausisse : quia unusquisque nostrum sarcinam suam portat. Ecce habes unum. Et vos omnes nocentes et sceleratos esse, non alios aliorum criminibus quæ apud vos a quibusdam committuntur, et a quibusdam reprehenduntur, sed crimine schismatis, a quo immanissimo sacrilegio nemo vestrum se potest dicere immunem, quandiu non communicat unitati omnium gentium, nisi cogatur dicere de Ecclesia quæ per omnes gentes diffunditur, incipiens ab Jerusalem, Christum fuisse mentitum. Ecce habes alterum. Ecce red-

didi tibi duo, quorum tu volebas ut unum diceremus. Utique attendere debuisti utrumque a nobis posse dici ; et saltem, si hoc volebas, rogare nos, ut unum diceremus, cum videres quia utrumque possemus.

CCXXII. Sed si innocentia vobis est, inquis, cur nos ferro sectamini ? Respicite paululum catervas vestras, quæ non antiquo more parentum suorum solis fustibus armantur, sed et secures et lanceas, et gladios addiderunt: et agnoscite quorum potius vox esse debeat, Quid nos ferro sectamini ? Aut si reos nos, inquit, dicitis, quid nos quæritis innocentes ? Hic breviter respondeo : Ideo quærimini rei ab innocentibus, ut desinatis esse rei, et incipiatis esse innocentes. Ecce utrumque elegi nostrum, et ad vestrum utrumque respondi : modo tu elige unum de duobus, Innocentes estis, an nocentes? Neque potes utrumque dicere ; sed dic utrumque, si hoc placet. Certe enim non potestis in eadem causa esse innocentes, in qua estis nocentes. Si ergo innocentes, nolite mirari quod ad pacem quærimini a fratribus: si autem nocentes estis, nolite mirari quod ad pœnam quærimini a regibus. Sed quia horum duorum alterum vobis usurpatis, alterum a nobis auditis : usurpatis enim vobis innocentiam, a nobis autem auditis quod impie vivatis : accipe iterum de utroque quid dicam. Si innocentes estis, quare Christi testimonio contradicitis? Si autem nocentes, quare ad ejus misericordiam non confugitis? Nam et testimonium ejus est de orbis unitate, et misericordia ejus in fraterna charitate.

CCXXIII. PETILIANUS dixit : « Postremo, ut sæpe jam diximus, qualis est vestra præsumptio, ut de regibus præsumatis, dicente David : « Bonum est sperare in Domino, » quam sperare in homine : bonum est sperare in Domi- » no, quam sperare in principibus [1]. »

[1] Psal. CXVII, 8.

scit hoc collega meus Fortunatus, quia in eadem civitate estis, nunquam mihi indicavit, quia nunquam quæsieram. Verumtamen etiam si hoc fecisti, tu ipse contra te in hac ipsa tua epistola commemorasti apostolicum testimonium : « Si distribuero omnia mea pauperibus, et tradidero cor» pus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, » nihil mihi prodest [1]. » Si enim haberetis charitatem, non objiceretis ignaro, et vobis incognito orbi terrarum, nec ipsa saltem probata crimina Afrorum. Si haberetis charitatem, non in vestris calumniis fingeretis, sed in verbis Domini manifestissime expressam usque in totam terram cognosceretis unitatem. Si autem hoc non fecisti, quid gloriaris quasi feceris? Ita-ne vero divitias formidatis, ut nihil habentes omnia possideatis [2]? Dic ista collegæ tuo Crispino, qui modo juxta Hipponem nostram comparavit fundum, ubi mergeret homines in profundum. Unde hoc et ego nimium novi : tu forte nescis, et ideo securus clamas : Divitias formidamus. Unde miror, quod ista vox tua, ut ad nos perveniret, ipsum transiliit. Inter Constantinam quippe ubi tu es, et Hipponem ubi ego sum, Calama ubi ille est, vicinior quidem nobis, sed tamen interposita est. Miror ergo quomodo non ille prior excepit hanc vocem, et repercussit ne transiret ad nos, et adversus te divitiarum laudes multo copiosius recitavit. Non solum enim non formidat ille divitias, sed et amat. Et certe de cætero prius quam edas, recita illi talia, si non emendaverit, respondemus. Tu autem, si verum est quod pauper sis, ibi habes fratrem meum Fortunatum : facilius inde placere poteris illi collegæ meo, quam huic tuo.

CCXXIX. Petilianus dixit : « Nos timore Dei quo vivimus, pœnas et mortes quas gladio facitis non timemus : sed id solum denique fugimus, quod communione nequis-

[1] 1 Cor. xiii, 3. — [2] Act. i, 8.

sima animas jugulatis, Domino ipso dicente : « Nolite » timere eos qui corpus occidunt, animam enim occidere » non possunt; sed timete potius eum qui habet potesta- » tem corpus et animam mittere in gehennam ignis [1]. »

CCXXX. Augustinus respondit : Quod dicis, vos facitis, non gladio visibili, sed illo de quo dictum est : « Filii homi- » num dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum » gladius acutus [2]. » Hoc enim gladio criminatore et calumniatore orbis incogniti, imperitorum animas trucidatis. Si autem communionem nequissimam accusas, ecce ore, non meo, sed tuo, ascendas, descendas, intres, verseris, tegiverseris, talis es qualis Optatus. Si autem redis ad cor, et invenies te non esse talem, non quia tecum sacramenta non communicavit, sed quia tibi displicuit : absolves orbem terrarum criminibus alienis, et invenies vos implicatos crimine schismatis.

CCXXXI. Petilianus dixit : « Vos ergo qui falsissimo baptismo vultis lavari quam nasci, non solum vestra delicta non ponitis, verum animas vestras reorum criminibus oneratis. Ut enim aqua nocentium a sancto Spiritu vacuata est, ita plane referta est criminibus Traditorum. Quicumque igitur miser ab hujusmodi baptizaris, si mendacio carere volueris, perfunderis falsitate. Si delicta carnis volebas excludere, reorum accedente conscientia percipies et reatum. Si avaritiæ flammam volebas extinguere, perfunderis fraude, perfunderis scelere, perfunderis et furore. Postremo si credis, quia accipientis et dantis est fides, ab eo qui interficit hominem, sanguine perfunderis fratris. Ita agitur, ut qui ad baptismum innocens veneras, a baptismo redeas parricida. »

CCXXXII. Augustinus respondit : Vellem cum eis sermocinari, qui verbis istis lectis vel auditis acclamave-

[1] Matth. x, 28. — [2] Psal. lvi, 5.

diligitis, quam contra ipsorum malitiam, quorum vobis patrocinia comparastis : non aliter quam ut naufragi in fluctibus fluctus subeunt ruituros, satque in magno vitæ periculo appetunt quod timetur ? velut tyrannicus furor ut neminem metuat, vult cum suo periculo vel timeri : sic sic ad arcem malitiæ confugitis, innocentium damna vel pœnas sine vestra formidine spectaturi. Si hoc est vitare periculum, fugere sub ruinam, nec non etiam damnabilis fides est, fidem latroni servare. Postremo dementis lucri commercium est, vestras animas perdere, ne divitias amittatis. Dicit enim Dominus Christus: « Si omnem » mundum lucrifacias, et animam tuam perdas, quam dabis » commutationem pro anima tua [1]? »

CCXXVI. Augustinus respondit: Utilis esset ista exhortatio, fateor, si ea quisquam in bona causa uteretur. Omnino bene deterruisti homines, divitias præponere animæ suæ. Sed vos qui hæc audistis, et nos paululum audite: hoc enim et nos dicimus, sed attendite quemadmodum. Si vobis minantur reges auferre divitias, quia Judæi secundum carnem non estis, aut quia idola vel dæmonia non colitis, aut quia in nullas hæreses transferimini, sed in unitate catholica permanetis; eligite potius perire divitias vestras, ne ipsi pereatis : sed nec aliud quidquam, nec ipsam temporalem vitam saluti æternæ quæ in Christo est præferatis. Si autem reges vobis propterea damna vel damnationem minantur, quia estis hæretici : terrent vos illi, non crudeliter, sed misericorditer : vos autem non fortiter, sed pertinaciter non timetis. Audite ergo Petrum dicentem : » Quæ autem gloria est, si peccantes pœnas patimini [2] : ut neque hic habeatis terrena solatia, nec in futuro sæculo vitam æternam ; sed et hic angustias infelicium, et ibi gehennas hæreticorum ? Vides ergo tu, frater, cum quo

[1] Matth. XVI, 26. — [2] I Petr. II, 20.

mihi nunc res est, prius te debere ostendere, utrum teneas veritatem, et tunc exhortari homines, ut pro ea tenenda parati sint carere omnibus quæ temporaliter tenent: cum hoc non ostendas, quia non potes; non quia ingenium deest, sed quia mala causa est; cur festinas exhortationibus tuis facere homines et mendicos et imperitos, et egentes et errantes, et pannosos et contentiosos, et famelicos et hæreticos, et in hoc sæculo bona temporalia perdentes et in Christi judicio mala æterna invenientes? Cautus autem filius, qui timendo flagellum patris recedit a cubili serpentis, nec vapulat, nec perit. Qui autem dolores disciplinæ præ sua perniciosa voluntate contemnit, et vapulat, et perit. Jam non intelligis, vir diserte, quoniam qui pro pace Christi omnibus terrenis caruerit, Deum habet: qui autem pro parte Donati vel paucos nummos perdiderit, cor non habet.

CCXXVII. Petilianus dixit: « Nos autem pauperes spiritu, non divitiis metuimus, sed divitias formidamus [1]. Nos nihil habentes, et omnia possidentes [2], censum animam credimus, nostrisque pœnis et sanguine æternas divitias cœli mercamur. Sic idem Dominus dicit: « Qui » perdiderit substantiam suam, centuplum recipiet eam. »

CCXXVIII. Augustinus respondit: Et hoc ad rem pertinet commonere quemadmodum scriptum est. Nam ubi nihil impendit intentionem meam, si quid de Scripturis fallis aut falleris, nihil curo. Non ergo ita scriptum est: Qui perdiderit substantiam suam: sed: « Qui perdiderit » animam suam propter me [3]. » De substantia vero non scriptum est: Qui perdiderit; sed: « Qui dimiserit [4]: » nec solam substantiam pecuniæ, sed et multa alia. Tu autem interim non perdidisti substantiam: utrum vero dimiseris, quod sic de paupertate gloriaris, nescio: si forte

[1] Matth. v, 3. — [2] 2 Cor. vi, 10. — [3] Matth. xvi, 15. — [4] Id. xix, 29.

runt. Tales enim non habent aures in corde, sed cor in auribus. Legant tamen iterum et iterum, et cogitent, et sentiant ea, non quid sonent, sed qui sapiant. Primo ut hoc ultimum excutiam : « Ita ergo fit, inquis, ut qui ad baptismum innocens veneras, a baptismo redeas parricida :» responde prius, quis ad baptismum innocens veniat, excepto illo qui non ideo venit baptizari ut ejus ablueretur iniquitas, sed ut nobis humilitatis præberetur auctoritas ? Quid enim dimittetur innocenti ? Aut vero ita es eloquens, ut ostendas nobis quamdam innocentiam peccatricem. Nonne audis dicentem Scripturam : « Nemo mundus a peccato » in conspectu tuo, nec infans cujus est diei unius vita » super terram [1] ? » Nam unde ad remissionem peccatorum et cum infantibus curritur ? Nonne audis aliam : « Ego in » iniquitate conceptus sum [2] ? » Deinde si propterea redit parricida qui sine parricidio venerat, quia eum parricida baptizat ; quotquot ab Optato baptizati redierunt, Optati facti sunt. Ite nunc, et nobis objicite, quod in vos regum iracundiam concitemus. Non metuitis ne a vobis tot Gildonis satellites inquirantur, quot homines ab Optato baptizari potuerunt ? Vides-ne tandem quemadmodum ista tua sententia, sicut vesica, non solum inani sono, sed etiam in capite vestro crepuerit ?

CCXXXIII. Jam cætera superiora, quæ nunc refellenda proposuimus, talia sunt, ut omnino talis quisque baptizatus redire dicatur, qualis fuerit a quo baptizatur. Sed absit ut quam delirans ista dicis, tam deliri a te redeant quos baptizas. Et quam belle tibi sonuit quod dixisti : « Perfunderis fraude, perfunderis scelere, perfunderis et furore.» Tu vero nisi furore, non perfusus, sed repletus esses, ista non effunderes. Ita-ne, ut alia taceam, quicumque non avari ad avaros collegas tuos vel presbyteros ves-

[1] Job, XIV, juxta LXX. — [2] Psal. L, 7.

tros baptizandi veniunt, avari redeunt; et quicumque sobrii ad illas vini voragines currunt ut baptizentur, ebriosi revertuntur? Ista sentientes et ista suadentes, audetis etiam tanquam adversus nos commemorare, quod paulo ante superius posuisti: « Bonum est sperare in » Domino, quam sperare in homine: bonum est sperare » in Domino, quam sperare in principibus[1]. » Quid aliud docetis, quæso, quam non in Domino, sed in homine sperare, quando talem fieri dicitis baptizatum, qualis fuerit baptizator? et quia istum vobis baptizandi assumitis principatum, credant vobis homines; et qui erant in Domino speraturi, sperent in principibus? Imo vero non audiant vos, sed illa potius testimonia quæ posuisti contra nos; et aliquid etiam terribilius, quia non solum bonum est sperare in Domino quam sperare in homine, sed etiam « Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine[2]. »

CCXXXIV. Petilianus dixit: « Imitamini saltem Prophetas, qui suas animas sacras falso baptismate decipi timuerunt. Dixit namque primitus Jeremias, apud impios homines aquam esse mendacem[3]. » Aqua, inquit, mendax, » non habet fidem. »

CCXXXV. Augustinus respondit: Qui Scripturarum ignarus hæc audit, nec te credit aut sic errantem ut nescias quid loquaris, aut sic fallentem ut quem fefelleris nesciat quid loquatur, putat Jeremiam prophetam cum baptizari vellet, præcavisse ne ab hominibus impiis baptizaretur, et sic ista dixisse. Quo enim pertinet, quod ante quam hoc testimonium poneres dixisti: « Imitamini saltem Prophetas, qui suas animas sacras falso baptismate decipi timuerunt? » quasi Jeremiæ temporibus quisquam sacramento baptismi ablueretur, nisi quod se ipsos illis lavacris quæ Dominus redarguit, Pharisæi pene per omnia monumenta tingue-

[1] Psal. CXVII, 8. — [2] Jerem. XVII, 5. — [3] Id. XV, 18.

bant, et lectos et calices et paropsides, sicut in Evangelio legitur[1]. Quomodo ergo potuit Jeremias tanquam baptismum desiderans, et ab impiis baptizari devitans, ista dixisse? Hoc ergo dixit, cum de populo infideli quereretur, cujus pessimis moribus tribulabatur, non se commiscens factis eorum : qui tamen corporaliter non se ab illo populo segregavit, nec alia sacramenta quæsivit, quam ille populus secundum Legis ordinem illi tempori congrua sumedat. Hunc ergo populum male viventem dixit plagam, qua cor justi graviter cædebatur, sive hoc de se ipso diceret, sive in se ipso figuraret quæ futura cernebat. Sic enim ait : « Domine, memor esto mei, et visita me, et innocen-
» tem me fac ab insectantibus me non in longanimitate :
» scito quomodo acceperim de te improperium ab his qui
» spernunt sermones tuos. Consumma illos : et erit verbum
» tuum mihi in se jucunditatem et gaudium cordis mei ;
» quoniam vocatum est nomen tuum in me, Domine om-
» nipotens. Non sedi in concilio eorum laudantium, sed
» timebam a facie manus tuæ : singulariter sedebam,
» quoniam amaritudine repletus sum. Ut quid qui me
» contristant, prævalent in me ? Plaga mea valida est,
» unde sanabor ? Facta est mihi ut aqua mendax, quæ
» non habet fidem[2]. » In his omnibus videtur quid Propheta intelligi voluerit, sed videtur ab eis qui non ad causam suam perversam volunt pervertere quod legunt. Plagam enim suam dixit Jeremias factam sibi aquam mendacem, quæ non habet fidem : eos autem voluit intelligi plagam suam, qui eum contristabant male vivendo. Unde dicit et Apostolus : « Foris pugnæ, intus timores[3]. » Et iterum : « Quis infirmatur, et ego non infirmor? et quis
» scandalizatur, et ego non uror[4] ? » Et quia desperabat

[1] Matth. XXIII, 25. — [2] Jerem. XV, 15-18. — [3] I Cor. VII, 5. — [4] Id. XI, 29.

eos posse corrigi, propterea dixit: «Unde sanabor? » tanquam semper habiturus dolorem, quandiu illi tales essent, inter quos vivere cogeretur. Populum autem nomine aquæ solere significari, in Apocalypsi manifestatur ,[1] ubi aquas multas populos multos non conjectura nostra, sed illic enodata interpretatione cognoscimus. Noli ergo per pravum intellectum vel potius errorem, blasphemare sacramentum baptismi, etiamsi in homine perditissimo fuerit: quia nec in Simone mendace aqua mendax erat baptisma quod acceperat [2], nec tot mendaces vestri aquam mendacem dant, cum baptizant in nomine Trinitatis. Nec enim tunc incipiunt esse mendaces, quando proditi atque convicti sua facinora confitentur : sed potius tunc erant mendaces, quando cum essent adulteri et scelerati, castos et innocentes se esse fingebant.

CCXXXVI. Petilianus dixit : « Dixit quoque David : » Oleum peccatoris non unguet caput meum [3]. » Quem igitur asserit peccatorem ? Me qui tua scelera patior, an te qui persequeris innocentem ? »

CCXXXVII. Augustinus respondit : Ex persona corporis Christi, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis, toto terrarum orbe diffusa propter Evangelium quod prædicatur, sicut dicit Apostolus, in omni creatura quæ sub cœlo est [4] : ex persona orbis terræ, de quo idem David, cujus verba non intelligis, dicit : » Confirmavit orbem terræ, qui non commovebitur [5] ; » quem tu peccatis alienis non commotum esse, sed omnino periisse contendis : ex illius ergo persona respondeo, Ego non persequor innocentem. David autem oleum peccatoris dixit : non dixit traditoris, non thurificatoris, non persecutoris ; sed peccatoris. Quid ergo facturus es se-

[1] Apoc. XVII, 15. — [2] Act. VIII, 13. — [3] Psal. CXL, 5. — [4] Coloss. I, 23. — [5] Psal. XCXII, I.

cundum intellectum tuum? Vide primum, utrum non sis ipse peccator. Nolo mihi dicas, Non sum traditor, non sum thurificator, non sum persecutor. Nec ego quidem, si Domino placet, aliquid horum sum; nec orbis terræ qui non commovebitur. Sed dic, si audes : Non sum peccator. Ille quippe ait: Oleum peccatoris. Quidquid enim in te vel levis peccati fuerit inventum, unde ostendis non pertinere ad id quod dictum est: Oleum peccatoris? Quæro enim utrum ores Oratione Dominica? Si enim non oras ea Oratione, qua Dominus orare Discipulos docuit, unde aliam didicisti pro majoribus meritis tuis excedentem merita Apostolorum? Si autem sic oras, ut ille Magister docere dignatus est, quomodo dicis : « Dimitte nobis de» bita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris? » Neque enim de illis peccatis hoc petimus, quæ nobis in baptismo dimissa sunt. Ergo ista verba orationis aut non te permittunt esse Dei deprecatorem, aut aperiunt peccatorem. Eant nunc, et osculentur tibi caput qui abs te baptizati sunt, quorum capita oleo tuo perierunt. Sed tu vide quid sis, vel quid de te sentias. Ita-ne vero Optatus, quem Pagani, Judæi, Christiani, nostri, vestri, per Africam totam, furem, raptorem, proditorem, oppressorem, separatorem, et illius[1] quem quidam vestrum ejus dixit Comitem Deum, non amicum, non clientem, sed satellitem clamant, non fuit vel qualiscumque peccator? Quid ergo facient, quibus unxit capita reus criminis capitalis? Nonne et ipsi vobis capita osculantur, de quorum capitibus per hunc intellectum tam male judicatis? Saltem prodite illos, et admonete ut sanentur. An vobis potius caput sanandum est ita delirantibus? Quid ergo, inquies, dixit David? Quid me interrogas? Ipsum interroga : superiore versu tibi respondet : « Emendabit, inquit, me justus in mise-

[1] Gildonis.

» ricordia, et arguet me ; oleum autem peccatoris non » impinguabit caput meum[1]. » Quid planius ? Quid apertius ? Malim, inquit, me misericordi objurgatione sanari, quam blanda adulatione tanquam mihi caput unguatur, decipi atque perverti. Sub aliis verbis ipsa sententia est alibi Scripturarum : « Meliora sunt vulnera amici, quam » voluntaria oscula inimici [2]. »

CCXXXVIII. PETILIANUS dixit : « Unguentum vero concordiæ sic in fratribus laudat : « Ecce quam bonum et quam » jucundum, habitare fratres in unum. Tanquam unguen- » tum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aa- » ron, quod descendit in oram vestimenti ejus : sicut ros » Hermon, qui descendit in montem Sion. Quoniam ibi » mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in » sæculum [3]. » Sic, inquit, unguitur unitas, sicut uncti sunt sacerdotes.

CCXXXIX. AUGUSTINUS respondit : Verum dicis. Nam illud sacerdotium in figura corporis Christi habebat unctionem, quod unitatis compage fit salvum. Nam et ipse Christus a chrismate appellatur, id est, ab unctione. Hunc Hebræi dicunt Messiam, quod verbum Punicæ linguæ consonum est, sicut alia Hebræa permulta et pene omnia. Quid est ergo in illo sacerdotio caput, quid barba, quid ora vestimenti? Quantum donat Dominus ut intelligam, caput est ipse Salvator corporis, de quo Apostolus dicit : « Et ipse est caput corporis Ecclesiæ [4]. » Per barbam non incongrue fortitudo intelligitur. Ergo ad eos qui sunt fortes in Ecclesia ejus, et adhærent ori ejus, ut sine timore prædicent veritatem, ab ipso Christo tanquam a capite sanctum descendit unguentum, id est, sanctificatio spiritalis. Ora vestimenti hæc datur intelligi, quæ in ca-

[1] Psal. CXL, 5. — [2] Prov. XXVII, 6. — [3] Psal. CXXXII, 1. — [4] Coloss. I, 18.

pite vestimenti est, qua vestientis caput ingreditur : per hanc significantur perfecti fideles in Ecclesia. In ora namque perfectio est : et utique meministi dictum esse cuidam diviti : « Si vis esse perfectus, vade, vende omnia » quæ possides, et da pauperibus, et habebis thesaurum » in cœlis, et veni, sequere me [1]. » Tristis quidem ille discessit, neglector perfectionis, elector defectionis : sed numquid ideo defuerunt, in quos unitatis unguentum tali rerum terrenarum dimissione perfectos, tanquam in oram vestimenti a capite descenderet? Nam exceptis Apostolis, et qui cum eis erant præpositis atque doctoribus, quos eminentiores et fortiores in barba intelligimus, lege in Actibus Apostolorum, et vide qui rerum suarum venditarum pretia ad pedes Apostolorum ponebant [2], et nemo dicebat aliquid proprium, sed erant eis omnia communia, et distribuebatur unicuique sicut cuique opus erat, et erat illis anima una et cor unum in Deum. Nempe ita scriptum esse cognoscis. Agnosce ergo bonum et jucundum, fratres habitantes in unum. Agnosce barbam Aaron : agnosce oram vestimenti spiritalis. Interroga ipsam Scripturam, ubi cœperint ista fieri, invenies in Jerusalem. De hac ora vestis per omnes gentes unitas tota contexitur. Hac intravit caput in vestem, ut indueretur Christus varietate orbis terrarum, quia in hac ora vestimenti apparuit varietas ipsa linguarum. Cur ergo ipsi capiti, unde illud unitatis descendit unguentum, id est, amoris fragrantia spiritalis; cur, inquam, ipsi capiti resistitis testanti et dicenti : « Prædicabitur in nomine ejus pœnitentia et remissio peccatorum per » omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem [3] ? » Et in » hoc unguento sacramentum chrismatis vultis interpretari ; quod quidem in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse baptismus : sed potest esse et

[1] Matth. XIX, 21. — [2] Act. IV, 32. — [3] Luc. XXIV, 47.

in hominibus pessimis, in operibus carnis vitam consumentibus, et regnum cœlorum non possessuris; et ideo nec ad barbam Aaron, nec ad oram vestimenti ejus, nec ad ullam contextionem vestis sacerdotalis pertinentibus. Ubi enim positurus es quæ Apostolus enumerat « Manifesta opera carnis, quæ sunt, inquit, fornicationes, » immunditiæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficia, » inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, » dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, comessationes, et his similia : quæ prædico vobis, sicut prædixi, » quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt [1]? » Sequestro fornicationes, quæ latenter admittuntur : immunditias interpretare ut volueris, sequestro et ipsas : illic ponamus et veneficia, quia nemo est palam confector datorque venenorum : sequestro et hæreses, quia hoc vultis : idolorum servitutem nescio utrum debeam sequestrare, quandoquidem Apostolus ibi ponit avaritiam, quæ publice insanit. His ergo sequestratis, nulli-ne apud vos luxuriosi, nulli avari, nulli pertinaciter inimicitias exercentes, nulli contentiosi, æmuli, animosi, dissensionibus studentes, invidi, ebriosi, comessationibus vacantes? Nulli-ne apud vos tales unguuntur, et in his intus noti manifestique moriuntur? Si nullos dicis; quoniam studio contentionis aperte mentiris, vide ne de talibus ipse sis. Si autem ab hujusmodi remotus es, non corporis separatione, sed vitæ dissimilitudine, et tales turbas circum altaria vestra gemens conspicis; quid dicemus, quia oleo sancto uncti sunt, et sicut Apostolus liquida veritate confirmat, regnum Dei non possidebunt : numquid barbæ Aaron et oræ vestimenti ejus sacrilega injuria facienda est, ut ibi eos ponendos arbitremur? Absit. Discerne ergo visibile sanctum sacramentum, quod esse et in

[1] Gal. v, 19.

bonis et in malis potest, illis ad præmium, illis ad judicium, ab invisibi unctione charitatis, quæ propria bonorum est. Discerne ista, discerne : discernat te Deus a parte Donati, et in Catholicam revocet, unde te illi catechumenum abreptum mortiferi honoris vinculo ligaverunt. Jam ros Hermon super montes Sion, quomodolibet abs te accipiatur, non estis in montibus Sion; quia non estis in civitate super montem constituta, quæ certum signum hoc habet, quod abscondi non potest. Nota est ergo omnibus gentibus : pars autem Donati ignota est pluribus gentibut : non est ergo ipsa.

CCXL. Petilianus dixit : Væ igitur vobis, qui violando quod sanctum est, rescinditis unitatem, Propheta dicente : « Si peccaverit populus, orabit pro eo sacerdos ; » si autem peccaverit sacerdos, quis orabit pro eo [1] ? »

CCXLI. Augustinus respondit : Et videbar paulo ante, cum de oleo peccatoris disputaremus, unguere tibi frontem, ut diceres, si auderes, utrum ipse peccator non esses. Ecce dixisti illud. O scelus, o monstrum ! Quia enim te sacerdotem asseris, quid aliud per hoc propheticum testimonium, nisi te omnino sine peccato esse dixisti ? Nam si habes peccatum, quis pro te orabit secundum intellectum tuum ? Ita enim vos miseris plebibus venditatis, commemorantes ex Propheta : « Si peccaverit populus, orabit » pro eo sacerdos ; si autem sacerdos peccaverit, quis ora» bit pro eo ? » ut vos sine peccato esse credant, et peccata sua vestris orationibus purganda committant. Magni homines vos, excelsi, cœlestes, divini, nec jam homines, sed Angeli, qui pro plebibus oratis, et pro vobis plebes orare non vultis. Tu-ne justior Paulo, tu perfectior tanto Apostolo, qui eorum quos docebat orationibus se commendabat ? « Orationi, inquit, instate, vigilantes in illa, in gra-

[1] I Reg. II, 25.

» tiarum actione, orantes simul et pro nobis, ut Deus » aperiat nobis ostium verbi ad loquendum mysterium » Christi, propter quod et vinctus sum, ut manifestem il» lud, ita ut oportet me loqui[1]. » Ecce oratur pro Apostolo, quod fieri non vis pro episcopo. Vides-ne quam sit ista diabolica superbia? Oratur pro Apostolo, ut manifestet mysterium Christi, sicut oportet loqui. Proinde si pias plebes haberetis, hortari debuisti ut pro te orarent, ne loquereris sicut non oportet. Tu justior Joanne evangelista, qui ait : « Si diximus quia peccatum non habemus, nos » ipsos decipimus, et veritas in nobis non est[2]. » Tu postremo justior Daniele? quem tu ipse in hac ipsa Epistola ita commemorasti, ut diceres : « Rex justissimum Danielem ferinis morsibus ut putabat objecit. » Quod ille non putaverat, quandoquidem amicissimo animo, sicut lectionis circumstantia probat, dixit ipsi Danieli : « Deus tuus cui » deservis assidue, ipse eripiet te[3]. » Sed hinc jam multa diximus : nunc quod agitur, nempe justissimus erat Daniel, non testimonio tuo, quanquam hoc mihi ad causam quam tecum ago sufficiat ; sed testimonio Spiritus Dei loquentis etiam per Ezechielem, ubi tres eminentissimæ justitiæ nominavit, Noë, Danielem et Job, quos dixit solos a quadam vehementissima ira Dei, quæ cæteris impenderet, posse liberari[4]. Vir ergo justissimus, unus ex tribus memorabilibus orat, et dicit : « Cum orarem et confiterer pec» cata mea et peccata populi mei in conspectu Domini Dei » mei[5]. » Et tu te dicis esse sine peccato ; quia videlicet sacerdos es, et si peccaverit populus, oras pro eo ; si autem tu peccas, quis pro te orabit? Vere quia impietate tantæ arrogantiæ indignum te præbes, pro quo sacerdos ille interpellet, quem Propheta his verbis, quæ non intel-

[1] Coloss. IV, 2. — [2] I Joan. I, 8. — [3] Dan. VI, 16. — [4] Ezech. XIV, 14. — [5] Dan. IX, 20.

ligis, voluit intelligi. Jam enim ne quis inquirat cur hoc dictum sit, quantum Dominus donat, expediam. Præparabat Deus animos hominum per Prophetam, ut talem desiderarent sacerdotem pro quo nullus posset orare. Ipse figurabatur temporibus primi populi et primi templi, ubi omnia figuræ nostræ fuerunt [1]. Ideo solus summus sacerdos intrabat in sancta sanctorum, ut oraret pro populo, qui cum sacerdote in ipsa interiora sancta non introibat [2]; sicut ille sacerdos intravit in secreta cœlorum, in illa veriora sancta sanctorum, adhuc nobis hic positis pro quibus interpellat. Ideo dixit Propheta : « Si peccaverit populus, orabit » pro eo sacerdos; si autem sacerdos peccaverit, quis orabit » pro eo [3]? » id est, Talem desiderate sacerdotem, qui peccare non possit, ne indigeat orari pro se. Et ideo pro Apostolis oratur a populis : pro illo autem sacerdote Apostolorum magistro et Domino non oratur [4]. Audi hoc Joannem fatentem, et dicentem : « Fratres, inquit, hæc scribo vo» bis, ut non peccetis : et si quis peccaverit, advocatum » habemus apud Patrem Jesum Christum justum, ipse est » exoratio pro peccatis nostris [5]. » Habemus, dixit : peccatis nostris, dixit. Disce humilitatem, ne cadas; imo ut aliquando surgas. Neque enim ista dixisses, nisi cecidisses.

CCXLII. Petilianus dixit : « Ac ne se vindicet a delicto qui laïcus est, hoc interdicto tenetur : Ne communices peccatis alienis.

CCXLIII. Augustinus respondit : Erras, ut dicitur, toto cœlo per superbiam, dum non vis communicare orbi terræ per humilitatem. Nam neque hoc laïco dictum est, et nescis quemadmodum dictum sit. Ad Timotheum Apostolus cum scriberet, hoc monebat eumdem ipsum Timo-

[1] Levit. XVI, 2. — [2] Hebr. VI, 7. — [3] I Reg. II, 25. — [4] Act. XIV, 22. — [5] I Joan. II, I.

theum [1] : cui alio loco dicit : « Noli contemnere gratiam » quæ in te est, quæ tibi data est per impositionem ma- » nuum presbyterii [2]. » Et multis aliis documentis ostenditur. Quod non erat laïcus. Quod autem ait : « Ne com- » munices peccatis alienis : » consensu et placito intelligi voluit. Unde statim subjiciens quomodo id agat : « Te ip- » sum, inquit, castum custodi [3]. » Neque enim et ipse Paulus communicabat peccatis alienis, quia falsos fratres, de quibus gemit, in unitate corporali tolerabat; aut communicaverunt furto et sceleri Judæ præcessores ejus Apostoli, quia cum eo jam Domini venditore, et a Domino demonstrato, sacrosanctam cœnam communicaverunt.

CCXLIV. PETILIANUS dixit : « Hac iterum sententia ipse Apostolus comparat conscientiæ malæ consortes. Et qui faciunt ea, inquit, et qui consentiunt talia facientibus, digni sunt morte [4]. »

CCXLV. AUGUSTINUS respondit : Quomodolibet ea dixeris, non curo, vera sunt hæc, et hoc est quod Catholica docet, multum interesse inter consentientes quibus hæc placent, et tolerantes quibus hæc displicent. Illi enim palea fiunt, dum paleæ sequuntur sterilitatem : illi triticum sunt, expectent, ut segregentur, Christum ventilatorem.

CCXLVI. PETILIANUS dixit : « Venite ergo ad ecclesiam populi, et aufugite traditores, si cum iisdem perire non vultis. Nam ut facile cognoscatis, quod cum ipsi sint rei, de fide nostra optime judicent : ego illorum infectos baptizo; illi meos, quod absit, recipiunt baptizatos; quæ omnino non facerent, si in baptismo nostro culpas aliquas agnovissent. Videte ergo, quod damus, quam sit sanctum, quod destruere metuit sacrilegus inimicus. »

CCXLVII. AUGUSTINUS respondit : Contra istum qui-

[1] I Tim. v, 22. — [2] Id. IV, 14. — [3] Id. v, 22. — [4] Rom. I, 32.

dem errorem multa jam diximus, et in hoc opere, et alibi. Sed quia ita magnum firmamentum vanitatis vestræ in hac sententia esse arbitramini, ut ad hoc tibi terminandam putares Epistolam, quo quasi recentius in animis legentium remaneret, breviter respondeo. Sic approbamus in hæreticis baptismum, non hæreticorum, sed Christi, sicut in fornicatoribus, immundis, luxuriosis, idololatris, veneficis, inimicitiarum retentoribus, contentiosis, æmulis, animosis, dissensionum studiosis, invidis, ebriosis, comessatoribus, et his similibus approbamus baptismum, non eorum, sed Christi. Omnes enim isti inter quos et hæretici positi sunt, sicut dicit Apostolus, regnum Dei non possidebunt [1]; et ideo ad sinistram partem cum diabolo pertinebunt. Nec ideo putandi sunt esse in Christi corpore, quod est Ecclesia, quia sacramentorum ejus corporaliter participes fiunt. Illa enim et in talibus sancta sunt, et eis indigne tractantibus et sumentibus ad majus judicium valebunt. Ipsi autem non sunt in illa Ecclesiæ compage, quæ in membris Christi per connexum et contactum crescit in incrementum Dei. Illa quippe Ecclesia in petra est, sicut Dominus dicit : « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam [2]. » Illi autem in arena ædificant, sicut idem Dominus dicit : « Qui audit verba mea et non facit ea, similabo eum viro » stulto, qui ædificat domum suam super arenam [3]. » Sed ne putes Ecclesiam quæ in petra est, in una parte esse terrarum, et non diffundi usque ad fines terræ : audi ejus vocem de Psalmo gementis inter mala peregrinationis suæ. Ait enim : « A finibus terræ ad te clamavi, cum angeretur » cor meum, in petra exaltasti me : deduxisti me, quia » factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici [4]. » Videte quemadmodum a finibus terræ clamat. Non est ergo in sola Africa, vel solis Afris, episcopum Romam pau-

[1] Gal. v, 19. — [2] Matth. xvi, 18. — [3] Id. vii, 26. — [4] Psal. xvi, 3.

cis Montensibus[1], et in Hispaniam domui unius mulieris[2] ex Africa mittentibus. Videte quemadmodum in petra exaltetur. Non ergo in ea deputandi sunt omnes qui ædificant in arena, id est, qui audiunt verba Christi et non faciunt : qui tamen et apud nos et apud vos habent et tradunt baptismi sacramentum. Videte quemadmodum spes ejus Deus sit Pater et Filius et Spiritus sanctus, non Petrus, non Paulus, quanto minus Donatus, aut Petilianus. Non ergo vestrum est quod destruere metuimus, sed Christi : quod et in sacrilegis per se sanctum est. Nam venientes a vobis recipere non possumus, nisi quod vestrum est destruamus. Destruimus enim perfidiam desertoris, non destruimus characterem imperatoris. Proinde tu ipse considera, et destrue quod dixisti : « Ego, inquis, illorum infectos baptizo ; illi meos, quod absit, recipiunt baptizatos. » Tu enim non infectos baptizas, sed, ut tui erroris fraude inficias, rebaptizas. Nos autem non tuos recipimus baptizatos, sed destruimus errorem tuum unde sunt tui, et suscipimus Christi baptismum unde sunt baptizati. Itaque opportune in medio abs te positum est, « quod absit. » Dixisti enim : « Illi meos, quod absit, re» cipiunt baptizatos. » Nam cum tu velles intelligi « quod absit recipiunt, » timens ne tuos recipiamus ; ego nescientem dixisse accipio, « meos quod absit. » Revera enim absit ut tui sint, qui jam ad Catholicam transeunt : nec sic transeunt, ut baptizati nostri sint, sed ut socii nostri sint, baptizati autem Christi nobiscum sint.

[1] Donatistas Romæ dictos Montenses observavit Augustinus in lib. de Hæresib. hær. 69 et in Epist. LIII, n. 2. Et ante ipsum Optatus, lib. II. Eosdem etiam vocatos ibi Cutzupitanos, sive Cutzupitas, discimus ex dicta Epist. LIII, et ex libro de Unitate Ecclesiæ, cap. 3. — [2] Lucillæ.

LIBER III.

Refellit Augustinus secundas Litteras, quas in ipsum Petilianus, viso primo superiorum librorum, scripsit maledictis plenas : et neglecta propria sua defensione, ostendit Petilianum in causa defecisse, neque ad rem, de qua agitur, respondere valuisse.

I. Legi, Petiliane, litteras tuas, quando legere potui, quibus te satis indicasti adversus catholicam Ecclesiam, pro parte Donati, nec aliquid valuisse dicere idoneum, nec tacere permissum. Quos æstus passus es, quanta cordis tempestate fluctuasti, cum legisses ea quibus parti epistolæ tuæ, quæ in manus meas tunc venerat, quanta potui brevitate ac perspicuitate respondi? Vidisti enim tanta firmitate roboratam, tanta luce illustratam, quam tenemus et defendimus veritatem, ut quid contra eam dicendum esset, quo convicta refelleretur, invenire non posses. Attendisti etiam, multorum qui ea legerant, expectationem in te esse conversam, scire cupientium quid diceres, quid ageres, qua evaderes, quo ex tantis angustiis, quibus te Dei verbum circumvallaret, erumperes. Hic tu, qui debueras, contempta opinione vanorum pergere in veram sanamque sententiam, fecisti quod de talibus Scriptura prædixit : « Dilexisti malitiam super benignita-

» tem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem [1]. » Proinde si et ego tibi vellem pro maledictis maledicta rependere, quid aliud quam duo maledici essemus, ut ii qui nos legerent, alii detestatos abjicerent sana gravitate, alii suaviter haurirent malevola voluntate? Ego quando cuique vel dicendo, vel scribendo respondeo, etiam contumeliosis criminationibus lacessitus, quantum mihi Dominus donat, frenatis atque contritis vanæ indignationis aculeis auditori lectorive consulens, non ago ut efficiar homini conviciando superior, sed errorem convincendo salubrior.

II. Si enim qualecumque cor habent, qui ea quæ scripsisti considerant; quid tibi profuit ad causam, quæ inter nos de communione catholica vel de parte Donati agitur, quod relicto negotio quodam modo publico, privata quadam simultate hominis unius vitam maledicis opprobriis insectatus es : quasi homo ille sit causa quæ inquiritur? Tam male existimasti, non dicam de Christianis, sed de ipso genere humano, ut non crederes posse tua scripta in manibus aliquorum venire prudentium, qui se a personis nostris tollerent, et quæstionem potius quæ inter nos verteretur inquirerent, nec qui vel quales essemus, sed quid pro veritate vel contra errorem diceremus attenderent? Horum judicium tibi reverendum fuit, horum reprehensio præcavenda, ne te arbitrarentur nihil invenisse quod diceres, nisi tibi proponeres cui quoquomodo malediceres. Sed videlicet quorumdam levitate atque vanitate, qui libenter audiunt lites jurgantium disertorum, ut cum attendunt quam eloquenter convicieris, non intueantur quam veraciter convincaris. Simul et illud opinor egisti, ut occupatus mea defensione susceptam causam etiam ipse desererem; atque ita hominibus, non ad disputan-

[1] Psal. LI, 5.

tium, sed ad litigantium verba conversis, obscuraretur veritas, quam dilucescere atque innotescere formidatis. Ego itaque contra tale consilium quid agam, nisi mea potius defensione neglecta rem teneam, de qua intentionem meam nullus meus criminator excutiat? Domum Dei mei, cujus decorem dilexi, præconio servientis vocis extollam, me vero humiliabo et abjiciam. Elegi enim adjectus esse in domo Dei mei [1], magis quam habitare in tabernaculis hæreticorum. A te ergo, Petiliane, sermonem parumper avertam; et ad eos convertam, quos a me maledictis tuis es conatus avertere, quasi hoc ego moliar, ut homines ad me convertantur, et non potius mecum ad Deum.

III. Audite ergo, quicumque maledicta legistis, quæ in me iratior quam consideratior Petilianus evomuit. Prius vos apostolicis verbis alloquar; quæ certe, qualiscumque ipsi sim, vera sunt. Sic nos existimet homo quasi ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur. « Mihi autem minimum est, ut a vobis dijudicer, aut ab » humano die : sed neque ego me ipsum judico. » Jam quod sequitur, etsi mihi non audeo coaptare, ut dicam : « Nihil enim mihi conscius sum [2] : » fidenter tamen in conspectu Dei dico : « Nihil eorum, quibus Petilianus » tempus vitæ meæ postea quam in Christo baptizatus » sum, criminatus est, mihi conscius sum ; nec tamen in » hoc justificatus sum : qui autem dijudicat me, Dominus » est. Itaque nolite ante tempus quidquam judicare, do» nec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebra» rum, et manifestabit cogitationes cordis, et tunc laus » erit unicuique a Deo. Hæc autem, fratres, transfiguravi » in me, ne supra quam scriptum est, unus pro altero » infletur adversus alterum. Itaque nemo glorietur in ho-

[1] Psal. LXXXIII, 11. — [2] I Cor. IV, 1.

» mine[1]. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, » Christus vero Dei. Iterum dico : Nemo glorietur in ho» mine. Sæpius, repeto : Nemo glorietur in homine. » Si quis in nobis laudabile advertitis, ad illius laudem referte, « A quo est omnem datum optimum, et omne do» num perfectum : desursum est enim desceudens a Patre » luminum, apud quem non est immutatio, nec momenti » obumbratio[2]. » Quid enim habemus quod non accepimus? Si autem accepimus, non gloriemur quasi non acceperimus. Et in his omnibus quæcumque in nobis bona nostis, imitatores nostri estote, si tamen nos Christi : si autem aliqua mala in nobis vel suspicamini, vel creditis, vel videtis, retinete illud Dominicum, quo securi ejus Ecclesiam non propter mala hominum deseratis : « Quæ di» cimus facite, quæ autem mala nos facere putatis aut nos» tis, nolite facere[3]. » Non enim tempus est purgandi me vobis, cum mea causa neglecta rem vobis salubrem commendare susceperim, ut nemo glorietur in homine. « Male» dictus enim omnis qui spem suam ponit in homine[4]. » Hoc præcepto Dominico et apostolico retento atque servato, etiam me in mea causa, sicut inimicus existimari cupit, deficiente et oppresso, victrix erit causa cui servio. Si enim firmissime tenueritis quod exhortor et satago, maledictum esse omnem qui spem suam ponit in homine, ut nemo glorietur in homine; aream Dominicam, propter paleam quæ vel nunc vento superbiæ, percussa volat, vel ultima ventilatione separabitur, nullo modo deseretis, nec domum magnam propter vasa facta in contumeliam refugietis, nec propter malos pisces in littore separandos per disrupta retia exhibitis, nec propter hœdos pastore divisuro ad sinistram ponendos bona unitatis pascua relinquetis, nec propter commixta zizania vos a tritici societate, cui caput est

[1] I Cor. III, 21. — [2] Jacob. I, 17. — [3] Matth. XXIII, 3. — [4] Jerem. XVII, 5.

granum illud mortificatum et multiplicatum ; et quæ per mundum simul usque ad messem crescit [1], nefaria discissione separabitis. Ager est enim mundus [2], non Africa messis finis sæculi, non tempus Donati.

IV. Has certe similitudines Evangelicas recognoscitis, ad quid aliud datas, nisi ut nemo glorietur in homine, et ne quis pro altero inflatus adversus alterum dividatur dicens : « Ego sum Pauli [3] : » cum utique non Paulus crucifixus sit pro vobis, nec in nomine Pauli, quanto minus in nomine Cæciliani vel cujusquam nostrum baptizati sitis [4] : ut discatis, quandiu palea cum frumento trituratur, quandiu pisces mali cum bonis intra retia Dominica natant, ante tempus ventilationis tolerare potius propter bonos commixtionem malorum, quam violare propter malos charitatem bonorum? Hæc quippe commixtio, non æterna, sed temporalis ; nec spiritalis, sed corporalis est. In qua non errabunt Angeli, quando colligent malos de medio justorum, et mittent in caminum ignis ardentis. « Novit » enim Dominus qui sunt ejus [5]. » Et si ab iniquis ad tempus corporaliter non potest, recedat tamen ab ipsa iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. Licet enim a malis interim vita, moribus, corde ac voluntate separari atque discedere : quæ separatio semper oportet custodiatur. Corporalis autem separatio ad sæculi finem fidenter, patienter, fortiter expectetur : propter quam expectationem dictum est : « Sustine Dominum, viriliter age, con» fortetur cor tuum, et sustine Dominum [6]. » Maxima quippe palma tolerantiæ est, inter subintroductos falsos fratres, sua quærentes, non quæ Jesu Christi, dilectionem non suam quærentium, sed quæ Jesu Christi, nulla turbulenta et temeraria dissensione turbare, nec unitatem

[1] *Forte* crescunt. — [2] Matth. XIII, 38. — [3] I Cor. III, 21. — [4] Ibid. IV, — [5] 2 Tim. II, 19. — [6] Psal. XXVI, 14.

sagenæ Dominicæ ex omni piscium genere congregantis, dum ad littus, id est, ad finem sæculi ducitur, superbe nefaria contentione disrumpere : cum se putat quisque aliquid esse, cum nihil sit, atque ita se ipsum seducit; et sufficere vult ad populorum Christianorum separationem, suum vel suorum judicium, qui malos quosdam communione sacramentorum christianæ religionis indignus se apertissime nosse dicunt : de quibus tamen quidquid nosse se dicunt, universæ Ecclesiæ quæ per omnes gentes sicut est prædicta diffunditur, persuadere non possunt. Et cum istorum, quasi quos noverunt, refugiunt communionem, illius deserunt unitatem : cum potius deberent, si esset in eis charitas omnia sufferens, ne se a bonis dividerent, quos in omnibus gentibus aliena mala docere non poterant, ipsi in una gente tolerare quod noverant. Unde etiam non discussa causa, in qua documentis gravissimis convincuntur calumniati innocentibus, probabilius creduntur traditionis crimina falsa finxisse, qui non dubitaverunt longe sceleratius crimen nefariæ divisionis admittere. Quia etsi verum esset quidquid de traditione jactarunt; tamen consortium Christianorum quos usque ad extrema terræ divina Scriptura commendat, propter hoc quod ipsi scierunt, illi autem nescierunt, relinquere nullo modo debuerunt.

V. Neque hoc ideo dixerim ut negligatur ecclesiastica disciplina, et permittatur quisque facere quod velit, sine ulla correptione, et quadam medicinali vindicta, et terribili lenitate, et charitatis severitate. Nam ubi erit illud Apostoli : « Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, » suscipite infirmos, patientes estote ad omnes : videte ne » quis malum pro malo alicui reddat [1] ? » Cum hoc utique subjecit : « Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; »

[1] Thess. v, 14.

satis ostendit, non esse mali pro malo redditionem, corripere inquietos, quamvis pro culpa inquietudinis reddatur pœna correptionis. Non ergo malum est correptionis pœna, cum sit malum culpa. Neque enim ferrum est inimici vulnerantis, sed medici secantis. Fiunt ista in Ecclesia, et ille spiritus interioris lenitatis ardet zelo Dei, ne virgo casta uni viro desponsata Christo in aliquibus suis membris, sicut Eva seducta est serpentis astutia, corrumpatur a castitate quæ est in Christo [1]. Verumtamen absit a servis patris-familias, ut immemores sint præcepti Domini sui, et sic adversus zizaniorum multitudinem flagrantia sanctæ indignationis ignescant, ut cum ea volunt ante tempus colligere, simul eradicetur et triticum [2]. Cujus peccati isti rei tenerentur, etiam si vera crimina traditoribus, quos insimulabant, se objecisse monstrarent : quoniam simul non solum ab iniquis, quorum societatem velut evitabant, sed etiam a bonis fidelibus in omnibus gentibus constitutis, quibus ea quæ se nosse dicebant, probare non poterant, impia præsumptione separati sunt, secumque multos, apud quos aliqua auctoritate prævalebant, et qui minus intelligere poterant, unitatem Ecclesiæ toto orbe diffusæ pro alienis peccatis nullo modo esse deserendam, traxerunt in eamdem perniciem ; ut etiam si ipsi scirent vera crimina quibusdam se objicere, eo modo periret infirmus in eorum scientia, propter quem Christus mortuus est [3], dum offensus malis alienis, interimebat in se bonum pacis quod habebat cum fratribus bonis, qui partim talia non audierant, partim non discussa et non probata temere credere formidaverant, partim judicibus ecclesiasticis, ad quos trans mare tota causa perducta est, qualiacumque illa essent, pacifica humilitate reliquerant.

VI. Vos ergo sancta germina unicæ matris Catholicæ,

[1] 2 Cor. XI, 2. — [2] Matth. XIII, 29. — [3] I Cor. VIII, 11.

hujusmodi sceleris et erroris exemplum, subditi Domino, quanta potestis vigilantia præcavete. Quantalibet doctrinæ ac famæ luce præfulgeat, lapidemque se esse jactet pretiosum, quisquis vos trahere voluerit post se ipsum, mementote quod illa mulier fortis et una uni amabilis viro suo, quam in ultimo Proverbiorum sancta Scriptura describit, pretiosior est lapidibus pretiosis. Nemo dicat : Illum sequar, quoniam ipse me Christianum fecit; aut, Illum sequar, quoniam ipse me baptizavit. « Neque qui » plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremen- » tum dat Deus [1]. Et Deus charitas est, et qui manet in » charitate, in Deo manet, et Deus in illo manet [2]. » Nullus etiam prædicans nomen Christi, et gestans ac ministrans sacramentum Christi, sequendus est contra unitatem Christi. « Opus suum probet unusquisque; et tunc in se » ipso tantum gloriam habebit, et non in altero. Unus- » quisque enim proprium onus portabit [3], » onus videlicet reddendæ rationis : quia unusquisque nostrum pro se rationem reddet. Non itaque amplius invicem judicemus [4]. Nam quantum attinet ad onera mutuæ charitatis, invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi [5]. « Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum » seducit [6]. » Sufferamus ergo invicem in dilectione, satis agentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis : extra quam quisquis colligit, non cum Christo colligit : quisquis autem non cum Christo colligit, spargit.

VII. Proinde sive de Christo, sive de ejus Ecclesia, sive de quacumque alia re quæ pertinet ad fidem vitamque vestram, non dicam nos, nequaquam comparandi ei qui dixit : « Licet si nos; » sed omnino quod secutus adjecit : « Si angelus de cœlos vobis annuntiaverit præter

[1] I Cor. III, 7. — [2] I Joan. IV, 16. — [3] Gal. VI, 4. — [4] Rom. XIV, 15. — [5] Ephes. VI, 2, 3. — [6] Gal. IV, 2.

» quam quod in Scripturis legalibus et evangelicis accepis» tis, anathema sit[1]. » Hæc vobiscum, et cum omnibus quos Christo lucrari cupimus, actitantes, atque inter cætera sanctam Ecclesiam quam in Dei litteris promissam legimus, et sicut promissa est in omnibus gentibus reddi cernimus, prædicantes, ab iis quos ad ejus pacificum gremium attrahi cupimus, pro actione gratiarum flammas meruimus odiorum : quasi nos eos in ea parte ligaverimus, pro qua non inveniunt quid loquantur; aut nos mandaverimus tanto ante Prophetis et Apostolis, ut in libris suis nulla testimonia ponerent, quibus pars Donati Ecclesia Christi esse doceatur. Et nos quidem, charissimi, cum falsa crimina audimus ab eis quos offendimus prædicando eloquia veritatis, et erroris vaniloquia convincendo, habemus, sicut nostis, abundantissimam consolationem. Nam si in eis quibus me criminantur, testimonium conscientiæ meæ non stat contra me in conspectu Dei, quo nullus oculus mortalis intenditur; non solum contristari non debeo, verumetiam debeo gaudere et exultare, quia merces mea multa est in cœlis. Neque enim intuendum est quam sit amarum, sed quam falsum quod audio, et quam verax pro cujus nomine hoc audio, et cui dicitur : « Unguentum effusum est nomen tuum[2]. » Et merito fragrat in omnibus gentibus, cujus odorem isti, qui nobis maledicunt, in una Africæ particula conantur includere. Cur itaque feramus indigne quod nos infamant, qui gloriæ Christi sic detrahunt, quorum parti contentionique inimicum est, quod de illius ad cœlos ascensione, et de nominis ejus tanquam unguenti effusione, tanto ante prædictum est : « Exaltare super cœlos Deus, » et super omnem terram gloria tua[3]? »

VIII. Hæc et talia divina testimonia nos adversus hu-

[1] Gal. I, 8. — [2] Cant. I, 2. — [3] Psal. LVI, 12.

mana vaniloquia proferentes, ab inimicis gloriæ Christi acerba opprobria sustinemus. Dicant quod volunt, dum ille nos exhortetur, dicens : « Beati qui persecutionem pa- » tiuntur propter justitiam, quia ipsorum est regnum » cœlorum. Beati eritis, cum vos persecuti fuerint, et » maledixerint vobis, et dixerint omne malum adversum » vos, mentientes propter me[1]. » Quod ait superius, propter justitiam : hoc repetivit; quod ait postea, propter me: quia factus est nobis sapientia et justitia, et sanctificatio, et redemptio : ut quemadmodum scriptum est : « Qui glo- » riatur, in Domino glorietur[2]. » Qui cum dicat : « Gau- » dete et exultate, merces enim vestra multa est in cœ- » lis[3] : » si quod dictum est, propter justitiam et propter me, in bona conscientia teneo, quisquis volens detrahit famæ meæ, nolens addit mercedi meæ. Neque enim me ille suo verbo tantummodo edocuit, et non etiam suo firmavit exemplo. Sequere sanctarum Scripturarum fidem, invenies Christum resurrexisse a mortuis, ascendisse in cœlum, sedere ad dexteram Patris. Sequere criminationes inimicorum, jam putabis eum de sepulcro furatum esse a Discipulis. Quid ergo nos, quantum ipse donat, defendentes domum ejus, ab inimicis ejus aliud sperare debemus? « Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt; quanto » magis domesticos ejus[4]? » Si ergo toleramus et conregnabimus. Si autem non aurem solam percutit iracundia criminantis, verum etiam conscientiam mordet veritas criminis, quid mihi prodest, si me continuis laudibus totus mundus attollat? Ita nec malam conscientiam sanat laudantis præconium, nec bonam vulnerat conviciantis opprobrium. Nec sic tamen decipitur spes vestra quæ in Domino est, etiam si forte in occulto tales simus, quales nos putari cupit inimicus : quia non eam posuistis in nobis,

[1] Matth. v, 10. — [2] I Cor. I, 31. — [3] Matth. v, 12. — [4] Id. x, 25.

nec unquam hoc audistis a nobis. Securi ergo estis, qualescumque nos simus, qui dicere didicistis; « In Domino » sperans non movebor[2] : » et, « In Deo sperabo, non » timebo quid faciat mihi homo[1]. » Et eis qui vos ad hominum superborum terrenas altitudines seducere noliuntur, respondere nostis : « In Domino confido, quomodo » dicitis animæ meæ : Transmigra in montem sicut pas» ser[3]. »

IX. Nec tantum vos, quibus in nobis ipsa Christi veritas placet, quantumcumque per nos et ubicumque prædicatur, et quia eam quantulocumque nostræ linguæ ministerio libenter auditis, etiam de nobis bene benigneque sentitis, securi estis, qualescumque nos simus; quia in illo spes vestra est, quem vobis ex illius super vos misericordia prædicamus : verum etiam quicumque nostra dispensatione etiam sacramentum sancti baptismi percepistis, eadem securitate gaudete; quoniam non in nobis, sed in Christo baptizati estis. Non itaque nos, sed Christum induistis; nec vos interrogavi, utrum ad me converteremini, sed ad Deum vivum; nec utrum in me credideritis, sed in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Quod si veraci animo respondistis, salvos vos fecit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio : non conservus, sed Dominus; non præco, sed judex. Neque enim vere, sicut Petilianus inconsiderate dixit : « Conscientia dantis, » vel quod addidit, « Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis. » Cum enim hoc datur quod Dei est, sanctum dat etiam non sancta conscientia. Quæ certe sive sit sancta, sive non sancta, ab accipiente inspici non potest; sed plane illud quod datur potest, quod cognitum ei qui semper est sanctus, per qualemlibet ministrum accipiatur, securissime accipitur. Nisi enim sancta

1 Psal. xxv, 1. — 2 Id. lv, 11. — 3 Id. x, 2.

verba essent ex cathedra Moysi, non diceret Veritas: « Quæ » dicunt facite. » Si autem ipsi qui verba sancta dabant sancti essent, non diceret: « Quæ faciunt, facere nolite; » dicunt enim et non faciunt [1]. » Nullo quippe modo legitur uva de spinis; quia nunquam de spinarum radicibus oritur: sed cum se spinosis sepibus palmes vitis implicuit, non ideo fructus qui illic pendet horretur, sed spina cavetur, uva decerpitur.

X. Itaque, ut sæpe dixi, et vehementer inculco, qualescumque nos simus, securi estis, qui Deum Patrem et ejus Ecclesiam matrem habetis. Quamvis enim simul hœdi cum ovibus pascantur, non stabunt ad dexteram. Quamvis simul palea cum tritico trituretur, non intrabit in horreum [2]. Quamvis simul pisces mali cum bonis intra retia Dominica natent, non mittentur in vascula. Nemo glorietur, nec in homine bono; nemo bona Dei fugiat, nec in homine malo.

XI. Hæc vobis, Christiani catholici fratres charissimi, pro negotio præsenti suffecerint: quæ si catholica dilectione retinetis, cum sitis unus grex de uno pastore securus, non nimis curo quod mihi vel congregali vestro, vel certe cani vestro, conviciatur quilibet inimicus; dummodo me magis pro vestra, quam pro mea defensione latrare compellat: qua tamen si opus esset ad causam, brevissima facillimaque uterer, totum scilicet vitæ meæ tempus antequam perciperem baptismum Christi, quantum ad meas cupiditates erroresque attinet, cum omnibus improbans et detestans, ne in ejus temporis defensione meam gloriam quærere viderer, non illius qui me per gratiam suam et a me ipso liberavit. Unde illam vitam meam cum vituperari audio, quolibet animo id faciat qui hoc facit, non usque adeo sum ingratus ut doleam: quantum quippe

[1] Matth. XXIII, 3. — [2] Id. XIII.

ille accusat vitium meum, tantum ego laudo medicum meum. Quid ergo jam de illis præteritis atque abolitis malis meis defendendis laborem, de quibus Petilianus multa quidem falsa dixit, sed plura vera non dixit? De tempore autem vitæ meæ quod est post baptismum, vobis quicumque me nostis, superfluo loquor ex iis quæ nota esse hominibus possunt : hi vero qui me non noverunt, non ita iniqui esse debent in me, ut magis de me credant Petiliano quam vobis. Nam si laudanti amico credendum non est, nec inimico detrahenti. Restant ea quæ occulta sunt hominis, ubi sola conscientia testis est, quæ testis esse apud homines non potest. In his me Petilianus Manichæum esse dicit, loquens de aliena conscientia : hoc ego me non esse dico, loquens de mea conscientia. Eligite cui credatis. Verumtamen quoniam nec ista brevi ac facili mea defensione opus est, ubi quæstio non de qualiscumque unius hominis merito, sed de sanctæ Ecclesiæ veritate versatur; ad vos etiam mihi plura dicenda sunt, quicumque in parte Donati, Petiliani quæ in me scripsit maledicta legistis, quæ ab illo non audirem, si vestram perditionem contemnerem : sed charitatis christianæ viscera non haberem.

XII. Quid ergo mirum, si cum grana de area Dominica excussa, simul cum terra et palea introrsum traho, injuriam resilientis pulveris suffero? Vel cum Domini mei oves perditas diligenter inquiro, spinosarum linguarum vepribus laceror? Obsecro vos, deponite paululum studia partium, atque inter me et Petilianum cum aliqua æquitate judicate. Ego Ecclesiæ causam volo ut noveritis, ille ut meam : ad quid aliud, nisi quia testibus meis, quos in causa Ecclesiæ constanter adhibeo, non audet dicere ne credatis; Prophetæ enim sunt, et Apostoli, et ipse Prophetarum et Apostolorum Dominus Christus : de me au-

tem quidquid dicere voluerit, homini adversus hominem, et vestro adversus alienum, facile creditis? Et si quos vitæ meæ testes adhibuero, quid magnum est ut dicat, non eis esse credendum, et hoc vobis cito persuadeat : præsertim quando quisquis pro me ullum verbum fecerit, inimicus parti Donati, ac per hoc vester continuo deputabitur? Regnat itaque Petilianus : quando in me quælibet convicia jaculatur, ei omnes acclamatis et plauditis. Hanc sibi invenit vincibilem causam, sed judicibus vobis : nec testem nec argumentum requiret, cui hoc solum est probare quod dicit, quia ei quem maxime odistis, copiosissime maledicit. Nam quoniam divinæ Scripturæ testimonia, cum pro Ecclesia catholica tam densa et tam clara recitantur, vobis dolentibus remanet mutus; elegit materiam, ubi vobis faventibus loquatur, et victus verum simulans statum, talia vel etiam sceleratoria dicat in me. Mihi sat est ad rem quam nunc ago, quod qualiscumque in ea sim, tamen Ecclesia pro qua loquor invicta est.

XIII. Homo sum enim de area Christi, palea, si malus; granum, si bonus. Non est hujus areæ ventilabrum lingua Petiliani : ac per hoc quidquid in ejus paleam mali etiam vere dixerit, nullo modo frumentis ejus præjudicat. Quidquid autem in ipsa frumenta maledictorum calumniarumque jactaverit, fides eorum exercetur in terris, merces augetur in cœlis. Sanctis enim Dei servis sancteque Deo militantibus, non adversus Petilianum atque hujusmodi carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates et rectores talium tenebrarum, quales sunt omnes adversarii veritatis, quibus utinam dicamus : « Fuis» tis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino[1] : » hanc ergo militiam militantibus servis Dei quæcumque ab inimicis convicia criminosa dicuntur, quæ apud male-

[1] Ephes. v, 12.

volos et temere credulos malam famam faciant, arma sinistra sunt; etiam his diabolus expugnatur. Cum enim per bonam famam probamur utrum nos in superbiam non extollamus, et per malam famam probamur utrum inimicos eos ipsos a quibus nobis confingitur, diligamus, per arma justitiæ dextera et sinistra diabolum vincimus. Quæ cum Apostolus commemorasset dicens : « Per arma justi» tiæ dextera et sinistra : » continuo tanquam exponens quid dixerit : « Per gloriam, inquit, et ignobilitatem, per » infamiam et bonam famam, et cætera talia[1] : » gloriam scilicet et bonam famam numerans in armis dextris, in sinistris autem ignobilitatem et infamiam.

XIV. Si ergo sum Dei servus et miles non reprobus, quamlibet disertus conviciator in me Petilianus existat, numquid moleste ferre debeo, quia mihi armorum sinistrorum faber solertissimus paratus est ? Opus est ut his in adjutorio Domini mei peritissime dimicem, et eis illum feriam contra quem invisibiliter pugno, qui perversissima et antiquissima astutia callide intendit et agit, ut propter hæc Petilianum oderim, ac sic præceptum Christi quod ait: Diligite inimicos vestros[2], » implere non possim. Quod a me avertat ejus misericordia, qui me dilexit, et tradidit, semetipsum pro me, ut pendens in cruce diceret : « Pater, » ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt[3] : » neque de Petiliano et talibus inimicis meis dicere doceret : « Domine, » ignosce illis, quia nesciunt quid loquuntur. »

XV. Proinde si impetravero a vobis, sicut intendi, ut remoto ab animis vestris omni studio partium, inter me et Petilianum æqui judices sitis ; ostendam vobis non eum respondisse scriptis meis : ut intelligatis quia veritatis inopia coactus sit causam relinquere, et in hominem, qui eam sic egit ut respondere ille non posset, quæ

[1] 2 Cor. VI, 7. — [2] Luc. VI, 35. — [3] Id. III, 34.

potuit maledicta jactare. Quanquam tanta manifestatione clarent quæ dicturus sum, ut etiam si studio partium et odio mei vestræ mentes a me alienentur, tantummodo si utraque legatis, certe apud vosmetipsos in cordibus vestris verum me dixisse fateamini.

XVI. Ego enim respondens primæ parti scriptorum ejus [1], quæ tunc in manus meas venerat, prætermisso convicioso et sacrilego multiloquio, ubi ait : « Bis baptisma nobis objiciunt ii, qui sub nomine baptismi animas suas re lavacro polluerunt, quibus equidem obscœnis sordes cunctæ mundiores sunt ; quos perversa munditia aqua sua contigit inquinari : » illud quod sequitur tenui discutiendum et refellendum, quod ait : « Conscientia namque dantis attenditur, quæ abluat accipientis. » Et quæsivi, unde abluendus sit qui accipit baptismum, cum dantis polluta conscientia est, et hoc ille qui est accepturus ignorat ?

XVII. Legite nunc ejus copiosissima maledicta, quæ in me inflatus et iratus effudit ; et videte utrum quærenti mihi responderit, unde sit abluendus qui accepit baptismum, cum dantis polluta conscientia est, et hoc ignorat accipiens. Obsecro vos, quærite attente, omnes excutite paginas, omnes dinumerate versiculos, omnia verba versate, omnes syllabas enucleate ; et dicite mihi, si inveneritis, ubi responderit, cum dantis conscientia polluta est, unde sit ejus abluenda qui hoc accepturus ignorat ?

XVIII. Quid enim ad rem pertinuit, quia verbum addidit, quod a me diceret fuisse subtractum, atque ita se scripsisse contendit : « Conscientia namque sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis. » Nam ut noveritis non a me fuisse subtractum, nihil inquisitionem meam impedit additum, nihil ejus sublevat defectionem. Ad ipsa

[1] Vide supra, lib. I, cap. I.

enim verba rursus interrogo, et utrum responderit quæro: « Si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis , » und abluitur accipientis conscientia, quando dantis maculosa conscientia est, et hoc accepturus ignorat? Ad hoc responderi flagitate, neminem relicta causa conviciose alienari permittite : « Si conscientia sancte dantis attenditur, » videte quia non dixi : conscientia dantis ; » sed addidi : « sancte dantis : » « Si conscientia , inquam , sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis ; » unde igitur abluendus est, qui accipit baptismum , cum dantis polluta conscientia est, et hoc ille qui est accepturus ignorat ?

XVIII. Eat nunc, et anhelis pulmonibus ac turgidis faucibus me tanquam dialecticum criminetur : imo non me, sed ipsam dialecticam velut mentiendi artificem in populare judicium ream devocet, et in eam quamlibet fragosissimo strepitu advocati forensis ora distendat. Dicat quidquid vult apud imperitos, unde stomachentur docti, illudantur indocti. Me propter rhetoricam, Tertulli oratoris, a quo accusatus est Paulus [1] vocabulo denotet : sibi propter advocationem, in qua potentiam quondam suam jactat, Paracleti nomen imponat, atque ob hoc se cognominalem Spiritus sancti, non esse, sed fuisse deliret. Manichæorum immunditias libentissime exaggeret, easque in me latrando detorquere conetur. Ignotorum mihi et notorum gesta recitet damnatorum, et quod ibi amicus quondam meus magis ad defensionem suam me nominavit absentem, in calumniam præjudicati criminis, nescio quo novo et suo jure, convertat. Titulos epistolarum mearum a se vel a suis, sicut eis placuit, inscriptos legat, et tanquam me in eis comprehendisse se gestiat : confitentem eulogias panis simpliciter et hilariter datas, ridiculo no-

[1] Act. XXIV, 1.

mine venenosæ turpitudinis ac furoris infamet, et de vestro corde tammale sentiat, ut amatoria maleficia data mulieri, maritonon solum conscio, verumetiam favente, credi sibi posse præsumat. Quod de me adhuc presbytero scripsit iratus ordinator futurus episcopatus mei, velit valere adversus me : quod autem a sancto concilio de hoc quod in nos ita peccavit, veniam petivit et meruit, nolit valere pro me ; ita christianæ mansuetudinis et præcepti evangelici vel nescius vel oblitus, ut etiam quod fratri ut sibi ignosceretur humiliter postulanti clementer ignotum est, criminetur.

XX. Pergat etiam sermone multiloquo, sed plane vaniloquo, in ea quæ prorsus ignorat, vel in quibus potius abutitur ignorantia plurimorum : et ex confessione cujusdam fœminæ, quod catechumenam se dixerit Manichæorum, quæ sanctimonialis in Catholica fuerit, quod ei placet de illorum baptismo dicat, et scribat, nesciens, aut nescire se fingens, non illic ita appellari catechumenos tanquam eis baptismus quandoque debeatur ; sed eos hoc vocari, qui etiam Auditores vocantur, quod videlicet tanquam meliora et majora præcepta observare non possint, quæ observantur ab eis quos Electorum nomine discernendos et honorandos putant. Me etiam presbyterum fuisse Manichæorum, vel falsus vel fallens, mirabili temeritate contendat. Verba tertii libri Confessionum mearum, quæ per se ipsa, et de multis ante et postea dictis manifestissima sunt legentibus, sub quo ei videtur intellectu proponat atque arguat. Furem me denique verborum suorum, quod duo subtraxerim, tanquam eis repositis victor exultet.

XXI. In his certe omnibus, sicut legendo cognoscere vel recognoscere poteritis, impetum quidem linguæ suæ quo libuit ambitu jactationis exercuit : nusquam tamen dixit, unde abluatur accipientis conscientia, cum maculo-

sam dantis ignorat. At ego inter strepitum vel post strepitum ejus grandem, et nimis ut putat ipse terribilem, lente, ut dicitur, et bene hoc ipsum repeto, et ut respondeatis [1] exposco. « Si conscientia sancte dantir attenditur, quæ abluat accipientis, » unde est abluendus, qui maculosam conscientiam dantis ignorat? Et per totam ejus epistolam ad hoc non invenio aliquid dictum.

XXII. Nam fortasse dicet mihi aliquis vestrum : Hæc omnia quæ dixit in te, ad hoc valere voluit, ut te deformaret, ac per te illos quibus communicas, ne ulterius alicujus momenti esse te existiment, vel ipsi, vel ii quos ad vestram communionem traducere niteris. Cæterum ex quo proposuit verba Epistolæ tuæ, ex illo considerandum est, utrum nihil ad illa responderit. Ita ergo faciamus : ex ipso prorsus loco scripta ejus consideremus. Excepto ergo proœmio quo volui animum præparare lectoris, et pauca ejus verba prima contumeliosa magis quam ad rem pertinentia præterire : « Ait [2], inquam, Conscientia namque dantis attenditur, quæ abluat accipientis. Quid si lateat dantis conscientia, et fortasse maculosa sit, quomodo poterit accipientis abluere conscientiam, si, quemadmodum dicit, conscientia dantis attenditur, quæ abluat accipientis ? Si enim dixerit ad accipientem non pertinere quidquid mali latuerit in conscientia dantis, ad hoc valebit fortasse illa ignorantia, ut de conscientia baptizatoris sui non possit nesciens maculari. Sufficiat ergo, ut alterius maculosa, cum ignoratur, non maculet : numquid autem etiam abluere potest? Unde igitur abluendus est qui accipit baptismum, cum dantis polluta conscientia est, et hoc ille qui est accepturus ignorat ? præsertim cum addat et dicat : Nam qui fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum ? »

[1] *Forte* respondere. — [2] Vide supra, lib. I, cap. I.

XXIII. Hæc omnia verba Petilianus ex litteris meis refellenda proposuit : videamus ergo utrum refellerit, utrum omnino responderit. Addo enim verba, quæ me subtraxisse calumniatur, et eadem ipsa sic repeto, ut etiam brevius. Addendo enim hæc duo verba, etiam ad brevitatem propositionis hujus me plurimum adjuvit. « Si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, et qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum ; » unde abluitur accipientis conscientia, cum maculosam duntis ignorat ; et cum fidem nesciens sumit a perfido, rogo unde abluitur ? Dicat nobis, non eat in aliud, non obtendat nebulas imperitis. Postremo saltem multis et anfractuosis circuitibus interpositis et peractis, tandem aliquando dicat nobis, unde abluitur accipientis conscientia, quando maculosa perfidi baptizantis occulta est, « si conscientia sancte dantis attenditur quæ abluat accipientis, et qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum ? Nesciens enim sumit a perfido non habente conscientiam sancte dantis, sed maculosam et occultam : unde ergo abluitur? unde ergo percipit fidem ? Si enim nec tunc abluitur, nec tunc percipit fidem, cum baptizator perfidus et maculosus occultus est ; cur eo postea prodito atque damnato, non denuo baptizatur, ut abluatur fidemque percipiat ? Si autem illo perfido et maculoso occulto iste abluitur et percipit fidem ; unde abluitur, unde percipit, ubi non est conscientia sancte dantis, quæ abluat accipientis? Hoc dicat, ad hoc respondeat, unde abluitur? unde percipit, « si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis ; » et hæc ibi non est, quando baptizator maculosus et perfidus latuit? Nihil ad hoc responsum est omnino.

XXIV. Sed ecce angustatus in causa, rursum in me impetum facit nebulosum atque ventosum, ut veritatis

serenitas obscuretur, et fit summa inopia copiosus, non vera dicendo, sed maledicta inania non emendo. Tenete sane intentissime atque fortissime quid debeat respondere, id est, unde abluatur accipientis conscientia, cum maculosa dantis occulta est : ne forte hoc vobis e manibus flatus ejus excutiat, vosque ipsi sermonis turbidi caliginosa tempestate rapiamini, ut vel discessum vel quo redeundum sit omnino nesciatis. Et videte hominem vagari qua potest, dum pro negotio quod suscepit, stare non potest. Videte quam multa dicat, non habendo quod dicat. « Dicit me labi lubricum, sed teneri : nec destruere, nec confirmare quod objicio, incerta pro certis excogitare, non permittere legentes quæ vera sunt credere, sed facere ut altius dubia suspicentur. Dicit me Academici damnabile ingenium habere Carneadis [1]. » Conatur etiam insinuare quid Academici sentiant de falsitate vel fallacia sensus humani, etiam in his omnino quid loquatur ignorans. « Dici ab eis asserit, nives nigras esse cum albæ sint, nigrumque argentum, turrem rotundam vel teretem videri cum angulosa sit, remum in aqua fractum cum sit integer. » Et hoc totum propterea, quoniam cum dixisset, » Conscientia dantis vel sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis : » contra ego dixi, « Quid si lateat dantis conscientia, et fortasse maculosa sit? » Istæ sunt nives nigræ, et argentum nigrum, et turris rotunda pro angulosa, et remus in aqua fractus pro integro ; rem quippe dixi quæ putari possit, et esse non possit, ut lateat dantis conscientia, et fortasse maculosa sit.

XXV. Et sequitur se, et clamat. « Quid est, » Quid

[1] De Carneadis ingenio Lactantius, lib. v, cap. 14, qui legatum eum Romam ab Atheniensibus missum, ibi pro justitia primum, tum postera die contra justitiam dixisse memorat, sicque in utrum disserere solitum, ut alios quidlibet asserentes posset refutare.

si? « quid est, » fortassis? « nisi incerta et inconstans hæsitatio dubitantis, de qua ille tuus ait : « Quid si nunc redeo ad illos qui aiunt, Quid si nunc cœlum ruat[1]? » Hoccine quod dixi, « Quid si lateat dantis conscientia, et fortassis maculosa sit, « tale est ac si dixerim, « Quid si nunc cœlum ruat? » Dictum est utique : « Quid si ; quia fieri potest ut lateat, fieri potest ut non lateat : nam quando ignoratur quid cogitet, vel quid admiserit, latet utique accipientem dantis conscientia ; quando autem peccatum ejus manifestatur, non latet. Dictum est, « et fortasse maculosa sit; » quia fierit potest ut lateat et munda sit, et rursus fieri potest ut lateat et maculosa sit. Ideo, Quid si; » ideo, « fortasse. » Numquid huic simile est : « Quid si nunc cœlum ruat ? » O quoties et convicti et confessi sunt homines se maculosas et adulterinas habuisse conscientias, cum ab eis baptizarentur ignari, posteaquam manifestato scelere degradati sunt, et tamen cœlum non ruit. Quid hic facit Pilus et Furius, qui contra justitiam injustitiam defenderunt? Quid hic facit atheus Diagoras, qui esse Deum negavit, ut de illo videatur prædixisse Propheta : « Dixit stultus in corde suo : Non est » Deus[2]? » Quid hic isti faciunt? ut quid nominati sunt, nisi ut intervenirent pro homine non habente quid dicat ; ut dum de his saltem aliquid sine causa dicitur, agi causa videatur, et ad quod non responsum est, responsum esse credatur.

XXVI. Postremo si duo vel tria verba ista, « Quid si, et fortasse, » usque adeo sunt intolerabilia, ut propter illa excitarentur olim dormientes Academici, et Carneades, et Pilus, et Furius, et Diagoras, et nives nigræ, et ruina cœli, et cætera similiter insana et absurda : removeantur de medio. Neque enim re vera sine his non potest dici quod

[1] Terent in Heaut. act. IV, scen. 4. — [2] Psal. XIII, 1.

volumus. Ecce sufficit quod paulo post ita positum est, et ab ipso ex meis litteris interpositum [1] : « Unde igitur abluendus est qui accipit baptismum, cum dantis polluta conscientia est, et hoc ille qui est accepturus ignorat? » Nempe hic non est: « Quid si, et fortasse. » Respondeatur ergo. Attendite, ne forte in eo quod sequitur, ad hoc respondeat : « Sed ego te, inquit, cavillantem ad fidem credendi constringo, ne ulterius evageris. Quid argumentis stultitiæ avertis erroribus vitam? Quid fidei rationem de rebus irrationabilibus turbas? Hoc uno verbo te teneo et convinco. » Hæc Petilianus dixit, non ego. Ista ex epistola Petiliani sunt; sed cui verba jam duo illa, quæ me abstulisse insimulat, addidi, et nihilominus ostendi inquisitionis meæ, cui non respondet, multo brevius et enodatius fixam stare sententiam. Certe hæc illa duo sunt, « sancte et sciens; » ut non sit videlicet « conscientia dantis, » sed « conscientia sancte dantis; » et non sit, « qui fidem a perfido sumpserit, » sed « qui fidem sciens a perfido sumpserit. » Quæ quidem verba non subtraxeram, sed in codice qui mihi datus erat non inveneram. Fieri autem potest, ut mendosus fuerit ; neque enim et hoc incredibile est, ut etiam hinc mihi Academica excitetur invidia, et tale asseratur esse quod dixi, codicem fuisse mendosum, quale si dicerem nives nigras. Ut quid enim ei rependo temerariam suspicionem, ut dicam, quod ipse post addiderit, qui me subtraxisse confinxit : cum possit istam mendositatis notam sine mea maledica temeritate codex qui non irascitur sustinere?

XXVII. Et illud quidem primum, id est, « sancte dantis, » omnino non impedit inquisitionem meam, qua ille vehementer urgetur, utrum ita dicam : « Si conscientia dantis attenditur : an vero ita : Si conscientia sancte

[1] Vide supra, lib. I, cap. 2.

dantis attenditur, quæ abluat accipientis; » unde agitur abluendus est qui accipit baptismum, si dantis polluta conscientia est, et hoc ille qui est accepturus ignorat? Illud autem alterum quod additur, « sciens, » ut non dicatur : « Qui fidem a perfido sumpserit; » sed, « Qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum : » fateor, tanquam desset, me nonnulla dixisse, quorum jacturam facile patior; quoniam magis moram meæ facilitati afferebant, quam adjutorium facultati. Quanto enim expeditius, quanto planius et brevius sic interrogo : « Si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis; et, Qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum; » unde abluitur, quem latet non sancte dantis maculosa conscientia, et unde veram percipit fidem, qui nesciens baptizatur a perfido? Dicatur unde, et ibi omnis causa baptismi patebit, ibi totum quod quæritur elucebit; sed si dicatur, non si tempus maledicendo finiatur.

XXVIII. Quidquid ergo de duobus istis verbis vel detractis calumniatur, vel additis gloriatur, nihil interrogationem meam impedire perspicitis, cui quid respondeat ille non inveniens, ne tamen taceat, irruit identidem in personam meam; dicerem, recedens a causa, si omnino accessisset ad causam. Quippe quasi de me agatur, et non de Ecclesiæ vel baptismi veritate, « ideo me dicit subtractis illis duobus verbis argumentatum, ut quasi conscientiæ meæ non obsit, quod inquinatoris, » ut dicit, » mei sacrilegam ignoravit conscientiam. » Quod si ita esset, verbum illud quod positum est, « sciens, » additum mihi potius prodesset, et obesset ablatum. Si enim me ita defendi voluissem, ut baptizatoris mei putare ignorasse conscientiam, pro me locutum acciperem Petilianum : quando non utcumque ait, « Qui fidem a perfido sumpse-

rit ; » sed, « Qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum : » ut hinc ego non me reatum , sed fidem percepisse jactarem ; quia dicerem, Non ego sciens a perfido accepi, sed homo conscientiam dantis hominis ignoravi. Videte itaque , et numerate, si potestis , quanta superflua loquatur ad unum « Ignoravi, » quod me proponit dixisse, cum hoc omnino non dixerim: quia nec de me agebatur, ut discerem, nec aliquid criminis in eo qui me baptizavit apparuit, ut ejus me ignorasse conscientiam, pro mea defensione cogerer dicere.

XXIX. Et tamen iste , ne respondeat ad ea quæ dixi, proponit sibi quod non dixi ; et avocat homines ab intentione debiti sui ; ne id quod respondendum est exigatur ; interponit sæpe, « Ignoravi, inquam : » et respondit, » Sed si ignorares : » et quasi convincit, ne mihi liceat dicere : « Ignoravi. Commemorat « Mensurium , Cæcilianum, Macarium, Taurinum, Romanum, et eos contra Ecclesiam Dei fecisse affirmat, quæ ignorare non possem, eo quod Afer sim, et etate pene jam senex : » cum, sicut audio, Mensurius in communionis unitate defunctus sit, antequam se scinderet pars Donati : causam vero Cæcliani legerim , quod ad Constantinum ipsi detulerint, et ab Episcopis quos ille Imperator judices dederat, et semel et iterum , et ab ipso rege illis ad eum appellantibus etiam tertio fuerit absolutus. Macarius vero et Taurinus et Romanus , quidquid vel judiciaria vel executoria potestate adversus eorum obstinatum furorem pro unitate fecerunt, secundum leges eos fecisse constat ; quas iidem ipsi , causam Cæciliani ad Imperatoris judicium deferendo, contra se ferri exerique coëgerunt.

XXX. Inter multa etiam prorsus ad rem non pertinentia dicit, « Messiani proconsulis sententia me fuisse per cussum, ut ex Africa fugerem : » et propter hoc falsum,

(quod si non ipse confinxit, certe malevolis fingentibus malevole credidit), quam multa alia falsa consequenter, non utcumque dicere, sed etiam scribere mira temeritate non timuit : cum ego Mediolanum ante Bautonem consulem venerim, eique consuli Kalendis Januariis laudem in tanto conventu conspectuque hominum, pro mea tunc rhetorica professione recitaverim, et ex illa peregrinatione jam post Maximi tyranni mortem Africam repetiverim ; Manichæos autem Messianus proconsul audierit post consulatum Bautonis, sicut dies Gestorum ab odem Petiliano insertus ostendit. Quæ si dubitantibus vel contra credentibus probare necesse esset, multos possem claros in sæculo viros testes locupletissimos adhibere totius illius temporis vitæ meæ.

XXXI. Sed quid ista requirimus? quid et patimur superfluas moras, et facimus? Numquid hinc inventuri sumus, unde sit accipientis abluenda conscientia, qui maculosam dantis ignorat; fidemque unde percipiat, qui nesciens baptizatur a perfido : quod sibi Petilianus cum ex Epistola mea tanquam ad respondendum proposuisset, quidquid voluit aliud locutus est, quam id quod causa poscebat? Quoties dixit : « Si ignorares : » quasi ego dixerim, quod nunquam dixi, mei baptizatoris me ignorasse conscientiam. Et aliud nihil egisse visus est ore maledico, quam ut me mala eorum apud quos baptizatus, et quorum communione sociatus sum, non ignorasse, convincere videretur : satis utique intelligens quia ignorantia me non faceret reum. Ecce ergo si ignorarem, sicut toties repetivit, procul dubio ab eis omnibus malis innocens essem. Unde ergo abluerer, qui conscientiam non sancte dantis ignorans criminibus ejus impediri minime possem? Unde perciperem fidem, qui nesciens a perfido baptizarer? Non enim frustra, « Si ignorares, »

toties repetivit, nisi ne me putari sineret innocentem, procul dubio judicans quod nullius innocentia violatur, si nesciens fidem sumit a perfido, et maculosam conscientiam non sancte dantis ignorat. Dicat ergo unde tales abluantur, unde fidem percipiant, non reatum? Sed non vos fallat: dicat; non multa dicendo nil dicat, aut nil dicendo potius multa dicat. Deinde, quod in mentem venit, et prætereundum non est, si ego propterea reus sum, quia non ignoravi, ut secundum ipsum loquar; ideo autem non ignoravi, quia et Afer sum, et ætate pene jam senex: saltem pueri cæterarum toto orbe terrarum non sint rei, qui nec gente nec ætate ista vestra objecta seu vera, seu falsa nosse potuerunt; qui tamen, si in vos inciderint, sine ullo respectu rebaptizantur.

XXXII. Sed nunc ista non quærimus: illud potius respondeat (quod ne respondere cogatur copiosissime alienatur), unde abluatur accipientis conscientia, qui maculosam dantis ignorat, « si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis; » et unde percipit fidem, qui nesciens baptizatur a perfido, « si quisquis fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. » Omissis ergo ejus maledictis, quæ in me sine ulla sana consideratione jactavit, adhuc attendamus ne forte hoc quod exposcimus in consequentibus dicat. Libet autem intueri, quam garrulus ea proposuerit, quasi facillime convulsurus et eversurus. « Sed ad illud, inquit, tui fantasmatis argumentum, quo quemcumque baptizas verbis tibi pingere visus es, redeamus. Imaginari enim te veri similia decuit, qui non vides veritatem. » Hæc verba sua prolocutus est Petilianus, verba mea propositurus. Deinde subjunxit[1]: « Ecce, inquis, stat perfidus baptizaturus, at ille qui baptizandus est, perfidiam ejus ignorat. » Non totam dixit

[1] Vide supra, lib. I, cap. 2.

propositionem atque interrogationem meam, et mox ipse interrogare me cœpit, dicens : « Quis est iste, aut unde prosiluit quem proponis? Cur tibi videris videre quem simulas, ne videas eum quem videre ac discutere diligentissime debeas et probare? Sed quia intelligo te ignorare ordinem sacramenti, hoc tibi breviter dico : et tu baptistam discutere, et ab eo discuti debuisti. » Quid est quod expectabamus? Ut diceret, unde abluatur accipientis conscientia, qui maculosam non sancte dantis ignorat, et unde fidem non reatum percipiat, qui baptismum nesciens a perfido sumpserit. Ecce audivimus baptistam debere diligentissime discuti ab eo, qui vult fidem percipere, non reatum, ut inveniat conscientiam sancte dantis, quæ abluat accipientis. Nam qui non discusserit, et nesciens a perfido acceperit, eo ipso quod non discussit, maculosamque dantis ignoravit conscientiam, non fuit unde fidem perciperet, non reatum. Quid ergo adjuvit, quod pro magno addidit, « sciens, » quod me subtraxisse calumniatus est? Cum enim noluit ita dici : « Qui fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum : » videtur aliquam spem reliquisse nescienti. Nunc vero cum interrogatur, unde percipiat fidem, qui nesciens baptizatur a perfido : respondit eum discutere debuisse baptistam : procul dubio miserum nec ignorare permittit, non inveniendo unde fidem possit accipere, nisi spem suam in homine baptizante posuerit.

XXXIII. Hoc est quod exhorremus in vobis, hoc est, quod damnat divina sententia, veracissime ac manifestissime clamans : « Maledictus omnis qui spem suam ponit in » homine[1]. » Hoc est quod apertissime prohibet sancta humilitas et charitas Apostolica, clamante Paulo : « Nemo » glorietur in homine[2]. » Hoc est quod in nos inanium ca-

[1] Jerem. XVII, 5. — [2] I Cor. III, 21.

lumniarum et acerrimorum maledictorum crebrescit impetus, ut quasi everso homine nulla spes remaneat eorum, quibus verbum Dei et sacramentum pro dispensatione nobis credita ministramus. Respondemus eis : « Quo » usque apponitis super hominem ? » Respondet eis catholica veneranda societas : « Deo subjicietur anima mea, ab » ipso enim salutare meum. Etenim ipse est Deus meus, sus» ceptor meus : non emigrabo[2]. » Nam quæ alia causa fuit istis emigrandi de domo Dei, nisi quia vasa facta in contumeliam, sine quibus illa usque ad diem judicii non erit, finxerunt se ferre non posse ; cum tamen hoc magis ipsi fuisse, et aliis calumniose objecisse, gestis atque conscriptis tunc rebus appareant : de quibus in contumeliam factis, ne propter illa de domo magna, quæ magno patri-familias una est, perturbatus emigret, dicit Dei servus, et bonus fidelis vel fidem in baptismo percepturus, quod paulo ante commemoravi : « Nonne Deo subjicietur anima » mea ? » Deo utique, non homini. Ab ipso enm salutare meum, uon ab homine. Iste autem non saltem tunc Deo daret abluendum mundandumque hominem, quando maculosa conscientia non sancte dantis occulta est, et fidem nesciens quisquis sumit a perfido. « Hoc, inquit, tibi breviter dico, et tu baptistam discutere, et ab eo discuti debuisti. »

XXXIV. Obsecro vos, huc advertite : ego quæro, unde abluatur accipientis conscientia, cum maculosam non sancte dantis ignorat, si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis ; et unde accipiat fidem, qui nesciens a perfido baptizatur, si quisquis fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum : et ille mihi respondet, discutiendum esse et baptizatorem et baptizandum. Et ad hoc probandum, unde quæstio nulla est,

[1] Psal. XLI, 2.

adhibet exemplum Joannis, quod eum discusserint, qui ab eo quæsierunt quem se esse diceret[1], quod ipse quoque discusserit eos quibus ait : « Generatio viperarum, » quis vobis ostendit fugere ab ira ventura[2]? » Quid hoc ad rem; quid hoc ad causam? Deus Joanni perhibuerat testimonium excellentissimæ sanctitatis prophetia præclarissima præcedente, et quando conceptus, et quando natus est. Quærebant autem illi jam credentes esse sanctum, quemnam se diceret esse sanctorum, vel utrum ipse esset sanctus sanctorum quod est Christus Jesus. Tanta quippe gratia illi habebatur, ut continuo crederetur quidquid de se ipse dixisset. Si autem hoc exemplo asseritur quilibet nunc discutiendus esse baptista, quidquid de se quisque dixerit, credendus erit. Quis est autem fictus, quem fugit utique, sicut scriptum est, Spiritus sanctus, quin de se optime credi velit, atque id agat quibus verbis potuerit[3]? Jam ergo cum fuerit interrogatus quisnam sit, et responderit se esse Dei fidelem dispensatorem, nec cujusquam criminis macula pollutam habere conscientiam, hæc erit tota discussio, an etiam mores ejus et vita diligentius intuenda est? Ita sane : sed non hoc scriptum est fecisse illos, qui Joannem in deserto Jordanis interrogaverunt quis esset[4].

XXXV. Unde hoc exemplum ad rem de qua agitur omnino non pertinet. Magis Apostolica illa sententia satis hanc incutit curam, ubi ait : « Probentur primum, et sic » ministrent nullum crimen habentes[5]. » Quod cum sollicite ac de more utrobique pene ab omnibus fiat, unde tam multi reprobi post tempus gestæ dispensationis hujus inventi sunt, nisi quia et humana diligentia plerumque fal-

[1] Joan. I, 22. — [2] Matth. III, 7. — [3] Sap. I, 5. — [4] Joan. I, 22. — [5] I Tim. III, 10.

litur, et nonnulli primum boni in deterius commutantur? Quæ cum tam crebro accidant, ut dissimulare aut oblivisci neminem sinant, quid est quod contumeliose nos breviter docet Petilianus, a baptizando discutiendum esse baptistam, quoniam quærimus, unde sit accipientis abluenda conscientia, cum maculosa non sancte dantis occulta est, si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis? « Quia intelligo te, inquit, ignorare ordinem sacramenti, hoc tibi breviter dico, et tu baptistam discutere, et ab eo discuti debuisti. » O respondere! Circumstat eum in tam multis locis tanta hominum multitudo, quæ baptizata est ab eis, qui cum prius justi et casti viderentur, postea nudatis criminibus convicti atque dejecti sunt; et se putat evadere hujus interrogationis violentiam, qua quærimus, unde abluatur accipientis conscientia, quando maculosam non sancte dantis ignorat, si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis; quia breviter discutiendus esset baptista. Nihil infelicius, quam non consentire veritati, qua ita quisque concluditur, ut exitum invenire non possit. Quærimus a quo accipiat fidem, qui nesciens a perfido baptizatur? Respondetur: « Discutere debuit baptizatorem suum. » Ergo quia non discutit eum et fidem etiam nesciens sumit a perfido, non fidem percipit, sed reatum? Cur itaque non denuo baptizantur, quos a proditis atque convictis, cum adhuc laterent, baptizatos esse constiterit?

XXXVI. « Et ubi est, inquit, quod addidi, sciens; ut non dicerem, Qui fidem a perfido sumpserit: sed, Qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum? » Percepit ergo fidem, non reatum, qui nesciens sumpsit a perfido: et ideo quæro unde perceperit. Ubi coarctatus respondet: « Discutere debuit. » Esto, debuit: non fecit, aut non valuit; quid de illo censetis? Ablutus

est, an non? Si ablutus est, quæro unde? Non enim eum maculosa non sancte dantis conscientia, quam nescivit, abluere potuit. Si autem non est ablutus, jubete ut abluatur. Non jubetis : ergo ablutus est. Dicite, unde? Dicite saltem vos, quod ille non dixit. Eadem quippe verba propono, quibus respondere non potuit. « Ecce stat perfidus baptizaturus ; at ille qui baptizandus est, perfidiam ejus ignorat : quid eum accepturum esse arbitramini, utrum fidem, an reatum? Sufficiunt huc usque proposita : respondete, aut quærite diligenter quid ille responderit. Invenietis etiam convicta convicia. Culpat enim me, quasi deridens : « Quod veri similia proponam, qui non videam veritatem. » Repetitis etiam verbis meis et dimidiata sententia : « Dicis, inquit, Ecce stat perfidus baptizaturus, at ille qui baptizandus est perfidiam ejus ignorat. » Deinde subjungit : « Quis est iste, aut unde proprosiluit? » Quasi unus sit aut duo, et non talibus utrobique plena sint omnia. Quid ex me quærit quisnam sit iste, aut unde prosiliat, ac non potius circumspicit, et videt raras esse ecclesias, vel in urbibus, vel in ruribus, quæ non habeant in criminibus detectos, et a clericatu dejectos homines, cum laterent, bonosque se videri vellent cum mali essent, et castos putari cum essent adulteri. Nempe ficti erant : nempe Spiritus sanctus eos, sicut scriptum est, fugiebat [1]. Ex istorum ergo adhuc latitantium turba prosiluit ille perfidus quem proposui : quid ex me quærit unde prosiluerit, claudens oculos adversus tantam turbam, unde si soli considerentur qui convinci dejicique potuerunt, sonitus eorum sufficit cæcis.

XXXVII. Quid quod etiam ipse posuit in epistola sua : « Quodvultdeum de duobus adulteriis apud vos con-

[1] Sap. 1, 5.

victum et abjectum, a nostris esse[1] susceptum? » Quid ergo, (sine hujus præjudicio dixerim, qui causam suam bonam vel probavit, vel persuasit,) tales apud vos nondum detecti, cum baptizant, quid ab eis accipitur, fides, an reatus? Non utique fides; quia non habent conscientiam sancte dantis, quæ abluat accipientis. Sed nec reatus, propter illud additum verbum: « Nam qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. » Ab istis autem cum baptizarentur homines, quales fuissent utique nescierunt. Proinde non ab eis accipiendo fidem, quia non habebant conscientiam sancte dantis; non accipiendo etiam reatum, quia non scientes, sed nescientes eorum crimina, baptizati sunt, sine fide et sine reatu remanserunt. Non sunt ergo in numero talium flagitiosorum. Sed nec in numero possunt esse fidelium; quia sicut nec reatum, ita nec fidem ab eis accipere potuerunt. At eos in numero fidelium a vobis cernimus deputari, nec censere quemquam vestrum ut baptizentur, sed ratum habere quod baptizati sunt. Acceperunt itaque fidem: nec tamen ab eis acceperunt, qui non habebant conscientiam sancte dantis, quæ ablueret accipientis. Unde ergo acceperunt? Hinc satago, hoc urgenter interrogo, hoc ut respondeatur vehementissime flagito.

XXXVIII. Inspicite nunc Petilianum, ne hoc respondeat, vel ne hoc respondere non potuisse deprehensus appareat, per nostras contumelias inaniter evagari, criminantem, et nihil probantem; et ubi forte conatur pro causa quasi pugnaciter resistere, ubique facillime superati: ad hoc tamen unum omnino nihil respondere quod quærimus, Si conscientia sancte dantis attenditur, quæ

[1] De recipiendis Donatistarum clericis servato suo cuique honore egit Carthaginense Concilium die XIII. Sept. anno 401.

abluat accipientis, unde abluendus sit qui accipiebat baptismum, cum dantis polluta conscientia, et hoc ille qui est accepturus ignorat. His enim verbis ex Epistola mea commemoratis, proposuit me interrogantem, et se ostendit nihil respondentem. Cum enim dixisset ea quæ jam recolui, et in quibus eum ostendi ad id quod interrogavi non respondisse; cumque magnis angustiis coarctatus, coactus esset dicere discutiendum esse baptistam a baptizando, baptizandum a baptista; cumque id exemplo Joannis, si forte inveniret negligentissimos vel imperitissimos auditores astruere tentavisset; adhibuit alia testimonia de Scriptura ad rem non pertinentia, quod Philippo Eunuchus dixerit, « Ecce aqua, quis prohibet me » baptizari [1]? » Quia sciebat, inquit, perditos prohiberi : et quod ideo Philippus eum baptizari non vetuit, quia eum legentem probaverat quomodo crederet Christum : quasi prohibuerit Simonem Magum. Et quod Prophetæ falso baptismate decipi timuerunt : et ideo dixerit Isaïas : « Aqua mendax non habens fidem [2], » velut ostendens apud perfidos homines aquam esse mendacem : cum hoc non Isaïas, sed Jeremias de hominibus mendacibus dixerit, figurate aquam populum appellans, quod in Apocalypsi manifestissime demonstratur [3]. Et quod David dixerit : « Oleum peccatoris non unguat caput meum [4] : » cum ille hoc dixerit de adulatione assentatoris fallaci laude decipientis, unde laudati caput in superbiam crescat. Quem intellectum aperiunt verba in eodem Psalmo præmissa superius. Sic enim ait, « Emendabit me justus in » misericordia et arguet me, oleum autem peccatoris non » impinguet caput meum. » Quid hac sententia clarius, quid evidentius? Mavult enim se aspera emendatione justi argui

[1] Act. VIII, 36. — [2] Jerem. XV, 18. — [3] Apoc. XVII, 15. — [4] Psal. CXL, 5.

misericorditer, ut sanetur, quam lenibus blanditiis adulatoris ungui, ut infletur.

XXXIX. Commemorat Petilianus et apostolum Joannem monuisse, ne omni spiritui credatur, sed probentur spiritus, si ex Deo sunt [1] : quasi ad hoc adhibeatur ista diligentia, ut nunc ante tempus frumentum a palea separetur, ac non potius ne frumentum a palea decipiatur : aut vero etiam spiritus mendax si aliquid veri dixerit, ideo negandum est, quia hoc detestandus spiritus dixit. Quod quisquis arbitratur, tam demens est, ut forte contendat Petrum non debuisse dicere : « Tu es » Christus Filius Dei vivi [2] : » quia tale aliquid jam dæmones dixerant. Cum ergo baptismus Christi, sive per iniquum sive per justum ministratus, nihil aliud sit quam baptismus Christi, ab homine cauto et bono fideli iniquitas hominis est vitanda, non Dei sacramenta damnanda.

XL. In his certe omnibus non respondet Petilianus, si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, unde sit abluendus qui accipit baptismum, cum dantis polluta constientia est, et hoc ille qui est accepturus ignorat? Collega ejus a Thubursicubure quidam Cyprianus cum turpissima fœmina in lupanari deprehensus, et Primiano Carthaginis oblatus atque damnatus est. Iste quando baptizabat, ante quam detectus et abjectus esset, non utique habebat conscientiam sancte dantis, quæ ablueret accipientis. Unde igitur abluti sunt, qui hodie illo damnato non utique rursus abluuntur? Non erat necesse ut hominem nominarem, nisi ne Petilianus iterum diceret : « Quis est iste, aut unde prosiluit? Cur istum baptistam vestri non discusserunt, sicut Joannes Petiliano ita sentiente discussus est? An et discusserunt quantum

[1] I Joan. IV, I. — [2] Matth. XVI, 16, ; Marc. I, 24 ; Luc. VIII, 28, et Matth. VIII, 29.

homines hominem potuerunt, sed astuta fictione latitantem diu non invenerunt? Hujus-ne aqua non erat mendax, aut oleum fornicatoris non est oleum peccatoris? An quod Catholica dicit, et verum est, et illa aqua et illud oleum non ejus erat a quo ministrabatur, sed cujus ibi nomen invocabatur? Cur illi qui ab isto ficto et occulto baptizabantur, non probabant spiritum, quia ex Deo non erat? Spiritus enim sanctus disciplinæ fictum fugiebat[1]? An et illum fugiebat, et sua sacramenta quamvis per eum ministrata non deserebat? » Postremo quoniam illos non negatis ablutos, quos illo damnato non curatis abluendos; videte si tot nebulis multipliciter offusis, ullo loco Petilianus respondet, unde isti abluti sint, si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, quam latens immundus habere non potuit.

XLI. Nihil ergo ad hoc respondens, quod ab eo tam instanter inquiritur; deinceps etiam sibi loquendi latitudinem comparans : « Cum hæc, inquit, et Prophetæ et Apostolus caute timuerint, qua fronte tu dicis quod bene credentibus sanctum est baptisma peccatoris? » Quasi ego vel quisquam catholicus, peccatoris baptisma esse dicat, quod peccatore ministrante traditur vel accipitur, et non illius in cujus credens nomine baptizatur. Inde jam excurrit in Judam traditorem, et dicit in eum quidquid potest, adhibens testimonia prophetica, quæ de illo tanto ante præmissa sunt : tanquam Ecclesiam Christi toto orbe diffusam, cujus causa in hac quæstione versatur, Judæ traditoris impietate perfundat : non considerans quod vel hinc debuit admoneri, tam non esse dubitandum illam esse Ecclesiam Christi quæ in omnibus gentibus dilatatur, quoniam hoc tanto ante veraciter prophetatum est, quam non est dubitandum ab uno ex Dis-

[1] Sap. I, 5.

cipulis tradi oportuisse Christum, quoniam et hoc similiter prophetatum est.

XLII. Sed plane post hæc Petilianus ubi ad nostrum illud venit objectum, quod Maximianistarum baptismum quos damnaverant susceperunt [1] : quamvis in hujus quæstionis propositione suis verbis quam meis uti maluerit : neque enim nos dicimus, prodesse nobis debere baptismum peccatorum, quem non solum peccatorum, sed nullorum omnino hominum dicimus, quia eum Christi esse cognoscimus : ita quippe proposuit. « At enim pertinaciter asseveras, inquit, quia debet vobis prodesse baptismum peccatorum, propterea quia et nos, ut dixisti, reorum quos juste damnavimus baptismum conservamus. » Ubi ad hanc quæstionem venit, ut dixi, omnis eum etiam simulata pugna defecit. Quo iret, qua exiret, quo aditu perscrutato aut molito vel clanculo evaderet, vel vi erumperet, non invenit. « Licet hoc, inquit, secundo libro demonstrem, quantum inter nostros intersit et vestros quos dicitis innocentes : tamen interim vos prius a collegarum vestrorum criminibus quæ nostis eripite, et sic de iis quos abjicimus exquirite rationem. » Sic respondeat quisquam hominum, sic respondeat, nisi qui veritati adversatur, contra quam non invenit quid respondeatur? Si ergo et nos eadem verba dicamus, Interim vos prius a collegarum vestrorum criminibus quæ nostis eripite, et sic nobis de his quos putatis apud nos malos ullum crimen objicite : utrique vicimus, an utrique victi sumus? Imo vero ille vicit pro Ecclesia sua et in Ecclesia sua, qui nos docuit in Scriptura sua, ut nemo glorietur in homine, et ut qui gloriatur, in Domino glorietur [2]. Ecce enim nos, qui cum veritatis eloquio dicimus, non justificari credentem ab homine a quo bap-

[1] Vide supra, lib. I, cap. 10. — [2] I Cor. III, 21, et I, 31.

tizatur, sed ab illo de quo scriptum est : « Credenti in eum » qui justificat impium, deputatur fides ad justitiam [1] : » quoniam non gloriamur in homine, nitimurque donante ipso, cum gloriamur, in Domino gloriari, quam securi sumus, quidquid de quibusdam nostræ communionis hominibus erroris aut criminis probare potuerit? Apud nos enim quicumque mali vel penitus latent, vel quibusdam noti propter bonos quibus ignoti sunt, et apud quos convinci non possunt, propter unitatis et pacis vinculum tolerantur, ne cum zizaniis eradicetur et triticum ; ita suæ malitiæ sarcinam portant, ut eam cum eis nemo communicet, nisi quibus eorum iniquitas placet. Neque enim metuimus, ne quos baptizant justificari non possint; cum illi in eum credant qui justificat impios, ut deputetur fides eorum ad justitiam.

XLIII. Proinde apud nos, nec ille quem dixit a nobis propter Sodomitarum crimen abjectum, et in locum ejus alterum constitutum, et rursus ipsi nostro collegio redditum ,nesciens quid loquatur ; nec ille quem apud vos pœnitentem fuisse commemorat, quocumque modo eorum causæ defendi sive possint sive non possint, aliquid præjudicant Ecclesiæ Dei : quæ per omnes gentes diffunditur, et crescit in mundo usque ad messem : in qua si vere mali sunt quos accusatis, non jam in illa, sed in paleis ejus sunt : si autem boni sunt, cum eos iniquis criminationibus infamatis, ipsi velut aurum probantur, vobis in paleæ similitudinem ardentibus : alienis tamen peccatis non maculatur Ecclesia, quæ secundum fidelissimas prophetias toto terrarum orbe dilatata, finem sæculi tanquam littus expectat, quo perducta careat piscibus malis, cum quibus intra eadem Dominica retia, quandiu separari ab eis impatienter non debuit, naturæ incommoditas ferri potuit innocenter.

[1] Rom. IV, 5.

Nec propterea tamen Ecclesiastica disciplina negligitur a constantibus et diligentibus et prudentibus dispensatoribus Christi, ubi crimina ita manifestantur, ut nulla possint probabili ratione defendi. Extant inumerabilia documenta in eis qui vel episcopi vel alterius hujuscemodi gradus clerici fuerunt, et nunc degradati vel pudore in alias terras abierunt, vel ad vos ipsos aut ad alias hæreses transierunt, vel in suis regionibus noti sunt: quorum tanta est multitudo dispersa per terras, ut si eam Petilianus refrenata paululum maledicendi temeritate cogitaret, nequaquam caderet in tam aperte falsam vanamque sententiam, qua dicendum nobis putaret : « Nemo vestrum est innocens, ubi reus nemo damnatur. »

XLIV. Ut enim alios omittam in diversis terris habitantes ; vix enim alicubi deest hoc genus hominum, quo appareat iniquos præpositos ac ministros, et in catholica Ecclesia solere damnari : Milevitanum Honorium de proximo potuit intueri. De Splendonio vero, quem diaconum in Catholica damnatum, et a se rebaptizatum presbyterum fecit ; cujus in Gallia damnationem ad nos a fratribus missam collega noster Fortunatus ibidem apud Constantinam publice legendam proposuit, et quem postea idem Petilianus horrendas ejus insidias expertus abjecit : de hoc ergo Splendonio quando non potuit commoneri quemadmodum mali et in Catholica degradentur ? Miror in quo temeritatis præcipitio cor habebat, cum ista dictaret, ubi ausus est dicere : « Nemo vestrum est innocens, ubi reus nemo damnatur. » Quamobrem permixti corporaliter, separati spiritaliter in catholica Ecclesia mali, et quando humana conditione ignorantur, et quando disciplinæ consideratione damnantur, suas sarcinas portant. Ac per hoc illi securi sunt, si eorum peccatis imitatione et consensione non communicant, quicumque per eos Christi baptismo

baptizantur : quia et si per optimos baptizarentur, non nisi ab illo qui justificat impium justificarentur. Credentibus quippe in eum qui justificat impium, deputatur fides ad justitiam.[1]

XLV. Vos autem, cum objiciuntur vobis Maximianistæ, trecentorum et decem concilii[2] sententia damnati; eodem concilio tot proconsulibus, tot gestis municipalibus allegato oppugnati ; de basilicis quas tenebant, per jussa judicum et civitatum auxilia proturbati; rursus a vobis cum eis quos extra communionem vestram baptizaverant, sine ulla baptismi quæstione suscepti et honorati ; quid respondeatis non invenitis. Sententia quippe vincimini, non vera, sed vestra, qua contenditis in eadem communione sacramentorum, alios aliorum perire criminibus, et talem quemque esse, qualis est homo a quo fuerit baptizatus ; si nocens nocentem, si innocens innocentem. Quæ si vera sunt, ut alios innumerabiles omittam, Maximianistarum certe, quorum scelus usque ad illorum similitudinem quos vivos terra sorbuit, in tam numeroso concilio vestri exaggerarunt, vos crimina perdiderunt. Si autem Maximianistarum crimina vos non perdiderunt ; falsa sunt quæ ita sentitis, et multo minus nescio quæ non probata crimina Afrorum orbem terrarum perdere potuerunt. Ac per hoc, sicut scribit Apostolus : «Unusquisque suam sarcinam » portat[3] : » et nullius est baptimus Christi, nisi Christi : et frustra promittit Petilianus ex hoc quod de Maximianistis intendimus, in secundo libro esse dicturum, nimis male sentiens de cordibus humanis, quasi non intelligant eum non habere quid dicat.

XLVI. Nam si baptismus, quem Prætextatus et Felicianus in Maximiani communione ministraverunt, illorum fuit ; cur a vobis, in eis quos baptizaverunt, tanquam

[1] Rom. IV, 5. — [2] Bagaitani. — [3] Gal. VI, 5.

Christi susceptus est? Si autem vere Christi est, sicuti est, nec eis prodesse posset, qui eum cum scelere schismatis habuissent; quid vos potuisse dicitis præstare illis, quos cum eodem baptismo suscepistis, nisi ut per vinculum pacis deleto crimine sceleratæ divisionis, non cogerentur sancti lavacri sacramentum accipere quasi non haberent, sed sicut erat antea perniciosum, ita illis jam utile esse inciperet quod haberent? Aut si hoc eis in vestra communione præstitum non est, quia nec præstari schismaticis apud schismaticos posset; hoc tamen vobis in catholica communione præstatur, non ut baptismum accipiatis quasi desit vobis, sed ut ipse quem accepistis prosit vobis. Omnia quippe sacramenta Christi, non ad salutem, sed ad judicium habentur sine charitate unitatis Christi. Sed quia, non vera, sed vestra sententia est, « per nescio quorum baptismum traditorum periisse Christi baptismum de orbe terrarum; » merito non invenitis quid respondeatis de recepto baptismo Maximianistarum.

XLVII. Videte itaque et vigilantissime mementote, quemadmodum Petilianus nec ad ea ipsa responderit, quæ sibi ita proponit, unde aliquid loqui videatur. Illud autem olim dimisit omnino, nec nobis dicere voluit, quia utique non potuit, nec usque ad finem voluminis sui aliquando dicturus est, quod ex primis partibus Epistolæ meæ, quasi refellendum commemoravit. Additis quippe etiam duobus verbis, quæ me subtraxisse, quasi fortissima sua munimenta jactavit, nihilominus immunitus jacens, non inveniens quid respondeat, cum quæritur. Si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, unde sit ejus abluenda conscientia, qui pollutam conscientiam non sancte dantis ignorat, et si qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit sed reatum, unde fidem accepturus sit, non reatum, qui nesciens bap-

tizatur a perfido : ad hoc eum jam diu ex quo loquitur, nihil respondisse manifestum est.

XLVIII. Deinceps perrexit ore maledico in vituperationem monasteriorum et monachorum, arguens etiam me, quod hoc genus vitæ a me fuerit institutum [1]. Quod genus vitæ omnino quale sit, nescit, vel potius toto orbe notissimum nescire se fingit. Inde asserens me dixisse, Christum esse baptistam, subjecit etiam quædam verba ex Epistola mea, quasi hoc ex mea sententia dixerim [2], quod ex vestra et ipsius dixi, et copiosissima atrocitate invectus est, quasi in me qui hoc dixerim ; cum illa quam reprehendit, non sit mea, sed ipsius et vestra sententia ; quod paulo post dilucide, quantum valuero, demonstrabo. Deinde conatus est nos docere multis et superfluis verbis, quod non Christus baptizet, sed in ejus nomine baptizetur, simul et Patris et Filii et Spiritus sancti, de qua ipsa Trinitate dixit vel quod voluit vel quod potuit, « Christum esse medium Trinitatis. » Inde de nomine Simonis et Barjesu magorum ingessit nobis quas eum libuit contumelias. Inde Optati Thamugadensis causam pedetentim suspendens, ne illius perfunderetur invidia, non se, nec suos de illo judicare potuisse ; et in eo ipso nos simulans, quod meis illis suggestionibus pressus sit.

XLIX. Postremo conclusit Epistolam suos exhortans et monens ne decipiantur a nobis, et nostros dolens quod eos pejores quam fuerant fecerimus. His igitur diligenter consideratis atque discussis, quod ex ea ipsa Epistola quam scripsit, satis dilucide apparet, Petilianus non respondit omnino ad hoc quod in Epistola mea primitus posui, si, quemadmodum dicit : « conscientia dantis, vel potius, ut addam quod magnum firmamentum putat, « si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, » unde

[1] Vide Possid. in vita August. cap. 5 et 1. — [2] Vide infra, n. 54.

abluendus sit qui accipit baptismum, cum si dantis conscientia polluta est, accepturus ignorat. Unde non mirandum est hominem pro falsitate resistentem, pressum contravenientis veritatis angustiis, insana potius anhelasse convicia, quam cum illa quæ vinci non potest ambulare voluisse.

L. Nunc jam obsecro, paucis animum intendite, ut vobis quid timuerit, ut ad hoc non responderet, evidenter ostendam, et quod obscurare conatus est, in lucem proferam. Poterat utique nobis quærentibus, unde abluendus sit qui accipit baptismum cum dantis polluta conscientia est, et hoc ille qui est accepturus ignorat, facillime respondere, a Domino Deo; et omnino fidentissime dicere, Prorsus Deus abluit accipientis conscientiam, quando maculosam non sancte dantis ignorat. Sed homo qui jam sectæ vestræ intentione coactus fuerat mundationem accipientis in conscientia dantis ponere, quippe qui dixerat, » Conscientia namque dantis, » vel, « sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis ; » timuit ne melius homo baptizari videretur ab occulto homine malo, quam a manifesto homine bono : tunc enim non a conscientia sancte dantis hominis, sed ab ipsa excellentissima Dei sanctitate esset abluendus. Hoc ergo metuens, ne tanta eum sequeretur absurditas, vel potius dementia, ut qua fugeret nesciret, noluit dicere unde sit accipientis abluenda conscientia, quando maculosam conscientiam non sancte dantis ignorat; et litigioso strepitu cuncta perturbans occultare maluit quid ab eo quæreretur, quam hoc respondere quærenti, unde statim suffocaretur : nunquam tamen putans ab hominibus bene cordatis legi posse litteras nostras, aut ab eis legi suas qui legissent et meas, quibus respondere se finxit.

LI. Nam hoc quod modo dixi, in illa ipsa Epistola mea,

contra quam scribendo nihil dixit, evidentissime positum est : et quid ibi egerit, quæso parumper advertite; et quamvis illi faveatis, nosque oderitis, si potestis æquo animo tolerate [1]. Quia enim in priori Epistola sua, cujus primis partibus quæ solæ in manus nostras tunc venerant, primo responderam, ita spem baptizandi hominis in homine baptizante posuerat, ut diceret : « Omnis res enim origine et radice consistit, et si caput non habet aliquid, nihil est : » quia ergo hoc Petilianus dixerat, non aliud volens intelligi originem et radicem et caput baptizandi hominis, nisi hominem a quo baptizaretur, subjeci ego et dixi : « Quærimus itaque nos, cum ille baptizator perfidus latet, si tunc ille quem baptizat, fidem percipit, non reatum, si tunc ei non est baptizator ejus origo et radix et caput, quis est a quo accipit fidem? ubi est origo de qua oritur? ubi radix unde germinat? ubi caput unde incipit? An forte cum baptizantem perfidum ille qui baptizatur ignorat, tunc Christus dat fidem, tunc Christus est origo et radix et caput? » Hoc ergo et nunc dico et exclamo, sicut etiam illic exclamavi : « O humana temeritas et superbia, cur non sinis potius ut semper Christus det fidem, Christianum dando facturus? Cur non sinis ut semper sit Christus origo Christiani, in Christo radicem Christianus infigat, Christus Christiani sit caput? Neque enim etiam cum per sanctum et fidelem dispensatorem gratia spiritalis credentibus impartitur, dispensator ipse justificat, ac non ille unus de quo dictum est, quod justificat impium [2]. » Aut vero apostolus Paulus erat caput et origo eorum quos plantaverat, aut Apollo radix eorum quos rigaverat, ac non ille qui eis incrementum dederat; cum idem dicat; « Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus in» crementum dedit [3] : itaque neque qui plantat. est ali-

[1] Vide supra, lib. I, cap. 4, et II, cap. 5. — [2] Rom. IV, 5. — [3] I Cor. III, 6.

» quid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus? » Nec radix eorum erat ipse, sed ille portius qui ait : « Ego » sum vitis, vos estis sarmenta [1]. » Caput etiam eorum quomodo esse poterat, cum dicat, nos multos unum esse corpus in Christo, ipsumque Christum caput esse universi corporis, pluribus locis apertissime prædicet? Quapropter sive a fideli sive a perfido dispensatore sacramentum baptismi quisque percipiat, spes ei omnis in Christo sit, ne sit maledictus qui spem suam ponit in homine. »

LII. Hæc ego in Epistola priore, cum Petiliano responderem, puto quia et dilucide et veraciter posui. Hæc etiam nunc commemoravi, illud insinuans atque commendans, ut omnino spes nostra non sit in homine, Deumque Christum mundatorem, justificatorem hominum esse credamus, credentium in eum qui justificat impium, ut deputetur fides eorum ad justitiam, sive ille homo sit sanctus qui ministrat baptismum, sive impius et fictus quem fugiat Spiritu sanctus. Tum deinde subdidi, si aliter esset, quanta consequeretur absurditas, et dixi quod et nunc dico : « Alioquin si talis quisque in gratia spiritali renascitur, qualis est ille a quo baptizatur, et cum manifestus est qui baptizat homo bonus, ipse dat fidem, ipse origo ét radix caputque nascentis est; cum autem latet perfidus baptizator, tunc quisque a Christo percipit fidem, tunc a Christo ducit originem, tunc in Christo radicatur, tunc Christo capite gloriatur : optandum est ab omnibus qui baptizantur, ut baptizatores perfidos habeant et ignorent eos. Quamlibet enim bonos habuerint, Christus est utique incomparabiliter melior, qui tunc erit baptizati caput, si perfidus lateat baptizator. Quod si dementissimum est credere ; (semper enim Christus justificat impium, faciendo ex impio Christianum, semper a

[1] Joan. xv, 5.

Christo percipitur fides, semper Christus est origo regeneratorum et caput Ecclesiæ;) quid habent ponderis illa verba, quæ vani lectores non attendunt quid intus habeant, sed tantum quemadmodum sonent? » Hæc tunc dixi, hæc in illa mea Epistola scripta sunt.

LIII. Deinde paulo post, quoniam ille dixerat : « Quæ cum ita sint, fratres, quæ potest esse perversitas, ut qui suis criminibus reus est, alium faciat innocentem, dicente Domino Jesu Christo : « Arbor bona bonos fructus fa» cit ; arbor mala malos fructus facit : numquid colli» gunt de spinis uvas[1]? » Et iterum : « Omnis homo bo» nus de bono thesauro cordis sui profert bona, et omnis » homo malus de thesauro cordis sui profert mala[2]. » Quibus verbis Petilianus satis apertissime ostendit, tanquam arborem accipiendum eum hominem qui baptizat, et tanquam fructum eum qui baptizatur. Ad hæc ego responderam : « Si arbor bona bonus baptizator est, ut fructus ejus bonus sit ille quem baptizaverit ; quisquis ab homine malo etiam non manifesto fuerit baptizatus, bonus esse non poterit : de mala quippe arbore exortus est. Aliud est enim arbor bona, aliud arbor occulta, sed tamen mala. » Quid aliud his verbis intelligi volui, nisi quod paulo superius posueram, arborem et fructum ejus, non eum qui baptizat et eum qui baptizatur; sed hominem arborem, fructum vero ejus opus ac vitam ejus accipi debere, quam semper habet bonam bonus, et malam malus: ne illa sequatur absurditas, ut malus sit homo etiam ab occulto malo homine baptizatus, tanquam fructus arboris quamvis occultæ, sed tamen malæ? contra quod ille nihil omnino respondit.

LIV. Sed ne diceret, sive ille, sive aliquis vestrum, cum quisque occultus malus est qui baptizat, tunc non

[1] Matth. VII, 16. — [2] Id XII, 35.

esse fructum ejus illum quem baptizat, sed fructum Christi; continuo subjeci quam vesanus error etiam istam sententiam consequatur, et repetivi illud, licet aliis verbis, quod paulo ante dixeram : « Si cum occulta est arbor mala, quicumque ab illa fuerit baptizatus, non de illa, sed de Christo nascitur; sanctius justificantur, qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis. » Petilianus ergo his tam vehementibus coarctatus angustiis, tacuit superiora ex quibus ista pendebant, et hæc absurda quæ illius consequuntur errorem, ita commemoravit in responsione sua, quasi hæc ego ex mea sententia dixerim; quæ ideo dicta sunt, ut attenderet quantum mali sequeretur ejus sententiam, et eam mutare cogeretur. Hanc ergo fraudem audientibus vel legentibus faciens, et omnino desperans legi posse quæ scripsimus, cœpit in me graviter et petulanter invehi, tanquam ego sensissem optandum esse omnibus qui baptizantur, ut baptizatores perfidos habeant et ignorent eos, quoniam quamlibet bonos habuerint, Christus est incomparabiliter melior, qui tunc erit baptizati caput, si perfidus lateat baptizator. Item tanquam ego sensissem, sanctius justificari eos qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis : cum hæc mirabilis insania ideo a me commemorata sit, quia illos necessario sequitur qui cum Petiliano sentiunt, sic esse hominem baptizatum ad baptizatorem suum, quemadmodum est fructus ad arborem de qua nascitur, bonus de bona, malus de mala : quibus cum dixerimus ut respondeant, cujus arbitrentur fructum esse hominem baptizatum, quando ab occulto malo baptizatur, quoniam non audent eum rebaptizare, coguntur respondere, tunc eum non esse fructum occulti illius mali, sed esse fructum Christi : ac per hoc sequitur eos quod nolunt, et quod sentire dementis

est; quia si homo tunc est fructus hominis baptizatoris sui, quando a manifesto bono baptizatur, cum vero baptizatur ab occulto homine malo, tunc non ipsius fructus, sed Christi est, sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis.

LV. Quod cum mihi tribuens Petilianus tanquam hoc ego senserim, satis in me graviter ac vehementer invehitur, ipse utique demonstrat, ea ipsa gravissima invectione sua, quantum nefas sit ista sentire : ac per hoc quidquid propter hanc sententiam in me dixisse videri voluit, in se ipsum dixisse invenitur, qui talia sentire convincitur. Ibi enim ostendit, quanta vi veritatis superatus sit, ubi alium exitum non invenit, nisi ut me sensisse fingeret, quod ipse sentit. Quemadmodum si illi quos Apostolus arguit, quia dicebant non esse resurrectionem mortuorum, eumdem Apostolum accusare vellent, quoniam dixit : « Neque Chris- » tus resurrexit [1], » et inanem esse prædicationem Apostolorum, inanem etiam fidem credentium, falsosque inveniri testes adversus Deum, qui dixissent quod suscitaverit Christum. Hoc mihi Petilianus facere voluit, desperans legi posse quæ scripsi, quibus respondere non potuit, et putari se respondisse magnopere concupivit. Sed quemadmodum, si quisquam illud fecisset Apostolo, recitato universo ipso loco ex ejus Epistola, redditisque superioribus verbis ex quibus ista pendere quisquis legit intelligit, omnis illa calumniosa reprehensio in frontem reprehendentium relaberetur : sic redditis ex Epistola mea superioribus, dum me Petilianus accusat, in ejus faciem, unde illa removere conatus est, majore impetu retorquentur.

LVI. Apostolus enim redarguens eos qui negabant resurrectionem mortuorum, ista absurditate corrigit quæ

[1] I Cor. xv, 13.

invitos sequitur talia sentientes, ut dum exhorrent quod nefas est dicere, corrigant quod ausi sunt credere. Proinde ita dicit : « Si resurrectio mortuorum non est, neque » Christus resurrexit : si autem Christus non resurrexit, » inanis est prædicatio nostra, vana est et fides vestra [1]; » invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quia suscitavit Christum quem non suscitavit : ut dum timent dicere Christum non resurrexisse, et cætera mala ac nefaria quæ sequuntur, corrigant quod stulte infideliterque dixerunt, non esse resurrectionem mortuorum. Si ergo tollas quod in capite ratiocinationis hujus est positum : Si resurrectio mortuorum non est : male cætera dicta sunt, et Apostolo tribuenda sunt. Si autem reddas unde pendent et in exordio constituas: Resurrectio mortuorum non est, recte consequentur, Neque Christus resurrexit, et inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra, et cætera quæ connexa sunt : et hæc omnia ab Apostolo bene et prudenter dicta sunt, quoniam quidquid mali habent, illis imputandum est qui negabant resurrectionem mortuorum. Sic etiam in epistola mea, tolle quod positum est : « Si talis quisque in gratia spiritali renascitur, qualis est ille a quo baptizatur, et cum manifestus est qui baptizat homo bonus, ipse dat fidem, ipse origo et radix caputque nascentis est; cum autem latet perfidus baptizator, tunc quisque a Christo percipit fidem, tunc a Christo ducit originem, tunc in Christo radicatur, tunc Christo capite gloriatur : » tolle ista unde pendet quod sequitur, et valde pessime dictum mihique tribuendum est : « Optandum est omnibus qui baptizantur ut baptizatores perfidos habeant et ignorent eos. Quamlibet enim bonos habuerint, Christus est utique incomparabiliter melior, qui tunc erit baptizati caput, si perfidus la-

[1] I Cor. xv, 13.

teat baptizator. Reddantur autem illa quæ vos dicitis, tunc jam hoc quod inde pendet et religatum sequitur, non a me sentiri invenitur, et quidquid mali habet, in vestram sententiam retorquetur. Item tolle quod positum est : « Si arbor bona bonus baptizator est, ut fructus ejus bonus sit ille quem baptizaverit, et si cum occulta est arbor mala, quicumque ab illa fuerit baptizatus, non de illa, sed de Christo nascitur : » tolle ista, quæ cogimini et ex vestra secta et ex Petiliani epistola confiteri, et meum erit ac mihi imputandum illud insanum quod sequitur : « Sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis. » Redde autem illa ex quibus hoc pendet, continuo videbis et me hoc ad vos corrigendos recte posuisse, et totum quod vobis in hac sententia merito displicet, in vestram faciem recidisse.

LVII. Proinde quemadmodum illi qui resurrectionem mortuorum negabant, nullo modo se defenderent a tantis malis quæ ad eos redarguendos connexuit Apostolus dicens : « Neque Christus resurrexit [1], » et nefanda similiter cætera, nisi mutarent sententiam, et faterentur esse resurrectionem mortuorum : sic etiam vos si non vultis vobis imputari quod ad vos convincendos et corrigendos dicimus, sanctius justificari eos qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis ; mutate sententiam, et eorum spem qui baptizantur nolite in homine ponere. Nam si ponitis, videte quid dicam, ne hoc aliquis iterum supprimat, et dicat me sensisse quod ad vos redarguendos corrigendosque commemoro. Videte quid dicam, unde pendeat quod dicturus sum : Si eorum spem qui baptizandi sunt, in homine a quo baptizantur ponitis ; si baptizatorem hominem, sicut scripsit Petilianus,

[1] 1 Cor. xv, 13.

originem et radicem et caput ejus qui baptizatur constituitis, si arborem bonam bonum hominem baptizantem, fructum autem ejus bonum eum qui fuerit ab ipso baptizatus accipitis ; admonetis ut quæramus a vobis, qua origine oriatur, qua radice pullulet, cui capiti subnectatur, de qua arbore nascatur quem malus baptizat occultus. Ad hanc quippe inquisitionem pertinet etiam illud, cui non respondisse Petilianum sæpissime commendavi : Unde abluatur qui accipit baptismum, cum maculosam conscientiam non sancte dantis ignorat : hanc enim conscientiam dantis vel sancte dantis vult esse originem, radicem, caput, semen, arborem, unde existat, unde propagetur, unde incipiat, unde germinet, unde nascatur sanctificatio baptizati.

LVIII. Cum ergo quærimus unde ablutus sit, quem in vestra communione non rebaptizatis, etiam cum eum constiterit ab aliquo baptizatum, qui propter occultam nequitiam jam sancte dantis conscientiam non habebat, quid responsuri estis, nisi a Christo aut a Deo, quamvis et Christus Deus super omnia sit benedictus in sæcula [1] ; aut ab Spiritu sancto, cum et ipse sit Deus, quia hæc Trinitas unus Deus. Unde Petrus cum dixisset homini : « Ausus es mentiri Spiritui sancto [2] : » continuo secutus adjunxit quid esset Spiritus sanctus, et ait : « Non es mentitus hominibus, sed Deo : « Postremo etiam si dicatis eum ab Angelo ablui atque mundari, quando pollutam conscientiam non sancte dantis ignorat ; videte quia sancti homines cum in æternam vitam resurrexerint, tunc de illis dictum est, quod erunt æquales Angelis Dei. Quisquis ergo et ab Angelo abluitur, sanctius abluitur quam si abluatur ab hominis qualicumque conscientia. Cur ergo non vultis ut dicatur vobis : Si tunc abluit homo quando

[1] Rom. IX, 5. — [2] Act. V, 3.

manifestus bonus est, cum autem occultus homo malus est, quoniam non habet conscientiam sancte dantis, non jam ipse, sed Deus aut Angelus abluit, sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis. Quæ sententia si vobis displicet, quoniam revera displicere omnibus debet; illa tollite unde nascitur, illa corrigite unde religatur : illa enim non præcedant, et ista non sequitur.

LIX. Nolite itaque dicere : « Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis : » ne dicatur vobis : Quando latet dantis polluta conscientia, quis abluit accipientis conscientiam ? Et cum responderitis : Vel Deus, vel Angelus, (quoniam quid respondeatis aliud non habetis ;) sequatur vos unde confundamini : Sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, ut vel a Deo vel ab Angelo abluantur, quam qui baptizantur a manifestis bonis, qui Deo vel Angelis non comparantur. Sed dicite quod dicit Veritas et catholica Ecclesia, quia non solum cum malus est minister baptismi, verum etiam cum sanctus et bonus est, non est in homine spes ponenda, sed in illo qui justificat impium, in quem credentibus fides ad justitiam deputatur [1]. Cum enim dicimus : Christus baptizat, non visibili ministerio dicimus sicut putat vel putari cupit nos dicere Petilianus, sed occulta gratia, occulta potentia in Spiritu sancto, sicut de illo dictum est a Joanne Baptista : « Hic est qui baptizat in Spiritu sancto [2]. » Nec sicut Petilianus dicit, jam baptizare cessavit : sed adhuc id agit, non ministerio corporis, sed invisibili opere majestatis. Quod enim dicimus : Ipse baptizat, non dicimus, ipse tenet, et in aqua corpus credentium tinguit : sed ipse invisibiliter mundat, et hoc universam prorsus Ecclesiam. Neque enim apostolo Paulo non est credendum, qui de

[1] Rom. IV, 5. — [2] Joan. I, 33.

illo dixit : «Viri, diligete uxores vestras, sicut et Christus » dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut eam » sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo [1]. » Ecce quia Christus sanctificat, ecce quia Christus etiam ipso lavacro aquæ in verbo, ubi ministri corporaliter videntur operari, ipse abluit, ipse mundat. Nemo ergo sibi arroget quod Dei est : sic certa spes hominum, cum in illo figitur qui fallere non potest : « Quoniam maledictus omnis » qui spem suam ponit in homine [2] : » et, « Beatus cujus » est Dominus Deus spes ipsius [3]. » Nam dispensator fidelis mercedem accipiet vitam æternam : dispensator autem infidelis, cum cibaria Dominica distribuit conservis, absit ut per suam infidelitatem cibaria inutilia faciat. «Quoniam, » quæ dicunt, inquit, facite; quæ autem faciunt, facere » nolite [4]. » Quod ideo contra malos dispensatores præceptum est, ut bona Dei per ipsos accipiantur, mala autem ipsorum vita ex dissimilitudine caveatur.

LX. Si autem ad ista prima verba Epistolæ meæ Petilianum non respondisse manifestum est, et ubi respondere conatus est, magis ostendit quod non potuerit respondere : quid de illis partibus meorum scriptorum loquar, quibus nec respondere tentavit, quæ omnino non attigit ? quæ tamen qualia sint si recensere quisque voluerit, qui et mea et ipsius habet scripta, puto quod intelligat quanta firmitate roborata sint. Quod ut vobis breviter ostendam, ipsa testimonia de Scripturis sanctis prolata recolite, vel legendo recensete, quæ posuit velut adversus nos, et in mea responsione quæ posui etiam ego adversus vos : et videte quemadmodum ego illa quæ ipse posuit, ostendi non nobis, sed potius vobis esse contraria : ipse autem

[1] Ephes. v, 25. — [2] Jerem. xvii, 5. — [3] Psal. xxxix, 5. — [4] Matth. xxiii, 1.

illa quæ posui maxime necessaria, omnino non attigit, et in illo uno Apostoli, quod tanquam pro se pertractare conatus est, videbitis quam nullum exitum invenerit.

LXI. Pars quippe Epistolæ quam scripsit ad suos, a capite usque ad eum locum ubi dicit : « Hoc nobis Do» minus imperat : Cum vos persecuti fuerint homines in » civitate ista, fugite in aliam ; quod si et in ea vos per» sequuntur, fugite in aliam [1] : » primum venit in manus nostras, huic respondimus : quæ nostra responsio cum etiam in illius venisset manus, scripsit hanc contra, quam nunc refellimus, et eum nostræ non respondisse monstramus. In illa ergo prima parte scriptorum ejus quibus primum respondimus, hæc sunt testimonia Scripturarum, quæ nobis putavit adversa : « Arbor bona bonos » fructus facit, et arbor mala malos fructus facit. Num» quid colligunt de spinis uvas [2] ? » Et iterum : « Omnis » homo bonus de thesauro cordis sui profert bona, et » omnis homo malus de thesauro cordis sui profert mala[3]. » Et iterum : « Qui baptizatur a mortuo, non ei prodest » lavatio ejus [4]. » His testimoniis volens ostendere talem fieri eum qui baptizatur, qualis fuerit a quo baptizatur. Ego contra quemadmodum accipienda essent hæc testimonia, et quod ejus intentionem nihil adjuvarent ostendi. Cætera vero quæ posuit dicta in malos et sceleratos homines, non esse adversus frumenta Dominica, sicut prædicta et promissa sunt, toto orbe diffusa, et potius a nobis contra vos posse dici satis edocui. Recensete et invenietis.

LXII. At vero ego quæ posui pro Ecclesiæ catholicæ assertione, ista sunt : quod ad baptismum attinet, ne id quod gratia Dei regeneramur, mundamur, justificamur, danti homini tribuatur : « Bonum est confidere in Domino,

[1] Matth. x, 23. — [2] Id. vii, 17. — [3] Id. xii, 35. — [4] Eccli. xxxiv, 30.

» quam confidere in homine[1]. » Et : « Maledictus omnis » qui spem suam ponit in homine[2]. » Et quia : « Domini » est salus[3]. » Et : « Vana salus hominis[4]. » Et quia : « Ne» que qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui » incrementum dat Deus[5]. » Et quia ille « in quem cre» ditur justificat impium, ut deputetur fides ejus ad justi» tiam[5]. » Propter ipsius vero Ecclesiæ unitatem quæ in omnibus gentibus dilatatur, cui vos non communicatis, hæc testimonia posui de Christo esse prædicta, quia « Do» minabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad ter» minos orbis terræ[6]. » Et, « Dabo tibi gentes hæreditatem » tuam, et possessionem tuam terminos terræ[7]. » Et quod testamentum Dei factum ad Abraham pro nostra, hoc est, catholica communione recitetur, ubi scriptum est : « In se» mine tuo benedicentur omnes gentes[8]. » Quod semen interpretatur Apostolus dicens : « In semine tuo, quod est Chris» tus[9]. » Unde apparet in Christo, non solum Afros aut Africam, sed omnes gentes habituras benedictionem, per quas catholica dilatatur Ecclesia, tanto ante promissam. Et quod palea cum frumentis sit usque ad ultimam ventilationem, ne quisquam per calumnias criminum alienorum sacrilegium suæ separationis excuset, quod reliquerit vel deseruerit omnium gentium communionem. Et ne propter malos dispensatores, hoc est, præpositos, societas christiana dividatur, etiam illud testimonium posui : « Quæ di» cunt facite, quæ autem faciunt facere nolite ; dicunt » enim, et non faciunt[10]. » Hæc ille testimonia de Scripturis sanctis a me posita, nec ostendit quemadmodum aliter accipi deberent, ut non ea pro nobis neque contra vos esse ostenderet, nec omnino attingere voluit : imo id egit

[1] Psal. CXVII, 8. — [2] Jerem. XVII, 5. — [3] Psal. III, 9 et LIX, 13. — [4] I Cor. III, 7. — [5] Rom. IV, 5. — [6] Psal. LXXI, 8. — [7] Id. II, 8. — [8] Gen. XXI, 18. — [9] Gal. III, 16. — [10] Matth. XXIII, 3.

tumultu conviciorum suorum, ut si fieri posset, hæc a me dicta nulli omnino veniret in mentem, qui post Epistolam meam lectam, etiam ipsius legere voluisset.

LXIII. Quod vero ex apostoli Pauli scriptis a me positum pro se tractare conatus est, quale sit parumper attendite. « Dixisti enim, inquit, apostolus Paulus eos, qui dicebant se apostoli Pauli esse, objurgat, et dicit : « Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine » Pauli baptizati estis[1]? » Quapropter si errabant illi, et nisi corrigerentur perirent, qui volebant esse Pauli; quæ tandem spes eorum est, qui voluerunt esse Donati? Id enim agunt isti, ut origo et radix et caput baptizati, non nisi ille sit a quo baptizatur. » Hæc verba et hoc Apostoli testimonium ex Epistola mea commemoravit, et sibi proposuit refellendum. Proinde videte si ad propositum respondit. Ait enim : « Inane hoc dictum est, inflatum et puerile et insipiens, et quod longe sit penitus a fidei nostræ ratione. Tunc enim recte hoc diceres, si nos diceremus : In nomine Donati baptizati sumus : aut, Donatus crucifixus est pro nobis : aut, In nostro nomine baptizati sumus. At cum hæc a nobis nec dicta sint nec dicantur, quia formam divinæ sequimur Trinitatis; te, qui nobis talia objicis, certum est insanire. Aut si putas quia in Donati, vel in nostro nomine baptizati sumus, falleris perdite, simulque de vobis sacrilege confiteteris, quia vos in nomine Cæciliani miseros inquinatis. » Hæc Petilianus contra illa mea respondit, non intendens, vel potius ne ab aliquo intendatur, obstrepens, omnino nihil se respondisse, quod ad rem de qua agitur pertineret. Quis enim non videat, ideo magis a nobis recte positum hoc Apostoli testimonium, quia non vos dicitis in Donati nomine baptizatos, neque Donatum crucifixum

[1] I Cor. I, 13.

esse pro vobis, et tamen propter partem Donati vos ab Ecclesiæ catholicæ communione separatis; sicut etiam illi quos Paulus arguebat, non utique dicebant in nomine Pauli se fuisse baptizatos, aut Paulum pro se esse crucifixum, et tamen de Pauli nomine schisma faciebant. Sicut ergo illis, pro quibus Christus, non Paulus, crucifixus est, et qui in nomine Christi, non in nomine Pauli, fuerunt baptizati, et tamen dicebant : Ego sum Pauli, propter hoc rectius dicitur : « Numquid Paulus pro vobis cru» cifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis, » ut hæreant ei qui pro ipsis crucifixus est, et in cujus nomine baptizati sunt, et non ad nomen Pauli dividantur : sic et vobis multo magis quia non dicitis : In nomine Donati baptizati sumus, et tamen vultis esse de parte Donati, congruenter dicitur : Numquid Donatus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Donati baptizati estis? Scitis enim Christum pro vobis esse crucifixum, et in nomine Christi vos baptizatos, et tamen propter nomen et partem Donati unitati Christi, qui pro vobis crucifixus est, et in cujus nomine baptizati estis, tanta pertinacia repugnatis.

LXIV. Quia vero id egit Petilianus scriptis suis, « ut origo et radix et caput baptizati non nisi ille sit a quo baptizatur, » et hoc a me non inaniter, nec pueriliter, nec insipienter dictum est, primordia Epistolæ ipsius quibus tunc respondi, recensete, et videbitis, imo vero me commemorante diligenter advertite. « Conscientia, inquit, sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis : nam qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. » Et tanquam diceretur ei : Unde hoc probas? « Omnis res enim origine, inquit, et radice consistit; et si caput non habet aliquid, nihil est; nec quidquam bene regenerat, nisi bono semine regeneretur. Quæ cum ita

sint, fratres, quæ potest esse perversitas, ut qui suis criminibus reus est, alium faciat innocentem, dicente Domino Jesu Christo : « Arbor bona bonos fructus facit : num-» quid colligunt de spinis uvas[1] ? » Et iterum : « Omnis » homo bonus de thesauro cordis sui profert bona, et om-» nis homo malus de thesauro cordis sui profert mala[2]. » Et iterum : « Qui baptizatur a mortuo, non ei prodest la-» vatio ejus[3]. » Hæc omnia quo pertineant videtis, ut scilicet sancte dantis conscientia (ne quisquam fidem sumens a perfido, non fidem percipiat, sed reatum), ipsa sit origo et radix et caput et semen baptizati. Volens enim probare conscientiam sancte dantis attendi, quæ abluat accipientis; et non fidem percipere, sed reatum, qui fidem sciens sumit a perfido; continuo subjecit : « Omnis res enim origine et radice consistit; et si caput non habet aliquid, nihil est; nec quidquam bene regenerat, nisi bono semine regeneretur. » Et ne quisquam tam tardus esset, ut adhuc non intelligeret de illo eum dicere a quo quisque baptizatur, explanat hoc subsequenter, et dicit : « Quæ cum ita sint, fratres, quæ potest esse perversitas, ut qui suis criminibus est reus, alium faciat innocentem, dicente Domino Jesu Christo : « Arbor bona bonos fructus facit : numquid » colligunt de spinis uvas? » Et ne adhuc incredibili obtusitate cordis cæcus auditor vel lector non videat de homine baptizante dicere; adjungit aliud, ubi et hominem nominat : « Et iterum, inquit, Omnis homo bonus de the-» sauro cordis sui profert bona, et omnis homo malus de » thesauro cordis sui profert mala. » Et iterum : « Qui » baptizatur a mortuo, non ei prodest lavatio ejus. » Certe jam manifestum est, certe jam non indiget interprete nec disputatore aut demonstratore, id agere istos, ut origo et radix et caput baptizati non nisi ille sit a quo baptizatur :

[1] Matth. VII, 16. — [2] Id. XII, 35. — [3] Eccli. XXXIV, 30.

et tamen vi veritatis oppressus, et quasi quæ dixisset oblitus, concedit mihi postea Petilianus, ut Christus sit origo et radix regeneratorum et caput Ecclesiæ, non quisquam homo dispensator ministerque baptismatis. Cum enim dixisset, quia in nomine Christi baptizabant Apostoli, et Christum fundamentum ponebant, ut facerent Christianos, et hoc Scripturarum sanctarum testimoniis et exemplis, tanquam nos hoc negaremus, probaret : « Ubi est nunc, inquit, illa vox, qua minutis et crebris quæstiunculis crepitans, multa involuta de Christo et pro Christo et in Christo, contra humanam temeritatem et superbiam invidiose et elate dixisti ? Ecce Christus est origo Christiani, Christus est caput, Christus est radix. » His ergo auditis, quid nisi ipsi Christo gratias agam, qui coëgit hominem confiteri ? Falsa ergo sunt illa, quæ in Epistolæ suæ dixit exordio, cum vellet persuadere conscientiam sancte dantis attendi, quæ abluat accipientis ; et cum quis sciens fidem a perfido sumpserit, non fidem percipere, sed reatum. Hoc enim volens velut ostendere, quantum sit in homine baptizante, tanquam magna documenta subjecerat dicens : « Omnis enim res origine et radice consistit ; et si caput non habet aliquid, nihil est. » Postea vero cum dicit quod et nos dicimus : « Ecce Christus est origo Christiani, Christus est caput, Christus est radix : » delet quod antea dixerat, « quia conscientia sancte dantis est origo et radix et caput accipientis. » Vicit ergo veritas, ut homo qui baptismum Christi desiderat, non in homine ministro spem ponat, sed ad ipsum Christum tanquam ad originem quæ non mutatur, ad radicem quæ non evellitur, ad caput quod non dejicitur, securus accedat.

LXV. Jam illud quis non advertat, de qua inflata vena veniat, quod cum Apostoli sententiam velut exponeret, ait : « Qui dixit : « Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus

» incrementum dedit[1]. » quid aliud dixit, nisi ego hominem in Christo catechumenum feci : Apollo baptizavit, Deus quod fecimus confirmavit ? » Quare ergo non addidit Petilianus quod Apostolus addidit, et ego maxime commendavi, ut etiam hoc nobis exponeret : « Neque qui plan» tat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum » dat Deus? » Quod si velit exponere secundum ea quæ supra posuit, sine dubio sequitur, ut neque qui baptizat aliquid sit, sed Deus qui incrementum dat. Quid enim ad rem nunc pertinet quomodo dictum sit : « Ego plantavi, » Apollo rigavit : » utrum revera ita accipiendum sit tanquam dixerit : « Ego catechumenum feci, Apollo baptizavit : an sit alius verior et congruentior intellectus ? Ecce interim secundum ipsius expositionem, neque qui catechumenum facit, neque qui baptizat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Multum autem interest inter confirmare quod alius facit, et facere. Qui enim dat incrementum, non arborem vel vitem confirmat, sed creat. Illo quippe incremento fit, ut etiam lignum plantatum radicem producat et figat : illo incremento fit, ut semen jactum germen emittat. Sed quid hinc diutius disseramus? Sufficit quod secundum ipsum, neque qui catechumenum facit, neque qui baptizat, aliquid est, sed qui incrementum dat Deus. Quando autem hoc diceret Petilianus, ut eum dicere intelligeremus : Neque Donatus Carthaginis est aliquid, neque Januarius, neque Petilianus? Quando hoc tumor ille pateretur, quo se putat homo aliquid esse cum nihil sit, et se ipsum seducit[2] ?

LXVI. Denique etiam paulo post cum institueret, et intenderet tanquam ea verba Apostoli, quæ nos objeceramus, iterum retractare, noluit hæc ponere quæ dixeram ego, sed alia in quibus posset utcumque humana inflatio

[1] I Cor. III, 6. — [2] Gal. VI, 3.

respirare. « Nam ut ejus, inquit, Apostoli dicta [1], quæ nobis objeceras, iterum replicemus, dixit, Quid est enim Apollo, quidve Paulus? Ministri ejus cui credidistis. Quid aliud, verbi gratia, dicit omnibus nostris, nisi quid est Donatus Carthaginis, quid Januarius, quid Petilianus, nisi ministri ejus cui credidistis? » Hoc ego Apostoli testimonium non posui : sed illud quod commemorare noluit, posui : « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, » sed qui incrementum dat Deus. » Iste autem ea verba Apostoli inserere voluit, ubi interrogat quid sit Paulus, vel quid sit Apollo, et respondet : « Ministri ejus cui credidistis? » Hoc aliquo modo ferre potuit torus cervicis hæreticæ : illud autem ubi non interrogavit, et respondit quid esset, sed dixit non esse aliquid, ferre omnino non potuit. Sed jam volo quærere, utrum non sit aliquid minister Christi? Quis hoc dixerit? Quomodo ergo verum est : « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, » sed qui incrementum dat Deus : » nisi quia ad aliud aliquid est, ad aliud non est aliquid? Ad ministrandum et dispensandum verbum ac sacramentum aliquid est : ad mundandum autem et justificandum non est aliquid; quia hoc non operatur in interiori homine, nisi per quem creatus est totus homo, et qui Deus manens factus est homo, ille scilicet de quo dictum est : « Fide mundans » corda eorum [2] : » et, « Credenti in eum qui justificat » impium [3] : » Quod testimonium in verbis meis Petilianus ponere voluit, in suis autem nec tractavit, nec attigit.

LXVII. Minister ergo, id est, dispensator verbi et sacramenti Evangelici, si bonus est, consocius fit Evangelii : si autem malus est, non ideo dispensator non est Evangelii. Si enim bonus est, volens hoc facit : si autem malus, hoc est sua quærens non quæ Jesu Christi, invitus

[1] I Cor. III, 4. — [2] Act. XV, 9. — [3] Rom. IV, 5.

hoc facit propter alia quæ requirit. Vide tamen quid idem Apostolus dixerit : « Si ergo volens hoc facio, inquit, » mercedem habeo : si autem invitus, dispensatio mihi » credita est [1]. » Tanquam diceret, Si bonus bonum annuntio, etiam ipse pervenio : si autem malus, bonum annuntio. Numquid enim dixit, Si invitus facio, dispensator non ero? Annuntiavit Petrus et cæteri boni, invitus Judas, tamen cum ipsis missus annuntiavit. Illi mercedem habent, huic dispensatio credita est. Qui autem omnibus illis annuntiantibus Evangelium perceperunt, non a plantatore vel rigatore, sed ab eo qui incrementum dat, mundari potuerunt et justificari. Neque enim dicturi sumus Judam non baptizasse, cum adhuc inter Discipulos fuerit, quando fiebat quod scriptum est : « Ipse non baptizabat, » sed Discipuli ejus [3]. » An quia nondum Christum tradiderat, qui loculos habebat [2], et ea quæ mittebantur auferebat, et qui pecuniæ custos innocens esse non potuit, dispensator tamen gratiæ sine accipientium damno fuit? Aut si non baptizavit, certe fatemini quia evangelizavit. Quod si hoc minimum et leve ducitis, videte quid de ipso Paulo apostolo sentiatis, qui dixit : « Non enim misit me » Christus baptizare, sed evangelizare [4]. » Huc accedit, quia incipit esse potior Apollo, qui baptizando rigavit, quam Paulus, qui evangelizando plantavit, cum sibi officium patris erga Corinthios ob hoc vindicet, nec eis qui post illum ad eos venerant, hoc nomen concedat. Ait enim : « Si decem millia pædagogos habeatis in Christo, » sed non multos patres : in Christo enim Jesu per Evan- » gelium ego vos genui [5]. » Eis dicit : « Ego vos genui : » quibus alio loco dicit : « Gratias Deo, quod neminem » vestrum baptizavit, nisi Crispum et Gaïum et Stephanæ

[1] I Cor. IX, 17. — [2] Joan. IV, 2. — [3] Id. XII, 6. — [4] I Cor. I, 17. — [5] Id. IV, 15.

» domum[1].» Genuerat itaque illos, non per se, sed per Evangelium. Qui etiam si sua quæreret, non quæ Jesu Christi, et invitus hoc faceret sine sua mercede, tamen pecuniam Dominicam dispensaret : quam, licet malus, non malam nec inutilem bene accipientibus faceret.

LXVIII. Et si hoc de Evangelio recte dicitur, quanto magis de baptismo dicendum est, quod ita pertinet ad Evangelium, ut sine illo quidem ad regnum cœlorum nemo perveniat, sed si accedat sacramento justitia. Qui enim dixit : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, » non intrabit in regnum cœlorum[2] : » idem ipse dixit : « Nisi abundaverit justitia vestra super Scribarum et » Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum[3]. » Forma sacramenti datur per baptismum, forma justitiæ per Evangelium. Alterum sine altero non perducit ad regnum cœlorum. Verumtamen perfecte baptizare etiam minus docti possunt, perfecte autem evangelizare multo difficilioris et rarioris est operis. Ideo Doctor gentium plurimis excellentior evangelizare missus est, non baptizare : quoniam hoc per multos fieri poterat, illud per paucos, inter quos eminebat. Et tamen legimus eum aliquibus locis dixisse, Evangelium meum[4] : baptismum autem meum nunquam dixit, sed nec cujusquam per quem ministratus est. Nam solus ille baptismus quem dedit Joannes, dictus est baptismus Joannis[5]. Hoc præcipuum vir ille dispensationis suæ munus accepit, ut lavacri præcursorium sacramentum etiam illius diceretur, per quem dispensabatur : baptismus autem quem ministraverunt Discipuli Christi, nullius eorum dictus est; ut illius esse intelligeretur, de quo dictum est : « Christus » dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut eam

[1] I Cor. I, 14. — [2] Joan. III, 5. — [3] Matth. v, 20. — [4] I Tim. II, 8. — [5] Act. XIX, 3.

» sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo[1]. » Si ergo Evangelium, quod ita Christi est, ut possit et minister propter munus dispensationis dicere suum, potest homo etiam per malum dispensatorem sine periculo accipere, faciens quod dicit, quod autem facit non faciens : quanto magis baptismum Christi, quem nemo Apostolorum ita ministravit, ut auderet dicere suum, potest quisque sine contagione mali ministri percipere, qui bona fide accedit ad Christum.

LXIX. Proinde si Petilianus, cum ego quæ posuit de Scripturis testimonia, quam contra nos non essent, non prætermiserim demonstrare; ipse quæ posui, partim omnino non attigit, partim quæ tractare voluit, nihil aliud se quam exire inde non potuisse monstravit : non diu hortandi estis vel admonendi, ut videatis quid tenere, quid cavere debeatis. Sed forte in sanctarum Scripturarum testimoniis talis apparuit, in his vero documentis, quæ inter homines de ipso schismate gesta sunt aliquid valuit? Imo vero et in his, quanquam post divina testimonia superfluo requirantur, quid commemoravit aut quid probavit ? Qui cum fuisset graviter in traditores invectus, et multa in eos etiam de sanctis Libris testimonia proclamasset, nihil tamen dixit unde eos ostenderet traditores. Ego autem commemoravi Sylvanum Cirtensem, cui quibusdam interpositis etiam ipse successit, cum adhuc esset subdiaconus, Gestis municipalibus expressum esse traditorem. Contra hoc ille mutire nil ausus est. Et profecto videtis, quanta eum necessitudo compellebat ad respondendum, ut videlicet prædecessorem suum, et non solum consocium, sed ut ita dicam, etiam concathedraneum innocentem a crimine traditionis ostenderet, præsertim cum totam causam vestram ibi constituatis, ut

[1] Ephes. v, 25.

traditores appelletis eos quos traditoribus communionis tramite successisse vel fingitis vel putatis. Qui ergo ipsius causæ vestræ necessitate, etiam Rusiccadiensem vel Calamensem vel cujuslibet alterius civitatis aliquem de parte vestra [1], Gestis municipalibus demonstratum dicerem traditorem, omni modo eum defendere cogeretur, de suo prædecessore conticuit. Unde, nisi quia hic non invenit quam caliginem offunderet, unde saltem homines mente tardissimos et somnolentissimos falleret ? Quid enim diceret, nisi falsa de Sylvano ista jactari? Sed recitamus Gesta, et quando factum sit, et quando etiam Zenophilo consulari allegatum sit. Quibus quomodo ille resisteret, septus undique optima causa Catholicæ, vestra autem pessima? Unde ista verba commemoro ex illa Epistola mea, cui per hanc quam nunc refello, videri voluit respondisse : utique ut videatis, quam invicte positum sit, contra quod ille nihil tutius invenire potuit quam silentium.

LXX. Cum enim ex Evangelio velut contra nos testimonium posuisset, ubi Dominus ait : « Venient ad vos in » vestitu ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces ; ex » fructibus eorum cognoscetis eos [2] : » ego respondi, et dixi : « Ergo fructus consideremus : » tum continuo subjeci, et adjunxi : « Objicitis traditionem, hanc ipsam multo probabilius nos vobis objicimus. Et ne per multa curramus, in eadem Constantiniensi civitate Sylvanum episcopum majores vestri in ipso exordio sui schismatis ordinaverunt. Iste cum adhuc esset subdiaconus, manifestissimus traditor municipalibus Gestis expressus est. Si et vos adversus majores nostros aliqua documenta profertis, æqua conditio postulatur, ut utraque vera aut utraque falsa credamus. Si utraque vera sunt, vos estis

[1] Vide lib. III contra Crescon. cap. 27. — [2] Matth. VII, 1.

sine dubio schismatis rei, qui crimina vos fugere in totius orbis communione finxistis, quæ in ipsa particula vestræ concisionis habebatis. Sin autem utraque falsa sunt, vos estis sine dubio schismatis rei, qui propter falsa crimina traditorum immani separationis crimine maculamini. Quod si a nobis aliqua et a vobis nulla, vel a nobis vera et a vobis falsa proferuntur, non est discutiendum quam penitus vestra ora claudantur. Quid si vos sancta et vera Christi Ecclesia convinceret atque superaret, etiamsi nos nulla vel falsa, vos autem aliqua et vera traditionis documenta teneretis; quid jam vobis restet, nisi ut, si vultis, pacem diligatis, si autem non vultis, saltem obmutescatis? Etenim quæcumque modo proferretis, facillime et verissime dicerem, tunc Ecclesiæ plenariæ et catholicæ unitati jam per tot gentes diffusæ atque firmatæ vos ea probare debuisse, ut vos intus essetis, illi autem quos convinceretis pellerentur foras. Quod si conati estis facere, procul dubio probare non potuistis; et victi, vel irati, vos ab innocentibus, qui damnare incerta non possent, immani sacrilegio separastis. Si autem nec conati estis id agere, nimis execrabili et impia cæcitate vos a frumentis Christi, quæ per totum agrum, id est, mundum usque ad finem crescunt, paucis in Africa zizaniis offensi præcidistis. » Ad hæc, quæ ex illa priore mea Epistola commemoravi, Petilianus nihil respondit omnino. Et utique videtis his paucis verbis totam causam quæ inter nos agitur contineri. Quid enim dicere conaretur, ubi quidquid eligeret vinceretur?

LXXI. Cum enim de traditoribus et a nobis contra vestros, et a vobis contra nostros documenta proferuntur: (si tamen et a vobis aliqua proferuntur, quæ usque ad hunc diem omnino nescimus; neque enim ea Petilianus suis Litteris inserere prætermitteret, qui tam diligenter

contra me partes Gestorum, quæ ad causam pertinent commemoranda sinserendasque curavit. Verumtamen, ut jam dicere cœperam, si et a nobis et a vobis talia proferuntur, quæ usque ad hunc diem omnino nescimus: profecto aut utraque vera sunt, aut utraque falsa; aut nostra vera et vestra falsa; aut nostra falsa et vestra vera: plus quid dicatur, non invenitur. At in omnibus his quatuor sententiis veritas pro communione Catholicæ est. Quia si utraque vera sunt, propter homines, quales et vos habebatis, communionem orbis terrarum deserere minime debebatis. Si utraque falsa sunt, propter nulla crimina traditionis, cavendum erat crimen atrocissimum divisionis. Si nostra vera et vestra falsa sunt, olim quid diceretis non habetis. Si vestra vera et nostra falsa sunt, falli potuimus cum orbe terrarum de hominum iniquitate, non fidei veritate. Non enim debuit attendere semen Abrahæ in omni gente diffusum, quid vos nosse diceretis, sed quid judicibus probaretis: Unde scimus quid egerint, quos vestri majores accusaverunt, etiamsi vera eis objiciebantur, cum vel cognitoribus causæ vel certe Ecclesiæ ubique diffusæ, quæ non nisi cognitorum sententias debebat attendere, non illa vera, sed falsa putarentur? Non ideo Deus absolvit, quidquid hominum sceleris ut homines nosse non possint: neminem tamen recte judicari puto nocentem, qui hominem non convictum crediderit innocentem. Unde ergo nocens orbis terrarum, si nosse non potuit, etiam verum fortasse crimen Afrorum: et hoc aut ideo nosse non potuit, quia nemo ad eum detulit; aut ideo quia in eo, quod delatum est, cognitoribus potius judicantibus, quam victis murmurantibus credidit. Hinc ergo laudandus est Petilianus, quod hoc cum omnino invictissimum cerneret, silentio prætermisit. Non plane laudandus, quod cætera similiter invicta, quæ tamen putavit posse obscurari, ver-

borum nebulis operire conatus est, et quod me fecit causam, cum defecisset in causa; de me quoque ipso nihil dicens, nisi quod aut omnino falsum esset, aut culpandum non esset, aut ad me jam non pertineret. Sed interea vos, quos inter me, et illum judices posui, sapitis-ne aliquid inter verum falsumve discernere? inter inflatum et solidum, inter turbidum et tranquillum, inter tumidum et sanum, inter divina prædicta et humana præsumpta, inter probationes et criminationes, inter documenta et figmenta, inter causæ actionem et causæ aversionem? Si sapitis, bene et recte: si autem non sapitis, nos vestri curam gessisse non pœnitebit: quia et si cor vestrum ac pacem non convertitur, pax nostra tamen ad nos revertetur.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

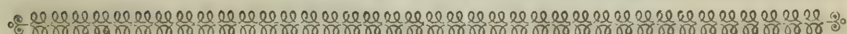
AD CATHOLICOS EPISTOLA

CONTRA DONATISTAS,

VULGO

DE UNITATE ECCLESIÆ

LIBER UNUS[1].

Proposita quæstione, Sit-ne Christi Ecclesia apud Catholicos, an apud Donatistas, quod hic nonnisi ex sacræ Scripturæ locis certis et claris definiendum, proferuntur primum testimonia ex Instrumento Vetere ac Novo quam plurima, quibus ostenditur doceri evidenter ac certo, Ecclesiam Christi veram eam esse, quæ toto terrarum orbe diffunditur. Deinde vero, quæ pauca ex iisdem canonicis Scripturis objectari a schismaticis solent pro parte Donati, ea et ambigua incertaque esse, et per se ad eorum tuendam causam, cum ratione contraria explicari possint, nullum robur habere. Donatistarum etiam de traditione, de persecutione, aliæque in Catholicos calumniæ data occasione refutantur.

Augustinus episcopus, dilectissimis fratribus ad nostræ dispensationis curam pertinentibus : Salus quæ in Christo est, et pax unitatis et charitatis ejus sit vobiscum, et integer spiritus vester et anima et corpus in diem Domini nostri Jesu Christi servetur.

I. Meministis, fratres, Petiliani Donatistarum Constantiniensis episcopi perparvam Epistolæ partem in manus nostras aliquando venisse, eique particulæ quod responderimus scripsisse me ad dilectionem vestram. Sed cum postea tota et plena nobis a fratribus qui ibi sunt mitteretur, placuit ei ab exordio respondere, tanquam præsentes ageremus : quemadmodum semper scitis nos cum eis agere voluisse, ut sine studio contentionis, quid vel ab ipsis vel a nobis dicatur, collata disputatione omnibus appareret. In multorum enim manibus illam Epistolam esse didicimus, qui etiam multa ex illa memoriter tenent, aliquid verum adversus nos eum dixisse arbitrantes. Sed nunc si legere voluerint quæ respondimus, profecto intelligent quid sibi abjiciendum, et quid tenendum sit. Neque enim illa nostra sunt, sicut ipsi possunt considerare, si velint sine studio partium judicare : nam de Scripturis sanctis ita sunt omnia prolata et probata, ut ea negare non possit, nisi qui illarum Scripturarum se inimicum esse profitetur. Sed de illo opere nostro video quid possint dicere illius tam malæ causæ pertinacissimi defensores : me videlicet absentis Epistolæ respondisse, ubi verba mea ille non audiret, quibus continuo responderet. Defendat ergo verba Epistolæ suæ, etsi potest ostendat, responsionibus meis non ea fuisse refutata atque convicta. Aut si hoc non vult, faciat et ipse huic Epistolæ meæ, quod ego illi ipsius, cui jam respondi. Il-

[1] Vide D. Guillon, tom. xxii, pag. 278-282.

lam quippe scripsit ad suos, sicut ego hanc ad vos : cui si velit etiam ipse respondeat.

II. Quæstio certe inter nos versatur, ubi sit Ecclesia, utrum apud nos, an apud illos. Quæ utique una est, quam majores nostri Catholicam nominarunt, ut ex ipso nomine ostenderent, quia per totum est. Secundum totum enim, καθ'ὅλνον Græce dicitur. Hæc autem Ecclesia corpus Christi est, sicus Apostolus dicit : « Pro corpore ejus, quæ est Eccle- » sia [1]. » Unde utique manifestum est, eum qui non est in membris Christi, christianam salutem habere non posse. Membra vero Christi per unitatis charitatem sibi copulanter, et per eamdem capiti suo cohærent, quod est Christus Jesus. Totum igitur quod annuntiatur de Christo, caput et corpus est : caput est ipse unigenitus Jesus Christus Filius Dei vivi : « Ipse salvator corporis [2], qui mortuus » est propter delicta nostra, et resurrexit propter justifi- » cationem nostram [3] : » corpus ejus Ecclesia, de qua dicitur, « Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non ha- » bentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi [4]. » Inter nos autem et Donatistas quæstio est, ubi sit hoc corpus, id est, ubi sit Ecclesia. Quid ergo facturi sumus ? in verbis nostris eam quæsituri, an in verbis capitis sui, Domini nostri Jesu Christi ? Puto quod in illius potius verbis eam quærere debemus, qui veritas est, et optime novit corpus suum. « Novit enim Dominus qui sunt ejus [5]. »

III. Quæ sint autem verba nostra, in quibus eam quæri non oportet, advertite, et videte etiam ibi quid intersit inter nostra verba et illorum : et tamen in verbis nostris Ecclesiam quæri nolumus. Quidquid nobis invicem objicimus, de traditione Codicum divinorum, de thurificatione, de persecutionibus, verba nostra sunt. Et in talibus quidem

[1] Coloss. I, 24. — [2] Ephes. v, 23. — [3] Rom. IV, 25. — [4] Ephes. v, 17. — [5] I Tim. II, 19.

nos hunc tenemus modum, ut vel utraque vera esse deputentur, sive quæ a nobis, sive quæ ab ipsis dicuntur, vel utraque falsa, vel nostra vera et sua falsa, vel nostra falsa et sua vera. Et in his omnibus nullum crimen esse orbis christiani, cui nos communicamus, ostendimus. Si enim vera sunt crimina et quæ a nobis in illos et quæ ab ipsis in nos dicuntur, faciamus quod ait Apostolus : « Donantes no- » bismetipsis, sicut et Deus in Christo donavit nobis[1] : » ut maligni homines, nec illi qui forte fuerunt vel sunt apud nos, nec qui vel fuerunt vel sunt apud illos, impediant concordiam nostram et vinculum pacis, uno eorum scelere correcto, quod se frustra separaverunt ab unitate orbis terrarum, cum tales haberent. Si autem utraque falsa sunt, sive quæ nos illis, sive quæ illi nobis objiciunt vel de traditione, vel de persecutione innocentium ; nullam video litis causam, nisi quia est causa ut illi se corrigant, qui se sine causa separaverunt. Quod si nos vera dicimus, quoniam Gesta quæ proferimus, et Litteris Imperatoris ad quem tunc et primo scripserunt et postmodum appellaverudt, et totius orbis communione firmamus ; quæ autem illi dicunt, ideo falsa esse convincuntur, quia ipsis temporibus, cum eadem quæstio versaretur, obtinere causam suam minime potuerunt : major in eis apparet sacrilegæ animositatis furor et animarum innocentium persecutio, quam si solo schismatis crimine tenerentur. Et illa quidem tribuant, non omnibus, sed quibus voluerint suorum, schisma tamen crimen est omnium. Porro si crimina traditionis et persecutionis vera volunt esse quæ objiciunt, et falsa quæ objiciuntur a nobis, nec sic purgantur a crimine schismatis. Ad quosdam quippe illa pertinere possunt, non ad universum orbem christianum. Quem si contagione perisse arbitrantur ; omitto dicere, quam multa sancti

[1] Ephes. IV, 32.

bono pacis etiam cognita mala in hominum congregatione toleraverint : illud dico, isti ostendant, quomodo eorum contagione non perierint, quos sacrilegos incestatores consecratæ pudicitiæ fœminarum intes se latere vel latuisse, vel modo nesciunt, vel aliquando nescierunt. Profecto dicturi sunt, hoc ipso se non contaminatos quod nescierunt. Quomodo ergo contaminatus est orbis, qui nescit adhuc an vera sint ista quæ dicuntur? Putemus nobis modo probata, modo demonstrata : quid agimus de tot gentibus ? Deseruntur nescientes, ergo deseruntur innocentes : et cum illud sit nullum crimen illorum, hoc esse incipit sceleratissimum nostrum. An currere debemus, et eos docere quod scimus ? Ut quid hoc ? Si ut innocentes sint : innocentes sunt etiam dum nesciunt. Non enim malefacta hominum cognoscendo, sed cognitis non consentiendo, de incognitis autem non temere judicando, innocentiam custodimus. Ac per hoc, ut dixi, innocens est orbis terrarum, qui crimina quæ ab istis in quosdam dicuntur, etiam si vera dicuntur, ignorat. Ab his autem innocentibus qui se ipsos separaverunt, eodem ipso crimine separationis et schismatis innocentiam perdiderunt : et modo nos docent, vera se dicere in quosdam, ut ab eis nos separent in quos non habent vera quæ dicant.

IV. Hoc enim eis dicit orbis terrarum, quod quidem sermone brevissimum est, sed robustissimum veritate. Afri nempe inter se episcopi confligebant : si finire inter se obortam dissensionem non poterant, ut sive per concordiam compositis, sive degradatis qui male contenderent, hi qui bonam causam habebant in communione orbis terrarum per unitatis vinculum permanerent ; restabat utique ut episcopi transmarini, qua pars maxima diffundebatur Ecclesiæ catholicæ, de Afrorum collegarum dissentionibus judicarent, illis videlicet instantibus qui crimen

malæ ordinationis aliis objiciebant. Hoc si factum non est, culpa eorum est a quibus fieri debuit, non orbis terrarum, qui non ad se perlata nescivit. Si autem factum est, quid peccaverunt ecclesiastici judices, qui crimina etiamsi vera et ad se delata, sibi tamen non probata, damnare nullo modo debebant? Numquid eos mali polluere poterant, qui eis manifestari non poterant? Si autem manifestati sunt eis, et aliqua vel segnitia vel conniventia tales a communione removere noluerunt, et perverso judicio pro eis etiam dixerunt sententias: quid peccavit orbis terrarum, qui causam illam malos judices habuisse nescivit, et eos male judicasse non credidit, de quibus judicare non potuit? Sicut enim reorum scelus, si judices latuit, non eos utique contaminavit: sic et judicum scelus, si aliquod fuit, quia orbem terrarum latuit, eum profecto contaminare non potuit. His igitur innocentibus innocenter communicamus, hodieque nescientes quæ tunc acta sint. Quapropter etiamsi vera esse quæ in quosdam dicunt, hodie didicerimus, nulla causa est cur ab innocentibus qui hæc nesciunt recedamus, et transeamus ad eos, qui propterea crimine schismatis omnes implicati sunt, quia id fecerunt quod nos facere suadent, ut non exemplo Apostolorum toleremus malos, sed exemplo hæreticorum deseramus bonos. Sed faciamus orbem terrarum, (quod fieri non potest,) hodie nobiscum ad liquidum posse cognoscere vera esse quorumdam scelera, quos isti criminantur: numquid ex hoc innocentior fieri poterit, quam erat antequam nosset? Sicut enim[1] eos maculare non poterant incogniti mali, etiamsi adhuc in hac vita essent; ita qui jam ex hac vita emigrarunt, etiam cogniti maculare non possunt. Si ergo talis est causa nostra in verbis nostris de quorumdam criminibus, quæ alternis nobis objicimus, ut

[1] *Forte,* cum.

tam invicta sit, etiamsi falsa esse quæ in quosdam illorum dicimus, et vera esse quæ in quosdam nostrum dicunt, hodie cognoscamus, quid habent quod respondeant; sive illa potius vera sint quæ nos dicimus, et falsa quæ dicunt, sive utraque falsa sint, sive utraque vera sint; quandoquidem et ipsi vincuntur ibi, quod solum votis omnibus sibi ut credatur exoptant?

V. Sed ut dicere cœperam, non audiamus, Hæc dicis, hæc dico: sed audiamus: Hæc dicit Dominus. Sunt certe libri Dominici, quorum auctoritati utrique consentimus, utrique cedimus, utrique servimus: ibi quæramus Ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram. Hic forte dicturi sunt, Quid quæris in libris, quos ignibus tradidisti? Ad hoc respondeo: Quid times ne legantur isti libri, si eos ab ignibus custodistis? Eos certe ille tradidisse credatur, qui eis lectis non consentire convincitur. Aut si forte isti Libri ita designant traditorem suum, sicut designavit Dominus Judam: legant in eis nominatim et expresse vel Cæcilianum vel ordinatores ejus, eorumdem Librorum futuros fuisse traditores, etsi non eos anathematizavero, ipse cum eis judicer tradidisse. Sed neque nos in eis Libris invenimus Majorini ordinatores designatos esse traditores, quamvis hæc aliunde recitamus. Auferantur ergo illa de medio, quæ adversus nos invicem, non ex divinis canonicis Libris, sed aliunde recitemus. Quod si nolint ut auferantur, videant quia et si utraque vera sunt, nulla fuit causa separationis illorum, ut eos fugerent quos habebant: et si utraque falsa sunt, nulla fuit causa separationis illorum ut eos fugerent quos in nullo crimine reperiebant: etsi nostra vera, illorum autem falsa sunt; nulla fuit causa separationis illorum, quia potius se corrigere, atque in unitate permanere debebant: et si nostra falsa sunt, et illorum vera sunt; nulla fuit causa separationis illorum,

quia innocentem orbem terrarum, cui hæc demonstrare vel noluerunt vel non potuerunt, deserere non debebant.

VI. Quærat fortasse aliquis, et dicat mihi : Cur ergo ista vis auferri de medio, quando communio tua, etiamsi proferantur, invicta est? Quia nolo humanis documentis, sed divinis oraculis sanctam Ecclesiam demonstrari. Si enim sanctæ Scripturæ in Africa sola designaverunt Ecclesiam, et in paucis Romæ Cutzupitanis vel Montensibus, et in domo vel patrimonio unius Hispanæ mulieris [1]; quidquid de chartis aliis aliud proferatur, non tenent Ecclesiam nisi Donatistæ. Si in paucis Mauris provinciæ Cæsariensis eam sancta Scriptura determinat; ad Rogatistas transeundum est. Si in paucis Tripolitanis et Byzacenis et Provincialibus; Maximianistæ ad eam pervenerunt. Si in solis Orientalibus; inter Arianos et Eunomianos et Macedonianos, et si qui illic alii sunt, requirenda est. Quis autem possit singulas quasque hæreses enumerare gentium singularum? Si autem Christi Ecclesia canonicarum Scripturarum divinis et certissimis testimoniis in omnibus gentibus designata est; quiquid attulerint, et undecumque recitaverint qui dicunt : « Ecce hic est Christus, » ecce ille [2] : » audiamus potius, si oves ejus sumus, vocem pastoris nostri dicentis : « Nolite credere. » Illæ quippe singulæ in multis gentibus, ubi ista est, non inveniuntur : hæc autem, quæ ubique est, etiam ubi illæ sunt invenitur. Ergo in Scripturis sanctis canonicis eam requiramus.

VII. Totus Christus caput et corpus est. Caput unigenitus Dei Filius, et corpus ejus Ecclesia, sponsus et sponsa, duo in carne una [3]. Quicumque de ipso capite, ab Scripturis sanctis dissentiunt, etiam si in omnibus locis inveniantur in quibus Ecclesia designata est, non sunt in Ecclesia. Et rursus quicumque de ipso capite Scripturis

[1] Lucillæ. — [2] Matth. xxiv, 23. — [3] Éphes. v, 23, 30.

sanctis consentiunt, et unitati Ecclesiæ non communicant, non sunt in Ecclesia ; quia de Christi corpore, quod est Ecclesia, ab ipsius Christi testificatione dissentiunt. Verbi gratia, Qui non credunt Christum in carne venisse de Virgine Maria ex semine David, quod apertissime Scriptura Dei loquitur ; aut non in corpore ipso resurrexisse, in quo crucifixus et sepultus est ; etiam si per omnes terras inveniantur per quas est Ecclesia, non utique sunt in Ecclesia : quia ipsum caput Ecclesiæ non tenent, quod est Christus Jesus [1] ; nec in aliqua divinarum Scripturarum obscuritate falluntur, sed notissimis et apertissimis earum testimoniis contradicunt. Item quicumque credunt quidem quod Christus Jesus, ita ut dictum est, in carne venerit, et in eadem carne, in qua natus et passus est, resurrexerit, et ipse sit Filius Dei, Deus apud Deum, et cum Patre unum, et incommutabile Verbum Patris, per quod facta sunt omnia ; et tamen ab ejus corpore quod est Ecclesia, ita dissentiunt, ut eorum communio non sit cum toto quacumque diffunditur, sed in aliqua parte separata inveniatur ; manifestum est eos non esse in catholica Ecclesia. Quapropter quia cum Donatistis quæstio nobis est, non de capite, sed de corpore, id est, non de ipso Salvatore Jesu Christo, sed de ejus Ecclesia, ipsum caput de quo consentimus, ostendat nobis corpus suum de quo dissentimus, ut per ejus verba jam dissentire desinamus. Ille est autem unigenitus Filius et Verbum Dei ; et ideo nec Prophetæ sancti vera loqui potuissent, nisi ab ipsa veritate, quod est Verbum Dei, manifestaretur eis quod dicerent, et juberetur ut dicerent. Proinde prioribus temporibus per Prophetas sonuit Verbum Dei : deinde per se ipsum, cum « Verbum caro factum est, et » habitavit in nobis [2] : » deinde per Apostolos, quos misit

[1] Ephes, v. 23. — [2] Joan. I, 14.

ad se prædicandum, ut esset salus usque ad fines terræ. In his igitur omnibus quærenda est Ecclesia.

VIII. Sed quoniam multa in alios vel ob aliud dicta, in quos volunt; et ad quos volunt maledici plerumque convertunt, multa etiam propter exercendas rationales mentes figurate atque obscure posita per ænigmatis imagines vel ambiguitatis ancipitem sensum, fallaci aliquando interpretationi consonare et convenire creduntur, hoc etiam prædico atque propono, ut quæque aperta et manifesta deligamus. Quæ si in sanctis Scripturis non invenirentur, nullo modo esset unde aperirentur clausa et illustrarentur obscura. Verbi enim gratia, videte quam facile sit vel nobis in eos dicere, vel illis in nos, quod ait Dominus Pharisæis : « Similes estis monumentis dealbatis, quæ » a foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena » sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia : sic et vos a » foris quidem apparetis hominibus justi, intus autem » pleni estis hypocrisi et iniquitate[1]. » Hæc sive in illos a nobis, sive ab eis in nos dicantur, nisi prius probetur manifestissimis documentis qui sint, qui cum sint injusti, justos se esse confingant, conviciante magis levitate quam convincente veritate dici, quis mediocriter sanus ignoret? Aliter quippe illa Dominus in Pharisæos dicebat tanquam Dominus, id est, cognitor cordis, et humanorum omnium secretorum et testis et judex : nos autem prius debemus invenire et ostendere quid arguamus, ne ipsi potius gravissimo crimini insanæ temeritatis arguamur. Sane, si ante docuerint nos tales esse, nequaquam recusare debemus talibus sanctarum Scripturarum verbis nos reprehendi atque contundi. Ita si nos eos tales esse docuerimus, erit similiter in potestate nostra, quibus Dominicis increpationibus jam demonstratos convictosque feriamus.

[1] Matth. XXIII, 27.

IX. Sic et illa interim seponenda sunt, quæ obscure posita et figurarum velaminibus involuta, et secundum nos et secundum illos possunt interpretari. Est quidem acutorum hominum dijudicare atque discernere, quis ea probabilius interpretetur : sed nolumus in has ingeniorum contentiones, in ea causa, quæ populos tenet, nostram disputationem committere. Nulli nostrum dubium est, per arcam Noë, salva rerum gestarum fide, ut deletis peccatoribus domus Justi a diluvio liberaretur, etiam Ecclesiam fuisse figuratam [1]. Quæ forte humani ingenii conjectura videretur, nisi hoc Petrus Apostolus in Epistola sua diceret [2]. Sed quod ille ibi non dixit, si quis nostrum dicat, propterea cuncta animalium genera ibi fuisse, quia in omnibus gentibus futura prænuntiabatur Ecclesia, fortasse Donatistis aliud videatur, et aliter hoc interpretari velint. Similiter et ipsi aliquid obscure et ambigue positum, si pro sua sententia interpretentur, si nobis pateat [3] aliud inde dicere quod pro nobis sonat, quis erit finis? Nam quidam eorum episcopus, cum hic apud Hipponem, sicut audivimus, sermonem in populo faceret, dixit, eamdem arcam Noë ideo bituminatam intrinsecus, ne aquam emitteret suam; ideo autem etiam extrinsecus, ne admitteret alienam. Ad hoc utique valere voluit hanc interpretationem, ne baptismus vel extra Ecclesiam posse exire credatur, vel qui extra datus fuerit, acceptetur. Visus est aliquid dicere, et acclamatum est ab eis qui libenter audiebant, nec diligenter de his quæ audierant cogitabant, ut quod erat facile, adverterent fieri non posse, ut extrinsecus admittat aquam compago lignorum, si non emittit intrinsecus : si autem ab ea parte quæ intus est emittit, consequens esse ut ab ea etiam quæ est foris admittat. Sed et si hoc de compacto ligno verum esset quod ille dixit, quis me prohiberet de arca

[1] Gen. VIII, 2. — [2] I Petr. III, 2. — [3] *Forte* placeat.

ex utraque parte bituminata, si possem aliquid aliud diceret, ut incertum esset quid horum, vel quid fortasse aliud tertium res illa significaret? Neque enim absurde dicitur, aut non etiam multo probabilius, per bitumen, quia violentum gluten et res ferventissima est, significatam esse charitatem. Unde enim dicitur in Psalmo, « Agglutinata est anima mea post te [1], » nisi flagrantissima charitate? Quæ quoniam præceptum est, ut sit nobis in invicem et in omnes, ideo et intus et foris arca bituminata. Aut certe quia scriptum est : « Charitas omnia tolerat [2] : » vis ipsa tolerantiæ tenax unitatis per bitumen significata est, quo ideo intus et foris arca illita est, quia intus et foris mali tolerandi sunt, ne pacis compago solvatur. In hac ergo disputatione nostra parcamus talibus interpretationibus, et apertum aliquid quo manifestetur Ecclesia requiramus.

X. Nempe scriptum est in libro Judicum : « Et Dixit » Gedeon ad Dominum, Quoniam tu salvum facies Israël » in manu mea, quemadmodum locutus es ; ecce ego » pono vellus lanæ in area, et si factus fuerit ros in vellere, in omnem vero terram siccitas, sciam quoniam salvum facis in manu mea Israël, sicut locutus es. Et factum est sic : et diluculo vigilavit Gedeon in crastinum, » et expressit vellus : et decucurrit ros de vellere plena » pelvis aquæ. Et dixit Gedeon ad Dominum, Non irascatur furor tuus in me, Domine, et loquar adhuc » semel et tentabo adhuc semel in vellere. Fiat siccitas » in vellere tantum, in omnem autem terram fiat ros. » Et fecit Deus sic in nocte illa, et facta est siccitas in » vellere tantum, super omnem autem terram ros [3]. » Non video quid hic aliud figuratum et prænuntiatum sit, nisi ut aream intelligamus orbem terrarum, locum

[1] Psal. LXII, 18. — [2] I Cor. XIII, 7. — [3] Judic. VI, 36-40.

autem velleris populum Israël. Novimus enim illam quondam gentem divini sacramenti gratia tanquam cœlesti rore perfusam; cujus muneris per omnes in circuitu gentes, quia eo carebant, tanquam siccitas erat. Erat autem apud illum populum hoc munus in vellere, id est, in velamine et quasi in nube secreti, quia nondum fuerat revelatum. Nunc autem videmus orbem terrarum jam revelato rore saginari per Evangelium Domini nostri Jesu Christi, quod tunc in illo tegmine figurabatur: illam vero gentem amisso sacerdotio quod habebat, quia in Scripturis non intelligit Christum, tanquam in sicco vellere remansisse. Nec in talibus tamen rerum figuris, quamvis non videam quid hic aliud possit intelligi, volo quæramus Ecclesiam. Prorsus quæ alicujus vel talis interpretationis indigent, interim seponamus: non quia falsa sunt, quæ hoc modo de talibus tanquam involucris interpretando solvuntur, sed quia vel interpretem quærunt, nolo in eis nostra ingenia comparentur; sed aperta veritas clamet, luceat, in obturatas aures irrumpat, dissimulantium oculos feriat; nemo in eis latebris quærat falsæ suæ sententiæ locum, omnem conatum contradicendi confundat, omnem frontem impudentis elidat.

XI. O Donatistæ, Genesim legite. « Per memetipsum » juravi, dicit Dominus, Propter quod fecisti verbum hoc, » et non pepercisti filio tuo amantissimo propter me, nisi » benedicens benedicam te, et implendo implebo semen » tuum tanquam stellas cœli, et tanquam arenam quæ » secus oram maris est, et hæreditate possidebit semen » tuum civitates adversariorum, et benedicentur in semine » tuo omnes gentes terræ, quia obaudisti vocem meam[1]. » Quid ad hæc dicitis? An Judæorum nobiscum perversitate contenditis, ut dicatis in solo populo nato ex carne Abra-

[1] Gen. XXII, 16-20.

hæ? Sed Judæi Paulum apostolum non legunt in synagogis suis, quem vos legitis in conventiculis vestris: Quid ergo dicat Apostolus, audiamus. Quærimus enim jam, quemadmodum intelligendum sit semen Abrahæ. « Fratres, inquit, secundum hominem dico, tamen hominis » confirmatum testamentum nemo irritum facit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus. » Non dicit, et seminibus, tanquam in multis; sed tanquam » in uno, et semini tuo, quod est Christus[1] ». Ecce in quo semine benedicuntur omnes gentes. Ecce testamentum Dei: aperite aures. « Hominis, inquit, confirmatum testamentum nemo irritum facit, aut superordinat. » Quare vos irritum facitis testamentum Dei, dicendo nec in omnibus gentibus esse completum, et periisse jam de gentibus in quibus erat semen Abrahæ? Quare superordinatis dicendo, in nullis terris hæredem permanere Christum, nisi ubi potuit cohæredem habere Donatum? Non invidemus alicui: legite nobis hoc de Lege, de Prophetis, de Psalmis, de ipso Evangelio, de Apostolicis Litteris, legite, et credimus; sicut nos vobis legimus et de Genesi [2] et de Apostolo, quia in semine Abrahæ, quod est Christus, benedicuntur omnes gentes.

XII. Audite hoc idem testamentum ad Isaac etiam filium Abrahæ. « Facta est autem fames super terram, præter famem quæ ante facta est in tempore Abrahæ. Abiit » autem Isaac ad Abimelech regem Philistinorum in Gerara: et apparuit illi Dominus, et dixit: Noli descendere » in Ægyptum, habita autem in terra quam tibi dixero, » et habita in terra hac, et ero tecum, et benedicam te. » Tibi enim et semini tuo dabo omnem terram hanc: » et statuam jusjurandum tecum, quod juravi Abraham » patri tuo: et ampliabo semen tuum tanquam stellas cœli;

[1] Gal. III, 15-17. — [2] Gen. XXII, 18.

» et dabo tibi et semini tuo omnem terram hanc : et bene-
» dicentur in semine tuo omnes gentes terræ, pro his quæ
» obaudivit Abraham pater tuus vocem meam, et servavit
» præcepta mea, et justitias meas, et legitima mea [1]. »
Respondete ad ista. Semen quippe Abraham, hoc idem semen est, et Isaac, quod est Christus. Quomodo enim venerit Christus ex tribu Juda in carne per virginem, quis quoquo modo Christianus ignorat ?

XIII. Audite hoc idem testamentum ad Jacob. « Et exiit
» Jacob a puteo Jurationis, et profectus est in Charram,
» et devenit in locum, et dormivit in loco illo, quoniam
» solis occasus erat : et sumpsit lapidem ex lapidibus loci,
» et posuit ad caput suum, et dormivit in loco illo. Et vi-
» sum vidit, et ecce scala stabilita super terram, cujus ca-
» put pertingebat ad cœlum, et Angeli Dei ascendebant
» et descendebant per illam : et Dominus incumbebat super
» illam, et dixit : Ego sum Dominus Deus Abraham patris
» tui, et Deus Isaac : Noli timere : terram, in qua tu dor-
» mis super eam, tibi dabo eam et semini tuo. Et erit semen
» tuum sicut arena terræ, et multiplicabitur supra mare,
» et in Africum, et in Aquilonem, et ad Orientem. Et be-
» nedicentur in te omnes tribus terræ, et in semine tuo.
» Et ecce ego sum tecum custodiens te in omni via quacum-
» que ibis, et reducam te in terram hanc : quia non te
» derelinquam, donec faciam omnia quæ tecum locutus
» sum [2]. » Ecce qui promissioni resistitis, ecce quam firmum testamentum irritum facitis. Dicit Deus : « Non te
» derelinquam, donec faciam omnia quæ tecum locutus
» sum : » et vos contradicitis, dicentes ut vobis potius credamus quidquid criminis objicitis ignoto et ignaro orbi terrarum ; Deo autem dicenti : « Non derelinquam donec
» faciam, » non credamus.

[1] Gen. XXVI, 1-5. — [2] Id. XXVIII, 10-20.

XIV. Legite nobis de Scripturis canonicis eos tradidisse divinos codices, quos nominatim accusatis. Legite tam aperta, quam sunt ista quæ vobis de Genesi legimus. Non a vobis quærimus quid lapis ille significet, quem Jacob sibi ad caput posuit cum dormiret; quid scala stabilita super terram, cujus caput pertingebat ad cœlum; quid Angeli Dei ascendentes et descendentes per illam. Requirant ista prudentiores atque doctiores, et in populo pacato eloquantur, ubi non obstrepat improba contradictio, de obscuritate sacramenti et ænigmate lectionis armans impudentiam suam. Non desunt corda fidelium, quæ commemoret Dominus ex Evangelio, ubi ait, cum vidisset Israëlitam in quo dolus non erat, quia Jacob qui has vidit scalas, ipse dictus est Israël [1] : non desunt ergo, quos inde ipse commemoret Dominus : ibi quippe ait : « Videbitis » cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descen- » dentes super Filium hominis [2], » id est, super semen Abrahæ, in quo benedicuntur omnes gentes. Sed hæc non inculco recusantibus. Ecce quod audite : « Erit semen » tuum sicut arena terræ, et multiplicabitur supra mare, » et in Africum, et in Aquilonem, et in Orientem : et be- » nedicentur in te omnes tribus terræ, et in semine tuo [3]. » Date mihi hanc Ecclesiam tuam, si apud vos est : ostendite vos communicare omnibus gentibus, quas jam vidimus in hoc semine benedici. Date hanc, aut furore deposito accipite, non a me, sed ab illo ipso in quo benedicuntur omnes gentes. Hæc de primo Legis libro commemorasse suffecerit : plura innotescent sine impia contentione et cum pia dilectione legentibus.

XV. Quid in Prophetis, quam multa et quam manifesta sunt testimonia Ecclesiæ per omnes gentes toto terrarum orbe diffusæ ? Unde pauca commemorabo, plura relin-

[1] Gen. XXVIII, 12. — [2] Joan. I, 51. — [3] Gen. XXVIII, 14.

quens otio diligentiæ cum Dei timore legentibus. Accipiamus per os Isaïæ sancti divina responsa, et ejus ora tanquam Dei oracula sciscitemur. Sileant humanarum contentionum animosa et perniciosa certamina : inclinemus aurem verbo Dei. Dicat Isaïas ubi Ecclesiam sanctam Deo revelante præviderit, ut in verbis futura dicentis jam nunc præsentia videamus. « Repleta est, inquit, universa » terra ut cognoscat Dominum, ut aqua multa operiat mare. » Et erit in illa die radix Jesse, et qui exurget principium ha» bere in nationes, in eum gentes sperabant[1].» Radicem Jesse Christum esse ex semine David secundum carnem natum, nullus quoquo modo Christianus ignorat : etsi contentiosus est, cum Apostolo contendat[2], qui hoc testimonio in Litteris suis utitur. Item dixit : « Germinabit et florescet » Israël, et replebitur orbis terrarum fructu ejus[3]. » Israël nempe filius fuit Isaac, nepos Abraham, cui promissum est quod in semine ejus benedicerentur omnes gentes[4] : quod semen Christum interpretatur Apostolus. Venit autem Christus ex semine Abraham per Isaac et per Israël, et deinceps, sicut generationes ad ortum Christi pertinentes Evangelista contexit[5]. Qui ergo vult contra disputare, contradicat Evangelio, neget ex semine Israël venisse Christum, ut possit negare quod Isaïas dicit : « Germinabit » et florescet Israël, et replebitur orbis terrarum fructu » ejus : » Item dicit : « Ego Deus primus, et in his quæ ad» venient ego sum. Viderunt gentes, et timuerunt fines » terræ[6]. » Hoc est quod alibi Scriptura dixit : « Primus et » novissimus,[7] ut sit α et ω, quæ sunt litteræ in signo Christi omnibus notæ. » Pro eo enim quod ibi est, « novis» simus, » hic positum est, « et in his quæ advenient ego » sum. » Huic ergo manifestationi contradicunt, qui nolunt

[1] Isaï. xi, 9 et 10. — [2] Rom. xv, 12. — [3] Isaï. xxvii, 6. — [4] Gen. xxii, 18. — [5] Matth. i. — [6] Isaï. xli, 4. — [7] Apoc. xxii, 13.

credere, imo qui nolunt jam videre compleri quod sequitur : « Viderunt gentes, et timuerunt fines terræ. » Item paulo post : « Jacob puer meus, suscipiam illum ; Israël electus, » suscepit eum anima mea. Dedi Spiritum meum in illum : » judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque cessa» bit, neque audietur foris vox ejus. Arundinem quassa» tam non confringet, et linum fumigans non extinguet, » sed cum veritate proferet judicium. Refulgebit, et non » confringetur, donec ponat in terra judicium : et in no» mine ejus gentes sperabunt [1] » Hoc testimonium de Christo intelligendum, et in Evangelio positum est. Qui audet, contradicat : qui autem non audet, speret in eum cum gentibus, et ab unitate gentium in eum sperantium non recedat ; aut si recesserat, redeat, ne pereat.

XVI. Item dicit Isaïas : « Et nunc sic dicit Dominus : » Qui finxit me in utero servum sibi : ut congregem Jacob » et Israël ad eum, appropinquabo illum, et honorabor co» ram Domino, et Deus meus erit mihi virtus : et dixit mihi : » Maximum tibi erit hoc, vocari te puerum meum, ut » constituas tribus Jacob, et prolem Israël convertas. Et » posui te in testamentum generis in lucem gentium, ut sis » salus usque ad fines terræ. » Et paulo post, « Sic dicit, » inquit, Dominus Israël : Tempore aptissimo exaudivi te, » et in die salutis adjuvi te[2]. » Certe ista verba cum memorasset apostolus Paulus, non nisi in Christianis ostendit impleri. Connexuit enim dicens : « Ecce nunc tempus » acceptabile, ecce nunc dies salutis [3]. » Audiamus ergo quid Isaïas adjungat : « Dedi te, inquit, in testamentum » gentium, ut incolas terram, et possideas hæreditatem de» serti [4]. » Et interpositis deinde connectit, et dicit : « Ecce » isti a longinquo venient ; hi autem ab Aquilone et mari ; » alii autem ex terra Persarum. Exulta cœlum, et in læ-

[1] Isaï. XLII, 1. — [2] Id. XLIX, 5. — [3] 2 Cor. VI, 2. — [4] Isaï. XLIX, 6.

» titia esto terra : emittant montes jucunditatem, quoniam » misertus est Deus populi sui, et humiles populi sui allo- » cutus est. Dixit autem Sion : Dereliquit me Dominus, » et Deus oblitus est mei. Numquid capiet oblivio mulierem » filii sui , vel potest fieri ut non misereatur fœtus uteri » sui ? Nunc ecce etsi illam oblivio habebit, me tamen tui » nullo modo oblivio capiet, dicit Dominus. Ecce super » manus meas descripsi tuos muros, in conspectu etiam » meo es in perpetuum, et brevi ædificaberis ab his a qui- » bus eversa es. » Cum igitur per Apostolicam vocem non sinamur hoc de populo Judæorum, sed de Christianorum intelligere, quid intellecturi sumus in eo quod ait hoc loco Isaïas : « Et brevi ædificaberis ab his a quibus eversa es : » nisi reges terræ qui primo persequebantur Ecclesiam, post adjuturos eam tanto ante prædictum ? Sed quia multi eorum in suis iniquitatibus morituri erant, adjungit et dicit : « Et qui desolaverunt te, discedent a te. » Deinde quia omnes gentes adjungerentur Ecclesiæ, sequitur et dicit : « Circumspice ubique oculis tuis ; et vide universos. Vivo » ego, dicit Dominus : omnes hos indues te , et dispones » eos ut ornamentum novæ nuptæ : quoniam quæ deserta » fuerunt in te , et corrupta et delapsa , nunc in maxima » arctura erunt per eos qui commorantur, istic : longe » a te efficiantur, qui te transvorabant. Dicent enim in » aures tuas filii tui quos amiseras , Angustia nobis est in » isto loco , facito itaque nobis etiam nunc locum in quo » commoremur. Tu vero dices in corde tuo, Quis genera- » vit mihi istos, cum sciam esse me sine filiis et viduam ? » Quis ergo istos educavit mihi ? Ego enim derelicta fui » sola, hi autem mihi ubi erant ? Sic dicit Dominus : Ecce » tollam in nationes manus meas, et in insulas signum » meum , et adducam filios tuos in sinu , filias etiam tuas

[1] Isai. XLIX, 12.

» super humeros portabunt : et erunt reges educatores » vestri ; quæ autem principales sunt, nutrices vestræ, » super terram declinantes faciem deprecabuntur te, et » vestigia pedum tuorum elinguent ; et scies quoniam ego » Dominus, nec erubesces[1]. » Et paulo post adjungit et dicit : « Audite me, audite populus meus, reges quoque » intendite mihi ; quoniam lex a me prodiet, et judicium » meum in lucem gentibus. Appropinquat mature justitia » mea, et salutare meum proficiscetur, et in brachio meo » gentes salvantur[2]. » De hoc brachio Scripturas apostolicas consulamus. Cum enim apostolus Paulus de Judæorum infidelitate ejusdem Prophetæ testimonium posuisset, quod eis Christus non fuerit revelatus, hoc posuit : « Quis » credidit auditui nostro, et brachium Domini cui reve- » latum est[3] ? » Deinde in consequentibus adjungit Isaïas et dicit : « Erunpant lætitia simul deserta Jerusalem, quo- » niam misertus est ejus, et eruit Jerusalem[4], et patefaciet » Dominus brachium suum sanctum in conspectu univer- » sarum gentium, et videbunt omnes nationes usque ad » ultima terræ salutem quæ a Deo est[5]. » Quis tam surdus, quis tam demens, quis tam mente cæcus, ut his tam evidentibus testimoniis obloquatur ?

XVII. Sed ad manifestiora veniamus. Certe sacratissimas nuptias in Scripturis novimus ; sponsum et sponsam, Christum et Ecclesiam. Utrumque describit Isaïas, ne forte in eorum aliquo erremus, quod cui acciderit, utrumque amittit. Quia de hoc conjugio in sacramento dictum est, sicut testatur Apostolus : « Erunt in carne » una[6]. » Sic ergo prior ipse describitur : post multa quæ de illo ita dicit Isaïas, ut et ipsi obmutescant Judæi ; ne longum sit omnia memorare, hoc paululum advertite. « Et

[1] Isai. XLIX, 18. — [2] Id. LI, 4. — [3] Rom. X, 16. — [4] Isai. LIII, 1. — [5] Id. LII, 9. — [6] Ephes. V, 31.

» peccata, inquit, eorum ipse portabit, ideo hæreditate » possidebit multos, et fortium partietur spolia, propter » quod tradita est in mortem anima ejus, et inter iniquos » deputatus est, et ipse peccata multorum sustinuit, et » propter iniquitates nostras traditus est[1]. » Hæc de Domino nostro Jesu Christo tanto ante prædicta et prophetata fatemini. Hic ergo sponsus ut quid traditus est ad mortem? ut quid inter iniquos deputatus est tanta humilitate celsitudinis suæ? Quid egit, quid acquisivit? Quis ita surdus est, ut hæc non audiat? quis ita obtusus, ut non intelligat? quis ita cæcus, ut non videat : « Ideo, in» quit, ipse hæreditate possidebit multos, et fortium par» tietur spolia, propter quod tradita est in mortem anima » ejus et inter iniquos deputatus est. » Quid est, hæretici, quod de paucitate gloriamini, si propterea Dominus Jesus Christus traditus est ad mortem, ut hæreditate multos possideret? Et qui sunt hi multi, vel quam late occupant terram; quæ sequuntur audiamus.

XVIII. Prænuntiato sponso et expresso, procedat et sponsa in verbis Isaïæ : legamus eam in veritate paginarum sanctarum, et agnoscamus in orbe terrarum. Hoc testimonium de sancta Ecclesia prædictum etiam Paulus apostolus posuit. Non est quo fugiat contentiosa tergiversatio hæreticorum[2]. « Lætare sterilis, inquit, quæ non » paris, erumpe et exclama quæ non parturis; quoniam » multi filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum[3]. » Ubi est, inquam, quod de paucitate gloriamini? Nonne isti sunt multi, de quibus paulo ante dictum est : « Ideo » ipse hæreditate possidebit multos? » Nam quæ est hæreditas ejus, nisi Ecclesia ejus? « Multi, inquit, filii desertæ » magis, quam ejus quæ habet virum : » Synagogam scilicet Judæorum volens intelligi virum habentem, quoniam

[1] Isai. LIII, 11-12. — [2] Gal. IV, 27. — [3] Isai. LIV, 1.

acceperat legem. Hinc jam potest dijudicari quod dicimus. Comparent isti multitudinem suam in Afris vel in Africa constitutam, cum multitudine Judæorum per omnes terras quacumque dispersi sunt, et videant quam sint in illorum comparatione paucissimi. Quomodo ergo de se dictum assignabunt : « Multi filii desertæ magis, quam ejus » quæ habet virum ? » Rursus comparent multitudinem Christianorum per omnes gentes, quibus non communicant, et videant quam pauci sint in comparatione omnes Judæi ; et tandem aliquando intelligant in Ecclesia catholica toto orbe diffusa, istam prophetiam esse completam : « Multi filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum. » Sed cui habenti virum hæc deserta prælata fuerit in multitudine filiorum, sit obscurum, sit in ænigmate : hanc tamen esse Ecclesiam Christi, de qua dictum est : « Multi filii » desertæ magis, quam ejus quæ habet virum, » quisquis contradicit, non mihi, sed Apostolo contradicit.

XIX. Unde autem multos filios esset habitura, consequenter adjungit, et ait : « Dixit enim Dominus : Dilata locum » tabernaculi tui et aularum tuarum : fige, noli parcere, lon- » gos fac funiculos tuos, et palos tuos confirma, adhuc in » dextram et in sinistram extende : et semen tuum gentes » possidebit, et civitates desertas inhabitatis. Ne timeas, » quoniam prævalebis, neque verearis quod detestabilis fue- » ris. Confusionem æternam oblivisceris, ignominiæ vidui- » tatis tuæ non eris memor : quoniam ego Dominus qui facio » te, Dominus nomen illi, et qui liberavit te, Deus Israël » universæ terræ vocabitur [1]. » Ecce quo usque jussa est extendere funiculos, donec Deus ejus Israël universæ terræ vocetur. De illa quippe et ei dicitur alio loco per eumdem Prophetam : « Propter Sion non tacebo, et propter Jeru- » salem non quiescam, donec prodet sicut lux justitia mea,

[1] Isai. LIV, 2.

» salvatio autem mea sicut lux justitia mea, salvatio autem » mes sicut facula ardebit, et videbunt omnes gentes justi- » tiam tuam, et reges honorem tuum ; et vocabit te nomine » tuo novo, quod Dominus vocavit illud ; et eris corona pul- » chritudinis in conspectu Domini , et diadema regni in » manu Dei tui ; et jam non vocaberis derelicta, et terra tua » non vocabitur deserta. Tu enim vocaberis voluntas mea, » et terra tua orbis terrarum .[1] » Quid dici manifestius adhuc exigendum est? Ecce ex uno Propheta quam multa , quam clara : et tamen resistitur et contradicitur, non cuiquam homini, sed Spiritui Dei, et evidentissimæ veritati. Et tamen ab eis qui nomine christiano gloriari volunt, gloriæ Christi ipsius invidetur, ne ista, quæ tanto ante de illo prænuntiata sunt, credantur impleri, cum jam non prænuntiantur, sed ostenduntur, videntur, tenentur. Jamvero si de omnibus Prophetis Ecclesiæ præsignatæ, quam sicut legimus, cernimus, testimonia colligere in hanc unam epistolam velim ; vereor ne ipse videar judicare pauca esse, quæ tam multa sunt, ut ex isto solo Isaïa si omnia congregare vellem, modum debiti sermonis excederem.

XX. Jam ergo pauca de Psalmis audiamus, tanto ante cantata, et nunc jam compleri cum magno gaudio videamus. Et prius illud ipsum quod Petilianus in Epistola sua quo ore posuerit nescio[2], audiant et judicent. « Dominus » dixit ad me, Filius meus es tu : ego hodie genui te. Pos- » tula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et pos- » sessionem tuam fines terræ[3]. » Quis enim Christianus unquam dubitavit hoc de Christo esse prædictum, aut hanc hæreditatem aliud quam Ecclesiam esse intellexit? Et quia bonos et malos intra eadem retia sacramentorum erat habitura : « Reges eos, inquit, in virga ferrea, tan-

[1] Isai. LXII, 1. — [2] *Forte* quare posuerit. — [3] Psal. II, 7.

» quam vas figuli conteres eos. » Eadem quippe firma et inflexibili justitia boni reguntur, mali conteruntur.

XXI. Quis tam devius et absurdus est a divinis Eloquiis, qui non ipsum Evangelium recognoscat, cum cantatur ille Psalmus ubi scriptum est : « Foderunt manus meas » et pedes, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero » consideraverunt et conspexerunt me, diviserunt sibi ves- » timenta mea, et super vestimentum meum miserunt sor- » tem[1] ? » Quando etiam cum hoc factum Evangelista narraret, hujus testimonii memor fuit. Quid autem hujus crucis pretio, quid tantæ celsitudinis tanta humilitate, quid illo innocentissimo et divino sanguine comparatum est, nisi quod illic in consequentibus dicitur : « Comme- » morabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines » terræ ; et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ » gentium ; quoniam Domini est regnum, et ipse dominabi- » tur gentium ? » Nonne Apostolus de prædicatoribus novi testamenti dictum exposuit quod scriptum est : « In om- » nem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ » verba eorum[2] ? » De quo alio nisi de Christo intelligitur : » Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram a » solis ortu usque ad occasum : ex Sion species decoris » ejus. » Cujus, nisi Christi vox est : « Dormivi conturba- » tus[3]. » Et unde conturbatus, sequitur et dicit : « Filii ho- » minum dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum » machæra acuta : » quorum nisi eorum qui clamaverunt : « Crucifige, crucifige[4] ? » Ut quid hoc totum, cui bono, cui lucro ? Audi quid sequatur : « Exaltare super cœlos » Deus, et super omnem terram gloria tua[5]. » Ecce habes Christum in passione dormisse, et resurrectione super cœlos ascendisse. Et unde gloria ejus super omnem terram,

[1] Psal. XXI, 17 ; Matth. XXVII, 35 ; Joan. XIX, 24. — [2] Rom. X, 2 ; Psal. XVIII, 5 ; Id. XLIX, 1. — [3] Id. LVI, 5. — [4] Luc. XXI, 23. — [5] Psal. LVI, 6.

nisi quia Ecclesia ejus per omnem terram? In his duabus sententiis brevissimis, vos hæretici totum quod inter nos agitur interrogo. « Exaltare, inquit, super cœlos, Deus, et » super omnem terram gloria tua. » Cur Dominum Christum exaltatum super cœlos prædicatis, et ejus gloriæ super omnem terram non communicatis?

XXII. Psalmus septuagesimus primus « in Salomonem » titulatur : sed quia ita dicta sunt quæ in illum regem temporalem, et postea graviter peccantem, convenire non possunt, etiam contra ipsos Judæos de Christo esse prædicta invictissime defenduntur. Nullus autem hoc Christianus negat. Talia enim dicta sunt, de quibus dubitari non possit, quod ad Christum pertineant. Ibi etiam dicuntur hæc, ubi agnoscatur Ecclesia toto orbe diffusa, omnibus etiam regibus Christo subjugatis : « Et dominabitur, » inquit, a mari usque ad mare, et a flumine usque ad ter» minos orbis terræ[1]. » A flumine utique ubi eum Spiritus sanctus in columbæ specie, et vox de cœlo manifestavit. Deinde sequitur : « Coram illo accident Æthiopes, et inimi» ci ejus terram linguent. Reges Tharsis et insulæ munera » offerent, reges Arabum et Saba dona adducent. Et ado» rabunt eum omnes reges : omnes gentes servient ei. » Et paulo post : « Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, » omnes gentes magnificabunt eum. Benedictus Dominus » Deus Israël, qui fecit mirabilia solus. Et benedictum no» men gloriæ ejus in æternum et in sæculum sæculi. Et » replebitur gloria ejus omnis terra, fiat, fiat. » Ite nunc, Donatistæ, et clamate : Non fiat, non fiat. Vicit vos Dei verbum dicens : « Fiat, fiat. Ecce manifestata est in Psalmis Ecclesia toto orbe diffusa, super quam requiescit gloria regis ejus. Unde et ipsa regina est sponsa ejus, de qua ei dicitur in quadragesimo-quarto Psalmo : « Astitit regina a

[1] Psal. LXXII, 8. — [2] Vide lib. XVII de Civitate Dei, cap. 8.

» dextris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta varietate[1]. » Et ad eam ipsam exhortandam continuo divinus sermo dirigitur : « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et » obliviscere populum tuum et domum patris tui, quoniam » concupivit rex speciem tuam, quia ipse est Deus tuus. » Attendite unde cœperit alloqui sponsam Christi divina prophetia : « Audi, inquit, filia, et vide, » Vos autem nec audire vultis hæc prædicta, nec videre completa : et tamen et auditis et videtis inviti. Audite ergo quid paulo post ei dicitur : audite hoc ex pagina divina quomodo prænuntietur, et videte in omni terra quomodo compleatur. « Pro » patribus tuis, inquit, nati sunt tibi filii, constitues eos » principes super omnem terram. » Quam multa prætercam de hac re testimonia Scripturarum, norunt qui legunt; et ego novi, sed onerare epistolam nolo, cui responderi flagito.

XXIII. Quid ad hæc dicturi sunt quæ commemoravi ex Lege, et Prophetis, et Psalmis, de Christi Ecclesia, quæ toto orbe diffunditur, cui malunt repugnare perversi, quam communicare correcti? Quid, inquam, dicturi sunt, utrum hæc falsa esse, an obscura? Sed falsa esse non audent dicere : premuntur enim mole tantæ auctoritatis. Hæc ergo cum vera esse fateantur, impleri non posse contendunt : quasi aliud sit prophetiam crimine falsitatis arguere, quam dicere, quæ prænuntiavit, non posse compleri. Hoc est enim dicere, non esse prophetiam, sed potius pseudoprophetiam. Et cum quæsieris ab eis, cur hæc impleri non possint? Respondent : « Quia homines nolunt. Cum arbitrio quippe libero, inquiunt, homo creatus est, et si vult credit in Christum; si non vult, non credit : si vult perseverat in eo quod credit; si non vult, non perseverat. Et ideo cum cœpisset per orbem terrarum crescere Ecclesia, no-

[1] Psal. XLIV, 10.

luerunt homines perseverare, et defecit ex omnibus gentibus Christiana religio, excepta parte Donati. » Quasi vero nescierit Spiritus Dei futuras hominum voluntates. Quis hoc insanissimus dixerit? Cur ergo non hoc potius prænuntiavit, quod de voluntatibus hominum sciebat futurum? Hoc enim modo quo isti putant hæc esse prædicta, quisquis voluerit potest esse propheta, ut cum ea quæ prædixerit, impleta non fuerint, respondeat : « Homines noluerunt : libero enim arbitrio Christiani sunt. Hoc modo poterat aliquis prophetare Christum non in cruce passurum, sed gladio moriturum ; ut cum aliter factum esset, responderet : « Quid ego feci? Homines in libero arbitrio constituti noluerunt ei facere quod ego prædixeram, et hoc fecerunt quod ipsi voluerunt. Jam cui non occurrat, quam multa isto modo poterant prophetari, vel etiam possunt a quibuslibet hominibus? Quis enim dubitaverit, quod Judas Christum, si voluisset, non utique tradidisset : et Petrus si voluisset, ter Dominum non negasset? Sed ideo fuit de istis certa prædictio, quia et Deus etiam futuras prævidet voluntates.

XXIV. Verumtamen quanquam hæc et tardis cordibus pateant, audiamus hinc et ipsius Verbi vocem ore propriæ carnis expressam. Certe cum post resurrectionem præberet se etiam contrectandum atque palpandum manibus dubitantium Discipulorum, et cum accepisset coram illis, et manducasset quod ei porrexerant, dixit eis : « Isti sunt sermones, quos locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quia oportebat adimpleri omnia scripta in Lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me[1]. » De quo autem, nisi de illo scripta sunt, quæ nos quoque commemoravimus ex Lege, et Prophetis, et Psalmis, sicut per singula demonstravi? Cum ergo ipse dicat qui veritas est : « Opor-

[1] Luc. XXIV, 44.

»tebat adimpleri omnia[1] : » quomodo isti negant, nisi quia veritati inimici sunt? Si autem obscura esse adhuc dicunt, et hinc ipsum caput audiamus verissimum demonstratorem corporis sui. Cum enim dixisset : « Quia oportebat adim-» pleri omnia scripta in Lege Moysi, et Prophetis, et Psal-» mis de me[2] : » tanquam quæreremus utrum in eo quod dixit « de me, » illic intelligenda esset Ecclesia, propter id quod scriptum est : « Erunt duo in carne una[3] ; » ut non solum de capite, verumetiam de corpore certa divina oracula teneremus, sequitur Evangelista et dicit : « Tunc ape-» ruit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit illis : » Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, » et resurgere a mortuis tertia die[4]. » Hic ipsum caput ostenditur, quod etiam se manibus Discipulorum præbuit contrectandum. Vide quemadmodum de corpore adjungat, quod est Ecclesia, ut nos nec in sponso, nec in sponsa errare permittat : « Et prædicari, inquit, in nomine ejus » pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gen-» tes, incipientibus ab Jerusalem. » Quid hac voce veracius, quid divinius, quid manifestius? Me piget eam commendare verbis meis, et hæreticos non pudet eam oppugnare verbis suis.

XXV. Dicant ea testimonia, quæ posui de Lege, et Prophetis, et Psalmis, obscura esse et figurate dicta etiam aliter posse intelligi ; quanquam et in eis egerim quantum potui, ut nec hoc audeant dicere : sed ecce dicant. Numquid et hoc obscure dictum, aut ænigmatis velamento inumbratum est, quod ipse Christus dixit : « Quia sic scrip-» tum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere tertia » die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissio-» nem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Je-

[1] Joan. XIV, 6. — [2] Luc. XXIV, 44. — [3] Gen. II, 24. — [4] Luc. XXIV, 45.

» rusalem [1] ? » Si obscurum est : « Dormivi conturbatus [2] : » numquid obscurum est, « quia oportebat Christum pati? » Si obscurum est : « Exaltare super cœlos Deus : » numquid obscurum est, « et resurgere tertia die? » Si obscurum est : « Super omnem terram gloria tua [3] : » numquid obscusum est, « et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, » et remissionem peccatorum per omnes gentes? » Si obscurum est : « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit » terram, a solis ortu usque ad occasum : » numquid obscurum est, « et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et » remissionem peccatorum per omnes gentes [4] ? » Sic enim terra vocata est a solis ortu usque ad occasum, quemadmodum ipse ait : « Non veni vocare justos, sed peccatores » in pœnitentiam [5]. » Si obscurum est : « Ex Sion species » decoris ejus [6] : » numquid obscurum est, « incipientibus ab Jerusalem ? » Ipsa est enim Sion quæ Jerusalem. Sed quid ad me? Dicant ea quæ posui de Lege, et Prophetis, et Psalmis, non pertinere ad hæc verba Domini, quæ in Evangelio leguntur : non curo, nec resisto. Certe tamen nisi in Lege, et Prophetis, et Psalmis hoc prædictum esset, sive in eis testimoniis quæ ipse adhibui, sive in aliis nequaquam dixisset Dominus : « Oportet impleri omnia quæ scripta » sunt in Lege Moysi, et Prophetis et Psalmis de me [7] : » ac deinde aperto eorum sensu ut intelligerent Scripturas, doceret ea ipsa quæ de illo scripta sunt in Lege et Prophetis, et Psalmis, eo modo ut diceret : « Quoniam sic scrip» tum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere tertia » die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissio» nem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jeru» salem. » Non ego potuerim in Lege, et Prophetis, et Psalmis hæc scripta cognoscere : ibi tamen hoc esse scriptum

[1] Luc. XXIV, 46. — [2] Psal. LVI, 5. — [3] Id. CVII, 6, et LVI, 6. — [4] Id. XLIX, 31. — [5] Matth. IX, 13. — [6] Psal. XLIX, 2. — [7] Luc. XXIV, 44.

ille dicit, quia Veritas est. Sed etsi hæc ibi scripta esse non diceret, procul dubio sufficeret Christianis quod Christus ipse dixisset, « oportere prædicari in nomine suo pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. » Sed dubitantes Discipulos suos quamvis conspecto et contrectato ejus corpore, majore documento Scripturarum voluit confirmare, quam quod se ipse visibilem atque palpabilem mortalium sensibus admovebat. Teneamus ergo Ecclesiam ex ore Domini designatam, unde cœptura, et quousque perventura esset; cœptura scilicet ab Jerusalem, et perventura in omnes gentes.

XXVI. Hic quam quisquis dixerit, Jerusalem non illam visibilem civitatem intelligendam, sed figurate positam, ut spiritaliter accipiatur tota Ecclesia æterna in cœlis, et ex parte in terris peregrina : potest dicere etiam illud figurate dictum : « Quia oportebat Christum pati, et resurgere tertia die[2]. » Quod quisquis dixerit, nec quoquo modo Christus habendus est. Sicut ergo illud proprie positum est, ita et quod adjunctum est de omnium gentium Ecclesia incipiente ab Jerusalem. Exposuit enim Dominus hæc de se dicta esse in Lege, et Prophetis, et Psalmis : et utique ipsa expositio non potuit esse figurata; alioquin non esset expositio. Deinde cum Jerusalem figurate posita et spiritaliter intellecta universam Ecclesiam significet, quomodo universa Ecclesia incipit ab universa Ecclesia, tanquam Jerusalem incipiat ab Jerusalem? Manifestum est ergo proprie positum de illa civitate, unde etiam cœpisse probatur Ecclesia, etiam atque etiam ipso manifestante, et nullam insidiarum latebram calliditati hæretice relinquente. Sic enim sequitur et dicit : « Et vos horum testes, et ego mitto promissionem meam super vos. Vos autem sedete in civitate quoad usque induamini virtute ex alto. »

In qua utique civitate sedere eos jussit quoad usque induerentur virtute ex alto, id est, Spiritu sancto, quem se missurum esse promiserat, ab ea civitate cœpturam prædixit Ecclesiam. Si autem non eam putant esse Jerusalem, audiant quod sequitur : « Produxit autem illos usque Bethaniam, et levavit manus suas, et benedixit illos. » Et factum est cum benedixisset illos, discessit ab eis. Et ipsi » reversi sunt cum gaudio magno in Jerusalem, et fuerunt » semper in templo laudantes Deum. » Ecce ubi ostenditur illa civitas, in qua eos sedere jussit, donec induerentur virtute ex alto.

XXVII. Et hic quidem quot diebus cum eis fuerit, posteaquam se vivum post passionem suam oculis eorum et manibus demonstravit, prætermissum est : non autem tacetur in Actibus Apostolorum, ubi rursus eadem manifestatione verborum Dominicorum futura per orbem terrarum prænuntiatur Ecclesia : ubi nullus omnino dubitare permittatur, nisi qui de sanctarum Scripturarum fide dubitat, illam esse Jerusalem visibilem civitatem, unde cœpit Ecclesia post Domini Jesu Christi resurrectionem et ascensionem : nec aliud eum voluisse ostendere, nisi hujus terræ loca, unde illi daret initium, et quomodo eam per cuncta inde diffunderet. Sic enim scriptum est in Actibus Apostolorum : « Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cœpit Jesus facere et docere usque » in diem, quo Apostolos elegit per Spiritum sanctum, mandans eis prædicare Evangelium : quibus et manifestavit se » ipsum post passionem suam in multis signis, per dies quadraginta apparens eis, et disputans de regno Dei. Et cum » conversaretur cum eis, præcepit eis ne discederent ab » Jerosolymis, sed expectarent promissionem ejus, quam » audistis, inquit, ex ore meo. Quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem Spiritu sancto baptizabimini, quem

» et accepturi estis non post multos hos dies. At illi quidem » convenientes interrogabant eum, dicentes : Domine, si in » tempore hoc restitues regnum Israël? Quibus respondens » dixit : Non est vestrum scire tempora vel momenta, quæ » Pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem » Spiritus sancti supervenientem in vos, et eritis mihi testes » in Jerusalem, et in tota Judæa, et Samaria, et usque in » totam terram[1]. » Ecce et hic manifestatum est unde cœptura, et quo usque perventura esset Ecclesia.

XXVIII. Quid ad hæc dicunt qui Christianos se superbissime dicunt, et Christo apertissime contradicunt? Nos hanc Ecclesiam tenemus, contra istas divinas voces nullas humanas criminationes admittimus. Movet enim nos plurimum, quod Dominus noster, cui non credere sacrilegum et impium est, novissimis verbis suis, quæ habuit in terra, hæc primitivæ Ecclesiæ documenta salubria et novissima dereliquit. His enim dictis mox ascendit in cœlum : præmunire voluit aures nostras adversus eos, quos procedentibus temporibus exurrecturos esse prædixerat, et dicturos : « Ecce hic est Christus, ecce illic[2]. » Quibus ne crederemus admonuit. Nec ulla nobis excusatio est, si crediderimus contra vocem pastoris, tam claram, tam apertam, tam manifestam, ut nemo vel obtusus et tardus corde possit dicere. Non intellexi. Quis enim non intelligat : » Sic oportebat Christum pati, et resurgere tertia die, et » prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem » peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem[3]? » Quis non intelligat, « Eritis mihi testes in Je» rusalem, et in tota Judæa, et Samaria, et usque in to» tam terram? His dictis, elevatus est, et nubes suscepit » eum, et viderunt eum euntem in cœlum[4]. » Quid hoc est rogo? Cum verba novissima hominis morientis audiun-

[1] Act. I, 1-10. — [2] Matth. XXIV, 23. — [3] Luc. XXIV, 46. — [4] Act. I, 8.

tur ituri ad inferos, nemo eum dicit esse mentitum, et impius judicatur hæres, qui forte illa contempserit : quomodo ergo effugiemus iram Dei, si vel non credentes, vel contemnentes repulerimus verba novissima, et unici Filii Dei, et nostri Domini ac Salvatoris, et ituri in cœlum, et inde prospecturi quis ea negligat, quis observet ; et inde venturi, ut de omnibus judicet? Habeo manifestissimam vocem pastoris mei, commendantis mihi et sine ullis ambagibus exprimentis Ecclesiam : mihi imputabo si ab ejus grege, quod est ipsa Ecclesia, per verba hominum seduci atque aberrare voluero ; cum me præsertim admonuerit dicens : « Quæ sunt oves meæ, vocem meam au» diunt, et sequuntur me [1]. » Ecce vox ejus clara et aperta : hac audita qui eum non sequitur, quomodo se ovem ejus dicere audebit? Nemo mihi dicat, O quid dixit Donatus, o quid dixit Parmenianus, aut Pontius, aut quilibet illorum. Quia nec catholicis episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, ut contra canonicas Dei Scripturas aliquid sentiant. Sed si custodito unitatis et charitatis vinculo in hoc incidunt, fiet in eis quod Apostolus ait : « Et si quid aliter sapitis, hoc quoque » Deus vobis revelabit [2]. » Jam vero istæ divinæ voces de universa Ecclesia, ita manifestæ sunt, ut contra eas nisi hæretici animosa perversitate et cæco furore latrare non possint.

XXIX. Sed prædictam demonstravimus Ecclesiam in verbo Dei sponso ejus, sive per Legem, et Prophetas, et Psalmos, sive per os proprium, ab Jerusalem cœpturam, et perventuram usque ad terminos orbis terræ, quomodo autem cœperit ab Jerusalem, et in omnes gentes inde diffusa fructificet, in eodem verbo Dei etiam per Apostolos demonstratur, sicut scriptum est in Actibus Apostolorum,

[1] Joan. x, 27. — [2] Philip. III, 15.

quod jam commemoravi dixisse Dominum : « Eritis mihi
» testes in Jerusalem, et in tota Judæa, et Samaria, et
» usque in totam terram. » Deinde sequitur : « Hæc cum
» dixisset, videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit
» eum ab oculis eorum. Et cum intuerentur in cœlum
» euntem illum, ecce duo viri astiterunt illis in veste
» candida, qui et dixerunt : Viri Galilæi, quid statis respi-
» cientes in cœlum? Iste Jesus qui assumptus est a vobis in
» cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem
» in cœlum. Tunc reversi sunt in Jerusalem a monte qui
» vocatur Elæon, qui est juxta Jerosolymam sabbati ha-
» bens iter. Et cum introissent, ascenderunt in supe-
» riora, ubi erant inhabitantes, Petrus et Joannes, Jaco-
» bus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomæus et
» Matthæus, Jacobus Alphæi, et Simon Zelotes, et Judas
» Jacobi. Hi omnes erant asservientes unanimes orationi
» cum mulieribus et Maria, quæ fuit mater Jesu, et fra-
» tribus ejus. In his autem diebus surgens Petrus in medio
» discipulorum, dixit, erat autem turba hominum circi-
» ter centum-viginti. » Deinde narratur, Petro faciente
sermonem, quemadmodum Mathias in locum Judæ tradi-
toris Domini subrogatus sit. Et post ejus ordinationem se-
quitur Scriptura dicens : « Et cum complerentur dies
» Pentecostes, erant omnes simul in unum : et factus est
» repente de cœlo sonus, velut decurrentis spiritus vehe-
» mentis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes ;
» et visæ sunt illis distributæ linguæ velut ignis : conse-
» dit autem super unumquemque eorum, et repleti sunt
» omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis,
» prout Spiritus dabat pronuntiare illis. Erant autem in-
» habitantes in Jerusalem Judæi viri religiosi, ex omni
» gente quæ est sub cœlo. Cumque facta esset hæc vox,

[1] Act. I, 8-15.

» convenit multitudo, ac mente confusa est, quia audie-
» bat unusquisque eorum sua lingua loquentes eos. Stu-
» pebant autem et mirabantur ad invicem dicentes :
» Nonne omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quo-
» modo nos audivimus unusquisque propriam linguam,
» in qua nati sumus? Parthi, et Medi, et Elamitæ, et qui
» inhabitant Mesopotamiam Judæi, et Cappadociam,
» Pontum, et Asiam, Phrygiamque et Pamphyliam, Æ-
» gyptum, et partes Lybiæ, quæ sunt ad Cyrenen, et
» qui advenerant Romani, Judæique, et advenæ, Creten-
» ses, et Arabes audiebant loquentes illos suis linguis
» magnalia Dei. Stupebant autem et hæsitabant ad invi-
» cem dicentes : Quidnam vult hoc esse? Alii vero irride-
» bant eos, dicentes : Quia musto repleti sunt isti. Stans
» vero Petrus cum undecim Discipulis, elevavit vocem
» suam, et locutus est dicens : Viri Judæi, et universi qui
» habitatis Jerusalem, hoc vobis notum sit : » et cætera,
quibus eos exhortabatur ad fidem. Quæ cum terminasset,
sequitur Scriptura ita narrans. « His igitur auditis, com-
» puncti sunt corde, dicentes ad Petrum et ad Apostolos :
» Quid faciemus, viri fratres? Ostendite nobis. Petrus
» autem dixit ad eos : Pœnitentiam agite, et baptizetur
» unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remis-
» sionem peccatorum, et accipietis gratiam Spiritus
» sancti. Vobis est enim promissio, et filiis vestris, et om-
» nibus qui longe sunt, quoscumque advocaverit Domi-
» nus Deus noster. Et aliis quidem verbis plurimis testifi-
» cabatur eis dicens : Salvamini a generatione prava hac.
» Illi vero recepto verbo hoc, crediderunt, et baptizati
» sunt. Et adjectæ sunt in illa die animæ circiter tria mi-
» lia [1]. » Ecce quemadmodum cœpta est ab Jerusalem,
inde itura Ecclesia per omnes linguas : quod etiam præsig-

[1] Act. II, 1 ad finem.

natum est in eis, qui ibidem constituti accepto Spiritu sancto linguis omnibus sunt locuti.

XXX. Jam per alias gentes quemadmodum ierit, quod etiam ipse Petrus prædixerat, ubi ait : « Vobis est pro- » missio et filiis vestris, et omnibus qui longe sunt, quos- » cumque advocaverit Dominus Deus noster : » deinceps videamus. Narrantur enim consequenter ea, quæ tunc gesta sunt Jerosolymis usque ad passionem Stephani diaconi : ubi etiam Saulus commemoratur consentiens occisioni ejus. Qua completa, ita deinde narratur : » Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, » quæ erat in Jerosolymis : omnesque dispersi sunt in re- » gionibus Judææ, et Samariæ, exceptis Apostolis, qui » remanserunt Jerosolymis [1]. » Videte quemadmodum deinceps impleatur, quod per ordinem Dominus dixerat : » Eritis mihi testes in Jerusalem, et in tota Judæa, et » Samaria, et usque in totam terram [2]. » Jam in Jerusalem factum erat : sequebatur in Judæa, et Samaria, propter quod illi dispersi sunt in regionibus Judææ, et Samariæ. Hoc enim de illis mox dicitur : « At illi qui dispersi » erant, transeuntes per civitates et castella, evangeliza- » bant verbum Dei [3]. » Quia vero ierant et Apostoli, audito quod recepisset Samaria verbum Dei, quando per impositionem manus eorum acceperunt Spiritum sanctum, ita dicitur de Petro et Joanne : « Petrus autem et Joan- » nes testificati verbum Domini, rediebant Jerosolymam, » multisque viris Samaritanorum evangelizabant tran- » seuntes [4]. » Deinde narratur de illo Eunucho, qui rediens ab Jerosolymis, a Philippo baptizatus est : et de ipso Philippo dicitur : « Angelus autem Domini rapuit » Philippum ab eo, et amplius non vidit eum Eunuchus. » Ibat autem via sua gaudens : Philippus autem inventus

[1] Act. VIII, 1. — [2] Id. I, 8. — [3] Id. VIII, 4. — [4] Ibid. 25.

» est venisse in Azotum. Unde revertens evangelizabat per » omnes civitates usque dum veniret in Cæsaream. » Sic ergo invenitur et per Judææ et Samariæ civitates prædicatum Evangelium. Restabat ergo ut prædicaretur ex ordine etiam per omnes gentes, sicut Dominus dixerat : » usque in totam terram. » Vocatur ergo Saulus de cœlo, fit ex persecutore prædicator, et dicit de illo Dominus ad Ananiam : « Vade, quoniam vas electionis est mihi, ut » portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et » filiis Israël magnificari. Ego enim monstrabo ei quanta » patietur propter nomen meum. » Jam itaque tenemus Ecclesiam in Jerusalem, et per totam Judæam, et Samariam. Unde apertissime paulo post dicitur : « Ecclesiæ » quidem per totam Judæam, et Galilæam, et Samariam » habebant pacem, instructæ et confirmatæ in timore » Domini, et consolatione sancti Spiritus replebantur. » Deinde paucis interpositis, venitur ad eum locum, ubi Cornelius centurio credidit, et cum suis baptizatus est, qui omnes gentiles erant incircumcisi. Quod antequam fieret, Petrus vidit in assumptione mentis, cum oraret, cœlum apertum, et quatuor initiis ligatum vas quoddam tanquam linteum limpidum, in quo erat omne genus quadrupedum ac ferarum, et volucrum cœli. Et facta est vox : « Petre, » surge, macta, et manduca. Ait autem Petrus : Domine, » nunquam manducavi omne commune et immundum. » Et vox rursus ad eum, « Quæ Deus mundavit, tu com- » munia ne dixeris. » Quod autem per hoc visum gentes crediturae significatæ sint, non opus est ut conjiciamus : ipsequippe Apostolus hoc exponit in illo vase sibi demonstratum. Cum enim ingressus esset domum ubi erat Cornelius, et multi convenissent, dixit ad eos : « Vos melius » scitis, quomodo abominandum sit viro Judæo, jungi

[1] Act. IX, 15. — [2] Ibid. 31.

» aut accedere ad alienigenam; sed mihi Deus ostendit, » nullum communem aut inquinatum dicere hominem. » Ita exposuit illam vocem, quam de animalibus in illo linteo demonstratis audierat, « Quæ Deus mundavit, tu ne » communia dixeris. » Jam cui non appareat, illo vase significatum orbem terrarum, cum omnibus gentibus? Unde etiam quatuor initiis erat alligatum, propter notissimas quatuor partes, Orientem et Occidentem, Austrum et Aquilonem, quas sæpissime Scriptura commendat. Jam vero Paulus missus ad gentes, quæ loca circumierit disseminans verbum Dei, et natas confirmans Ecclesias, longum est commemorare. Cui Judæi cum restitissent Antiochiæ, ipse et Barnabas dixerunt ad eos : « Vobis oportebat primum » loqui verbum Dei, sed quoniam repulistis illud, et in» dignos vos judicastis vita æterna, ecce convertimur ad » gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus : Posui te lu» men gentibus, ut sis in salutem usque in extremum » terræ [1]. » Et sequitur dicens : « Audientes autem gentes, » perceperunt verbum Dei, et crediderunt quotquot erant » destinati in vitam æternam. » Ecce et hic commemoratum est testimonium ex propheta Isaïa, quod et nos posuimus, ut sit salus usque in extremum terræ [2].

XXXI. Ut ergo non commemorem gentes, quæ post Apostolorum tempora crediderunt, et accesserunt Ecclesiæ : illæ ipsæ solæ, quas in sanctis Litteris, in Actibus, in Epistolis Apostolorum, et in Apocalypsi Joannis invenimus, quas utrique amplectimur, et quibus utrique subdimur, dicant isti nobis quemadmodum Africana seditione perierint. Has enim accepimus, non ex conciliis contendentium episcoporum, non ex disputationibus novitiis, non ex forensibus vel municipalibus gestis; sed ex litteris sanctis canonicis. Antiochena Ecclesia, ubi primum ap-

[1] Act. XIII, 46-48. — [2] Isai. XLIX, 6.

pellati sunt discipuli Christiani [1], quomodo potuit Afrorum perire criminibus : Quis tam vehemens Africus tam longe potuit ablatam spargere pestilentiam, ubi nec nomina eorum per quos ortum est, vel de quibus ortum est hoc malum, nota esse potuerunt, Athenis, Iconio, Listris? Quis delevit Ecclesias apostolico labore fundatas? In extremis Epistolæ ad Romanos dicit idem Apostolus doctor gentium : « Audacius autem scripsi vobis ex parte, tan- » quam commemorans vos, propter gratiam quæ data est » mihi a Deo, ut minister sim Christi Jesu in gentibus » consecrans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium ac- » ceptabilis, sanctificata in Spiritu sancto. Habeo ergo » gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo quid- » quam eorum loqui, quorum non perfecerit Christus » per me in obedientiam gentium verbo et opere, in po- » testate signorum et prodigiorum, in virtute Spiritu » sancti, ita ut ego ab Jerusalem et in circuitu usque in » Illyricum repleverim Evangelium Christi [2]. » Quærite, Donatistæ, si nescitis, quærite ab Jerusalem per terrena itinera in circuitu usque in Illyricum quot mansiones sint : si tot Ecclesias computemus; dicite quemadmodum per Africanas contentiones perire potuerunt? Ad Corinthios, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses, ad Colossenses, vos solas Apostoli Epistolas in lectione, nos autem et Epistolas in lectione ac fide, et ipsas Ecclesias in communione retinemus. Jam vero Galatia non una Ecclesia est, sed in ea regione innumerabiles. Corinthios autem videte quemadmodum salutaverit : « Paulus Apos- » tolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus » frater, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, cum sanctis om- » nibus, qui sunt in univera Achaïa [3]. » Quot putatis esse Ecclessias in universa Achaïa? Fortasse ubi Achaïa sit,

[1] Act. xi, 26. — [2] Rom. xv, 15-19. — [3] 2 Cor. i, 1.

nescitis, et de tam incognita provincia tanta cæcitate judicatis, ut eam criminibus Afrorum periisse dicatis. Nonne plena sunt florentissimis Ecclesiis omnia loca, quæ Petrus nominavit, Pontus, Galatia, Cappadocia, Asia, Bithynia [1]? Quid Joannes quibus scripsit, Smyrnæ, Pergamo, Sardis, Tiathyræ, Philadelphiæ, Laodiciæ, quæ sunt Ecclesiæ [2]? Jam enim Ephesum commemoravimus. Dicat mihi aliquis vestrum, ubi sint, quantum ab invicem distent? Fortasse modo id quæritis, vel legendo vel audiendo cognoscere. Cognoscite ergo etiam quam longe ab Africa remotæ sunt, et dicite nobis, cur eas omnino vobis incognitas, et in Apostolicis litteris manifestatas tam sacrilega temeritate accusetis, et tanta dementia criminibus Afrorum periisse dicatis? Postremo quid de illis in sanctis canonicis Libris scriptum sit, scio : quid de illis vos dicatis, nescio. Certe sicut nos eas legimus Ecclesias Christi ex codicibus quos et vos veneramini : sic et vos ex codicibus quos et nos veneramur, quemadmodum perierint, legite nobis. An placet vobis, ut contra Ecclesias, quæ membra sunt unius Ecclesiæ toto orbe diffusæ, quas nobis per Scripturas suas Spiritus sanctus commendavit et tradidit, undelibet prolata quælibet hominum maledicta credamus? Hoc quidem vobis placet, sed nobis non placet. Quibus autem justius placeat, et vos videtis; sed victi animositate, non vultis vinci veritate. Ecce sunt Scripturæ Dei, ecce sunt in eis Ecclesiæ, et universali totius orbis nomine, et nominatim designatæ et expressæ : quid majores vestri collegis suis objecerint, nescierunt; quales ea causa judices habuerit, nescierunt; quomodo ergo perierunt? Ecce sunt Scripturæ quibus credo, ecce sunt Ecclesiæ quibus communico : ubi tibi lego nomina earum, ibi mihi lege crimina earum.

[1] I Petr. I, I. — [2] Apoc. I, II.

XXXII. Si autem aliunde clamas vel recitas, nos post vocem pastoris nostri, per ora Prophetarum, per os proprium, per ora Evangelistarum nobis apertissime declaratam, voces vestras non admittimus, non credimus, non accipimus. « Quæ sunt oves meæ, inquit pastor cœlestis, » vocem meam audiunt, et sequuntur me [1]. » Vox ejus de Ecclesia non est obscura. Quisquis ab ejus grege errare non vult, hunc audiat, hunc sequatur. Fidelissimus dispensator ejus doctor gentium in fide et veritate, quia ipse in eo loquebatur, hæc dicit : « Miror quod sic tam cito » transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi in » aliud Evangelium, quod non est aliud, nisi aliqui sunt » conturbantes vos, et volentes convertere Evangelium » Christi. Sed licet si nos, aut Angelus de cœlo vobis » evangelizaverit præter quam quod evangelizavimus vo» bis, anathema sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum » dico, si quis vobis evangelizaverit præter quam quod » accepistis, anathema sit [2]. » Evangelizata est nobis Ecclesia per totum orbem terrarum futura. Hoc in Lege, et Prophetis, et Psalmis esse prænuntiatum ipse Dominus testificatus est, qui eam cœpturam ab Jerusalem et per omnes gentes permanaturam esse prædixit [3], testes sibi futuros in Jerusalem, et in tota Judæa, et Samaria, et usque in totam terram, cum jam in cœlum ascenderet, prænuntiavit [4]. Hæc verba facta secuta sunt. Quomodo cœptum sit ab Jerusalem, et deinde processum in Judæam, et Samariam, et inde in totam terram, ubi adhuc crescit Ecclesia, donec usque in finem etiam reliquas gentes, ubi adhuc non est, obtineat, Scripturis sanctis testibus consequenter ostenditur : quisquis aliud evangelizaverit, anathema sit. Aliud antem evangelizat, qui periisse dicit de cætero mundo Ecclesiam, et in parte Donati in sola

[1] Joann. x, 27. — [2] Gal. I, 6-8. — [3] Luc. xxiv, 44. — [4] Act. I, 8.

Africa remansisse dicit. Ergo anathema sit. Aut legat mihi hoc in Scripturis sanctis, et non sit anathema.

XXXIII. « Lego, inquit : Nam Enoch unus inter omnes homines placuit Deo, et translatus est : et postea » toto mundo aquarum inundatione deleto, solus Noë cum » conjuge et filiis et nuribus suis in arca meruit liberari [1]. » Adjungunt etiam de « Loth, quod solus cum » filiabus de Sodomis liberatus sit [2]. » De ipso quoque « Abraham, Isaac, et Jacob, quod pauci fuerint Deo placentes [3] in terra idolis et dæmonibus dedita. Postremo » jam multiplicato populo Israël, jam temporibus regum » in terra promissionis, quæ fuerat omnibus duodecim » tribubus distributa, commemorant decem tribus divisas, » et traditas servo Salomonis [4] : duas autem remansisse » filio Salomonis ad regnum, quod erat Jerusalem. Sic et » nunc, inquiunt, totus mundus apostatavit, nos autem » tanquam duæ illæ tribus in templo Dei, hoc est, in Ecclesia remansimus. Dominum etiam Jesum Christum » cum plurimi Discipuli sequerentur, septuaginta duobus » apostatantibus, soli cum illo duodecim remanserunt. » His atque hujusmodi exemplis hæretici suam paucitatem commendare conantur, et in sanctis Ecclesiæ multitudinem toto orbe diffusam blasphemare non cessant. Sed quæro ab eis, si (quod absit) nollem credere vera esse ista ipsa quæ ab eis commemorantur exempla, unde me convincerent? Nonne de Scripturis sanctis, ubi leguntur tanta manifestatione, ut quisquis illas Litteras in fidem recepit, non possit nisi et ista verissima confiteri? Porro si hæc exempla ideo cogerer credere vera esse, quia ibi scripta sunt, ubi non possem dicere falsa esse quæ scripta sunt, cur non et ipsi de Ecclesia toto orbe diffusa eisdem Scripturis credunt? Ecce nos omnia illa credimus; credant

[1] Gen. v, 24. — [2] Id. vii, 1. — [3] Id. xix, 12. — [4] 3 Reg. xi, 11.

et ipsi quod ait Dominus : « Prædicari in nomine suo pœ-
» nitentiam, et remissionem peccatorum per omnes gentes, » incipientibus ab Jerusalem[1]. » Credant quod ascensurus in cœlum novissime dixit : « Eritis mihi testes in Jerusa- » lem, et in tota Judæa, et Samaria, et usque in totam » terram[2]. » Et illa, et ista vera esse credantur, et nulla inter nos contentio remanebit ; quia nec illis veris ista, nec istis veris illa impediuntur. Et « ista, inquiunt, credimus, et » completa esse confitemur ; sed postea orbis terrarum » apostatavit, et sola remansit Donati communio. » Hoc nobis legant, sicut legunt de Enoch, de Noë, et de Abraham, Isaac, et Jacob, et de illis duabus tribubus, quæ decem separatis reliquæ factæ sunt, et de duodecim Apostolis, qui cæteris apostatantibus remanserunt ; et hoc similiter legant, et nihil resistimus. Si autem non ea de Scripturis sanctis legunt, sed suis contentionibus persuadere conantur : credo illa quæ in Scripturis sanctis leguntur, non credo ista quæ ab hæreticis vanis dicuntur. Sed quia se duabus illis tribubus, quæ cum Salomonis filio remanserunt, comparandos putant, legant, et eos hoc elegisse pœnitebit. Sic enim commemoratur in Scripturis ipsi duo populi. Pars quæ erat ad Jerusalem Juda nominatur : illa vero alia quæ cum servo Salomonis in ampliore numero segregata est, Israël vocatur. Legant quæ dicant Prophetæ de utrisque quemadmodum pejorem dicant Judam quam Israël, ita ut justificatam dicant aversatricem Israël peccatis prævaricatricis Juda [3] : id est, tam gravia esse peccata hujus, ut in ejus comparatione illa justa dicenda sit. Nec hujus tamen, nec illius peccata obfuerunt aliquid justis, qui et hic et illic fuisse inveniuntur. Nam et in illa parte, quam pro exemplo perditionis ponunt, id est, in Israël, fuerunt sancti Prophetæ. Ibi erat ille memorabilis Elias,

[1] Luc. XXIV, 47. — [2] Act. I, 8. — [3] Ezech. XVI, 61.

ut de aliis taceam, cui etiam dictum est : « Reliqui mihi » septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante » Baal [1]. Ideo nequaquam pars illa populi, tanquam hæresis fuisse deputanda est. Deus enim easdem tribus jusserat separari, non ut religio, sed ut regnum divideretur, et hoc modo vindicaretur in regnum Juda. Deus autem nunquam jubet schisma vel hæresim fieri. Neque enim quia et in orbe terrarum plerumque regna dividuntur, ideo et unitas christiana dividitur, cum in utraque parte catholica inveniatur Ecclesia.

XXXIV. Hoc ideo de Juda et Israël commemorandum arbitratus sum, maxime ut admoneantur isti, non obesse justis in medio impiorum constitutis, quidquid in ipsos populos propter impiorum multitudinem dicitur : ut desinant colligere testimonia, quæcumque sive per Prophetas, sive per os Domini, sive per Evangelistas in zizania vel paleam orbis terrarum dicta inveniuntur. Plerumque enim sermo divinus impias turbas Ecclesiæ, quæ nec in Ecclesia deputantur, tamen propter sacramenta, quæ cum sanctis communiter habent, quia inest in eis quædam forma pietatis, cujus virtutem negant, sicut ait Apostolus : « Habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abne» gantes [2] : » sic redarguit tanquam omnes tales sint, et nullus bonus omnino remanserit. Inde quippe admonemur, in suo quodam numero eos dici omnes, id est, omnes filios gehennæ, quo eos Deus pertinere præscivit. Isti ergo vel imperite, vel fallaciter agentes, colligunt de Scripturis talia, quæ vel in malos bonis usque in finem permixtos, vel de vastatione prioris populi Judæorum dicta reperiuntur : et volunt ea detorquere in Ecclesiam Dei, ut tanquam defecisse ac periisse de toto orbe videatur. Desinant ergo talia proferre, si respondere huic Epistolæ volunt. Neque

[1] 3 Reg. XIX, 18. — [2] 2 Tim. III, 5.

enim nos ita dicimus per totum orbem diffundi Ecclesiam, ut in sacramentis ejus solos bonos esse dicamus, ac non etiam malos, et eos etiam multo plures, ut in eorum comparatione pauci sint, cum per se ipsos ingentem numerum faciant.

XXXV. Habemus innumerabilia testimonia, et de commixtione malorum cum bonis in eadem communione sacramenti ; sicut Judas ab initio malus inter bonos undecim conversatus est : et de bonorum paucitate, propter malorum plurium comparationem ; et rursus de bonorum multitudine per se ipsam considerata. Ex quibus, ne longum faciam, pauca commemoro. Est in Canticis canticorum, quod de sancta Ecclesia dictum omnis Christianus agnoscit : « Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima » mea in medio filiarum [1]. » Unde appellat spinas, nisi propter malignitatem morum? Et easdem unde filias, nisi propter communionem sacramentorum ? Videt etiam hic Ezechiel signatos quosdam, ne cum malis pariter interirent, de quibus ei dicitur : « Qui gemunt et mœrent pec» cata et iniquitates populi mei, quæ fiunt in medio eorum[2].» Populum suum non diceret, quem solis illis illæsis perire mox jubet, nisi eum populum qui ejus sacramenta gestabat. Dicit et Dominus de superseminatis zizaniis, « Sinite utraque crescere usque ad messem [3] : » id est, triticum et zizania. Et ipse interpretatur messem, finem esse sæculi ; agrum vero, ubi utrumque seminatum est, mundum esse. Oportet itaque usque in finem sæculi crescere utrumque per mundum. Unde jam non permittuntur isti suspicari, aut asserere quod dicunt, omnes bonos defecisse de mundo, ut in sola parte Donati remanerent. Conantur enim contra apertissimam sententiam Domini dicentis : « Ager est hic mundus : et, Sinite utraque cres-

[1] Cant. II, 2. — [2] Ezech. IX, 4. — [3] Matth. XIII, 30.

cere usque ad messem : et, Messis est finis sæculi. Est alia similitudo apertissima de commixtione malorum et bonorum intra eamdem sacramentorum communionem et connexionem, quam Dominus ipse et ponit, et exponit. « Si» mile est, inquit, regnum cœlorum sagenæ missæ in » mare, quæ congregat omnia genera piscium. Cum autem » esset impleta, eduxerunt eam ad littus, et sedentes ele» gerunt optimos in vasa sua, malos autem foras mise» runt. Sic erit in consummatione sæculi : exient Angeli, » et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos » in caminum ignis : ibi erit fletus et stridor dentium [1]. » Nulla ergo malorum commixtio terret bonos, ut propterea velint tanquam retia rumpere, et a congregatione unitatis exire, ne homines non pertinentes ad regnum cœlorum in sacramentorum consortio patiantur : quandoquidem cum ad littus, id est, ad finem sæculi ventum fuerit, fiet debita separatio, non humana temeritate, sed divino judicio.

XXXVI. De paucitate autem bonorum ipse Dominus apertissime dicit : « Intrate per angustam portam : quam » lata et spatiosa via est, quæ ducit ad interitum, et multi » sunt qui pergunt per illam. Quam angusta porta et » arcta via quæ ducit ad vitam ; et pauci sunt qui ingre» diuntur per illam [2]. » Istos paucos Donistatæ se putant esse, et ideo dicunt periisse orbem terrarum, se autem in hac paucitate, quam laudavit Dominus, remansisse. Qui quando comparantur cum eis, longe pauciores Rogatistas aut Maximianistas objicimus, qui se ab eis separaverunt, si existimant sibi de paucitate esse gloriandum. Verumtamen hanc paucitatem in comparatione multitudinis malorum, esse a Domino commendatam ; multitudinem autem bonorum, cum per se ipsam consideratur, non tacuisse Scripturas, legant, et videant quam plura testimonia re-

[1] Matth. XIII, 47-49. — [2] Id. VII, 13-15.

periantur. Unde enim ipsum semen Abrahæ [1], sicut stellæ cœli et sicut arena maris promittitur [2], nisi propter innumeram multitudinem ? Cum dicat Apostolus ideo dictum esse : « In Isaac vocabitur tibi semen, quia non filii carnis, » sed filii promissionis deputantur in semen [3] ? » Unde : « Multi filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum [4]?» Unde : « Multi ab Oriente et Occidente venient, et recum» bent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum, » filii autem regni ibunt in tenebras exteriores [5] : hoc est, impii Judæi ? Unde dicit Apostolus : « Ut mundaret nos » sibi populum abundantem, æmulatorem bonorum ope» rum [6] ? Unde Apocalypsis millia millium dicit esse sanctorum Ecclesiæ filiorum [7] ? Ecce ipsi dicuntur multi, qui dicuntur et pauci. Quare, nisi multi per se ipsos considerati, pauci autem in comparatione iniquorum ?

XXXVII. « De nobis, inquiunt, dictum est : Erunt primi qui erant novissimi. Ad Africam enim Evangelium postmodum nusquam venit : et ideo nusquam Litterarum apostolicarum scriptum est Africam credidisse. De Orientalibus autem et cæteris gentibus, quæ in sanctis Libris commemorantur fidem recepisse christianam, dictum est, « Erunt » novissimi qui erant primi, quia recessuri erant a fide [8].» Nonne ista est hæreticorum cavenda calliditas, volentium convertere verba Dei a veritate propter quam dicta sunt, ad perversitatem in qua ipsi sunt ? Cur enim hoc non potius de Judæis intelligimus, qui novissimi facti sunt cum fuissent primi ; et de christianis ex gentibus, qui primi facti sunt cum fuissent novissimi ? Quem intellectum si aliquo certiore documento probare non possem, sufficere debuit bene judicanti auditori, quod invenerim exitum in his verbis, unde istos appareat nihil pro se attulisse tanquam

[1] Gen. xv, 5. — [2] Id. xxii, 17. — [3] Rom. ix, 7. — [4] Isaï. liv, 1. — [5] Matth. viii, 11. — [6] Tit. ii, 14. — [7] Apoc. v, 11. — [8] Matth. xx, 16-18.

certum, ut dubitari non possit. Quia etsi non essent Judæi et Gentes, de quibus hoc dictum intelligerem, nonnullæ barbaræ nationes etiam post Africam crediderunt ; unde certum sit, Africam in ordine credendi non esse novissimam. Huc accedit, quod ipse Dominus de quibus hoc dixit, exposuit, et ora calumniatorum oppilavit. Loquens enim Judæis, qui ei dicturi sunt : « In plateis nostris do» cuisti : Cum videritis, inquit, Abraham, et Isaac, et Ja» cob, et omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli » foras : et venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, » et Austro, et accumbent in regno Dei : et ecce sunt no» vissimi qui erant primi, et sunt primi qui erant novis» simi [1]. » Hic certe quid contradicatur, non invenitur.

XXXVIII. Item dicunt de « Apostasia orbis terrarum dictum esse quod ait Dominus, « Filius hominis veniens » putas inveniet fidem in terra [2] ? » Quod nos intelligimus dictum vel propter ipsam fidei perfectionem, quæ ita difficilis est in hominibus, ut in ipsis quoque admirabilibus sanctis, sicut in ipso Moyse, inveniatur aliquid, ubi trepidaverint, vel trepidare potuerint : vel propter illam iniquorum abundantium, et paucitatem bonorum, de qua satis diximus. Propterea enim tanquam dubitans hoc Dominus dixit. Neque enim ait, Veniens Filius hominis non inveniet fidem in terra : sed, « Putas inveniet fidem » in terra ? » Cui utique cuncta scienti et præscienti de aliqua re dubitare non convenit : sed illius dubitatio nostram dubitationem figuravit ; quia propter multa scandala circa finem sæculi pullulantia, hoc erat quandoque infirmitas humana dictura. Unde in Psalmis dicitur : « Dormi» tavit anima mea præ tædio, confirma me in verbis » tuis [3]. » Quare, « Dormitavit anima mea præ tædio, » nisi propter illud quod Dominus ait, « Quoniam abundavit

[1] Luc. XVIII, 8. — [2] Deut. XXXII, 51. — [3] Psal. CXVIII, 28.

» iniquitas, refrigescet charitas multorum [1] ? » Et quare, « Confirma me in verbis tuis, « nisi propter id quod sequitur, « Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus » erit? » Sunt ergo per totum mundum, in quibus quoniam abundat iniquitas, refrigescet charitas multorum : et sunt rursus per totum mundum, qui perseverando usque in finem salvi erunt : quia, « Sinite, inquit, utraque » crescere usque ad messem : » et, « Messis est finis sæ» culi, ager autem mundus [2]. » Cujus humanæ infirmitatis est etiam illa vox : « Salvum me fac, Domine, quoniam » defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis » hominum [3]. » Et inter hos tamen est unum cor, et una in Deum anima fidelium clamans, « Salvum me fac, Do» mine. » Quia enim sic unus est iste homo qui dicit, « Salvum me fac, Domine, » ut ex multis constet; paulo post in eodem Psalmo dicitur : « Propter miseriam inopum » et gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus. » Et rursus paulo post plurali numero dicitur : « Tu vero » servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æter» num. » Qua generatione, nisi de qua superius dictum est : « Defecit sanctus, et diminutæ sunt veritates a filiis » hominum? » Sed utrumque hoc genus per totum mundum usque in finem : quia « Sinite, inquit, utraque » crescere usque ad messem : » et, « Ager est mundus, » messis finis sæculi. » Ipse enim unus homo, quod est corpus Christi ex multis constans, tanquam Enoch Deo placens transferetur [4], et tanquam Loth de Sodomis [5], et tanquam Noë de diluvio liberabitur [6]. In ipso est miseria inopum et gemitus pauperum, quia ejus anima dormitat a tædio, cum se petit confirmari in verbis Dei. In eo autem Psalmo dicit unde sit ipsum tædium : « Tædium,

[1] Matth. xxiv, 12. — [2] Id.. xiii, 30. — [3] Psal. xi, 2. — [4] Gen. v, 24. — [5] Id. xix, 12. — [6] Id. vii, 1.

» inquit, detinuit me a peccatoribus relinquentibus legem » tuam [1]. » Ipse item clamat, cum eodem tædio cor ejus angitur : sed videant unde clamat. « A finibus terræ, » inquit, ad te exclamavi, dum angeretur cor meum. » Ipse persecutionem vere pro justitia patitur, non solum si tormentis corporalibus patiatur, hoc enim non semper; sed quod semper, quandiu transeat iniquitas, patitur, cruciatus videlicet cordis, cum eum tædium detinet a peccatoribus relinquentibus legem Dei. Neque enim nullam persecutionem Loth in Sodomis patiebatur [2], ubi tamen ei habitanti nullus per corporales pœnas molestus fuit, sed aspectu et auditu justus inhabitans animam justam iniquis aliorum factionibus cruciabat [3]. De hoc dicit Apostolus, « Sed et omnes qui volunt in Christo pie vivere per» secutionem patientur [4]. » De illis autem qui relinquunt legem Dei, (de quibus dicit idem ipsum corpus Christi, « Vidi insensatos, et tabescebam [5]) : « Mali autem, inquit, » et facinorosi proficient in pejus, ipsi errantes, et alios » in errorem mittentes [6]. » Sed utrumque hoc genus per totum mundum usque in finem : quia, « Sinite, inquit, « utraque crescere usque ad messem : ager autem est » mundus, messis finis sæculi [7]. »

XXXIX. Verumtamen istos miror non attendere quid dicant, cum velut pro se commemorant quod ait Dominus, « Filius hominis veniens putas inveniet fidem in » terra [8] ? » quasi Africa non sit terra. Si enim hoc ita dixit, tanquam omnino in nullis inventurus fidem, aut de quadam terra dixit, et incertum est de qua dixerit; aut de tota terra dixit, et non inveniunt quomodo et de Africa non dixerit. Sane videant, ne forte consequentibus ver-

[1] Psal. CXVIII, 28. — [2] Gen. XIX. — [3] 2 Petr. II, 7. — [4] 2 Tim. III, 12. — [5] Psal. CXVIII, 158. — [6] 2 Tim. XIII, 13. — [7] Matth. XIII, 30. — [8] Luc. XVIII, 8.

bis tales tetigerit quales isti sunt. Cum enim dixisset, « Filius hominis putas inveniet fidem in terra, » credo quia poterat quibusdam superbis hæreticis, qui in aliqua parte terrarum se ab orbis unitate separaverunt, ascendere in cor vana et inflata cogitatio, quod ipsi essent justi, deficientibus et pereuntibus a fide cæteris gentibus, per quas Ecclesiæ communio dilatatur ; continuo secutus Evangelista, « Dixit autem, inquit, et ad quosdam qui » sibi justi videbantur, et spernebant cæteros, similitudi- » nem istam [1]. » Et sequitur de illis duobus in templo orantibus, Pharisæo et Publicano : in quibus duobus figurantur superba gloriatio bonorum operum, et humilis confessio peccatorum. Desinant ergo isti, si respondere huic Epistolæ parant, ea testimonia commemorare, quæ nos cum ipsis commemoramus, vel in perditionem Judæorum, vel in zizania, sive paleam, sive malos pisces totius mundi. Et sicut nos manifestissimis testimoniis asseruimus Ecclesiam toto orbe diffusam, sic et ipsi manifestum aliquid proferant, unde ostendant esse prædictum, cæteris gentibus a fide Christi pereuntibus, solam Africam remansuram, et quocumque episcopi ex Africa mitterentur.

XL. « Scriptum est, inquiunt, in Canticis canticorum : « Sponsa, id est, Ecclesia dicente ad Sponsum, Annuntia » mihi quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in me- » ridie [2]. » Hoc est unicum testimonium quod pro se isti resonare arbitrantur, eo quod Africa in meridiana orbis parte sit constituta. Unde primum quæro, quomodo Christum interroget Ecclesia, ut annuntiet ei ubi sit Ecclesia : neque enim duæ, sed una est. Aut isti ostendant, quoniam non negant hæc verba Ecclesiam dicere Christo, quæ sit Ecclesia quæ interrogat, et quæ sit Ecclesia de qua interrogat. Quærit

[1] Luc. XVIII, 9. — [2] Cant. I, 6.

enim quo veniat ad sponsum suum, et dicit ei[1] : « Annuntia mihi quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie. » Adhuc enim ista Ecclesia est quæ loquitur et quærit, ubi sit Ecclesia in meridie. Neque enim interrogat, « Ubi pascis, ubi cubas, » et ei respondetur, « In meridie : » tanquam sponsus respondeat, In meridie pasco, in meridie cubo : sed omnia ista verba ad interrogationem pertinent, « Ubi pascis, ubi cubas in meridie? » Adhuc enim ipsa dicit, « Ne forte fiam sicut operta super greges sodalium tuorum. » Jam vero ille respondet, « Nisi cognoveris temetipsam, o decora inter mulieres, » et cætera. Non ergo his verbis ostenditur, in sola parte meridiana esse Ecclesiam : sed in aliis mundi partibus constituta, interrogat fortasse quid ad ejus communionem pertineat in meridie, id est, ubi sponsus ejus pascat et cubet in meridie; quia suos pascit, et in suis cubat. Veniunt enim quædam membra ejus, id est, boni fideles ex partibus transmarinis in Africam, et cum audierint hic esse partem Donati, timentes ne incidant in manus alicujus rebaptizatoris, invocant Christum orantes et dicentes, « Annuntia mihi quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie, » id est, qui sint meridies ubi tu pascis et cubas, id est, qui habent charitatem, et non dividunt unitatem. Et vide quid adjungat : « Ne forte fiam velut operta super greges sodalium tuorum : » id est, ne forte velut latens et incognita et non revelata, hoc est enim « operta fiam, » non super gregem tuum, sed « super greges sodalium tuorum, » qui cum primo tecum essent, extra colligere voluerunt, non tuum gregem, sed suos greges ; nec audierunt te dicentem : « Qui mecum non colligit, spargit[2] ; nec quod Petro dixisti, « Pasce oves

[1] Vide sermonem XLVI de Pastoribus, num. 35, et serm. CXXXVIII, n. 9. — [2] Matth. XII, 30.

» meas [1], » non tuas. Non est autem ista operta, quia non est sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt [2]. Et de illa dictum est, « Non » potest civitas abscondi super montem constituta. » Sed Donatistis velut operta est, qui audiunt tam lucida et manifesta testimonia, quæ illam toto orbe demonstrant; et malunt clausis oculis offendere in montem, quam in eum ascendere; qui cum esset lapis præcisus de monte sine manibus [3], crevit et factus est mons ingens, et implevit universam terram.

XLI. Potest et alio modo intelligi : « Ubi pascis, ubi » cubas in meridie. » Ipsius enim vox est in Psalmis ex persona Moysi famuli Dei, « Dexteram tuam notam fac » mihi, et eruditos corde in sapientia [4]. » In illis enim meridies dicitur, propter ingentem sapientiæ lucem, et ingentem charitatis ardorem. Unde quemdam cum exhortaretur Spiritus Dei ad bona opera per Prophetam, hoc illi etiam promittit : « Et tenebræ tuæ sicut meridies erunt [5]. » Sed si aliquis mundi locus intelligendus esset, quod dictum est « In meridie; » tamen ipsa verba, sicut dixi, quæ omnia unam faciunt interrogationem, nullo modo permitterent quemquam ad suum sensum istam detorquere sententiam. Et si tanquam quærenti ubi pasceret, et ubi cubaret, de terreno loco responderetur : « In meridie : » non continuo Africam accipere deberemus. Africa enim in parte quidem meridiana mundi est, sed ad Africum, non ad Austrum ubi vere meridies est. Ibi enim sol facit medium diem, sub qua cœli plaga potius Ægyptus invenitur. Si ergo sponsus ab sponsa tanquam de loco familiarius dilecto, et cubili quodam suo secreto interrogatus, responderet esse in meridie; multo probabilius Ecclesia catholica

[1] Joan. XXI, 17. — [2] Matth. V, 15. — [3] Dan. II, 35. — [4] Psal. LXXXIX, 12. — [5] Isai. LVIII, 10.

in his membris suis hoc agnosceret, quæ sunt in Ægypto in millibus servorum Dei, qui per eremum sancta societate vivunt, perfectionem præcepti Evangelici studentes tenere, quo dictum est : « Vis perfectus esse ? Vade, vende » omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesau- » rum in cœlis, et veni, sequere me[1] : » Quanto enim melius ibi secretius pascere, et cubare, id est, requiescere Filius Dei diceretur, quam in turbis inquietis furiosorum Circumcellionum, quod malum Africæ proprium est. Nam de Ægypto ita Isaïas prophetat : « Illo die erit altare Do- » mini in regione Ægyptiorum, et titulus ad fines eorum » Domino, et erit in signum in æternum Domino in re- » gione Ægyptiorum. Quoniam clamabunt ad Dominum » adversus eos, qui eis pressuram faciebant : et mittet illis » Dominus hominem, qui salvos eos faciet, judicans ser- » vabit eos. Et cognitus erit Dominus Ægyptiis : et time- » bunt Ægyptii Dominum in illo die, et facient sacrificia, » et vota promittent Domino, et reddent. Et feriet Do- » minus Ægyptios plaga, et sanabit eos sua misericordia, » et convertentur ad Dominum, et exaudiet eos, et sanabit » eos[2]. » Quid ad hæc dicunt ? Quare non communicant Ecclesiæ, quæ prædicta est, Ægyptiorum ? Aut si præfiguratione prophetica Ægyptus mundum significat, quare non communicant Ecclesiæ orbis terrarum ?

XLII. Proinde perscrutentur Scripturas, et contra tam multa testimonia, quibus ostenditur Ecclesia Christi toto terrarum orbe diffundi, vel unum proferant tam certum et tam manifestum quam illa sunt, quo demonstrent Ecclesiam Christi periisse de cætera gentibus, et in sola Africa remansisse, tanquam ab alio initio, non ab Jerusalem, sed a Carthagine, ubi primo episcopum contra episcopum levaverunt. Si autem velimus intelligere Donatum principem

[1] Matth. XIX, 21. — [2] Isai. XIX, 19-22.

Tyri, quia Tyrus (1) Carthago cognominata est, quæ in eum per Ezechielem prophetantur? Ubi eum maxime designat, quod ei dicitur : « Ostendam tibi quia homo es et non » Deus [1]. » Isti enim de hujus magis quam de Dei nomine gloriantur. Et cum solus Deus sine peccato sit, et sacerdos ille qui interpellat pro nobis, quia et de ipso dictum est : « Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula [2] : » isti Donati imitatores ita sine peccato se volunt videri, ut etiam justificatores hominum se asserant, et suum oleum quod non sit oleum peccatoris. Merito dicitur principi Tyri : « Dixisti, Deus sum : es autem homo, et non Deus [3]. » Cur etiam dicitur : « Numquid tu melior quam Daniel [4] ? » Confitetur enim Daniel peccata sua, et peccata populi sui [5] : isti autem pertinentes ad principem Tyri, ideo se dicunt orantes audiri pro peccatis populi, quia ipsi sine peccato sunt. Merito dicitur principi Tyri : « Numquid tu melior » quam Daniel ? » Ecce nos possumus invenire aliquid proprium, et hoc malum maximum a capite Africæ, id est, Carthagine exortum. Norunt enim homines quam congruenter Tyrus pro Carthagine accipitur, et tamen non agimus talibus ; fortassis enim aliquid aliud significet Tyrus : quanto magis meridies, cum et ipsa verba ad alium cogant intellectum ?

XLIII. Sed quam non permittantur saltem quærere aliquid quo probent esse prædictum, deficientibus a fide christiana cæteris gentibus, in sola Africa Ecclesiam remansuram : attendant illud quod sæpe commemoravi : « Utraque crescere usque ad messem, et agrum esse mun- » dum, messem finem sæculi, » non nobis, sed ipso Domino interpretante parabolam. Est et aliud evidentissimum, quod eis omnino auferat laborem quærendi unde

[1] Ezech. XXVIII, 9. — [2] Rom. IX, 5. — [3] Psal. CXL, 5. — [4] Ezech. XXVIII, 3. —Dan. IX, 20. [5]

probent Ecclesiam mundo perdito ad solos Afros redactam. Potest enim aliquid esse, et non inveniri: non esse autem, et inveniri, non potest. Desinant ergo quærere quod invenire non poterunt, non quia occultum est, sed quia non est. Sunt enim adhuc nonnullæ gentes, in quibus nondum est Evangelium prædicatum: necesse est autem impleri omnia, quæ de Christo et Ecclesia prædicta sunt: oportet ergo et in eis prædicari. Quomodo ergo isti dicunt jam esse completum quod Dominus ait: « Prædicari in nomine » ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes » gentes, incipientibus ab Jerusalem [1]: » sed postea cæteris deficientibus, solam Christo Africam remansisse; cum adhuc illud implendum sit, nondum impletum sit? Cum autem impletum fuerit, veniet finis. Sic enim Dominus ait: « Et prædicabitur hoc Evangelium regni in uni- » verso orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc » veniet finis [2]. » Quomodo ergo, cum adimpleta esset fides omnium gentium, tunc perditio gentium, excepta Africa, consecuta est? Quandoquidem ipsa fides omnium gentium nondum adimpleta est.

XLIV. Nisi forte hoc restat hominum insaniæ, ut dicant, non ex illis Ecclesiis, quæ fundatæ sunt per Apostolorum labores, adimpleri prædicationem Evangelii in omnibus gentibus, sed illis pereuntibus, earum reparationem ex Africa futuram per partem Donati, et residuarum gentium acquisitionem. Puto quod ipsi etiam rideant, cum hoc audiunt: et tamen nisi hoc dicant, quod erubescunt si dicant, non habent omnino quod dicant. Sed quid ad nos? Nemini invidemus. Hoc nobis legant de Scripturis sanctis, et credimus: hoc, inquam, nobis ex canone divinorum Librorum legant, tot civitates, quæ usque ad hodiernum diem baptismum per Apostolos sibi consignatum tenuerunt,

[1] Luc. XXIV, 47. — [2] Matth. XXIV, 14.

propter Afrorum sibi incognita crimina periisse a fide Christi, et denuo baptizandas esse a parte Donati, atque inde cæteris gentibus, quæ nondum audierunt, prædicandum Evangelium. Hoc nobis legant : quid morantur ? quid tergiversantur ? quid impediunt salutem gentium ? Legant hoc, et cum ipsa lectione novos Apostolos mittant ad tot gentes rebaptizandas et ad residuas baptizandas.

XLV. Sed plane videant, cum ad Colossenses venerint, quomodo ibi vel legant vel audiant ad eos Epistolam datam, ubi eis dicit Apostolus : « Gratias agimus Deo Patri » Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis deprecan» tes, audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectio» nem quam habetis in omnes sanctos, propter spem quæ » reposita est vobis in cœlis, quam ante audistis in verbo » veritatis Evangelii, quod pervenit in vos, sicut in omni » mundo est fructificans, et crescens, sicut et in vobis ex » qua die audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate [1].» Hæc enim verba conveniunt cum Evangelio, ubi dictum est : « Simile est regnum cœlorum homini seminanti bo» num semen in agro suo [2]. » Et postea exponitur ager esse hic mundus. Sicut enim hoc, ex quo seminatum est, crescere prædictum est usque ad messem : ita et Apostolus dicit : « In omni mundo fructificans et crescens, sicut » et in vobis ex qua die audistis. » Crescit autem usque in finem, quia usque ad messem. « Messis enim est finis sæ» culi. » Dicent ergo non solum Colossenses, ad quos data est, sed etiam cæteri omnes, apud quos legitur hæc Epistola, ubi per apostolicas Litteras constat bonum semen esse seminatum, et jam tunc crescere et fructificare cœpisse, quid nobis affertis novi ? Numquid iterum seminandum est bonum semen, quando ex quo seminatum est, crescit usque ad messem ? Si dicitis periisse in illis locis

[1] Coloss. I, 3-5. — [2] Matth. XIII, 24.

quod erat per Apostolos seminatum, et ideo esse rursus ex Africa seminandum, respondebitur : Legite nobis hoc ex divinis Oraculis : quod profecto legere non potestis, nisi prius ostenderitis falsum esse quod scriptum est, semen illic ante seminatum « crescere usque ad messem. » Et quia nullo pacto sibi divina eloquia contradicunt, nullo modo in eis invenietis, quod contra hoc tam manifestum recitare possitis. Restat ergo ut non ex divinis Libris, sed ex vobis ista dicatis. Proinde dignissime respondebitur : Anathema sitis. Tenent enim Ecclesiæ apostolico labore fundatæ, cum quanta cura sibi prædictum sit : « Si quis vobis evangelizaverit præterquam quod ac- » cepistis, anathema sit [1]. »

XLVI. Quoniam igitur in Scripturis sanctis Ecclesia manifeste cognoscitur, incipiens ab Jerusalem, et per alias gentes crescens, donec omnes occupet usque in finem sæculi, non autem sola frumenta, sed et purgamenta ejus commemorantur : prius correcti communicate frumentis, et tunc videbitis quid in zizania, vel paleam dicere debeatis. Alioquin et malos bonorum laudibus exornare, et bonos malorum criminibus accusare detestando errore cogimini. Nempe in manibus documenta gestamus, quibus probemus majores vestros, quorum schisma sectamini, et municipalibus gestis sanctos Libros ignibus tradidisse, et ecclesiasticis negare non potuisse, eosdemque inter judices fuisse illos, qui apud Carthaginem contra Cæcilianum et collegas ejus absentes sententias contulerunt. Nempe iidem leguntur gestis et municipalibus et ecclesiasticis traditores, qui postea proferuntur a vobis tanquam traditorum absentium damnatores. Nempe Nundinarius illius temporis diaconus vester, apud Zenophilum consularem omnes Lucillæ nundinas patefecit, quæ damnationem Cæciliani

[1] Gal. I, 9.

emit ab episcopis, qui ei factus fuerat inimicus, verum prædicans. Nempe ipsi postea Litteras ad Imperatorem Constantinum dederunt, datisque ab eo, sicut petiverant, disceptatoribus episcopis non consenserunt, eosdemque postmodum apud illum tanquam iniquos judices accusaverunt, et ab aliis sibi ad Arelatum datis ad ipsum Imperatorem appellaverunt, eodemque inter partes audiente calumniatores inventi atque damnati, in eadem furoris pertinacia permanserunt. Nempe vos ipsi, qui propterea dicitis christianam sanctitatem de tot gentibus, in quibus Apostoli eam fundatissimam reliquerunt, penitus esse deletam, quia communicaverunt eis, quos vestri majores septuaginta episcoporum concilio Carthaginiensi damnaverant, nonne illis, quos trecenti decem Bagaiensi concilio cum Maximiano damnastis, modo communicatis ? Nonne Prætextatus Assuritanus et in ipso concilio damnatus legitur, et gestis proconsularibus a vobis accusatus et oppugnatus ; et tamen in quo damnatus erat, honore susceptus, et in vestra communione defunctus est ? Nonne Felicianus Mustitanus eodem modo, in eadem causa, eodem concilio damnatus ab episcopis, accusatus apud judices, postea receptus a vobis, nunc vobiscum episcopus vivit ? Nonne illi, qui ab istis damnatis baptizati sunt, in eodem baptismo vobis modo communicant ? Sed videlicet tot Ecclesiæ transmarinæ Apostolico labore fundatæ, si communicaverint sacramenta cum eis, quos nec apud se accusatos ipsi damnarunt, et ab aliis postea purgatos et absolutos audierunt, amittunt salutem religionemque christianam : pars autem Donati et damnat quos voluerit, et in ipsa damnatione sacrilegia schismatis eorum sic exaggerat, ut illis quos vivos terra sorbuit, comparare non dubitet, et eis rursus cum voluerit, in eodem honore susceptis

[1] Num. xvi, 32.

communicat, et sancta atque integra perseverat. O regula juris Numidici, o privilegia Vagaïtana [1]. Et baptismus Christi exsufflatur in eis, qui eum in Ecclesiis apostolicis perceperunt, in eis autem quos « damnati sacrilegi, » sicut in Bagaitano concilio scriptum est, Prætextatus et Felicianus baptizaverunt, parcitur baptismo Christi; non quia baptismus Christi est, sed quia per eos datus est, qui a suis damnatoribus episcopi recedere, et ad suos damnatores episcopi redire meruerunt.

XLVII. Nempe hæc omnia, quæ jamdiu commemoro, regalibus litteris, et ecclesiasticis et municipalibus et proconsularibus gestis facta recitamus : tamen, o Donatistæ, si vos teneretis Ecclesiam toto orbe diffusam, quæ manifestissimis canonicarum Scripturarum testimoniis designata et expressa est, nihil adversus vos omnia ista valere deberent : quia neque vobis paleæ crimina præjudicarent, si vos in ea triticum essetis; nec si vos essetis palea, et vestra essent crimina, tritico Dominicæ segetis aliquid præjudicaretis, quod ita in agro Domini seminatum est, ut crescat usque ad messem; id est, quod ita in mundo seminatum est, ut crescat usque in finem sæculi. Eo ergo modo si forte, quod adhuc nobis nunquam probastis, adversus paleam nostram talia documenta gereretis, nos autem adversus vos tanta ista, quæ commemoravi, non haberemus : etiam sic nihil frumentis nostris toto orbe diffusis omnino præjudicaret quidquid in eorum paleam, quamvis verissimum, quamvis manifestissimum, quamvis probatissimum diceretis. Proinde removeantur omnes moratoriæ tergiversationes. Quidquid de peccatis hominum falsum objicitur, conveniatur conscientia, et non objiciatur. Quidquid de peccatis hominum etiam verum objicitur, et vel

[1] *Pro* Bagaitana. Vide lib. III contra Parmen. cap. 4, et lib. IV contra Crescon. cap. 25.

probari non potest, vel cum debuit probari, non potuit, non objiciatur. Quidquid de peccatis hominum et verum et probatum objicitur, nec tamen ad frumenta, quæ inter paleam latent, sed ad ipsam paleam, quæ in fine separabitur, pertinet, non objiciatur. Hæc enim et nos multo copiosius et probabilius objicere possumus, non ea inanitate qua illi, ut in eis causam nostram constituamus : sed ut eis ostendamus, non ideo nos nolle talibus fidere, quia non invenimus talia quæ dicamus, sed ne tempus rebus necessariis utile, in rebus non necessariis conteramus. Quod propterea illi faciunt, quia robusta et firma veritate subnixa documenta, quibus causam suam tueantur, invenire non possunt; et volunt videri aliquid dicere, dum tacere erubescunt, et inania loqui non erubescunt. Remotis ergo omnibus talibus Ecclesiam suam demonstrent, si possunt, non in sermonibus et rumoribus Afrorum, non in conciliis episcoporum suorum, non in litteris quorumlibet disputatorum, non in signis et prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini præparati et cauti redditi sumus : sed in præscripto legis, in Prophetarum prædictis, in Psalmorum cantibus, in ipsius unius Pastoris vocibus, in Evangelistarum prædicationibus et laboribus, hoc est, in omnibus canonicis sanctorum Librorum auctoritatibus. Nec ita, ut ea colligant et commemorent, quæ obscure vel imbigue, vel figurate dicta sunt, quæ quisque sicut voluerit, interpretetur secundum sensum suum. Talia enim recte intelligi exponique non possunt, nisi prius ea, quæ apertissime dicta sunt, firma fide teneantur.

XLVIII. Quisquis ergo huic Epistolæ respondere se præparat, ante denuntio, ne mihi dicat : Illi codices Dominicos ignibus tradiderunt, illi simulacris gentium sacrificaverunt, illi nobis iniquissimam persecutionem fecerunt, et vos eis in omnibus consensistis. Breviter enim respondeo,

quod sæpe respondi : Aut falsa dicitis, aut si vera sunt, non ad frumenta Christi, sed ad eorum paleam pertinent ista quæ dicitis. Non inde perit Ecclesia, quæ ultimo judicio ventilata, istorum omnium separatione purgabitur. Ego ipsam Ecclesiam requiro, ubi sit, quæ audiendo verba Christi et faciendo ædificat super petram [1], et audiendo et faciendo tolerat eos, qui audiendo et non faciendo ædificant super arenam : ubi sit triticum, quod inter zizania crescit usque ad messem [2]; non quid fecerint vel faciant ipsa zizania : ubi sit proxima Christi in medio filiarum malarum [3], sicut lilium in medio spinarum; non quid fecerint vel faciant ipsæ spinæ : ubi sint pisces boni [4], qui donec ad littus perveniant, tolerant pisces malos pariter irretitos; non quid fecerint vel quid faciant ipsi pisces mali.

XLIX. Omissis ergo istis morarum tendiculis ostendat Ecclesiam vel in sola Africa, perditis tot gentibus, retinendam, vel ex Africa in omnibus gentibus reparandam atque adimplendam : et sic ostendat, ut non dicat : Verum est, quia hoc ego dico, aut quia hoc dixit ille collega meus, aut illi collegæ mei, aut illi episcopi, vel clerici, vel laïci nostri; aut ideo verum est, quia illa et illa mirabilia fecit Donatus vel Pontius [5], vel quilibet alius, aut quia homines ad Memorias mortuorum nostrorum orant, et exaudiuntur, aut quia illa et illa ibi contingunt, aut quia ille frater noster, aut illa soror nostra tale visum vigilans vidit, vel tale visum dormiens somniavit. Removeantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum. Aut enim non sunt vera quæ dicuntur, aut si hæreticorum aliqua mira facta sunt, magis cavere debemus : quod cum dixisset Dominus quosdam futuros esse fallaces, qui nonnulla signa faciendo, etiam electos, si fieri posset,

[1] Matth. VII, 24. — [2] Id. XIII, 30. — [3] Cant. II, 2. — [4] Matth. XIII, 47. — [5] Confer Tract. XIII in Joan. n. 17.

fallerent, adjecit vehementer commendans, et ait : « Ecce » prædixi vobis [1]. » Unde et Apostolus admonens : « Spi» ritus, inquit, manifeste dicit, quia in novissimis tempo» ribus recedent quidam a fide, intendentes spiritibus se» ductoribus, et doctrinis dæmoniorum [2]. » Porro si aliquis in hæreticorum Memoriis orans exauditur, non pro merito loci, sed pro merito desiderii sui recipit sive bonum, sive malum. « Spiritus enim Domini, sicut scriptum est, re» plevit orbem terrarum [3]. » Et, « Auris zeli audit omnia. » Et multi irato Deo exaudiuntur : de qualibus dicit Apostolus : « Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis illo» rum [4]. » Et multis propitius Deus non tribuit quod volunt, ut quod utile est, tribuat. Unde idem Apostolus ait de stimulo carnis suæ, angelo Satanæ, quem sibi datum dicit, a quo colaphizaretur, ne magnitudine revelationum extolleretur. « Propter quod ter Dominum rogavi, ut au» ferret eum a me. Et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea, » nam virtus in infirmitate perficitur [5]. » Nonne legimus ab ipso Domino Deo nonnullos exauditos in excelsis montium Judææ, quæ tamen excelsa ita displicebant Deo, ut et reges qui ea non everterent, culparentur, et qui everterent, laudarentur? Unde intelligitur magis valere petentis affectum, quam petitionis locum. De visis autem fallacibus legant quæ scripta sunt, et quia ipse Satanas transfigurat se tanquam angelum lucis [6], et quia multos seduxerunt somnia sua [7]. Audiant etiam quæ narrent Pagani de templis et diis suis mirabiliter vel facta, vel visa : et tamen « Dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fe» cit [8]. » Exaudiuntur ergo multi et multis modis, non solum Christiani catholici, sed et Pagani, et Judæi, et hæretici, variis erroribus et superstitionibus dediti. Exau-

[1] Matth. xxiv, 25. — [2] 1 Tim. iv, 1. — [3] Sap. i, 7 et 10. — [4] Rom. i, 24. — [5] 2 Cor. xii, 7. — [6] Id. xi, 14. — [7] Eccli. xxxiv, 7. — [8] Psal. xcv, 5.

diuntur autem vel ab spiritibus seductoribus; qui tamen nihil faciunt, nisi permittantur Deo sublimiter atque ineffabiliter judicante quid cuique tribuendum sit : sive ab ipso Deo, vel ad pœnam malitiæ, vel ad solatium miseriæ, vel ad admonitionem quærendæ salutis æternæ. Ad ipsam vero salutem ac vitam æternam nemo pervenit, nisi qui habet caput Christum. Habere autem caput Christum nemo poterit, nisi qui in ejus corpore fuerit, quod est Ecclesia, quam sicut ipsum caput in Scripturis sanctis canonicis debemus agnoscere, non in variis hominum rumoribus, et opinionibus, et factis, et dictis, et visis inquirere.

L. Nemo mihi ergo hæc opponat, qui mihi respondere paratus est : quia nec ego dico ideo mihi esse credendum, communionem Donati non esse Ecclesiam Christi, quia quidam qui apud eos episcopi fuerunt, divina instrumenta ignibus tradidisse, gestis ecclesiasticis et municipalibus et judicialibus convincuntur; aut quia in judicio episcoporum, quod ab Imperatore petiverant, causam suam non obtinuerunt; aut quia provocantes ad ipsum Imperatorem, etiam ab ipso contrariam sibi sententiam meruerunt; aut quia tales sunt apud eos Circumcellionum principes; aut quia tanta mala committunt Circumcelliones; aut quia sunt apud eos qui se per abrupta præcipitent, vel concremandos ignibus inferant, quos ipsi sibimet accenderunt, aut trucidationem suam etiam invitis hominibus terrendo extorqueant, et tot spontaneas et furiosas mortes, ut colantur ab hominibus, appetant; aut quod ad eorum sepulcra ebriosi greges vagorum et vagarum permixta nequitia die noctuque se vino sepeliant, flagitiisque corrumpant. Sit ista omnis turba palea eorum; nec frumentis præjudicet; si ipsi Ecclesiam tenent. Sed utrum ipsi Ecclesiam teneant, non nisi de divinarum Scripturarum canonicis libris ostendant; quia nec nos propterea dicimus

nobis credi oportere quod in Ecclesia Christi sumus, quia ipsam quam tenemus, commendavit Milevitanus Optatus, vel Mediolanensis Ambrosius, vel alii innumerabiles nostræ communionis episcopi ; aut quia nostrorum collegarum conciliis ipsa prædicata est ; aut quia per totum orbem in locis sanctis, quæ frequentat nostra communio, tanta mirabilia vel exauditionum, vel sanitatum fiunt, ita ut latentia per tot annos corpora Martyrum [1], quod possunt a multis interrogantes audire, Ambrosio fuerint revelata, et ad ipsa corpora cæcus multorum annorum civitati Mediolanensi notissimus oculos lumenque receperit ; aut quia ille somnium vidit, et ille in spiritu assumptus audivit, sive ne iret in partem Donati, sive ut recederet a parte Donati. Quæcumque talia in Catholica fiunt, ideo sunt approbanda, quia in Catholica fiunt ; non ideo ipsa manifestatur Catholica, quia hæc in ea fiunt. Ipse Dominus Jesus cum resurrexisset a mortuis, et Discipulorum oculis videndum, manibusque tangendum corpus suum offerret, ne quid tamen fallaciæ se pati arbitrarentur, magis eos testimoniis Legis et Prophetarum et Psalmorum confirmandos esse judicavit, ostendens ea de se impleta, quæ fuerant tanto ante prædicta. Sic et Ecclesiam suam commendavit dicens : « Prædicari in nomine suo pœnitentiam, et remissionem peccatorum per omnes gentes, » incipientibus ab Jerusalem [2]. » Hoc in Lege, et Prophetis, et Psalmis esse scriptum ipse testatus est : hoc ejus ore commendatum tenemus. Hæc sunt causæ nostræ documenta, hæc fundamenta, hæc firmamenta.

LI. Legimus in Actibus Apostolorum dictum de quibusdam credentibus, quod quotidie scrutarentur Scripturas, an hæc ita se haberent [3] : quas utique Scripturas,

[1] Protasii et Gervasii. Vide lib. XXII de Civitate Dei, cap 8. et lib. IX Confess. cap. VII, etc. — [2] Luc. XXIV, 47. — [3] Act. XVII, 11.

nisi canonicas Legis et Prophetarum? Huc accesserunt Evangelia, Apostolicæ epistolæ, Actus Apostolorum, Apocalypsis Joannis. Scrutamini hæc omnia, et eruite aliquid manifestum, quo demonstretis Ecclesiam vel in sola Africa remansisse, vel ex Africa futurum esse ut impleatur quod Dominus dicit : « Prædicabitur hoc Evangelium » regni in universo orbe in testimonium omnibus genti- » bus, et tunc veniet finis [1]. » Sed aliquid proferte, quod non egeat interprete, nec unde convincamini quod de alia re dictum sit, et vos illud ad vestrum sensum detorquere conemini. Videtis enim unicum illud quod proferre consuestis : « Ubi pascis, ubi cubas in meridie [2] : » quemadmodum excussis omnibus ejusdem loci verbis, longe aliud indicat quam vos putatis. Et si hoc sonaret quod vultis, Maximianistæ vos in eo vincerent. Magis enim meridies Provincia, Byzacium, Tripolis, ubi illi sunt quicumque sunt, quam Numidia, ubi vos præpolletis. Ita ergo ipsi germanius et distinctius possunt de meridie gloriari, ut eos excludere ab hac sententia non possitis, nisi in illis verbis verum sensum et catholicum teneatis, ostendentes, eis secundum quatuor angulos orbis terrarum ab Austro magis quam ab Africo esse meridiem ; secundum figuratas autem Scripturarum locutiones, perfectam mentis illuminationem, fervoremque maximum charitatis, vocari meridiem ; unde scriptum est : « Et tenebræ » tuæ tanquam meridies erunt [3]. » Aliquid ergo proferte quod non contra vos verius interpretetur ; sed quod interprete omnino non egeat. Sicut non eget interprete : « In semine tuo benedicentur omnes gentes [4] : » quia semen Abrahæ Christum, non ego, sed Apostolus interpretatur. Sicut non eget interprete : « Tu enim vocaberis

[1] Matth. XIV, 12. — [2] Cant. I, 6. — [3] Isai. LVIII, 10. — [4] Gen. XXI, 18, et Gal. III, 16.

» voluntas mea, et terra tua orbis terrarum [1] : » quia ei dicitur, quam nemo Christianus nisi Ecclesiam Christi intelligit. Sicut non eget interprete : « Commemorabuntur » et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et » adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium ; » quoniam ipsius est regnum, et ipse dominabitur gen» tium [2] : quia in eo Psalmo dicitur, ubi passio Domini etiam teste Evangelio declaratur. Sicut non eget interprete : « Quia oportebat Christum pati, et resurgere tertia » die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remis» sionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab » Jerusalem [3]. » Sicut non eget interprete : « Et eritis mihi » testes in Jerusalem, et in tota Judæa, et Samaria, et » usque in totam terram [4]. » Cœpisse enim Ecclesiam ab Jerusalem, atque inde isse circum Judæam, et Samariam, et cæteras gentes, consequentia gesta testantur canonicis firmata documentis. Sicut non eget interprete : « Et præ» dicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in tes» timonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis [5]. » Interrogatus enim Dominus de fine hujus sæculi, cum quædam « initia parturitionum » dixisset, ait : « Sed nondum » est finis. » Finem autem futurum prædixit post prædicationem Evangelii in universo orbe in omnibus gentibus. Sicut non eget interprete : « Sinite utraque crescere usque » ad messem [6] : quia cum egeret interprete, ipse Dominus interpretatus est ; et ipse exposuit, cui nemo contradicere potest, maxime in ea parabola, quæ ab illo prolata est : et ipse ait : « Bonum semen esse filios regni, agrum mun» dum, messem finem sæculi. » Tale aliquid proferte vel unum, quo apertissime Africa declaretur, vel in reliquis sola derelicta, vel ad principium renovandi et implendi

[1] Isai. LXII, 4. — [2] Psal. XXI, 28. — [3] Luc. XXIV, 46. — [4] Act. I, 8. — [5] Matth. XXIV, 14. — [6] Id. XIII, 30.

orbis sola servata. Neque enim tot testimoniis commendaretur quod erat cito periturum, et sic taceretur, aut quod solum esset relinquendum, aut ex quo solo totum esset reparandum et implendum. Si autem non potestis, quod tam juste a vobis flagitamus, ostendere; cedite veritati, conticescite, obdormiscite, a furore expergiscimini in salutem.

LII. An adhuc dicitis : « Si apud vos est Ecclesia, ut quid nos ad ejus pacem persequendo compellitis? aut si mali sumus, quid nos quæritis? Et si zizania sumus, sinite nos crescere usque ad messem? » Quasi nos, quibus modis possumus, aliud agamus, nisi ne triticum simul eradicetur, dum ante tempus zizania separantur. Quicumque enim boni in æternum futuri sunt, etsi ad tempus mali sunt[1], non zizania, sed triticum sunt in præscientia Dei. Sic autem nos accusatis, quare vos quæramus si mali estis, quasi non in eo perieritis quo mali estis, et ideo sitis quærendi, quia periistis, ut perditi quæramini, quæsiti inveniamini, inventi revocemini, sicut illa ovis a pastore[2], sicut illa drachma a muliere, sicut ille filius qui mortuus erat et revixit, perierat et inventus est. Ille vos enim quærit, qui in sanctis habitat, et imperat ut quæramini.

LIII. De persecutione autem vestra querela sedabitur, si cogitetis et intelligatis prius, non omnem persecutionem esse culpabilem : alioquin non laudabiliter diceretur : « Detrahentem proximo suo occulte, hunc persequebar[3]. » Nam quotidie videmus et filium de patre tanquam de persecutore suo conqueri, et conjugem de marito, et servum de domino, et colonum de possessore, et reum de judice, et militem vel provincialem de duce vel rege; cum illi plerumque ordinatissima potestate sibi homines subditos per

[1] Zizania quædam in Dei præscientia triticum. — [2] Luc. xv. — [3] Psal. c, 5.

terrores leviorum pœnarum a gravioribus malis prohibeant atque compescant; plerumque autem a bona vita et a bonis factis minando et sæviendo deterreant : sed cum a malo et illicito prohibent, correctores et consultores sunt; cum autem a bono et licito, persecutores et oppressores sunt. Culpantur etiam qui prohibent a malo, si modum peccati modus coërcitionis excedat. Item jure culpandi sunt, qui turbide atque inordinate in eos coërcendos insiliunt, qui nulla sibi lege subjecti sunt.

LIV. Proinde Circumcellionum vestrorum inordinatas licentias et superbas insanias juste reprehendimus, etiam cum aliquibus pessimis violenti sunt : quia illicita illicite vindicare, et ab illicitis illicite deterrere, non est bonum. Cum vero et innocentes vel causa incognita, vel iniquissimis inimicitiis persequuntur, quis eorum sceleratissima latrocinia non perhorrescat? At vero quod Maximianistarum furorem legibus publicis coërcendum putastis, ut eos per jussa judicum et executionem Officiorum et auxilia civitatum pulsos de basilicis quas tenebant, ad considerationem sui sceleris urgeretis, non reprehendimus; nisi quia hoc in eis insectati estis, quod ipsi fecistis, imo multo levius quam fecistis. Illi enim adversus partem Donati, vos autem adversus orbem terrarum, et adversus ejus verba, qui Ecclesiam suam incipientem ab Jerusalem [1] per omnes gentes commendavit, sacrilegæ dissensionis altare erexistis. Porro si Maximianistæ jussionibus judicum adversus se impetratis illicite et furiose resistere auderent, nonne ipsi sibi judicium acquirerent? dicente Apostolo : « Qui enim resistit » potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, » ipsi sibi judicium acquirunt. Principes enim non sunt ti- » mori bono operi, sed malo [2]. » Cum ergo eorum malum opus existeret, quod vos per ordinatas potestates cohibere

[1] Luc. XXIV, 47. — [2] Rom. XIII, 2.

conabamini; si vellent illi pro ipso malo opere suo, pejore opere legibus adversari; numquid a vobis, et non a se ipsis, quidquid eis mali accideret, paterentur? Quemadmodum quicumque voluisset dicere blasphemiam in Deum Sidrach, Misach et Abdenago, et secundum edictum regis cum domo sua disperderetur [1]; numquid hoc ab ipsis tribus viris, quibus de igne liberatis rex commotus illud edixerat, aut vero etiam ab ipso rege, ac non potius a se ipsis illa digna mala paterentur? Si etiam quadraginta illi Judæi, qui Paulum interficere conjuraverant, in armatos, a quibus ordinata tuitione idem Paulus deducebatur [2], irruissent; numquid eos Paulus, ac non se ipsi potestatibus resistendo peremissent?

LV. Quapropter et vos sine tumultu animi, sine turbulenta contentione, sine amaritudine odiorum considerate diligenter ea quæ contra vos reges nostræ communionis constituunt, qua causa patiamini. Et si vos in Ecclesia Christi esse inveneritis; « Gaudete et exultate, quia merces » vestra multa est in cœlis [3]. » Vos enim tanquam martyres coronamini, illi autem tanquam persecutores martyrum judicantur. Si autem vos contra Ecclesiam Christi altare erexisse, et a christiana unitate, quæ toto orbe diffunditur, sacrilego schismate separatos esse, et corpori Christi, quod est Ecclesia toto orbe diffusa, et rebaptizando et blasphemando, et quantum potestis oppugnando, adversari sancta et canonica Scriptura convincit; vos impii atque sacrilegi, illi autem qui vos pro tanto scelere tam leniter damnorum admonitionibus, vel locorum, vel honorum, vel pecuniæ privatione deterrendos coërcendosque decernunt, ut cogitantes quare ista patiamini, sacrilegium vestrum cognitum fugiatis, et ab æterna damnatione liberemini, et rectores diligentissimi, et consultores piissimi

[1] Dan. III, 96. — [2] Act. III, 23. — [3] Matth. V, 12.

deputantur. Hanc vobis dilectionem debent Christiani catholici Imperatores, ut sacrilegia vestra, et propter christianam mansuetudinem non pro merito punienda decernant, et propter christianam sollicitudinem non omnino impunita dimittant. Hoc in eis Deus operatur, cujus misericordiam etiam in his molestiis, de quibus conquerimini, non vultis agnocere. Nos autem, quantum in nobis est, quantum Dominus donat atque permittit, nec ipsas leges lenissimæ coërcitionis adversus vos movemus, nisi ut Ecclesia catholica, propter infirmorum fragilitatem, ut eis liceat sine timore erigere quid teneant vel sequantur, a vestris terroribus libera præstetur : ut si aliquid vestri in nostros violenter fecerint, tunc vos, quos tanquam obsides in fundis et in civitatibus habemus, non qualia vestri faciunt, patiamini, sed per ordinata judicia subjecti legibus damno pecuniario vapuletis. Quod si vobis grave videtur; vestri nobis parcant, et quiescant. Si autem in nos non quiescendo illi sæviunt, qui vel sub vobis, vel vobiscum sunt; quod de nobis conqueramini non habetis, qui in vestra, vel vestrorum potestate posuimus, ut etiam sectantes hæresem vestram, nulla damna patiamini, si nullas Catholica, sive a vobis, sibi a vestris violentias patiatur. Quod si aliquæ factæ fuerint, vobis invitis et compescere non valentibus; misericorditer ipsis damnis et juste admonemini, quales habeatis a quibus vos contaminari non putatis, atque hinc intelligere cogimini, quam inanes calumnias Ecclesiæ Christi toto orbe diffusæ faciatis. Neque jam nobis objiciatis, quod persequimur vos; sed vestris potius, si et nos suis violentiis infestari, et vos publicis legibus malunt conteri, quam se a solito furore sedari. Si quid sane a nostris christianæ charitatis modum votumque non custodientibus, odiose et perniciose patimini, non esse illos nostros cito dixerim; sed aut futuros, si se correxerint, aut

in fine separandos, si in malitia perdurarint: nos tamen nec propter pisces malos retia rumpimus [1], nec propter vasa in contumeliam facta domum magnam deserimus [2]. Quod si vos quoque illos, a quibus talia Catholica patitur, non esse vestros eadem regula dicitis: « Probate animum ves- » trum, corrigite errorem, amplectimini unitatem spiritus » in vinculo pacis. » Nam si nec vos illi contaminant, nec nos isti; non nobis invicem alienis criminibus calumniemur: in una charitate frumenta crescamus simul, usque ad ventilabrum paleam toleremus.

LVI. Quamobrem si nullo interprete indigent canonicarum Scripturarum testimonia quæ commendant Ecclesiam in totius orbis communione consistere, et separationi vestræ in Africa constitutæ ex iisdem Libris nulla talia potestis invenire suffragia, nec juste de persecutionibus conquerimini, quas graviores ipsa perpetitur, quo latius diffunditur, ac fide, et spe, et charitate omnia tolerat, non tantum talia, qualia vestri Circumcelliones, et eorum similes ubi possunt membris ejus infligunt, sed omnia variarum iniquitatum scandala per universum mundum scatentia, de quibus Dominus exclamavit: « Væ mundo ab scandalis [3]: » gravius enim persequitur filius patrem male vivendo, quam pater filium castigando; et gravius ancilla Saram persecuta est per iniquam superbiam [4], quam eam Sara per debitam disciplinam; et gravius Dominum persequebantur, propter quos dictum est: « Zelus domus tuæ comedit » me [5], quam eos ipse cum eorum mensas evertit, et eos flagello de templo expulit [6]: quin habetis amplius quam dicatis?

LVII. An illud ultimum vestrum, jam placet, in medium proferamus? « Ecce, inquiunt, vos tenetis Ecclesiam.

[1] Matth. XIII, 47. — [2] 2 Tim. II, 20. — [3] Matth. XVIII, 7. — [4] Gen. XVI, 4. — [5] Psal. LXVIII, 10. — [6] Joan. II, 15.

Quomodo nos suscepistis, si ad vos transire voluerimus? » Breviter respondeo : Sic vos suscipimus, quomodo suscipit Ecclesia, quam in sanctis Libris canonicis invenimus. Deposita quippe animositate contradicendi, qua tument omnes qui veritate Dei vinci nolunt, et sua perversitate vincuntur, facile potestis intelligere et in bonis esse et in malis sacramenta divina; sed in illis ad salutem, in malis ad damnationem. Et cum tantum distet inter eos qui hæc digne indigneque tractaverint, ipsa tamen eadem sunt, illis ad præmium valentia, illis ad judicium.

LVIII. Quapropter quando plures quam Joannes Dominus baptizabat, sicut in Evangelio scriptum est, ubi subjecit Evangelista : « Quamvis ipse non baptizabat, sed » discipuli ejus [1] : » cum tantum distaret inter Petrum et Judam, nihil tamen distabat inter baptismum qui dabatur per Petrum, et qui dabatur per Judam. Illud enim quod per eos dabatur, unum erat, cum ipsi non essent unum : et illud Christi erat, illorum autem unus ad membra Christi, alter ad partem diaboli pertinebat. Cum vero Joannes Baptista et Paulus apostolus unum essent, quia uterque sponsi amicus erat, tamen quia non erat baptismus qui dabatur a Joanne, et qui dabatur a Paulo, jussit Paulus Christi baptismo baptizari eos, qui baptismo Joannis fuerant baptizati. Itaque ille baptismus Joannis dictus est; qui autem per Paulum datus est, non est dictus baptismus Pauli, sed « jussit eos, inquit, baptizari in Christo [2]. » Ecce unum sunt Joannes et Paulus, et non unum dant : ecce non sunt unum Petrus et Judas, et unum dant : at vero Petrus et Paulus et unum sunt, et unum dant. Abraham et Cornelius ex fide justificati unum sunt, et non unum sunt, et non unum sacramentum acceperunt : itemque Cornelius et Simon Magus non sunt unum [3], et unum

[1] Joan. IV, 2. — [2] Act. XIX, 4. — [3] Id. X, 48.

sacramentum acceperunt[1] : at vero Cornelius, et ille spado, quem Philippus in itinere baptizavit, et unum sunt, et unum sacramentum acceperunt. Cum ergo unum est sacramentum, nec diversi datores, nec diversi perceptores faciunt ut non sit unum quod unum est.

LI. Isti autem dum volunt hominum esse quod Christi est, res falsissimas et absurdissimas persuadere conantur, ut prope tot sint baptismi, quot homines per quos dantur. Itaque illud quod Dominus ait de homine et opere hominis : « Arbor bona bonos fructus facit, arbor » mala malos fructus facit[2]. » isti ad hoc detorquere conantur, ut a bono baptizatus bonus sit, et a malo baptizatus malus sit. Unde sequitur eos, etiamsi nolint, ut a meliore baptizatus melior sit, et ab inferiore baptizatus inferior sit. Ex quo fit, ut illi quos ante Domini passionem non ipse Jesus baptizabat ; sed discipuli ejus, multo sanctius nascerentur, si ab ipso baptizarentur. Quis enim vel cogitare possit, quantum intererat inter ipsum, et discipulos ejus a quibus baptizabantur ? Ergo invidit eis sanctiorem generationem, quos a discipulis suis sese hic constituto maluit baptizari ? Quod utique quisquis credit, insanus est. Quid ergo Dominus eo ipso demonstrare dignatus est, nisi suum esse quod daretur, per quemlibet daretur ; et se baptizare, de quo amicus ille sponsi dixerat : « Hic est qui baptizat[3] ; » per cujuslibet manus ministri baptizaretur, qui credidisset in eum ? Dicit etiam Paulus : « Gratias Deo, quod neminem vestrum baptiazvi, nisi » Crispum et Gaium, ne quis dicat quod in nomine meo » baptizavi[4]. » Et iste ergo credatur invidisse hominibus meliorem sanctificationem, si quanto melior erat, tanto melius poterant baptizari, qui ab illo baptizarentur. Imo

[1] Act. VIII, 13, 38. — [2] Matth. VII, 17. — [3] Joan. I, 33. — [4] I Cor. I, 14.

vero ad hoc ipsum vigilavit cautissimi et fidelissimi dispensatoris intentio, ne quisquam ideo sanctius se baptizatum putaret, quod a ministro sanctiore baptizaretur, et quod Domini erat, servo tribueret.

LX. Cum igitur boni et mali dent et accipiant baptismi sacramentum, nec regenerati spiritaliter in corpus et membra Christi coædificentur nisi boni; profecto in bonis est illa Ecclesia, cui dicitur : « Sicut lilium in medio spina» rum, ita proxima mea in medio filiarum [1]. » In his est enim qui ædificant super petram, id est, qui audiunt verba Christi, et faciunt : quia et Petro confitenti se Christum Filium Dei, sic ait : « Et super hanc petram ædificabo » Ecclesiam meam [3]. » Non est ergo in eis qui ædificant super arenam, id est, qui audiunt verba Christi, et non faciunt. Ipse enim dixit : « Qui audit verba mea hæc, et » facit ea, similabo eum viro sapienti, qui ædificat domum » suam super petram [2]. » Et ibidem paulo post : « Qui » audit, inquit, verba mea hæc, et non facit ea, similabo » eum viro stulto, qui ædificat domum suam super arenam. » Qui ergo compage charitatis incorporati sunt ædificio super petram constituto, et lilio inter spinas candenti, ipsi utique possidebunt regnum Dei. Qui autem super arenam ædificant, vel in spinis deputantur, quis dubitaverit, quod regnum Dei non possidebunt? Nihil utique talibus prodest baptismi sacramentum : nec tamen propter eorum instabile fundamentum sterilemque malitiam, etiam sacramento quod habent, ulla injuria facienda est.

LXI. Proinde in loco illo ex Epistola Pauli apostoli, quam scripsit ad Galatas, sine studio contentionis advertite, quam fiat, ut hæreticum corrigentes errorem, si sacramentum hoc habent quod habere debuerunt, illud accipiant quod eis deerat, non improbetur et blasphemetur

[1] Cant. II, 2. — [2] Matth. XVI, 18. — [3] Id. VII, 24.

quod inerat. « Manifesta, inquit, sunt opera carnis, quæ » sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum ser- » vitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, » animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, » comessationes, et his similia, quæ prædico vobis sicut » prædixi, quoniam qui alia agunt, regnum Dei non pos- » sidebunt [1]. » Omnes itaque isti non sunt in lilio, nec super petram : inter hos autem et hæretici positi sunt. Cur ergo vos, ut omittam cætera, non baptizatis post ebriosos, luxuriosos, invidos, qui regnum Dei non possidebunt, et ideo in petra non sunt ; et quia in petra non sunt, procul dubio in Ecclesia non deputantur ; quia « Super hanc pe- » tram, inquit, ædificabo Ecclesiam meam : » et nos vultis ut baptizemus post hæreticos, qui inter easdem spinas regnum Dei non possessuras enumerati sunt, et quibus similiter sacramenta insunt, quando eadem sunt ; sed non prosunt, quia cum illa recta sint, ipsi perversi sunt?

LXII. Hæc sine pertinacia considerantes atque cogitantes, facile potestis intelligere, id in quoque corrigendum esse quod pravum est, quod autem rectum est, approbandum ; et hoc dandum esse quod deerit, quod autem inerit, agnoscendum. Veniens itaque hæreticus ut catholicus fiat, errorem corrigat proprium, non Christi violet sacramentum : accipiat vinculum pacis quod non habebat, sine quo illi prodesse non poterat baptisma quod habebat. Utrumque enim necessarium est ad regnum Dei adipiscendum, et baptismus, et justitia. Et in contemptore quidem baptismi Christi non potest esse justitia : baptismus autem et in eo qui justitiam non habet, potest esse, sed non potest prodesse. Sicut enim Veritas dixit : « Si quis non renatus » fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum cœlo- » rum [2] : » ita eadem Veritas dixit : « Nisi abundaverit

[1] Gal. v, 19. — [2] Joan. III, 3.

» justitia vestra super Scribarum et Pharisæorum, non » intrabitis in regnum cœlorum [1] : » ut non baptismus solus, sed etiam justitia perducat ad regnum; cui autem vel utrumque, vel unum defuerit, illuc pervenire non possit. Quapropter cum dicatur hæreticis, Justitia vobis deest, quam sine charitate ac vinculo pacis habere nullus potest: cumque et ipsi fateantur, multos baptismum habere, et justitiam non habere, etsi non fateantur, eos convincat Scriptura divina: miror quomodo putent, cum eos habentes non suum, sed Christi baptismum, iterum nolumus baptizare, ita nos agere, ac si eis jam nihil deesse judicemus; et quia baptismus eis in Catholica non datur, quem habere inveniuntur, nihil se illic accipere arbitrentur, ubi hoc accipiunt, sine quo illud quod habent, eis ad perniciem valeat, non ad salutem. Quod si nolunt intelligere, sufficit nobis quod eam tenemus Ecclesiam, quæ manifestissimis sanctarum et canonicarum Scripturarum testimoniis demonstratur.

LXIII. Dicat mihi nunc hæreticus: Quomodo me suscipis? Cito respondeo: Sicut suscipit Ecclesia, cui Christus perhibet testimonium. Numquid tu melius potes esse quomodo suscipiendus sis, quam Salvator noster medicus vulneris tui? Hic forte dicis: Lege mihi ergo quemadmodum Christus suscipi jusserit eos, qui ab hæreticis transire ad Ecclesiam volunt. Hoc aperte atque evidenter, nec ego lego, nec tu. Si enim hæreticus esset Joannes, et in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizaret, post cujus baptismum jussit Paulus homines baptizari [2]; tu obtineres quod dicis, ita ut contra quid dicerem, non haberem. Rursus si Petrus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ab hæreticis baptizatus fuisset, cui Dominus ait: « Qui

[1] Matth. III, 20. — [2] Confer librum I contra Cresconium, cap. XXXI et XXXIII.

» lotus est semel, non habet necessitatem iterum lavandi[1]: » ego obtinerem quod dico, ita ut tu contra quid diceres, non haberes. Nunc vero cum in Scripturis non inveniamus aliquos ad Ecclesiam transisse ab hæreticis, et sicut ego dico, aut sicut tu dicis, esse susceptos; puto si aliquis sapiens extitisset, cui Dominus Christus testimonium perhiberet, et de hac quæstione consuleretur a nobis, nullo modo dubitare deberemus id facere quod ille dixisset, ne non tam ipsi quam Domino Christo, cujus testimonio commendabatur, repugnare judicaremur. Perhibet autem testimonium Christus Ecclesiæ suæ. Ecce Evangelium, lege ubi ait: « Oportebat Christum pati, et resurgere tertia » die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remis- » sionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab » Jerusalem[2]. » Quomodo ergo suscipit ista Ecclesia per omnes gentes incipientibus ab Jerusalem, remotis omnibus ambagibus et tergiversationibus, sic suscipiendus es. Quod si non vis, non mihi, aut cuiquam hominum, qui te vult ita suscipere, sed ipsi Salvatori contra salutem tuam perniciosissime reluctaris, qui te sic suscipiendum esse non vis credere, quemadmodum suscipit illa Ecclesia, quam testimonio suo commendat ille, cui fateris nefarium esse non credere.

LXIV. At enim dixit Jeremias : « Facta est mihi ut » aqua mendax, non habens fidem[3]. » Non de hac aqua dixit, quam putas. Lege diligenter. Ipsam enim mendacium hominum multitudinem dixit aquam mendacem more prophetico, sicut figurate loqui solent: sicut in Apocalypsi, populos aquarum nomine novimus appellatos[4]. Nam sic ait Jeremias: « Ut quid qui contristant me, prævalent ? Plaga » mea valida est, unde sanabor ? Facta est mihi ut aqua

[1] Joan. XIII, 10. — [2] Luc. XXIV, 46. — [3] Jerem. XV, 18. — [4] Apoc. XVII, 15.

» non habens fidem [1]. » Plagam suam sibi dixit factam ut aquam mendacem : eamdem vero plagam suam eos appellavit qui se contristabant. Quod enim ait : « Qui contris» tant me ; » hoc dixit postea : « plaga mea : » et quod supra dixit : « prævalent ; » hoc postea dixit : « valida » est.

LXV. Sic et illic facitis, ubi scriptum est : «Ab aqua » aliena abstine te, et de fonte alieno ne biberis [2]. » Putatis enim de baptismo dictum qui est apud hæreticos, ut ideo sit aqua aliena, quia hæretici regnum Dei non possidebunt : quasi non ita sit et apud ebriosos, et apud invidos, et cæteros hujusmodi, de quibus dictum est : « Reg» num Dei non possidebunt [3] : » et tamen in omnibus talibus, si secundum Evangelium baptizati sunt, Christi est baptismus, non ipsorum. Unde aqua illa non est aliena ; cum ipsi alieni sunt, quibus dicturus est : « Non novi » vos [4]. » Cur non ergo potius intelligam aquam alienam et fontem alienum, doctrinam esse maligni spiritus, qua decipiuntur et seducuntur alienati a Deo per ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis eorum : hoc expressius commendante Apostolo : « Spiritus autem mani» feste dicit, quia in novissimis temporibus recedent quidam » a fide, attendentes spiritibus seductoribus, et doctrinis » dæmoniorum [5] ? Hæc est aqua aliena, et fons alienus. Si enim aqua in bono intelligitur et Spiritus sanctus ; cur non aqua in malo intelligatur et spiritus malignus ? Non enim semper ubi aquam nominat Scriptura, hoc visibile baptismi sacramentum vult intelligi : sed aliquando ipsum, aliquando aliud. Jam enim hoc visibili baptismo etiam alios discipuli Domini baptizaverant, antequam veniret in eos secundum ejus promissionem Spiritus sanctus : de quo

[1] Jerem. xv, 18. — [2] Prov. v, 15. — [3] I Cor. vi, 10, et Gal. v, 21. — [4] Matth. vii, 23. — [5] I Tim. iv, 1.

tamen idem Jesus dicit : « Si quis sitit, veniat et bibat : » qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina aquæ » vivæ fluent de ventre ejus [1]. » Et sequitur Evangelista, et exponit unde sit dictum : « Hoc autem, inquit, dicebat » de Spiritu, quem accepturi erant ii, qui in eum erant » credituri. Spiritus enim nondum erat datus, quia Jesus » nondum fuerat clarificatus [2]. » Ecce aquam dicit Spiritum, qui nondum erat datus, cum jam aqua illa baptismi multis fuisset data.

LXVI. Unde et illud, quod similiter non intelligitis, quod scriptum est : « Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus, et fons aquæ tuæ sit tibi proprius, et nemo alienus communicet tibi, et non superfluant tibi aquæ foras, et in plateis tuis discurrant aquæ » tuæ [3] : » non visibilem baptismum, quem possunt habere et alieni, id est, qui regnum Dei non possidebunt ; sed hoc donum commendat Spiritus sancti, quod proprium est eorum tantum, qui regnabunt cum Christo in æternum. Quoniam « Charitas Dei, sicut dicit Apostolus, diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui » datus est nobis [4]. » Ipsa enim latitudo cordis, quam charitas facit, unde illam diffusam dicit, et unde ad Corinthios ita loquitur : « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, » cor nostrum dilatatum est [5], » platearum nomine significata est.

LXVII. Quod ergo aperte audimus : « Nolite omni » spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint : » hoc figurate audimus : » Ab aliqua aliena abstine te, et » de fonte alieno ne biberis [6]. » Et quod aperte audimus : « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum » sanctum qui datus est nobis [7] : » hoc figurate audimus :

[1] Joan. VII, 37. — [2] Vide lib. II contra Crescon. cap. 13 et seqq. — [3] Prov. V, 15. — [4] Rom. V, 5. — [5] 2 Cor. VI, 11. — [6] 1 Joan. IV 1. — [7] Rom. V, 5.

« Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, et nemo communicet » tibi. » Multa enim munera Dei possunt habere et alieni, non solum ista communia cum lapidibus et arboribus, sicuti est esse et vigere ; nec solum communia cum pecoribus, sicuti spirare, sentire : sed etiam majora jam hominum propria, sicuti est ratio, locutio, artes utiles innumerabiles, et alia multa. Ipsa etiam quæ domui Dei data sunt, nonnulla ex eis habent alieni, id est, non possessuri regnum Dei, quibus in fine dicetur : « Non novi vos ; » etiam cum dixerint : « In nomine tuo prophetavimus et virtutes » multas fecimus[1]. » Quia, « Etsi habeam, inquit, prophe» tiam, et sciam omnia sacramenta et omnem scientiam, et si » habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, cha» ritatem autem non habeam, nihil sum[2]. » Hoc est ergo donum Spiritus sancti proprium sanctorum, unde nemo communicat alienus. Hoc deest omnibus malignis et gehennæ filiis, etiamsi Christi baptismo baptizentur, sicut Simon fuerat baptizatus. Hoc deest etiam hæreticis : hoc accipiunt, cum correcti veniunt et unitatis vinculum sinceriter amplectuntur. Quod si non acciperent, etiam habentes baptismum Christi, non erant possessuri regnum Christi ; quia non introierant ad fontem illum proprium aquarum discurrentium in plateis sanctorum, et foras non excurrentium, quo fonte charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Desinite itaque illa testimonia commemorare, quæ aut non intelligitis, aut pro nobis contra vos esse intelligitis. Quod si ambigue posita, et pro nobis, et pro vobis possent interpretari, nihil utique adjuvarent causam vestram : quia et nos si talibus uti vellemus, innumerabilibus uteremur, quæ causam nostram nihil similiter adjuvarent. Sed plane talia malam causam vel moras faciendo sustentant.

[1] Matth. VII, 23. — [2] I Cor. XIII, 2.

LXVIII. « Ecce, inquiunt, de corpore Domini aqua profluxit. » Et quid te hoc adjuvat, o hæretice? « Multum, inquit : baptisma enim significat non esse, nisi in corpore Domini, id est, in Ecclesia. » Melius diceres, de corpore Domini, hoc est, de Ecclesia ; etiamsi jam constet, (quod adhuc forte diligentius requirendum est,) aqua illa baptismum esse significatum. Nam et nos baptismum quem habetis, de corpore Domini esse dicimus, hoc est, de Ecclesia, quamvis in ea ipsi non sitis, sicut omnes qui non ædificant super petram, sed super arenam. Quare tamen non attendis aquam illam, qua baptismum significatum dicis, non tantum in corpore Domini fuisse, sed etiam de corpore ejus foras exiisse, et hoc per vulnus persecutoris? Neque enim et hæretici et omnes mali secum foras sacramenta traxissent, si unitatis integritatem in corpore Domini custodissent. Sed etiam hoc videtis quam profundum sit, et quanta mysterii altitudine occultum.

LXIX. Jam sufficiat : desinite talibus agere. Omnia quæ hujusmodi protuleritis, aut pro nobis sunt, aut ut multum causæ nostræ minuam, incertum est pro quibus sint. Sed libenter in opertis immoramini, ne fateri aperta cogamini. Ecce Ecclesia, rogo, quid patimini? Ecce Ecclesia tot manifestissimis sanctarum Scripturarum testimonium testimoniis commendata et expressa, prædicta et demonstrata : « Sicut audivimus, ita et vidimus. » Quid tergiversaris quomodo suscipiaris? Cur detractas sic suscipi, quomodo illa suscipit, cui testimonium perhibet qui mentiri non potuit? Doce Scripturas canonicas aperte dixisse, baptizandum esse in catholica Ecclesia qui apud hæreticos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti fuerit baptizatus. Quod si hoc docere non potes; illud doce, huic communioni tuæ, id est, parti Donati, ubi hoc didicisti, apertum aliquod et manifestum testimonium a Scripturis canonicis perhiberi :

et fatebor ad te esse transeundum, nec aliter esse suscipiendos hæreticos, quam sicut suscipit ecclesia in qua es, quia tali testimonio declarata est. Quid æstuas? quid perturbaris? Non invenis in Scripturis canonicis, quod a te justissime exigimus? Nam quod dicere soletis : « Ubi pas» cis, ubi cubas in meridie[1] : » vides quale sit, et quam pro te non sit. Noli ergo talia quærere. Quia etsi in partibus Aquilonis esset pars Donati, quæ contrariæ sunt partibus Meridianis, diceret de se esse dictum : « Montes Sion, la» tera Aquilonis, civitas regis magni. » Nam utique civitas regis magni non est nisi Ecclesia; et hoc potius indubitanter sonat Ecclesiam, quam illud, « Ubi pascis, ubi cubas » in meridie. » Sed fortasse illo testimonio Marcion hæreticus uteretur, qui dicitur Ponticus fuisse, quæ partes ad Aquilonem sunt. Rursus si in Occidente esset pars Donati, diceret de se esse dictum : « Iter facite ei qui ascendit super » occasum, Dominus nomen est illi[2]. » Fortassis enim sublimius esse diceret : « Ascendit super occasum ; » quam, « Cubat in meridie. » Hæc mystica sunt, operta sunt, figurata sunt : aliquid manifestum quod interprete non egent, a vobis flagitamus.

LXX. Ego itaque sic te suscipio, quemadmodum suscipit semen Abrahæ : « In quo benedicuntur omnes gentes[3]. » Hoc forte obscurum esset, nisi Paulus aperuisset semen Abrahæ quod est Christus. Sic te suscipio, quemadmodum suscipit illa « Sterilis, cujus multi sunt filii magis quam » ejus quæ habet virum[4]. » Quod obscurum esset, nisi Paulus dixisset, ipsam esse Ecclesiam matrem nostram, cui dictum est : « Dominus qui eruit te, ipse Deus uni» versæ terræ vocabitur[5] : » cui dictum est : « Terra tua » orbis terrarum[6]. » Sicut suscipit regina illa, de qua in

[1] Cant. I, 6. — [2] Psal. LXVII, 5. — [3] Gen. XXII, 18. — [4] Gal. III, 16. — [5] Id. IV, 26. — [6] Isai. LIV, 5, et LXII, 4.

Psalmis dicitur : « Astitit regina a dextris tuis[1] : » et cui dicitur : « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues » eos principes super omnem terram. » Postremo, ne multa commemorem, sic te suscipio, sicut suscipit Ecclesia : « Per omnes gentes incipiens ab Jerusalem : » sicut suscipit Ecclesia quæ « testis est, Christo in Jeru- » salem, et in tota Judæa et Samaria, et usque ad totam » terram. » Ille enim te suscipit, qui hoc de illa dixit, qui talibus eam verbis, ne quisquam de illa dubitaret, ostendit. Sic te suscipio, quemadmodum suscipit : « Triticum » seminatum in agro, quod cum zizaniis crescit usque ad » messem[3]. » Hi sunt enim « filii regni, ager autem est » mundus, messis est finis sæculi : » Dominus exposuit, Evangelium est, verba Domini sunt, manifesta sunt. Possem tibi dicere, Sic te suscipio, quemadmodum et vos suscepistis quos Prætextatus et Felicianus a vobis damnati, extra vestram communionem baptizaverunt. Cui rei quid contradicas, omnino non habes. Sed hoc potius dicam, quod et adversus ipsos Maximianistas invictissime valeat, qui vos in duobus præcipue testimoniis, quibus imperitissime, tamen creberrime uti soletis, omnino vicerunt, et de paucitate et de meridie. Hoc ergo dicam, quod vos omnes tanquam pariter contra nos insurgatis, extinguat. Sic vos suscipimus, si corrigi vultis, quemadmodum suscipit Ecclesia, quam Dominus Jesus dixit ab Jerusalem cœpturam, et in Actibus Apostolorum legimus inde cœpisse : et per omnes gentes ituram, et in Actibus Apostolorum legimus per multas isse, antequam veniret in Africam, et per omnes gentes ituram antequam veniat finis : quia ipse Dominus ait : « Prædicabitur hoc Evan- » gelium in omnibus gentibus, et tunc veniet finis[4]. » Ecce purgamenta ejus : « Quoniam abundavit iniquitas,

[1] Psal. XLIV, 10. — [2] Ibid. 17. — [3] Matth. XIII, 38. — [4] Id. XXIV, 14.

» refrigescet charitas multorum. » Ecce frumenta ejus : « Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus » erit. » Ubi hic Africa nominata est in parte Donati? Ecce iterum frumenta ejus : « Ut scias, inquit Apostolus, » quemadmodum te oporteat in domo Dei conversari, quæ » est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum verita- » tis [1]. » Et sine dubio magnum est pietatis sacramentum, » quod manifestatum est in carne, justificatum est in Spi- » ritu, apparuit Angelis, prædicatum est in gentibus, cre- » ditum est in mundo, assumptum est in gloria. » Ecce purgamenta ejus : « Spiritus autem, inquit, manifeste » dicit, quia in novissimis temporibus recedent quidam a » fide, attendentes spiritibus seductoribus, doctrinis dæ- » moniorum [2], etc. » Ubi et hic Africa in parte Donati nominata est, ut in ea remanserit columna et firmamentum veritatis, aut pietatis sacramentum, de quo usque in finem ita cucurrit, ut diceret : « Prædicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria? »

LXXI. Quid ergo pluribus teneam? Qui respondere cogitat huic Epistolæ, scrutetur Scripturas : et aut manifestum de Africa, vel in qua sola, vel ex qua sola est pars Donati, proferat testimonium : quod ideo proferre non potest, quia illis tam manifestis, quæ a nobis prolata sunt, repugnare Scriptura non potest : aut si suarum suspicionum, vel criminationum, vel calumniarum sectatores credulos quærit, et vult traducere in aliud Evangelium, quod non est aliud, atque annuntiare nobis præter quam quod accepimus, etsi Angelus de cœlo esset, anathema esset [3] : quoniam et diabolus, qui propterea de cœlo cecidit, quia in veritate non stetit, si anathema fuisset homini, quando ei præter quam quod a Domino Deo acce-

[1] I Tim. III, 15. — [2] Id. IV, 1. — [3] Gal. I, 8.

perat, annuntiavit, primi parentes carnis nostræ, nec in pœnam mortis incidissent, nec de loco felicitatis exissent.

LXXII. Quapropter vos carissimi, quibus hanc epistolam scribo, præceptum pastoris qui animam suam posuit pro ovibus suis, et nunc glorificatus et exaltatus sedet ad dexteram Dei Patris, corde fidelissimo et firmissimo retinete dicentis : « Quæ sunt oves meæ, vocem meam au» diunt, et sequuntur me[1]. » Audistis ejus vocem manifestissimam, non solum per Legem ejus, et Prophetas, et Psalmos, sed etiam per os proprium commendantis Ecclesiam suam futuram. Et ea quæ prædixit, quemadmodum ex ordine consecuta sint, in Actibus et litteris Apostolorum, quæ divinarum Scripturarum canonem complent, legendo perspicitis. Non est obscura quæstio in qua vos fallant, quos ipse Dominus prædixit futuros atque dicturos : « Ecce hic est Christus, ecce illic : ecce in de» serto[2], » quasi ubi non est frequentia multitudinis : « Ecce in cubiculis, » quasi in secreti traditionibus atque doctrinis. Habetis Ecclesiam ubique diffundi, et crescere usque ad messem. Habetis civitatem, de qua ipse qui eam condidit, ait : « Non potest civitas abscondi super montem » constituta[3]. » Ipsa est ergo quæ non in aliqua parte terrarum, sed ubique notissima est. Hæc temporales aliquando etiam in suis frumentis patitur tempestates, ut in quibusdam locis non cognoscantur; sed tamen etiam illic latent : neque enim falli potest divina sententia, quoniam crescunt usque ad messem.

LXXIII. Itaque et in aliis gentibus sæpe nonnulla membra Ecclesiæ prævalentibus hæresum et schismatum seditionibus, pressa atque obumbrata sunt; et tamen quia inerant, paulo post nullo dubitante claruerunt : et in ipsa

[1] Joan. x, 27. — [2] Matth. xxiv, 23. — [3] Id. v, 10.

Africa post illud Secundi Tigisitani apud Carthaginem seditiosum turbulentumque concilium, ubi et a fœmina nobili Lucilla operata corruptio, postea judicialibus gestis commemorata est, cum inde litteræ pene per totam Africam, qua Ecclesiæ Christi jam germinaverant, missæ fuissent, creditum est litteris concilii; neque enim aliter oportebat : et quasi visa sunt per aliquam partem agri frumenta Dominica defecisse : nullo modo autem defecerant, quæ vere frumenta erant prædestinata atque seminata, et alta radice feraciter germinantia. Salva enim conscientia litteris concilii crediderant : neque enim ab hominibus de aliis hominibus aliquid incredibile dicebatur, aut eis contra Evangelium credebatur. Sed posteaquam illi furiosam pertinaciam usque ad dissensionem sacrilegam contra totum orbem christianum contentione obstinatissima perduxerunt, atque innotuit bonis fidelibus quos a Cæciliano alienaverat falsa criminatio : viderunt se, si in illa communione persisterent, non jam de quodam homine, vel de quibusdam hominibus, sed de Ecclesia toto terrarum orbe diffusa pravum habere judicium; et maluerunt Christi Evangelio, quam collegarum concilio credere. Itaque illis relictis, mox ad catholicam pacem multi, et episcopi, et clerici, et populi redierunt : quod et antequam facerent, in tritico deputabantur. Tunc enim non faciebant, cum adversus homines male sibi a collegis insinuatos, non adversus Ecclesiam Dei, quæ in cunctis gentibus crescit, illa eorum contradictio nitebatur. Itaque et in Africa triticum quod filius hominis seminaverat, triticum mansit : et ex illo usque adhuc crevit, et crescit : et deinceps usque ad messem fructificabit et crescet, sicut in omni mundo.

LXXIV. Nonnulli etiam bonæ voluntatis, per carnalem caliginem, etiam post confirmatum contra Ecclesiam Dei

malignorum furorem, in illa dissensione diutius erraverunt, tanquam si adhuc mollia conculcarentur frumenta, et radice viva herbæ vigor attereretur : etiam ipsa tamen frumenta sua noverat Deus, quamvis ut reviviscerent arguenda et increpanda. Non enim eo modo dictum est Petro : « Redi post me, Satana [1] : » quomodo dictum est de Juda : « Unus ex vobis diabolus est [2]. » Quidam quoque et apertissimæ veritati malo studio contradixerunt : illi vero eradicati vel præcisi erant ; sed non permanentes in infidelitate, sicut de quibusdam ramis fractis Apostolus dicit, manu divina replantati, aut iterum inserti sunt [3]. Tunc enim quisque infructuosus, et nondum a radice præcisus est, cum mala cupiditate agit quidem illa opera, de quibus dictum est : « Quoniam qui talia agunt, regnum Dei » non possidebunt [4] : » sed cum pro ipsis operibus etiam veritati apertissimæ qua redarguitur, resistere cœperit, tunc præciditur. Et multi tales sunt in sacramentorum communione cum Ecclesia, et tamen jam non sunt in Ecclesia. Alioquin si tunc quisque præciditur, cum visibiliter excommunicatur, consequens erit ut tunc rursus inseratur, cum visibiliter communioni restituitur. Quid si ergo fictus accedat, atque adversus veritatem et Ecclesiam cor inimicissimum gerat, quamvis peragatur in eo illa solemnitas, numquid irreconciliatur, numquid inseritur ? Absit. Sicut ergo jam denuo communicans nondum insertus est : sic et antequam visibiliter excommunicetur, quisquis contra veritatem, qua convincitur et arguitur, inimicum gestat animum, jam præcisus est. Ita fit, ut et semen bonum, et semen malum, utraque per agrum crescant usque ad messem : id est, et filii regni, et filii maligni utrique per mundum crescant usque in finem sæculi ; illis fruc-

[1] Matth. XVI, 23. — [2] Joan. VI, 71. — [3] Rom. XI, 23. — [4] Gal. V, 21.

tum ferentibus cum tolerentia, illis cum sterilitate amaricantibus.

LXXV. Vos autem innitentes tot evidentissimis testimoniis Legis, Prophetarum, Psalmorum, ipsius Domini, et Apostolorum, de sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, exigite ab istis ut ostendant de Africa, quod attinet ad partem Donati, aliqua manifesta de canonicis libris testimonia. Neque enim, sicut jam dixi, ullo modo fieri posset, ut Ecclesia, sicut dicunt, et quod absit, tam cito ex tot gentibus peritura, tot testimoniis tam sublimiter et tam indubitanter prædicaretur; et de ista, quam volunt, sua, quæ usque in finem, sicut contendunt, permansura fuerat, taceretur. Mementote enim quid illi diviti dictum sit, cum apud inferos torqueretur, et ad fratres suos aliquem ex mortuis mitti vellet. « Habent illic, » inquit, Moysen et Prophetas [1]. » Et cum ille diceret non eos credituros, nisi ad eos isset aliquis mortuorum : « Si Moysen, inquit, et Prophetas non audiunt, nec si » quis ex mortuis resurrexerit, credent. » Dixit Moyses, quod « in semine Abrahæ benedicentur omnes gentes [2]. » Dixerunt Prophetæ : « Tu vocaberis voluntas mea, et » terra tua orbis terrarum [3] : » et, « Commemorabuntur, » et convertentur ad Dominum universi fines terræ [4]. » His et talibus tam manifestis prænuntiationibus Ecclesiam demonstrantibus, isti credere noluerunt. Surrexit Dominus a mortuis, dixit « In nomine suo prædicari pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem [5]. » Illi qui Moysi et Prophetis non crediderant, nec Domino resurgenti a mortuis crediderunt. Quid restat, nisi ut divitis illius tormenta sortiantur? Quæ vos fugientes dum adhuc tempus est, antequam

[1] Luc. XVI, 29. — [2] Gen. XXII, 18. — [3] Isai. XLII, 4. — [4] Psal. XXI, 28. — [5] Luc. XXI, 47.

de hac vita emigretur, divinis eloquiis constanter inhærete, ut nec in vita conturbemini, et post hanc vitam quod semini Abrahæ promissum est, accipere mereamini. Amen.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA CRESCONIUM

GRAMMATICUM PARTIS DONATI

LIBRI IV[1].

LIBER I.

Epistolam Cresconii pro Petiliani defensione editam, sibique inscriptam, refellere incipit Augustinus. Probat nec eloquentiam nec dialecticam qualemlibet metuendam esse assertoribus veritatis, quominus ejus adversarios, cum ipsis disputando, redarguant; neque contentiosum habendum eum esse, qui duris et renitentibus sermonis altercationem ad eos refellendos inferre curaverit. Postea ostendit non esse consequens, ut si conceditur esse baptisma in parte Donati, simul etiam concedatur ibi accipi oportere. Id enim extra catholicam Ecclesiam frustra et perniciose, sed tamen vere ac omnino idem haberi.

[1] Scripti circiter annum Christi 406. Vide Retract. lib. II, cap. 26.

I. QUANDO ad te[1], Cresconi, mea scripta pervenire possent ignorans, perventura tamen minime desperavi : quia et ad me tua, quamvis longe posteaquam scripsisti, tamen quandoque pervenire potuerunt; quæ tibi visum est adversus ea scribere debere, quæ Petiliano Cirtensi episcopo vestro iterationem baptismi astruere molienti; et communionem nostram non documentorum pondere urgenti, sed maledictorum levitate criminanti, ut potui breviter pro parte respondi. Non enim tota ejus Epistola in manus meas tunc venerat, sed prava pars prior. Quod cur acciderit, quid opus est quærere, quandoquidem cum ad nos postea universa pervenit, universæ respondere non piguit? His ergo litteris tuis, quas ad me dedisti, si non rescriberem, fortasse contumeliosum putares : quod autem rescribo, rursum vereor ne contentiosum putes. Sed si tu inventis litteris meis, non ad te datis, tantum quia episcopum partis Donati vel ipsam partem Donati redarguere videbantur, ad officium tuum pertinere arbitratus es, cum tibi esses alicujus conscius facultatis, suscipere atque exerere contradictionem, quia ejus communionis es, quamvis nulla functione clericatui astrictus : quanto minus mihi licuit pro munere sarcinæ meæ, vel contra Petilianum vel contra te ipsum tacere, cum ille oppugnaret Ecclesiam pro qua milito; tu autem in simili opere etiam nominatim ad me institueres, promeres, conscriberesque sermonem?

II. In cujus primis partibus laborasti, ut suspecta hominibus eloquentia videretur. Nam velut laudans genus dicendi meum, et rursus velut timens ne hoc genere te vel quemquam falsa persuadendo deciperem, in accusationem ipsius eloquentiæ perrexisti, adhibens etiam testimonium adversus eam de Scripturis sanctis, ubi dictum

[1] Vide D. Guillon, tom. XXII, pag. 282-286.

putes : « Ex multa eloquentia non effugies peccatum [1] : » cum dictum non sit : « ex multa eloquentia ; » sed « ex » multiloquio. » Multiloquium autem est superflua locutio, vitium scilicet loquendi amore contractum. Plerumque autem loqui amant, etiam qui nesciunt quid loquantur, vel quomodo loquantur, sive ad sanitatem sententiarum, sive ad ipsum qui arte grammatica discitur, integrum sonum ordinemque verborum. Eloquentia vero facultas dicendi est, congruenter explicans quæ sentimus : qua tunc utendum est, cum recta sentimus. Hoc modo « ea non usi sunt hæretici. » Nam utique si recta sensissent, non solum nihil mali, verum et boni aliquid esset, quod eloquenter explicare potuissent. Frustra igitur istorum exemplorum commemoratione accusasti eloquentiam. Neque enim propterea pro patria non est miles armandus, quia contra patriam nonnulli arma sumpserunt : aut ideo uti non debent boni et docti medici ferramentis medicinalibus ad salutem, quia his ad perniciem etiam indocti pessimique abutuntur. Quis enim nescit, sicuti est aut fuerint ea quæ quæruntur ; ita eloquentiam, hoc est, peritiam facultatemque dicendi sic esse utilem vel inutilem, ut fuerint utilia vel inutilia quæ dicuntur? quod nec te arbitror ignorare.

III. Sed credo cum me videres a nonnullis putari eloquentem, ut a me lectoris auditorisve studium deterreres, accusandam existimasti eloquentiam : ut jam quid dicerem non attenderet, quisquis abs te perterritus tanquam eloquenter me dicentem eo ipso jam cavendum fugiendumque censeret. Vide ergo, ne hoc quod fecisti, sit « artis illius malæ, quam, sicut de Platone commemorasti, nonnulli recte judicaverunt de civitate ac de humani generis societate pellendam. » Hæc non est eloquen-

[1] Prov. x, 19.

tia, quæ utinam mihi ad explicanda ea quæ sentio pro desiderio provenisset : sed quædam sophistica et maligna professio, quæ sibi proponit, non ex animo, sed ex contentione vel commodo, pro omnibus et contra omnia dicere. De hac ait sancta Scriptura : « Qui sophistice loqui» tur, odibilis est[1]. » Ab hac mihi videtur Paulus apostolus juventutem Timothei prohibere, ubi ait : « Noli verbis » contendere ; ad nihil enim utile est nisi ad subversionem » audientium[2]. » Et ne a facultate recte dicendi eum prohibuisse putaretur, continuo subjecit, « Satis age te ipsum » probabilem operarium exhibendo, non erubescentem, » verbum veritatis recte tractantem. » Nimirum itaque tibi hæc animi subrepsit affectio, quod contradicendi studio, (non quo ita sentires, sed quo a nobis intentionem discere volentis averteres,) perhibuisti nos eloquentes, et vituperasti eloquentiam. Nam quomodo te hoc ex animo fecisse credam, cum sciam quemadmodum prædicare soleatis eloquentiam Donati, Parmeniani, aliorumque vestrorum : qua quid esset utilius, si tam largo flumine pro pace Christi, pro unitate, veritate, charitate proflueret? Sed quid de aliis loquar? In te ipso nonne aperuisti, quam non ex animo, sed ex contentione vituperator fueris eloquentiæ ; cum et cætera quæ scripsisti per eloquentiam suadere, et eamdem ipsam eloquentiam eloquenter accusare conatus es?

IV. Nam quod te dicis : « et arte dicendi imparem nobis, et exemplis legis christianæ penitus non instructum, » quo pertinet obsecro? Numquidnam te compuli contra mea scripta rescribere ; et ideo recusantis et excusantis hæc vox est? Si ergo penitus non instructus es, cur non potius taces, aut ita loqueris ut instrui te desideres ? « Instare me dicis, et provocare semper,

[1] Eccli. XXXVII, 23. — [2] 2 Tim. II, 14.

ut ad dignoscendam veri quæstionem mecum vestri disceptent; sed vestros prudentius ac patientius facere, qui in Ecclesia tantum quæ in Lege mandata sunt populos docent, nec nobis respondere curant, scientes quia si lex divina et tot documenta legalium Scripturarum nobis quid sit melius, quid verius, suadere non possunt, nunquam humana queat auctoritas nos discussis erroribus ad veritatis regulam revocare. » Quid tibi ergo visum est, ut adversus nos illis tacentibus tu loquaris? Nam si bene faciunt, cur non imitaris? si male, cur laudas?

V. Dicis quod « intoleranda arrogantia credam me solum terminare posse, quod aliis velut inexplicabile visum atque ideo judici Deo dimissum est. » Cum paulo superius dixeris, « hoc me velle finire post tot annos, post tot judices atque arbitros, quod apud principes tot disceptantibus litteratis ab utriusque partis episcopis finiri non potuit. » Certe solus hinc satago, certe solus quæstionem istam finiri disceptando desidero? Puto enim si solos nostros id conatos culpare voluisses, non etiam vestros in eo conatos fuisse fatereris. Quia ergo illum conatum, illam voluntatem et instantiam, saltem propter vestros reprehendere jam non potes; nolo esse a tam bono opere alienus. Quid arguis? quid reprehendis? An invides? Non hoc de te temere credendum est. Restat ergo ut studio contentionis hoc in me culpes, quod etiam in vestris laudare compelleris.

VI. At enim quod inter tot ac tales finitum non est, intolerabilis arrogantia est per se solum finiri posse præsumere. Ne quæso mihi soli hoc tribuendum putes : plurimi sumus, qui hoc ut finiatur, imo jam ut finitum esse innotescat, instamus. Illi enim dixerunt non esse finitum, qui eidem fini consentire noluerunt, eumque vobis oc-

cultaverunt, ut etiam vos eorum auctoritate decepti finitum non esse credatis. Nostri autem, ex quo finitum est, nullo prorsus tempore ut ipse finis innotesceret cessaverunt, quomodo id publice privatimque agere potuerunt; ne quisquam in perniciosissimo errore persistens de segnitia circa se ministrorum Dei in ultimo judicio quereretur. Non ergo nos olim finitam causam de integro volumus retractare; sed quemadmodum finita sit demonstrare, propter eos maxime qui hoc nesciunt : ut cum defensores convincuntur erroris, aut etiam ipsi correcti liberentur, aut certe ipsis confutatis et in aperta pertinacia remanentibus, hi qui cupidiores sunt veritatis quam contentionis, videant qui sequantur.

VII. « Neque hoc fit sine fructu, » ut existimas. Nam si posses videre quam longe lateque Africam error iste pervaserat, et quam pauca ejus remanserint quæ nondum in pacem catholicam correcta transierunt, nullo modo assertorum christianæ pacis et unitatis infructuosam et inanem arbitrareris instantiam : quamvis etiam si cui diligentia medicinæ hujus impensa non prodest, sufficit ad rationem reddendam Deo quod non cessavit impendi. Sicut enim malignus suasor peccati, etiamsi non persuaserit, merito pœnam deceptoris incurret : ita fidelis justitiæ prædicator, etiamsi ab hominibus respuatur, absit ut apud Deum sui officii mercede fraudetur. Res enim certa fit ad incertum. Incertum autem dico, non præmium facientis, sed animum audientis. Incertum enim est nobis, utrum assensurus sit cui veritas prædicatur : sed certum est, etiam talibus veritatem prædicari oportere : et certum est, fideliter eam prædicantes dignam retributionem manere, sive suscipiantur, sive spernantur, sive etiam propterea quælibet temporaliter adversa patiantur. Dominus dicit in Evangelio : « Cum ingressi fueritis, dicite : Pax huic

» dom ui : sidigni fuerint qui ibi sunt, requiescet super » eos pax vestra, si quo minus, ad vos revertetur[1]. » Numquid certos fecit, quod essent eorum pacem suscepturi, quibus eam prædicarent? Certos tamen fecit, ut eam sine cunctatione prædicarent.

VIII. Apostolus etiam Paulus : « Servum, inquit, Domini » litigare non oportet, sed esse mitem ad omnes, docibilem, » patientem, in modestia corripientem diversa sentientes; » ne forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam » veritatem, et resipiscant de diaboli laqueis, captivati ab » ipso in ipsius voluntatem[2]. » Intende quomodo, quem noluit litigare, voluit tamen in modestia corripere diversa sentientes : ne Dei servus prohibitionem petulantiæ, occasionem putaret esse pigritiæ. Verum quia multi et ipsam correptionem quæ modeste fit, vel peccatis suis faventes, vel quid respondeant non invenientes, nec tamen veritati acquiescentes, onerose ac moleste ferunt; eos qui secum sedulo agunt, nec ab eorum convincendo errore dissimulant, litigiosos et contentiosos vocant. Falsitas enim quæ nudari et redargui metuit, eorum vitiorum nomine quæ veritas damnat, diligentiam veritatis accusat. Numquid ideo tamen ab hac instantia desistendum est? Vide quemadmodum Timotheum idem obstringat Apostolus, ne propter homines quibus insuavis est prædicatio veritatis, aliqua ei segnitia prædicandi subreperet. « Testificor, in» quit, coram Deo et Christo Jesu, qui judicaturus est vi» vos ac mortuos, et per manifestationem et regnum ejus, » prædica verbum, insta opportune, importune, argue, » hortare, increpa, in omni longanimitate et doctrina[3]. » Quis hæc audiens, si Deo fideliter servit, si dolosus operarius non est, ab hac diligentia et instantia conquiescat? Quis sub tanta testificatione segnis esse audeat? Non itaque

[1] Matth. x, 12. — [2] 2 Tim. II, 24. — [3] Id. IV, 1.

20.

nobis obstrepat in hac causa facundia tua : prædicamus omnino in adjutorio Domini Dei nostri christianæ unitatis utilitatem, pietatem, sanctitatem : prædicamus volentibus opportune, renitentibus importune; et quantis valemus viribus inter nos partemque Donati quæstionem, et quibus possumus, olim finitam esse monstramus.

IX. Agnoscant in se contentiosæ animositatis nomen et crimen, qui vel pervicaci astutia præbent patronicium falsitati, vel invida jactantia ministrant præconium veritati. Utrumque hoc contentiosorum genus apostolus Paulus expressit : illud primum in Alexandro, de quo ait, « Alexander ærarius multa mala mihi ostendit, reddet illi » Dominus secundum opera ejus, quem et tu devita, valde » enim restitit nostris sermonibus [1]. » Hoc vero alterum in eis de quibus ait, « Quidam quidem ex invidia et conten- » tione Christum annuntiant, non caste, existimantes tri- » bulationem suscitari vinculis meis [2]. » Nam illi procul dubio idipsum annuntiabant quod Paulus; non tamen eo animo, non ea voluntate, non ex charitate, sed ex invidia, sicut dixit, et ex contentione, volentes superbo sensu in eadem ipsa annuntiatione præcellere, et apostolo Paulo anteponi. Quod ille non moleste ferens, ferens imo etiam gaudens, quod ab eis illud videbat prædicari, quod latius innotescere cupiebat : « Quid enim, inquit, dum omni modo, sive » sive occasione, sive veritate Christus annuntietur? » Neque enim cordis sui veritate, quia non sincera intentione, sed æmula contentione, veritatem, hoc est, Christum annuntiabant. Tu igitur cum judex interiorum cordis nostri esse non possis, tantummodo utrum veritati resistāmus, an eos qui veritati resistunt revincere cupiamus, adverte. Nam procul dubio si veritatem suademus erroremque refellimus, etiamsi non veritate propriæ intentionis, sed

[1] 2 Tim. IV, 14. — [2] Flip. I, 17.

emolumentum sæculi hujus et humanam gloriam quærentes id agamus; gaudere debent dilectores veritatis, quia et hac occasione veritas annuntiatur, sicut Apostolus qui dicit, « Et in hoc gaudebo. » Si autem, (quod Deo maxime notum est, et quod tibi etiam ipsi, quantum est facultatis humanæ, si nobiscum viveres, notum esse potuisset), pia sollicitudine charitatis in hujus dispensationis labore versamur; puto nequaquam juste reprehendi ministerium nostrum, si contra quoslibet adversarios veritatis ferventi spiritu pro veritate certemus.

X. Nam si contentiosus habetur a vobis vel animosus paratorque rixarum, quisquis cuiquam sermonis altercationem vel inferre vel referre curaverit; videte quid de ipso Domino Jesu Christo, ejusque servis Prophetis et Apostolis sentiatis. Nempe enim Dominus ipse Filius Dei, numquid cum solis Discipulis vel turbis qui in eum crediderunt, an non etiam cum inimicis tentantibus, obtrectantibus, interrogantibus, resistentibus, maledicentibus, habuit de veritate sermonem? Numquid eum etiam cum una muliere de quæstione orationis contra opinionem vel hæresem Samaritanorum piguit disputare? Sed illam, inquis, credituram esse præsciebat. Quid toties adversus Judæos, Pharisæos, Sadducæos, non solum minime credituros, verum etiam maxime contradicturos et persecuturos, coram in os eorum quam multa locutus est? Nonne ab eis ultro, cum voluit, quod voluit inquisivit, ut eorum illos responsione convinceret? Nonne illis dolose tentando quærentibus, cum redarguti obmutescerent, sine ulla ambiguitate respondit? Quod cum faceret, nullus ex his legitur ad eum sequendum fuisse conversus. Et utique noverat, quia præscius erat, nihil se ad eorum salutem, cum hæc ad eos vel in eos, vel adversus eos diceret, profuturum. Sed nos fortasse suo firmavit exemplo, qui

futuram fidem perfidiamve hominum prænoscere non valemus; ne si quando nimium duris nimiumque perversis sine fructu salutis eorum locuti fuerimus, deficiamus et desistamus ab instantia prædicandi, cum inaniter piguerit laborare. Quid quod etiam ipsum diabolum, quem jam non solum Deus, sed ne homines quidem dubitare possunt, nullo modo ad justitiam conversum iri, Filius Dei tamen insidiosæ tentantem, et de Scripturis sanctis quæstionum laqueos opponentem, de Scripturis sanctis respondendo convicit [1], nec judicavit indignum cum Satana Christus de divinis Eloquiis habere colloquium: quid utique prævidens, nisi quod Judæis et diabolo nihil proderat, credituris gentibus profuturum ?

XI. Prophetas etiam legimus missos ad homines tam inobedientes, ut Deus ipse qui Prophetas mittebat, de his ad quos mittebat prædiceret, quod verbis eorum obtemperaturi non essent. Omitto quod prophetico spiritu quo futura cernebant, etiam hoc utique nosse potuissent, quod eorum verba contempturi fuerant, quibus ea tamen vehementi instantia non tacebant. Apertissime Dominus ad Ezechielem Prophetam dicit, « Vade et intra in domum » Israël, et loquere verba mea ad ipsos; quia non ad po» pulum ignotæ linguæ tu mitteris ad domum Israël, nec » ad populos multos diversis aut gravibus linguis loquen» tes, quorum verba non possis audire; et si ad tales mi» sissem te, forsitan audissent te : domus autem Israël » non audient te, quia nolunt audire me. Omnis enim » domus Israël inquieto et duro corde est. Ego autem » dedi faciem tuam fortem adversus faciem eorum, et cer» tamen tuum confortabo adversus certamen eorum [2]. » Ecce mittitur Dei servus, et eis loqui jubetur, qui eum non erant audituri, eo ipso Domino qui mittebat et loqui

[1] Matth. IV, 3. — [2] Ezech. III, 4.

jubebat prædicente quod non erant audituri. Qua causa, cui bono, quo fructu, quove effectu mittitur ad certamen prædicandæ veritatis adversus certaturos et non obedituros? Num quisquam dicere audebit sanctos Dei Prophetas incidisse in opprobrium abs te mihi objectum, cum diceres : « Si tu scis rem de qua agitur a te finiri non posse, cur incassum laborem sumis? cur inanem impendis operam? cur supervacue ac sine fructu contendis? An non magnus error est, velle quod non valeas explicare; cum et Lex moneat dicens, « Altiora te ne quæsieris, et fortiora » te ne scrutatus fueris[1]. » Et iterum : « Homo animosus » parat lites, et vir iracundus exaggerat peccatum[2]? » Ezechieli certe ista non diceres, qui cum verbo Dei mittitur inferre certamen hominibus non obedituris, contra sensuris, contra dicturis, contra facturis. Nam si diceres, responderet tibi fortasse, quod eisdem Judæis Apostoli responderunt, « Cui obedire oportet, Deo magis, an hominibus[3]? » Hoc tibi etiam ipse responderim.

XII. Hic si tu flagitaveris, ut ostendam ubi etiam mihi Deus præceperit id agere, quod tu prohibes; memento apostolicas Epistolas non eis tantum scriptas qui tempore illo quo scribebantur audiebant, sed etiam nobis : non enim ob aliud in Ecclesia recitantur. Attende etiam illud quod Apostolus ait : « An vultis experimentum ejus accipere » qui in me loquitur Christus[4]? » et recole jam, non quid Paulus, sed quid per eum Christus locutus sit, quod paulo ante commemoravi, « Prædica verbum, insta opportune, » importune, etc[5]. » Attende etiam quemadmodum ad Titum cum explicaret qualis esse episcopus debeat, etiam perseverantem dixit esse oportere juxtam doctrinam fidelis verbi, « Ut potens sit, inquit, et exhortari in doctrina sana,

[1] Eccle. III, 22. — [2] Prov. XIX. — [3] Act. V, 29. — [4] 2 Cor. XIII, 3. — [5] 2 Tim. IV, 2.

» et contradicentes redarguere. Sunt enim multi non sub- » diti, vaniloqui, et mentis seductores, » maxime qui ex cir- » cumcisione sunt, quos oportet refelli[1]. » Non ergo solos qui ex circumcisione sunt, sed eos maxime tales esse ait : oportere tamen in doctrina sana redargui refellique ab episcopo vaniloquos et mentis seductores, indubitata præceptione firmavit. Unde hoc etiam mihi jussum esse cognosco : hoc pro viribus ago; huic operi, quantum ipse qui jussit adjuvat, perseveranter insisto. Quid obstas, quid obstrepis, cur prohibes, cur reprehendis? Tibi-ne obedire oportet, an Deo?

XIII. Nisi forte ista quæ a me de Scripturis sanctis documenta prolata sunt, sic accipienda arbitraris, ut quod vestros factitare laudasti, in ecclesia tantum quæ in Lege mandata sunt populi doceantur. Ibi enim forsitan putas corripiendos et convincendos esse diversa sentientes, ut unusquisque doctor suorum tantummodo disputando et prædicando emendet errorem : siquid autem tale cum eis qui foris sunt agere instituerit, tunc animosus, tunc contentiosus vel litigiosus habendus sit; quia « et ipse Ezechiel, inquis, et alii Prophetæ cum verbis Dei ad suum populum mittebantur, » Israëlitæ scilicet ad Israëlitas.

XIV. Ad hæc quoque tibi respondeo. Jam quidem supra commemoravi, Dominum ipsum Jesum, qui se imitandum Discipulis præbuit, non solum Judæis, verum etiam Pharisæis, et Sadducæis, et Samaritanis, et ipsi diabolo principi omnium fallaciarum et errorum asserere veritatem, et de Lege respondere non dedignatum. Sed ne hoc Domino licuisse, servis autem ejus existimes non licere, accipe quid in Actibus Apostolorum legatur. Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, devenit Ephesum, potens in Scripturis : hic catechizatus erat viam Domini,

[1] Tit. I, 9.

et fervens Spiritu loquebatur, et docebat verissime quæ juxta Jesum, sciens solum baptismum Joannis. Hic etiam cœpit fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Aquila et Priscilla, assumpserunt eum, et certius illi exposuerunt viam Domini. Volente autem illo ire in Achaïam, exhortati fratres scripserunt discipulis ut eum reciperent. Qui cum venissent, multum contulit his qui ibi crediderunt : vehementer enim Judæos revincebat publice ostendens per Scripturas esse Jesum Christum. Quid de isto dicis, quid sentis ? Nonne fortasse eum contentiosum et animosum concitatoremque rixarum criminaremini, nisi tanta libri sancta auctoritate premeremini?

XV. An quia Judæus in Christum crediderat, propterea Judæos christianæ fidei resistentes, et Jesum negantes esse Christum, publice revincere debebat ; nos autem quia partis Donati nunquam fuimus, propterea partem Donati resistentem christianæ unitati revincere non debemus? Numquid Paulus apostolus aliquando fuit cultor idolorum, aut aliquando fuit iu hæresi Epicureorum vel Stoicorum, cum quibus tamen eum nec puduit nec piguit de quæstione Dei vivi et veri habere sermonem ? Accipe quid de hac re in eodem libro scriptum sit. Paulus autem cum illos Athenis expectaret, irritabatur spiritu suo intra se, videns circa idola esse civitatem. Disputabat igitur Judæis in synagoga, et gentibus, et colentibus, et in foro per omnem diem ad eos qui aderant. Quidam vero Epicureorum et Stoïcorum philosophorum conferebant cum illo : et quidam dicebant, Quidnam vult seminator verborum hic dicere? Alii vero, Peregrinorum dæmoniorum videtur annuntiator esse. Ecce apostolus Paulus Stoïcos et Epicureos, diversas, non solum ab illo, verum etiam inter se, adversasque hæreses secum conferre non respuit, non

[1] Act. xviii, 24. — [2] Id. xvii, 16.

tantum extra Ecclesiam, sed extra synagogam disputans cum eis; nec eorum conviciis exterritus velut lites contentionesque declinans a prædicanda christiana veritate cessavit. Nam vide quid consequenter sancta Scriptura testatur : Apprehensumque eum, inquit, in Areopagum duxerunt, dicentes, Possumus scire quæ sint hæc quæ a te dicuntur : insueta enim quædam affers in aures nostras : volumus ergo scire quidnam velint hæc esse. Athenienses autem et advenæ hospites ad nihil aliud vacabant, quam dicere novi aliquid aut audire. Stans vero Paulus in medio Areopago dixit, Viri Athenienses, per omnia superstitiosos vos video : perambulans enim et considerans simulacra vestra, inveni etiam aram, in qua erat scriptum, Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis[1] : et cætera quæ commemorare omnia longum est. Quod tamen ad quæstionem quam nunc discutimus, sufficit, attende obsecro te, Hebræum ex Hebræis Apostolum Christi stantem ac sermocinantem, non in synagoga Judæorum, neque in ecclesia Christianorum, sed in Areopago Atheniensium, hoc est, contentiosorum maxime impiorumque Græcorum. Ibi enim loquacissimæ philosophorum hæreses extiterunt, quarum nonnullæ, sicut ipsi qui hic commemorati sunt Stoïci, magis de verborum quam de rerum adversitate confligunt : quod Apostolus prohibuit Timotheum, dicens ad nihil esse utile, nisi ad subversionem audientium[2]. Nam de his, ut nosti, Tullius ait : Verbi enim controversia jam diu torquet homines Græculos, contentionis cupidiores quam veritatis[3]. Hos tamen Paulus noster alloquendos corrigendosque suscepit, nec ipsius loci nomine exterritus, quod ex Marte inditum resonat, quem Deum dicunt esse bellorum, ibi pacifica credituris intrepidus loquebatur, ibi spiritalibus accinctus

[1] Act. XVII, 19. — [2] 2 Tim. II, 14. — [3] Cicer. lib. I de Oratore.

armis perniciosos expugnabat errores; nec contentiosos tanquam mitissimus, nec dialecticos tanquam simplicissimus formidabat.

XVI. Nosti enim quam maxime apud Stoïcos viguisse quamvis et ipsi Epicurei, quos imperitia liberalium disciplinarum non solum non pudebat, verum etiam delectabat, quasdam disputandi regulas quibus quisque usus minime falletur, se potius et tenere et docere jactabant. Quid est enim aliud dialectica, quam peritia disputandi? Quod ideo aperiendum putavi, quia etiam ipsam mihi « objicere voluisti, quasi christianæ non congruat veritati, et ideo me doctores vestri velut hominem dialecticum merito fugiendum potius et cavendum, quam refellendum revincendumque censuerint. » Quod cum tibi non persuaserint, nam te adversus nos etiam scribendo disputare non piguit; tu tamen in me dialecticam criminatus es, quo falleres imperitos, illosque laudares qui disputando mecum congredi noluerant. Sed tu videlicet non dialectica uteris, cum contra nos scribis? Ut quid te ergo in tantum disputandi periculum projecisti, cum disputare non noveris? Aut si nosti, cur dialecticus dialecticam criminaris, ita vel temerarius, vel ingratus, ut aut imperitiam qua vinceris non refrenes, aut doctrinam qua juvaris accuses? Inspicio sermonem tuum, istum ipsum quem ad me scripsisti, video te quædam copiose ornateque explicare, hoc est, eloquenter, quædam vero subtiliter arguteque disserere, hoc est, dialectice; et tamen eloquentiam dialecticamque reprehendis. Si noxia sunt, quare hoc facis? si non sunt, cur arguis? Sed ne etiam nos verbi controversia torqueat, cum res ipsa intelligatur, minus laborandum est quid hominibus eam vocare placuerit. Proinde si eloquens ille appellandus est, qui non solum copiose et ornate, sed etiam veraciter dicit; itemque

si dialecticus ille appellandus est, qui non solum subtiliter, sed veraciter etiam disserit : nec eloquens es, nec dialecticus; non quia jejuna et inordinata est dictio tua, nec quia obtusa et crassa est diputatio tua; sed quia ipsa facundia atque sollertia ad defensionem abuteris falsitatis. Si autem non in sola veritate, sed etiam cum mala causa disseritur vel nervose agitur, recte potest eloquentia vel dialectica nominari : et eloquens es, et dialecticus; quia et facunde dicis vana, et acute disputas falsa. Sed de te videro.

XVII. Stoïci certe maxime dialectici fuerunt : cur apostolus Paulus ne conferrent cum illo, non eos cautissime devitavit, et vestros episcopos laudas, quod nobiscum velut cum dialecticis nolint habere sermonem? Aut si et Paulus dialecticus erat, et ideo conferre cum Stoïcis non timebat, quia non solum acute disputabat sicut et illi, sed etiam veraciter quod non illi : jam cave cuiquam dialecticam pro crimine objeceris, qua usos Apostolos confiteris. Neque enim, cum hoc mihi objicis, imperitia te falli puto; sed fallere astutia. Nomen quippe Græcum est dialectica, quæ si usus admitteret, fortasse latine disputatoria vocaretur; sicut grammaticam litteraturam latine, linguæ utriusque doctissimi appellaverunt. Sicut enim a litteris denominata est grammatica, quoniam græce γράμματα litteræ dicuntur : sic a disputatione dialectica nomen accepit; quoniam disputatio græce διαλογή vel διάλεξις appellatur. Sicut autem grammaticus a veteribus latine dictus est litteratus : ita græce dialecticus, multo usitatius et tolerabilius latine dicitur disputator. Puto jam quod Apostolum disputatorem non neges, etiamsi dialecticum neges. Improbare ergo in vocabulo græco, quod approbare cogeris in latino, quid est aliud quam indoctis prætentare fallaciam, doctis facere injuriam? Aut si et disputatorem Apostolum negas, qui tam assidue, tam egre-

gie disputabat; nec græce nosti, nec vel latine, quod est credibilius, et in verbo græco fallis eos qui græce nesciunt, et in latino qui nec latine sciunt. Quid enim est, non dico imperitius, neque enim tu ista non nosti, sed omnino fallacius, quam cum audias et legas tam multos multiplicesque sermones Apostoli asserentes veritatem, convincentes falsitatem, negare quod soleat disputare, cum hoc fieri nisi disputando non possit?

XVIII. Quod si hoc ab illo factitatum fateris, quia fateri ejus litteris cogeris, non tamen has disputationes, sed sermones vel Epistolas appellandas esse contendis: quid ego tecum sic diutius agam, ut qui hæc ignorant, quem volunt nostrum approbent, quem volunt improbent; de ipsis divinis Litteris, quibus neeesse est cedas, hoc doceo; ipsa prorsus verba, ipsa rerum vocabula profero. Habes in hoc eodem testimonio, quod de Actibus Apostolorum commemoravi, de ipso Paulo ita positum: « Disputabat igi» tur Judæis in synagoga, et gentibus, et colentibus in » foro[1]. » Habes alio loco, quamvis cum populo christiano ageret congregatis in ecclesia fratribus, ita scriptum: « Se» dens vero quidam adolescens, nomine Eutychus, in fe» nestra, deductus sommo gravi, disputante Paulo. » Habes etiam in libro Psalmorum: « Suavis sit et disputatio mea[3]. » Habes et apud Isaïam prophetam: « Venite, disputemus, » dicit Dominus[4]. » Et multis aliis divinarum Scripturarum locis lege ubi inveneris hoc verbum, et inspice codices græcos in eisdem testimoniis sanctarum Scripturarum, et videbis unde sit appellata dialectica: ne quod omnes justi etiam cum Deo faciunt, quibus dictum est, « Venite, des» putemus, dicit Dominus, » non inniteris sapienti pietate, sed in sulsa temeritate crimineris.

[1] Act. xvii. — [2] Id. xx, 9. — [3] Psal. ciii, 34. — [4] Isai. i, 18, juxta LXX.

XIX. Qui enim disputat, verum discernit a falso. Quod qui non possunt, et tamen dialectici videri volunt, per insidiosas interrogationes captant incautorum assensiones, ut ex eorum responsionibus concludant, unde illos vel in aperta falsitate deceptos rideant, vel occultam falsitatem deceptis persuadeant, quam plerumque etiam ipsi existimant veritatem. Qui autem verus disputator est, id est, veritatis a falsitate discretor, primo id apud se ipsum agit, ne non recte discernens ipse fallatur ; quod nisi divinitus adjutus peragere non potest : deinde cum id quod apud se egit ad alios docendos profert, intuetur primitus quid jam certi noverint, ut ex his eos adducat ad ea quæ non noverant vel credere nolebant, ostendens ea consequentia his quæ jam scientia vel fide retinebant : ut per ea vera de quibus se perspiciunt consentire, cogantur alia vera quæ negaverant approbare : et sic verum quod falsum antea putabatur, discernatur a falso, cum invenitur consentaneum illi vero quod jam antea tenebatur.

XX. Hoc ille verus disputator si late diffuseque faciat, eloquenter facit, alioque tunc censetur augeturque vocabulo, ut dictor potius quam disputator vocetur : sicut illum locum Apostolus copiose dilatat atque diffundit : « In omnibus, inquit, commendantes nosmetipsos ut Dei » ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in an- » gustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in labo- » ribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in » longanimitate, in benignitate, in Spiritu sancto, in cha- » ritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma » justitiæ dextra et sinistra, per gloriam et ignobilitatem, » per infamiam et bonam famam ; ut seductores et veraces, » ut qui ignoramur et cognoscimur, quasi morientes et ecce » vivimus, ut coerciti et non mortificati, ut tristes, semper » autem gaudentes, sicut egeni, multos autem ditantes,

» tanquam nihil habentes, et omnia possidentes[1]. » Qnid enim hoc stilo apostolico uberius et ornatius, id est, eloquentius facile invenis? Si autem presse atque constricte, magis eum disputatorem quam dictorem appellare consueverunt, qualiter agit idem Apostolus de circumcisione et præputio patris Abraham, vel distinctione legis et gratiæ. Quod quidam non intelligentes, imo vero calumniantes, criminati sunt eum dicere, « Faciamus mala, ut eveniant bona[2]. » Sive autem sit dictor sive disputator, nec dictio sine disputatione est, cum et in ipsa eloquentiæ latitudine veritas a falsitate discernitur; nec disputatio potest esse sine dictione, quando utique verbis et lingua ipsa constrictio sermonis exprimitur : sive illo utatur perpetuo, sive interrogando eum cum quo agit, cogat respondere quod verum est, et ex hoc ad aliud verum quod qnærebatur adducat, ubi maxime regnare dialectica dicitur.

XXI. Cum enim quisque suis responsionibus vincitur, et si male respondit, non habet quod imputet disputatori, sed sibi; et si bene respondit, erubescit ulterius resistere, non jam disputatori, sed sibi. In quo genere Dominus cum adversus Judæos crebro ageret, eosque illorum responsionibus captos conclusosque convinceret, non vos audierant, nec a vobis conviciari didicerant : nam libentius et invidiosius eum fortasse dialecticum quam Samaritanum appellarent. Quomodo enim putas eos contortos atque confusos, cum volentes eum capere in verbo, priores interrogaverunt, utrum liceret tributum reddere Cæsari, bicipiti videlicet complexione insidiantes, ut quodlibet eligens caperetur[3]? Si licere responderet, tanquam reus esset adversus populum Dei : si autem diceret non licere, tanquam Cæsaris adversarius puniretur. Ubi ille nummum sibi poposcit ostendi, et interrogavit cujus haberet imagi-

[1] 2 Cor. vi, 4. — [2] 1 Rom. iii, 8. — [3] Matth. xxii, 17.

nem et inscriptionem : at illi cum respondissent, Cæsaris, aperta enim veritas hoc eos respondere cogebat : continuo Dominus eorum responsione colligatos ac captos trahens, « Reddite, inquit, Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ » Dei sunt. » Obsecro te, illi-ne fuerunt dialectici qui prætensis interrogationis insidiis decipiendo superare moliti sunt; an ille potius, qui ex hoc ipso quod interrogaverunt, veram eorum responsionem prudentia interrogationis eliciens, illud verum quod ab eo putabant periculose dici, ipsos compulit confiteri?

XXII. Si illos dixeris fuisse dialecticos, quia dolose, quia calumniose, quia malitiose interrogando in verbo capere cupiebant; (tales enim etiam nos vultis videri;) cur eis tamen Dominus respondit? Cur eos usque ad veritatis confessionem reddita ratione perduxit? Cur eis dixit, « Quid » me tentatis, hypocritæ[1]? » et non addidit, dialectici? Cur sibi nummum demonstrari flagitavit, ut sententiam suam veracem exprimeret etiam de ore fallacium, ac non potius ait, Abscedite, neque enim loquendum est vobiscum, qui captiosas interrogationes proponitis, qui dialectice mecum agere vultis? Nihil tale dixit, nec adversus captiosos interrogatores, et verborum nostrorum callidos captatores exemplum tale nobis proposuit : sed ut eos potius etiam veritatis inimicos vigilanti interrogatione et invicta ratione testimonium veritati perhibere cogamus. Hoc nobis faciant vestri, si nos malitiosi et dialectici sumus. An se timere indicant, ne hoc eis nos potius faciamus? Si autem Christum dixeris dialecticum, laudabis dialecticam, quam mihi pro crimine objeceras.

XXIII. Quod ne facias, video quid fortasse dicturus sis, nec illos, nec illum in ea sermocinatione aliquid egisse dialectice. Si ergo nec illi qui captiose atque insidiose

[1] Matth. XXII, 18.

sermocinantur, ut in verbo decipiant eos cum quibus agunt, nec illi qui tales eorum responsione convincunt, dialectice agunt : dic nobis tandem quid sit dialectica, et quantum mali habeat, quantum noceat, quam fugienda sit, doce. Cujus nomen invidiose subjicis ignorantibus, crimen ostende quærentibus. Non vis fateri quod dialectice agat, qui homines aversos a vero perite recteque interrogans, responsionibus eorum adducit ad verum, ne dialectice cum Judæis etiam Christum egisse fatearis. Item non vis illos agere dialectice, qui captiosis interrogationibus insidiantes respondentem decipere moliuntur, ne tibi ostendatur ita cum Christo egisse Judæos, quos tamen ille non declinavit tacendo, sed potius loquendo superavit, ac sic cogaris fateri non recte episcopos vestros, quos doctos atque sapientes putas, etiam cum dialecticis nolle habere sermonem, quo invictam doceant veritatem. Video, magnos æstus pateris, quomodo definias dialecticum, ut nec peritus disputator sit, ne quod vituperasti, laudare cogaris; nec insidiosus verborum captator, ne tibi dicatur, Sicut egit cum talibus Christus, sic agat cum isto Christianus. Proinde si placet ista cura liberari, eum defini esse dialecticum, cum quo legis periti de parte Donati nolunt habere colloquium. Quid enim tibi aliud suggerendum est, homini objicienti nobis dialecticam, et ideo prædicanti episcopos suos, quod nobiscum nolint habere sermonem?

XXIV. Sed Judæis fortasse invenis quid dicas, quamvis callide atque versute dolos interrogationum prætenderint, non eos fuisse dialecticos. De Stoïcis certe dici potest nihil, qui non solum dialectici fuerunt, sed etiam cæteras philosophorum sectas in hac vel arte vel facultate vicerunt. Stoïcus quippe, ut mecum recolis, fuit ille Chrysippus, de quo Academicus Carneades hanc habebat sententiam,

[1] Vide Valer. Maxim. lib. VIII, cap. 7.

ut quando cum illo sibi esset disputandum, elleboro purgandum cor esse censeret; cæteros autem vel pransus facile superaret. Si ergo nos libri Stoïcorum dialectice disputare docuerunt, doctrinam Pauli contra nos proferant episcopi vestri : secum tamen nos conferre patiantur, sicut ipsos tunc Stoïcos ille non repulit.

XXV. Hanc enim artem quam dialecticam vocant, quæ nihil aliud docet quam consequentia demonstrare, seu vera veris, seu falsa falsis, nunquam doctrina christiana formidat; sicut eam in Stoïcis non formidavit Apostolus, quos secum volentes conferre non respuit[1]. Et ipsa enim fatetur, et verum est, neminem disputando ad conclusionem falsam consequenter impelli, nisi prius consenserit falsis, quibus eadem conclusio, velit nolit, efficitur. Ac per hoc qui cavet ne se loquente consequantur falsa quæ non vult, volens falsa caveat quæ præcedunt. Si autem præcedentibus veris inhæserit, quæcumque consequentia perspexerit quæ falsa existimabat, vel de quibus dubitabat, admonitus amplectatur, si veritati est pacatissimæ amicior, quam contentiosissimæ vanitati.

XXVI. Parum egerim, nisi hoc quod dico in hac eadem quæ inter nos vertitur nostra sermocinatione monstravero. Ecce in ea ipsa quæstione de baptismo tu proposuisti a me requirens, ubi te baptizari conveniat, utrum apud nos, an in parte Donati. Et quia intentio tua est in parte Donati hominem potius baptizari oportere, hanc intentionem hinc probare conatus es, quod etiam nos esse illic baptismum non negamus. Vides certe id te agere voluisse, ut ex eo quod concedimus, ad id, quod non concedebamus, attrahamur, id est, ut quia concedimus esse illic baptismum, etiam illic esse hominem baptizandum concedere compellamur.

[1] Act. xvii, 18.

XXVII. Considera diligenter si est hoc consequens, et tibi ipse responde. Puto enim jam hoc ante oculos constituto, cernis pro ingenii tui vivacitate, quam non consequentia pro consequentibus colligas. Nam revera dicimus baptismum et illic esse : sed non dicimus et prodesse, imo vero dicimus et obesse. Cum autem quæritur ubi quisque debeat baptizari, credo propter illud quæri quod Dominus ait : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non in- » trabit in regnum cœlorum [1]. » Quia ergo propter hanc utilitatem accipiendus est baptismus, cum quæritur ubi accipiendus sit, non quæritur ubi sit, sed ubi ad regnum cœlorum adipiscendum utilis sit. Sequeretur autem etiam illic accipiendum esse, ubicumque eum constat esse, si omnes qui habent aliquid boni, etiam bono suo habere, doceretur. Cum vero tam multi tam multa bona habeant malo suo, quis non videat cum quæritur ubi aliquid accipiendum sit, non quæri ubi sit, sed ubi prosit ? Quomodo enim si mihi concederes bonum esse aurum, concederes etiam latrones quoque habere aurum, non opinor velles ut ex his duobus concessis concluderem, eum qui habere aurum velit, in latronum societate esse oportere : ita cum et ego concedo bonum esse baptismum, concedo etiam Donatistas quoque habere baptismum, non debes ex his duobus concessis quasi sequatur concludere, eum qui habere baptismum velit, in societate Donatistarum esse debere.

XXVIII. Jam ex hoc etiam tibi ipsi occurrere multa non dubito, quæ quamvis bona sint, et ad utile aliquid instituta, non omnibus habentibus sint utilia, sed tantummodo bene utentibus. Nam cum eadem luce et sani oculi perfunduntur et saucii, istis adjumentum est, illis tormentum. Idem cibus alias valetudines alit, alias lædit :

[1] Joan. III, 3.

idem medicamentum hos curat, illos debilitat : eadem arma alios muniunt, alios impediunt : eadem vestis aliis tegumento est, aliis implicamento. Sic et baptismus aliis valet ad regnum, aliis ad judicium.

XXIX. Hic video quid te possit movere. Fortasse enim dicis, quod in his omnibus nihil sacramenti commemoraverim : baptismus autem sanctum sacramentum est, et ideo non esse consequens, ut si de auro, de luce, de alimentis, armamentis, indumentis probari potuit, quod aliis habentibus apta sint, aliis inconvenientia, quamvis sint bona et ad utile aliquid instituta, continuo etiam baptismus aliis prosit, aliis obsit habentibus. Restat ergo adhuc requirere, utrum etiam illa bona quæ ad Legem Dei pertinent, omnia omnibus habentibus prosint. Hac quæstione proposita, intentio nostra est, quod nec ipsa omnia omnibus habentibus prosint. Hanc intentionem nostram vide quemadmodum probemus ex concessionibus vestris. Conceditis enim in omnibus credendum esse apostolo Paulo. Teneo unum. Conceditis etiam eumdem Apostolum dixisse : « Bona est Lex [1]. » His duobus conficitur, bonam esse Legem, sed legitime utentibus. Si ergo ea non legitime usus quisque fuerit, non ipsa fit mala, sed certe oberit malis.

XXX. Fortassis dices, neminem posse et in Lege esse, et Lege male uti : hoc ipso enim quod contra Legem vivit, non esse in Lege monstratur. Contra ego dico, fieri posse ut quisque et in Lege sit, et non legitime utatur. Quod item vestris concessionibus probo. Conceditis enim memoratum Apostolum testimonium posuisse de Psalmis adversus eos qui gloriabantur in Lege, et vivebant contra Legem. « Sicut » scriptum est, inquit, quia non est justus quisquam, non » est intelligens, non est inquirens Deum ; omnes declina- » verunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bo-

1 I Tim. I, 8.

» num, non est usque ad unum : sepulcrum patens est » guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum » aspidum sub labiis eorum, quorum os maledictione et » amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effun- » dendum sanguinem, contritio et infelicitas in viis eorum, » et viam pacis non cognoverunt, non est timor Dei ante » oculos eorum [1]. » Et ne putarent hæc in eos dicta qui non erant in Lege, continuo subjecit : « Scimus autem, » quoniam quæcumque Lex dicit, his qui in Lege sunt » loquitur, ut omne os obstruatur, et reus fiat omnis » mundus Deo [2]. » Item alio loco dicit : « Quid ergo di- » cimus ? Lex pecatum est ? Absit : sed peccatum non » cognovi, nisi per Legem : nam concupiscentiam nescie- » bam, nisi Lex diceret : Non concupisces. Occasione » autem accepta peccatum per mandatum operatum est in » me omnem concupiscentiam. » Item paulo post : « Pec- » catum, inquit, accepta occasione per mandatum fefellit » me, et per illud occidit. Itaque Lex quidem sancta, et » mandatum sanctum et justum et bonum. Quod ergo » bonum est, mihi factum est mors ? Absit : sed peccatum » ut appareat peccatum per bonum mihi operatum est » mortem [3]. » Attendis quemadmodum Lege laudata, eos qui in Lege sunt arguit, quotquot ea male utendo per bonum habebant malum. Item ipse Apostolus scientiam quamdam ex Lege, quam et se habere dicebat et alios, sine charitate tamen inutilem dicit et noxiam. « De sacrifi- » ciis, inquit, idolorum scimus quia omnes scientiam ha- » bemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat [4]. » Proinde et ista scientia quamvis ad Legem Dei pertineat, si in aliquo sine charitate fuerit, inflat et nocet. Quid, de ipso corpore et sanguine Domini, unico sacrificio pro salute nostra, quamvis ipse Dominus dicat : « Nisi quis mandu-

[1] Rom. III, 10. — [2] Ibid. 19. — [3] Id. VII, 7. — [4] I Cor. VIII, 1.

» caverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non » habebit in se vitam[1] :» nonne idem Apostolus docet etiam hoc perniciosum male utentibus fieri ? Ait enim : « Qui» cumque manducaverit panem, et biberit calicem Domini » indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini[2] ? »

XXXI. Ecce quemadmodum obsunt divina et sancta male utentibus : cur non hoc modo et baptismus ? Cur non ita in bono baptismo non sunt boni hæretici, quomodo in bona Lege non sunt boni Judæi? Jam certe probavi concedentibus vobis, quandoquidem Paulo vos credere, et testimonia quæ de Scripturis posui, Paulum dixisse conceditis : jam ergo probavi concessionibus vestris, quædam etiam bona legitima, obesse tamen non legitime habentibus et utentibus : cur non ita et baptismus, quamvis bonus et legitimus, non tamen omnibus habentibus prodest ? Tu tanquam certissimum et consequentissimum concludebas, in parte Donati esse hominem baptizandum, quia nos etiam ibi esse concedimus baptismum : nec attendebas posse nos dicere, esse ibi quidem baptismum Christi justum, sanctum et bonum, sed pœnalem, contrarium, perniciosum inimicis corporis Christi, quod est Ecclesia, quæ secundum promissa divina in omnibus gentibus dilatatur.

XXXII. Numquid hic quid dicas invenies, nisi non in eis bonis ad Dei Legem pertinentibus deputandum esse baptismum, quæ possunt homines et habere et boni non esse : sed ipsam quidem Legem et scientiam et sacrificium corporis et sanguinis Christi talia bona esse, quæ possint homines et habere et mali esse : baptismum vero tale bonum esse, quod quisquis habuerit, necessario bonus sit ? Quod si dicere volueritis, falsum dicetis : et ideo quid aliud falsum consequatur attende. Quod non ideo commemorabo, ut ex illo tuo falso ad alia falsa te abducam ;

[1] Joan. VI, 54. — [2] I Cor. XI, 27.

sed ut hoc consequens cum falsum esse cognoveris, ut ab hoc te liberes, illud quod præcedit, emendes. Quid ergo præcedit ? ex vobis omnes qui habent bonum baptismum bonos esse ; quod est falsum evidens. Quid consequitur : Bonos fuisse scilicet illos qui schismata faciebant, dicentes : « Ego quidem sum Pauli, ego autem Cephæ, ego autem » Christi. Quos arguens Apostolus ait : Divisus est Christus? » Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine » Pauli baptizati estis [1] ? » Sed falsum est quod isti boni erant, exceptis eis qui dicebant : « Ego autem Christi : » et tamen baptizati erant sancto baptismo Christi. Hoc itaque falsum quare secutum est ? Quia falsum præcessit, omnes habentes bonum baptismum bonos esse. Utrumque ergo respuatur, utraque sententia corrigatur : ut quoniam manifestum est, istos qui schismata faciebant bonos non fuisse, et tamen bono baptismo baptizatos fuisse ; illud etiam manifestum sit, non omnes qui bonum habent baptismum bonos esse. Ac per hoc non ideo tenemur ut in parte Donati baptizandum esse aliquem concedamus, quia et partem Donati, quam malam dicimus, bonum baptismum habere concedimus.

XXXIII. Rursus ut ex ea consensione me ad id quod non consentio detineres, posuisti scriptum esse : « Unus » Deus, una fides, unum baptisma, una incorrupta et vera » catholica Ecclesia [2]. » Quæ omnia concedo, etsi aliquanto aliter scripta sunt. Sed quid ad rem, cum omnia, sicut dixi, ista concedam ? Verum quod ex his conaris efficere, non efficitur, videlicet ut qui non sunt in una Ecclesia non possint habere unum baptismum : quod omnino falsissimum est. Et melius, quia et ipse posuisti unde te possim commemorare quod volo. Certe enim ista proposuisti in concessionibus meis, ex quibus me adducas ad

[1] 1 Cor. i, 12. — [2] Ephes. iv, 5.

intentionem tuam : « Unum Deum esse, unam fidem, unum baptisma, unam incorruptam et catholicam Ecclesiam. » Quæ cum inter nos conveniant, putas ex his illud quod non convenit posse monstrari, apud eos qui non sunt in hac una Ecclesia, hoc unum baptisma esse non posse. Ego autem dico posse, si non mutatur, si hoc idem observatur; nec ideo fieri ut non sit unum baptisma, quia est et apud illos qui in una non sunt Ecclesia. Hoc autem probo ex his quæ in eadem sententia posuisti de uno Deo et una fide. Invenimus enim eadem Deum extra Eccleab ignorantibus coli, nec ideo fieri ut non ipse sit Deus ; et fidem qua creditur Christum esse Filium Dei vivi, invenimus etiam eos qui non pertinent ad membra Ecclesiæ, confiteri, nec ideo fieri ut non sit una fides. Sic etiam cum invenimus eumdem baptismum ab eis qui sunt extra Ecclesiam in baptizandis hominibus observari, non ideo non esse ipsum baptismum existimare debemus.

XXXIV. Fortasse ad hoc dicas, fieri non posse ut etiam extra Ecclesiam idem ipse unus Deus colatur, aut eadem fides qua confitemur Christum Filium Dei, unde Petrus beatus est appellatus, etiam in eis qui non sunt in Ecclesia, reperiatur. Hoc ergo restat ut probem. Habes in hoc ipso beati Pauli sermone, quem supra ex Actibus Apostolorum commemoravi, cum de Deo loqueretur, quia inscriptum in ara invenerat : « Ignoto Deo : Quem vos, inquit, ignoran- » tes colitis, hunc ego annuntio vobis [1]. » Numquid dixit, quia extra Ecclesiam colitis, non est Deus ipse quem colitis ? sed ait : « Quem vos ignorantes colitis, hunc ego an- » nuntio vobis. » Quid eis præstare cupiens, nisi ut eumdem Deum, quem præter Ecclesiam ignoranter atque inutiliter colebant, in Ecclesia sapienter et salubriter colerent ? Ita vobis et nos dicimus, quem baptismum vos ignorantes

[1] Act. XVII, 23.

observatis, ejus pacem vobis nos annuntiamus; non ut cum ad nos veneritis alterum accipiatis, sed ut eum qui jam apud vos erat utiliter habeatis. De fide etiam Jacobus apostolus cum loqueretur adversus eos, qui sibi quod crediderant sufficere arbitrabantur, et bene operari nolebant: » Tu credis, inquit, quoniam unus Deus est; bene facis, et » dæmones credunt, et contremiscunt[1]. » Nempe in unitate Ecclesiæ dæmones non sunt; nec ideo tamen possumus dicere aliud esse quod credunt, cum et Domino Jesu Christo dixerint: « Quid nobis et tibi est, Fili Dei[2]? » Unde et Paulus apostolus: « Si habeam, inquit, omnem fidem, ita » ut montes transferam, charitatem autem non habeam, » nihil sum[3]. » Non autem existimo quemquam ita desipere, ut credat ad Ecclesiæ pertinere unitatem eum, qui non habet charitatem. Sicut ergo Deus unus colitur ignoranter etiam extra Ecclesiam, nec ideo non est ipse; et fides una habetur sine charitate etiam extra Ecclesiam, nec ideo non est ipsa: ita et unus baptismus habetur ignoranter et sine charitate etiam extra Ecclesiam, nec ideo non est ipse. Unus enim Deus, una fides, unum baptisma, una incorrupta catholica Ecclesia; non in qua sola unus Deus colitur, sed in qua sola unus Deus pie colitur; nec in qua sola una fides retinetur, sed in qua sola una fides cum charitate retinetur; nec in qua sola unus baptismus habetur, sed in qua sola unus baptismus salubriter habetur.

XXXV. Proinde unum Deum, unam fidem, unum baptisma, unam incorruptam et catholicam Ecclesiam nobis consentientibus tu proposuisti: sed non solum ex his id quod volebas non effecisti, verum etiam ut ex his quod volebamus te admoneremus, nos multum adjuvisti. Vide ergo nos quam probabilem rationem sequamur, qui ea quæ schismatici vel hæretici corruperunt, cum ad nos

[1] Jacob. II, 19. — [2] Marc. I, 24. — [3] I Cor. XIII, 2.

inde veniunt corrigimus : quæ vero sicut acceperunt tenuerunt, agnoscimus et probamus, ne commoti humanis vitiis ultra justitiam, faciamus ullam divinis rebus injuriam : cum et Apostolum videamus etiam in ara gentilium, a quibus idola colebantur, Dei nomen inventum confirmasse potius quam negasse. Neque enim propterea mutandus vel improbandus est regius character in homine, si erroris sui veniam et militandi ordinem a rege impetraverit, quia eumdem characterem quo sibi satellites congregaret, desertor infixit; aut propterea signa mutanda sunt ovibus, cum Dominico gregi sociantur, quia eis Dominicum signum fugitivus servus impressit.

XXXVI. Quod si hæc tanquam decipientia formidatis, quia non sunt ecclesiastica exempla, (quanquam et de ovibus et de militibus datas esse in Scripturis similitudines noveritis :) propheticarum Scripturarum, quæ dicuntur Veteris Testamenti, volo aliquid dicere; quoniam in Novi Testamenti libris nec a nobis nec a vobis rei hujus invenitur exemplum. Circumcisionem certe præputii in figura futuri baptismi Christi ab antiquis observatam esse negare, ut arbitror, non audetis. Numquid apud Samaritanos circumcisus, si fieri tunc vellet Judæus, posset iterum circumcidi? Nonne illius hominis error corrigeretur, signaculum autem fidei agnitum probaretur? Et nunc sunt quidam hæretici qui se Nazarenos vocant, a nonnullis autem Symmachiani appellantur, et circumcisionem habent Judæorum et baptismum Christianorum : ac per hoc quemadmodum si quis eorum ad Judæos venerit, non potest iterum circumcidi; sic cum ad nos venerit, non debet iterum baptizari. Adhuc dicturi estis, Aliud est circumcisio Judæorum, aliud baptismus Christianorum. Sed cum illa umbra fuerit hujus veritatis, cur illa circumcisio et apud hæreticos Judæorum esse potuit, iste autem

baptismus apud hæreticos Christianorum non potest esse?

XXXVII. Proferte certe aliquem de Scripturis canonicis, quarum nobis est communis auctoritas, ab hæreticis venientem denuo baptizatum. Nam quod jusserunt Apostoli quosdam post Joannis baptismum in Christo baptizari, longe alia causa est[1]. Neque enim Joannes hæreticus fuit, amicus ille sponsi, quo nemo surrexit major in natis mulierum[2]. Longe ergo alia causa est : alioquin si Paulus post Joannem baptizavit, cum ambo in unitate Christi fuerint; quanto magis debent episcopi vestri qui se in unitate Christi esse dicunt, baptizare post collegas suos, in quibus collegis mores aliquos recte reprehendunt, cum hoc fecerit Paulus, qui nihil potuit in Joanne reprehendere? Ergo illa alia causa est, alia ratio, de qua nuuc disserere longum est, et in aliis opusculis nostris hinc multa jam diximus. Ab hæreticis ergo venientem probate in Scripturis canonicis denuo baptizatum. Nam et nos proferimus Petro dictum : « Qui lotus est semel, » non opus habet iterum lavari[3]. » Sed etiam vos dicitis, Petrus non fuerat apud hæreticos baptizatus. Proinde quia nec vos potestis proferre de Scripturis, quarum nobis communis est auctoritas, ab hæreticis venientem denuo baptizatum, nec nos ita susceptum; quantum ad hanc rem attinet, par nobis causa est.

XXXVIII. Verum nos multa ostendimus etiam ad legem Dei pertinentia esse apud eos qui non sunt in Ecclesia, quæ nemo vestrum audet negare : sed cur tale aliquid nolitis esse et baptismum, omnino non video, nec vos posse demonstrare confido. Sequimur sane nos in hac re etiam canonicarum auctoritatem certissimam Scripturarum. Neque enim parvi momenti habendum est, quod cum inter episcopos anterioris ætatis quam esse inciperet

[1] Joan. III, 29. — [2] Matth. XI, 11. — [3] Joan. XIII, 10.

pars Donati, ista quæstio fluctuaret, et varias haberet inter se collegarum salva unitate sententias, hoc per universam Catholicam quæ toto orbe diffunditur observari placuit quod tenemus. Nam et vos profertis concilium Cypriani[1], quod aut non est factum, aut a cæteris unitatis membris, a quibus ille non divisus est, merito superatum. Neque enim propterea sumus episcopo Cypriano meliores, (si tamen censuit hæreticos denuo baptizari,) quia nos hoc recte non facimus : sicut nec Petro apostolo meliores sumus, quia non cogimus gentes Judaïzare, quod ille fecisse Paulo apostolo attestante et corrigente monstratur[2]; cum similiter inter Apostolos de circumcisione quæstio, sicut postea de baptismo inter episcopos, non parva difficultate nutaret.

XXXIX. Proinde quamvis hujus rei certe de Scripturis canonicis non proferatur exemplum : earumdem tamen Scripturarum etiam in hac re a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus quod universæ jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas; ut quoniam sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit, hujus obscuritate quæstionis, eamdem ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat. Si autem dubitas, quod Ecclesiam quæ per omnes gentes numerositate copiosissima dilatatur, hæc sancta Scriptura commendat; (neque enim si non dubitares, adhuc esses in parte Donati;) multis te manifestissimis testimoniis ex eadem auctoritate prolatis onerabo, ut ex tuis concessionibus, si nimium pervicax esse nolueris, ad hoc etiam perducaris, cum prius ostendero etiam epistolæ meæ, cui respondere a contrario voluisti, nihil te quod ad veritatem pertineat respondere potuisse.

XL. Hoc interim satis sit, quod propter nimiam obsti-

[1] Vide infra, lib. II, cap. 31. — [2] Gal. II, 14.

nationem hominum multa dicenda arbitratus sum, adversus eos qui cum habeant principalem causam malam, ab ea discutienda præscriptione volunt avertere judices, cum dicunt nullo modo sibi loquendum esse nobiscum. Probavi enim et de Scripturis sanctis, et qua potui ratione perspicua, nec eloquentiam quantamlibet, nec dialecticam qualemlibet metuendam esse assertoribus veritatis, quominus assertores falsitatis, disputando cum eis, et eos refellendo, convincant. Ubi etiam demonstravi et illud, quo te præter epistolam meam dixi esse permotum, quam non sit consequens, ut si concedimus esse baptismum in parte Donati, simul etiam concedamus in eadem societate quemquam baptizari oportere : quia sicut bonam legem potuit habere reprobus populus Judæorum, sic bonum sacramentum potest habere reproba societas hæreticorum. Quid autem proprie detur in Ecclesia, quod præter illam omnino non datur, suo loco sine difficultate monstrabitur. Neque enim recte ageremus cum hæreticis, quos habere baptismum confitemur, ut omni modo ad Ecclesiam catholicam veniant, nisi veniendo acciperent aliquid, quod nec alibi possint accipere; et quod nisi acceperint, frustra et perniciose habeant quæcumque alia, quamvis bona et ad legem Dei pertinentia, ubilibet accipere potuerunt. Hoc enim quidquid est, quod secundum Scripturas certissimamque rationem inveniri potuerit, non nisi in sancta Ecclesia vel dari vel accipi posse, hoc pertinebit ad « fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum fructu pomorum, » cujus ut potuisti mentionem fecisti, sed quid illud sit, non te intellexisse ostendisti; quandoquidem hoc de visibili baptismo dictum esse arbitraris : quod licet sanctum sit, neque ullo modo prætermittendum, quo-

[1] Vide infra, lib. II, cap. 13.

niam sacratissima significatione præpollet; quam multi eum tamen accipiant, non solum boni qui secundum propositum vocati sunt conformes imaginis Filii Dei, sed etiam hi qui regnum Dei non possidebunt, in quibus, sicut dicit Apostolus, et ebriosi et avari numerantur[1]; puto quod si pertinacia deposita cogitaveris, verum me dicere, tibi ipse facile respondebis, ut non quæras fontem signatum et puteum aquæ vivæ, nisi quo hi qui displicent Deo, divinitus non permittuntur accedere. Contuli, lege.

1 Cor. VI, 10.

LIBER II.

Examinat dicta alia Epistolæ Cresconii. Ipsi sponte concedit, ut a Donato Donatianos potius quam Donatistas appellet. Illos autem a se merito dictos hæreticos contendit: nec tamen cum ad Ecclesiam revertuntur baptizandos esse; quin etiam posse eorum clericos, si Ecclesiæ utilitati convenire videatur, in suis honoribus recipi. Aliquid porro redeuntibus dari in Ecclesia, quod præter illam omnino non datur, idque esse donum charitatis docet. Illud Petiliani, Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, *male defendi a Cresconio demonstrat. Excutit allata ab eodem Scripturæ loca, istud potissimum :* Qui baptizatur a mortuo, etc. *Postremo ad Cypriani auctoritatem de rebaptizandis hæreticis respondet.*

I. Superioris voluminis tam prolixo sermone, puto quod tandem aliquando persuasimus, non esse in hoc laudandos vestros episcopos neque approbandos, quod de causa dissensionis quæ nostram communionem dirimit, nolunt nobiscum habere colloquium. Hac enim quasi præscriptione se in causa pessima putant acutissimos, quam, nisi fallor, et veris certisque rationibus, et maxime divinarum Scripturarum exemplis penitus amputavi, quibus dilucidissime docui, a sanctis prædicatoribus atque assertoribus veritatis, etiam contra præsentes ejus adversarios, nec

tantum qui ex eodem populo quo et illi fuerunt, verum etiam contra alienigenas et extraneos, et unde præcipue vanas formidines injicitis imperitis, contra eos qui dialecticam maxime profiterentur, habitum fuisse sermonem; ne contentiosissimus habeatur diligentissimus prædicator, et ne litigator putetur impiger disputator, instans secundum præceptum Apostoli opportune, importune[1], ut doctrina sana contradicentes redarguantur[2], vaniloqui refellantur, inquieti corripiantur, pusillanimes consolentur, infirmi suscipiantur[3], dum adversus omnes resistentes, verbum salutis Evangelicæ cum patientia defenditur, sine diffidentia prædicatur. Ostendi etiam quam non debeatis ideo putare apud vos esse hominem baptizandum, quia et nos consentimus quod et haberi a vobis baptismus possit et dari : cum et illud dicamus perniciose haberi et perniciose dari; quoniam illa sancta, quibus uti et mali possunt, quanto sanctiora sunt, tanto ab eis inutilius pœnaliusque tractantur. Unde cum ad Ecclesiam sanctam veniunt, ipsi corrigendi sunt : non a nobis illa violanda, quæ nec a malis mutata sunt.

II. Audi ergo, Cresconi, dum breviter et hoc demonstrabo, nihil te dixisse per totam epistolam tuam quo refelleres meam, nisi forte quod me nomina derivare vel declinare docuisti, « ut a Donato Donatianos potius quam Donatistas dicerem : quam tamen græcam saltem declinationem esse concedis, videlicet quod ita Donatistæ a Donato, ut Evangelistæ ab Evangelio nominentur; quo te delectari dicis, ut vestris Evangelium prædicantibus, a simili mutata sit vocabuli declinatio. » Vide ergo ne forte ipsi priores hoc voluerint appellari, quia Donatum habent pro Evangelio : nam sic isti a Donati, quomodo sancti omnes nolunt ab Evangelii societate discedere; et ideo

[1] 2 Tim. IV, 2. — [2] Tit I, 9. — [3] I Thess. V, 14.

delectantur vocari Donatistæ, sicut Evangelistæ : tuque potius eis facis injuriam, cum scribis, « in latino sermone, non nisi latinam regulam probans, Donatianos a Donato, sicut ab Ario et Novato Arianos et Novatianos, velles vocari. » Nam ego cum scriberem, jam a nescio quibus propagatum sonabat hoc nomen, neque id mutare curavi, cum et hoc ad distinctionem quam volebam satis sufficere existimarem. Si enim Demosthenes clarissimus oratorum, quibus verborum tanta fuit cura, quanta rerum auctoribus nostris, cum tamen ei nonnullam locutionis insolentia objecisset Æschines, negavit ille in eo positas esse fortunas Græciæ, illo-ne an illo verbo usus fuerit, et huc an illuc manum porrexit : quanto minus nos laborare debemus de regulis derivandorum nominum, quando sive hoc sive illud dicamus, intelligitur sine ambiguitate quod dicimus, quorum non in expolitione sermonis, sed in demonstratione veritatis est major intentio. Si autem quisquam nostrorum primus flexit hoc nomen, nullo modo mihi videtur illud simile intuitus, quod Evangelistæ ab Evangelio nuncupantur : sed quia per Donatum, non tantum Carthaginis, qui hanc hæresim maxime roborasse perhibetur; sed etiam majorem Donatum a Casis nigris, qui altare contra altare in eadem civitate primus erexit, magnum scandalum factum est; ita fortassis a Donato Donatistas, ut ab scandalo Scandalistas voluit appellare.

III. Sed ego ea in re, in qua nihil causæ nostræ minuitur, me facillimum præbeo, et quando tecum ago, jam Donatianos voco; quando autem cum aliis, consuetudinem potius sequor, quæ his sonis jure dominatur : tu tantum memento me, cui tantam tribuisti eloquentiam, nondum nosse nomina declinare, et nuntia vestris securitatem ne jam timeant tanquam dialecticum, cui vides adhuc necessarium esse grammaticum. Quod si disciplina dispu-

tandi, sive illam dialecticam velis appellare, sive quid aliud ; satis tamen sobrie docet, cum de re constat, non esse de nomine laborandum : sicut non curo utrum ea ipsa dialectica vocetur, curo tamen quantum valeo, nosse ac posse diputare, hoc est, veritatem a falsitate in loquendo discernere; quia hoc nisi curavero, perniciosissime errabo : ita non curo utrum Donatistæ, an Donatiani peritius et litteratius declinemini; utrum postremo a Donato vel qui primus extra Ecclesiam sacrificavit, vel qui hanc dissensionem maxime roboravit; an a Majorino qui primus contra Cæcilianum vestræ partis episcopus ordinatus est, debeat vobis, quando loquimur, distinctionis causa indi vocabulum. Quod tamen hæretici sitis, et ideo, ne decipiatis, cautissime devitandi, nisi diligenter demonstrare curavero, non parvam negligentiæ culpam pro mei officii sarcina incurram.

IV. Quanquam id quod inter nos accidit, schisma potius quam hæresim censes appellari oportere, et quod raro audere dialectici solint, etiam definitionibus ista discernis; ubi quantum nos adjuves, satis demonstrare non putero, nisi ex epistola tua inferam verba tua. « Quid sibi vult, inquis, quod ais[1] hæreticorum sacrilegum errorem? Nam hæreses non nisi inter diversa sequentes fieri solent, nec hæreticus nisi contrariæ vel aliter interpretatæ religionis est cultor, ut sunt Manichæi, Ariani, Marcionitæ, Novatiani, cæterique quorum inter se contra fidem christianam diversa sententia stat. Inter nos, quibus idem Christus natus, mortuus et resurgens, una religio, eadem sacramenta nihil in christiana obsevatione diversum, schisma factum, non hæresis dicitur. Siquidem hæresis est diversa sequentium secta : schisma vero eadem sequentium separatio. Quare et in hoc, studio criminandi, quem tu incurreris

[1] Vide lib. I contra Petilian. cap. I.

vides errorem, cum quod schisma est hæresim vocas. » Hæc nempe verba tua sunt, quæ posui ex epistola tua.

V. Jam nunc attende, si pertinax non sis, quam facili compendio id quod inter nos agebatur, ipse finieris. Si enim et nobis et vobis idem Christus natus, mortuus ac resurgens, una religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum est, nonne rebaptizare perversum est? Tria namque posuisti, quorum si unum posuisses, satis superque sufficeret. Sed quasi contra Donatianos fideliter ageres, ne quisquam vel nimis acutus, id quod semel breviterque dixisses, interpretari aliter conaretur, etiam obtusis auribus et cordibus tuam curasti immergere atque inculcare sententiam. « Una, inquis, religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » Et adhuc adversus invicem laboramus? Jam tandem aliquando cohibete dissensionem, finite litem, amate pacem. Quid reprobatis? Quid exsufflatis? Quare rebaptizatis? « Una religio est, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » Nam si vobis et nobis non est unus baptismus, quomodo est una religio? Sed tu dixisti, « Una religio : » ergo et unus baptismus. Quomodo sunt eadem sacramenta? Sed tu dixisti, « eadem sacramenta : » idem ergo et baptismus. Item si nobis et vobis diversus est baptismus, quomodo nihil est in christiana observatione diversum? Sed tu dixisti, « nihil in christiana observatione diversum : » non ergo est diversus et baptismus. Quæ cum ita sint, nos recte quod unum atque idem, neque diversum est, nec improbamus, nec exsufflamus, nec iteramus; sed agnoscimus, suscipimus, acceptamus. Vos vero impie, quod unum atque idem, neque diversum est, dissimulatis agnoscere, suscipere recusatis, acceptare non vultis; sed eligitis improbare, audetis exsufflare, non metuitis iterare. Et cum in hoc ipso quod ea quæ inter nos

mutata non sunt, nos suscipimus, vos repellitis; nos si a vobis data sunt, data judicamus, vos si a nobis data sunt, tanquam non data repetitis : cum tam diversa sequamini, appellari vos hæreticos dedignamini.

VI. Attende diligenter quid dicas, et quid dicam. Tu certe definisti et dixisti : « Hæresis est diversa sequentium secta, schisma vero eadem sequentium separatio. » Item tu dixisti, « nobis et vobis unam essem religionem, eadem sacramenta, nihi in christiana observatione diversum. » Quare ergo rebaptizas Christianum, ego non rebaptizo. Diversa utique sequimur. Quare te dici non vis hæreticum? Puto quod non parvo signo agnoscamus hæreticos, qui cum sibi et nobis unam religionem, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum esse fateantur, nolunt nos agnoscere baptizatos. An tanta obstinatione contenditis, tenta dissensione veritati resistis, ut a religione, a sacramentis, a christiana observatione baptismum separetis? Quod si facitis, in eo estis hæretici, quod ad religionem, ad sacramenta, ad observationem christianam baptismum pertinere non vultis. Si autem non facitis, in eo estis hæretici, quod eos qui vobiscum habent unam religionem, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum, cum et baptismum ad religionem, ad sacramenta, ad christianam observationem pertinere fateamini, tamen rebaptizatis. Attende enim diligenter definitionem tuam, in qua dixisti : « Hæresis est diversa sequentium secta : » et vide utrum non diversum sequimini, aut separando baptismum a religiosa observatione Christianorum sacramentorum quibus eum nos inter magna conjungimus; aut eos cum quibus in una religiosa observatione Christianorum sacramentorum etiam baptismus unus est, tamen rebaptizando, quod nos detestamur.

VII. Quam vellem, si possem, cum aliquem deceptum ex nostris fidelibus, vestri nefandis interimendum insidiis excipiunt, cum apud nos jam baptizatum, nec cœpisse dicunt esse Christianum, cum tanquam paganum exsufflant, cum catechumenum faciunt, ut præparent deinde retinguendum, vel potius extinguendum, repente alicunde existere, cum hac epistola tua, et hunc ipsum ejus locum in mediis eorum ausibus recitando porrigere et exclamare, Quid facitis? Ecce, audite, videte, legite, una est nobis vobisque religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum : in cujus nomine iste baptizatus sit prius interrogate, et tunc si alium meliorem in vestro baptismo nominatis, date. Tunc illi fortasse, si non ipsa rerum evidentia contremiscerent, continuo consilium suum, magnum videlicet atque acutum, proferrent et dicerent, Quis iste e nobis est, cujus epistolam geris? Laïcus noster est : nobis vinceret, vincitur sibi. Tum ego si adessem, conversus ad te dicerem, Tu saltem obsecro dic nobis quid isti faciunt? Ecce apud nos baptizatum rebaptizare disponunt. Certe ergo « nobis et vobis una religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » An responderes, Sed Christi baptismus non est religio, non est sacramentum, non est observatio christiana? Averterit Deus hanc a tua mente dementiam. Quid igitur mihi responderes urgenti ac dicenti, Una nobis vobisque religio est; quibus autem baptismus unus non est una religio : ergo nobis vobisque unus est baptismus. Eadem nobis et vobis sunt sacramenta : quibus autem baptismus idem non est, non sunt eadem sacramenta : ergo idem nobis et vobis est baptismus. Nihil est nobis et vobis in christiana observatione diversum : quibus autem diversus est baptismus, non utique nihil est in christiana observatione diversum : non ergo nobis et vobis di-

versus est baptismus. Cur quod unum est improbatur? cur quod idem est exsufflatur? cur quod non diversum est iteratur?

VIII. Me sic agente in præsentia, sic instante, ad quas tergiversationes confugeretis? Videlicet contemnerent in epistola tua illi grammaticos, tu accusares in nostra dialecticos : sed veritas ex utraque superaret hæreticos, hoc solum in eis ostendens a nobis esse diversum, quod constat esse perversum : quia nos sacramenta nostra cognoscimus, errorem alienum emendamus; vos autem eadem sacramenta fatemini, quæ tanquam nulla sint iteratis, magna diversitate reprobantes quod diversum non esse conceditis.

IX. Proinde quamvis inter schisma et hæresim magis eam distinctionem approbem, qua dicitur schisma esse recens congregationis ex aliqua sententiarum diversitate dissensio; (neque enim et schisma fieri potest, nisi diversum aliquid sequantur qui faciunt;) hæresis autem schisma inveteratum : tamen quid hinc opus est ad laborem, cum me tantum adjuvent definitiones tuæ, ut si mihi et per alios vestros concederetur, schismaticos vos libentius quam hæreticos dicerem. Si enim schisma faciunt, quibus cum eis a quibus se dividunt una religio est, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum : hinc est vestra rebaptizatio damnabilior, quia in una religione, eisdem sacramentis, nihilo in christiana observatione diverso, alius et diversus esse non potest baptismus. Sed quoniam nec nullum est, nec aliquid parvum, quod diversum sequimini, cum ab unitatis vinculo separati, etiam de repetitione baptismi dissentitis a nobis : fit ut secundum istam ipsam definitionem tuam qua dixisti, « Hæresis est autem diversa sequentium secta, » et hæretici sitis, et victi appareatis : hæretici quidem, quod

non tantum divisi, verum et in rebaptizando diversum sequimini; victi autem, quia datum per nos baptismum tanquam non ipsum vel tanquam nullum sit iteratis, quod unum atque idem, nec diversum esse fatemini. Tua quippe verba sunt, quod « nobis vobisque sit una religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. »

X. Quapropter si litteris tuis pars Donati subscriberet, ac deinde ista quæ a te atque a me dicta sunt, sine insana pertinacia vel impudentia cogitaret, nihil ulterius adversus nos sentiret aut diceret. Sed quoniam tu es cui respondeo, jam puto quod et ipse videas, quam non studio criminandi, sed perniciosam redarguendi fallaciam, dixerim « Donatistarum hæreticorum sacrilegum errorem. » In quibus quatuor verbis sive nominibus, quia hoc vel tibi vel arti grammaticæ placet, primum quod positum est « Donatistarum », corrigo et muto, et « Donatianorum » dico : cætera vero tria, quoniam verissime dicta esse jam, ut puto, sentis, vos corrigite, vos mutate. Mutate, inquam, et corrigite « Donatianorum, » vel quodlibet aliud vocandi sitis, tamen « hæreticorum sacrilegum errorem : » nam et hæretici estis, vel quod in schismate inveterato remansistis; vel ex tua definitione, quod de Ecclesia, quæ corpus est Christi, vel de iteratione christiani baptismi diversum sequimini. Et sacrilegus error est, non solum a christiana unitate separatio, verum etiam sacramentorum, quæ secundum tuam confessionem una eademque sunt, violatio atque rescissio. Quod si corrigitis et mutatis, quomodo « tales vos suscipimus quales eratis? » Unde inaniter tam multa locutus es, et cum sis ingenio tam acuto, consuetudine audiendæ vanitatis obtunderis, ut videatur tibi quod « cum ad nos a vobis transeunt, tales eos quales erant suscipimus : » quia in eis traditionem Christiano-

rum, quam nec alienati alienaverant, nec perversi perverterant, approbamus: quæ sacramenta etiam tu, quamvis non talis quales nos sumus, non potuisti tamen nisi talia, nec sic talia quasi alia similia, sed omnino eadem confiteri.

XI. Obsecro te, dic mihi, quomodo talis est qualis fuit, qui veneratur Ecclesiam quam blasphemabat, qui tenet unitatem quam non tenebat, qui habet charitatem quam non habebat, qui accipit pacem quam respuebat, qui approbat sacramentum quod exsufflabat? An vero ita sunt omnia falsis vera præposterata, ut non dicantur mutati in quibus ea quæ diversa fuerant veritate corriguntur, et mutati dicantur in quibus ea quæ similia una eademque fuerant vanitate iterantur? Noli ergo ulterius in hac re, non tantum carnaliter, verum etiam pueriliter sapere, ut tales quales erant vestros a nobis suscipi existimes; qui conversione voluntatis ab errore ad veritatem, a divisione ad unitatem, a dissensione ad pacem, ab inimicitiis ad charitatem, ab humana præsumptione ad divinarum Scripturarum auctoritatem, non ante incipiunt esse nostri quam esse destiterint vestri. Hæc conversio voluntatis repente mutavit, non solum in telonio peccatorem [1], verum etiam in cruce latronem [2], Nisi putas quod Christus in paradiso secum esse voluisset cruentum sceleratumque hominem, si non cordis illa conversio continuo faceret innocentem, ut eo die, ex eo loco, ex eo ligno transiret ad immortale fidei præmium, in quo exceperat mortis pro iniquitate supplicium. Sive enim ad malum sive ad bonum parvo momento animus commutatur, sed non ideo parvum est quod meretur. In ipsis corporalibus et temporalibus pœnis et beneficiis diu nutritam quamlibet ætatem unus ictus interimit, et triginta et octo annorum ægritudinem mox

[1] Matth. IX, 9. — [2] Luc. XXIII, 43.

ut Dominus dignatus est jubere, sanavit[1]. Crede certis rebus, non verbis inanibus. Mutati ad nos vestri transeunt, absit ut ipsi sint qui fuerunt. Quod utinam et tu facias, et quam verum sit in te tibi credas.

XII. Magnum aliqnid tibi dicere visus es, nominando « Candidum Villaregiensem, et Donatum Macomadiensem, qui ex vestris episcopis etiam apud nos episcopi fuerunt, » et probata vita ad honorabilius senilis ætatis meritum pervenerunt : quasi sacramenta et invocatio nominis Dei quæ fit apud vos, ipsa inimica sit nobis ; cum et in eis qui extra Ecclesiam sunt, non sit omnino nisi Ecclesiæ. In qua quæstione si meis verbis laborarem, tuis adjuvarer. Nam si extra Ecclesiam nihil ecclesiasticum posse esse sentires, non ipse dixisses, « nobis et vobis unam esse religionem, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » Quibus verbis tuis non in totum consentio. Christiana quippe Ecclesia caretis, christianam charitatem non habetis, christiana sane in vobis sacramenta cgnosco, et in his illud quoque diversum improbo ac respuo, quod cum eadem etiam in schismate habeatis, eadem in catholicis exsufflatis. Prorsus agnoscit in vobis Ecclesia cuncta quæ sua sunt : nec ideo non sunt ejus, quia et apud vos inveniuntur. Apud vos quippe aliena sunt : sed cum vos correctos recipit cujus sunt, fiunt etiam salubriter vestra, quæ perniciose habebatis aliena. Discordia vos possidet sub titulo pacis. Ergo discordia pellatur, pax introducatur. Quid causæ est ut titulus deponatur? « Episcopus est, inquis, episcopum recipis ; presbyter, presbyterum. » Posses mihi et hoc dicere : Homo est, hominem recipis. Tam quippe in illo sacramenta christiana, quam membra humana cognosco : nec curo per quem fuerint seminata,

[1] Joan. v, 5.

sed a quo creata. Quibus si male uti voluerit, eo ipso malus fit, quod Creatorem de bonis ejus offendit : si autem bene uti cœperit, se corriget, non illa mutabit.

XIII. Et de episcopis quidem vel clericis recipiendis alia quæstio est. Quamvis enim cum apud vos ordinantur, non super eos invocetur nomen Donati, sed Dei : tamen ita suscipiuntur, ut videtur paci et utilitati Ecclesiæ convenire. Neque enim episcopi propter nos sumus, sed propter eos quibus verbum et sacramentum Dominicum ministramus : ac per hoc ut eorum sine scandalo gubernandorum sese necessitas tulerit, ita vel esse, vel non esse debemus, quod non propter nos, sed propter alios sumus. Denique nonnulli sancta humilitate præditi viri, propter quædam in se offendicula, quibus pie religioseque movebantur, episcopatus officium non solum sine culpa, verum etiam cum laude posuerunt. Numquid sic etiam christianum nomen et fidem laudabiliter, ac non potius damnabiliter ponerent ? Sicut in accipiendis his rebus possunt esse justæ causæ, cur excuset quisque fieri episcopus ; nec tamen similiter potest ulla causa esse justa, cur quis excuset fieri Christianus. Quid ita, nisi quia sine episcopatu vel clericatu salvi esse possumus, sine christiana vero religione non possumus ?

XIV. Proinde vestri episcopi seu quilibet clerici, quantum ad ipsa ecclesiastica officia pertinet, sic in catholicam suscepti sunt unitatem, quemadmodum expedire videbatur iis, quorum saluti per eorum consulebatur officium vel exercendum, vel omittendum. Verumtamen etiam de ipsis qui et apud nos eosdem administraverunt honores, numquid sicut dicere potuisti : «Episcopus est, episcopum recipis[1]; ita poteris dicere : Hæreticus est, hæreticum recipis ; aut, Schismaticus est, schismaticum recipis ; aut, Donatianus est, Dona-

[1] Vide lib. II contra Parmen. cap. 13.

tianum recipis ? His enim nominibus non gradus honoris a plebeia dignitate, sed crimen erroris a catholica veritate distinguitur. Proinde illa tanquam ecclesiastica munera, etiam in alienis inventa, qui vos relinquendo et ad nos transeundo nostri fiunt, pro utilitate populorum, quibus hac dispensatione servimus, vel suscipiuntur, vel non suscipiuntur : illa vero vitiosa et proprie vestra, sanantur, corriguntur, mutantur ; dum tamen ea sacramenta sine quibus homo non potest fieri Christianus, etiam in hæreticis sic tractentur, ut cum ad Ecclesiam veniunt, quod defuerit addatur, quod agnitum fuerit approbetur; ne dum nimis offendimur eis malis quæ contra Ecclesiam pepererunt, persequamur etiam bona quæ de Ecclesia discedendo traxerunt. Nam etiam ramus fractus, si rursus, sicut ait Apostolus, inserendus sit, radix ei redditur, non forma mutatur[1].

XV. « At enim quia nostros, inquis, hæreticos et sacrilegos vocas, quod nefarium et inexpiabile crimen est, numquid talibus sine aliqua expiatione ignosci debet aut potest? Cur ergo, inquis, non emaculas venientem ? cur non primo abluis et emundas, et sic tibi communicat ? » Quid quod ex his verbis tuis multo convenientius alius dixerit, talibus tam ignosci nec debere, nec posse : teque tibi ipsi contraria locutum esse monstraverit, ut ideo diceres cum aliqua expiatione talibus ignoscendum, quia id quod objicitur « inexpiabile crimen » est. Quomodo ergo expiatur quod inexpiabile est? Quomodo sperem te auditurum esse quod dico, qui tam in proximo non audis ipse quod dicis, cum tibi continuo contradicis, censendo expiandum quod inexpiabile dixeris? Nos autem ita vestrum dicimus hæreticum et sacrilegum errorem, ut tamen inexpiabilem non dicamus : alioquin frustra vobiscum, ut eo relicto correcti ad Ecclesiam catholicam transeatis, quibus

[1] Rom. XI, 23.

modis possumus, agendum esse censuimus. Nec « nostro, sicut scribis, verbo te uti arbitreris, quasi « hoc malum sine venia et sine medico esse dicamus ; » quod omnino non dicimus ; quia et veniam merentur quos hujus mali pœnituerit, et omnipotens est medicus qui per Prophetam dicit : « Si conversus fueris et ingemueris, tunc salvus » eris[1]. » Quapropter siin aliquem forte incidisti, vel minus in his rebus instructum, vel minus quid loqueretur intuentem, quamvis esse communionis catholicæ videretur in hoc tibi diceret, ipse potius hujus inconsiderati verbi veniam mereatur : sicut tu qui cum sis tam liberaliter eruditus, et in arte verborum non mediocriter doctus, minus tamen quid loquaris attendens, expiandum censes quod inexpiabile dixeris ; et quod est monstruosius, ideo expiandum, quia inexpiabile. Non est autem catholicum eos hortari, ut errore correcto salvi fiant, quos inexpiabiliter atque insanabiliter assereremus errare. Sed ideo vobis non videntur mundari, cum ad nos a vobis transeunt, quia non denuo baptizantur : quasi solo baptismo, quem repeti non oportet, cum idem atque unus est, homines ab errore mundentur. Mundantur et verbo veritatis ab illo qui ait : « Jam vos mundi estis » propter verbum quod locutus sum vobis[2]. » Mundantur et sacrificio contriti cordis ab illo de quo dictum est : « Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor contritum » et humiliatum Deus non spernit[3]. » Mundantur et eleemosynis ab illo qui ait : « Date eleemosynam, et ecce omnia » munda sunt vobis[4]. » Mundantur ipsa quæ supereminet omnibus charitate ab illo qui per apostolum Petrum dixit : « Charitas cooperit multitudinem peccatorum : » quæ una si adsit, omnia illa recte fiunt ; si autem desit

[1] Ezech. XVIII, 21. — [2] Joan. XV, 3. — [3] Psal. L, 19. — [4] Luc. XI, 41.

» illa, omnia frustra fiunt [1]. » Hæc vero unde sit, audi docentem Apostolum : « Charitas, inquit, Dei diffusa est » in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est » nobis [2]. » Unde merito creduntur qui extra Ecclesiam baptismum Ecclesiæ perceperunt, non habere Spiritum sanctum, nisi cum ipsi Ecclesiæ vinculo pacis per connexionem charitatis adhærescunt.

XVI. Jam enim locus est ut ostendam, quod in primo Libro distuleramus, quid in Ecclesia quæ sanctum corpus est Christi proprie possit accipi, quod præter illam non potest accipi. De his enim qui schismata faciebant, idem Apostolus dicit : « Animalis autem homo non percipit ea » quæ sunt Spiritus Dei [3]. » Primam ad Corinthios Epistolam lege, et invenies. Baptismus igitur sacramentum est novæ vitæ ac salutis æternæ; quem multi habent non ad vitam æternam, sed ad pœnam æternam, non bene utentes tanto bono : charitatem vero sanctam, quæ est vinculum perfectionis, nemo potest habere non bonus; nemo qui habet, potest esse vel schismaticus vel hæreticus. Cum ergo quisque ad Ecclesiæ veniens unitatem, cum ejus membris veraciter populatur, accipiat Spiritum sanctum, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, eademque charitas cooperiat multitudinem peccatorum, ut baptismum quem primum habebat ad judicium, habere jam mereatur ad præmium; quomodo eum mundari negas, nisi quia omnino quæ sit mundatio spiritalis ignoras? Non igitur, sicut conviciaris, « tanquam in asylum Romuli vestros nocentes recipimus, » quos civitas Dei recipiendo efficit innocentes, cum ad eamdem veraci corde transierint, de qua ejus Conditor dicit : « Non potest civitas » abscondi super montem constituta [4]. » Non enim eam condidit, qui fratrem superbe occidit iratus, sed qui

[1] I Petr. IV, 8. — [2] Rom. V, 5. — [3] I Cor. II, 14. — [4] Matth. V, 14.

fratres humiliter redemit occisus. Hanc Spiritu sancto mundante lætificat, de quo clamabat dicens : « Si quis » sitit, veniat et bibat[1] : » non aquam visibilem commendans quæ datur in baptismatis sacramento, quam et boni et mali habere possunt, quamvis sine illa boni salvi fieri non possint. Quæ quamvis Ecclesiæ sit, tamen etiam foras profluit, cum et apud illos invenitur, qui ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis[2]: sicut aqua in aliquo ex illis memorabilibus quatuor fluminibus negari non potest quod sit aqua paradisi, quamvis non sit in solo paradiso, quæ etiam extra inde manavit.

XVII. Non ergo hanc aquam, sed aquæ nomine invisibile Dei donum sanctum Spiritum commendabat, dicens : » Si quis sitit, veniat et bibat : » sicut evidenter Evangelista testatur adjungens : « Hoc autem dicebat de Spiritu » quem accepturi erant credentes in eum. Spiritus enim » nondum erat datus, quia Jesus nondum fuerat clarifi- » catus [3]. » Et utique quantum ad sacramentum attinet lavacri visibilis, antequam esset resurgendo clarificatus, jam baptizaverat plures quam Joannes, sicut ipsum loquitur Evangelium [4]. Unde dicit Discipulis suis : « Joannes » quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu » sancto, quem et accepturi estis non post multos dies hos » usque ad Pentecosten [5]. » Hic sanctus Spiritus veniens in eos, tale signum primitus dedit, ut qui eum acciperent, linguis omnium gentium loquerentur [6]; quia portendebat Ecclesiam per omnes gentes futuram, nec quemquam accepturum Spiritum sanctum, nisi qui ejus unitati copularetur. Hujus fontis largo atque invisibili flumine lætificat Deus civitatem suam, de qua Propheta prædixit : « Flu- » minis impetus lætificat civitatem Dei [7]. » Ad hunc enim

[1] Joan. VII, 37. — [2] I Joan. II, 19. — [3] Joan. VII, 39. — [4] Id. IV, 1. — [5] Act. I, 5. — [6] Id. II, 4. — [7] Psal. XLV, 5.

fontem nullus extraneus, quia nullus nisi vita æterna dignus accedit. Hic est proprius Ecclesiæ Christi, cui tanto ante prophetatum est : « Fons aquæ tuæ sit tibi » proprius, et nemo alienus communicet tibi [1]. » De hac enim Ecclesia et de isto fonte dicitur et in Cantico canticorum : « Hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ » vivæ [3]. »

XVIII. Hoc vestri de visibilis baptismatis sacramento accipientes, tamen errant, ut res absurdissimas fateri cogantur inviti : quod ad illum scilicet fontem, qui proprius est unicæ columbæ, de quo dictum est : « Nemo alienus » communicet tibi [3]; » ad hortum conclusum puteumque signatum potuerit accedere Simon magus, quem legimus a Philippo baptizatum [4] : potuerint accedere tot ficti, de quibus gemens loquitur Cyprianus, Sæculo verbis solis et non factis renuntiantes ; tot Episcopi avari, de quibus idem ipse testatur, Fundos insidiosis fraudibus rapientes, usuris multiplicantibus fœnus augentes. Ista quippe in baptizatis et baptizantibus visibili baptismo reperiuntur. Ad illum tamen fontem proprium, cui nemo communicat alienus ; ad illum fontem signatum, hoc est, ad Spiritus sancti donum, quo charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, nullus istorum nisi mutatus accedit, ita omnino mundandus, ut non sit alienus, sed sit cœlestis particeps pacis, sanctæ socius unitatis, plenus individuæ charitatis, civis angelicæ civitatis. Ad hanc itaque civitatem quisquis hæresis vel schismatis deposito errore, correctis moribus, pia mente convertitur, si jam sacramenta gestabat, quæ foras etiam ad indignos profluere potuerunt, hæc honorantur in eo, quia et in alienis non videntur aliena ; sed jam illo proprio cui nemo communicat alienus, illo signato

[1] Prov. v, 17. — [2] Cant. IV, 12. — [3] Prov. v, 17. — [4] Act. VIII, 13. — [5] Epist. seu Serm. de Lapsis.

Spiriuts sancti fonte mundatur, a quo apud vos etiam quisquis cæteris moribus laudabilis fuerit, solo schismatis vel hæresis crimine separatur.

XIX. Cum ergo veniunt ad nos vestri, desistentes esse vestri, incipientes esse nostri, accipiunt quod non habebant, ut salubriter habere incipiant, quod tanto perniciosius, quanto indignius habebant. Accipiant enim primitus ipsam Ecclesiam, et in ea pacem, charitatem, unitatem, per fontem ejus proprium atque invisibilem Spiritum sanctum, sine quibus utique nullo dubitante interiissent, quidquid aliud apud vos, quod de Ecclesia foras trahi potuit, habuissent: faciliore autem venia quod nondum habuerunt accipiunt, quam si habuissent, et tamen deseruissent. Et hoc discernitur apud nos, ut aliter recipiantur qui Catholicam reliquerunt, aliter qui ad illam primitus veniunt. Illos enim amplius gravat crimen desertionis: hos autem non a se disruptum, sed cognitum et retentum vinculum relevat unitatis. Unde fieri potest, ut quos seductos rebaptizaverunt, ipsi pro eis pœnitentibus Dominum deprecentur, si prius isti conciliati, quam illi reconciliati Ecclesiæ fuerint. Sicut fieri potest, ut etiam cultores idolorum, si quos forte Christianos ad idola seductos apostatas fecerint; si priores seductores facti fuerint Christiani et magnum aliquod meritum in Ecclesia consecuti, per ipsos illi quos deceperant redeant, per ipsos commendentur et reconcilientur Domino per quos dimiserant Dominum. Quod enim valet ad mundanda sacrilegia gentilium, recte perceptum sacramentum baptismatis; hoc valet ad mundanda sacrilegia schismaticorum et hæreticorum, veraciter apprehensa charitas unitatis. Quamobrem sicut seductores fidelium Christianorum venientes ad Christum seductis redeuntibus præponuntur [1], unde isti et episcopi fieri possunt, illi non

[1] Vide Epist. 245.

possunt : ita mirari non debent decepti ab hæreticis, quando ad Catholicam redeunt, suos deceptores sibi anteponi quando ad Catholicam veniunt. Isti namque excusabilius petunt quæ sibi defuerunt ; illi humilius repetunt quod fuerunt : istos honorabilius ubi nondum steterant advocamus ; illos suspectius unde lapsi fuerant revocamus.

XX. Proinde jam pervides, ut opinor, non frustra me dixisse « Donatistarum , » vel ut tu mavis , « Donatianorum [1], hæreticorum sacrilegum errorem, » si et ab Ecclesia catholica dissentitis, et quæ una atque eadem fatemini sacramenta rescinditis : nec tamen sine venia vel insanabiles estis misericordiæ Dei ; quia discordioso errore deposito, ad catholicam veritatem pacemque conversi, per donum ejus proprium, hoc est, sanctum ejus Spiritum, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, mundari sanarique poteritis : non ut destruantur in vobis Ecclesiæ sacramenta, quæ aliena perniciose foris habebatis, sed ut ea ipsa intus jam vestra salubriter habeatis.

XXI. Nunc videamus quemadmodum ostendas, recte dixisse Petilianum, vel quemlibet alium, « Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis. » Ubi ego dixi : « Quid si lateat dantis conscientia, et fortasse maculosa sit, quomodo poterit accipientis abluere conscientiam ? » Tu contra, non quid a te homine acuto, sed quid a vestris dicatur, diu locutus es, quod totum breviter ita dici potest[2] : » Conscientia dantis attenditur, non secundum ejus sinceritatem, quæ in illa videri non potest, sed secundum famam quæ de illa seu vera seu falsa est : » quia videlicet ejus est hominis, qui etsi sceleratus occultus sit, sufficit accipienti quod bonæ sit existimationis, nondum cognitus, nondum judicatus, nondum ab Ecclesia separatus. Vide,

[1] Vide contra Petilian. lib. I, cap. I. — [2] Ibid.

obsecro te, in quod præcipitium compulerit homines angustia non inveniendi qua exirent. Ita-ne dantis maculosa conscientia conscientiam potest accipientis abluere, si habeat famam bonam, et tantum ad abluendum poterit quantum bona, si bonam famam fallendo contraxerit? Attendis quid dicatur, et vis jam prætereamus hunc locum, an hoc idem adhuc versabo, ut diligentius cogaris attendere? Petilianus dixit: « Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis. » Ego dixi: « Quid si lateat dantis conscientia, et fortasse maculosa sit, quomodo poterit accipientis abluere conscientiam? » Tu, vel potius vestri dixerunt, (nam tu vir talis quando ita dixisses?) « Quamvis habeat conscientiam maculosam; mihi tamen, qui ab eo baptizor, quia latet et nescio, sufficit quod ab eo accipio, cujus innocentem, quia in Ecclesia est, conscientiam puto. Nam ideo, inquis, conscientiam dantis attendo, non ut quod fieri non potest, de latentibus judicem, sed ut si quid de illo in publica conscientia est, non ignorem. Propter hoc enim ab omnipotente Deo dictum est: « Quæ nota sunt, vobis; quæ occulta, mihi [1]. » « Semper igitur attendo conscientiam dantis, et quia ipsam non video, quid de ea in publico notum est, quæro. Nec ad rem pertinet, si aliud sit in secreta conscientia, aliud in publica fama. Sufficit enim scisse, quia necdum ejus a quo accipio damnata conscientia est. »

XXII. Ecce ipsa verba tua posui, quibus te dicere ostenderem, quod meis verbis breviter aperteque complexus sum, quod ad hoc attendatur abluentis conscientia, ut quæ de illa fama sit cognoscatur. Non ergo ipsa attenditur, homo bone, non ipsa attenditur quæ videri non potest: sed fama attenditur, quæ etiam falsa esse potest, quod ipse confiteris atque concedis. Nam et tu vidisti maculosam

[1] Deut. XXIX, 26.

conscientiam non valere ad abluendum. Non ergo conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis; sed fama qua putatur sancte dare, etiam qui sancte non dat, et putatur abluere qui non abluit. Abluit ergo accipientem mali hominis fama bona, non ipsius dantis polluta conscientia. Cur ego dictum est : « Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis : » nisi quia non abluit accipientis, si non est conscientia sancte dantis ? Si maculosa et immunda est, quid ergo tunc attenditur ? Ipsa, inquis, attenditur, cum fama ejus attenditur; etsi bona est fama, nihil interest ad abluendum accipientem, etiam cum est mala conscientia, sed abluit bona ejus fama. Dic, rogo te, cum mala conscientia est, vera est bona fama ejus an falsa ? Procul dubio utique falsa. Proinde cum bona non est, et occulta est dantis conscientia, quomodolibet eam tibi videaris attendere, secundum hanc sententiam, non abluit accipientem; nisi dantis aut fama falsa, aut polluta conscientia. Utrumque insanum est : si te talia delectant, tu elige quid sit insanius. Porro quia veritas non admittit, ut accipientis conscientiam vel falsa fama dantis abluat, vel polluta conscientia : restat ut abs te etiam requiramus, quod et ibi quæsivimus : (quoniam sicut dicit Petilianus vel quilibet alius, consentientibus vobis, cum sancte dantis conscientia est, id est, cum bona et munda conscientia est, abluit accipientis conscientiam,) unde abluatur accipiens, quando latet dantis maculosa conscientia. Puto enim jam non te repetiturum atque dicturum, quod impleat in abluendo vicem conscientiæ bonæ fama ejus falsa bona: sufficit quod hoc vestros, non te, dicere asseruisti. Illorum te pudeat, non etiam tui. Restat ergo ut tunc vel Deus vel quisquam sanctus Angelus abluat. Quod si dixeritis, illa horrenda consequetur absurditas, quam in Epistola mea commemoratam, non

dico videre noluisti, quia prorsus non attigisti [1]; sed tanto attentius acutiusque vidisti, quanto magis attingere timuisti. Si enim hoc dicitis, quod cum sanctus homo baptizat, sancta ejus conscientia diluit accipientis conscientiam; cum vero conscientia dantis latenter immunda est, tunc Deus Angelusve abluit : cavete ne qui vobis hæc dicentibus credunt, occultos malos optent invenire a quibus baptizentur, ut multo sanctius ab ipso Deo vel Angelo ejus abluantur. Hanc absurditatem vel deridendam vel detestandam cum verbis præcedentibus Petiliani perspiceres consequenter et a me in Epistola mea commemoratam, caute tu quidem quasi nihil horum dixerim, rem tantam silendam putasti; sed confugisti ad nescio quid absurdius, ut cum maculosa conscientia dantis occulta est, et ideo non potest accipientis abluere, tunc falsa fama ejus accipiens abluatur, et in eo veritatem falsitas operetur.

XXIII. Nunc i, et accusa calumniose « dialecticos, » quod « fugienda versutia sermonis efficiant, ut si falsum est, verum sit; si verum est, falsum sit. » Ecce tale aliquid ipse in sacramenta christianæ regenerationis immittis, imo pejus magisque fugiendum. Illi enim non in sua fraude nec in rerum veritate, sed in perplexitate locutionis humanæ quædam verba dicunt tunc videri vera cum falsa sunt, tunc falsa cum vera sunt; quæ cum in disputationem inciderint, animo discerni; etiamsi dissolvi sermone non possunt. Tu vero non verbum quodlibet, nec rem quamlibet, sed ipsam qua in æternam vitam renascimur, mundationem conscientiæ veram fieri posse dicis in homine per famam falsam alienæ conscientiæ. Et ne tibi hoc tribuatur, quia dialecticam didicisti, vestrorum dicis hanc esse sententiam, quibus non ut dialecticus, sed plane ut hæreticus

[1] Vide contra Petilian. lib. I, cap. 6.

consensisti. Per te igitur aut per vestros hæc est magnifica inventa vel demonstrata doctrina : Cum sancte dantis bona conscientia est, tunc ab ea fit bonus qui baptizatur, tunc arbor bona bonum fructum parit[1] : cum vero conscientia dantis mala et occulta est, tunc ejus quæ falsa est bona fama consulitur ; ut tunc a fallente accipiat homo baptismum verum, cum de illo crediderit falsum : atque ita ne desit quæ fructum paria hæretici erroris, fit mater falsitas veritatis. Hoc ideo totum tam execrabile, tam mirabiliter perversum et insanum, ne quod Dei est Dei esse dicatur, ut quod a Deo sumitur, hominibus tribuatur ; ne qui dixit : « Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis » errasse videatur.

XXIV. « Nostri hoc, inquis, de Scripturis probant, quoniam Judas traditor, antequam damnaretur, omnia sicut Apostolus gessit. » Quid hoc ad Petiliani sententiam fixam atque definitam, « Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis ? » nisi quod et Judas iste nimium contra vos est, cum verbis alienis inconsiderate prolatis patrocinium præbere conamini. Cum enim Judas sicut Apostolus baptizaret, quandoquidem malus erat, quia fur erat, et ea quæ mittebantur in commissos sibi loculos auferebat, non utique conscientia ejus attendebatur, sed Deus et Christus in quem credebatur. Neque enim et ipsius mali hominis falsa bona fama credentes accipientes abluebat, nec generabat in homine gratiam divinæ veritatis falsitas humanæ opinionis.

XXV. Et illud testimonium quod de Scripturis posuisti, « Quæ manifesta sunt, vobis ; quæ autem occulta sunt, Domino Deo vestro [2] ; » ista verba redarguit atque convincit. Si enim quæ occulta sunt, Domino Deo relinquenda sunt ; quomodo conscientia dantis, non solum mala, ve-

[1] Matth. VII, 17. — [2] Deut. XXIX, 29.

rum etiam bona, cum occulta est attenditur, ut abluat accipientis? Aut si ipsa cum occulta est non attenditur, quid tunc accipiens jubetis attendat, unde conscientia ejus abluatur? Expergiscimini aliquando, nunc saltem dicite, Attendat Deum. Quid timetis ne humiliemini, si non in homine, sed in Domino gloriemini? Est, inquis, quod timeam : si enim cum latet dantis conscientia, dixero ut accipiens attendat Deum, et ab illo tunc ejus ablui conscientiam confessus fuero, illa me horrenda consequitur absurditas, sanctius ablui homines cum baptizatores habent occultos malos, quam cum manifestos bonos, si homo abluit quando dantis conscientia bona est et manifesta, Deus autem quando mala et occulta. Dic ergo quod dicimus; quia hoc est verum, hoc sanum, hoc catholicum, quod Christus mundat accipientium conscientias, sive per bonos ministros baptismi sui, sive per malos, quoniam de illo scriptum est : « Christus dilexit Ecclesiam, et se » ipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret, mundans » eam lavacro aquæ in verbo [1]. »

XXVI. « Tu, inquis, responde quomodo baptizent quos damnavit Ecclesia? » Jam ergo receditur a verbis Petiliani : quoniam illo dicente, « Conscientia sancte dantis attenditur quæ abluat accipientis, » cum quærerem, quis abluat accipientis conscientiam, quando polluta dantis occulta est, non mihi potuit responderi. Tam enim contra veritatem dicitur, quod falsa ejus fama possit abluere, quam si hoc ipsa mala conscientia posse diceretur. Si autem quæris, « quomodo baptizant quos damnavit Ecclesia? » Respondeo sic eos baptizare, quomodo baptizant quos damnavit Deus, antequam de illis quidquam judicaret Ecclesia. Qui enim mente perversa videtur intus esse cum foris sit, ab ipso Christo jam judi-

[1] Ephes. v, 25.

catus est. Ipse quippe ait : « Qui non credit, jam judicatus » est[1]. » Paulus autem apostolus dicit : « Ecclesia subdita » est Christo[2]. » Non igitur debet Ecclesia se Christo præponere, ut putet baptizare posse ab illo judicatos, a se autem judicatos, baptizare non posse; cum ille semper veraciter judicet, Ecclesiastici autem judices sicut homines plerumque fallantur. Baptizant ergo, quantum attinet ad visibile ministerium, et boni et mali : invisibiliter autem per eos ille baptizat, cujus est et visibile baptisma et invisibilis gratia. Tinguere ergo possunt et boni et mali, abluere autem conscientiam non nisi ille qui semper est bonus. Ac per hoc etiam nesciente Ecclesia propter malam pollutamque conscientiam damnati a Christo, jam in corpore Christi non sunt quod est Ecclesia, quoniam non potest Christus habere membra damnata. Proinde et ipsi extra Ecclesiam baptizant. Omnia quippe ista monstra absit omnino ut in membris illius columbæ unicæ computentur : absit ut intrare possint limites horti conclusi, cujus ille custos est qui non potest falli. Qui tamen si confitentur et corriguntur, tunc intrant, tunc mundantur, tunc in arboribus horti conclusi, tunc in membris unicæ columbæ numerantur, nec tamen denuo baptizantur. Ita et cum ab hæreticis veniunt cum ipso baptismate, quod et foris habuerunt, sed non et cum ipsa mundatione quam intus accipiunt; ut quod defuit præstetur, quod autem non mutatum est approbetur.

XXVII. « Vestra, inquis, per vestros majores traditionis et thurificationis, et per vos persecutionis crimine damnata conscientia est. » De traditoribus quidem et thurificatoribus qui fuerint, qui hoc nefas admiserint, non Scripturis sanctis, sed famæ hominum credidistis. Quæ si potest esse falsa bona de malis, cur non possit

[1] Joan. III, 18. — [2] Ephes. v, 24.

etiam mala de bonis? De persecutione autem hoc tibi breviter iterumque responderim, quod cum respondissem Petiliano refellere minime valuisti [1]. In Scriptura quippe sancta, quæ neminem fallit, area dicta est Ecclesia Dei: Dominumque ipsum cum ventilabro esse venturum et mundaturum aream suam, ut frumenta recondat in horreo, paleam vero comburat igni inextinguibili [2]. Aut ergo recte passi estis persecutionem; aut si modus christianus excessus est, palea nostra fecit, propter quam non fuerat area Dominica deserenda, ne quisquis ante tempus ventilationis ab area paleam refugeret, a frumento separatus palea fieret. Tu autem cum hoc non meum, sed sancte Scripturæ testimonium refellere conareris, nullam persecutionem justam esse posse dixisti: ubi ignoscendum tibi est nescienti Scripturas, unde tibi venire posset in mentem quam justa voce sit dictum, « Detrahentem proximo » suo occulte, hunc persequebar [3]. » Et ab ipso Domino Jesu Christo in excellentissima prophetia, « Persequar ini» micos meos, et comprehendam illos, et non convertar » donec deficiant [4]. » Et alia multa divina testimonia quæ persequi longum est: si tamen non mihi propter hoc verbum calumniaris, ut quoniam dixi, persequi longum est, persecutorem me divinorum testimoniorum esse crimineris.

XXVIII. Opponis mihi verba Scripturarum, toties demonstrata quam vos nihil adjuvent: « Oleum peccato» ris non impinguet caput meum [6]: » cum et apud vos esse saltem occultos peccatores, negare non possis, qui tamen baptizant; nec his verbis excepti sunt. Non enim ait, Oleum manifesti peccatoris: sed absolute, Oleum peccatoris. » Et, « Facti sunt mihi velut aqua mendax non habens

[1] Vide contra Petilian. lib. I, cap. 18. — [2] Matth. III, 12. — [3] Psal. C, 3. — [5] Id. XVII, 38. — [6] Id. CXL, 5.

» fidem[1]. » Ubi miror prudentiam tuam, quomodo tibi non videatur aqua mendax simulatoris occulti, cujus et falsam famam mundandæ alienæ conscientiæ prodesse aliquid credidisti : nisi quia illud non dialecticum, sed plane sophisticum, quod in me frustra quasi in dialectico reprehendisti, subvenire tibi arbitratus es, « Si mentiris, verum dicis. » Quid enim aliud conaris asserere, cum homini tribuens baptismum, quem Dei esse non vis agnoscere, ideo dicis adulterum dare posse verum baptismum, quia se ipsum occultando castum esse mentitur. Itaque tunc verum dicit in baptismo, cum mentitur in flagitio; et non est aqua ejus mendax, quam esse vultis in Ecclesia secundum promissionem tot prophetiarum toto terrarum orbe diffusa : cum aquam mendacem, non baptismum dixerit Jeremias, sed mendaces homines, secundum intellectum qui manifestus est in Apocalypsi, ubi interrogante Joanne quid essent aquæ illæ in visione monstratæ, populos esse responsum est[2].

XXIX. De illo vero testimonio quod scriptum est, « Qui baptizatur a mortuo, quid proficit lavatio ejus[3]? » quam non intellexeris quod ego in illa epistola posui, quantumque me verbis tuis adjuveris paululum attende[4]. Cum enim putasses a me mortuum hoc loco intelligi cultorem idolorum, quasi eos solos exceperim, qui baptizare non possint, elegisti quantum potuisti, repetito illo de oleo testimonio, quod nullum peccatorem baptizare voluerit, qui dixit, « Oleum peccatoris non impinguabit » caput meum[5], » non excipiendo aliquem peccatorem : unde magis vos urgemini, sicut paulo ante monstravi. Si enim nullus peccator exceptus est, proinde baptizatos ab occultis malis, cum convicti fuerint, denuo baptizate.

[1] Jerem. XV, 18. — [2] Apoc. XVII, 15. — [3] Eccli. XXXIV, 30. — [4] Vide lib. I contra Petilian. cap. 9. — [5] Psal. CXL, 5.

Hic jam conaberis occultum excipere peccatorem, quem sancta Scriptura non excepit. Totus igitur iste vester intellectus falsus a veritate convincitur, cum et vestræ intentioni similiter repugnare monstratur. Neque enim hoc re vera de baptismo in Psalmo positum est, ac non de assentatoris adulatione ; quod superiora verba satis indicant : nam tota sententia ita connectitur, « Emendabit » me justus in misericordia, et arguet me, oleum autem » peccatoris non impinguabit caput meum [1]. » Maluit ergo contundi caput suum ab arguente veraciter, quam ungui a blandiente fallaciter, translatis verbis, oleo et unctione lenitudinem significans adulantis.

XXX. Quid autem ego in illa epistola de hoc testimonio senserim, ubi dictum est, « Qui baptizatur a mortuo [2]; » ipsis ex ea repetitis verbis satis, quantum opinor, ostendam. Cum enim dissererem quid respondere debeat ad ista catholicus Christianus, « Cum audierit, inquam, qui baptizatur a mortuo, non ei prodest lavatio ejus [3] : respondebit, Vivit Christus, et jam non moritur et mors ei ultra non dominabitur [4] : de quo dictum est : « Ipse est » qui baptizat in Spiritu sancto [5]. » Baptizantur autem a mortuis, qui baptizantur in idololorum templis. Non enim et ipsi a sacerdotibus suis se accipere arbitrantur sanctificationem quam putant, sed a diis suis. Qui quoniam homines fuerunt, et ita mortui sunt, ut neque super terras, neque in requie sanctorum vivant, vere ipsi a mortuis baptizantur. » Huc usque ex Epistola mea verba ipsa transcripsi : in quibus jam perspicis, ut opinor, si nunc saltem diligenter attendis, non me ipsos cultores mortuos appellasse, quamvis alio modo etiam ipsi mortui sint ; sed deos falsos quos colunt, quia homines fuerunt,

[1] Psal. cxl, 5. — [2] Eccli. xxxiv, 30. — [3] Vide lib. i contra Petilian. cap. 9.
[4] Rom. vi, 9. — [5] Joan. i, 33.

et sicut homines de corpore exierunt, nec resurrexerunt, nec vitæ ullum meritum quæ post hanc vitam promittitur habuerunt. Ab ipsis ergo diis, qui baptizantur, sicut dixi, vere a mortuis baptizantur, id est, qui in eorum nomine baptizantur; quia et ipsi non in nomine sacerdotum suorum, sed deorum de quibus vana opinantur, se sanctificari putant. Christus autem resurrexit, et vivit: proinde qui ab illo baptizatur, non solum per bonum, verum etiam per malum ministrum perditis moribus mortuum, non a mortuo baptizatur. Ab illo enim baptizatur, qui vivit in æternum, et de quo dictum est in Evangelio, quod etiam ibi commemoravi : « Ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. »

XXXI. Hoc tu in Epistola mea, quantum indicant verba tua, non intellexisti : nolo enim dicere, parum intelligens fraudare voluisti. Miror autem quod verba illic mea consequentia non adverteris, aut ab eis dissimulandum putaveris. Paulo post quippe subjeci et dixi, « Nam si hoc loco mortuum intellexero peccatorem baptizatorem, eadem illa consequetur absurditas, ut quisquis etiam a latente impio fuerit baptizatus, tanquam a mortuo baptizatus inaniter lotus sit. Non enim ait, Qui baptizatur a mortuo manifesto : sed absolute dicit, a mortuo. Hæc manifestatio verborum illic meorum, quem de somno vel potius de ipsa morte non excitaret? Et tamen te non excitavit : et insuper quod ego contra Petilianum dixeram, quasi contra me dicens vehementius etiam confirmasti : sicut solent homines, injectam sagittam nesciendo excludere, altius etiam penitusque defigere. Asseruisti enim mortuum non intelligendum nisi peccatorem baptistam, et nullum peccatorem excipiendum : et ideo quod ego dicebam, contra te concluditur, nec occultum excipi posse, ubi nullus excipitur. Rebaptizate igitur eos quos ab occultis peccatoribus baptizatos esse constiterit,

quibus potest viventibus et scientibus subveniri; ut eis solis non obsint, qui vel ignorantur vel ante defuncti sunt, ut manifestatis postea malis baptizatoribus suis jam baptizari non possint. Baptizate, inquam, prodito adultero atque damnato, quos ab eo cum lateret, baptizatos esse constiterit : a mortuo quippe baptizati sunt, omnemque peccatorem sine ulla exceptione intelligendum esse dixisti, qui baptizare non possit, adjungendo testimonium de oleo peccatoris. Tu dixisti, tu scripsisti : te ipsum audi, lege te ipsum. Si omnis peccator tanquam mortuus non potest baptizare, nec occultus potest. Non enim quia occultus, ideo vivus est; cum multo profundius etiam mendacio simulationis absorptus sit. Minus enim mortuus diceretur, si saltem confiteretur. Sed fit in illo quod alio loco scriptum est; « A mortuo velut qui non sit, perit confessio[1]. » Ab isto mortuo in tanta mortis profunditate demerso, quos baptizatos esse claruerit, non rebaptizatis : et ab eis baptizatos, qui in ultimis terris nec Cæciliani, nec Majorini, nec Donati nomen audierunt rebaptizare si possitis minime dubitatis, objicientes eis, « Qui baptizatur a mortuo, quid » ei prodest lavatio ejus[2]? » mortuos dicentes ad quos Afrorum cadaverum, quorumlibet illa fuerint, nec aura potuit pervenire; et mortuum non putantes, qui proprium potest occultare flagitium; cum Scriptura clamet, « A mor» tuo velut qui non sit perit confessio. » Ita-ne quia fictus est, mortuus non est? cum magis propter ipsam fictionem carendo spiritu vitæ penitus expiraverit, iterum dicente Scriptura : « Sanctus enim Spiritus disciplinæ fugiet fic» tum[3]. » Adhuc defendite istos mortuos, et vivere dicite, ut et vos pejus ipsa falsa defensione moriamini.

XXXII. Mortui sunt, inquis : sed quid faceret qui baptizandus ad eos ignarus accessit? Nunc ergo faciat, quando

[1] Eccli. XVII, 26. — [2] Id. XXXIV, 30. — [3] Sap. I, 5.

illo prodito se agnovit a mortuo baptizatum. Si enim conscientia propterea lædi non potuit, quia nescivit; nunc incipit lædi, quia scivit : velut si tunica de latrocinio nesciens vestiretur, ex illo fit iniquitatis vestis illa, ex quo cognoverit, et ipse iniquus nisi abjecerit : et qui nesciens uxorem duxerit alienam, ex illo fit adulter, ex quo didicerit, nisi discesserit. Abjiciat ergo et iste baptismum, quem se a mortuo percepisse cognovit. Habet enim quod faciat adhuc, baptizari iterum potest. Postremo scierit nescierit, « A mortuo baptizatus, quid ei prodest lavatio ejus? « Stricta sententia est, sicut et tu ipse clamas, neminem excepit : A mortuo, inquam, baptizatus est, nihil ei prodest lavatio ejus. » Mundate hominem baptizando qui vivitis, aut vos ipsos potius ab hoc errore mundate, ne talia sentiendo pereatis. Contendis enim velut adversus me, ut nullum exceptum dicas in eo quod scriptum est, « Oleum peccatoris[1] : et, Qui baptizatur a mortuo : » nec te sentis nodum quo ligatus es, renitendo constringere. Hoc enim ago, hoc insto, hinc vos ad mutandam vanam perversamque sententiam urgenter impingo, ut in oleo peccatoris et mortui baptismo, nullus mortuus, nullus peccator exceptus sit : sicut tu pro me velut contra me loqueris. Ita enim nec occultus excipitur : quo evertitur omne quod loqueris; ac sic rebaptizare coguntur qui te talia docuerunt, omnes quos ab occultis malis baptizatos in hac vita reperire potuerint.

XXXIII. Quid agis, quo te convertis, verba tua tibi recitantur. Non solum enim ea cum dicerem non refellisti, sed nesciens quid meum elegeris, aliis verbis tanquam tuum hoc idem ipse dixisti; et ut diligentius audiri et considerari posset, scripsisti, ut tibi quoties libuerit recitetur. Audi ergo verba tua, nempe ista sunt : « Quod si idoli

[1] Psal. CXL, 5.

cultorem, inquis, tantum tibi placet excipere, quid illud de quo dicitur, Nolo oleum peccatoris unguat caput meum : utrum-ne et hic peccator ille solus est, qui idolum colit, an quisquis quod non licet admittit? Quod si et peccatorem tantum cultorem idoli putas, Christianus ergo si quid contra legem gesserit, peccasse non dicitur? Quod si nihil dici stultius nec absurdius potest, aperte prædictum est, ut non solus idoli cultor, sed quisquis peccator inter omnes homines, fuerit, jus sibi baptismatis non usurpet. » Hæc certe quæ inserui verba tua sunt. Ego cultorem idoli non excepi, sed ipsos deos eorum mortuos esse dixi, quorum a nullo baptizari aliquid prodest : ab ipsis enim diis sibi baptizari videntur, in quorum nomine se mundari arbitrantur : tu autem nullum peccatorem excepisti. Quod si hoc loco peccator et mortalis homo qui baptizat intelligendus est, nullum peccatorem excipiens, procul dubio nec occultum excepisti. « Aperte, inquis, prædictum est, ut non solus idoli cultor, sed quisquis peccator inter omnes homines fuerit, jus sibi baptismatis non usurpet. » Audi ergo te ipsum : « quisquis peccator, » dixisti : nec manifestum, nec occultum excepisti. Proinde qua fronte cogunt baptizari post manifestum, qui nolunt post occultum, ubi asserunt neminem exceptum? Fuge ergo, frater, ab insano intellectu ad sanum, ut in hoc testimonio de oleo peccatoris, sicut superiora ejusdem Psalmi verba præscribunt, blandam lenitudinem fallacis adulatoris intelligas. Ita enim et nullus erit exceptus, et non impinget in angustias insuperabiles malus baptizator occultus. Sic et in alio testimonio, ubi dictum est, « Qui baptizatur a mortuo, » quid ei prodest lavatio ejus? » aut inspice diligenter codices antiquos, et maxime Græcos, ne forte ipsa verba aliter conscripta, ex præcedenti et consequenti contextione sermonis alium sensum intiment : aut certe mortuos in-

telligamus, sicut dixi, in quorum nomine baptizantur idolorum cultores, ut ab illo quemque intelligas baptizatum, in cujus nomine se credit esse mundatum. Ita enim et illic nullus excipitur, nullus quippe mortuus Deus paganorum mundare potest credentes in se. Si autem hoc loco omnem hominem peccatorem intellexeris mortuum ; tanta quæ non vis te sequentur, ut ipse quemadmodum vivas invenire non possis, dicente Joanne, si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est[1] : ut omnino non invenias hominem a quo baptizeris, si omnem peccatorem devitare volueris.

XXXIV. Quanquam si prorsus mortuum non intelligeres nisi hæreticum vel schismaticum, ut quisquis apud eos baptizatur a mortuo, quid ei prodest lavatio ejus, quod vides, quam præcipiti præsumptione sic accipiatur, ac si dictum sit, qui baptizatur ab hæretico vel schismatico : nec sic contra nos esset, qui fatemur nihil prodesse homini baptismum Christi, si apud hæreticos vel schismaticos baptizetur, eis ipsis tribuens baptismum quo baptizatur; sed tunc ei prodesse incipere, cum transit ad corpus Christi, quod est Ecclesia Dei vivi. Tunc enim sub eodem baptismo quod et foris Christi erat, sed foris posito nihil proderat, mundato proderit ab eo cujus membris insertus est.

XXXV. Nec illam tuam nimium severam sententiam formidabo, qua dixisti, « Quisquis peccator inter omnes homines fuerit, jus sibi baptismatis non usurpet : » nisi quia non invenis quis veraciter dicat in Oratione Dominica : « Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus de- » bitoribus nostris[2]; » nisi peccatorem se esse fateatur. Vellem singulos interrogare qui baptizant apud vos, utrum peccatores omnino non sint. Potest enim quilibet eorum mihi respondere, Non sum traditor, non sum thu-

[1] I Joan. I, 8. — [2] Matth. VI, 11.

rificator, non sum adulter, non homicida, non idolorum cultor, non postremo hæreticus, non schismaticus : Non sum autem peccator, nescio utrum quisquam vel hæretica superbia reperiri possit qui audeat dicere, audeat cogitare : nescio utrum quisquam tanto arrogantiæ tumore cæcetur, ut non dicam voce profiteatur; sed vel apud se ipsum tacitus arbitretur, non sibi esse necessariam deprecationem, in qua dicimus Deo, « Dimitte nobis debita nostra. » Neque enim pro eis debitis dimittendis rogamus, quæ semel in baptismo dimissa esse confidimus; sed pro eis utique, sine quibus humana fragilitas non est, quantumcumque in observandis præceptis Dominicis vigilemus. Postremo suscipiat qui voluerit hujus impudentiæ frontem, et dicat, Non sum peccator, ex quo mihi in baptismo cuncta dimissa sunt, nullum in me peccatum poterit inveniri. Magis ego Joanni credo, et multo fidentius respondeo, Te ipsum decipis, et veritas in te non est[1]. Neque hoc agit præceps et fallax ista professio, ut in te peccata non inveniantur, sed ut quæ inveniuntur non dimittantur. Si ergo jam baptizatus es, vellem scire quem repereris qui contra Joannem apostolum diceret, Peccatum non habeo. Si enim talem quemquam reperire potuisti; quomodo baptizatus es ab eo, qui se ipsum decipiebat, et in quo veritas non erat? Si autem qualiscumque humilitatis non immemor peccatorem se esse dicebat, quomodo sibi secundum tuam sententiam jus baptismatis usurpabat? Tu enim dixisti, tu etiam minime scribere timuisti, « ut quisquis peccator inter omnes homines fuerit, jus sibi baptismatis non usurpet. « Si autem nondum baptizatus es, aut hanc vanissimam sententiam corrige, aut a quibus baptizeris Angelos quære.

XXXVI. Sed arbitremur te convictum correxisse : « Quisquis eo crimine quod nostri objiciunt, peccator in-

[1] 1 Joan. 1, 8.

ter omnes homines fuerit, jus sibi baptismatis non usurpet. » Neque hoc contra nos est; quia si etiam talis usurpaverit et dederit, non eum sibi usurpare debuisse dico, non autem dedisse non dico. Ille vero qui accepit, si homo bonus ab homine malo, si fidelis a perfido, si pius ab impio; perniciosum erit danti, non accipienti. Illud quippe sanctum male utentem judicat, bene utentem sanctificat. Si autem et ille qui accepit, inique accepit; nec sic rescissum, sed agnitum, quod perverso oberat, correcto proderit sacramentum.

XXXVII. Sic enim te putabo dixisse, non jam « quisquis peccator, » quia nisi fallor, jam cernis quam temere dictum sit : « Sed peccator qualem nostri describunt, quisquis inter omnes homines fuerit, jus sibi baptismatis non usurpet : » quemadmodum scriptum est : « Peccatori au-
» tem dicit Deus : Ut quid tu enarras justificationes meas,
» et assumis testamentum meum per os tuum[1] ? » Et ut ostenderet quali peccatori hoc diceret, ne omnes homines a prædicando verbo ejus sese abstinerent, qui nec sentire audent, nec dicere se peccatores non esse, sequitur eumque describit : « Tu vero odisti disciplinam, et abjecisti
» sermones meos post te. Os tuum abundavit malitia, et
» lingua tua amplexa est dolositatem. Si videbas furem,
» concurrebas ei; et cum adulteris portionem tuam po-
» nebas. Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, et
» adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. » Tali ergo peccatori dicit, « Ut quid tu enarras justificationes
» meas, et assumis testamentum meum per os tuum ? » Tanquam diceret, Frustra hoc facis, quantum ad te attinet, non tibi prodest; hoc tibi ad judicium damnationis, non ad meritum salutis valebit. Verumtamen si etiam tali peccatore narrante justificationes Dei, et assumente tes-

[1] Psal. XLIX, 16.

tamentum ejus per eos suum, illi qui ex ejus ore audiunt, credant, faciant, proficiant, nonne illo reprobato laudabuntur, illo culpato justificabuntur, illo damnato coronabuntur; quoniam curaverunt obedire Domino dicenti, « Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite; » dicunt enim, et non faciunt[1]? » Sicut ergo iste peccator, si jus sibi prædicandi testamenti divini usurpaverit, sibi nihil prodest, audientibus autem et facientibus non ipse, sed quod prædicat : prodest ita et ille qui jus baptismatis sibi usurpare non debuit, sibi nocet qui bonum male usurpavit, non ei qui bonum bene percepit.

XXXVIII. Vides non solum te non potuisse refellere quod ego contra Petilianum dixi, sed quanta luce veritatis modis omnibus refellatur quod contra me ipse dixisti. Et adhuc pergis et dicis, « quod causam nostram non probam faciamus, et quodam modo peccatores nos esse fateamur, quoniam dum nobis objicitur, jus baptismatis qua nobis licentia vindicemus; non de merito actuum, non de innocentia vitæ tractamus, sed cuicumque licere dicimus. » Attende certe ex his quæ dicta sunt, non cuicumque licere nos dicere; sed ei pœnam esse, qui sanctum tractat illicite; et eum esse corrigendum, non sanctum quod illicite tractat, illicite rescindendum : sicut homines non legitime lege utentes corrigi volumus, non ipsam legem irritam ducimus; sicut Dei testamentum illicite per os suum assumentem reprehendimus, non ipsum testamentum negamus aut scindimus : nec ideo nos peccavisse confitemur, quia et in peccatore quod est ipsius improbamus, quod autem Dei est honoramus : quia in Deum credentem non ex occultis humanis pendere volumus, sed in Domino gloriari de quo certus est, admonemus. Neque enim et Apostolus malæ suæ conscientiæ diffidebat, sed spem cre-

[1] Matth. XXIII, 3.

dentis poni nolebat in homine et in Deo stabiliter collocabat, cum diceret, « Neque qui plantat est aliquid, neque » qui rigat, sed qui incrementum dat Deus[1]. » Non itaque nos dicentes quod scriptum est : « Non nobis, Domine, non » nobis, sed nomini tuo da gloriam[2], » accusamus nostram conscientiam : sed vos in hominum moribus eorum spem qui baptizantur poni volentes, non agnoscitis vestram superbiam.

XXXIX. Quid quod etiam beati Cypriani mentionem facere audetis, velut ille auctor sit vestræ divisionis, tantus defensor catholicæ unitatis et pacis? Primo esto in Ecclesia, quam constat tenuisse ac prædicasse Cyprianum ; et tunc aude velut auctorem sententiæ tuæ nominare Cyprianum : primo imitare pietatem humilitatemque Cypriani, et tunc profer concilium Cypriani. Nos enim nullam Cypriano facimus injuriam, cum ejus quaslibet litteras, a canonica divinarum Scripturarum auctoritate distinguimus. Neque enim sine causa tam salubri vigilantia canon ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum et Apostolorum libri pertineant, quos omnino judicare non audeamus, et secundum quos de cæteris litteris vel fidelium vel infidelium libere judicemus. Proinde cum dicat Apostolus, cujus epistolæ in auctoritate canonica vigent : « Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus, et » si quid aliter sapitis, id quoque vobis Deus revelabit[3] : » quandiu aliter sapuit Cyprianus, si scripta ejus esse constat quæ pro vobis proferenda arbitramini, quandiu ergo de hac re aliter sapuit quam veritas diligentius considerata patefecit, donec ei Deus id quoque revelaret, ineffabili laude charitatis unitatem pacemque catholicam etiam cum collegis suis, a quibus aliter sapuit, non reliquit.

XL. Verba ejus ex Epistola ad Jubaianum inseruisti

[1] 1 Cor. III, 7. — [2] Psal. XIII, 1. — [3] Philip. III, 15.

litteris tuis, quibus eis placuisse monstrares, baptizandos eos esse in Ecclesia catholica, qui fuerint in hæresi vel schismate baptizati. Ego hujus epistolæ auctoritate non teneor; quia litteras Cypriani non ut canonicas habeo, sed eas ex canonicis considero, et quod in eis divinarum Scripturarum auctoritati congruit, cum laude ejus accipio; quod autem non congruit, cum pace ejus respuo. Ac per hoc, si ea quæ commemorasti ab illo ad Jubaïanum scripta, de aliquo libro Apostolorum vel Prophetarum canonico recitares, quid omnino contradicerem non haberem. Nunc vero quoniam canonicum non est quod recitas, ea libertate ad quam nos vocavit Dominus, ejus viri cujus laudem assequi non valeo[1], cujus multis litteris mea scripta non comparo, cujus ingenium diligo, cujus ore delector, cujus charitatem miror, cujus martyrium veneror, hoc quod aliter sapuit, non accipio. Non accipio, inquam, quod de baptizandis hæreticis et schismaticis beatus Cyprianus sensit, quia hoc Ecclesia non accipit, pro qua beatus Cyprianus sanguinem fudit. Sed quia dicitis eum pro hac sententia legalia documenta firmasse, quanquam non ille documenta legalia firmare potuit, sed eis potius quæcumque recte sensit ipse firmavit: relinque ergo scripta Cypriani, et ea ipsa legalia documenta quibus eum dicis usum esse commemora. Si non ea demonstravero vestram causam nihil adjuvare, vicisti. Quapropter ita hoc Cypriani non accipio, quamvis inferior incomparabiliter Cypriano, sicut illud apostoli Petri quod gentes judaïzare cogebat, nec accipio, nec facio, quamvis inferior incomparabiliter Petro[1]. Vos autem qui scripta Cypriani nobis tanquam firmamenta canonicæ auctoritatis opponitis, quidquid de Cypriano contra vos proferre potuerimus, necesse est cedatis, et justum est ut

[1] Gal. v, 13. — [2] Id. ii, 14.

victi taceatis, ac vos aliquando ab errore perniciosissimæ dissensionis ad unitatem catholicam convertatis.

XLI. Unde, ne longum faciam, ex hac ipsa epistola ad Jubaianum, attende quid ingeram, quod vestrum evertat et absumat errorem. Cum enim persuadere conaretur vel sanctus Cyprianus, vel quicumque illam scripsit epistolam, hæreticos ad Ecclesiam venientes baptizare oportere; quod videlicet baptismus nullus deputandus esset, quem foris apud hæreticos accepissent : opposuit sibi quæstionem, et ait : « Sed dicet aliquis, Quid ergo fiet de his qui in præteritum de hæresi ad Ecclesiam venientes sine baptismo admissi sunt? Potens est Dominus misericordia sua indulgentiam dare, et eos qui ad Ecclesiam simpliciter admissi in Ecclesia dormierunt, ab Ecclesiæ suæ muneribus non separare. » Ista nobis simplicitas sufficit, cui testimonium perhibet ipse Cyprianus, tantum bonum intelligens esse unitatem corporis Christi, ut in eam simpliciter admissos, etiam illos quos esse sine baptismo arbitrabatur, de divina misericordia mereri indulgentiam, et ab Ecclesiæ muneribus non separari, pia cogitatione præsumeret. Hæc consuetudo Ecclesiæ fuit ante concilium Cypriani, hæc superari et auferri non potuit nec concilio Cypriani; ut ex hæresi venientes, non quidem sine baptismo, sicut dicit, quia idem baptismus etiam foris eis inerat, sed non proderat, verumtamen simpliciter, sicut item dicit, admissi de Dei misericordia indulgentiam mererentur, et a muneribus non separarentur Ecclesiæ. Hæc simplicitas, magis quam duplicitas, Ecclesiæ placuit universæ toto terrarum orbe diffusæ.

XLII. Cui Cyprianus ipse quale testimonium perhibeat, audi ex Epistola quam de unitate conscripsit[1] : « Avelle, inquit, radium solis a corpore, divisionem lucis unitas

[1] Liber de Simplicicitate prælatorum etiam inscribitur.

non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide rivum, præcisus arescit. » In his Cypriani verbis non intelligimus lucem non capere divisionem, nisi in sanctis regno Dei prædestinatis, qui dividi ab Ecclesia nullo modo possunt; et non germinare ramum fractum, salutis æternæ germine accipimus: ariditatem vero rivi a fonte præcisi, in eo quod sancto Spiritu vacuantur qui ab unitate separantur agnoscimus, non in sacramento baptismi, quod et boni et mali habere possunt, ita foris aperte, quemadmodum intus occulte ab Ecclesiæ sanctitate separati. Sed unde nemo dubitat, quod de ipsius Ecclesiæ fœcunditate toto terrarum orbe diffusæ senserit Cyprianus, attende in his quæ subjungit: « Sic, inquit, et Ecclesia Domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrigit, unum tamen lumen est quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter rivos latius expandit, unum tamen caput est, et origo una, et una mater fœcunditatis successibus copiosa. » Hanc Ecclesiam Cyprianus in Scripturis sanctis promissam, in universo mundo redditam, dilexit, tenuit, commendavit: quam perditi schismatici vel hæretici velut a malis se dicernere ac separare cupientes, seditionibus impiis reliquerunt. Qui ne suos exitus impios vanis excusationibus abluere conarentur, sancta Scriptura prædixit: « Filius malus ipse se justum dicit, » exitum autem suum non abluit [1]. » Quia nec propter malos qui videntur esse intus, deserendi sunt boni qui vere sunt intus.

XLIII. Hinc beatus Cyprianus quid senserit accipe ex Epistola quam scripsit ad presbyterum Maximum et cæteros, quibus de schismatico et hæretico errore ad Eccle-

[1] Prov. XXIV, 22, juxta LXX.

siam redeuntibus gratulatur. « Nam et si videntur, inquit, in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus. Nobis tantummodo laborandum est, ut frumentum esse possimus; ut cum cœperit frumentum Dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro et labore capiamus. Apostolus in Epistola sua dicit : « In domo autem magna » non solum vasa sunt aurea et argentea, sed et lignea » et fictilia; et quædam quidem honorata, quædam autem » inhonorata [1]. » Nos operam demus, et quantum possumus laboremus, ut vas aureum et argenteum simus. Cæterum fictilia vasa confringere Domino soli concessum est, cui virga ferrea data est [2]. Esse non potest major Domino suo servus [3]; neque quisquam sibi quod soli Filio Pater tribuit vindicare : ut se putet aut ad aream ventilandam et purgandam, palam ferre jam posse, aut a frumento universa zizania humano judicio separare. Superba est ista obstinatio et sacrilega præsumptio quam sibi furor pravus assumit : et dum sibi semper quidam plus quam mitis justitia deposcit assumunt, de Ecclesia pereunt; et dum se insolenter extollunt, ipso suo tumore cæcati veritatis lumen amittunt. » Vides, frater, secundum Scripturas divinas hoc præcepisse Cyprianum, etiam propter malos : qui cum sint a bonis vita moribusque spiritaliter separati, corporaliter tamen eis in Ecclesia videntur esse permixti usque in diem judicii, quo etiam corporaliter debitas separabuntur ad pœnas. Non est Ecclesia deserenda tanquam frumenta propter paleam vel zizania, tanquam domum magnam propter vasa inhonorata. Vides, audis, sentis, capis, intelligis, quanto scelere propter eos qui vobis sive recte sive cum fallimini displicent, se-

[1] 2 Tim. II, 20. — [2] Psal. II, 9 — [3] Joan. XIII, 16.

paremini ab Ecclesia quæ toto orbe diffunditur, cui secundum Scripturas divinas, tam magnum, tam firmum, tam clarum atque luculentum testimonium perhibet Cyprianus.

XLIV. Quamobrem attende diligenter de tota ista quæstione brevem ratiocinationem meam. Si recte in Ecclesiam recipiuntur ex hæreticis venientes, ut in eis error proprius corrigatur, divinum autem sacramentum non rescindatur; bene illic viventibus tanquam frumentis Dominicis gratulamur. Si autem, sicut putatis, et Cyprianum vobis in hac sententia favere jactatis, non habent baptismum; certe admissi simpliciter ad Ecclesiam, secundum eumdem Cyprianum, propter meritum ipsius unitatis indulgentiam Dei merentur, nec ab Ecclesiæ muneribus separantur. Et quicumque illos secundum morem anteriorem, de quo non tacuit Cyprianus, simpliciter admittunt, et recte ac pacifice vivunt, inter eadem frumenta horreo destinata deputantur. Qui autem vel scientes contra veritatem in eis recipiendis contentiose dimicant, vel pravis atque perversis moribus vivunt, in zizaniis et palea flammis debita tolerantur: propter eos tamen Ecclesiam quæ per totum orbem terrarum copiosis successibus dilatatur, hoc est, frumenta Dominica, quæ usque ad messem pariter crescunt, vel usque ad ventilationem pariter triturantur, non esse deserenda, imperat Deus, testis est Cyprianus. Ac per hoc, si in communione sacramentorum mali maculant bonos, quando temporibus Cypriani vel ante Cyprianum sine baptismo, sicut putatis, hæretici suscipiebantur, Ecclesiam periisse dicite, et vos unde nati fueritis ostendite. Si autem, quod veritas etiam per Cyprianum docet, cum pro Ecclesiæ pace etiam cognita zizania tolerantur, frumenta non maculant: « Filius ma-
» lus ipse se justum dicit, exitum autem suum non abluit;

» quia de Ecclesia propter malos exire non debuit[1]. »

XLV. Iterum dico, et te ab hac invictissima ratione dissimulare non sino : Si non communicantes peccatis malorum, propter ipsam tantum communionem sacramentorum mali perdunt bonos; quando in præteritum ex hæresi ad Ecclesiam venientes sine baptismo admissi sunt, contagione sua bonos utique perdiderunt. Jam tunc ergo non erat Ecclesia, quam Cyprianus teneret, prædicaret, nec unde postea Donatus exiret. Si autem bonos contagio illa non perdidit, nec eorum quos accusatis contagio christianum orbem perdere potuit : nolite calumniari separati, et ad Ecclesiam redite correcti. Cæcilianum et socios ejus, contra quos tunc Secundus Tigisitanus contraxit condiditque concilium, necesse est tibi accusare, mihi non est necesse defendere. Accusa eos quantis viribus potes : si innocentes fuerunt, nihil eis tanquam frumentis oberit ventositas tua : si nocentes fuerunt, non debuerunt propter illa zizania frumenta deseri, quibus nihil obfuerunt. Accusa quantum potes; vinco si non probas, vinco si probas : vinco, inquam, si non probas, judice te ipso; vinco si probas, teste Cypriano. Quid eos vis fuisse? Si innocentes, cur frumentis Dominicis, cum sitis zizania, calumniamini? Si nocentes, cur a frumentis Dominicis propter zizania separamini? Extat Ecclesia cunctis clara atque conspicua; quippe civitas quæ abscondi non potest super montem constituta[2], per quam dominatur Christus a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ[3], tanquam semen Abrahæ multiplicatum sicut stellæ cœli, et sicut arena maris, in quo benedicuntur omnes gentes. Hanc etiam beatus Cyprianus ita commendat, ut eam dicat Domini luce perfusam, radios suos per orbem terrarum porrigere, ramos suos per universam terram copia uberta-

[1] Prov. XXIV, juxta LXX. — [2] Matth. V, 14. — [3] Psal. LXXI, 8.

tis extendere. Hæc aut in frumentis suis non accusaretur, aut propter zizania non desereretur : unum horum vobis etiam vos ipsi respondete, alterum Cypriani monitis discite. Ipsius enim verba sunt attestantis et dicentis [1] : « Nam et si videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus [2]. »

XLVI. Vos contagione malorum Afrorum Ecclesiam periisse dicitis de orbe terrarum, et in parte Donati ejus reliquias remansisse tanquam in frumentis a zizaniis et palea separatis, contra Cyprianum apertissime sentientes, qui dicit nec malorum permixtione bonos perire in Ecclesia, nec eosdem malos posse ante tempus judicii divina a bonorum permixtione separari. Vos itaque secundum vestrum errorem, vel potius furorem, accusare cogimini, non solum Cæcilianum et ordinatores ejus, verum etiam illas Ecclesias quas in Scripturis apostolicis et canonicis pariter legimus, non solum Romanorum, quo ex Africa ordinare paucis vestris soletis episcopum, verum etiam Corinthiorum, Galatarum, Ephesiorum, Thessalonicensium, Colossensium, Philippensium, ad quas apertissime scribit apostolus Paulus; Jerosolymitanam, quam primus Jacobus episcopatu suo rexit; Antiochensem, ubi primo appellati sunt discipuli Christiani [2]; Smyrnensem, Thyatirensem, Sardensem, Pergamensem, Philadelphensem, Laodicensem, ad quas est Apocalypsis apostoli Joannis. Tot alias Ecclesias Ponti, Cappadociæ, Asiæ Bithyniæ [3], ad quas scribit apostolus Petrus, et quidquid aliud se Paulus ab Jerusalem usque ad Illyricum Evangelio replevisse testatur : ut taceam de aliis tam latis atque immensis terrarum partibus, in quas ex his apos-

[1] Epist ad Maximum, nunc 54. — [2] Act. II, 26. — [3] I Petr. I, I.

tolicis laboribus et plantationibus porrecta crevit et crescit Ecclesia. Istas certe Ecclesias, quas ex Litteris divinis atque canonicis nominavi, tam longe ab Africa constitutas, tanquam perierint ex peccatis Afrorum accusare cogimini, ne corrigatis errorem qui vos ad tantum scelus nefaria dissensione compellit.

XLVII. Nos autem ut istum errorem vestrum facilius convincamus, nec ipsos Afros, quorum falso crimen in cæteras etiam gentes perfundere audetis, nec ipsos, inquam, defendere cogimur. Habent enim cum illis transmarinis Ecclesiis societatem regni, si innocentes, fuerunt: si autem nocentes, tanquam zizania frumentis, nec in Africa obesse potuerunt eis, qui se propter illos etiam cognitos ab unitate Ecclesiæ separare noluerunt. Ut enim omittam quam multi eos crediderint innocentes, quibus facinus eorum etiam si aliquod fuit, tamen demonstrari non potuit, et utique istos nec vos potestis dicere peccatis alienis incognitis potuisse maculari : sed ut hos, inquam, omittam, ipsi qui eos nocentes vel noverant vel putabant, quamvis in Africanis Ecclesiis constituti, cum viderent eos apud Ecclesias transmarinas non potuisse convinci, nec crimina eorum longe lateque diffusis membris Ecclesiæ demonstrari, si se vellent propter illos quos malos noverant, a communione tot gentium, quibus eos ostendere non valebant, velut pestiferæ contagionis timore separare; teneret eos, non ego, non tu, non Donatus, non Cæcilianus, sed ipse quem nominare ausus es Cyprianus; et diceret ea verba quæ scripsit ad Maximum.

XLVIII. « Et si videntur, inquit, in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus. Nobis tantum modo laborandum est, ut frumentum esse possimus, ut cum cœperit frumentum Domi-

nicis horreis condi, fructum pro opere nostro et labore capiamus. Apostolus in Epistola sua dicit : « In domo autem » magna non solum vasa sunt aurea et argentea, sed et lig- » nea et fictilia[1] ; et quædam quidem honorata, quædam » inhonorata. » Nos operam demus, et quantum possumus laboremus, ut vas aureum et argenteum simus. Cæterum fictilia vasa confringere Domino soli concessum est, cui virga ferrea data est[2]. Esse non potest major Domino suo servus[3] ; nec quisquam sibi, quod soli Filio Pater tribuit, vindicare : ut se putet aut ad aream ventilandam et purgandam, palam ferre jam posse, aut a frumento universa zizania humano judicio separare. Superba est ista obstinatio, et sacrilega præsumptio, quam sibi furor pravus assumit. Et dum sibi semper quidam plus quam mitis justitia deposcit assumunt, de Ecclesia pereunt : et dum se insolenter extollunt, ipso suo tumore cæcati, veritatis lumen amittunt. « His Cypriani verbis Deum timentes in Ecclesia tenerentur, qui vellent ab ea separari propter cognitos malos ; quibus verbis vos damnamini, qui separati accusatis et bonos. His verbis Cyprianus et nos tenet in domo Dei, cujus decorem dilexit ; etiamsi, quod nunquam facere potuistis, a vobis accusatos et demonstratos traditores, et quoslibet alios malos nosse possemus ; ne illam propter vasa facta in contumeliam deseramus. His verbis etiam vos in catholicam pacem correctos pacificus introducat, ne quibuslibet peccatis alienis veris seu veris seu falsis offensi, contra Ecclesiam Christi in toto mundo Scripturis fructificantem atque crescentem, mala tanta jactetis, ne propter zizania triticum accusetis, ne propter paleam frumenta deseratis, ne propter vasa inhonorata extra domum magnam remaneatis.

XLIX. Ecce quantum nos abs te commemoratus bea-

[1] 2 Tim. II, 20. — [2] Psal. II, 9. — [3] Joan. XIII, 26.

tus Cyprianus adjuvit, cui, de baptimo repetendo si quid aliter sapuit, pro tantis meritis flagrantissimæ charitatis corrigendum procul dubio Dominus revelavit : quia in ea vite permansit tanquam sarmentum tanto fructu pacis et dilectionis opulentum, ut etiam si quid in eo purgandum reperiretur, si nulla re alia, certe falce martyrii purgaretur. Quanquam itaque ad errorem vestrum convincendum, et si volueritis corrigendum, satis superque potuerint ista sufficere : tamen ne quisquam arbitretur aliquid te in epistola posuisse, quod refellere non valerem, aut in quo te nostris contra Petilianum litteris nihil idoneum respondisse, demonstrare non possem, sequenti volumine cætera videamus.

LIBER III.

Reliquam partem Epistolæ Cresconii, singula breviter ex ordine refellens, percurrit.

I. Si tardorum mihi ingenia curanda non essent, qui intelligere nequeunt, me duobus voluminibus superioribus ad causam totam, quæ tua, frater Cresconi, epistola continetur, multis modis ita respondisse, ut etiam illa quæ ibi restant, jam soluta atque frustrata sint, jam debuit a me huic operi finis imponi. Sed quia multi sunt, quibus servire nos convenit, qui omnia depulsa esse non putant, nisi locis suis etiam singula pertractentur, residua sermonis tui breviter ex ordine refellenda percurram.

II. Quidquid de Cypriani venerabilis martyris, et de quorumdam[1] Orientalium litteris inserendum putasti, quod eis placuerit apud hæreticos et schismaticos datum improbare baptismi sacramentum, nihil impedit caussam nostram, si eam Ecclesiam retinemus, quam non deseruit Cyprianus, etiam cum multi ejus collegæ in hanc senten-

[1] De litteris forte Firmiliani Cæsareæ Cappadociæ episcopi Cypriano inscriptis, et inter Cyprianicas vulgatis, quibus Iconiensis concilii pro baptizandis hæreticis acta narrantur. Eamdem de hæreticorum baptismo sententiam tulit Synnadense concilium eodem fere tempore celebratum. Sed suum istud judicium Orientales postmodum correxerunt, ut hic legitur infra. Vide Eusebium, lib. VII, cap. 3, et Nicephor. lib. VI, cap. 7, 8 et 9.

tiam consentire noluissent. Nam et in ipso concilio dixit : » Neminem judicantes, nec a jure communionis aliquem, si diversum senserit amoventes. » Et eamdem epistolam ad Jubaianum ita conclusit : « Hæc tibi, charissime, pro nostra mediocritate respondimus, nemini præscribentes aut præjudicantes, quominus unusquisque episcoporum quod putat faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem, etc. » In his ergo nos interim deputa, quibus illud non potuit persuadere Cyprianus, a quibus tamen etiam in hac re diversa sentientibus, communionem suam minime separavit. Majores autem vestri, quibus tale testimonium perhibuisti, « quod ab Orientalium propterea communione discreti sunt, quia illi suum judicium resciderunt, quo eis placuerat de ista baptismi quæstione Cypriano atque illi Africano concilio consentiri oportere, » contra Cyprianum fecerunt. Debuerunt enim cum collegis suis etiam in hac quæstione diversa sentientibus tenere communionis unitatem, quod in suis litteris fecisse legimus Cyprianum[1]. Respondent, « ideo eum sic loqui voluisse, ne fortasse excommunicationis timore deterriti, non auderent libere dicere quod sentirent, non quia cum eis esset in communione mansurus si diversa sensissent : » ubi aperte dicunt Cyprianum esse mentitum. Si enim dicebat, « Neminem judicantes, nec a jure communionis aliquem si diversa senserit amoventes, » quod eum dixisse conscripta indicant Gesta concilii; et tamen si quisquam eorum, quibus ea dicebat, diversum sentire se ostenderet, non cum eo fuerat sacramenta Christi communicaturus : procul dubio mentiebatur, qui talia dolose, non veraciter promittebat; et quod est in eo mendacio deterius simplicitatem fratrum duplici corde fallebat, cum præsertim et scriberentur quæ dicebantur. Nam quicumque ab illo concilio

[1] Vide lib. III de Baptism. contra Donatist. cap. 3, et lib. VI, cap. 7.

diversum sensisset, quomodo posset ab ejus ore damnari vel excommunicari, cum ejusdem concilii pro se principium recitaret? Quis ergo de Cypriano tolerabilius sentit utrum nos, qui eum dicimus in obscura de baptismo quæstione hominem falli potuisse; an vos, qui eum dicitis in promittenda christiana communione episcopum fallere voluisse, non unum aliquem fratrum, sed universam episcopalem societatem : quod si et vobis de illo credere nefas est; vestri majores contra ejus sententiam fecerunt, qui se ab Orientalium communione, quod de hac re diversa senserint, diviserunt.

III. Proinde si omnino jam credendum sit, quinquaginta episcopis Orientalium id esse visum, quod septuaginta Afris vel aliquanto etiam pluribus, contra tot millia episcoporum, quibus hic error in toto orbe displicuit; cur non potius etiam ipsos paucos Orientales suum judicium correxisse dicamus, non ut tu loqueris rescidisse? Sicut enim laudabile est a vera sententia non moveri, ita culpabile persistere in falsa : quam nunquam tenere prima laus est, secunda mutare; ut aut ex initio vera permaneat, aut mutata falsa vera succedat. Neque nunc ad nostram pertinet quæstionem, quale sit quod pars christiani orbis maxime cum Orientalibus sensit. Si enim hoc verum, si hoc tenendum atque servandum est, quod de baptismo tenemus atque servamus; duo mala vestra vobis objicimus : unum quod erratis in baptismi quæstione, alterum quod vos ab eis qui de hac re verum sentiunt separatis. Si autem, ut secundum vos loquar, hoc est in ea quæstione verum, quod ipsi sentitis; illo certe crimine maculamini, quod ab Ecclesia recessistis, propter cujus pacem sicut Cyprianus et fecit et monuit, etiam diversa sentientes ferre debuistis.

IV. Nunc exclama quod ego dixerim, « Nihil inter fi-

delem perfidumque discernas ; idem tibi pius atque impius videatur : » quod ego non dixi [1]. Sed plane illud dixi, unde tu quasi hoc dicerem exclamare voluisti, et dicere quod non dixi, « Sive, inquam, a fideli, sive a perfido dispensatore sacramentum quisque percipiat. » In qua sententia non nihil inter fidelem perfidumque discrevi, nec jussi ut idem cuique pius atque impius videatur : sed idem sacramentum pium et impium posse habere ; quod nec tu negas, qui saltem post impios occultos baptizandum non esse concedis. Proinde sine causa conjungis et dicis [1], « Nihil prodest bonis moribus vivere, quia quidquid justo licet, potest et injustus implere ; » quia et falsum est, et a me dictum non est. Boni quippe mores vitam bonorum malorumque discernunt, et ad diversa perducunt. Nec quidquid justo licet, potest et injustus implere ; quia justus implet legem Christi per dilectionem, unde injustus alienus est ; potest tamen aliquid quod et justus implere, ut et ipse baptizet, si nihil aliud, certe cum latet : sicut etiam illi possunt Dei mondata prædicare sicut justi, sed non secundum ea vivere sicut justi, de qualibus dictum est, « Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite [2]. »

V. Sed fac injustum non latentem et nonnullis cognitum bonis per aliquam seditiosam factionem de Ecclesia non posse separari. Audi Cyprianum, tolera zizania, esto frumentum. Quam tibi bene sonare visa sunt, quæ in una re varie repetisti. « Quid hoc præcepto, inquis, dici iniquius potest ? purificet alium maculosus, abluat sordidus, emundet immundus, det infidelis fidem, criminosus faciat innocentem ? » Breviter respondeo, Nec maculosus, nec sordidus, nec immundus, nec infidelis, nec criminosus est Christus, qui dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit

[1] Vide lib. I contra Petilian. cap. 6. — [2] Matth. XXIII, 3.

pro ea, mundans eam lavacro aquæ in verbo[1], faciens nos certos de bonis suis, ne malis vitiaremur alienis. Nam ecce cum minister iniquus occultus est, a quo tamen datum baptismum non rescindis; nonne omnia tibi verba tua ista replicari possunt, quia et purificat maculosus, et abluit sordidus, et emundat immundus, et dat infidelis fidem, et criminosus efficit innocentem? « Non, inquis, ipse, sed fama ejus bona quamvis inanis et falsa. » Hinc non vis ut ego exclamem, O scelus, o portentum, non sicut ait quidam in ultimas terras exportandum, sed potius extra omne cœlum et terras, si fieri possit abigendum[2]. Non te ipsum dico, quem correctum volo; sed hunc errorem, a quo te corrigi cupio. Ita-ne ad mundandum hominem, quando boni ministri defuerit vera vita, tunc mali ministri falsa sufficit fama, quæ hoc efficiat quod efficeret bona vita, ut ad hominem sanctificandum quando ministri latet iniquitas, ministra Deo militet falsitas? Hoc totum ideo, ne dicatis quod dicimus, Sive a fideli, sive a perfido dispensatore sacramentum quisque percipiat, non sanctificat nisi Deus.

VI. Deinde commemoras verba mea, quod dixerim[3] : « Semper Christus det fidem, Christus sit origo Christiani, in Christo radicem Christianus infigat, Christus Christiani sit caput. » Dixi plane, et dico : nec tu omnino respondere potuisti. Videris enim quasi succubuisse tanto ponderi veritatis, cum subjecisti : « Hoc et nos suademus, hoc volumus. » Deinde rursus supponis hominem in quo spem constituat accepturus : « Sed quærimus, inquis, per quem hoc melius fiat? » Et quia sine ministro nec nos dicimus posse hominem baptizari, quæris a me, utrum-ne melius injustus sit minister, an justus? Ubi respondeo, ad

[1] Ephes. v, 25. — [2] Cicer. Act. I in Verrem. — [3] Vide lib. II, contra Petilianum, cap. 5.

hoc esse melius, ut justus minister sit, quod infirmitas hominis, cui sine exemplo laboriosum est et difficile quod imperat Deus, imitatione boni ministri ad vitam bonam facilius erigatur. Unde dicit apostolus Paulus : « Imitato-» res mei estote, sicut et ergo Christi[1]. » Ad hominem vero baptizandum et sanctificandum, si tanto est melius quod accipitur, quanto est melior per quem traditur, tanta est in accipientibus baptismorum varietas, quanta in ministris diversitas meritorum. Si enim, quod sine controversia creditur, melior erat Paulus quam Apollo, meliorem baptismum dedit, secundum istam vestram vanam perversamque sententiam : et si meliorem baptismum dedit, profecto eis quos a se non baptizatos gratulatur, invidit. Porro si inter bonos ministros cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur, nullo modo est malus, qui etiam per malum datur, quando idem baptismus datur. Et ideo per ministros dispares Dei munus æquale est, quia non illorum, sed ejus est. Non ergo, sicut inaniter inveheris, nihil inter fidelem perfidumque discernimus : sed discernimus humana merita, non sacramenta divina : quæ tu quoque vi veritatis adductus et hæreticæ intentionis oblitus, nobis et vobis non alia, sed una eademque esse dixisti.

VII. Quomodo dicis : « Hoc et nos suademus et volumus, ut semper det Christus fidem, Christus sit origo Christiani, in Christo radicem Christianus infigat, Christus Christiani sit caput? » cum defendas litteras Petiliani, ubi apertissime cum baptizantis meritum commendaret, quantumque ad dandum baptismum valeret humana justitia, pro suscepta causa conaretur ostendere : « Conscientia, inquit, sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis[2]. Nam qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem per-

[1] Cor. IV, 16. — [2] Vide lib. I contra Petilian. cap. I et 2.

cipit, sed reatum. » Et tanquam ei diceretur, Unde hoc probas? secutus adjunxit[1] : « Omnis enim res origine et radice consistit; et si caput non habeat aliquid, nihil est. » Quid obsecro, quia incidisti in defensionem temerariæ falsitatis, nebulas manifestis rebus moliris offundere? Aperte dicit homo, originem, radicem, caputque hominis regenerandi per baptismum non esse posse, nisi cujus ministerio baptizatur : et tu dicis : « Hoc et nos volumus, ut Christus sit origo et radix caputque Christiani : sed quærimus per quem hoc melius fiat. » Hoc aliud est quod dicis, aliud quod dixit Petilianus : hoc quod dicis etiamsi verum sit, non hoc est quod ille dixit.

VIII. Proinde si hoc et tu vis, ut Christus sit origo et radix et caput Christiani; Petiliano resiste, non mihi : « Quoniam neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, » sed qui incrementum dat Deus[2]. » Quod ego ex Apostolo cum in meis litteris posuisem, ita tu respondere voluisti, ut diceres : Dei quidem dare est incrementum, sed sicut qui plantat et rigat, non nisi colonus fidelis et diligens quæritur, sic etiam in sacramento baptismatis non nisi fidelis et justissimus operarius adhibetur. » Quasi vero quod infidelis colonus plantaverit, propter ejus infidelitatem non germinet vis seminis, et fœcunditas terræ cœlique temperies hanc efficaciam divinitus non acceperint, ut ad propagandos fructus plantatorem vel rigatorem operarium tantummodo expectent, qua mente operetur, qua laboret intentione non curent, utrum dominum agri fideliter diligat, an sua non illius lucra conquirat. Adjungis etiam testimonium propheticum dicens, « Dabo vobis pastores » secundum cor meum, et pascent vos, pascentes cum dis» ciplina[3]. » Scio, completum est : tales Apostoli fuerunt, tales etiam nunc etsi pro Ecclesiæ latitudine perpauci, non

[1] Vide liv. I contra Petilian. cap. 4. — [2] I Cor. III, 7. — [3] Jerem III, 15.

tamen desunt. Sed quid etiam per Ezechielem prophetam dicatur adversus pastores malos, debuisti quærere, legere, cogitare. Ibi enim dicit : « Ego pascam, non pas» tores[1]. »

IX. Proinde et per pastores bonos et pastores malos cum verbum suum sacramentumque dispensat, ipse pascit; quia de se ipso ait, ut sit unus grex et unus pastor[2]. « Bo» num est enim confidere in Dominum, quam confidere » in hominem[3]. » Et, « Maledictus omnis qui spem suam » ponit in homine[4]. » Quod a me in illa epistola commemoratum, sic te intelligere ostendis, ut ideo magis te dicas justum, et fidelem, per quem hoc sacramentum celebretur, inquirere : « quia spem et fiduciam Dei, non hominis habes; Dei esse autem fidem atque justitiam, quam semper in ministris ejus attendis. » Hoc verum dicis, quia bonorum omnium nihil habemus quod non accipimus; et ideo fides et justitia nobis a Deo est[5]. Sed cum dicis, hanc tibi Deum dare non posse, nisi habeat eam homo per quem baptizaris, spem profecto in homine ponis, qui utrum sit justitiæ particeps, nescis; et si non est, tunc famam ejus attendis, et cum famam bonam de malo latente repereris, ad sanctificationem tibi sufficere credis. Obsecro te si fiduciam Dei, non hominis habes, et ideo magis ut justus et bonus et fidelis sit per quem hoc sacramentum celebratur inquiris, quia Dei est fides atque justitia; numquid Dei est etiam falsitas famæ, quam si habeat bonam minister malus, hanc tibi dicis in tua sanctificatione sufficere? Jam mallem in hominem confideres, unde te vehementissime prohibebam, quam in famæ ipsius falsitatem. Homo enim qualiscumque sit, quantum ad id quod homo est attinet, Dei creatura est : nulla vero fal-

1 Ezech. XXXIV, 13. — 2 Joan. XI, 16. — 3 Psal. CXVII, 8. — 4 Jerem. XVII, 5. — 5 I Cor. IV, 7.

sitas Dei creatura est. Porro si maledictus est qui spem suam ponit in homine, quanto magis qui spem suam ponit in falsitate opinionis humanæ, ut in illud aliud incidat quod scriptum est: « Qui fidit in falsis, hic pascit ventos[1]: » id est, fit esca spiritibus malis.

X. « Si datum, inquis, a quocumque et quomodocumque baptisma rescindi non debet, cur post Joannem Apostoli baptizaverunt ? » Quanto vehementius ita proponitur : Si post Joannem Apostoli baptizaverunt, cur non etiam post quemlibet sanctum baptizat vel melior vel æqualis ? ut vel hinc intelligere cogaris, ad istam quæstionem non pertinere baptismum Joannis ? « Et Judæis, inquis, a Moyse baptizatis Petrus dixit : « Pœnitemini, et baptizetur » unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi[2]. » Si propterea jam baptizati erant Judæi, quia Moyses per mare Rubrum ante tam longum tempus parentes eorum baptizaverat[3]; qui de Christianis baptizatis nascuntur, sine causa hodie baptizantur : et tamen dicis ista, et scribis ista : audiris et legeris, et putaris respondere Litteris nostris : quasi hoc sit respondere potuisse, quod est tacere noluisse.

XI. Nec illud quod prætereundum putasti : refellisti principio hujus Epistolæ, sicut tibi videris, quod a me dictum est[4] : « Si errabant illi qui volebant esse Pauli, quæ tandem spes eorum est qui volunt esse Donati? » Quis enim non videat hinc esse istam divisionem factam, hinc hodieque in hac peste persistere, dum in hominis justitia spes ponitur, ut tunc sit acceptabilis baptismus Christi, si ab homine justo quisque tinguatur ? Contra quem errorem, adversus eos qui jam schismata propter diversa merita hominum facere cœperant, clamat ipse Paulus :

[1] Prov. x, 4. — [2] Act. ii, 38. — [3] Exod. xiv, 22. — [3] Vide lib. i contra Petilian. cap. 4.

« Gratias ago Deo, quia neminem vestrum baptizavi, ne » quis dicat quod in nomine meo baptizavi[1] : » quid aliud insinuans, nisi baptisma Christi nisi ejus non esse in cujus nomine datur, et ideo non fieri melius cum per meliorem datur, nec deterius per deteriorem.

XII. Frustra itaque deinceps exultas, et dicis : « Sequitur ut omnia illa quæ a sancto Petiliano (seu cujuslibet sermo est) scripta sunt, recte dicta concludam. » Ipsa enim verba quæ velut recte dicta concludis, non se recte dicta convincunt; quia nec « conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, » cum maculosa dantis occulta est. Ibi victus, cum veritati acquiescere debuisses, ad falsam ejus famam, tanquam ad deceptum mendacio infelicem judicem provocasti : quia neque attenditur conscientia, quando fama ejus attenditur, et tam non potest falsa cujusquam fama quam nec mala vita quisque mundari; et nemo fidem christianam sumit ab homine, nec perfido nec fideli, sed ab illo de quo scriptum est : « Fide » mundans corda eorum[1]. » Qui si per fidem audit quid credendum sit, eum quidem imitatur, non tamen ab eo justificatur. Nam si minister justificat impium, consequens est ut etiam in ministrum recte credatur : Apostolica quippe clara et certa sententia est : « Credenti in eum qui » justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam [3]. » Proinde si minister non audet dicere : Crede in me : non audeat dicere : Justificaris a me.

XIII. Jam vero quod sequitur [4] : « Omnis res origine et radice consistit; et si caput non habeat aliquid, nihil est : » si origo et radix et caput baptizati, baptizans minister est, Christus non est; si Christus est, ille non est. Denique cum minister occultus est malus, quæ origo, quæ radix,

[1] I Cor. I, 14. — [2] Act. XV, 9. — [3] Rom. IV, 5. — [4] Vide lib. I contra Petilian. cap. 4.

quod caput est baptizati? an falsa ejus fama? Hoc quidem Cresconius dicit, sed veritas contradicit. Ergo si tunc origo et radix et caput Christus est, ipse est etiam quando minister est bonus, ne quod absurdissimum est, melior sit conditio baptizati per occultum malum, quando Christus est caput, quam baptizati per manifestum bonum, si tunc minister est caput. Hoc et de bono semine dixerim. Sequitur enim [1]: « Nec quidquam bene regenerat, nisi bono semine regeneretur. »

XIV. Quæ vero sequuntur ex Epistola Petiliani abs te posita, ubi ait : « Quæ cum ita sint, fratres, quæ potest esse perversitas, ut qui suis criminibus reus est, alium faciat innocentem, cum scriptum sit : « Arbor bona bonos fructus facit, et arbor mala malos fructus facit [2]? » « Numquid colligunt de spinis uvas? » Et iterum : « Omnis homo bonus de thesauro cordis sui producit bona, et malus homo de thesauro cordis sui profert mala [3] : » satis aperteque convincunt, Petilianum hæc omnia non retulisse nisi ad hominem per quem baptismus ministratur, ut ipse intelligatur, si innocens est, facere innocentem quem baptizat; ipse sit bona arbor cujus fructus sit qui baptizatur; ipse bonus homo, de cujus cordis thesauro procedit sanctificatio baptizati. Ac per hoc cum iste occultus est malus, dic mihi a quo fit ille innocens? dic mihi cujus erit arboris fructus? dic mihi de cujus cordis thesauro sanctificabitur baptizatus? Aut si tunc effectorem innocentiæ suæ, tunc arborem de qua fructus bonus nascatur, non hominem ministrum baptismi meretur habere, sed Christum; felicius incidit in ministrum latentem malum, quam si incidisset in manifestum bonum. Quod si absurdissime atque insanissime dicitur : Christi fructus est

[1] Vide lib. I contra Petilian. cap. 7 et 8. — [2] Matth. VII, 17. — [3] Id. XII, 35.

qui ejus baptismo sanctificatur, cujuslibet ministri opere baptizetur. Nisi forte ad consilium tuum recursurus est, quando incurrerit in ministri conscientiam maculosam et occultam, ut ei de qua nascatur arborem ostendas, falso bonam mali hominis famam : cujus radicem si quæsieris, invenies fallentis astutiam ; de qua si potest nasci fructus bonus, quod absit, mentitus est Christus, qui dixit : « Non » potest arbor mala fructus bonos facere [1]. » Sed quia verum dixit Christus, habeat homo bonus tanquam bona arbor bonum fructum, opus bonum ; sicut homo malus tanquam mala arbor malum fructum, opus malum : qui autem baptizatur, non de cujusquam hominis, sed de Spiritu Christi nascatur, si vult esse fructus qui vento non corrumpatur, et arbor quæ non eradicetur. Quæ cum tai sint, cum tu dixeris : « Ergo sequitur ut omnia quæ a sancto Petiliano (seu cujuslibet sermo est) scripta sunt, recte dicta concludam : » puto quia ego potius illa omnia non recte dicta concludo.

XV. Jam nunc videamus quod deinde in Epistola tua contexuisti, quomodo te Optati causam et Maximianistarum, quin imo, ut abs te doctior fiam, Maximianensium, vestri docuerunt. Et de Optato quidem, de quo nihil conscriptum valeo recitare, quodlibet sentias, facile cedo. Unum illud scio : si vera sunt quæ de illo, ut non dicam ostendebatur, certe tamen dicebantur, nec ipse erat bonus, nec famam habebat bonam ; unde quicumque per eum baptizati sunt, nec conscientia ejus secundum Petilianum, nec fama ejus secundum te, ablui potuerunt : si autem falsa mala ejus, sicut sæpe assolet, invida fama jactavit ; vide quam recte non facile credamus, quod nunquam nobis de traditoribus quos accusatis probare potuistis : quia solet etiam de bonis mala fama mentiri.

[1] Matth. VII, 18.

Si ergo non illorum innocentia, non denique quod verum atque firmum est, Dei gratia et non nostra conscientia ratum nobis baptismum facit, faciat saltem sententia tua.

XVI. Tu enim cum de Optato loquereris dixisti : « Ego quidem Optatum nec absolvo, nec damno. » Si hoc ego, imo non tantum ego, sed omnis Africana catholica Ecclesia, quanto magis etiam transmarina tam longe lateque diffusa, de Cæciliano et ejus ordinatoribus dicat : Ego illos nec absolvo, nec damno : parum-ne putas esse illis quos ii baptizaverunt, quorum nemo unquam Cæcilianum vidit, quod de Optato sufficere credis eis, quos ille etiam suis manibus baptizavit? An quia de Cæciliano parentum vestrorum concilium recitatis, de Optato autem nullum recitatur a nobis; ideo putas nulli nostrum licere dicere : Ego Cæcilianum nec absolvo, nec damno: quod tibi licuit de Optato? Sed factum est pro Cæciliano posterius judicium [1] transmarinum, vestris apud Constantinum imperatorem ut fieret instantibus. Aut si ecclesiastica judicia, quæ prius facta fuerint, jam convelli non possunt; quid de Primiano facturi estis vestro episcopo Carthaginensi, contra quem primo centum [2], plures utique quam de Cæciliano judicaverunt, eique abrogato episcopatu Maximianum pro illo constituerunt [3]? Nonne Primianus posteriore judicio nititur, quod pro illo factum est in oppido Bagaïensi, secundum quod judicium non vult de se dubitari, sed ab omnibus vobis se extorquet absolvi? Unde et nos secundum posterius de Cæciliano judicium prorsus eum incunctanter absolvimus. Sufficit tamen ad causam, si hoc de illo dicamus, quod tu de Optato dixisti : Nos Cæcilianum nec absolvimus, nec damnamus. Viderint illi, seu

[1] Romanum videlicet et Arelatense. — [2] In Cabarsussitano concilio. — [3] Vide Enarrat. in Psal. XXXII, Serm. II, num. 20.

vestri, seu nostri, quemadmodum de illo judicaverint : ipsi suarum sententiarum rationem reddant, ipsi portent seu mali seu boni sui operis sarcinam : nobis de alienis factis saltem dubitare permittite, ne cogamur in nobis ea sacramenta damnare, de quibus non licet dubitare. Sed jam dixi, senti de Optato quod vis : neque enim est unde convincamus eum, qui non apud acta commisit ; quæ tamen ita commisit, ut inter Gildonis satellites præcipuus haberetur, teneretur, moreretur. Numquid etiam de Feliciano et Prætextato sociis Maximiani, quos trecenti et decem episcopi vestri cum cæteris similiter nominatim expressis, una eademque sententia Bagaïtani concilii damnaverunt, eosdemque non post parvum tempus cum omnibus quos damnati baptizaverunt, sicut fuerunt, episcopos susceperunt, quodlibet vobis garrire permittitur ?

XVII. Quocirca quæcumque in nos sive in nostros quasi parcendo et prætereundo dixisti, sine nominibus, sine testibus, sine ullis omnino documentis, partim culpando quæ culpanda non sunt, partim quæ culpanda sunt non probando, supervacaneum est velle purgare. Istos, istos iterum attende, Felicianum Mustitanum et Prætextatum Assuritanum aliquanto diligentius intuere, quorum totam causam suo loco ita [1], si Dominus permiserit, explicabo, ut etiam si nimius hostis veritatis esse volueris, vestrorum mendacium defendere vel negare non possis : sed nunc interim secundum hoc mihi placet agere quod tibi dixerunt ; nondum discutio quam verum dixerint, nondum ostendo quam mira impudentiæ cæcitate mentiti sint. « Certe cum de iis, quos Maximinianistas appellavi, et damnatis vestrorum concilio et receptis, in Epistola mea perlegeres, sicut scribis, valde permotus es : « quippe cum adhuc (verbis enim tuis utar), « quod haberet

[1] Vide infra, toto lib. IV.

veritas ignorares. Denique statim, sicut narras [1], ex vestris episcopis diligentius inquisisti; atque ipsis docentibus, et decretum concilii, et sententiam in eos qui damnati sunt dictam, et rei totius ordinem cognovisti. » Et quia et me quid gestum sit ignorare credebas, quid veritas haberet hortatus ut discerem, ita deinceps cuncta narrasti. Vide quia in hac causa verba ipsa tua pono ex Epistola tua, sunt enim mihi pernecessaria.

XVIII. « Cum quam plurimos, inquis, episcopos error sibi Maximiani sociare contenderet, contracto a nostris concilio, in eos omnes qui in ejus schismate perstitissent, prolata sententia est: quam tu quoque te legisse testaris. Quæ cum sententia consensu omnium firmaretur, placuit tamen, inquis, decreto concilii dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. « Sic factum est, inquis [2], ut non solum duo illi quos memoras, sed etiam multi alii purgati atque innocentes se Ecclesiæ reddidissent. Quorum ideo baptisma rescindi non debuit, quia intra diem præstitutum restituti peremptoria sententia non tenerentur; nec cum baptizarent fuerunt ab Ecclesia separati, quippe nec dum transacti temporis definita meta disjuncti. Hi autem qui etiam post prædictum diem cum Maximiano pertinaciter perstiterunt, sententia damnationis retenti, simul et baptisma et Ecclesiam perdiderunt. » Hæc verba tua certe, mi Cresconi, cognoscis ex Epistolæ tuæ contextione expressa.

XIX. Proinde quæro abs te : « Si nondum fuerant ab Ecclesia separati, quomodo in eos omnes qui in Maximiani schismate perstitissent, prolata sententia est, quæ cum consensu omnium firmaretur, placuit tamen decreto concilii dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur? » Quibus verbis osten-

[1] Vide infra, lib. IV, cap. 27. — [2] Prætextatus et Felicianus.

dis, eorum qui in Maximiani schismate perstitissent, si quis intra dilationem temporis corrigi voluisset, innocens haberetur. Corrigeretur ergo, si quis corrigi voluisset, ab illo schismate in quo cum Maximiano perstiterat: proinde antequam corrigeretur, in schismate erat, in quo perstiterat, quamvis in eo, quia intra placitum tempus correctus est, non pertinaciter perstitisset. Nam et posterioribus verbis paulo post ita distinguis: « Hi autem qui etiam post prædictum diem cum Maximiano pertinaciter perstiterunt, sententia damnationis retenti, simul et baptisma et Ecclesiam perdiderunt: » dicens utique, « pertinaciter perstiterunt, » ostendis etiam illos qui correcti sunt perstitisse, sed non pertinaciter. In quos simul omnes prolata est illa sententia, qua consensu omnium confirmata, placuisse tamen dicis decreto concilii dilationem illam temporis dari. Quomodo igitur in Ecclesia erant, qui, antequam corrigerentur, in schismate cum Maximiano perstabant? Quod si in Ecclesia non erant, quia in schismate erant, quomodo baptizabant? Deinde quomodo factum est, sicut dicis, ut non solum illi quos memoravi, sed etiam multi alii purgati atque innocentes se Ecclesiæ reddidissent, si ab Ecclesia non erant separati? Cui si reddiderunt, unde non recesserunt? Aut si recesserunt, dic, quæso, antequam se Ecclesiæ reddidissent, quo jure baptizaverunt? «Quorum ideo, inquis, baptisma rescindi non debuit, quia intra diem præstitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur. Restituti, » quo? Evigila, obsecro, dic nobis, quo restituti? Profecto dicturus es, in Ecclesiam, cui se illos reddidisse dixisti. Quisquam-ne restituitur in Ecclesiam, qui non fuerit ab Ecclesia separatus? Quisquam-ne ab Ecclesia non separatus quamlibet paucos dies persistit in schismate? Quisquam-ne ab Ecclesia non separatus se post tempus quamlibet parvum reddit Ecclesiæ?

XX. Arbitror te, charissime, non solum verba tua non considerasse conscribenda, sed nec legisse conscripta. Verumtamen quid faceres, cui necessitas in hoc opere ingerebatur in Maximianum ac socios ejus, non propriam dicere, sed ab aliis dictam quomodo posses defensare sententiam. Nam et si tu non utereris his verbis, idem ipsum decretum concilii Bagaiensis recitarem, ubi scriptum est ; « Eos autem quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. »

XXI. Proinde et si talia tua verba non reperirem, hic certe dicerem, hic pro veritate clamarem, Quomodo ad matrem Ecclesiam redire permittuntur, qui ab Ecclesia matre non recesserunt? Aut si recesserunt, quo jure, ante quam redirent, baptizare potuerunt ; nisi quia in causa resarciendi hujus schismatis obliti estis propriæ vanitatis, qua post episcopos ab ipsis Apostolorum sedibus inconcussam seriem usque in hæc tempora perducentes, non unum hominem, non unam domum, non unam civitatem, non unam gentem, sed orbem terrarum baptizandum esse censetis : aut certe quia hujus facti horror semper etiam facientium corda concussit, tot populis ad vestram communionem a Maximiani communione redeuntibus, tam multos quidem libuit reparare, sed puduit tam multos rebaptizare : quod tamen, quibulisbet detestantibus et exhorrentibus, propter salutem hominum faceretis, quæ quanto plurium fuerat, tanto minus utique contemnenda erat, si hoc unquam contuitu veritatis, et non præjudicio faceretis erroris. Vides certe in hoc Maximianensium ad vestram communionem reditu patefactum, vera esse quæ de baptismo dicuntur a nobis. Nam si ullus est in hominibus intellectus, vel dicendi aliquid vel audiendi, qui antequam redeat ad Ecclesiam baptizat, profecto extra Ecclesiam baptizat : et

tamen rescindendus baptismus non est, sicut nec in illis rescissus a vobis est. Quo non mutato, nec in suo, nec in cujusquam alterius, sed in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine quisque baptizat. Deinde præter baptismi sacramentum, quod vel ad pœnam perversi, vel ad salutem recti sive correcti integrum perseverat, de ipsa correctorum expiatione vel mundatione volo aliquid dicere. Meministi enim quæ adversus nos dixeris, quod venientes ad nos a vobis ex hæreticorum sacrilego errore, sine ulla expiatione susceptos habeamus. Tu nobis dic modo, de schismate Maximiani redeuntes ad vos, cum in suis etiam susciperentur honoribus qua tandem quæso expiatione mundati sunt? In illo tanto scelere participato, non erant tam nefaria societate maculati?

XXII. Attende quid insonet, quid increpet, quid in illo præclaro concilio fateatur veridicum os illud episcoporum tuorum. « Maximianum, inquit, fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ, Chore, et Abiron ministrum [1], de pacis gremio sententiæ fulmen excussit : et quod adhuc eum dehiscens terra non sorbuit, ad majus supplicium superis reservavit. Raptus enim pœnam suam compendio lucraverat funeris : usuras nunc graviores colligit fœnoris, cum mortuus interest vivis. » Ita-ne tandem in hujus schismate, sicut ipse dixisti, persistentes, ante quam intra tempus dilationis, sicut tu item dixisti, se vestræ Ecclesiæ reddidissent, nullam vel parvam de hujus societate traxerant maculam. Sed audi deinde quid sequatur; audi, inquam, dictator vel dictor illius sententiæ [2], quid connectat. « Nec hunc solum, inquit, sceleris sui mors justa condemnat : trahit etiam ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii, de quibus scriptum est:

[1] Num. xvi, 31. — [2] Emeritus ille fuit Cæsariensis, ex lib. de Gestis cum Emerito.

» Venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os male-
» dictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum
» ad effundendum sanguinem[1] : « contritio et infelicitas
» in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. » Nollemus quidem tanquam e proprii corporis junctura præcidi, sed quoniam tabescentis vulneris putredo pestifera plus habet in abscissione solaminis, quam in remissione medicaminis, inventa est causa salubrior, ne per cuncta membra pestilens irrepat virus, ut compendioso dolore natum decidat vulnus. Famosi ergo criminis reos Victorianum Carchabianensem, Martianum Sullectinum, Beianum Baianensem, Salvium Ausafensem, Theodorum, Usulensem, Donatum Sabratensem, Miggenem Elephantariensem, Prætextatum Assuritanum, Salvium Membresitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Mustitanum, et Martialem Pertusensem, qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinarunt; sed et clericos aliquando Ecclesiæ Carthaginis, qui dum facinori intersunt, illicito incestui lenocinium præbuerunt, Dei præsidentis arbitrio universalis concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. » Quæ graviora in illos dicere potuistis? Quæ graviora in nos ipsos dicere soletis? « Sed ab hoc, inquis, tam magno malo intra dilationis tempus correcti sunt. » Videro utrum correcti sint : quia revera correcti essent, si ad veram Ecclesiam remeassent. Sed si vestra vera est, quomodo expiati sint a tam immani scelere, dicite. Si enim non sunt expiati, omnes vos estis secundum vestram sententiam eorum scelere maculati : si autem expiati sunt, solo ipso reditu, propter charitatem quæ cooperit multitudinem peccatorum, expiari potuisse conceditis : et nos de vestris cum correcti ad nos veniunt, inanibus calumniis accusatis : nisi forte, jam quidem, sicut concilii verba indicant, et

[1] Psal xiii, 3.

schismatis sacrilegium perpetraverant, sed ante diem concessæ dilationis eodem sacrilegio nondum fuerant inquinati, et ideo non putati sunt expiandi.

XXIII. Hoc si ita est, qui vos non audiat, qui tam mirabilem potestatem in homines accepistis? Peccant quando volunt, et inquinantur quando vultis. Non obscurum aliquid recitamus, minusve notum atque vulgatum. Illa sententia est, quæ tantæ facundiæ merito in manibus omnium, in omnium ore versatur, qui legendorum talium studiosi sunt : de qua nunc saltem cernis quam vere dixerim, « quod non eam deberent primo gaudere disertam, ne postea plangerent diffamatam [1]. » Attende quid habeat, audi quid perstrepat.

XXIV. « Maximianum, inquit, fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ, Chore et Abiron ministrum, de pacis gremio sententiæ fulmen excussit. » Cum hoc igitur si quis sacramentum altaris uno die sciens communicasset secundum jactantissimam illam severitatem vestram, non de tanto malo sic pollueretur, ut par ejus fieret? Quid ergo fuerunt, vel quid ex illo facti sunt, qui non solum ad altaria cum eo accesserunt, verum etiam ipsi eum ordinatum episcopum contra Primianum vestrum erectis altaribus admoverunt? Sed quid ego te de istis interrogem? Ipsa sententia loquatur, cujus verba sic fulgent, ut si eam volueritis abscondere, quarumlibet latebrarum tenebras suo nimio splendore perrumpat. Videamus in socios Maximiani, quanto sonitu damnationis insurgat.

XXV. « Nec solum hunc, inquit, sceleris sui mors justa condemnat : trahit etiam ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii, de quibus scriptum est, « Ve» nenum aspidum sub labiis eorum, quorum os male-

[1] Vide lib I contra Petilian. cap. 10.

» dictione et amaritudine plenum est, veloces pedes » eorum ad effundendum sanguinem [1] : » contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. » Deinde paulo post, cum omnes ordinatores Maximiani nominatim enumerasset, inter quos etiam isti de quibus ago, Felicianus et Prætextatus leguntur, quid fecerint, ut tanta in eos digne dicenda essent, ita subjungit : « Qui funesto, inquit, opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinarunt : » sic intelligi volens, quod ipsi affuerint, ipsi Maximianum impositis manibus ordinaverint. Addens etiam de Carthaginis clericis : « Sed et clericos, inquit, Carthaginis Ecclesiæ, qui dum facinori intersunt, illicito incestui lenocinium præbuerunt. »

XXVI. Rogo te, Cresconi, numquid ullis meis verbis hoc crimen exaggero? Quod si voluissem, fortasse mihi, etsi non talia, tamen qualitercumque sufficientia non defuissent. Quæro igitur abs te, antequam isti duo, de quibus interim ago, ad vestræ communionis concordiam remeassent, in illa catena sacrilegii constituti, sub quorum labiis erat venenum aspidum, cum ore pleno maledictione et amaritudine, cum pedibus velocibus ad effundendum sanguinem, quomodo baptizarunt? Numquid in his erat conscientia sancte dantium, quæ ablueret accipientium? Numquid eos saltem fama bona vel falsissima commendabat, quæ tibi in illis angustiis non qua evaderes, sed qua te præcipitares exitum præbuit, cum eos tam insigne concilium clamet « famosi criminis reos? » Redeuntes deinde, sicut falsa narrantibus vestris episcopis credidisti, ante dilationis diem, quomodo suscipiuntur in honoribus suis, cum eis quos extra Ecclesiam cum Maximiano, constituti in catena sacrilegi schismatis baptizaverant? Unde a sacrilegio tanto expiantur? A catena

[1] Psal. XIII, 3.

illa unde solvuntur? Labia eorum, os eorum a veneno aspidum, a maledictione et amaritudine unde mundatur? Unde pedes ab effusione spiritalis sanguinis abluuntur, quo velociter cucurrerunt? Unde manus a funesto opere perditionis emaculantur? Unde ab illicito incestu, non membra corporis, sed animæ purgatur affectus?

XXVII. Nempe istam causam ut defendatis, velitis nolitis, ad patrocinium veritatis venire cogemini, quæ dicit baptismum Christi, non solum per occultos, sed etiam per manifestos malos; nec solum a conversis, verum etiam a perversis datum, habere inconcussam sui roboris firmitatem; et eis posse quidem inesse, sed nisi correctis non posse prodesse; correctos autem etiam fraternis orationibus expiari, per charitatem cooperientem multitudinem peccatorum. Ecce antequam ostendam quam imprudenter tibi vestri episcopi de Maximianensium susceptione mentiti sunt, secundum ipsum mendacium eorum et narrationem tuam, quam tota causa vestra subversa sit puto quod non jam quærere debeas, sed agnoscere, nec parare contradictionem, sed correctionem potius cogitare. Vides enim nunc saltem, quam veraciter a me illa dicta sint, quibus frustra mendaciter respondere conatus es: quam recte dixerim: « Si pro unitate partis Donati in nefario schismate baptizatos nemo rebaptizat, cur non pro unitate Christi vera et plenaria lex illius hæreditatis agnoscitur[1]?» Cum ipse fatearis, eos qui in Maximiani schismate perstitissent meruisse sententiam, qua non tenerentur si intra diem dilationis se Ecclesiæ reddidissent. Unde constat, antequam se reddidissent, eos in schismate in quo perstiterant baptizasse, cum quibus in vestram communionem recepti sunt. Vides quemadmodum mortui baptizaverint: quia de illis qui in Maximiani schismate perstitissent, ante-

[1] Vide lib. 1 contra Petilian. cap. 13.

quam ad vos redirent, dictum erat sententia concilii Bagaïensis : « Ægyptiorum admodum exemplo pereuntium funeribus plena sunt littora. »

XXVIII. Quod vero dixit : « Quando apud eos decernenda recitata est, ore latissimo acclamaverunt ; nunc autem cum a nobis recitata fuerit, obmutescunt : » quibus pœnis ecce jam multo melius obmutescerent, quam cum talia loquuntur, implicarentur. Vides quam verum sit quod a me dictum est : « Jam tandem sentire deberent, quanta sint pro pace toleranda [1], et pro pace Christi redire ad Ecclesiam, quæ non damnavit incognita, si pro pace Donati placuit revocare damnata. » Multo magis enim hoc secundum tuam narrationem verum est, qui dixisti etiam illos dilatione concessa revocatos, de quibus nominatim expressis jam dictum fuerat : « Dei præsidentis arbitrio universalis concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. » Cum enim post hæc verba illa est dilatio constituta, quomodo non placuit revocare damnata ? aut quomodo nobis tanto post natis, vel ipsi christiano orbi terrarum incognita esse non possint, quæ probari non potuerunt de Cæciliano, in eo quod postea factum est judicio transmarino ; quando ea quæ de Maximianensibus gesta sunt, et in Africa, et temporibus nostris, tu cum sis Afer, sicut dicis, post tot annos adhuc usque non noveras ? sicut autem nos docere poterimus, adhuc usque non nosti, quia episcopis vestris mentientibus credidisti.

XXIX. « Quod autem me de traditione in vestros majores, dicis, quasi per anticategoriam, quod a nostris majoribus factum est, retorquere voluisse, « culpans quod hoc fecerim, » quasi in schola de causæ generibus vel quæstionibus ageretur, non in Ecclesia veritas quæreretur. » Numquid hoc Eliæ prophetæ diceres, qui cum

[1] Vide lib. I contra Petilian. cap. 10. — [2] Ibid. cap. 13.

sibi a rege iniquissimo esset objectum, quod ipse everteret Israël, respondit : « Ego non everto, sed evertis tu » et domus patris tui [1] ? » Quid enim ad nos pertinet hoc retortæ objectionis genus, quo nomine a Græcis appellatur in arte rhetorica, cum hoc inveniamus in auctoritate prophetica ? Cum ergo quisque dicit : Non ego feci, sed tu fecisti : verum dicere opus est, non dicere metuendum est. Et tu quomodo ostendas non fecisse majores vestros, quod suis confessionibus lectis fecisse monstrantur, debes si quid vales vigilantissime cogitare, non verbo græco imperitos ne nos audiant deterrere. Et majores quidem nostros fuisse traditores non docuisti : neque enim quia dixisti esse multas Litteras, quibus hoc possit ostendi, ideo jam ostendisse putandus es. De vestris autem majoribus extat Secundi Tigisitani concilium, cum paucissimis quidem factum apud Cirtam post persecutionem codicum tradendorum, ut illic in locum defuncti ordinaretur episcopus.

XXX. Ibi quæ gesta sint accipe : nam quæ necessaria fuerunt, infra scribere curavi. « Diocletiano (2) octies, et Maximiano septies consulibus, quarto nonas Martii, Cirtæ, cum Secundus episcopus Tigisitanus primæ cathedræ consedisset in domo Urbani Donati, idem dixit : Probemus nos primo, et sic poterimus hic ordinare episcopum. Secundus Donato Masculitano dixit : Dicitur te tradidisse. Donatus respondit : Scis quantum me quæsivit Florus ut thurificarem, et non tradidit me Deus in manibus ejus, frater : sed quia Deus mihi dimisit, ergo et tu serva me Deo. Secundus dixit : Quid ergo facturi sumus de martyribus ? Quia non tradiderunt, ideo et coronati sunt. Donatus dixit : Mitte me ad Deum, ibi reddam rationem. Secundus dixit : Accede una parte. Secundus Marino ab aquis Tibilitanis dixit : Dicitur et te tradidisse. Marinus

[1] 3 Reg. XVIII, 17.

respondit : Dedi Pollo chartulas, nam codices mei salvi sunt. Secundus dixit : Transi una parte. Secundus Donato Calamensi dixit : Dicitur te tradidisse. Donatus respondit : Dedi codices medicinales. Secundus dixit : Transi una parte. » Et alio loco, « Secundus Victori a Rusiccade dixit : Dicitur te tradidisse quatuor Evangelia. Victor respondit : Valentianus curator fuit, ipse me coëgit ut mitterem illa in ignem. Sciebam illa deletitia fuisse. Hoc delictum mihi indulge, et indulget mihi et Deus. Secundus dixit : Transi una parte. » Et alio loco : « Secundus Purpurio a Limata dixit : Dicitur te necasse filios sororis tuæ duos Milci. Purpurius respondit : Putas me terreri a te, sicut et alteri ? Tu quid egisti, qui tentus es a Curatore et Ordine ut Scripturas dares ? quomodo te liberasti ab ipsis, nisi quia dedisti aut jussisti dari quodcumque ? Nam non te dimittebant passim. Nam ego occidi et occido eos qui contra me faciunt. Ideo noli me provocare ut plus dicam. Scis me de nemine tractare. Secundus minor patruo suo Secundo dixit : Audis quæ dicat in te ? Paratus est recedere et schisma facere, non tantum ipse, sed et omnes quos arguis : quos scio quia dimittere te habent, et dare in te sententiam, et remanebis solus hæreticus. Ideo quid ad te pertinet, quis quid egit ? Deo habet reddere rationem. Secundus Felici a Rotaria Centurioni et Victori a Garbe dixit : Quid vobis videtur ? Responderunt : Habent Deum, cui reddant rationem. Secundus dixit : Vos scitis et Deus. Sedete. Et omnes responderunt : Deo gratias. »

XXXI. Hos tu traditores, qui cum aliis apud Carthaginem in Cæcilianum (3) et socios ejus dixerunt sententias, inter quos et Sylvanus Cirtensis fuit (4), de cujus traditione gesta mox inseram, præclara videlicet ratione defendis : hoc enim de his jam pluribus utique dicturus es, quod de uno Sylvano tanquam magnum aliquid dictandum putasti,

hinc te arbitratus manifeste falsum crimen quod ei traditiones objicitur, demonstrare, quia interposuisti sententiam ejus quam in concilio inter cæteros episcopos contra Cæcilianum et alios communionis ejus participes dixit : tanquam fieri non posset, ut traditores traditor condemnaret. Prudentius enim tu vides ista quam Paulus apostolus : nam ille quibusdam res objiciebat absurdas, nec considerabat non posse fieri quod dicebat : « Qui prædicas » non furandum, furaris ; qui dicis non adulterandum, » adulteras ; qui abominaris idola, sacrilegium facis [1].» Et illud præcipue : « In quo enim alterum judicas, te ipsum condemnas ; eadem enim agis quæ judicas [2]. » Hos ergo traditores, quibus confessis territus Secundus ignovit, secum habuit in Carthaginensi concilio, et in absentes non confessos dixerunt sententias, qui præsentes de sua non sunt confessione damnati. Hoc concilium non maneret, nec in posteritatis memoriam perduraret, nisi describeretur ab aliis, conservaretur ab eis qui eo se defendere præparabant, si quis eis eadem crimina posteaquam illic relaxata sunt objecisset.

XXXII. Interea etiam Secundi ipsius, ut appareret eum, ne schisma fieret, quod solent præ cæteris pacifici præcavere, illa omnia divino judicio dimisisse : quod multo magis facere deberet in concilio Carthaginensi, ubi contra absentes nulla constiterant, nisi Lucilla [3] tunc præpotens et pecuniosissima fœmina odiis accensa furialibus vehementer instaret, ut contra Cæcilianum veluti damnatum alter ordinaretur episcopus [4]. Quod in Zenophili consularis judicio postea commemoratum est per quemdam Nundinarium Sylvani Cirtensis tunc vestri episcopi diaconum, qui cum memorato episcopo suo quem perpessus fuerat

[1] Rom. II, 21. — [2] Ibid. — [3] Lucilla. Vide supra, lib. I contra Parmen. cap. 3, et Epist. XLIII, n. 17 et Optatum, lib. I. — [4] Majorinus, cui Donatus successit.

inimicum, sicut volebat, concordare non potuit. Egerat sane hoc apud collegas ejus magis terribiliter, ne omnia proderet, quam suppliciter, ut veniam mereretur.

XXXIII. Ex illius judicii Gestis hæc pauca interposui : (5) « Constantino Maximo Augusto et Constantino juniore nobilissimo Cæsare consulibus, Idibus Decembris ex tota Mociaciensi inducto et applicito Victore grammatico, astante etiam Nundinario diacono, Zenophilus consularis dixit, Quis vocaris? Respondit, Victor. » Et paulo post alio loco : « Nundinarius respondit, Legantur acta. Zenophilus consularis dixit : Legantur. Et legit Nundinius exceptor : Diocletiano octies et Maximiano septies consulibus, quarto-decimo Kalendas Junii, ex actis Munatii Felicis flaminis perpetui curatoris Coloniæ Cirtensis cum ventum esset ad domum in qua Christiani conveniebant, Felix flamen perpetuus curator Paulo episcopo dixit : Proferte scripturas legis, et si quid aliud hic habetis, ut et præcepto et jussioni parere possitis. Paulus episcopus dixit : Scripturas lectores habent, sed nos quod hic habemus, damus. Felix flamen perpetuus curator dixit Paulo, Ostende lectores, aut mitte ad illos. Paulus episcopus dixit : Omnes cognoscitis. Felix flamen perpetuus curator dixit : Non eos novimus. Paulus episcopus dixit : Novit Officium publicum, id est Edesius et Junius exceptores. Felix flamen perpetuus curator dixit, Manente ratione de lectoribus quos monstrabit Officium, et vos quod hic habetis date. Sedente Paulo episcopo, et Montano et Victore de Castello et Memorio presbyteris, astante Marte cum Ælio, et Marte diacono, proferente Marcuclio, Catulino, et Sylvano et Caroso subdiaconis, et Januario, Marculio, Fructuoso, Miggene, Saturnino, Victore Samsurico, et cæteris fossoribus, contra scribente Victore Aufidii in breve sic, Calices duo aurei, Item calices sex argentei, et cætera

Et alio loco : Posteaquam perventum est in bibliothecam, inventa sunt ibi armaria inania, ibi protulit Sylvanus capitulatam argenteam et lucernam argenteam, quod diceret se post arcam invenisse eas. Victor Aufidii Sylvano dixit, Mortuus furas, si non illas invenisses. Felix flamen perpetuus curator Sylvano dixit : Inquire diligentius, ne quid hic remanserit. Sylvanus dixit, Nihil hic remansit, totum hoc ejecimus, et cætera. Et alio loco. Exemplar libelli traditi episcopis a Nundinario diacono. Testis est Christus et Angeli ejus, quoniam traditoribus communicastis : id est, Sylvanus a Cirta traditor est, et fur rerum pauperum, quod omnes vos episcopi, et presbyteri, et diacones, et seniores scitis ; et de quadringentis follibus Lucillæ clarissimæ fœminæ, pro quo vobis conjurastis, fieret Majorinus episcopus, et inde factum est schisma. Nam et Victor fullo vestri præsentia et populi dedit folles viginti, ut factus esset presbyter, quod scit Christus et Angeli ejus, etc. Et alio loco : Quibus lectis Zenophilus consularis dixit, Et actis et litteris quæ recitatæ sunt, traditorem constat esse Sylvanum. Item alio loco : Zenophilus consularis dixit, Quid administrabat tunc Sylvanus in clero ? Victor respondit, Sub Paulo episcopo orta persecutio est, et Sylvanus subdiaconus fuit. »

XXXIV. Habes-ne, frater Cresconi, ad ista quod dicas ? Puto non usque adeo frontem periisse de rebus humanis, ut ad purgationem Sylvani adhuc putes sententiam recitandam quam dixit in Cæcilianum et collegas ejus quasi traditores ; ne magis nos admoneas dicere ex epistola Apostoli simile aliquid, ut paulo ante commemoravi, « Qui prædicas non tradendum, tradis, et in quo alium judicas, temetipsum condemnas, eadem enim agis quæ judicas [1]. Sed postea, inquis, Ursacio et Zenophilo per-

[1] Rom. II, 1.

sequentibus cum communicare noluisset, actus est in exilium. » Imo qui jam traditor fuit, permanere etiam hæreticus voluit, ut falsum honorem in ipsa parte Donati haberet, qui habere in Catholica nullum posset, tam manifestis traditionis suæ gestis publico judicio reseratis. Hæc tu profecto falsa esse dicturus es, et pro vestris majoribus, ut plurimum possis, contra nostros alia prolaturus. Quod quidem forsitan non valebis, non inveniendo quid proferas. Sed fac te invenisse, fac protulisse : tanta-ne furis impudentia, ut abs te prolatis magis contendas credi oportere, quam eis quæ proferuntur a nobis? Aut enim et hic et illic fuerunt traditores, sic et tu aliqua recitas de confessione nostrorum : aut si aliquid putas contra vestros a nostris esse confictum, cur non et a vestris contra nostros hoc idem nobis putare conceditis? Ergo pro humanis factis, aut et hinc et inde manifestatis, aut ex utroque latere incertis, ne qui in unum Deum credimus litigemus, quod certum et divinum munus est, in Christi gratia concordemus. Cum enim gesta majorum nostrorum atque vestrorum hinc atque inde contraria recitantur nobis tanto post natis, si nec saltem dubitare permittitur, quid iniquius? Si autem permittitur, quid sufficientius? Neque enim sicut incertum est a quibus extiterit traditionis malum, sic incertum est a quo jubeatur reddi turbatæ pacis bonum.

XXXV. Ac per hoc qui pro incerto alieno malo pacem Christi respuit, certissime malus est : quandoquidem Cyprianus nec pro certa permixtorum malitia zizaniorum, pacem deseruit frumentorum, qui scribens ad Maximum dixit : « Et si videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus. » Non dixit, Suspicamur opinamur, arbitramur, conjicimus, credimus : sed, « crenimus, » dixit. O verbum,

quo cuncta dubitatio tolleretur, ut corpus Christi non divideretur? Si sola frumenta desideras, geme in labore agri, gaude in spe horrei, tolera malos in communione sacramentorum Christi, ne ante littoris tempus retia disrumpendo, fias quod tolerare noluisti. Ista dicerem, si de traditoribus quos accusatis aliquid probassetis. Imo hoc vero tempore nec ista jam dicerem : non enim jubeor tolerare, cum quibus jam non cogor vivere. Quod si mihi etiam nunc traditor demonstretur, qua conscientia desero tot christianas gentes, quibus non demonstratur? Deinde ego ipse si nunc disco quod paulo ante nesciebam, cur in me rescinditis quod sciebam? Baptismum quippe Christi me accepisse sciebam : vos etiam ipsi alienum scelus, quod ignoratum nemini obesse conceditis.

XXXVI. Cur ergo heri baptizatum, hodie rebaptizatis, cum alienum scelus quod hori nesciebam, hodie doceatis? Nesciens a quali acceperit, baptismi accepti non erat reus. Modo abs te hoc didicit, baptismi rescissi quare fit reus? Nam sive consenserit documentis tuis, sive non consenserit, qui Christi baptismum ministerio traditoris accepit, nisi probaveris eum scisse a quo acceperis, nec secundum vos recte potueris baptizare. Jam nunc averte ab studio partium mentem tuam, et considera quam innumerabilis multitudo Christianorum in Africa ipsa nesciat qui fuerint traditores : quanto magis in cætero orbe terrarum, quantam multitudinem, nisi cum baptizaretur scisse conviceris, aut baptizandam dicere non audebis, aut judicare de occultis cordis audebis. Et ubi est quod tibi placet, quæ abs te interposita est divina sententia, « Quæ manifesta sunt vobis, quæ autem occulta » sunt Domino Deo vestro[1]? » Crede orbi Christiano dicenti tibi, Baptismum Christi scio, qui fuerint traditores

[1] Deut. XXIX, 29.

in Africa, vel ubilibet, ignoro. Quid in me occulta humana judicas, ut manifesta in me divina rescindas? Fac te scelus alienum modo mihi probare, quod dicis : hoc cum baptismum acciperem, nesciebam : si propter eos quos nunc mihi prodis, baptizare eos qui nescientes ab adulteris acceperunt, quos modo prodideris. Quid ad hæc dicis, nisi non est sanctum, non est mundum, nisi quod voluero, et quomodo voluero.

XXXVII. « In hac re testis est, inquis, totius orbis pene conscientia. » Respondetur tibi, In hac re totius orbis nulla est omnino conscientia. « Hoc, inquis, majores nostris a suis parentibus acceperunt. » Respondetur, Sed errantes ab errantibus aut calumniantibus. Nam et majores Judæorum corpus Christi de sepulcro furatum a suis majoribus acceperunt. « Non olim defuncti sunt, inquis, qui traditionis hujus facinus per quos et quibus locis admissum sit cognoverunt. » Respondetur, Hoc et nostri pro suis partibus dicunt. « Extant, inquis, etiam libri quibue ordo rerum gestarum fideliter ac diligenter ascriptus est : sunt acta, sunt litteræ, multorum quoque tenetur manifesta confessio. » Respondetur tibi hæc et nostris pro suis partibus non deesse. Aut ergo illis credamus, qui potuerunt causam suam illis Ecclesiis persuadere, quas scriptas in libris divinis et canonicis legimus: aut quod tu dixisti de Optato, nec absolvamus dubia, nec damnemus; et pacem Christi cujus bonum dubium non est, fraterna dilectione teneamus.

XXXVIII. « Sed Orientales, quos modo nostros esse concedis, non latuisse hoc facinus dicis. » Atque ut hoc probes, inseris « principium Epistolæ concilii Sardicensis, ubi Donati Carthaginis episcopi vestri nomen invenitur ascriptum. Quod ideo factum putas et affirmas, quod videlicet Orientalibus, qui de concilio suo hæc scripta

miserunt, facinus displicuerit traditorum, et ab eorum se communione retraxerant, et propterea Donato vestro communicabant. » Disce ergo quod nescis, Sardicense concilium Arianorum fuit, quod totum jam diu est ut habemus in manibus, contractum maxime contra Athanasium episcopum Alexandrinum catholicum, qui eorum errorem ex ipsa civitate ortum, præ cæteris acriter arguebat et refellebat. Non igitur mirum si illi hæretici Donatum sibi asciscere tentaverunt, quos per totum orbem catholica damnabat Ecclesia. Quanquam nos sine civitatum nominibus episcopos ad quos hæ Litteræ datæ sunt habeamus. Aut ergo aliquis Donatus fuit non in Africa episcopus, cui nomini Carthago a vestris est addita; aut ut dixi, Africanam hæresim Orientalis hæresis sibi tentavit adjungere. Quod hinc maxime credibile est, quod ad Carthaginis episcopum Romano prætermisso, nunquam Orientalis catholica scriberet : ubi saltem vester scribi debuit, quem soletis Romam paucis vestris mittere ex Africa. Sed Deo gratias, quod nec valuit, si tamen cœpta est, illa conspiratio hæreticorum Orientalium cum Afris hæreticis prævalere. Tu Arianos jam inter hæreticos et nobis et vobis detestandos in tua Epistola posuisti; unde mihi tecum nulla necessitas est, etiam de hac quæstione confligere. Nam quod tibi proposuisti quæstionem tanquam a nobis objectam : « Si hæc ita sunt, a communione vestrorum quemadmodum Orientales postea disgregati sunt? » et respondisti : « quod in recipiendis iterum nostris damnatæ causæ non potuerint servare constantiam : » numquid mirandum est de tam longinquis terris episcopos tuos impune tibi narrare quod volunt? Quod si omnino ita esset, tot populi quid fecerunt, qui cum ista nescirent, tamen a vobis rebaptizandi censentur? An non est credibile, quod hæc populi ignorare potuerint, cum tu harum rerum aliquantum studiosior,

quid cum Maximianensibus egerint vestri Afri in Africa, nisi Litteris meis velles respondere, non quæreres ?

XXXIX. Illud vero quod dixi : « Neque si aliquorum in nostra communione defunctorum traditio probaretur, quæ a nobis improbatur et displicet, nos ex aliqua parte macularet : » quam ridicule « putasti ridiculum et minus conveniens prudentiæ meæ [1]. » Proinde jam cupio nosse quomodo id refellerit prudentia tua. An quia dicis te non videre quomodo a nobis improbetur, vel quatenus displiceat, quod nunquam cognito errore damnavimus, in eorum schismate positi ? » Vide potius, quam breviter ad ista respondeam. Ego in Ecclesia sum, cujus membra sunt illæ omnes Ecclesiæ, quas ex laboribus Apostolorum natas atque firmatas simul in Litteris canonicis novimus : earum communionem, quantum me adjuvat Dominus, sive in Africa, sive ubicumque non deseram. In hac communione si fuerunt quos nescio traditores, cum eos demonstraveris, et carne et corde mortuos detestabor ; nequaquam tamen a vivis in ejusdem Ecclesiæ sancta unitate manentibus, propter mortuos alienabor. Neque enim ipsi hanc Ecclesiam condiderunt ; sed in ea, si boni frumentum, si autem mali palea fuerunt. Vos autem quos tam manifestæ Ecclesiæ zizania, vel palea maculare non posset, quæ causa fuit vestræ divisionis, nisi appetitus sacrilegi schismatis ? « Si tibi, inquis, displicet, improba, fuge et relinque Ecclesiam traditorum. Noli errantium majorum tuorum sequi vestigia. » Ad hoc respondeo : Si nec illi fuerunt traditores, majores mei sunt : si fuerunt, quod ego non sum, non sunt majores mei. Ecclesiam teneo plenam tritico et palea. Non dico, si alios qui suam sarcinam portant, sed si me ipsum in ea mihi ostenderes traditorem, ubi mihi licet in melius commutari, non mihi opus

[1] Vide lib. I coutra Petilian. cap. 17.

est inde separari. Si quos tales in sacramentorum ejus communione cognovero, verbo et disciplina Domini emendo quos possum, tolero quos emendare non possum. Fugio paleam, ne hoc sim : non aream, ne nihil sim.

XL. Proinde noli frustra in hanc sententiam ventilari. Magis enim me admonet, quomodo id agam, præceptum Apostolicum quod ipse posuisti : « Ne communices peccatis » alienis, te ipsum castum serva [1]. » Nam ut ostenderet quemadmodum quisque non communicaret peccatis alienis; ad hoc addidit, « Te ipsum castum serva. » Non enim qui se castum servat, communicat peccatis alienis : quamvis non eorum peccata, sed illa quæ ad judicium sibi sumunt, Dei sacramenta communicet cum eis, a quibus se castum servando fecit alienum. Alioquin etiam Cyprianus[2], quod absit, peccatis raptorum et fœneratorum collegarum communicabat, cum quibus tamen in communione divinorum sacramentorum manebat, de quibus dicit : « Episcopi plurimi, quos et ornamento esse oportebat cæteris et exemplo, divina procuratione neglecta, procuratores rerum sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas provincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari : esurientibus in Ecclesia fratribus habere argentum largiter velle; fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus fœnus augere. » Numquid talium ille communicabat peccatis? Numquid eorum sectam sequebatur ? Et tamen cum eis in eorumdem sacramentorum communione persistebat : quia illa sacramenta non ipsi instituerant moribus suis, sed ad pœnam sibi valere faciebant moribus malis.

XLI. Quid est autem quod dicis, cum ex persona mea tibi proposuisses, quod ego nunquam divinum tradiderim Testamentum ? Adjungis enim : « Sed ille qui tradidit,

[1] I Tim. v, 22. — [2] Epist. seu Sermo de Lapsis.

te creavit. Deinde contexis quæ tibi bene sonare videbantur : « Fonte deducitur rivus, et caput membra sequuntur. Sano capite omne sanum est corpus, et si quid in hoc morbi vel vitii est, omnia membra debilitat. Originem suam respicit, quidquid in stirpe processit. » Et post hæc quasi in extremo concludis : « Non potest innocens esse, qui sectam non sequitur innocentis. « In his omnibus verbis tuis Creatorem meum, caput meum, non fecisti nisi traditorem ; quem quidem accusare tantum, non convincere potuisti. Ego autem nec ejus innocentiam mihi creatricem, vel fontem caputve constituo : sed tu ad illud redis, in quo Petilianus erravit, ne cujusque in sanctificatione baptismatis Christus sit origo caputque nascentis : et non vis venire in maledictum, de quo scriptum est : « Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine [2] : » cum te aliunde non involvas, ne cum resilieris, in aliud recidas.

XLII. Sed et testimonio me admones de Scripturis, quid tibi adhuc ad ista respondeam. Dicis enim : « Propter hoc scriptum esse : « In legalibus patrum vestrorum ne ambu» laveritis [2]. » Nec advertis dictum esse Judæis, ut mala facta patrum suorum non imitarentur, non ut ab illo Dei populo scinderetur. Si ergo licuit regi David, Samueli, Isaïæ, Jeremiæ, Zachariæ, cæterisque sanctis ac Prophetis Dei inter contemptores Legis Dei mandata servare, atque in illos ipsos mandati transgressores multa digna et vera verba jaculari, patrum quoque illa peccata quibus sub Moyse ita offenderunt Deum, ut nemo eorum dignus esset terram promissionis intrare, non imitari, non sectari, sed detestari ac fugere, et illos qui ea committerent, similitudine talium patrum increpare, nec tamen sibi alterum populum quasi purgatum et liquatum separatione sacrilega

[1] Jerem. XVII, 5. — [2] Ezech. XX, 18.

constituere : quomodo nobis non liceat nec facta, nescio quorum, quæ magis objicitis quam probatis imitari ; nec tamen ab ea quæ in universo mundo, sicut Apostolus dicit : « Fructificat et crescit, sancta Ecclesia separari[1] ? » Numquid aliqua sacramenta instituerunt traditores, in quibus baptizarer ? Numquid aliquos libros de facienda vel imitanda traditione posteris condiderunt, et eorum tenemus sequimurque doctrinam ? Quod si fecissent, nec sibi communicare paterentur, nisi eos qui illa legerent, approbarent ; ipsi ab Ecclesiæ se unitate dividerent : in quorum divisione me si videres, tunc me dicere deberes esse in Ecclesia traditorum. Quod si sua pessima de facienda traditione præcepta conscriberent, nec tamen extra Ecclesiam sua propria congregatione atque communione colligerentur ; zizania propterea computarentur, quorum causa frumenta non recte desererentur.

XLIII. Ecce dico iterum, quæ me ulterius vetas dicere : « Arguis apud me eos, quos jam olim defunctos mea cognitio non judicavit. » Dicis tu contra[2] : « Licet tibi et hodie judicare, et judicium non tantum de vivis, sed etiam de mortuis haberi potest. Licet enim sit mortuus qui peccavit, nunquam illud moritur quod admisit. « Quid si cum viveret se correxit, Deumque placavit ? Nonne mortuum et deletum est quod amisit ? sicut Felicianus et Prætextatus Maximiani ordinatores, data sicut dicis dilatione, se tanto scelere correverunt. Mirum est autem, si propria peccata non obsunt hominibus qui ea facta correxerint, et aliis obsunt qui ea omnino non fecerint : quod si de nobis agitur, adde, qui nec facta cognoverint. « Sed dicis licere mihi etiam hodie judicare, quia judicium non tantum de vivis, sed etiam de mortuis fieri potest. » Ecce volo judicare, sed vos causam ipsam non vultis agere ; imovero

[1] Coloss. I, 6. — [2] Vide lib. I contra Petilian. cap. 17.

tunc actam, tunc etiam sine dubio terminatam, nobis demonstrantibus, non vultis agnoscere. Sed faciamus vos potius habere quod docere possitis : quos nondum docuistis, quare jam rebaptizandos esse contenditis, quandoquidem a traditoribus quos ignoraverant baptizatos, nec cum docueritis baptizare debeatis; sicut eos qui nescientes ab adulteris baptizati sunt, et illis proditis atque convictis non baptizatis?

XLIV. Hoc forte dicas, Sed de Cæciliano jam judicatum est. Respondetur tibi, Jam judicatum erat et de Primiano a centum episcopis vestris, quibus eum iniquissimum Maximianus persuaserat, antequam Bagaiense concilium faceretis. Sed in primo judicio damnatus est absens, in secundo absolutus est præsens. Si post primum quos baptizavit rebaptizari non possunt, quanto potius post secundum? Ita et Cæcilianus primo apud Carthaginem judicio Secundi Tigisitani damnatus est absens, secundo judicio Miltiadis Romani absolutus est præsens adhuc : nos de illo certos esse non vultis, saltem dubitare permittite; vincit enim vos non solum qui Cæcilianum scit innocentem, verum etiam qui nescit nocentem. Vos autem utrosque rebaptizandos esse censetis, et qui dicunt, Novimus, et qui dicunt, Non novimus, qualis fuerit Cæcilianus. Non sunt baptizandi quos baptizavit Primianus post primum judicium quo damnatus est absens, et baptizandi sunt quos baptizavit Cæcilianus post secundum judicium quo absolutus est præsens? Illum damnatum damnare non licuit: de isto absoluto saltem liceat dubitare. Cujus crimina etiamsi certa nobis essent, in Ecclesia constitutos, quam Spiritus sanctus velut aream cum palea prænuntiavit, nequaquam nos aliena peccata non imitata macularent. Et tamen etiam si nobis incerta esse dicuntur, non solum rei

constituimur, verum etiam baptizandi judicamur. Ita-ne agitis? Siccine cuncta pervertitis? Tantum-ne revera vobis licere arbitramini, ut quod vultis sit sanctum, quod vultis immundum? Cohibete vos, non proficiatis in malis, ne pereatis a bonis.

XLV. Nam illud quod dixi : « Quod si de persecutionibus agis, cito respondeo; si aliquid inique passi estis, non pertinere ad eos qui talia quamvis improbe facientes, pro pace tamen unitatis laudabiliter tolerant [1], » quam fallaciter refellere voluisti, prorsus non cogitans litteras tuas sani capitis habituras esse lectorem. Ita enim respondes, quasi ego dixerim, persecutionem vobis pro pace unitatis fieri debere. Quod illo quidem loco non dixi : sed dixi, si aliquid inique passi estis, non pertinere ad eos a quibus laudabiliter pro unitatis pace tolerantur, quia talia in vos quamvis improbe faciunt. Quod cum apertissime dictum sit, saltem expositum attendant quos fallere voluisti. Neque enim te, quod tam apertum est, non intellexisse arbitror : sed brevitatem sententiæ meæ facile putasti posse in caliginem mitti, ubi quodlibet aliud diceres, ei respondisse videreris. Cur autem dixerim malos communionis nostræ, hoc est, areæ Dominicæ paleam ; cum in vos inique agunt, a bonis nostris laudabiliter pro pace tolerari, quid opus est ut ipse ostendam, ipse defendam, cum pro me beatus Cyprianus apertissime et candidissime dicat, etiam cum cernuntur in Ecclesia mali, non propter eos Ecclesiam deserendam : hoc est, quod dixi [2], eos pro unitatis pace tolerandos. Neque enim vos amplius quam nos persequuntur, qui vos inique persequentes dant vobis ad decipiendos imperitos, licet falsam similitudinem gloriæ, nobis autem vulnus grande tristitiæ.

[1] Vide lib. I contra Petilan. cap. 18. — [2] In Epist. ad Maximum. Vide supra, cap. 31.

XLVI. Deinde commemorans etiam nescio quos mortuos, quos a nostris dicis occisos, tanquam in campo facundiæ tuæ positus latissime exaggeras locum, in quo vobis videmini similes martyrum; cum quotidie vestrorum incredibililia patiamur facta Clericorum, et Circumcellionum, multo pejora quam quorumlibet latronum atque prædonum. Namque horrendis armati cujusque generis telis, terribiliter vagando, non dico ecclesiasticam, sed ipsam humanam quietem pacemque perturbant; nocturnis aggressionibus clericorum catholicorum invasas domos nudas atque inanes derelinquunt: ipsos etiam raptos et fustibus tunsos, ferroque concisos, semivivos abjiciunt. Insuper novo et ante hac inaudito sceleris genere, oculis eorum calcem aceto permixto infundentes et infertientes, quos evellere compendio poterant, excruciare amplius eligunt quam citius excæcare. Nam primo tantum calce ad hoc facinus utebantur, sed posteaquam illos quibus hoc facerant, cito salutem reparasse didicerunt, acetum addiderunt.

XLVII. Omitto ante quanta commiserunt, quibus easdem leges adversus errorem vestrum constitui coëgerunt, magis christiana mansuetudine temperatas, quam in tam magna scelera vi congrui vigoris exertas. Episcopus catholicus a Thubursicubure Servus nomine, cum invasum a vestris locum repeteret, et utriusque partis procuratores proconsulare præstolarentur examen, repente sibi in oppido memorato vestris armatis irruentibus vix vivus aufugit. A quibus pater ejus presbyter, ætate ac moribus gravis, ea cæde qua vehementer afflictus est, post dies paucos excessit e vita. Maximianus episcopus catholicus Bagaiensis, dicta inter partes judiciaria sententia, basilicam fundi Calvianensis evicerat, quam vestri illicite aliquando usurpaverant: hanc cum jure perspicuo retineret,

in ea ipsa sub altari quo confugerat, eodem supra se fracto, ejusque lignis aliisque fustibus, ferro etiam crudeliter cæsus, totum illum locum sanguine opplevit. Acceperat autem et grande vulnus in inguine, unde cruore largius effluente, continuo moreretur, nisi major eorum crudelitas per occultam Dei misericordiam profuisset. Nam eum membris ex ea parte nudatis semivivus insuper pronusque traheretur, exundantes venas latenter pulvis obstrusit. Inde nostrorum manibus cum ferretur, rursus illis irruentibus violenter extortus est, graviusque mulctatus, et de excelsa turri noctu præcipitatus subter cinere stercoris molliter jacebat exceptus, sensu amisso vix extremum spiritum tenens. Ibi eum transiens quidam pauper invenit, cum ventris exonerandi causa ad eum divertisset locum. Agnovit autem, cum pavidus suam conjugem accersiit, quam procul verecundia dimoverat lucernam ferentem. Tunc eum ambo pervexerunt domum, vel miserando, vel aliquid etiam lucelli sperando, cum sive vivus sive mortuus, collectus tamen nostris ostenderetur? Quid plura? Mirabili curatione sanatus est, vivit, plures in ejus corpore cicatrices quam membra numerantur. Hunc ad transmarinas terras occisum a vestris, fama nuntiaverat, et ejus facinoris immanitas, gravisque indignitas, quaquaversum audiri potuit, dolore horrendo cuncta commoverat. Quo posteaquam ipse secutus est, recentissimæ cicatrices ejus famæ illud mendacium defenderunt : nam quem tunc inspicientes vix crederent vivum, non temere illa jactasse videbatur occisum. Hic cum invenisset collegam Thubursicensem, quem paulo ante commemoravi, et alios nonnullos similia vel non multo inferiora perpessos, nec eis ad propria revertendi ulla facultas patere videretur; et quia Circumcellionum vestrorum nobilis furor horrendum præbens vestris

clericis satellitium usquequaque odiosissime innotuit; ingens in vos conflagravit invidia, atque inde factum est, ut et præteritæ omnes contra vos leges excitarentur, et istæ [1] conderentur novæ. Quarum tamen universarum severitas, si vestrorum inordinatæ ac sine ulla lege grassanti sævitiæ comparetur, mira lenitas appellanda est. His enim magis tanta potestate accepta mansuetudo catholica commendatur, quam hæretica immanitas plectitur: imo vero in nos, cædes, rapinas, incendia, cæcitates, excogitando, minando, exercendo, audacius et insanius debacchatur.

LXVIII. Hæc enim ego commemorare volui, per quæ factum est [2], ut his nostris temporibus adversus vos ista imperialia statuta ferrentur, imo adversus errorem vestrum. Nam quid tam, si sapiatis, prodesse probabis? Cæterum omnia quæ vel anteriorum litteris didici, vel ipse cognovi, sæva facta vestrorum, quibus ab initio divisionis vestræ usque ad hoc tempus Ecclesiam catholicam persecuti sunt, si velim retexere, quæ lingua, quis stylus, quantum tempus otiumque sufficiat?

XLIX. De Optato cum agerem, tuque hoc magis excusare voluisses, quam purgare, dixisti « reos hinc vestros esse non posse, quod eos ad vindicandum nemo pertulerit. » Tot protestationes nostrorum de furiosissimis vestrorum violentiis archiva publica citius impleverunt, quam ullam apud vos vindictam illa facta meruerunt. Sed forte et hic dicatur, protestationes quidem depositas, sed ad ipsos vindicanda nulla perlata. Audi ergo quædam, quæ ipse sum expertus. Cum receptorum a vestris Maximianensium quos damnaverant causam cognovissemus, et eam quaquaversum poteramus ferventi diffamaremus instantia; illi rebus tam recentibus et tanta manifestatione clarentibus, quid respondere possent non invenientes, solito

[1] Leges Honorii. — [2] Confer Epist. CLXXXV, cap. VII, n. 26.

crebrius et audacius Circumcellionum violentiis turbisque furentibus nos a prædicanda catholica veritate, suaque fallacia convincenda, deterrere cœperunt. Et quia multi erroris eorum laqueis implicati, cum quibus ut inde liberarentur agebamus, respondebant nobis, hoc nos cum episcopis suis agere debere, collationemque nostram se vehementer optare, ubi possent videre quibus asserentibus superaret veritas falsitatem, in Carthaginensi totius Africæ concilio nobis placuit, ut adhibita etiam publicorum testificatione gestorum, quo possemus eis qui hoc flagitabant probare, desiderio eorum nos minime defuisse, vestri pacifice convenirentur episcopi, quisque ab eo nostrum qui eodem loco in quo ille consisteret; ut per collationem nostram errore sublato, christiana et fraterna societate, unitate, charitate, pace frueremur : id intuentes, quia si hoc fieri vellent, adjuvante misericordia Dei facillime poterat, quidquid in causa nostra esset, agnosci; si autem recusarent saltem diffidentia eorum non frustra illis, qui hoc a nobis poposcerant, appareret. Factum est, conventi sunt, recusarunt : quibus verbis, quo dolo, maledictione, amaritudine plenis, nunc longum est demonstrare.

L. Interea Crispinus Calamensis vester episcopus, a Possidio collega meo in eadem civitate apud acta conventus, ad concilium vestrum primo distulerat, pollicens cum collegis suis ibi se visurum quid respondere deberet. Deinde post non parvum tempus repetita conventione, rursus apud acta respondit : « Verba viri peccatoris ne timueris[1]. » Et iterum : « In aures imprudentis cave quidquam » dixeris; ne cum audierit, irrideat sensatos sermones » tuos[2]. » Postremo, hanc responsionem meam patriarchali sermone definio : « Recedant a me impii, vias eorum

[1] I Mach. II, 62. — [2] Prov. XIII, 9.

» nosse nolo : » Hanc ejus responsionem cum docti indoctique riderent ; quippe hominis dicentis verba viri peccatoris se non timere, cui respondere minime auderet ; et in aures imprudentis nolle se aliquid dicere, quasi aliquod secretum fuerat imprudentis auribus temere commissurus, cum ea quæ diceret multi possent prudentes audire, qualium causa et Dominus Christus tanta Pharisæis quamvis imprudentibus loquebatur ; et nolle se nosse vias impiorum, quasi vias suas eum docere vellent quos impios putabat, ac non potius ipse si teneret vias Dei, etiam impios docere deberet, sicut scriptum est : « Do» ceam iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur [1] .» Cum ergo ista responsio a multis intelligeretur, multis etiam demonstraretur, quam inanis esset, quantum attinebat ad causam ; quam vero amara et maledica, quod non pertinebat ad causam ; atque ita ejus, sicut apud vos habetur, doctissima annositas, hesterno contra stante tyrone nihil adversum veritatem posse probaretur, rideretur : subito post paucos dies iter agenti Possidio, alius Crispinus ejus presbyter, et ut perhibetur propinquus, tetendit insidias armatorum, in quas pene jam noster inciderat, nisi eis prospectis atque nuntiatis, ad quemdam fundum fugiens divertisset, ubi ille nihil auderet, vel non prævaleret, vel si quid etiam fecisset, negare non posset. Quo comperto, continuo consecutus est tanta cæcus insania, ut jam latere turpe arbitraretur. Tum domum, in qua cum suis se Possidius incluserat, sepire armatis, lapidibus circumtundere, ambire flammis, aditum ex omni parte moliri. Quæ vero aderat incolentium multitudo, memor periculi sui, si in eo loco aggressum tantum facinus impleretur, partim illum deprecabatur ut parceret, quem resistendo non audebat offendere, partim vero ignes

[1] Psal. L, 15.

suppositos extinguebat. Cum ille nihilo segnius cœptis fervidus atque inexoratus instaret, cessit aliquando ictibus janua, ingressi sunt, sauciatisque cæde jumentis, quæ in inferiore domus parte compererant, de superioribus episcopum deposuerunt, afficientes plagis et contumeliis. Ubi ne gravius sævirent, intercessit ipse Crispinus, velut aliis rogantibus flexus quorum non tam videbatur in ira sua curare deprecationem, quam in facinore testimonium formidare.

LI. Hæc posteaquam nota facta sunt in oppido Calamensi, expectabatur Crispinus episcopus vester, quemadmodum in suum presbyterum vindicaret. Accessit etiam protestatio municipalibus gestis expressa, cujus vel timore vel pudore cogeretur exercere ecclesiasticam vindictam. Quod cum omnino contemneret; tantusque fieret vestrorum tumultus, ut veritati prædicandæ, cui respondere non poterant, itinera clausuri putarentur, imo vero jam etiam cernerentur : leges quæ non deerant, sed quasi deessent, in nostris manibus quiescebant, adversus Crispinum episcopum vestrum commotæ sunt, magis ut nostra mansuetudo demonstraretur, quam ut illorum puniretur audacia. Neque enim aliter innotesceret, quid adjutorio Christi Ecclesia catholica in suos inimicos posset et nollet, non secundum hæreticam præsumptionem privato furore Circumcellionibus sævientibus, sed secundum propheticam veritatem jugo Domini Dei subditis regibus. Exhibitus igitur Crispinus, et quod se esse proconsuli quærenti negaverat, facillime convictus hæreticus, decem tamen libras auri, quam mulctam in omnes hæreticos Imperator major Theodosius constituerat, intercedente Possidio non est compulsus exolvere. Qua mitissima sententia non contentus, nescio quo consilio quod displicuisse vestris omnibus dicebatur, ad ejusdem Theodosii filios provocandum putavit. Acceptatum est, rescrip-

tum est. Quid aliud, nisi quod pars Donati jam sciret se ad illam pœnam aurariam cum cæteris hæreticis pertinere? cum quibus propter communionem talis persecutionis, aut communem se deputet habere justitiam ; aut si non deputat, non se ideo jactet justam, quia ea pœna coërcetur, qua coërceri et eas hæreses videt quas concedit injustas : et tandem intelligat, quod Christi martyrem non facit pœna, sed causa : nos autem usque adeo sævos persecutores esse arguat, ut nec post imperiale rescriptum aurum illud fisco Crispinus expenderit, indulgentiam illi catholicis episcopis impetrantibus, et nunc inter ipsas etiam recentissimas leges proscriptionem vestris episcopis comminantes in re propria securus sedeat, et catholici clerici inter manus Circumcellionum clericorumque vestrorum, domos, victum, salutem ac lumen corporis pendant.

LII. Hæc qui faciunt, quid ego dicam latronibus, piratis, truculento alicui generi barbarorum, quando nec ipsi omnium crudelitatum magistro diabolo comparandi sunt? Ille sanctum virum Job omnibus ejus rebus ablatis, gravissimo vulnere a capite usque ad pedes percussit, et tamen fuit illic integris integer luminibus locus, nec oculos ejus extinxit, cujus totum in potestatem corpus accepit. Verum hæc videlicet nen perferuntur ad vestros, cum Crispinus maluerit Carthaginem pergere, propria pertinacia superari, mausuetudinis episcopalis intercessione mitissimam in se prolatam recusare sententiam, appellare ad ejus filios cujus lege se irretitum videbat, ut excitaret universæ parti Donati, quod solus perpeti nec volebat, nec cogebatur, quam unius sui presbyteri audacissimum et invidiosissimum facinus sola degradatione punire.

LIII. Restitutus quidam in regione Hipponensi vester presbyter fuit qui cum ad catholicam pacem, antequam

istis imperialibus legibus juberetur, veritatis ratione permotus, manifesta voluntate transisset, de domo sua raptus est a clericis et Circumcellionibus vestris[1], luce palam in castellum proximum ductus, et multitudine spectante, nihilque resistere audente, ad furentum arbitrium fustibus cæsus, in lacuna lutulenta volutatus, amictu junceo dehonestatus : posteaquam satis excruciavit, oculos dolentium, ridentiumque satiavit, inde ductus ad alium locum quo nemo nostrorum audebat accedere, duodecimo die vix dimissus est. Hoc episcopo vestro Hipponensi Proculiano ipse sum questus, gestis sane municipalibus, ne si quid agere esset necesse, hoc ad se negaret fuisse perlatum. Quid responderit, quemadmodum ab inquirenda causa dissimulaverit, nostramque intentionem dolosius eludendam post etiam non respondendo putaverit, satis eadem gesta testantur. Nunc vero qui ad nos a vobis clerici transierunt, quanta patiantur a vestris, quando narrare sufficimus? Denique non quicumque ad nos inde veniunt, veritatem persecutione derelinquunt; sed multi ad nos inde non veniunt, quia persecutionem a vestris pro veritate perpeti metuunt.

LIV. Aufer itaque de medio supervacuas invidias molestiarum, quas regalibus jussis pro vestro errore patimini, perparvas et prope nullas pro magno furore vestrorum, imputantes etiam nobis quæ ab ipsis terrenis potestatibus, ut vestrorum impetus a sua salute depellant, necessitate fiunt, non voluntate. Neque si quadraginta illi, qui Paulum apostolum interficere conjuraverant[1], in armatos a quibus deducebatur irruissent, pœnasque sumpsissent, Paulo ista fuerant imputanda. Omitto quod etiam voluntarias mortes, quas ipsi sibi ingerunt, in nos mentiendo transfertis. Nam de Marculo (6), quod se ipse præcipita-

[1] Act. XII, 12 et 31.

verit audivi. Quod profecto est credibilius, quam hoc aliquam potestatem Romanam jubere potuisse, Romanis legibus nimis insolitum : cum hoc malum, inter tot hæreses sub christiano vocabulo errantes, proprium sit hæresis vestræ. Unde quid prodest, quod conciliis suis hoc vestri episcopi prohibuisse et damnasse se jactant sicut ipse commemorasti; cum tot rupes et abrupta saxorum ex Marculiano illo magisterio quotidie funestentur? Dixi ergo quid de Marculo audiverim, et unde hoc credibilius possit videri : quid autem verum sit, Deus noverit. De aliis autem tribus, quorum mortes pariter objecisti, quid vel quomodo factum sit, ab eis quos nosse existimo, fateor non quæsivi.

LV. Nullis tamen bonis in Catholica hoc placet, si usque ad mortem in quemquam, licet hæreticum, sæviatur. Neque vero, si longe a morte cujuslibet molestiis libido ulciscendi malum pro malo retribuat, approbamus : multo amplius detestantes, si ex occasione, velut pro unitate conandi, concupita quisque auferat aliena, non illa quæ sub nomine Ecclesiæ non debent ab hæreticis possideri, sed quorumque privata. Hæc omnia displicent bonis, et ea prohibent et cohibent quantum possunt, quantum autem non possunt ferunt; et sicut dixi, pro pace laudabiliter tolerant, non ea laudabilia, sed damnabilia judicantes : nec propter zizania segetem Christi, nec propter paleas aream Christi, nec propter vasa inhonorata domum magnam Christi, nec propter pisces malos retia Christi derelinquunt.

LVI. Reges cum in errore sunt, pro ipso errore leges contra veritatem ferunt; cum in veritate sunt, similiter contra errorem pro ipsa veritate decernunt : ita et legibus malis probantur boni, et legibus bonis emendantur mali. Rex Nabuchodonosor perversus legem sævam dedit, ut simulacrum adoraretur : idem correctus severam, ne Deus verus blasphemaretur. In hoc enim reges, sicut eis divini-

tus præcipitur, Deo serviunt in quantum reges sunt[1], si in suo regno bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ ad divinam religionem.

LVII. Frustra dicis : « Relinquar libero arbitrio. » Cur enim non in homicidiis et in stupris, et in quibusque aliis facinoribus et flagitiis libero te arbitrio dimittendum esse proclamas? Quæ tamen omnia justis legibus comprimi, utilissimum ac saluberrimum est. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem, sed nec bonam infructuosam, nec malam esse voluit impunitam. « Quisquis Christianum, inquis, persequitur, Christi est inimicus. » Verum dicis si non hoc in illo persequitur quod Christo est inimicum. Neque enim dominus in servo, pater in filio, maritus in conjuge, cum sunt utrique Christiani, non debent persequi vitia christianæ contraria veritati. An vero si non persequantur, non rei negligentiæ merito tenebuntur? Sed in omnibus tenendus est modus aptus humanitati, congruus charitati, ut nec totum quod potestatis est exeratur, et in eo quod exeritur, dilectio non amittatur, in eo autem quod non exeritur, mansuetudo monstretur. Ubi vero nulla ex divinis humanisve legibus potestas conceditur, nihil improbe atque imprudenter audeatur.

LVIII. Audi jam de Maximianensibus quod paulo ante distuleram, ut et tuos episcopos noveris tibi esse mentitos, et non solum quod pertinet ad baptismi quæstionem, vel ad alienorum peccatorum in Ecclesia sine propria contaminatione tolerantiam, verum etiam quod ad persecutionis invidiam, in qua quidem vestri in nos omnia Romana jura et præsidia superarunt, in hac una Maximianensium causa noveris terminari. Nam si concilii Bagaiensis episco-

[1] Psal. II, 10.

porum vestrorum trecentorum et decem, memorabilem illam, de qua superius quod satis esse videbatur inserui, non te piguit legere sententiam, cum illa verba damnatos cum Maximiano duodecim, quorum præsentium manibus ordinatus est, apertissime ostendant; dilationem autem redeundi ad communionem vestram illis esse concessam, qui cum essent in communione Maximiani. Primianumque damnassent, tamen quando Maximianus ordinatus est, non interfuerunt; neque enim omnes interesse potuerunt, aut ex more debuerunt : plurimum miror quomodo te falli, nescio quo mentiente, permiseris, cui verba ipsa quæ obscura non sunt, nec acutum ingenium quo discutiantur, sed tantum animum quo advertantur exposcunt, ne ab eo fallereris, recitare potuisti. Sed quia fieri potest, ut non eam legeris, et simplici affectu tanquam episcopo vel episcopis aliud tibi insinuantibus facile credideris; accipe eam et lege, et quam tibi a me verum dicatur attende. Neque enim possunt eam tegendi mendacii sui causa, ut libitum fuerit, emendare, imo falsare, quam judicio publico apud proconsulem allegaverunt, quam toties gestis municipalibus inserendam, pro suæ causæ necessitate curarunt, quando agebant adversus eos, ut de basilicis pellerentur.

LIX. Sic certe incipit ea sententia : « Cum omnipotentis Dei et Christi ejus voluntate in ecclesia Bagaiensi concilium gereremus, Gamalius, Primianus, Pontius, Secundianus, Januarius, Saturninus. Felix, Pegasius, Rufinus, Fortunius, Crispinus, Florentius, Optatus, Donatus, Donatianus, et cæteri numero trecenti et decem : placuit Spiritui sancto qui in nobis est, pacem firmare perpetuam, et schismata resecare sacrilega. » Deinde cum multa in eos horrenda vomuissent, paulo post ait : « Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ,

Chore et Abiron ministrum, de pacis gremio sententiæ fulmen excussit. » Vides, ut arbitror, Maximianum sine ulla dubitatione damnatum. Deinde post pauca, sed plane gravissima, quæ in eum libuit declamare, adjungens ordinatores ejus, et cum eo sine dilatione damnans : « Nec solum hunc, inquit, sceleris sui mors justa condemnat, trahit etiam ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii. Deinde cum etiam in ipsorum exaggerandum scelus, quæ putavit declamanda, fudisset, nominavit eos ita, conclusitque damnatos : « Famosi ergo, inquit, criminis reos, Victorianum Carcabianensem, Martianum Sullectinum, Bejanum Baianensem, Salvium Ausaphensem, Theodorum Usulensem, Donatum Sabratensem, Miggenem Elephantariensem, Prætextatum Assuritanum, Salvium Membresitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Mustitanum, et Martialem Pertusensem, qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinarunt; sed et clericos aliquando Ecclesiæ Carthaginis, qui dum facinori intersunt, illicito incestui lenocinium præbuerunt; Dei præsidentis arbitrio universalis concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. » Quid planius, quid manifestius, quid expressius dici potest?

LX. Audi jam quibus dilatio temporis impertita sit; ut videas eos esse, qui non interfuerunt, quando Maximiano, cum ordinaretur, manus impositæ sunt. « Eos autem, inquit, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, id est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo pudore fidei retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. » Hos cernis quemadmodum non dicant esse damnatos, sed tunc eadem damnationis sententia retinendos, si transacto die constituto, redire noluerint. Quem diem ita constituunt : « Ac ne angustum, inquit, redeuntibus tempus spem salutis arctatæ diei pressura subducat, agnos-

centibus quibus licet, manentibus præcedentibus statutis, universis usque in diem octavum Kalendarum Januariarium proxime futurarum agnitionis pandimus januam, ut integri honoris ac fidei regressi habeant fundamenta : quam si quisquam ingredi nequiverit pigra segnitia, sciat sibi ad omnes veniales aditus sua voluntate viam esse subductam. Manebit enim circa eos dicta sententia, et post præstitutum dieam redeuntibus fixa pœnitentia. »

LXI. Certe jam perspicis, vir disertissime, in illos te potius, a quibus mendacium audisti, omnia retorquere debere, quæ in nos, tanquam mentiti de hac re fuerimus, dicenda arbitratus es. Certe perspicis illos duos, de quibus agimus, ex eorum esse numero, qui cum Maximiano duodecim sine dilatione damnati sunt, non ex eorum quibus redeundi tempus indultum est. Certe liquet, claret, et cernitur, obscurari, obtegi nullo modo potest, quanta eloquentia is a quo sententia illa dicta est, discrevit, illustravit, expressit. Cur verba adhuc dantur? Cur contra lucidissimam veritatem pro manifesto errore contenditur? Cur homines se ipsos decipiunt? Si laqueos diaboli, quos resolvere atque abrumpere deberent, constrictius implicant et obvolvunt; adhuc accipe unde vehementius, et utinam cum aliquo fructu correctionis erubescant.

LXII. In memorato concilio Bagaiensi dies et consul ascriptus est, non solum quo decretum concilii conditum est, verum etiam ipsius dilationis. Ergo a die octavo Kalendarum Maiarum post consulatum Theodosii Augusti III, consulatu Augustorum, Arcadii III, et Honorii iterum, qui dies est concilii Bagaiensis, usque ad octavum Kalendarum Januariarum, qui dies est dilationis, octo menses ferme numerantur. Invenitur autem postulatio apud Herodem proconsulem, (vide quanto post dicta) adversus Felicianum et Prætextatum de Mustitanis et Assu-

ritanis locis excludendos, cujus pauca subjunxi. « Post consulatum dominorum Arcadii III, et Honorii iterum Augustorum[1], sexto Nonas Martias, Carthagine in secretario prætorii Titianus dixit : Peregrinus presbyter et seniores Ecclesiæ Mustitanæ regionis tale desiderium prosequuntur : Cum Ecclesiæ catholicæ sanctitatem vir memoriæ venerabilis ab errore perfidiæ Donatus assereret, in ejus nomen et cultum mundi pene totius observantia nutrita coaluit : sed cum ejus religionis laudandum mirandumque propositum Maximiani cujusdam venena polluerent, multorum cœtus antistitum in unum Deo conspirante collectus, hominem vel potius pestem, quæ supernæ displicuit majestati, etiam puræ mentis propria coërcitione damnavit. Eos quoque quos alienæ præsumptionis error attraxerat, portu primo proposito pœnitendi, si reverti cuperent intra tempus ad religionis tramitem destitutum[2], pari vigoris admonitione compescuit. Sed suis institutis iniquitas delectatur, et semetipsam non deserit, cum semel præcipitata corruerit. Idem namque Maximianus cœptam nutrit audaciam, et alios sibimet consociat ad furorem. Inter quos etiam Felicianus quidam, qui primo recta sectatus, depravationis hujus attaminatione fuscatus, in Mustitana positus civitate, Deo omnipotenti parietes consecratos, et Ecclesiam venerandam quasi quadam obsessione credidit retinendam. Hunc etiam Prætextatus in Assuritanis partibus imitatur. Sed cum æquitatis tuæ innotesceret potestati consortium sacerdotum, jussisti, ut gesta testantur[3], exploso omni contradictionis effectu, sacratissimis sacerdotibus a profanis mentibus ecclesias vindicatas oportere restitui. » Vides nempe usque ad hujus postulationis diem ab illo præstitutæ dilationis, quod trium fere men-

[1] Anno Christi 394. — [2] *Forte* præstitutum. — [3] Gesta contra Salvium, infra, lib. IV, cap. 4.

sium tempus effluxerit. Producitur autem iste conflictus, quantum ex gestis proconsularibus et municipalibus indagare potuimus, usque ad Theodorum proconsulem, hoc est, usque ad anni alterius diem undecimum Kalendas Januarii. Quo die clerici et seniores agentes sub Rogato episcopo, qui in locum damnati Prætextati Assuritani fuerat subrogatus, allegaverunt memorati proconsulis jussionem, cum a foris erant a communione vestra, et ejusdem communionis vestræ inimici in judiciis publicis arguebantur et expellendi de locis Deo summo consecratis tanquam sacrilegi petebantur.

LXIII. Ex quolibet ergo numero fuerint, (quanquam satis appareat ex quo fuerint,) qui intra constitutum dilationis diem communioni se vestræ non reddiderunt: quomodo cum iis quos extra communionem vestram baptizaverunt, non expiatis alio baptismate, redierunt? In quo facto non vos reprehendimus, quod baptismum Christi nequaquam sacrilegum etiam in schismate sacrilego cognovistis; quod hominum perversitate correcta illud, quod etiam in perversis rectum fuerat, approbastis; quod humana vitia cum divinis signaculis non confudistis; quod dona Ecclesiæ, quæ præter Ecclesiam quoque haberi et dari ad habentium et accipientium supplicium potuerunt, nec in damnatis damnanda, nec in receptis mutanda censuistis.

LXIV. Nec illud reprehendimus, quod eosdem ipsos famosi criminis reos, et post sententiam damnationis ipsorum, et post dilationis diem aliis constitutum, tamen propter populos infirmos, qui eis adhæserunt, recordantes credo Patris-familias sollicitudinem, ne simul cum zizaniis eradicaretur et triticum, sine aliqua detractione colligendos, et ipsa abundantia charitatis expiandos esse credidistis. Nec illud reprehendimus, quod cum eos adhuc famosi

schismatis sacrilegio tenerentur, etiam per terrenas potestates persecuti estis. Fiebat enim hoc, quantum res ipsa consecuta indicavit, corrigendi studio, non nocendi, ut illis molestiis agitari, suum scelus cogitate cogerentur, et repressis animositatis furiis emendare. Sed quia ista non reprehendimus, ideo vestri schismatis crimen jure culpamus, merito detestamur, omni ratione convincimus, quo vos a nobis, imo ab orbis terrarum catholica communione separatis, talia nobis objiciendo, qualia vos in causa Maximianensium fecisse, negare, ut arbitror, non potestis. Si enim baptismus Christi est, et ideo nullo modo destruendus, qui datus est, per Felicianum et Prætextatum, cum separati a vobis Maximiano conjungerentur, cum illo a vobis pro nefarii schismatis crimine condemnati; quomodo non est baptismus Christi, vel quomodo destruendus est, qui datur in Ecclesia, quæ ramos suos, ut verbis Cypriani utar, per universam terram copia ubertatis extendit[1]: qui postremo datur in illis Ecclesiis, quas nunquam in Litteris Apostolicis recitare cessatis, nunquam damnastis? Si damnatos in integrum restituere placuit pro resarcienda parte Donati; quid vos offendit toto orbe diffusa unitas Christi, quæ vel damnare non potuit inauditos, vel omnino nec damnavit nec absolvit incognitos, vel innocentes credidit quos didicit absolutos? Si discissos a vobis Maximianenses per jussa judicum persequendo sedibus expulistis; quid vos per Imperatores, qui eosdem judices mittunt, indigna pati querimini, qui vos ab ejus Ecclesia de quo scriptum est, quod adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi, et quod dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ[2], nefario schismate discidistis?

[1] Liber de Simplicitate prælatorum, seu de Unitate Ecclesiæ. — [2] Psal. LXXI, 11.

LXV. Ecce jam non dico, si persecutionem facere non licet, fecit Optatus; ne adhuc dicas non pertinere ad vestros, quidquid Optatus eis ignorantibus fecit; cum ipsi dicere non permittant terras ab Africa remotissimas, Qui traditores in Africa fuerint, quid mali Afri episcopi fecerint ignoramus: sed plane dico, si persecutionem facere non licet, vestri Maximianensibus, ita ut non possitis negare, fecerunt. Si persecutionem qui patiuntur innocentes sunt, passi sunt Maximianenses. Numquid et nunc dicturus es, « Basilicam vel speluncam Maximiani populus nullo nostrorum auctore destruxit? » Quanquam si cujus communionis turba illa fuerit inquiratur, (non a vestris credantur immissi,) ipsi reperientur forsitan vestri, aut certe vestris adjuvando permixti. Sed quid ad nos? Respondes enim: Non fecimus, non immisimus, quinam illi fuerunt ignoramus: persecutionem tamen a quibuscumque passum eum quem fateris injustum, quoniam clara res est; ea quæ patimini, vos justos demonstrare non possunt. Sed a quibus etiam Maximianenses persecutionem passi sunt, proconsularia gesta testantur. Instructi sunt advocati, adita judicia, et tanquam in hæreticos excitata. Illi sibi tuitionem possidentibus postulabant. Allegabant vestri Bagaïense concilium, et damnatos flagitabant sacris ædibus pelli, instabatur, dicta causa est; cum eo præsente Salvium Membresitanum hæreticum ostendistis, vicistis, expulistis. Persecutionem igitur illos passos esse, vos fecisse video. Justos quæro, vos esse perhibetis. Ego concludo: Non ergo qui eam patitur consequenter justus, nec qui facit consequenter injustus est.

LXVI. Tu rursus artes dialecticas accusabis: me tamen verum dicere saltem tacitus approbabis, et eliges tuam sententiam potius corrigere, qua nullam justam persecutionem esse dixisti, quam Maximianensium persecutores

dicere injustos, quos vestros esse tandem gestis proconsularibus agnovisti. Non sane sine fructu schismaticorum vestrorum persecuti estis errorem : nam Felicianum et Prætextatum eodem conflictu et molestiis correxistis : et Optatum quidem Gildonianum graviora exitia comminantem, Mustitani et Assuritani, sicut ab eis quoque præsens audivi, timuisse dicuntur, et suos episcopos coëgisse, ut ad Primiani communionem reverterentur. Sed cum hoc Optatus nullis gestis publicis exegerit; ut quid agam talibus adversus vos, paratos negare quidquid negare potueritis? Acta extant proconsularia et municipalia, quibus recitatis ostendimus, quanta vi memorati a vestris ut locis cederent urgebantur. Non culpamus, non invidemus : non frustra laborastis, non incassum terruistis, non inaniter agitastis : displicuit eis afflictis animositas sua; fracti sunt, emendati sunt, correcti ac recepti sunt, post suam damnationem, post aliorum dilationem, post vestram persecutionem. Recepti sunt autem, sicut fuerant, honorati, nulla pœnitentiæ gravioris humiliatione vel expiati vel degradati, nec ipsi nec illi cum quibus recepti sunt, quos secum separaverant contra vos, baptizaverant extra vos, quos rebaptizaverant fortasse post vos.

LXVII. Nihil habetis jam unde caliginosa mendacia hominibus ignaris de rebus longe præteritis ingeratis. Quod vestri apud Constantinum tunc imperatorem accusaverunt Cæcilianum, publica monimenta proclamant; dictam esse causam, et ad debitum finem esse perductam, usque ad purgationem Felicis Aptugnensis ordinatoris Cæciliani, quem in concilio [1] Carthaginiensi malorum omnium fontem dixerunt, et apud eumdem Constantinum, sicut scriptis suis indicat, assiduis interpellationibus accusarunt, proconsularia testantur archiva. Resistitis, reclamatis, re-

[1] Concilium schismaticorum in Cæcilianum. Vide supra, n. 31.

pugnatis apertissimæ veritati. Dicitis etiam transmarinos judices a Cæciliano esse corruptos, ipsum Imperatorem nescio qua gratia depravatum. Eo quippe est impudentior victus accusator, quo fit etiam judicis calumniator. Verumtamen inter omnia illa vestra mendacia, quibus transmarinis judicibus calumniamini, saltem hoc obtinemus, quod primi majores vestri ad Imperatorem causam istam detulerunt, primi apud Imperatorem Cæcilianum et ejus ordinatorem accusaverunt, primi apud Imperatorem Cæcilianum et ejus socios persecuti sunt : unde nobis, sicut vobis videtur, gravissimam concitatis invidiam, quia victi patimini quod victores utique faceretis : velut si Danielem criminari vellent, quia illo innocente liberato [1], ipsi ab eis leonibus consumpti sunt, a quibus eum per calumniam consumi voluerunt. Obtinemus etiam (quodlibet de judicibus [præsens judicio transmarino absolutus est Cæcilianus [2];] quodlibet de ipso, apud quem majores vestri Cæcilianum accusaverunt, cujus postremo judicium episcopali prælatum judicio delegerunt, Constantino imperatore tanquam corrupto gratia, sive sentiatis sive fingatis;) omnes tamen qui tunc erant vel in propinquis vel in remotis terris tam longe lateque diffusi catholici Christiani, ad quos fama de Cæciliano et collegis ejus potuit pervenire, non debuisse accusatoribus victis, sed ecclesiasticis judicibus credere : ubi enim judices omnes esse non possumus, melius his qui esse potuerunt judicibus credimus, quam credendo litigatoribus victis, quorum esse judices non potuimus, de ipsis judicare judicibus audeamus.

LXVIII. Proinde quoniam illi, quibus accusantibus præsens absolutus est Cæcilianus, non solum eos a quibus absolutus est, verumetiam omnes Christianos catholicos

[1] Dan. VI, 24. — [2] *Forte* glossema ex margine profectum; vel hic addendum *a quibus*.

in quibuslibet gentibus constitutos, qui vel illam dissensionem Afrorum penitus nescierunt, vel in ea judicibus, sicut eis visum est, suo periculo pronuntiantibus, quam victis accusatoribus credere maluerunt, Cæciliani criminibus vel fictis, vel certe non probatis, perfundere audacissima improbitate conati sunt, et omnes negare esse Christianos: missa est vobis tandem aliquando Maximianensium causa, in qua ipsi damnarent, ipsi damnatos persequerentur, ipsi persecutos in eodem honore reciperent, ipsi baptismum damnatorum acceptarent; ut qui innocentes ausi sunt accusare, innocentes cogerentur absolvere; non quos innocentes esse crediderant, sed « quos, ut dicunt, Dei præsidentis arbitrio, veridico plenarii concilii sui ore damnaverant. » Quis cuiquam dixit aliquando: Quoniam judici absolventi potius quam mihi accusanti credidisti, reus es cum ipsis quos accusavi. Et hoc tamen orbi christiano dicitur: quod si uni homini diceretur, non dico iniquissimum, sed insanissimum videretur. O rem mirabiliter indignam! Accusarunt Afros crimine traditionis, accusatos transmarini judices absolverunt, et traditores facti sunt populi gentium, quia judicibus absolventibus potius quam accusatoribus criminantibus crediderunt.

LXIX. Merito tibi est, pars Donati, Maximianensium causa propinata. Bibe calicem de manu Domini corripientis et admonentis. Si intelligis et acquiescis, misericordia est ista emendantis, ne incidas in judicium punientis. Tibi dicitur, Superba et dura cervice, reconciliare christianis usquequaque populis a te inique accusatis, saltem jam tuis reconciliata damnatis. Quid rescindis baptisma Christi in illis vel ex illis Ecclesiis, quas Apostoli fundaverunt? Jam baptisma recepisti, quod tui damnati, antequam tibi reconciliarentur, dederunt. Quid de perse-

cutione quam pateris, gloriaris? Si justitiæ signum est, justitior est pars Maximiani. Nam et a te passa est, et patitur: et cum eo audite Psalmum divinum, « Nolite esse sicut » equus et mulus non habentes intellectum[1]. » Persecutores enim vestros nos dicitis, cum vos salvos fieri cupientes, vestra quæ sanari volumus, vulnera medicinaliter persequamur : unde a clericis et Circumcellionibus, tanquam dentibus et calcibus vestris graviter dum vos curamus, affligimur. Nolite esse ingrati tali medicinæ, quam estis imitati. Et vos Felicianum et Prætextatum persecutionibus correxistis : atque utinam totum corrigeretis, et sicut illi ad vos, ita illi et vos ad matrem Catholicam rediretis.

LXX. Contra quam, frater Cresconi, tanta es elatus audacia, ut a me commemorata etiam illa divina testimonia refellere conareris, et obstrepere Dei vocibus. Hoc enim posui in illa epistola[2], contra quam loqueris, quod in sancto libro est de semine Abrahæ, ad illum patrem nostrum Deo dicente : « In semine tuo benedicentur » omnes gentes[3]. » Quod testamentum appellat Apostolus, dicens : « Fratres, secundum hominem dico, tamen ho» minis confirmatum testamentum nemo irritum facit aut » superodinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini » ejus. Non dicit, et seminibus, tanquam in multis ; sed » tanquam in uno, et semini tuo quod est Christus[4]. » Hujus seminis fœcunditas tam copiosa promissa est, ut diceretur ei : « Sic erit semen tuum sicut stellæ cœli, » et sicut arena maris quæ non potest dinumerari[5]. » Huic tu multiplicationi atque ubertati Ecclesiæ, quæ toto orbe dilatatur, quæ prophetata sic creditur, sic omnium etiam infidelium oculis exhibetur, ut claudat etiam ora

[1] Psal. xxxi, 9. — [2] Vide lib. i contra Petilian. cap. 23. — [3] Gen. xxii, 18. — [4] Gal. iii, 15. — [5] Gen. xxii, 17.

Paganorum, qui adversus eam paucissimi remanserunt, partem Donati audes præponere, dicens, quod et præter Africam nescio quos habeatis, quibus tamen non apparentibus, ex Africa vos solere mittere episcopos non negatis, unum, aut duos, aut ut multum tres : et argumentaris inaniter contra evidentissimam veritatem quod ideo nobis non totus orbis communicet, quia vel adhuc multæ sunt gentium barbararum quæ in Christum nondum crediderunt, vel sub nomine Christi hæreses multæ a communione nostræ societatis alienæ.

LXXI. Nec attendis, nec saltem ab scientibus quæris, quam multæ ipsarum barbararum gentium quas commemorasti, Christi jam nomini mancipatæ sint, et quemadmodum in cæteras Evangelium crescendo fructificare non cesset, donec in omnibus cum fuerit prædicatum, veniat finis. Sic enim Dominus ait : « Et prædicabitur hoc » Evangelium in universo orbe, in testimonium omnibus » gentibus, et tunc veniet finis[1]. » Nisi forte etiam in tantum vos præcipitat insana superbia, ut hoc quod prædictum est, de parte Donati putetis incipiendum, non ex illis Ecclesiis quas Apostoli plantaverunt, quibus non communicat pars Donati. An et ipsas ut mundum impleat rebaptizare conabitur, cum Catholica per cuncta crescente, illa et in ipsa Africa quotidie minuatur? O vesana perversitas hominum! Laudari te credis, de Christo credendo quod non vides; et damnari te non credis, de Ecclesia negando quod vides; cum illud caput in cœlo sit, hoc corpus in terra?

LXXII. Agnoscis Christum in eo quod scriptum est: « Exaltare super cœlos, Deus[2]: » et non agnoscis Ecclesiam » in eo quod sequitur, « Et super omnem terram gloria » tua? » Agnoscis Christum in eo quod scriptum est:

[1] Matth. XXIV, 14. — [2] Psal. CVII, 6.

« Foderunt manus meas et pedes, dinumeraverunt omnia » ossa mea; ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me, » diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam » miserunt sortem[1]: » et non agnoscis Ecclesiam in eo quod paulo post sequitur, « Commemorabuntur et convertentur » ad Dominum universi fines terræ; et adorabunt in con- » spectu ejus universæ patriæ gentium[2]? » Agnoscis Christum in eo quod scriptum est: « Deus judicium tuum regi da, » et justitiam tuam filio regis[3]: » et non agnoscis Ecclesiam in eo quod Psalmus ipse testatur, « Dominabitur a mari us- » que ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ; » coram illo decident Æthiopes, et inimici ejus terram lin- » guent. Reges Tharsis et insulæ munera offerent, reges » Arabum et Saba dona adducent; et adorabunt eum omnes » reges terræ, omnes gentes servient ei[4]? » Agnoscis Christum ubi dicitur ad Judæos: « Non est mihi voluntas in vo- » bis, dicit Dominus omnipotens, nec sacrificia de mani- » bus vestris accipiam; » quia utique Christi adventus abstulit illa omnia sacrificia Judæorum: et non agnoscis Ecclesiam in eo quod sequitur, » Quoniam ab ortu solis us- » que ad occasum, glorificatum est nomen meum in genti- » bus, dicit Dominus omnipotens[6]? » Agnoscis Christum in eo quod dicit Propheta: « Sicut ovis ad immolandum duc- » tus est[7], » et cætera quæ ibi de illo tanquam in Evangelio leguntur; et non agnoscis Ecclesiam in eo quod paulo post dicit: « Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe et clama » quæ non parturis; quoniam multi filii desertæ magis, » quam ejus quæ habet virum. Dixit enim Dominus, Dilata » locum tabernaculi tui, et aulas tuas confige; non est » quod parcas, porrige longius funiculos, palos valido con- » firma, etiam atque etiam in dexteram atque sinistram

[1] Psal. xxi, 17. — [2] Ibid. 18. — [3] Id. lxxi, 2. — [4] Ibid. 8. — [5] Malach. i, 10. — [6] Ibid. 11. — [7] Isai. liii, 7.

» extendens. Semen enim tuum hæreditabit gentes, et » civitates quæ desertæ erant, inhabitabis. Non est quod » metuas, prævalebis enim : nec erubescas quod detes» tabilis fueris; confusionem enim in perpetuum obli» visceris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor : » quoniam ego sum Dominus qui facio te, Dominus no» men ei ; et qui eruit te, ipse Deus Israël universæ terræ » vocabitur [1]. »

LXXIII. In his certe litteris sanctis Ecclesiam dicit Cyprianus, ut diceret [2] : Sic Ecclesia Domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrexit, ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit. Huic, Cresconi, tantæ manifestationi divinorum Eloquiorum calumniaris, intuendo residua gentium, quæ nondum occupavit Ecclesia, et quanta occupaverit, unde ad residua tenenda quotidie diffunditur, non attendis. Quomodo enim prophetiarum istarum futuram perfectionem non negas, qui tantum provectum, cui debetur ipsa perfectio, negare non dubitas, non dico adversus voces divinas, sed jam et adversus tuas? Nam et de te vi magna ipsius veritatis expressum est, ut diceres nesciens, vel non attendens quid dixeris, quod « in Christianum nomen totus quotidie vertitur mundus. » Cur ergo huic Ecclesiæ, quæ toto mundo crescendo dilatatur, non communicat pars Donati ? Videlicet ne a peccatoribus polluatur. Et ubi est, quod non istam vestram, quæ in Africa remanens orbi terrarum calumniatur, aut ex Africa in paucis latentibus peregrinatur, sed illam quæ ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit, noluit deseri Cyprianus, etiam si in ejus communione non tantum sint, verum appareant peccatores, dicens, Nam etsi videntur in Ecclesia

[1] Isai. LIV, 1 et seqq. — [2] Vide lib. de Simplicit. prælator. seu de Unitate Ecclesiæ.

esse zizania [1], non tamen impediri debet vel fides, vel charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus.

LXXIV. Hic et tu responde, si tibi placet veri aliquid respondere, et quomodo implebitur quod scriptum est: « Filius malus ipse se justum dicit, exitum autem suum » non abluit [2]? » Da ergo filium malum, Maximianenses damnet et persequatur, damnatis et persecutis reconcilietur; vel sic confundatur, vel sic corrigatur : « Quomodo, inquis, totus orbis communione vestra plenus est, ubi tam multæ sunt hæreses, quarum vobis nulla communicat? » Imo non tantum hæreticis, verum etiam cæteris hominibus malis plenus est orbis, et sanctis ac fidelibus Dei servis plenus est orbis : quia et mare plenum est amaris fluctibus, plenum est et dulcibus piscibus.

LXXV. « In paucis, inquis, frequenter est veritas, errare multorum est. » Et ne verbis tuis tantæ illius sterilis fœcunditati contradicere videreris cui dictum est, « Multi » filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum [3] : » adhibuisti ex Evangelio testimonium, « Quoniam pauci » sunt qui salvantur [4]. » Solve ergo quæstionem, quomodo ipse Dominus dicat, « Quam arcta et angusta est via quæ » ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam [5]. » Et idem ipse alibi dicat, « Multi ab Oriente et Occidente ve» nient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in » regno cœlorum [6]. » Quomodo etiam in Apocalypsi demonstretur eorum multitudo, quam numerare nemo poterat ex omni gente et tribu et lingua, habentium stolas albas, palmasque ferentium, qui pressuras propter fidem Christi sustinuerant [7] : quomodo iidem sint pauci qui multi? Neque enim alterum horum est verum, alterum

[1] In Epist. ad Maxim. — [2] Prov. xxiv, juxta LXX. — [3] Isai. liv, 1. — [4] Luc. xiii, 23. — [5] Matth. vii, 14. — [6] Id. viii, 11. — [7] Apoc. vii, 9.

falsum, cum sit utrumque divina veritate prolatum; nisi quia iidem ipsi boni verique Christiani, qui per se ipsos multi sunt, in comparatione malorum falsorumque itidem pauci sunt. Sic multa grana quibus horrea magna complentur, pauca dicimus in comparatione palearum. Sic etiam, ut de ipso Dei testamento dicam, quod factum est ad Abraham de semine ejus quod est Christus, multæ sunt stellæ quas numerare non possumus, quibus tam grande cœlum undique circumfulget, et paucas dicimus in comparatione arenæ maris. Forte stellæ significaverunt spiritales Christianos, maris autem arena carnales, per quos et ex quibus etiam hæreses et schismata fiunt : utroque tamen genere plenus est mundus, quia idem Dominus dicit : « Ager est hic mundus[1] : » et tu ipse tibi veritate extorquente dixisti, « In nomen christianum totus quotidie vertitur mundus. » Per totum igitur agrum, hoc est, per totum mundum frumenta, per totum zizania, quia de utroque dixit qui falli non potest : « Sinite utraque cres» cere usque ad messem ».

LXXVI. Cohibeant itaque se frumentorum per totum mundum tanta ubertate crescentium impii desertores, et non audeant de quorumdam zizaniorum separatorum paucitate gloriari. Quod si gloriantur, etiam in hoc ipso procedunt adversus eos iidem illi Maximianenses, judicio divino, ad eos in omnibus confundendos, et si sapiant, corrigendos appositi : quos multo pauciores præfidentia multitudinis suæ persecuti sunt, et persequendo ad suam communionem aliquos eorum denuo converterunt, ac sic cæteros justissimos, quo paucissimos reliquerunt.

LXXVII. « Non, inquis, communicat Oriens Africæ, nec Africa Orienti. » Non sane, sed in paleis hæreticis ab area Dominica separatis : in frumentis autem catholicis et

[1] Matth XIII, 38.

interioribus paleis omnino communicat Oriens Africæ, et Africa Orienti. Alii quippe hic, alii vero alibi atque alibi hæretici cum diffusa ubique catholica unitate confligunt. Ubique est enim illa de qua exierunt, qui esse ubique minime potuerunt, dicentes secundum id quod de illis prædictum est, « Ecce hic est Christus, ecce illic[1] : » alii hoc loco, alio alii variarum præsumptionum, vel potius amputationum proprias particulas ostendentes, atque impia superbia radicem unde fracti sunt abnegantes. Huic ergo Ecclesiæ, quæ copiosis successibus, cum dilatatur toto orbe terrarum, ex omni gente, tribu, et lingua, parit multitudinem candidatorum et palmatorum, sicut in Apocalypsi scriptum est, quam nemo numerare potest[2] : huic, inquam, Ecclesiæ cui partem Donati non communicare manifestum est, majores vestri probare debuerunt, quæcumque vera documenta de traditoribus habuerunt. Quod si fecissent, ipsi in illa essent, extra illam vero illi quos accusassent, nunc autem cum accusatos in illa permansisse videamus, quid boni de accusatoribus sentire debemus, quos extra illam videmus? Ac per hoc in illa quadripertita distributione[3], ubi dixi cum de traditoribus proferuntur ex utraque parte documenta, aut utraque vera esse aut utraque falsa, aut nostra vera et vestra falsa, aut nostra falsa et vestra vera, cum videres in superioribus tribus vos facillime superari, frustra tibi hoc extremum, quasi qua evaderes, elegisti. Quamvis enim quam impudenter dicatur advertas ; tamen ea ipsa vera vestra, si qua essent humana documenta, illi Ecclesiæ probari debuerunt, quam probant documenta divina.

LXXVIII. Dic mihi, obsecro te : sed noli offundere nebulas imperitis, ut quoniam traditores accusatos non

[1] Matth. xxiv, 23. — [2] Apoc. vii, 9. — [3] Vide lib. i contra Petilian. cap. 2, et lib. iii, cap. 58, et contra Crescon. lib. iv, cap. 57.

vales convincere, identidem velis artes dialecticas accusare; dic ergo, rogo te, causa ista vestra cum veris documentis vestris perducta est ad judicium transmarinarum Ecclesiarum labore apostolico fundatarum, an non est perducta? Si perducta est, vicistis in eo judicio, an victi estis? Si vicisse vos dicitis, cur eis Ecclesiis in quarum judicio vicistis, non communicatis? Si autem, (quod satis ipsa indicat ab eis alienata vestra communio,) victi estis, quid nobiscum vel mala vel bona causa perdita litigatis, id habentes maximum crimen, quod crimine traditorum quos in judicio transmarinarum Ecclesiarum etiam vera documenta proferentes convincere minime potuistis, orbem christianum perfunditis, quia in ea causa in qua interesse non potuit, elegit judicibus credere, non accusatoribus victis? Non itaque ideo rei estis, quia bonam causam, ut secundum vos loquar, in transmarino judicio perdidistis : sed quia crimen reorum, atque ut nimium vobis cedatur, et judicum, tot innocentibus populis christianis per tot gentes longe lateque diffusis, objicere minime dubitatis. Quorum communioni tanquam frumentis Dominicis cohærendo, et illos viros, sicut dicitis, traditores, et illos malos, sicut arbitramini, judices, secundum Evangelicas litteras, etiam monente Cypriano, usque ad tempus ventilationis, tanquam paleam tolerare debuistis, ne aream deserendo periretis. Si autem causa illa vestra cum veris, quod tibi elegisti, documentis suis ad judicium transmarinarum Ecclesiarum non est perducta, quomodo ab eis potuerunt tot episcopi in suis plebibus constituti causa incognita, et ad se omnino non delata, jure damnari? Aut quomodo debuerunt Afri Christiani, non dico illi qui eos putaverunt innocentes, verum etiam illi si qui eos noverant traditores propter zizania quæ in Ecclesia esse cernebant, a frumentorum tam longe lateque

crescentium, et hos ignorantium, tam manifesta innocentia separari, ut propter crimen alienum, quo pro unitate tolerato non macularentur, violatæ ipsius unitatis crimine damnarentur?

LXXIX. Quid tibi ergo ad causam prodest, hoc ex illis quatuor propositis elegisse, ut vestra documenta sint vera, contra vestros autem quæ proferimus, falsa esse deputentur? Ecce et hic vinceris; quoniam veris quæ putas documentis tuis, non potuerunt, ubi debuerunt, convinci traditores, sive a vestris eadem documenta occulta sint, sive ipsi traditores qualibet astutia se judicibus occultaverint, sive ab ipsis parvis judicibus occultati sint. Semen Abrahæ respice, quod in testamento Dei per omnes gentes crescit sicut stellæ cœli, et sicut arena maris[1]; et utrum propter occultata quibuslibet causis nescio qua Africana zizania, tam copiosa messis per agrum mundum perire potuerit, aude dicere, aude credere, aude, si ullus inte Dei timor est, cogitare.

LXXX. Exaggeras persecutiones, quas vos pati dicitis, quibus in tam sacrilega et manifesta obstinatione adversus pacem sanctæ Ecclesiæ rebellantibus mirabili mansuetudine parcitur : et dicis in primis partibus epistolæ tuæ, « quod imperatori Constantino Cæciliani crimen cum fieret manifestum, ipse quoque eum, ut Brixiæ in exilio degeret, sua sententia condemnavit. » In quo te quis dubitet vel falli, vel fallere; quando et Felicem Aptugnensem commemorasti in judicio proconsulis a Vincentio nescio quo de traditione convictum? Ecce ego insero sententiam Æliani proconsulis, qua purgatus atque absolutus est Felix[2]. Si tota gesta vis legere, ex archivo proconsulis accipe. « Ælianus proconsul dixit, Ex professione Cæciliani, qui acta falsa esse dicit, atque epistolæ plurima addita, mani-

[1] Gen. XXII, 17. — [2] Consule Optatum, lib. I.

festum est qua voluntate hæc gesserit Ingentius; et ideo recipietur in carcerem : est enim arctiori interrogationi necessarius. Felicem autem religiosum episcopum liberum esse ab exustione instrumentorum Deificorum manifestum est; cum nemo in eum aliquid probare potuerit, quod religiosas Scripturas tradiderit, vel exusserit. Omnium enim interrogatio supra scripta manifesta est, nullas Scripturas Deificas vel inventas, vel corruptas, vel incensas fuisse. Hoc actis continetur quod Felix episcopus religiosus illis temporibus nec præsens fuerit neque conscientiam commodaverit, neque tale aliquid fieri jusserit.»

LXXXI. Insero etiam rescriptum imperatoris Constantini ad Probianum idipsum attestantis, et quam molesti apud eum majores vestri accusatores innocentium fuerint, ostendentis. « Imperatores Cæsares Flavii, Constantinus, et Maximianus, et Valerius, Licinianus Licinius ad Probianum proconsulem Africæ. Ælianus prædecessor tuus, merito, cum vir perfectissimus, Verus, vicarius præfectorum tunc per Africam nostram incommoda valetudine teneretur, ejusdem partibus functus inter cætera etiam id negotium, vel invidiam quæ de Cæciliano episcopo, et Ecclesia catholica videtur esse commota, ad examen suum atque jussionem credidit esse revocandam. Etenim cum jam Superium centurionem, et Cæcilianum magistratum Aptugnitanorum, et Saturninum excuratorem, et Calibium Juniorem, ejusdem civitatis curatorem, atque Solonem servum publicum supra scriptæ civitatis, præsentes esse fecisset, audientiam præbuit competentem : adeo ut, cum Cæciliano fuisset objectum quod a Felice eidem episcopatus videretur esse delatus, cuidivinarum Scripturarum proditio atque exustio videretur objecta, innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Maximus Ingentium decurionem Ziquensium civitatis epistolam Cæ-

ciliani exduumviri falsasse contenderet, eumdem ipsum Ingentium suspensum actis quæ suberant pervidimus, et ideo minime tortum, quod se decurionem Ziquensium civitatis esse asseveraverit. Unde volumus eumdem ipsum Ingentium sub idonea prosecutione ad comitatum meum Constantini Augusti mittas, ut illis qui in præsentiarum agunt, atque diuturnis diebus interpellare non desinunt, audientibus, et coram assistentibus apparere et intimari possit, frustra eos Cæciliano episcopo invidiam comparare, atque adversus eum violenter insurgere voluisse. Ita enim fiet, ut omissis sicuti oportet, ejusmodi contentionibus, populus sine dissensione aliqua, religioni propriæ cum debita veneratione deserviat.

LXXXII. Insero adhuc et verba Constantini ex litteris ejus ad Eumalium vicarium, ubi se inter partes cognovisse, et innocentem Cæcilianum comperisse testatur. Cum enim narrasset in his quæ supra locutus est, quemadmodum ad judicium ejus post episcopalia judicia partes perductæ fuerint : « In quo pervidi, inquit, Cæcilianum virum omni innocentia præditum, ac debita religioni suæ officia servantem, eique ita ut oportuit servientem : nec ullum in eo crimen reperiri potuisse, eidem apparuit, sicut absenti fuerat adversariorum suorum simulatione compositum. »

LXXXIII. Tu quare non inseruisti sententiam Constantini, qua eum dicis esse damnatum, et Brixiæ in exilio constitutum, vir disertissime? Quanto congruentius hanc inseruisses, quam nescio quid de Sardicensi concilio, quod nec ad vos, nec ad causam quæ inter nos est et vos, omnino pertinere monstratur? Cur enim fuerit Brixiæ Cæcilianus, quod vos calumniosissime appellatis exilium, cum suam præsentiam maluit Ecclesiæ deesse quam pacem, quid a me opus est dici; cum tu

interim damnantis imperatoris sententiam nullam recitas, et damnatum ab imperatore Cæcilianum tam temere, non dico audiendum vel dicendum, sed etiam scribendum putas? Verumtamen secundum verba tua, ecce in exilio video Cæcilianum imperatore damnante, saltem responde quo accusante : et modo me interroga, quod in epistola tua post multa similiter inane posuisti : « Quis prolato testamento minus consentit, qui persecutionem patitur, an qui facit? » Hæc certe verba tua sunt. Aspice ergo Cæcilianum persecutionem passum, et sicut ipse dixisti, in exsilio constitutum. Aspice etiam vestros, sicut suis verbis imperator ipse testatur, adversus Cæcilianum diuturnis diebus interpellare non desistentes : » et eisdem ipsis verbis tuis interroganti mihi responde : « Quis minus testamento prolato consentit, qui persecutionem patitur, an qui facit? » Diligenter autem perlectis omnibus invenies Cæcilianum a vestris etiam apud imperatorem persecutionem passum : sed non invenies ab imperatore damnatum, imo etiam invenies absolutum.

LXXXIV. Porro si quod tibi pro magno elegisti, ut de criminibus traditorum quæ vos profertis documenta vera sint, quæ autem nos proferimus falsa sint : etiam in eo vos veritas Dei superat, quæ sicut prædixit, ita reddit Ecclesiam in universo mundo fructificantem atque crescentem : quia nihil ei præjudicant alienorum criminum licet vera documenta, quæ propinquioribus episcopis transmarinis, per quos in longinquiores partes, sive transit talium rerum fama, sive non transit, aut non sunt demonstrata sicut debuerunt, aut non sunt credita quibus demonstrari potuerunt, aut credita et occultata nequaquam ad alios pervenerunt; nec quisquam vel unus homo, quanto minus tantus Christianorum numerus in tot gentibus constitutus, reus potest esse participati sceleris alieni, sive vel

nulla ejus vera documenta cognoverit, vel eum simulata innocentia falsis documentis quisque fefellerit. Si ergo, ut dicere cœperam, in hoc quod tibi pro magno elegisti, ut quæ vos de traditoribus testimonia profertis, vera sint, quæ autem proferuntur contra vos, falsa sint, nihil valetis adversus Ecclesiam catholicam toto terrarum orbe diffusam, et adversus providentiam Dei, qua « in Christianum nomen, ut tuis verbis utar, totus quotidie vertitur mundus : quanto magis deficitis in accusationibus vestris, cum hanc ipsam traditionem, cujus nomen velut horrentes qui hoc schisma fecerunt, a Christi corpore separatos se ipsos diabolo tradiderunt, multo probabilius, sicut in illis litteris dixi [1], et nunc dico, nos vobis objicimus, » a quibus nomina et crimina traditorum dici tantummodo audimus, nos autem et gesta [2], ecclesiastica quibus de se ipsi confessi sunt et gesta [3] municipalia quibus hoc fecisse leguntur, ostendimus.

LXXXV. Tu vero callidus examinator appensorque verborum, doces nos quid valeat comparativus gradus, et tanquam victor exultas, quod non possem dicere, « traditionem probabilius nos vobis objicimus, » nisi vos nobis eam probabiliter objicere confiterer. « Si enim vos, inquis, probabilius, nos ergo probabiliter. Et hoc doces, quia sic est probabiliter et probabilius, ut si dicas, vere et verius ; et quia gradus iste quod ante positum est auget, non quod ante dictum est improbat. » Adjungis alia verba, quibus hoc evidentius intelligamus ; ac dicis : « Sic est bene et melius, male et pejus, horribiliter et horribilius sic esse ostendens probabiliter et probabilius. » Unde colligi putas, quia si ego probabilius quod falsum est objicio, superest ut vos probabiliter quod

[1] Vide lib. 1 contra Petilian. cap. 21. — [2] Gesta conc. Cirt. supra, cap. 27. — [3] Gesta apud Zenophil. cap. 29.

verum est objecisse confirmes. Hic ego numquid dico, quod in quæstione vel disputatione ecclesiastica nos artificialia grammaticæ docere conaris, quid valeat comparativus gradus, « quia id quod ante positum est auget, non quod ante dictum est improbat? » Video enim quam hoc inepte tibi objiciam : quod tu videre noluisti, quando mihi anticategoriam velut ex arte rhetorica objiciendam putasti; quod genus quæstionis, ubi dicitur, Non ego feci, sed tu fecisti, etiam in auctoritate prophetica demonstravi.

LXXXVI. Considera tamen diligentius, ne forte invenias in Latinæ locutionis auctoribus, quibus grammaticorum artificialia serviunt, non semper istum gradum quod ante positum est augere, sed aliquando contrario superferri. Cujus locutionis exemplum interim mihi ex Apostoli Epistola occurrit, quam scripsit ad Hebræos. Cum enim loqueretur de benedictione terræ, quæ accepta pluvia fructum reddit; deinde subjecit: « Proferens autem spi» nas et tribulos, reproba et maledictioni proxima est cu» jus finis in ultionem. » Quod ne illis quibus loquebatur optasse videretur : « Confisi sumus autem, inquit, de vo» bis, fratres charissimi; meliora et hærentia saluti [1]. » Attendis certe quomodo hic dixerit, meliora; non quia bona erant quæ supra dixerat, proferre spinas et tribulos, et ustionem mereri; sed magis quia mala erant, ut illis devitatis meliora eligerent et optarent, hoc est, bona tantis malis contraria. Sed forte Apostolum sic audiendum esse arbitraris, quemadmodum de se ipse dicit, tanquam hominem, et si imperitum sermone, sed non scientia [2]; et ideo non verborum in eo, sed rerum atque sententiarum auctoritatem putas esse sectandam, bona poni debuisse contendens, ubi posuit ipse meliora. Quid si et ergo jam his litteris assuefactus, et illas quas puer didici oblitus,

[1] Hebr. VI, 7. — [2] 2 Cor. XI, 6.

sic dixi; « Objicitis traditionem, hanc ipsam multo probabilius nos vobis objicimus. » tanquam dicerem, « probabiliter; » comparativum pro positivo ponens, non quia vos probabiliter, sed magis quia improbabiliter : sicut ille meliora, non quia illa erant bona, sed magis quia mala : tu quare tam temere concludis ex hoc confirmasse me, vos probabiliter, quia dixi nos probabilius?

LXXXVII. Quanquam nec secundum grammaticos in verbo me errasse reprehenderes, si saltem verborum ipsorum auctores vel attente legere, vel memoriter recolere voluisses. Pueriles enim habent litteræ, sed non a puero imperito dictum :

> Di meliora piis, erroremque hostibus illum :
> Discissos nudis laniabant dentibus artus [1].

Quomodo ergo *meliora piis,* quasi bona essent istis, ac non potius magna mala, qui *discissos nudis laniabant dentibus artus?* Jam vides certe, quia sicut iste piis potuit optare meliora, quamvis illa in quorum comparatione optabat, non essent bona : sic et ego potui dicere, « Traditionem probabilius vobis objicimus, » quamvis eam vos nobis non probabiliter objiceretis. Ut omittam quia et probabile quando dicitur, non consequenter est verum; cum ea dicuntur quæ fieri possunt ac solent, et ideo probantur, hoc est, approbantur et creduntur, etiam si facta non sint : quod autem verum est, cum ostenditur, necessario probabile est, et illo utique probabilius. Recole libros ubi verba didicisti : quam te non fallam, profecto reperies. Unde etiamsi vestros probabiliter nostris traditionem objecisse concederem; non ideo verum objecisse, contenderem, et recte nos dicerem probabilius hanc objicere : quandoquidem a vobis nominari tantum tradi-

[1] Virgil. Georgic. lib. III, vers 513, 514.

tores solemus audire, nullis autem gestis vel ecclesiasticis, vel publicis, recitari demonstrarique confessos : a nobis autem proferri et gesta publica ubi vestri tradiderunt, et ecclesiastica ubi confessi Deo judici derelicti sunt.

LXXXVIII. Sed non omitto tam manifestum adjutorium tuum, quo nobis etiam nesciens plurimum faves, docendo regulas comparativi gradus : « Quia id quod ante positum est auget, non quod ante dictum est improbat. » Secundum enim hanc regulam tuam, secundum quædam verba tua in epistola tua, sine ulla difficultate obstinuimus causam nostram. Tu enim dixisti in primis partibus litterarum tuarum, velut nostram pertinaciam criminando, « Tot documenta legalia, quod melius et verius est, nobis persuadere non posse. » Ubi ego concludo secundum artificialia tua, jam nos verum et bonum tenere, si quod verius et melius est, nobis persuaderi non potest. Cum ergo nos non rescindamus, ut secundum te loquar, verius et melius baptisma vestrum, quare vos rescinditis verum et bonum nostrum? Item cum dixisses, « Hoc et nos volumus, ut Christus sit origo, et radix, caputque Christiani: » continuo subjecisti, « sed quærimus per quem hoc melius fiat? » Quod dicendo utique concessisti, et per malum ministrum bene fieri, sed melius per bonum. Cum itaque nos non rescindimus baptismum, quem per vestrum tanquam per bonum ministrum dari dicitis : quare vos rescinditis baptismum, quem per nostrum tanquam per malum ministrum datum esse contenditis? Tu enim dixisti : « Quærimus per quem melius fiat. » Et tua regula est, « quia gradus iste quod ante positum est auget. » Unde si per vestrum, sicut putas, melius fit ; ergo et per nostrum bene fit. Ac per hoc quando per nos baptizatum rebaptizatis, id quod ex ista tua regula bene factum esse conceditis, sacrilega præsumptione rescinditis.

LXXXIX. Vereor ne nimis urgeam verecundiam tuam, si ostendam quam leviter et scurriliter quædam etiam verba mea, quæ translate posui[1], frontem pro pudore, os pro sermone, tridens telum pro tripartita oratione, tricipitem bestiam pro errore tribus calumniis adversus tot populorum innocentium sæviente, quasi urbanus et dicax exagitanda putaveris. Serva potius puerilia pueris. Neque enim me movet quod Neptunium telum propter tridentem dicis Episcopum non decere, cum sit et piscatorium, ac per hoc apostolicum, quos suos Apostolos Dominus piscatores hominum fecit[2]. Nam et Deum nostrum Scriptura dicit et alas habere et sagittas, nec tamen Cupidinem colimus[3].

XC. Quin etiam me promissam in exordio lenitatem non servasse reprehendis, eo quod Manichæorum facta mentione permotus dixerim[4], « sicut non potest, quod Dominus ait, Satanas Satanam excludere[5], ita non potest error Manichæorum Donatistarum errorem evertere : » quasi Petilianum Satanæ comparaverim, ac non errorem, cujus eum cupio laqueis expediri. Bene quod Apostolus nos adversus tales calumnias communivit eo ipso loco, ubi nos mites, patientes, et modestos esse admonet, quando aliquem dissentientem corripimus. Cum enim dixisset : « Servum autem Domini litigare non oportet, sed esse mi- » tem ad omnes, docibilem, patientem, in modestia cor- » ripientem diversa sentientes : « continuo subjunxit : » Ne » forte det illis Deus pœnitentiam ad agnoscendam verita- » tem, et resipiscant de diaboli laqueis, captivati ab ipso » secundum ipsius voluntatem[6]. » Ecce Apostolica mansuetudo, cum quibus placide, patienter, modesteque agi

[1] Vide lib. I contra Petilian. cap. 27. — [2] Matth. IV, 19. — [3] Psal. XVI, 8, XVII, 15, et XXXV 8 ; Dan XXXII. — [4] Vide lib. I contra Petilian. cap. 26. — [5] Matth. XII, 26. — [6] 2 Tim. II, 24.

præcepit, eos ipsos dicit a diabolo captivatos; nec tamen quam commendabat, amisit lenitatem, quia eam quam docebat, tacere noluit veritatem.

XCI. Sed ipse videris cujus partes agas, qui mea verba velut convitiosa et sæva criminando, eos quos ad disputandum convenire non vis, ad litigandum niteris excitare. Nolo enim dicere, quia et te litigare delectat. Parcius quippe ac verecundius, sed quasi ex obliquo mihi objicis, quæ ad me omnino non pertinent. Quid enim judicem de Manichæorum pestilentiosissima et Christianis omnibus anathemanda vanitate, si tantum dicere solerem, ac non etiam conscriptis libris multis multiplicibusque testarer, ne sic quidem esset adversus me ullus calumniæ vestræ locus. Neque enim me Catholica falso a vobis argui miraretur, a quibus totus christianus orbis cum tot Ecclesiis etiam illis primis Apostolico labore propagatis, falsis criminibus accusatur. Cum vero contra Manichæos, qui me adolescentulum aliquando deceperant, mea tanta scripta qui voluerit legere possit, non usque adeo desipit, ut de me credat potius verbis vestris, quam oculis et sensibus suis.

XCII. « Sed epistolam, inquis, principis vestri, qua nescio quid de te scripsit, cum te ordinari nollet, tenent non pauci nostrorum. » Illam vero minime curarem, nec si ejus, a quo scripta dicitur, non perspicua pro nobis sententia legeretur, illam calumniam falsitatemque condemnans : quanto minus eam curat catholica Ecclesia, cujus causam contra vos agimus, cui tot divinis testimoniis præsidenti, nulla humana de quoquam homine testimonia seu vera seu falsa, qua gaudet auferunt veritatem. Desine talibus : unus homo sum, Ecclesiæ inter nos agitur causa, non mea : Ecclesiæ, inquam, quæ in nullo homine spem ponere a suo didicit Redemptore. Quanquam nec de me

ipso vobis, etiam si meam conversationem nossetis, recte crederetur inimicis mihi. Ad existimationem hominum magna testium qui me noverunt, suppetit copia ; ad Dei vero conspectum sola conscientia, quam contra vestras criminationes cum intrepidam geram, non me tamen sub oculis Omnipotentis justificare audeo, magisque ab illo affluentem misericordiæ largitatem, quam judicii summum examen expecto, cogitans quod scriptum est : « Cum rex jus» tus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere » cor? aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato[1]? »

XCIII. Sed quid ad rem cujus inter nos vertitur quæstio, qualis ipse sim? cum in area Dominica sim stipula, si malus; granum, si bonus. Vos tamen si grana essetis, paleam commixtam, sicut admonet etiam ipse Cyprianus, ante tempus ventilationis non refugeretis. Proinde nos, si quem reperimus in vobis notum hominem malum, recte vobis objicimus. Ibi enim tota defensio vestra consistit, quia propterea vos separastis, ne alienorum peccatorum contagione periretis : unde novum genus areæ vos fecisse gloriamini, aut quæ solum triticum habeat, aut in qua solum triticum appareat, cui non sit necessarius ventilator, sed perscrutator. Nam et Parmenianus vester præclaram vestram munditiam velut immunditiæ nostræ a contrario comparans[2], ausus est interponere sententiam prophetæ Jeremiæ, ubi ait : « Quid paleæ cum tritico[3]? » Quod ille dixit, ut ipsa indicat lectio, adversus eos qui divinis oraculis sua somnia coæquabant. Arrogantia tamen vestra et horrenda superbia Parmeniani litteris declaratur, ubi vos contra Scripturas divinas, et contra monita Cypriani, ante ultimam ventilationem quam mundus expectat, tanquam purgatum a palea triticum prædicavit.

[1] Prov. xx, 8. — [2] Vide lib. III contra Parmenianum, cap. 3. — [3] Jerem. XXIII, 28.

XCIV. Quid ergo dignius adversus hanc fallacissimam elationem, quam causa Maximianensium vobis potuit procurari? Quæcumque in nos dicere tanquam in traditores soletis, in Maximianenses, quos recepistis damnati sunt, graviora dixistis. De Imperatoribus nobis tanquam persecutoribus facitis invidiam : vos apud judices, quos ipsi Imratores miserunt, Maximianensibus persecutionem fecistis. Baptismum Ecclesiæ dari extra Ecclesiam non posse contenditis : vos baptismum, quem in crimine schismatis Maximianenses dederunt, in receptis eis quibus dederunt, non rescidistis. Si hæc pro pace unitatis fieri debuerunt, unde nos accusetis non invenitis : si autem non debuerunt, nos non accusetis, nisi vos ipsos damnaveritis? Nolo te per multa distendas; nam et ego possem breviter ea quæ contra te dicta sunt, in memoriam revocare : sed hinc solum cogita, Maximianensium causam tibi ante oculos pone; si de hac nobis respondere potueris, aggredere cætera : si autem non potueris, melius quiescas quam calces adversus stimulum jacias.

LIBER IV.

Ad omnes rursum Epistolæ Cresconii partes respondet, objectiones ipsius et calumnias singillatim ex sola Maximianensium causa refellens.

I. Quamvis jam tribus nec parvis voluminibus Epistolæ tuæ, Cresconi, diligenter satisque responderim, qua Petiliani litteras contra mea scripta, quibus refellebantur, defendendas putasti : tamen etiam hoc breviori opere institui de sola causa Maximianensium tecum agere, et ex hac una ostendere omnia quæ in illa epistola posuisti, quam frustra, quam inaniter dixeris. Neque enim contemnendum est beneficium Dei, quod et ad nostræ dipensationis compendium, et ad vestræ correctionis, si sapiatis, adjutorium præstare dignatus est : qui nescientibus vobis, neque id agentibus nobis, ita vestrorum episcoporum mentibus dominatus est, ut qui orbem christianum per communionem sacramentorum maculatum peccatis criminabantur alienis, quamvis etiam ipsis falsis et non probatis, in Maximiani causa cogerentur fateri, eorum quos damnaverunt, peccatis non fuisse maculatos in una sacramentorum communione constitutos, eos quibus tanquam innocentibus ad revertendum dilationem dederunt, et si non ordinatoribus Maximiani, tamen in ejus parte constitutis damnatoribus Primiani : et qui baptis-

mum Christi nolebant agnoscere, nec in eis Ecclesiis datum quas Apostolorum labor propagavit atque fundavit, contendentes extra unam Ecclesiam baptismum dari non posse, nosque culpantes quod per eos datum baptismum non rescinderemus, quos esse in vera Ecclesia negaremus, susciperent in Maximiani sacrilego schismate baptizatos, et in eis baptismum rescindere non auderent : et qui de legibus christianorum imperatorum, quibus eorum perversitas corrigenda præcipitur, nos tanquam crimine persecutionis accusant, adirent judices ab ipsis imperatoribus missos, et Maximianum ac socios ejus apud eos graviter accusarent, et concilium quo eos damnaverunt, gestis proconsularibus allegarent, ac jussiones quibus illi sedibus pellerentur, efficacissimas impetrarent. His omnibus a se gestis, adhuc nebulas imperitis conantur offundere : non solum Scripturis sanctis, et priorum rerum gestarum quando se ab unitate separaverunt multis certisque documentis, verum etiam recentissimis suis factis et exemplis evidentissime superati.

II. Hinc ergo tantum agam, hinc ad omnes Epistolæ tuæ partes, quantum Dominus me adjuvat, sine ulla difficultate, imo cum magna facilitate respondeam. Ac primo illud quod tibi ipse contrarius eloquenter eloquentiam vituperare voluisti, tanquam esset veritatis inimica, et patrona potius falsitatis, ut eo modo me quasi eloquentem cavendum atque fugiendum ostenderes imperitis : si revera tanta esset eloquentia mea, quantam mihi, quamvis accusatorie, tribuis ; nonne recitato decreto concilii Bagaïensis, quo, sicut ibi scriptum est : « Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ [3], Chore, et Abiron ministrum, de pacis gremio sententiæ fulmen excussit, » laudare eloquentiam cogeretis ?

[1] Num. XVI, 3.

Porro si mihi materies illa proponeretur, quando possem dicere: « Licet viperei seminis noxios partus venenati uteri alveus diu texerit, et concepti sceleris uda coagula in aspidum membra tardo se calore vaporaverint; tamen conceptum virus evanescente umbraculo occultari non potuit. Nam etsi sero, publicum facinus et parricidium suum fœta scelerum vota pepererunt. » Quando me in hæc verba exquirenda coarctarem? quando in exprimenda provolverem? quando tanto impetu, tanto sonitu in odium noxiorum lectoris vel auditoris animum concitarem? Num ideo hæc in quos dicta sunt, minus veraciter dicta sunt? Num hac eloquentia tanti concilii fides minuitur, vel labefactatur auctoritas? Nempe illud quo visum est eloquentius, eo potissimum electum est, quod omnes esse suum vellent, quo uno trecentorum et decem ora tacentia personarent. Ecce eloquentiam quam vituperasti, quam velut seditiosam, et græco etiam nomine malitiose artificiosam detestandam vitandamque monuisti, tantum permulsit tot episcopos tuos, ut in plenario concilio suo nollet suam quisque proferre sententiam, sed unam quæ ab uno dici disertius ornatiusque potuit; eam cuncti facerent suam. Liceat igitur nobis sine invidia non usquequaque impolite contra errores hominum disputare, si licuit tot ac tantis episcopis vestris ipsos homines tam diserte ornateque damnare.

III. Illud etiam quod studium pro veritate certandi, quia sæpe voluimus cum vestris conferre, ut errore sublato, fraterna charitas pacis vinculo necteretur, contentionis et animositatis vitioso nomine reprehendis: nonne melius, obsecro te, causa veritatis et unitatis pacificis verbis et pacatioribus locis inter episcopos ageretur, quam in foo ab episcopis per advocatos litigaretur! quod a partibus Primiani Carthaginensis episcopi vestri adversus

Maximianum, et adversus eos qui cum illo Bagaïensi concilio damnati sunt apud legatum Carthaginis, et apud quatuor vel amplius proconsules factum est ? Certe in collatione disputationis hoc cavendum est, ne prorumpatur in litem, et caveri a modestis ac mitibus et potest, et solet: cum vero advocatis utrimque luctantibus in foro controversia vertitur, jam procul dubio litigatur. Neque hoc in vestris reprehendo, si ad hoc non amore litigandi, sed consulendi necessitate compulsi sunt : verumtamen admoneo te bono ingenio præditum virum, ut advertas, ut sentias, ut intelligas eos qui forensem strepitum et judiciaria jurgia, quibus accusatos convincerent, et expellerent quos in concilio jam damnaverant, non declinaverunt, sed susceperunt et exercuerunt, multo nobiscum facilius pacifice conferre potuisse, nisi mallent causam malam cooperire excusatione, quam disputatione finire.

IV. Jamvero quod antequam venias ad sermonem meum, quo reprehendi Petilianum, a me interim quæris a quo te baptizari conveniat, utrum ab eo potius quem et ego baptismum habere confirmo, an ab eo quem tuus hoc non habere contendit : hæc etiam quæstio per Maximiani causam de vana imperitorum loquacitate sublata est, quantum quidem ad vos attinet : nam apud ipsos Maximianenses adhuc manet. Vestri enim damnato propter sacrilegium schismatis Maximiano, quem diaconum suum Primianus damnaverat, et per quem conspirantibus adversum se plurimis collegis damnatus fuerat, continuo cum eo duodecim ordinatores ejusdem Maximiani eadem sententia damnaverunt. Ex quibus duos, Prætextatum Assuritanum et Felicianum, cum eos in judicio proconsulari accusassent, cum Bagaïensi concilio damnatos allegata per advocatos eadem sententia demonstrassent, cum jubente proconsule locis quos tenebant, pellere conati, minime valuissent ;

sic postea susceperunt, ut cum eis in honoribus eorum integris communicarent, et simul in pacem redactis populis eorum ex his quos in schismate baptizaverant, nullum rebaptizarent.

V. Extat decretum Bagaïensis concilii, allegatum apud proconsulem, advocato prosequente Nummasio, cum ageret ut Primiani communioni Membresitana Ecclesia traderetur expulso Salvio, qui eam tenebat antiquitus, ubi episcopatum meruerat in parte Donati. Sed pellendus propterea petebatur, quia eum damnatum Bagaïensi concilio recitabat inter duodecim Maximiniani ordinatores, quos idem Nummasius in numero errans undecim dicit. Hanc Nummasii postulationem recitavit postea Titianus expresse ac nominatim agens apud eumdem proconsulem adversus Prætextatum et Felicianum : cujus advocati verba ista sunt: « Sed suis, inquit, institutis iniquitas delectatur, et semetipsum non deserit, cum semel præcipitata corruerit. Idem namque Maximianus cœptam nutrit audaciam, et alios sibimet consociat ad furorem. Inter quos etiam Felicianus quidam, qui primo recta sectatus, depravationis hujus attaminatione fuscatur, in Mustitana positus civitate, Deo omnipotenti parietes consecratos, Ecclesiam venerandam quasi quadam obsessione credidit retinendam. Hunc Prætextatus etiam in Assuritanis partibus imitatur. Sed cum æquitatis tuæ innotesceret potestati consortium sacerdotum, jussisti, ut gesta testantur, exploso omni contradictionis effectu sacratissimis sacerdotibus a profanis mentibus ecclesias vindicatas oportere restitui. » Deinde paulo post, ut idem advocatus ostĕndat quid jussum sit, recitat Nummasii postulationem quam supra commemoravi : in qua proconsul Nummasio cum dixisset : « Lege episcopale judicium ; » illud Bagaïense recitatum est, in quo Maximianus damnatur his verbis :

« Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ, Chore, et Abiron ministrum, de pacis gremio sententiæ fulmen excussit : et quod adhuc eumdem dehiscens terra non sorbuit, ad majus supplicium superis reservavit. Raptus enim pœnam suam compendio lucraverat funeris, usuras nunc graviores colligit fœnoris, cum mortuus interest vivis. » Deinde in illos duodecim ordinatores ejus ita profertur Bagaïtana sententia : « Nec solum hunc, inquiunt, sceleris sui mors justa condemnat, trahit etiam ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii, de quibus scriptum est : « Venenum aspidum sub » labiis eorum, quorum os maledictione et amaritudine » plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum san» guinem. Contribulatio et calamitas in viis eorum, et » viam pacis non cognoverunt, non est timor Dei ante » oculos eorum [1]. » Nollemus quidem tanquam e proprii corporis junctura præcidi, sed quoniam tabescentis vulneris putredo pestifera plus habet in abscisione solaminis, quam in remissione medicaminis, inventa est causa salubrior, ne per cuncta membra pestilens irrepat virus, ut compendioso dolore natum decidat vulnus. Famosi ergo criminis reos Victorianum, Carcabianensem, Martianum Sullectinum, Beïanum Baïanensem, Salvium Ausaphensem, Theodorum Usulensem, Donatum Sabratensem, Miggenem Elephantariensem, Prætextatum Assuritanum, Salvium Membresitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Mustitanum, et Martialem Pertusensem, qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinarunt; sed et clericos aliquando Ecclesiæ Carthaginis, qui dum facinori intersunt, illicito incestui lenocinium præbuerunt ; Dei præsidentis arbitrio, universalis concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. » Post istorum

[1] Psal. XIII, 3.

damnationem, in quibus leguntur Prætextatus Assuritanus et Felicianus Mustitanus, cum quibus, ut ante dixi, proconsulis adversus eos impetrata jussione concordaverunt; cæteris in eodem Maximiani schismate constitutis, Primiani etiam damnatoribus, tantum quia non interfuerant Maximiani ordinationi, dilationem dederunt in eodem Bagaïensi concilio certo diei termino definitam, quæ continetur his verbis : « Eos autem, inquiunt, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. Quantum enim de reorum morte purgamur, tanto de innocentium reditu gratulamur. Ac ne angustum redeuntibus tempus spem salutis arctatæ diei pressura subducat, agnoscentibus quibus licet, manentibus præcedentibus statutis, universis usque ad diem octavum Kalendarum Januarii proxime futurarum agnitionis pandimus januam, ut integri honoris ac fidei regressi habeant fundamenta : quam si quisquam ingredi nequiverit pigra segnitia, sciat sibi ad omnes veniales aditus sua voluntate viam esse subductam. Manebit enim circa eos dicta sententia, et post præstitutum diem redeuntibus fixa pœnitentia. »

VI. Ex his igitur omnibus quoniam rediisse aliquos ad communionem vestram nec vos negatis, et in tam recenti memoria, adhuc etiam viventibus hominibus, de quibus agitur, celeberrima et clara notitia est, cum et illi quibus dilatio data est, (quandoquidem sicut verba concilii ejusdem satis indicant, eos ad matrem Ecclesiam redire invitant, et eorum tanquam de innocentium reditu gratulantur,) et illi quos cum Maximiano nulla interposita dilatione damnaverunt, extra vestram Ecclesiam toto illo tempore baptizaverint ; sive usque ad diem dilationis quando cum Maximiano communicabant, et in ejus erant

schismate constituti, sive etiam transacto dilationis die, quando Titianus advocatus nominatim Prætextatum et Felicianum pelli de basilicis postulabat, cum quibus in honore integro Primianus postea concordavit : quomodo audetis jam dicere unum baptisma, nisi in una Ecclesia dari non posse; cum ab istis datum in sacrilego schismate baptismum sine ulla controversia cognoveritis, susceperitis, rescindere non ausi fueritis ? Nec tamen potestis dicere, nihil vos præstitisse illis, quos in eodem baptismo suscepistis. Si ergo quæram quid præstiteritis : procul dubio respondebitis, ne ipso sacrilegio schismatis perirent; ne baptismum Christi non ad præmium, sed ad judicium, non ad salutem, sed ad perniciem, sicut est militiæ caracter in desertoribus, haberent; præstitimus pacem, præstitimus unitatem, præstitimus Ecclesiæ societatem, ut eum per quem charitas diffunditur in cordibus nostris, Spiritum sanctum accipere mererentur, sine quo nemo pervenit ad regnum cœlorum, etiamsi sacramentis omnibus legitimis imbuatur. Hæc responderetis veraciter, si veram Ecclesiam teneretis. Verumtamen ad admonitionem vestram sufficit, ut hoc vos accepturos intelligatis in vera Ecclesia, quod eos quos in Maximiani sacrilego schismate baptizarunt qui cum eis ad vos inde redierunt, in vestra communione accepisse credidistis : atque ita vos etiam accepto baptismo Christi esse puniendos, si unitatem catholicæ Ecclesiæ non tenueritis, sicut in Maximiani schismate baptizatos procul dubio puniendos non dubitaretis, si vestræ communioni non copularentur, in quibus ad vos inde venientibus non rescindendum baptismum judicastis. Vides itaque etiam hoc, quod te movebat de baptismi sacramento, in causa Maximianensium jam solutum.

VII. Jam nunc illa videamus, quibus epistolam meam te refellere credidisti. Ac primum quod interrogas, « quare

vestros Donatistas appellem ; » adjungens « quod Donatus non auctor et institutor Ecclesiæ quæ ante non fuerat, sed a Christo deductæ et antiquæ unus ex episcopis fuerit : » nonne attendis hoc de se ipso et Maximianum dicere, ex cujus tamen nomine universam ejus communionem appellatis? Neque schisma quod fecit, ullo vocabulo a vobis vel ab aliis sectis discernitis, nisi aut Maximianistas, aut Maximianenses, aut quodlibet aliud, quod a Maximiani nomine derivetur, aut certe simplicius et sine timore grammaticarum ferularum, partem Maximiani nominetis. Numquid hoc dicturus es, Maximianum a vestra communione schisma fecisse, hoc autem a communione catholica non fecisse Donatum? Sed Maximianus non hoc dicit, qui Primianum potius et vos omnes affirmat a parte Donati, in qua ipse permansit, schisma fecisse, et recitat decreta conciliorum : primum quod apud Carthaginem a quadraginta et tribus factum est, quo prædamnatus est Primianus : alterum quod Cebarsussi centum vel amplius vestri tunc Episcopi condiderunt, quo perfecte pleniusque damnatus est. Cui talia documenta proferenti quid respondebis, nisi majoris esse auctoritatis Bagaiense concilium, in quo trecenti et decem eumdem Maximianum et ejus socios damnaverunt, quando Primianus non apud eos tanquam purgandus dicebat causam, sed cum eis tanquam judex innocentissimus considebat, proferebat sententiam contra Maximianum et duodecim socios ejus quibus præsentibus ordinatus est, et data dilatione tanquam innocentes ad pacem propriam revocabat tot cæteros a quibus ipse damnatus est.

VIII. In hac vestra conflictatione quid vultis ut nos medii judicemus, quandoquidem nec Maximiani, nec vestra communione detinemur? Quid, inquam, hinc

[1] Vide lib. I contra Petilian. cap. I.

vultis judicemus, nisi contra duo concilia quibus damnatus est Primianus, unum Bagaiense posterius pro illo valere debere quo damnatus est Maximianus, eo videlicet firmius id esse arbitrantes, quo posterius potuit de prioribus judicare ? Ecce in hoc favemus vobis : alia nobis est cum Maximianensibus causa, si ausi fuerint succensere. Favemus, inquam, judicio tertio Bagaiensi quod factum est pro Primiano contra Maximianum ejusque collegas, quo posteriore potuerunt merito priora deleri. Quanquam a duobus prioribus judiciis ad tertium nullam Primiani vocem provocationis vel legimus, vel audimus, nisi quod absens primo prædamnatus, secundoque damnatus est. Sed etiam in Maximianum et socios ejus absentes prolata est disertissima illa Bagaïtana sententia. Et hoc illi quadraginta et tres apud Carthaginem modestius, cautius, diligentiusque se gessisse testati sunt, quod ad eumdem Primianum non semel, sed iterum ac tertio legatos miserunt, ut si ad eos ipse venire nollet, ipsos ad se venire permitteret : quo utrumque recusante, sicut scribunt, et eos qui missi sunt, injuriosa repulsione tractante, necessitatem sibi incubuisse asserunt, ut jam Ecclesiæ providerent : et sic nondum audentes ultimum præcipitare judicium, sed quodam præjudicio consulentes, ut ei, si causæ suæ fideret, sequenti celebriori concilio respondendi seseque purgandi relinqueretur locus : quo cum venire noluisset, jam necessario putaverunt esse damnandum sine ulla suspensione sententiæ. At vero in decreto Bagaiensis concilii, non solum legatos ullos a Maximiano male tractatos non legimus, sed nec missos legimus ut veniret : videmus tamen levatum altare contra altare, et ordinatum episcopum contra eum episcopum qui in cathedra ubi fuerat ordinatus, ita sedebat, ut conventu sui populi non desereretur, nec a cæteris pluribus episcopis communio ejus dirimere-

tur tantam commovisse indignationem sacrilego schismate perpetrato, ut nec ipsius Maximiani, nec ordinatorum ejus jam esset ulterius differenda damnatio.

IX. Hæc cum ita sint, non vos tamen pro Cæciliano talia permovent, contra quem manentem et populo præsidentem, erecto altari contra altare, ordinatus est Majorinus. Contra quem non a vobis duo, sicut contra Primianum a Maximianensibus, sed unum profertur judicium horrendæ temeritatis festinatione acceleratum. Qui non, sicut Primianus, noluit ad se venire collegas, sed invitavit potius ut venirent; quod nec ipsi in sui concilii decreto quod contra eum condiderunt, tacere potuerunt. Pro quo non unum, sicut pro Primiano, sed quatuor (7) posteriora judicia recitantur. Ejus, non absentes, sicut Primiani, sed præsentes sunt adversarii confutati, apud eos judices, in quos judicaturos consenserunt; apud ipsum etiam imperatorem Constantinum, apud quem primum Cæcilianum accusaverunt, apud quem postea de judicibus episcopis, a quibus ille ipsam causam voluit audiri, tanquam non recte judicantibus questi sunt; ad quem rursus ab altero episcopali judicio provocarunt, ut ipso etiam post unum et alterum episcopale judicium inter partes cognoscente superarentur: quorum non defuit etiam quarta convictio. Nam cum in Cæciliani propriis criminibus calumniatores inventi fuissent, et ei de Felicis Aptugnensis ordinatoris ejus traditione quæstionem intulissent, Felix etiam ipse purgatus est proconsulari judicio, eodem ipso Constantino, ut causa ejus discuteretur, jubente, quem illi assiduis interpellationibus fatigabant. Hæc Maximianenses adversus Primianum non exercuerunt mala, nec toties victi sunt, nec præsentes victi sunt, nec apud eos, quos ipsi elegerunt, judices victi sunt: et tamen quod manifestum est, ipsi a vestra communione schisma fece-

runt; et hoc vestros a catholica communione fecisse non vultis advertere; qua impudentia vanissimæ animositatis, prorsus ignoro. Si enim omnia quæ dicitis de Cæciliano et Felice ordinatore ejus ideo vera esse vultis, quia septuaginta ferme episcopi de hac re judicaverunt, cur non vultis vera esse quæ dicuntur de Primiano, cum et inde primo quadraginta tres, postea centum episcopi judicaverint, et prius præjudicium posteriori judicio confirmaverint? Si autem propterea illa crimina Primiani falsa esse censetis, quia pro illo posterius contra inimicos ejus Bagaiense concilium recitatur: cur non vultis crimina, quæ objecta sunt Cæciliano, falsissima confiteri, pro quo posteriora tot judicia recitantur? Si Cæcilianus, contra quem semel fuerat ab illis septuaginta judicatum, non debuit jam locum purgationis ab aliis judicibus invenire: nec Primianus debuit, quem jam tanto plures quam septuaginta, prima [1] confirmantes, secunda cognitione damnaverunt. Si autem bis damnato, tertium quod jam pro illo factum est judicium sufficientissime suffragatur: cur semel damnato non sufficere ad absolutionem secundum, tertium, quartum, quintumque judicium, nescio qua fronte ferrea, contenditis? Quod si vos forte numerus movet, ut ideo contra centum, a quibus damnatus est Primianus, valere arbitremini Bagaiense concilium, quia in eo trecenti et decem fuerunt: cur in tanto majori numero episcoporum orbi terrarum consentire non vultis?

X. Quod autem objicis Cæciliano peccatum illud inexpiabile in Spiritum sanctum, de quo Dominus ait, « Non » remittetur neque hic, neque in futuro sæculo [2]: » et nos possemus dicere, Feliciano Mustitano, quem hodie, cum Primiano habetis episcopum, unum ex ordinatoribus Maximiani damnatoribusque ipsius Primiani a quo etiam

[1] *Forte* primam, scilicet, cognitionem. — [2] Matth. XII, 32.

in sacrilego schismate baptizatos non rebaptizatis, peccatum vos objecisse quod fit in Spiritum sanctum, cui sacrilegium schismatis objicitis, sicut in Bagaiensis concilii sententia declamatum est. Sicut enim vos ideo putatis illo irremissibili reatu peccasse in Spiritum sanctum, quos accusatis divinas Scripturas exurendas persecutoribus tradidisse, quod easdem Scripturas Spiritu sancto acti locuti sunt homines Dei [1] : ita etiam nos non solum vestris potius traditoribus quos gesta convincunt, hoc crimen possemus objicere, sed et Feliciano, ut dixi, hoc vos objecisse in crimine sacrilegi schismatis doceremus; quia in Spiritu sancto servatur unitas dilectionis, et pacis, dicente Apostolo : « Sustinentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis [2]. » Quam profecto violat, qui schisma committit. Sed hunc reatum insolubilis æternique peccati, quod in Spiritum sanctum committitur, nec vobis objicimus, quos correctos cum vivitis sanari posse non desperamus; nec vestris, qui sanctos codices cremandos ignibus tradiderunt, nisi quod usque in finem vitæ hujus ab unitate disjuncti, cor impœnitens habuerunt. Nec Feliciano et Prætextato hoc vos objecisse ostenditis, cum quibus postea communicastis, qui in catena sacrilegii cum Maximiano ad consortium criminis tracti, plenarii concilii vestri ore veridico leguntur esse damnati, et post diem dilationis, non quidem illis jam damnatis, sed aliis tanquam innocentibus prorogatum, probantur esse suscepti.

XI. Quod autem non tibi placet derivatio nominis, ut a Donato Donatistæ appellentur, et censes latinæ regula locutionis potius declinandum; non aspernor admonitionem tuam : verumtamen quære grammaticos judices, apud quos cum Maximianensibus de hac arte confligas, eosque

[1] 2 Petr. I, 21. — [2] Ephes. IV, 2.

convincas. Jam enim nec ipsos volo Maximianistas vocare, ne offendam tam eruditas aures tuas, qui certe, quantum existimo, non ut ego, tibi facile cessuri sunt, ut Claudianenses, vel quid aliud appellent, quos Claudianistas appellaverunt, cum eos Primiano in communionem receptos, inter alia, quibus eum et prædamnaverunt, et damnaverunt, crimina posuerunt. Et simul recognosce hanc declinationis regulam, non mihi soli, sicut reprehendis, placuisse : sed fortasse me solum tibi in hac re, quæ ad causam non pertinet, tanta facilitate cessisse.

XII. Quod vero me putasti vehementius arguendum, quod cum dixerim, « Donatistarum hæreticorum sacrilegum errorem, » hæresim appellans, quod tu schisma potius vis putari, eos tamen a sacrilegio non expiatos in communionem recipiamus : tu qui nos in hac causa tam graviter arguis, responde quomodo expiaverint vestri sacrilegium Feliciani et Prætextati, cum quibus postea communicaverunt, episcopos eos sibi sicut antea fuerant copulantes atque reddentes, nec quemquam eorum quos illi in sacrilegio schismatis baptizaverant, denuo baptizantes. An forte non erant sacrilegio maculati, sicut quidam vestrum desipiunt, dicentes, non eos in Deum, sed in hominem peccavisse ; sacrilegium vero tanto est gravius peccatum, quanto committi non potest nisi in Deum? Unde me disputatione tua non ob aliud arguendum arbitratus es, quod sic suscipiamus eos qui a vobis ad nos transeunt, nisi quia « vestrum dixi sacrilegum errorem. » Lege ergo Bagaiense concilium. Nempe ista illic prima verba sunt : « Cum omnipotentis Dei et Christi ejus Salvatoris nostri voluntate ex universis provinciis Africæ venientes in ecclesia sancta Bagaiensi concilium gereremus, Gamalius, Primianus, Pontius, Secundianus, Januarius, Saturninus, Felix, Pegasius, Rufinus, Fortunius, Crispinus, Florentius, Optatus, Dona-

tus, Donatianus, et cæteri numero trecenti et decem, placuit Spiritui sancto qui in nobis est, pacem firmare perpetuam, et schismata resecare sacrilega. » Audis, advertis, attendis? « Schismata, inquiunt, resecare sacrilega. » Ergo non in hominem, sed in Deum scelerata perversitate in eo schismate solus Maximianus sacrilegii crimine tenebatur cum ista sententia diceretur. Lege paulo post quid dicant de sociis ejus, inter quos istorum nomina, de quibus agitur, scripta sunt: « Nec solum hunc, inquiunt, sceleris sui mors justa condemnat, trahit etiam ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii. »

XIII. Quid est, vir disertissime? quid habes quod dicas mihi? Lege sequentia, vide inter plurimos quos trahit ad consortium criminis catena illius sacrilegii, Prætextatum et Felicianum : lego sacrilegos, video episcopos; quid agis, si non probaveris expiatos? Nempe urgeris cedere veritati, qua dicimus expiari vestros cum ad nos veniunt, ipso vinculo fraternæ pacis et charitatis cooperiri peccata eorum, sicut scriptum est : « Charitas cooperit multitudi- » nem peccatorum[1]. » Quid de illis, quos a vestra communione separati, et Maximiano in sacrilega illius catenæ societate devincti baptizaverunt, quos cum eis in eodem baptismo in pacem atque concordiam suscepistis, respondebis-ne aliquid nisi eadem sacramenta recte vos approbasse in eis, quæ nos quoque approbamus in vobis? Magis enim tibi constabis, si ista responderis, et verbis epistolæ tuæ non reluctaberis. In qua cum conareris ostendere non hæresim inter nos et vos, sed schisma potius commissum esse, dixisti « nobis et vestris unam esse religionem, eadam sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » Neque enim gravius quam his verbis repetitionem baptismatis accusare potuisti, quando seducti a nobis re-

[1] I Petr. IV, 8.

baptizantur a vestris, in quibus eadem sacramenta esse et sentis, et dicis, et scribis. Qua igitur sceleris impudentia non servatur in eis, quos in sancta unitate baptizat orbis christianus, quod servatum est in eis, quos in sacrilego schismate baptizarunt Prætextatus et Felicianus? Causam itaque nostram, quam vobiscum habemus, vestro jam judicio terminastis, cum eos qui a vobis damnatione percussi sunt, qui populos ne ad vos accederent, instantissime monuerunt, qui post vos etiam baptizandum esse censuerunt, cum eis quos extra vestram communionem in sacrilegio schismatis constituti baptizaverunt, sine ulla degradatione, sine baptismi iteratione, in altaris concordiam suscepistis, et nulla re alia ab illo scelere sacrilegii, nisi sancto igne charitatis expiatos esse credidistis. Quod vere fieret, si vos eamdem charitatem in vera unitate teneretis.

XIV. Sed tamen videamus etiam de verbis epistolæ Petiliani, quam contra me defendere voluisti, quomodo te exuas in hac causa Maximianensium, de qua nunc sola statui agere adversum litteras tuas. Posuit certe ille ista verba sua. « Conscientia, ait, sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis. » Cui ego, « Quid si, inquam, lateat dantis conscientia, et forte maculosa sit, quomodo poterit accipientis abluere conscientiam? » Hanc tu inevitabilem quæstionem, quia in verbis Petiliani omnino non solvitur, tuis solvere aggressus es, et dixisti, non contra me, sed contra illum quem defendere voluisti. Ille quippe ait: « Conscientia dantis attenditur, quæ abluat accipientis: » tu vero fassus, latentem conscientiam videri non posse, sic eam dixisti attendi, ut non videatur ipsa, sed quid de illa notum sit in publica fama. Unde colligitur, verum jam non esse, quod conscientia dantis abluat accipientis conscientiam: sed fama ejus abluit secundum te: quæ utique

fallit intuentem, cum de pessimo loquitur bona, de adultero casta, de sacrilego religiosa. Tunc enim abluit, quando mentitur. Nam si de occulto scelerato fama verum loquatur, tunc non abluit, sed maculat eum qui ab illo acceperit baptismum. Ac per hoc fama ista, quam patronam tam malæ causæ adhibere voluisti, vide qualis sit, quæ mendax abluit, et verax polluit : ut scilicet mirifica tua disputatione, tunc apud eam non sit aqua mendax, quando ipsa fit mendax.

XV. Sed quid hinc opus est diutius loqui, cum Felicianus hodie sedeat inter episcopos vestros, qui cum ab eis disjunctus esset, et Maximiano in catena sacrilegii cohæreret, quoscumque baptizavit, nemo post eum rebaptizavit. Quæro a Petiliano cujusmodi habuerit tunc ille conscientiam? Ei lego decretum Bagaiensis concilii, ubi scriptum est : « Nec solum hunc sceleris sui mors justa condemnat : trahit etiam ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii, de quibus scriptum est : « Venenum aspidum sub » labiis eorum, quorum os maledictione et amaritudine » plenum est[1]. » Inter hos enim plurimos etiam Felicianus annumeratur, qui talibus labiis et tali ore baptizavit : horum aliquem non respuistis, non rescidistis, non destruxistis : et quia verbis evangelicis, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, per qualemlibet linguam atque conscientiam consecrata est aqua, non mendacem, sed veracem agnovistis atque recepistis. A te autem quæro de isto Feliciano, cujus tam mala cum in catena sacrilegii baptizaret, fuerat conscientia, quid erat tunc in publica fama? Atque ipsum concilium identidem recito, ubi scriptum est : « Famosi ergo criminis reos Victorianum Carcabianensem, » et inter cæteros quos repetere piget : « Prætextatum Assuritanum, et Felicianum Mustitanum,

[1] Psal. XIII, 3.

qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinarunt, » paulo post, « plenarii concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. »

XVI. Quid ad ista respondes? Si non baptizat a vestra communione separatus : lego baptizasse cum Maximiano ad consortium criminis tractos. Si non baptizat qui peccat in Deum : lego baptizasse catena sacrilegii colligatos. Si conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis : lego baptizasse morsibus aspidum venenosos. Si conscientia dantis ut possit abluere, publica fama ejus attenditur : lego baptizasse famosi criminis reos. Manet adhuc in corpore Felicianus, cum illo sunt omnes ab illo in sacrilegio schismatis baptizati, in communionem autem vestram recepti, nec ab ullo rebaptizati. Contra Petilianum, baptizavit sacrilega conscientia maculosus; contra te baptizavit famosi criminis reus. Qua ratione vos, quæso, defenditis, nisi ut quod et nos dicimus, vestris factis convicti aliquando dicatis, quod nec conscientia, nec fama dantis abluat accipientis conscientiam, sed fides accipientis ipsius, dantis autem Dei gratia, non hominis : quod si et conscientiæ bonæ interrogatio in accipiente non fuerit, fidesque ipsa vel tota, vel ex parte aliqua vacillaverit, mores hominum esse corrigendos, non sacramenta destruenda, quæ non alia vel similia, sed tu omnino eadem confiteris : sicut eorum quos Felicianus et Prætextatus in sacrilego schismate baptizarunt, vitam et voluntatem corrigendam existimastis, ne in illo schismate sacrilego permanerent; non violandum baptismum, licet indignissimis per indignissimos ministratum.

XVII. Frustra igitur ore maledico conscientiam nostram tanquam publicatam atque damnatam crimine thurificationis, traditionis, persecutionis, accusare voluisti, ut ex hoc velut probares nos baptismum dare non posse : cum

et falsa jactetis ; et quomodo se illud habeat, certe Maximianensium sacrilegii crimine damnata conscientia dare potuit baptismum, quem rescindere timuistis, et quem dari etiam a persecutoribus posse per vos quoque ipsos docetur, qui eosdem Maximianenses acerrime persecuti, non solum baptizatis, sed vos solos baptizare debere contenditis.

XVIII. Dicis in Lege scriptum : « Oleum peccatoris » nolo unguat caput meum [1]. » Quod neque ita scriptum est, nec sicut putas intelligendum. Sed numquid non est oleum peccatoris oleum sacrilegorum Prætextati et Feliciani ? Dicis item scriptum esse : « Qui baptizatur a mor» tuo, quid ei prodest lavatio ejus [2] ? » Quod nec diligenter attendis, nec ex ipsa circumstantia lectionis quid sit intelligis. Verumtamen intende quid sonet disertissima illa Bagaïtana sententia : « Optata quidem, inquit, pacis et concordiæ est juncta germanitas : sicut scriptum est : « Justitia et pax osculatæ sunt invicem [3] : » sed veridica unda in asperos scopulos nonnullorum naufraga projecta sunt membra, Ægyptiorum ad modum exemplo pereuntium funeribus plena sunt littora, quibus in ipsa morte major est pœna, quod post extortam aquis ultricibus animam, nec ipsam inveniunt sepulturam. » Isti ergo non solum mortui, verumetiam, quod est gravius, insepulti, quomodo baptizare potuerunt ? Quomodo profuit lavatio eis, qui ab his mortuis baptizati sunt, quos in eodem lavacro susceptos denuo non lavistis, si ut putas illud intelligendum est ? Non quod in Epistola mea [4], cui respondere tibi videris, putas « quod idoli cultorem tanquam gravissimi peccati reum tantummodo exceperim ; » et instas vehementer, « ut probes nullum excipi peccatorem in eo

[1] Psal. CXL, 5. — [2] Eccli. XXXIV, 30. — [3] Psal. LXXXIV, 11. — [4] Vide lib. I contra Petilian. cap. 9.

quod scriptum esse dicis : « Oleum peccatoris nolo unguat » caput meum [1]. » Felicianum et Prætextatum respice, utrum peccatores non fuerint, quando sacrilegii catena cum Maximiano pertrahi a tam magno concilio dicebantur. Aude asserere, aude contendere, aude saltem dicere, peccatores quidem fuisse, sed occultos, quos ibi lego famosi criminis reos. Quanquam et si leviter peccavissent, et si latuissent ; tu hoc testimonio quod ponis de oleo peccatoris in ista suggestione extorquere conaris, nullum excipi peccatorem. Ubi eritis, si ita est ? quo fugietis ? In quibus vos latebris, cum vestris sacrilegis, cum vestris famosi criminis reis, cum vestris cadaveribus insepultis, abscondere poteritis ?

XIX. Dicis, cum objicitur : « Qua nobis licentia jus baptismi vindicemus, quod non de merito actuum, non de vitæ innocentia tractemus, sed cuicumque licere dicamus, et quasi præjudicatis criminibus rei, dum et peccatoribus inesse baptizandi facultatem volumus ostendere, nos aperte peccasse fateamur : » quasi propter merita nostra contra Deum nobis loquendum sit, ut quam justi sumus, tam justum baptismum esse faciamus ; cum et nulli hominum de sua justitia præsumendum sit ; et hinc maxime baptismum Christi probemus esse, non hominum, quia non fit varius humanorum varietate meritorum. Unde uberius disputarem, nisi a vobis dato compendio magis uterer. Suscepto enim baptismo, neque destructo, quem Maximianenses dederunt, aspides, viperæ, parricidæ, cadavera Ægyptia, et quidquid aliud in eos Bagaïensis concilii, ut nostra causa facillima fieret, ore grandiloquo declamatum est, satis et ipsi judicastis, non eorum meritis a quibus ministratur, nec eorum quibus ministratur, constare baptismum, sed propria sanctitate atque veritate,

[1] Psal. CXL, 5.

propter eum a quo institutus est, male utentibus ad perniciem, bene utentibus ad salutem.

XX. Miror autem quomodo etiam tibi persuaderi potuerit, ut in tua disputatione mentionem faceres Cypriani, cujus Litteris etiam ipsis quas ejus esse dicitis de baptismo destruendo, qui apud hæreticos vel schismaticos datur, tota causa vestra subvertitur. Sed hoc adversus Maximianenses, vel alios qui baptismum sive apud nos, sive apud vos datum non suscipiunt, agere debemus : vos autem jam causam istam mira facilitate finistis, jam baptismum in sacrilego schismate Maximiani datum cum Prætextato et Feliciano in eorum populis suscepistis, jam contra Cypriani quas dicitis Litteras, et quibuscumque aliis hoc visum est, sine ulla dubitatione fecistis. Nam quod dicis, Orientales ideo vestrorum communione discretos, quia postea nobis consentiendo, judicium suum quod habuerunt de baptismo rescindere maluerunt. Si hoc ab aliquibus paucis Orientalibus factum est, (quod quidem interest utrum possit ostendi,) profecto suum judicium correxerunt : et vos suscepto baptismo qui datus est in schismate Maximiani, antiquam vestram sententiam rescidistis, tamen vobiscum estis, et cum Orientalibus esse non vultis.

XXI. Sed videlicet invenisse tibi videris ubi tuam eloquentiam dilatares, cum ad id quod ego in Epistola mea posui [1] : « Sive a fideli, sive a perfido dispensatore sacramentum baptismi quisque percipiat, spes ei omnis in Christo sit : » exclamas et dicis : « O præclarum sacerdotis imperium, o laudabilia boni patris præcepta justitiæ. Nihil, inquit, inter fidelem perfidumque discernas, idem tibi pius atque impius videatur : nihil prodest bonis moribus vivere ; quia quidquid justo licet, potest et injustus

[1] Vide lib. I contra Petilian. cap. 6.

implere. Quid hoc præcepto dici iniquius potest? Purificet alium maculosus, abluat sordidus, emundet immundus, det infidelis fidem, criminosus faciat innocentem? » Hæc certe verba tua sunt, quibus sententiam meam reprehendis; cum hoc ego omnino non consenserim, neque scripserim : quoniam et inter fidelem perfidumque plurimum distat, non ad sacramentum, si hoc uterque habet, sed ad meritum, quia hoc alter ad salutem habet, alter ad pœnam: nec quidquid justo licet, potest et injustus implere; quia et si potest injustus baptizare, non tamen potest in regnum cœlorum injustus intrare : nec purificat vel abluit vel emundat, nec innocentem facit quemquam qui ei ministrat baptismum, sed dantis Dei gratia, et percipientis bona conscientia. Sed tu aspice utrum nihil inter Primianum Felicianumque distaret, cum Primianus inter trecentos decem sederet, a quibus ille dicebatur : « Quod » venenum aspidum esset sub labiis ejus, et veloces habe» ret pedes ad effundendum sanguinem, et contribulatio » et infelicitas in viis ejus, et viam pacis non agnosceret, » nec esset timor Dei ante oculos ejus [1] : » utrum tunc non esset maculosus, immundus, sordidus, « qui vas sordidum collecta fœculentia glutinavit; » non infidelis, « venenum aspidum sub labiis habens; » non criminosus, « famosi criminis reus. » Et tamen et ipse cum Primiano nunc vester episcopus sedet : et quos tunc baptizavit, nusquam postea lotos vobiscum nunc habet.

XXII. Et adhuc pugnatis adversus veritatem, nec conceditis ut « Christus semper det fidem, Christus sit origo Christiani, in Christo radicem Christianus infigat, Christus Christiani sit caput. » Quibus verbis meis in illa Epistola contra Petilianum positis, tua verba subjungis, et dicis : « Hoc et nos suademus, hoc volumus; sed quæ-

[1] Psal. XIII, 3.

rimus per quem hoc melius fiat. » Nec attendis hoc non suadere Petilianum, cui tunc respondi, et cujus Epistolam adversus responsionem meam defendere atque affirmare conaris. Ille quippe dixit aperte : « Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, nam qui fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. » Dic mihi quem locum Christo reliquerit ad abluendum conscientiam baptizati, aut a quo fidem percipiat baptizatus, quando conscientiam dantis dicis attendi quæ abluat, et non fidem percipere, sed reatum, qui fidem sumit a perfido? Tu quidem succumbere videris tanto ponderi veritatis, et dicis hoc te suadere, et hoc velle, ut Christus det fidem, atque ad ineundam vitam novam Christus abluat Christianum, quæris autem per quem melius fiat, quod sine ministro fieri non oportet. Petilianus tamen non dixit : Conscientia ministrantis attenditur, per quam Christus abluat accipientis, aut per quam Christus det fidem : sed ipsa conscientia dantis, voluit accipientis ablui conscientiam. Nec dixit : Quisquis fidem per perfidum sumpserit, non fidem percipit, sed reatum ; ut a Christo quamvis per alium sumere videretur : sed omnino dixit : « a perfido sumpserit. » Atque ad hoc, quasi probaret, adjunxit : « Omnis enim res origine et radice consistit ; et si caput non habeat aliquid, nihil est : » ipsum scilicet ministrum, cujus conscientiam dixit attendi, non per quam Christus abluat, sed quæ abluat accipientis, ipsum prorsus ministrum originem, radicem, caputque faciens baptizati.

XXIII. Proinde hoc loco, non Petiliano, cujus verba non defendisti, sed tibi respondeo, qui pro tua sententia nescio quid aliud, non quod ille, dixisti. Tu enim, sicut scribis, hoc vis, hoc suades, ut non, sicut dixit, conscientia sancte dantis abluat accipientem, vel accipienti det

fidem, neque ut ipsa sit origo et radix caputque credentis, sed per ipsam Christus abluat, per ipsam Christus det fidem, per ipsam Christus sit origo Christiani, per ipsam in Christo radicem Christianus infigat, per ipsam Christus Christiani sit caput. Ideo enim quæris per quem melius fiat, quod a Christo fieri concedis : ubi et tu, quantum video, non negas hoc fieri posse etiam per ministrum malum, sed dicis melius posse per bonum. Quid est enim aliud quod dicis : « Hoc et nos suademus, hoc volumus; sed quærimus per quem melius fiat ? » Ac per hoc abluit Christus et per maculosam non sancte dantis, sed melius per mundam sancte dantis conscientiam : dat fidem Christus et per ministrum malum, sed melius per bonum : fit Christus origo Christiani et per dispensatorem infidelem, sed melius per fidelem : Christianus radicem figit in Christo etiam per colonum reprobum, sed melius per probum : potest Christus esse caput Christiani et per Felicianum, sed melius existimas per Primianum.

XXIV. Parva itaque inter nos in hac re aut fortasse nulla dissensio est. Nam et ego dico melius per bonum ministrum quam per malum dispensari sacramenta divina : verum hoc propter ipsum ministrum melius est, ut eis rebus quas ministrat, vita et moribus congruat; non propter illum qui etiam si incurrerit in ministrum malum dispensantem veritatem, securitatem accipit a Domino suo monente ac dicente : « Quæ dicunt facite, quæ autem » faciunt, facere nolite; dicunt enim, et non faciunt[1]. » Addo etiam ad hoc esse melius, ut ille cui ministratur, ministri boni probitatem ac sanctitatem diligendo facilius imitetur : sed non ideo veriora et sanctiora sunt quæ ministrantur, quia per meliorem ministrantur. Illa namque per se ipsa vera et sancta sunt propter Deum verum et

[1] Matth. XXIII, 3.

sanctum cujus sunt : et ideo fieri potest, ut accedens ad societatem populi Dei, alium inveniat quo facile baptizetur, alium eligat quem salubriter imitetur. Certus est enim sanctum esse sacramentum Christi, etiam si per minus sanctum, vel non sanctum hominem ministratum est; se autem ejusdem ipsius sacramenti sanctitate puniri, si indigne acceperit, si male usus fuerit, si non ei convenienter et congrue vixerit.

XXV. Nam quæro abs te, Si forte quem Primianus in vestra communione baptizavit, pessime vivat, quem vero Felicianus in Maximiani schismate baptizavit, optime vivat, cuinam eorum patere existimas regnum Dei, utrum ei quem baptizavit secundum te bonus malum, an ei qui baptizavit secundum Bagaiense concilium sacrilegus religiosum? sed forte dicis, et verum dicis: Non potest esse religiosus in schismate constitutus. Assentio : verumtamen potest esse in vestra communione sacrilegus vel occultus, a Primiano, quem religiosum creditis, baptizatus. Porro si ille quem Felicianus in catena sacrilegii baptizavit, relicto schismatis sacrilegio ecclesiastica communione corrigeretur, numquid audes dicere quod melior in illo baptismus fieret, quamvis negare non audeas ipsum hominem fieri potuisse meliorem? Hoc enim et ipso facto judicastis; quandoquidem illos omnes, quos Felicianus et Prætextatus in damnato et detestato a vobis sacrilegio schismatis baptizaverunt, cum illis ad vos redeuntibus sine ulla destructione vel repetitione baptismi suscepistis. Si autem quod dixisti, « sed quærimus per quem melius fiat, » comparativum gradum pro positivo posuisti, sic dicens : Quærimus per quem melius fiat; » ac si diceres, Quærimus per quem bene fiat, volens intelligi per malum ministrum male fieri : non te verbo urgeo, sed admoneo potius te dicere debuisse: Quærimus per quem fiat, quam: Quæri-

mus per quem bene fiat : quasi posset fieri ut non bene Christus det fidem, non bene sit Christus origo caputque Christiani, non bene radix figatur in Christo. Aut enim non fit, aut si fit, procul dubio bene fit.

XXVI. Verumtamen ista tractamus, ne propter malos dispensatores, non tamen suorum, sed Dominicorum sacramentorum, quos necesse est usque ad tempus ventilationis areæ Dominicæ commisceri, deseratur ipsa unitas frumentorum. Schisma autem facere ab unitate Christi, aut in schismate esse, profecto malum est, et magnum malum : nec omnino fieri potest, ut Christus det schismatico, non fidem, sed sacrilegum errorem, aut in Christo radicem schismaticus fixerit, aut schismatico Christus sit origo et caput : et tamen baptismum Christi si dederit, datum erit; si acceperit, acceptum erit; non ad vitam æternam, sed ad pœnam æternam, si in eo sacrilegio perseverarit; non in malum convertendo bonum quod habet, sed malo suo bonum habendo quandiu malus habet.

XXVII. Quæris forte ut hoc probem : quid aliud tibi dicam, nisi quod hoc opere institui? Bagaiense decretum lege, Felicianum et Prætextatum intuere : schismatici dederunt, utrique a vobis recepti et collecti sunt; nec illi degradati, nec illi rebaptizati. Jam certe non quæris utrum fiat melius per justum ministrum, an per injustum : quoniam non ideo est baptismus melior quem dedit Primianus secundum vos justus, quam ille quem dedit Felicianus injustus. Certe jam intelligere cogeris quomodo Apostolus dixerit : « Neque qui plantat est aliquid, ne- » que qui rigat, sed qui incrementum dat Deus[1] : » teque frustra dixisse recolis, « Sicut qui plantat et rigat, non nisi colonus diligens et fidelis inquiritur, sic etiam in sa-

[1] I Cor. III, 7.

cramento baptismatis non nisi justissimus operarius approbatur. » Ecce nec diligens, nec fidelis, nec justissimus, sed potius salutis suæ negligens, et infidelis, et injustissimus Felicianus fuit, quando Maximiano sociatus, et sicut trecenti et decem vestri unius ore disertissimo personant, in catena sacrilegii constitutus, baptismum quem non ausi estis rescindere, ministravit.

XXVIII. Certe ad hanc causam cernis non pertinere testimonium quod ex Propheta posuisti : « Dabo vobis » pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes » cum disciplina[1]. » Felicianus enim nec secundum cor Dei sacrilegus erat, nec oves ejus in sacrilego schismate pascebat cum disciplina ; et tamen baptizabat eos, in quibus receptis cognovistis, non ipsius, sed Dei fuisse quod dabat. Certe perspicis quomodo a me de Scriptura sancta commemoratum est, « Bonum esse confidere in Domino, » quam confidere in homine[2] : » teque inaniter, quantum ad hanc causam pertinet, respondisse : « quod ideo magis ut justus et fidelis sit per quem hoc sacramentum celebretur inquiras, quia spem et fiduciam Dei, non hominis habes ; Dei esse autem fidem atque justitiam, quam semper in ejus ministris attendis . » Ecce in Feliciano, quando suit famosi criminis reus, nec justitia, nec fides erat, et tamen baptismus erat, est quibus ab eo datus est, cum a vobis collecti sunt, eis accessisse justitiam dicitis, baptismum defuisse non dicitis.

XXIX. Proinde quod deinceps a me quæris : « Si a quocumque et quomodocumque datum baptisma rescindi non debet, cur post Joannem Apostoli baptizaverint ? » tu jam solve quæstionem, si ut dicis, post Joannem Apostoli baptizaverunt, cur post Felicianum, quos in sacrilego schismate baptizaverat, vestri non baptizaverint? Et hinc

[1] Jerem. III, 15. — [2] Psal. CXVII, 8.

saltem disce, quidquid illud est quod de Joannis baptismo vel legitur, vel disseritur, ab hac causa esse penitus alienum. Quid autem tibi visum sit nescio, « ut Judæos quibus ait Petrus, Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu Christi[1], jam fuisse a Moyse diceres baptizatos, » qui post tot generationes nati fuerunt, quam ille Dei famulus majores eorum per Rubrum mare trajecit[2]. Aut si propterea a Moyse baptismum habebant, quia ex illis propagati sunt, quos in Moyse baptizatos dicit Apostolus[3] : aude dicere omnes qui nascuntur ex fidelibus Christianis, Christianum jam habere baptismum. Quod vides, ut arbitror, quanta vanitate dicatur. Sed quomodo se habeat illud, etiam si post Moysen Dei famulum Apostoli non baptizassent, te urgerem reddere rationem, cur post Felicianum Maximianensem sacrilegum vestri non baptizassent.

XXX. Jam illud quod posui, « Si errabant illi qui volebant esse Pauli, quæ tandem spes eorum est qui volunt esse Donati[4]? » prioribus partibus epistolæ tuæ non te refellisse[5], puto quod etiam ipse consideras in his quæ superius satis diximus. Non ergo, sicut tibi videris, et quasi[6] certus exultas, illa omnia quæ a Petiliano vel quolibet alio dicta sunt, recte dicta concludis. Ipso quippe ordine, quo a te breviter velut recolendo decursa sunt, ego potius in hac causa Maximianensium non ea recte dicta concludo; quia nec concientia sancte dantis erat in Feliciano, quando Maximiano cohærens catena sacrilegii trahebatur; et a famosi criminis reo, ac per hoc a manifesto perfido baptizabantur, qui ab illo baptizabantur : nec origo et radix et caput ad salutem illis erat

[1] Act. II, 38. — [2] Exod. XIV, 22. — [3] I Cor. X, 2. — [4] Id. I, 12. — [5] Vide lib. I contra Petilian. cap. 4. — [6] *Forte* victor, ut supra, lib. III.

homo sacrilegus; nec arbor bona erat in sacrilegi schismatis societate damnatus, et adhuc in eodem sacrilegio constitutus; nec bonus erat qui de bono thesauro cordis sui proferret bona [1], quando de illo et de aliis ejus sociis dicebatur, « Quorum os maledictione et amaritudine ple» num est [2]. » Et tamen quando cum illo vestri concordaverunt, baptismum quem talis dederat, non ipsius esse, sed Christi aliquando vi veritatis territi cognoverunt.

XXXI. Age jam videamus suo loco in epistola tu de Maximianensium causa quomodo te exuas. Omnes enim qui has litteras legunt, expectant procul dubio vel quid hinc a te dictum sit, ubi dictum sit, vel a me quid responsum. Itaque de Optato Gildoniano quod objectis meis respondisti, nolo discutere, nolo in hominis causa, de cujus a vestris damnatione nil ago, diutius immorari. Facio certe jacturam hujus objecti, et hoc fortasse apud posteros, cum illius fuerit obliterata memoria : nunc vero quandiu sunt homines qui vitam illius moresque noverunt, parum me de illo dixisse, quam falsum potius conquerentur. Neque enim sic legunt litteras nostras, ut tu, qui ex me quæris, ille quem tanquam rapidum fluctum appellaverim, quid absorbuerit, cum illic habeas Prætextatum et Felicianum. Nam verba mea illic sic se habent : « Ita quidem [3], inquam, isti insultant schismaticis suis, ut eos et mortuos et insepultos vocent : sed certe optare debuerunt ut sepelirentur, ne de multitudine jacentium in littore cadaverum insepultorum, Gildonianus Optatus incedens cum agmine militari tanquam rapidus fluctus ultra prosiliens, Feliciannm et Prætextatum introrsus postea resorberet. » Hæc verba mea cum ibi legeris, cur non omnia posuisti? Cur me veluti arguis,

[1] Matth. xu, 35. — [2] Psal. xiii, 3. — [3] Vide lib. i contra Petilianum, cap. 10.

non dixisse quid rapidus fluctus ille sorbuerit, cum ibi scriptum videas, « Felicianum et Prætextatum introrsus postea resorberet? »

XXXII. Quid enim aliud velut ad magnam defensionem suam respondere vestri solent, cnm eis objicitur Prætextati et Feliciani talis receptio damnatorum, « nisi Optatus hoc voluit, Optatus hoc fecit? » Quod et ipsæ civitates Mustitana et Assuritana testantur, quæ se dicunt ex Optati comminatione Gildonianum militem formidantes coegisse episcopos suos ad communionem redire Primiani. Verum tu quia hoc ab illo factum, impudenter negari posse vidisti, hoc a me scriptum negasti, magis fortassis existimans litteras meas quam illam rem posse nesciri. Sed licuerit episcopis vestris, nescio quo Donatiano vel Numidico privilegio, de suo ignorare collega quidquid tota Africa conclamabat; cum Afris ab Afris objecta crimina, nunquam probata, toties absoluta, Orientalibus et Occidentalibus terræ finibus ignota esse non sinant. Valeat apud vos baptismus ab Optato datus, quem sic damnare noluisti, ut tamen non fueris ausus absolvere; et non valeat datus baptismus in Ecclesiis Apostolico labore fundatis, Corinthiorum, Galatarum, Ephesiorum, Colossensium, Philippensium, Thessalonicensium, cæterarumque in sanctis Litteris, quas et vos legitis, conscriptarum, ubi Cæciliani, non dico falsum illud crimen, sed forte nec verum nomen auditum est. Habuerit conscientiam sancte dantis Optatus in illa vita, quam tu, sicut scripta tua indicant, etiam si propter nos damnare erubuisti, tamen propter Deum absolvere timuisti, in illa etiam publica fama ubi latentem tibi visum est attendi posse conscientiam; et accusetur conscientia tot tantarumque gentium christianarum, quia remotissimas lites ignoravit Afrorum. Numquid etiam crimina istorum, Feliciani scilicet et Præ-

textati, quos trecenti et decem plenario concilio damnaverunt, similiter ignorare potuerunt.

XXXIII. Et adhuc objicis unitati catholicæ nescio quæ facta nostrorum, quæ aut falsa sunt, aut peccata non sunt, aut, etiam si vera atque peccata sunt, bonorum societatem maculare non possunt. Neque enim boni communicant peccatis alienis, quibus utique faciendis non consentiunt; quamvis cum ipsis qui ea faciunt, donec de area Dominica sicut palea ventilabro ultimo separentur, non eorum peccata [1], sed Dei sacramenta communicent; et intra eamdem sagenam velut pisces boni cum malis usque ad separationem, quæ in littore, hoc est, in fine sæculi tanquam in fine maris futura est, non ab eis corporum segregatione, sed vitæ ac morum diversitate disjuncti sunt [2]. Sicut nec undecim Apostoli furtis Judæ communicabant; et tamen cum illo eidem Domino visibiliter cohærebant [3], eumdem magistrum audiebant, idem credendum Evangelium percipiebant, eadem sacramenta sumebant, corporali cum illo congregatione permixti, spiritali dissimilitudine separati. Sicut apostolus Paulus non communicabat contumaciæ et invidiæ, hoc est, diabolicis vitiis eorum qui non caste Christum annuntiabant; et tamen cum eis eumdem Christum prædicabat, ejusdem Christi sacramenta participabat; et de his dicebat: « Sive occa» sione, sive veritate Christus annuntietur [4]. » Nam hos martyr Cyprianus amantissimus unitatis, non aliquo schismate vel hæresi separatos [5], sed fratribus corporali congregatione fuisse commixtos, et intellexit et scripsit: sicut idem etiam ipse Cyprianus avaritiæ [6], rapinis, fœnori collegarum non communicabat, quos dicebat esurientibus in Ecclesia fratribus habere argentum largiter velle,

[1] Matth. III, 12. — [2] Id. XIII, 43. — [3] Joan. XII, 6 et XIII, 26. — [4] Philip. I, 18. — [5] Epist. ad Maxim. — [6] Lib. de Lapsis.

fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus fœnus augere; quod malum etiam idololatriæ comparavit: quorum tamen corporalem congregationem non refugiebat, ad eadem altaria consistebat, eumdem sacratissimum cibum potumque sumebat. Illi enim non aliis, sed sibi judicium manducabant et bibebant [1] : ille autem cum talibus, non eorum peccata, sed mysteria Christi communicabat, conjunctissimus cœtibus, disjunctissimus moribus. Ad hoc enim et ille similitudines in Scripturis, et illa exempla præmissa sunt, ut disceremus frumentum esse, nec aream Dominicam propter paleæ commixtionem deserere[2]; pisces boni esse, nec propter commixtionem malorum discruptis retibus foras ire; vasa esse misericordiæ in honore facta atque mundata, nec propter vasa perditionis et contumeliæ de domo magna fugere. Nulla enim causa in utrorumque temporali congregatione atque permixtione laudabiliter tolerantur mali, nisi ne damnabiliter deserantur boni. Quod cum et vos in vestris tam multis et tam manifestis malis eadem necessitate faciatis; potes facile, si velis advertere, quod non nisi animositate sacrilega vos a Christianis tot ac tantis gentibus separatis.

XXXIV. Itaque non solum Optatus in illa Gildoniana societate notissimus, sed quilibet obscurus apud vos te sciente mali aliquid fecerit, cum eum non potueris a vestra communione separare, quia vel non tibi creditur accusanti, vel accusare non audes, ne non valeas comprobare; aut deserenda tibi est pars Donati, aut talis eris qualis ille, cujus peccatum non ignoras, quamvis dissimiliter vivas. Hoc non secundum veram, sed secundum vestram sententiam vobis rectissime dicitur. Quis enim nescit te alienum esse ab illius malo, si consensione pec-

[1] I Cor. XI, 29. — [2] Matth. III, 12, et XIII, 47; 2 Tim. II, 20.

cato ejus non communicas : sed hinc agnoscere cogeris, quanta impietate objiciatis orbi christiano vel falsa, vel certe ignota crimina Afrorum ; cum tibi objici nolis quod de altero scis, quia hoc eis non potes persuadere, a quorum non vis societate discedere. Ita ne deseras quos putas bonos, ferre cogeris quos nosti malos. Ac per hoc omnes convincit veritas malos, qui propter aliena crimina seu vera seu falsa, cæteris tamen incognita, sibi autem non obfutura, disrupta unitate tot gentium deseruerunt bonos. Hoc tam magnum nefas partis Donati ne aliquo modo excusare possetis, causa vobis Maximianensium procurata est, in quo velut speculo vestram pravitatem conspectam si volueritis corrigatis : si autem nolueritis, nolo quidquam gravius dicere, quando scio te cor habere. Quid enim contra ista dicturus es ?

XXXV. Bene, quia ipse scribis, « cum de Maximianensibus damnatis et receptis legisses totum quod inserui litteris meis, valde te fuisse permotum. » Credo, prorsus video causam, quæ valde debuerit permovere. Videamus ergo, tua ista permotio quanam reddita ratione sedata est. « Statim te dicis a vestris episcopis diligentius inquisisse, atque ipsis docentibus, et decretum concilii, et sententiam in eos qui damnati sunt dictam, et rei totius ordinem cognovisse. » Deinde etiam me credens adhuc ignorare quid gestum sit, atque admonens, ut quid habeat, veritas discerem, narrasti plane non quid veritas habeat, sed quid incautis et negligentibus vestri pro veritate supponant. Dicis enim, « cum quam plurimos episcopos error sibi Maximiani sociare contenderet, contracto a vestris concilio in eos omnes qui in ejus schismate perstitissent prolatam esse sententiam, quam me quoque legisse commemoras : quæ cum sententia consensu omnium firmaretur, placuisse tamen decreto concilii dilationem temporis

dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. Sic esse factum, ut non solum illi duo [1], quos memoro, sed etiam multi alii purgati atque innocentes Ecclesiæ redderentur. Quorum ideo putas baptisma non debuisse rescindi, quia intra diem præstitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur, nec cum baptizarent fuissent ab Ecclesia separati, necdum scilicet transacti temporis meta defininita disjuncti. » Hic ego in ea ipsa falsitate narrationis tuæ, quandoquidem non solum sententias, verum et ipsa verba tua posui, miror ingenium tuum, miror animum ingenio reluctantem. Nunquam uspiam sic apparuit, quantum valeat præjudicium præsumptionis humanæ, vel ad non intuendam manifestissimam veritatem, vel ad affirmandam impudentissimam falsitatem. Ita-ne te tam aperte repugnantia posuisse non sentis, ut vix credibile sit quod unus homo dicere utraque potuerit? Tu nempe dicis, « in eos omnes qui in Maximiani schismate perstitissent, prolatam esse sententiam, et placuisse dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. Quomodo ergo tu ipse item dicis, non eos extra Ecclesiam baptizasse, antequam se ab illo schismate correxissent, » si quando cum Maximiano erant, non erant extra Ecclesiam? Advertis-ne quid dicas? Invenis qua exeas, quo confugias, ubi te abscondas?

XXXVI. Vides certe dum manifestos errores defendere conaris alienos, nihil te agere, nisi subjungere manifestiores tuos. Ecce lege verba tua : sic a me prorsus commemorantur, ut a te scripta sunt. « Cum quam plurimos, inquis, episcopos error sibi Maximiani sociare contenderet, contracto a nostris concilio, in eos omnes qui in ejus schismate perstitissent, prolata sententia est, quam tu

[1] Prætextatus et Felicianus.

quoque te legisse testaris. Quæ cum sententia consensu omnium firmaretur, placuit tamen decreto concilii dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens baberetur. » Hæc dicens, siccine contra te ipsum sensus claudis, ut non advertas, quod hi omnes qui propterea contra se ferri sententiam concilii meruerunt, quia Maximiano sociabantur, antequam se intra dilationis tempus corrigerent, in eodem schismate consistebant? Ibi ergo etiam baptizabant. Obsecro te, quid inanem caliginem perspicuis rebus espergis, quam rursus tuorum verborum non minore perspicuitate dispergis? Dico enim Prætextatum et Felicianum Maximiani ordinatores, in eo quod commiserunt, sacrilego schismate baptizasse, et ab eis baptizatos cum eis esse susceptos, non rescisso baptismate quod in schismate dederant, quod sacrilegi ministraverant, quod ore maledictione pleno, quod labis cum veneno aspidum consecraverant. Talia quippe in eos dicuntur, eaque sententia quam in eos omnes prolatam esse non negas.

XXXVII. Hic tu respondes : « Quod non solum duo isti quos memoro, sed etiam multi alii purgati atque innocentes intra diem dilationis se Ecclesiæ reddiderunt. » Quo verbo me adjuvas, quo verbo mecum asseris veritatem, caliginemque illam quam conabaris offundere, discutis. Cum enim dicis eos se Ecclesiæ reddidisse, procul dubio fateris eos extra Ecclesiam fuisse. Ubi ergo antequam se Ecclesiæ redderent, fuerunt, ibi baptizaverunt : ergo extra Ecclesiam baptisma dederunt. Ab hoc inexplicabili implicamento dum te conaris evolvere, rursus involveris. « Dicis enim ideo eorum baptisma non debuisse rescindi, quia intra diem præstitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur. » Quomodo ergo dicis, ante diem restitutionis non fuisse ab Ecclesia separatos, quos ante

diem dilationis confiteris Ecclesiæ restitutos ? Si homines sumus, si qualemcumque rationem, si sensum habemus humanum, si non pecora pecoribus, si non ligna et lapides lignis et lapidibus loquimur, non meis tantum, sed etiam ipsis tuis verbis eminet, apparet, elucet, in Maximiani sacrilego schismate baptismum datum vestros ausos non fuisse rescindere, qui homines baptizatos in Ecclesiis, quas in gratia Domini proprio labore Apostoli propagaverunt, non dubitant Christianos negare, exsufflare, rebaptizare. Tu dicis, tu scribis, ecce te ipsum audi, lege te ipsum. «Tu, inquam, dicis, tu scribis, in eos omnes qui in Maximiani schismate perstitissent, contracto a vestris concilio prolatam esse sententiam. Tu dicis, tu scribis, hac sententia consensu omnium confirmata, placuisse tamen dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. » Tu dicis, tu scribis, « non solum duos inde quos memoro, sed multos alios purgatos atque innocentes se vestræ Ecclesiæ reddidisse. Tu dicis, tu scribis, ideo eorum baptisma non debuisse rescindi, quia intra diem præstitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur. »

XXXVIII. Quid tantum prævalet ingenio tam bono causa tam mala, homo cordate, homo litterate ? Isti in quos propterea est illa prolata sententia, quia sicut ipse dicis, in Maximiani schismate persistebant, antequam sicut dicis restituerentur, ubi erant, ibi sacramenta celebrabant, ibi baptizabant. Et ut verbis illis plenarii concilii magis utar : « Ibi viperei seminis noxios partus tardo calore vaporabant, ibi publici facinoris et parricidii sui fœta scelerum vota gignebant : ibi parturiebant injustitiam, concipiebant laborem, et pariebant iniquitatem : ibi jam non confusa criminum sylva, nomina eorum designabantur ad pœnam : ibi eis indulgentiæ funis dum clementiæ

dimitteretur linea, jam causa quos puniret invenerat: illuc eorum tanquam in asperos scopulos veridica unda naufraga membra projecerat: eorum pereuntium ibi erant littora Ægyptiorum exemplo funeribus plena[1], nec ipsam invenientium sepulturam: ibi non solum Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ, Chore, et Abiron ministrum de pacis gremio sententiæ fulmen excusserat, nec solum mors justa sui sceleris condemnabat, sed etiam trahebat ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii: ibi erat venenum aspidum sub labiis eorum: ibi eorum os maledictione et amaritudine plenum[2]: ibi veloces eorum pedes ad effundendum sanguinem: ibi contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoscebant, nec erat timor Dei ante oculos eorum: ibi jacebant membra abscisa, quæ pestifera putredo ita corruperat, ut plus haberet in abscisione solaminis, quam in remissione medicaminis: ibi erant famosi criminis rei Victorianus Carcabianensis, » et cæteri cum isto duodecim, inter quos Prætextatus Assuritanus, et Felicianus Mustitanus, de quibus receptis agimus, qui eumdem Maximianum præsentes ordinaverant, hoc est, « funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinaverant, ubi tanto facinori tanquam illicito incestui clerici Carthaginis lenocinium præbuerunt. » Tales ministri sacramentorum nondum correcti, nondum vobis redditi ac restituti, in schismate Maximiani baptizaverant: post tales ministros sacramentorum correctos, redditos, restitutos, vestri non rebaptizaverunt.

XXXIX. Quid sola in vobis prævalet animositas? Aliquando attendatur, aliquando audiatur et veritas. Quid injiciuntur inanissimæ nebulæ dilationis datæ? Non ipsis

[1] Exod. XIV, 31. — [2] Psal. XIII, 3.

data est, de quibus dictum est : « Damnatos esse cognoscite ; » de quibus etiam prædictum est quales fuerint, quid fecerint, cur eos oportuerit jam sine dilatione damnari, quod scilicet Maximianum impositis manibus præsentes ordinaverunt. Hoc est enim quod significarunt dicendo, « quod funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinaverint. » Illis autem data est dilatio, qui ordinationi Maximiani non interfuerunt, quamvis in ejus societate atque schismate constituti; tantum quia manus ei, quod absentes fuerant, non imposuerunt, a damnatis ordinatoribus eadem concilii sententia distinguuntur. Nam cum dixissent illos, quorum et nomina conscripserunt, « damnatos esse cognoscite. Eos autem, inquiunt, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. » Quid planius, quid distinctius, quid apertius ? Illos dicunt : Famosi criminis reos, qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinarunt, damnatos esse cognoscite. » Hos autem dicunt : Quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam permisimus redire : » et quia ex illis damnatis duo postea salvo honore suscepti sunt, non invenitur hoc quemadmodum defendatur, nisi ut omnibus dicatur dilatio fuisse concessa.

XL. Sed concessa sit omnibus : nempe quotquot ad vos ab illo schismate redierunt, antequam redirent, illic fuerunt, illic baptizaverunt : inde ad vos sine destructione sui honoris et baptismi redeuntes, si frons adsit, ora vestra clauserunt. Cum enim quærimus, antequam se, sicut ipse dixisti, Ecclesiæ reddidissent, et ante diem præstitutum restituti fuissent, ubi erant; quid aliud vos res ipsa res-

pondere compellit, nisi in schismate Maximiani, propter quod illa in omnes est prolata sententia ? Ibi ergo baptizaverunt eos, in quibus ad vos simul inde venientibus baptismum Christi non ausi estis rescindere, quia coacti estis agnoscere. Unde ipso facto vestro, opere vestro, judicio vestro adversus vos merito recteque concluditur. agnoscendum esse baptismum Christi, etiamsi extra Ecclesiam datus fuerit, et ideo nos hoc pie cognocere in vestris, vos impie rescindere in nostris.

XLI. Sed forte pœnitet talia te verba posuisse, quæ hanc veritatem nimis urgerent, quoniam dixisti : « Factum est ut se Ecclesiæ reddidissent, et ante diem præstitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur : » ut responderetur tibi : Quomodo se Ecclesiæ reddiderunt, quomodo eidem restituti sunt, si ab ea non erant separati ; aut si separati erant, quomodo baptizabant ? Sed quid aliud diceres, nisi quod ab eis audieras, quos consuluisti, cum ex hac causa Litteris meis valde permovereris : et tamen fortassis te arguant, te reprehendant, quod talia verba incaute posueris. Est quod te adversus eos maxime muniat, ac tuam tristitiam consoletur. Nam et ipsi in ejusdem concilii decreto talia posuerunt. Unde, si nobis lecto isto opusculo nostro ita respondere voluerint, quod eis non præjudicent verba laïci sui, verba ipsorum continuo recitabimus. « Eos autem, inquiunt, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. Cum enim eis dicitur : Isti quos ad matrem Ecclesiam redire permisistis, antequam redirent, ubi erant ? similiter urgentur, ac tu paulo ante verbis a te positis urgebaris. Ubi enim eos fuisse respondebunt, nisi in schismate Maximiani ? Sed ubi volunt eos fuisse contendant ; certe qui ad Ecclesiam redire

permissi sunt, in Ecclesia non fuerunt. Ergo extra Ecclesiam baptizaverunt : et simul baptizatores et baptizati ad Ecclesiam redeuntes, nec illi honores quos extra gesserant, nec illi baptisma quod extra acceperant amiserunt.

XLII. Et tu quidem, quantum potuisti in causa mala, caute locutus es, ut diceres : « Placuit tamen decreto concilii dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. » Illi autem nec corrigendos eos fuisse dixerunt, quibus data est illa dilatio ; sed tanquam omnino impolluti atque innocentes in Maximiani societate fuerint, sic de illis loquuntur, cum ipsam prorogant dilationem. Quid est enim aliud quod dicunt : « Eos autem quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, ad matrem Ecclesiam redire permisimus ? » Ac ne parum sit, vide quid adjungant : « Quanto enim de reorum, inquiunt, morte purgamur, tanto de innocentium reditu gratulamur. » Cur itaque tu dicis : « Placuisse dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi vellet, innocens haberetur ; » cum eam videas impollutis atque innocentibus datam ? Sed videlicet tu timuisti ne tibi diceretur : Quare dabatur dilatio eis quos non polluerat Maximianus? Ideo dilatione illa corrigendos esse censuisti. Illi timuerunt ne sibi diceretur : Quare in suis honoribus pollutos suscipere voluistis ? Ideo se impollutis dilationem dedisse dixerunt.

XLIII. Proinde singula timuistis, sed alterutrum oppugnatur ex altero. Nam tibi dicitur : Quomodo existimas corrigendos, quos tui prædicant impollutos ? Illis autem dicitur : Quomodo asseritis impollutos, etsi non manum imponendo capiti Maximiani, tamen schismatis ejus communione maculatos ? Cujus autem animus, cujus vires, cujus lingua sufficiat proloqui tam intolerandum dolorem ? ut pars Donati discissa resarciatur, nec socios

32.

Afros in Africa polluit Maximianus ; ne ad ipsam radicem unitatis rami fracti regredi permittantur, tot remotissimas gentes polluit ex Africa Cæcilianus.

XLIV. Ex die concilii Bagaïensis, hoc est, ab octavo Kalendarum Maii, usque ad diem datæ dilationis illius, hoc est, octavum Kalendarum Januarii, octo menses numerantur. In hoc tam longo temporis intervallo, illi quibus dilatio data est, maculabantur societate damnati Maximiani, annon maculabantur ? Si maculabantur, quomodo dicitur : « Eos autem quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, ad matrem Ecclesiam redire permisimus ? » Si non maculabantur, quomodo nos atque omnes quæ ubique sunt christianas gentes potuit ignotorum, non dicam falsorum, maculare alienorum contagio peccatorum ? « Sed ideo, inquit, dilatio data est, quæ si transisset, illis non redeuntibus tunc macularentur, et in pœnam damnationis incurrerent. » Non ergo eos peccatum illius societatis, sed diei constitutio maculabat : si ergo nullus dies constitueretur, immaculati utique permanerent. Quid de vobis male meruit orbis terrarum ? Cur enim maculatum perhibetis peccatis alienis, cui nullum tempus dilationis constituistis ; cum tanta sit vestra potentia, ut homines quando volunt, peccatoribus socientur, et quando volueritis, inquinentur ? Innocentes et impolluti erant quibus in parte Maximiani dabatur dilatio, intra cujus diem si remearent ad vos, haberent integri honoris ac fidei fundamenta : si autem ille dies eis non redeuntibus præteriret, tunc polluti, tunc scelerati, tunc perditi supplicium damnationis incurrerent, tunc humiliarentur per pœnitentiam. Degradatio mira prædicentium hominum, non jam ut vetus proverbium fertur : Quod volumus sanctum est ; sed etiam, quando volumus, et quandiu volumus. Contingat alicui vestrum in navi orare nobiscum, jam pollutus, jam

traditor appellatur. Communicant altari damnatores Primiani cum Maximiano veritatis adultero, Ecclesiæ matris inimico, Dathæ, Chore [1], et Abiron ministro, et per octo menses innocentes impollutique persistunt. Proinde si qui ex his nono Kalendarum Januarii se vestræ communioni reddiderunt, de innocentium estis reditu gratulati, eorum scilicet, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria. Quid vos promeruerunt tot dies octo mensium, a die octavo Kalendarum Maiarum usque ad diem octavum Kalendarum Januarii, quos ita sanctificastis, ut per eos quicumque communioni sacrilegi atque damnati Maximiani cohærerent, non polluerentur, nec efficerentur nocentes? Et quid vos offendit tam sanctus dies natalis ipsius Domini nostri, ut solus adventu et transitu suo pollueret innocentes; atque in eis qui in illo schismate baptizaverunt, per omnes illos dies sanctus maneret baptismus Christi, et immundus fieret per natalem Christi?

XLV. Quid non audeat humana temeritas, cum in sententiam nefandi præcipitatur erroris, quem relinquere propter vanitatem pudet, et defendere contra veritatem non pudet? Sed quid hinc plura, ubi quilibet obstinatissimus, qui contra omnes voces rationis obduruit, necesse est fateatur, de quibus dicitur, « Si se Ecclesiæ reddidissent, et ante diem præstitutum restituti essent; » quæ verba ipse posuisti : eos denique de quibus dicitur, « Ad matrem Ecclesiam redire permisimus. De innocentium reditu gratulamur. Ac ne angustum redeuntibus tempus spem salutis arctatæ diei pressura subducat, usque in illum diem agnitionis pandimus januam, ut integri honoris ac fidei regressi habeant fundamenta; quam quisquam si ingredi nequiverit pigra segnitia, sciat sibi ad omnes veniales aditus viam esse subductam. Et post præ-

[1] Num. XVI, 1.

stitutum diem redeuntibus fixa pœnitentia : » quæ verba trecenti et decem in sententia sua toties inculcarunt : necesse est, inquam, quilibet adversarius fateatur, eosdem quibus ista dicuntur, antequam se vobis redderent, antequam vobis restituerentur, antequam ad vos redirent, antequam regressi januam dilationis ingrederentur, non fuisse vobiscum; extra vestram communionem, in eo schismate, quo se a vobis separaverant, baptizasse : inde vobis redditi ac restituti, ubi a vobis alienati erant, inde ad vos redeuntes et regredientes, quo a vobis foris erant, et tenuerunt non diminutos honores suos, et secum introduxerunt non rebaptizandos baptizatos suos.

XLVI. Quid adhuc pessimæ causæ patrocinium pertinacissimum præbes? Acquiesce tandem, non mihi, sed ipsi qua convincimini veritati. Vide quam verum dixerim, quod frustra labefactare conatus es, quanta sint pro pace toleranda. Atque ut eisdem identidem verbis utar, quibus in illis litteris usus sum[1], pro pace Christi redite ad Ecclesiam quæ non damnavit incognita, si pro pace Donati placuit revocare damnata. » Si enim ex his duodecim quos cum Maximiano sine dilatione damnaverant, Felicianum et Prætextatum postea receperunt, quomodo falsum est eos revocasse damnata? Si autem et ipsis dilatio data est, quos dixerunt, « damnatos esse cognoscite; » etiam si nullus eorum postea remearet, placuit tamen revocare damnata, quando post sententiam qua dictum est, « damnatos esse cognoscite, » data est dilatio, qua eis liceret evacuata damnatione remeare. Hæc dicta sufficerent, etiam si verum esset quod te dicis, cum hac causa Maximianensium valde permotus esses, a tuis episcopis cognovisse : quid autem agis quia et falsum est? Quære, aut si habes, inspice diem gestorum proconsularium, quo postulatio

[1] Vide lib. I contra Petilian. cap. 13.

dicta est a Titiano adversus Felicianum et Prætextatum, ut pellerentur locis[1], et vide quanto post diem dilationis illius hoc factum est. Nam dies est concilii Bagaïensis consulatu Augustorum Arcadii III, et Honorii iterum octavo Kalendarum Maii, dies autem dilationis hinc usque ad octavum Kalendarum Januarii : postulatio vero ista Titiani dicta est post illum consulatum die sexto Nonas Martii.

XLVII. Proinde apparet tertium ferme agi mensem, cum a proconsule petitur, ut Felicianus et Prætextatus sedibus propulsentur tanquam collegæ Maximiani, quos sibi consociaverat ad furorem. Nam cum memoratus advocatus de Maximiano quod sufficere videbatur, in eadem postulatione dixisset : « Eos quoque, inquit, quos alienæ præsumptionis error attraxerat, portu primo proposito pœnitendi, si reverti cuperent, intra tempus ad religionis tramitem destitutum[2]; pari vigoris admonitione compescuit. Sed suis institutis, inquit, iniquitas delectatur, et semetipsam non deserit, cum semel præcipitata corruerit. Idem namque Maximianus cœptam nutrit audaciam, et alios sibimet consociat ad furorem. Inter quos etiam Felicianus quidam, qui primo recta sectatus depravationis hujus attaminatione fuscatur, in Mustitana positus civitate, Deo omnipotenti parietes consecratos, ecclesiam venerandam quasi quadam obsessione credidit retinendam. Hunc etiam Prætextatus in Assuritanis partibus imitatur.» Audis-ne advocati verba præclarissima et manifestissima, quibus dicit istos de quibus agimus, quia portum propositum pœnitendi, dum suis institutis iniquitas delectatur, cum semel præcipitata corruerit, contempserunt, locis ecclesiasticis expellendos? Ubi si dies posset latere gestorum, cuivis obtusissimo satis eluceret, quod contra

[1] Vide supra, lib. III, cap. 56. — [2] *Forte* præstitutum.

eos non ita proconsularis potestas adiretur, nisi aut illo concilio fuissent, sicut illic magis apparet, sine ulla impertita dilatione damnati, aut intra diem dilationis, si omnibus data est, vobis restitui noluissent. Cum vero etiam dies gestorum cujuslibet obstinati oculos auresque sic feriat, usque adeo illos etiam post transactum dilationis diem in vestra communione non fuisse, et Maximiano cohæsisse, ut ob hoc adversus eos tam terribilis judiciariæ jussionis impetraretur auctoritas; quid ad hæc dicitur? Quid adhuc contra tam perspicuam veritatem mira impudentiæ cæcitate contenditur? Quid adhuc ab eis, qui cum unitate partis Donati etiam concordiam sacrilegorum damnatorum tenere voluerunt, contra unitatem Christi tanta insania rebellatur? Quid adhuc baptismus Christi, etiam in sacrilego schismate veneratione debita cognitus, in tot catholicis gentibus impia præsumptione respuitur, sacrilega repetitione violatur?

XLVIII. Nolo quærere quanto post hujus postulationis diem, qua Felicianus et Prætextatus Titiani advocati verbis tam graviter accusantur, in vestram communionem recepti sunt. Sufficit quod eadem postulatio tanto post finem præstitutæ illius dilationis, eos a vestra communione separatos, in Maximiani schismate fuisse convincit, quos postea recepistis, quorum honores nulla ex parte minuistis, a quibus datum quamvis in sacrilego schismate baptismum, sicut revera timendum fuit, rescindere timuistis. Numquid jam in hac causa se contra nos lingua cujuslibet pertinacissimi commoveret, si se moveri in hominis ore, et sub hominis fronte sentiret? Erravi plane fateor, eo quod in illis litteris posui de illa Bagaïensis concilii sententia, quoniam dixit[1], « cum apud eos decernenda recitata est, ore latissimo acclamaverunt, nunc autem cum a nobis

[1] Vide lib I contra Petilian. cap. 10.

recitata fuerit, obmutescunt. » Verum est quod dixisti, « Ecce non obmutescunt : » verecundia quippe in rebus tam manifestis, vel etiam ipsa impudentia obmutescere potest, insania non potest. Neque hoc dictum de te accipias : qui tuis episcopis mentientibus credidisti, nec de illis omnibus; neque enim omnes de hac re permotus consulere potuisti : sed de iis qui cum scirent quanta et quando contra Prætextatum et Felicianum apud judices gesta sunt, hoc quod tuis inseruisti litteris, tibi ausi sunt dicere, quod ante diem præstitutæ dilationis Felicianus et Prætextatus vestræ communioni restituti, peremptoria sententia non tenerentur obstricti. Aut si et ipsi forte ista nescierunt, nunc saltem cum hæc legitis, taceat verecundia, taceat et ipsa qualiscumque hominis est impudentia : sola certe quæ contra tam evidentem veritatem clamat, insania relinquatur; et illa erit fortassis sanabilis, si compescatur a sanis.

XLIX. Nunc vide quemadmodum de me dixeris : « Testis mendax non erit impunitus [1] : » cum putares me in hac Maximianensium causa fuisse mentitum. Ego tibi hoc non repono : quippe forte locutus es quod incauta amicitia credidisti, non quod fallaci corde finxisti. Homines sumus: qua tandem vigilantia efficere possumus, ut vel putando, vel loquendo in aliquo non labamur? Sed contra medicinam correctionis obsurdescere non debemus.

L. Nunc attende quantam mihi etiam in cæteris partibus Epistolæ tuæ causa ista Maximianensium præbeat respondendi facilitatem. Quidquid de traditoribus velut nostris dicendum putasti, quanquam vestri potius hoc fecisse doceantur, quod et in illo trium voluminum opere satis superque monstravi : vide tamen, et responde, si potes, utrum hoc crimen, quorumlibet fuerit, polluere

[1] Prov. IX, 12.

potuerit in unitate tot gentium Christianos, vel longe remotissimos, vel longe posteros; si crimen sacrilegi surculi Maximiani maculare non potuit vel socios Afros, quibus dantes dilationem trecenti et decem episcopi vestri dixerunt, « quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, » vel vos ipsos, qui non solum istos quos innocentes dixistis, verum etiam in illo sacrilegio jam damnatos, tanta concordia suscepistis.

LI. Dicis Orientalibus nota fuisse crimina traditorum, quando tibi Afro Maximianensium schisma in Africæ capite commissum, antequam meas Litteras legens valde permotus consuleres episcopos vestros incognitum fuit, et cum consuluisses, verum ab eis audire minime potuisti. Quos certe si defendis, ne dicas mentitos, concedis ignaros : et tamen nec nos nec Orientis et Occidentis tot tantosque populos saltem nescire permittis causam Cæciliani; cum isti nesciant Prætextati et Feliciani, quos trecenti et decem, hoc est, aut omnes, aut prope omnes episcopi partis Donati Afri Afros in Africa damnaverunt, Afri Afros in Africa susceperunt.

LII. Inseris principium Sardicensis concilii, unde probare conaris, quod Orientales episcopi cognito crimine traditorum, parti Donati communicaverint ; hoc uno magno scilicet documento, quod inter episcopos quibus scribunt, Donati nomen inventum est. Nec tamen ibi aliquid legitur eos de Afris traditoribus cognovisse. Quod quidem concilium, ne te lateat, Arianorum est, quos jam tu inter alios hæreticos nominasti : nec additis civitatum nominibus legi solet, quia nec ipse mos est ecclesiastieus, quando episcopi episcopis scribunt Epistolam. Unde nescio quis iste Donatus, miror si non in vestris litteris Carthaginensis factus est : quanquam potuerint illi tam longinquis terris ab Africa separati, eo ipso tempore quo scribere

volebant, requirere quisnam episcopus esset Carthaginis. Omitto enim dicere, quod fortasse Orientales hæreticis aliquo modo se sociare tentaverant. Sed tu homo prudens, cum velles solvere quæstionem, cum tibi dici posset : Si hæc ita sunt, ut Orientales scriberent ad Donatum vestrum, quemadmodum a communione vestrorum Orientales postea disgregati sunt : respondisti et dixisti : « Quia in recipiendis iterum vestris damnatæ causæ non potuerunt servare constantiam. Et scriptum est « Qui jungitur for- » nicariæ, unum corpus est [1]. » Ubi vestros nunc atrociter accusasti, si in causa Maximianensium non potuerunt servare constantiam, execrabiliter damnando sacrilegos, honorabiliter suscipiendo damnatos. Illud enim de Orientalibus omnino non probas, hoc de vestris audis et legis, et cernis, et judicas.

LIII. Jubes me relinquere Ecclesiam traditorum, quos nec vos apud nos, nec majores vestri apud majores nostros, convincere ac demonstrare potuerunt : quos nunc si demonstrasses, eorum facinus crimenque damnarem ; non propter eos tot gentium, quibus ignoti sunt, catholicam societatem desererem. Sed vide qua consideratione nolis in communione nostra eorum mortuorum memoriam fieri, quorum facta non novimus, quorum etiam bonam inter suos famam posteritatis successione didicimus : cum in vestra communione sine ulla degradatione vivant, quorum mala sensistis, quorum sacrilegia condemnastis.

LIV. Audes mihi dicere homo prudens : « Ille qui tradidit, te creavit: nesciens illum esse creatorem nostrum in eo quod Christiani sumus : qui est creator noster in eo quod homines sumus : quamvis nec illum quem putas creatorem meum, de traditione conviceris. Ego autem non rependo tibi hanc injuriam, nec tuum, nec filiorum, vel nepotum,

[1] I Cor. VI, 16.

aut pronepotum tuorum, si in parte Donati fuerint, Felicianum dico creatorem. Tantum, quia permittis, admoneo ne creator tuus post nomen hominis impia vanitate currentem te inveniat desertorem. Deinde plausibiliter tibi videris adjungere : « A fonte deducitur rivus , et caput membra sequuntur : sano capite omne sanum est corpus, et si quid in hoc morbi vel vitii est, omnia membra debilitantur : originem suam respicit , quidquid in stirpe processit : non potest innocens esse , qui sectam non sequitur innocentis ; cum præsertim scriptum sit : « In le» galibus patrum vestrorum ne ambulaveritis [1]. » In his omnibus verbis tuis omitto quia non est simile quod de humano corpore comparasti. Fieri enim potest, ut et pes doleat capite sano, et pede sano caput. Omitto etiam, quod tibi exciderit, quid paulo ante dixeris : « Hoc et nos volumus , hoc suademus, ut Christus Christiani sit caput : » qui nunc nescio quem traditorem vis caput esse ignotarum gentium Christianarum , ubi datum et acceptum Christi baptismum non vultis agnoscere , tanquam baptizati non nisi ab illo traditore creati sint. Omitto et illud quantum me adjuvet, quod de Scriptura testimonium ipse posuisti, dictum esse Judæis : « In legalibus patrum vestrorum ne » ambulaveritis : » cum hoc utique præceptum quicumque tunc observare voluerunt, sicut Prophetæ sancti et septem millia virorum , qui non curvaverunt genua ante Baal, a populo tamen suo et a communibus sacramentis non se diviserunt. Hoc dico, hoc velis nolis repetendo, quamlibet tibi videar molestus, inculco : Noli Cæcilianum toties absolutum caput facere posteris nobis ; cum ego et Primianum a Feliciano, et Felicianum a Primiano damnatum, non tamen faciam caput posteris vestris.

LV. Jam vero de persecutionis invidia, quam a terrenis

[1] Ezech. xx, 18.

potestatibus vos pro parte Donati perpeti gloriamini, quamvis in illo trium librorum opere satis tibi abundeque responderim, neque nunc tibi tacebo; quod ex hac causa Maximianensium breviter responderi potes : nam quasi propterea vos imperitis atque imprudentibus populis commendatis. Sic enim se Maximianus ipse, sic ejus socii, qui nec persecutionibus vestrorum ut ad eorum communionem redirent, cedere potuerunt, vanis imperitisque commendant. Sed qui sobrie cogitant, eorum qui aliquam molestiam patiuntur, non pœnas considerari oportere, sed causas; intelligunt eos pro crimine sacrilegi schismatis, in quo a vobis merito justeque damnati sunt, commotiones etiam judiciorum sæcularium merito justeque perpessos. Neque enim illud commemoro, quod in tua Epistola posuisti, « quod Maximiani non basilicam, sed speluncam, non Optatus, sed populus evertit. » Quanquam etiam illic, etsi incertum est vestros fecisse, certum est tamen illum passum fuisse persecutionem; nec tamen justum esse, sed impium. Unde jam cogeris confiteri, non debere quid quisque patiatur, sed quare patiatur attendi.

LVI. Sed mihi parum est, hoc Maximiani exemplo interim demonstrare, non continuo justum esse, qui obtento atque adumbrato Christi nomine patitur persecutionem, quando et Maximianus sacrilegus passus est; nisi te cogam fateri, quod et religiosi sacrilegos, et justi impios persequuntur, non sane nocendi studio, sed necessitate potius consulendi. Nec de Vetere Testamento profero exempla : quamvis te etiam propheticis exemplis doceri velle dixisti. Illa, inquam, nimis antiqua non profero : fuerunt enim alterius dispensationis et temporis. Jam post revelatam et opportuno tempore commendatam mansuetudinem, episcopi vestri, quod quidem nos non dicimus justum, sed quandiu ibi es, et talem causam defendis, tu

dicere cogeris : episcopi, inquam, vestri vestros schismaticos persecuti sunt.

LVII. Jam itaque non dico, persecutionem passus est Maximianus, fecit Optatus : quoniam hoc vos ignorare respondes, et ita fecit ut hinc nulla possim gesta recitare ; quanquam in tam recenti memoria civitates ipsæ si interrogentur, negare non possunt. Hoc ergo non dico : sed dico, persecutionem passus est Maximianus, fecit Primianus. Et recito gesta quibus ostendam domum, quam Maximianus propriam defendebat, Primianum procuratione mandata, exorcisterii ecclesiastici nomine, favente sibi sacerdote legato, quod ipsa gesta indicant, abstulisse. Sed justitiæ non gratiæ fuerit judex, non abnuo, non refello. Cur ergo Primianus apud acta magistratus Carthaginensis inter alia quæ de nobis contumeliose prosequenda mandavit : « Illi, inquit, auferunt aliena, nos intermittimus ablata ; » cum ipse abstulisset aliena, si Maximiani erat domus ; si autem Maximianus eam potius usurpaverat, non intermisisset ablata ? Sed si neque hoc ad persecutionem vis pertinere ; dico episcopos vestros et clericos vestros Maximianensibus, in eis sedibus manentibus in quibus antiquitus fuerant ordinati, fecisse persecutiones, apud proconsules accusasse, impetrasse jussiones, eisdemque jussionibus exequendis Officiorum instantiam, et civitatum auxilia meruisse, ut illi qui jam fuerant Bagaïensis sententiæ severitate damnati, et a vestræ communionis corpore, ne per cuncta membra pestilens virus irreperet, compendioso dolore præcisi, et nullum jam vobis facientes suæ communionis morbida contagione periculum, cum præcisis pariter plebibus suis propria conventicula frequentabant, loca et basilicas quas non invaserant, cum populis sibi cohærentibus perpetua possessione retinebant,

terrerentur, proturbarentur, expellerentur, retinentes exhiberentur.

LVIII. Lege quæ de illis vel in illos advocatis prosequentibus dicta sunt, quæ objecta crimina sacrilegii, quo impetu accusationis concitatæ sunt potestates. Quære quæ facta sint Salvio Membresitano, quia ei non potuit illius persecutionis exagitationibus extorqueri, ut rediret ad consortium criminis; maluitque se committere examini, et persecutoribus suis in proconsulari judicio respondere; ea credo fiducia, quod sciret adversarios suos legibus contra hæreticos promulgatis uti non posse apud judicem, nisi etiam se ipsos ei pariter irretirent. Sed fefellit eum ista cogitatio: apud Seranum enim tunc proconsulem vel gratia plus valuit, vel magis forte Bagaïense concilium, quod illic etiam contra eumdem Salvium recitatum est. Quadam sane interlocutione quid per se ageretur ostendit, id est, ut Salvium aut choro episcoporum communionis Primiani redderet, aut fugaret a sedibus; ut Restitutus, quem contra eum Primianus ordinaverat, loca omnia quæ a Salvio tenebantur, sine adversario possideret: et tamen in eadem interlocutione, quod persecutionem Salvius pateretur, expressit. Sic enim in eisdem gestis legitur: « Seranus proconsul dixit: Lis episcoporum secundum legem ab episcopis audienda est: episcopi judicaverunt. Quare non aut sub satisfactione ad chorum reverteris vetustatis; aut, ut habes scriptum, terga persecutoribus prodis? » Quid hic tibi videtur? Placet-ne istum Salvium appellare justum, cui proconsul apud quem a Restituto episcopo vestro contra stante accusabatur, etiam de sancta Scriptura dat consilium ut terga persecutoribus prodat; quoniam scriptum est in Evangelio: « Si vos persecuti fue» rint, fugite [1]? » Vides certe quam speciem Salvius apud

[1] Matth. x, 23.

suos vel martyris vel confessoris ostendat, qui persequente Restituto hæc meruit a proconsule audire : et tamen non solum secundum nos, verumetiam secundum vos impius et sacrilegus judicatur.

LIX. Jam vero posteaquam sententia proconsulis Abitinensibus allegata est, per quam civitatem vicinam judicatum implere vestri meruerant, eo quod pene omnes Membresitani Salvium diligebant, quæ fecerint iidem Abitinenses homini ætate gravissimo, piget dicere[1] : quia ea non apud acta fecerunt, sed tam recenti memoria cum omnibus documentis sit clarior ipsa testificatio civitatum, breviter attingam, quod illic, cum iter agerem, comperi. Nam quia eis pro defendendis ex quantacumque parte sedibus suis etiam post proconsulis judicatum turbæ sibi faventis fiducia Salvius repugnare tentaverat, victus aliquando comprehensus est, non jam ducendus ad judicem, ubi inter partes fuerat prolata sententia, sed pompa miserabili triumphandus. Capto enim seni, mortuos canes alligaverunt in collo, et sic cum illo quantum libuit saltaverunt. Hoc si vellem exaggerare dicendo, nonne fortasse hanc pœnam vix tormentis regum Etruscorum, quibus mortua vivis corpora conjungebant[2], comparandam esse monstrarem? Nonne homo senex, et qui haberi volebat episcopus, omnium judicio de societate vivorum atque mortuorum exterminandus esset, si duobus sibi suppliciis unde unum subeundum esset propositis, non potius hæreret cadaveribus humanis, quam saltare eligeret cum caninis?

LX. Nunc aspice illa mea verba, quæ te refellisse arbitratus es, imo jam non ipsa, sed pro ipsis ista quæ dicam. Ecce enim non dico[3], Si persecutionem facere non

[1] Vide lib. I contra Parmen. cap. ultim. — [2] Virgil. Æneid. lib. VIII. — [3] Vide lib. I contra Petilian. cap. 18, et lib. III contra Crescon. cap. 59.

licet, fecit Optatus : sed dico, Si persecutionem facere non licet, fecit Restitutus. Nec dico, Si persecutionem qui patitur, habendus est innocens, passus est Maximianus : sed dico, Si persecutionem qui patitur, habendus est innocens, passus est Salvius. Gesta recito, verba quæ non vis repeto : Fecit Restitutus, passus est Salvius. Quem mihi ex his duobus Christianum, nisi Restitutum ; quem sacrilegum, nisi Salvium respondebis? Jaceat igitur oportet, improbatumque respuatur, et quod dixisti, « nullam esse justam persecutionem ; et quod dixisti, Quis non vult testamento consentire prolato, qui persecutionem patitur, an qui facit? » quia est justa persecutio est quam pertulit Salvius, et Restitutus fecit : [1] passus est Salvius, et tibi est Restitutus laudabilis, damnabilis Salvius. Neque enim occulte factum esse dicturus es : aut posset hoc latere Primianum, quod in ea civitate factum est, ubi ipse episcopus præsidebat, et in tanta civitate, apud tantum judicem, ut ex hoc aliis etiam civitatibus occultum esse non posset. Aut si et hoc inter occulta deputandum est : cur non vis ignorare orbem terræ si quid mali fecit (quod quidem absit ut fecerit) persecutionis tempore Cæcilianus; si persecutionem quam passus est Salvius ab illo quem ipse contra eum ordinavit, et in ea civitate ubi super collegas principatum gerit, potuit nescire Primianus? Fateberis ergo, velis nolis, ne Restitutum, ne Primianum, ne partem Donati damnare cogaris, non solum et injustos pati, verum etiam et justos facere posse persecutionem. Aut si eam quæ juste fit non esse appellandam persecutionem putas : nec vos a nobis, nec vestros a nostris persecutionem poteris probare perpessos ; magisque nos demonstrabimus eam nos perpeti a clericis et Circumcellionibus vestris, qui corde duro et insulso, nec intelligentes nec ferentes quod eis consulimus

[1] *Forte repetendum,* fecit Restitutus.

ad salutem, tanto in nos furore sæviunt, ut ea quæ nobis faciunt, nec numerare, nec commemorare, nec digne verbis explicare sufficiam.

LXI. Proinde cum phreneticus medicum vexat, et medicus phreneticum ligat, aut ambo invicem persequuntur, aut si persecutio, nisi quæ male fit, non est, non utique persequitur medicus phreneticum, sed phreneticus medicum. Sævitia igitur vestra et violentissima audacia per Circumcelliones vestros clericorum vestrorum satellites omnibus nota, comprimenda fuit legibus, quæ contra vos latæ sunt, et quodam modo colliganda : simul ut in quo essetis errore, et quo sacrilegio contra unitatem pacemque Christi videremini[1], saltem ipso terrore commoniti cogitare atque emendare velletis : sicut terroribus vestris per potestatum sæcularium jussiones exagitati Felicianus et Prætextatus (quod corde nimium duro et perversissimo Salvius noluit) schisma quod a vobis fecerant, correxerunt, et ad vestram communionem societatemque redierunt. Totum autem corrigeretur, si ad radicem catholicam a vobis omnibus rediretur. Quidquid vero factum est adversus vos, quod temperamentum christianæ dilectionis excederet, tam non est imputandum catholicæ Ecclesiæ, quam nec illud quod Salvio fecerunt Abitinenses, Primiano vel Restituto imputaverim.

LXII. Quod vero post exaggeratas persecutiones, quas partem Donati perpessam fuisse dixisti, et totum tacens quod præcessit a vestris, et multa dicens quæ non probantur in nostris, de Psalmis testimonium subjecisti et dixisti, « Nonne de iis qui talia faciunt dictum est, « Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, et viam » pacis non cognoverunt[2]? » Hæc ipsa et alia multo longeque graviora, illo Bagaiensi concilio episcopi vestri in

[1] *Forte* divideremini. — [2] Psal. XIII, 3.

Felicianum Prætextatumque dixerunt. Et certe illi nullius carnis sanguinem fuderant, nullum in vos violentiæ corporalis impetum fecerant : sed qui hæc in eos dicebant, multo sceleratius eos sacrilegio schismatis sanguinem spiritalem fundere judicabant. Unde si cum illis post tam gravia quæ in eos dicta sunt, pacem sine honoris eorum decoloratione, sine baptismi rescissione fecistis; non desperandum est, quin et nobiscum concordare possitis. Multo enim vos magis delectare debet ad pacem faciendam totus orbis christianus, quam Prætextatus et Felicianus : quoniam si non vos inquinaverunt quos tanta criminationis atrocitate damnatis; multo minus vos inquinat unitas tot gentium christianarum, cui nescio quorum Afrorum crimina demonstratis[1] : et multum vos inquinat scelus quo vestram societatem ab ejus Ecclesiæ, pro qua tot ac tanta divina testimonia recitantur, societate separastis : quibus divinis testimoniis humana temeritate ausus es contradicere, cum et tu ipse nescio quomodo eadem vi veritatis fateri coactus sis, quod in christianum nomen totus quotidie vertitur mundus.

LXIII. Ausus es, inquam, testamento Dei reluctari, cum dicat Apostolus, « Hominis testamentum confirmatum nemo irritum facit, aut superordinat : Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus[2]. » Hoc testamentum irritum facere, huic testamento partem Donati superordinare minime timuisti, ut cum Deus in eodem testamento dicat ad Abraham, « Sic erit semen tuum sicut stellæ cœli, et sicut arena maris[3]. » Hoc tu irritum faciens, et partem Donati pro qua nullum testimonium recitas superordinans, « In paucis, inquis, frequenter est veritas, errare multorum est : » non intelligens quomodo a Domino dictum sit, paucos intrare per angustam portam : cnm et

[1] *Forte* non demonstrastis. — [2] Gal. III, 15. — [3] Gen. XXII, 17.

multos dixerit ab Oriente et Occidente recubituros cum Abraham, Isaac, et Jacob[1]. Sed et in Apocalypsi demonstrentur ex omni gente et tribu et lingua millia candidatorum, quæ nemo numerare possit[2]. Qui profecto et multi sunt per se ipsos, et iidem ipsi pauci sunt in comparatione longe plurium cui cum diabolo puniendi sunt. Quæ tamen frumenta divinis in æternum horreis destinata, per totum mundum dilectionis unitate sociata, vel ab scandalis et violentiis hæreticorum, sive ab interiore tanquam palea sua multis non recte viventibus, æstus et trituram hujus sæculi tolerant, ultima ventilatione purganda. Sed tibi ad omnia nihil facilius quam Maximianensium causa respondet. Si enim in paucis frequenter est veritas, et errare multorum est, permitte ut Maximianenses, quanto vobis sunt impares paucitate, tanto vos superent veritate. Non facis certe. Noli ergo in comparatione multitudinis gentium catholicarum de vestra paucitate gloriari, sicut non vis ut Maximianenses in comparatione multitudinis vestræ de sua paucitate glorientur.

LXIV. Quod autem de Afris traditoribus narras, ita nescis, aut qualiscumque hominis corde non sentis, in conflictu quo veritas quæritur, cum probatio non sequitur, quam sit vana et inepta narratio? In qua refellenda operam non consumerem, nec si non haberem in causa Maximianensium tam facile sine ulla ambage compendium. Sacræ sunt Litteræ : « Deus Deorum Dominus lo» cutus est, et vocavit terram a solis ortu usque ad occa» sum ; ex Sion species decoris ejus[3]. » Huic prophetico testimonio concinit Evangelium, ubi de se ipso idem Dominus dicit? « Oportebat Christum pati, et resurgere a » mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœniten» tiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, in-

[1] Matth. VIII, 11, et VIII, 11. — [2] Apoc. VII, 9. — [3] Psal. XLIX, 1.

» cipientibus ab Jerusalem[1]. » Quod enim illic dictum est, » Vocavit terram a solis ortu usque ad occasum : » hoc dictum est hic, per omnes gentes. Et quod ibi dictum est, « Ex » Sion species decoris ejus : » hoc dictum est hic, « Incipien» tibus ab Jerusalem. » Non enim tantummodo ibi passus est Christus, sed etiam ibi resurrexit, inde ascendit in cœlum, ibi centum viginti homines congregatos die Pentecostes misso de cœlo Spiritu sancto implevit : ibi uno die tria, alio quinque millia credentium in suum corpus conversa suscepit; inde in totam Judæam et Samariam, et in orbis terrarum cæteras gentes se fructificando diffudit et diffundit Ecclesia. Quod Discipulis prædicens, et jam ascensurus in cœlum : « Eritis, inquit, mihi testes in Jeru» salem et totam Judæam et Samariam, et usque in fines » terræ[2]. » Hæc igitur Ecclesia, incipiens ad Jerusalem, seque per omnes gentes tam evidenti fœcunditate diffundens, ut te ipsum confiteri cogat, quod « in christianum nomen providentia Dei quotidie totus vertitur mundus : » hæc, inquam, Ecclesia, quæ Domino Deo deorum loquente, a solis ortu usque ad occasum vocatur, nullo modo ab Afris traditoribus pollui potuit quos omnino nescivit; si Maximiani sacrilegi surculi non polluere plantaria tot collegas ejus, tantum quia ordinando manus ei non imposuerunt; quamvis eum a Primiano damnatum laudaverint, Primianumque damnaverint; quamvis in ejus schismate constituti, dilationem qua reverterentur acceperint.

LXV. Quinetiam quia dixi[3], « traditionem multo probabilius nos vobis objicimus ; » respondes me hoc modo fuisse confessum, quod eam vos nobis probabiliter objicitis ; docens etiam regulam locutionis : « qua comparativus gradus quod ante positum est auget, non quod ante factum est improbat, et adjungens, Sicut bene et melius, male et pejus,

[1] Luc. XXIV, 46. — [2] Act. I, 8. — [3] Vide lib. I contra Petilian. cap. 21.

horribiliter et horribilius, ita esse probabiliter et probabilius. » Unde tibi colligere videris, et dicis : « Si vos probabilius, nos ergo probabiliter. » Hinc ego in illo prolixiore trium librorum opere suo loco tibi satis aut plus quam satis fortasse respondi, et ostendi ex illis litteris ubi verba didicimus, quomodo comparativus gradus non semper augeat quod comparat, aliquando improbet cui comparatur. Inde est : « Dii meliora piis [1]. Inde est : Melioribus opto Auspiciis [2]. » Lege diligenter, plura ipse reperies. Sed nonne miraris, obsecro te, in hac causa Maximianensium, ex qua tibi ad omnia nunc statui respondere, nec hujus mihi defuisse locutionis exemplum? In illa quippe luculentissima et facundissima sententia Bagaiensis concilii : « Inventa est, inquiunt, causa salubrior, ne per cuncta membra pestilens irrepat virus, ut compendioso dolore natum decidat vulnus. » Certe secundum regulam tuam « salubris, non salubrior » dicere debuerunt. Neque enim illud salubre, sed perniciosum erat, ut per cuncta membra pestilens virus irreperet. Salubrior ergo erat causa, ut compendioso dolore natum decideret vulnus, quamvis non esset salubris, sed contra exitiabilis, ut per cuncta membra pestilens irreperet virus. Sic traditionem probabilius nos vobis objicimus, quamvis eam vos nobis non probabiliter objiciatis.

LXVI. Jam illud, quod Sylvanum Cirtensem episcopum vestrum dixi fuisse traditorem, municipalia gesta testantur, ibidem apud Cirtam a curatore reipublicæ Munacio Felice confecta [3]. Nam sicut ibi scriptum legimus, « Posteaquam perventum est ab bibliothecam, inventa sunt ibi armaria inania : ibi protulit Sylvanus capitulatam argenteam et lucernam argenteam, quod diceret se post arcam

[1] Virgil. Georgic. lib. III. vers. 513. — [2] Id. Æneid. lib. III. vers. 498. — [3] Vide lib. I contra Petilian. cap. 21, et contra Crescon. lib. III, cap. 29.

eas invenisse. Cui Victor Aufidii dixit : Mortuus fueras, si non eas invenisses. Felix autem curator cum ei dixisset : Inquire diligentius, ne quid hic remanserit, Sylvanus dixit : Nihil hic remansit, totum hoc ejecimus. » Quæ gesta cum apud acta Zenophili consularis recitarentur, eisque insererentur, inter alia testium multa documenta, quæsivit Consularis : « Quid administrabat tunc Sylvanus in clericatu? Victor respondit, Sub Paulo episcopo orta persecutio est, Sylvanus subdiaconus fuit. » Huic tu publicorum gestorum evidentissimo documento, quominus credatur, magnum aliquid tibi videris opponere, quia commemoras sententiam quam dixit in Cæcilianum velut puniens traditores; ac argumentaris fieri non potuisse, ut taditor fuerit, qui traditionis tam severus ultor extiterit : quasi aliquid severius videatur illis nequissimis senioribus, quando in occidendam Susannam tanta instantia sæviebant[1], cum eorum conscientia ipso flagitio foderetur, quod se in illa punire velle fingebant. Sed omittamus talia : quid Felicianus, numquid non cum Primiano nunc damnat, quod cum Maximiano ipse commisit, sed plane meliore sententia correctior, non impudentior. Quod Sylvanus si facere voluisset, non in Cæciliano falsam, sed in se ipso veram traditionem salubri emendatione damnasset, et ad Cæciliani innocentiam, etiamsi non episcopus, tamen correcta pravitate transisset : sicut Felicianus ad Primianum, quem similiter ut ille Cæcilianum damnaverat innocentem, potuit tamen sine macula Primiani vel sua cum episcopali etiam honore transire.

LXVII. Nec illud quod dixi : « Nescio quos traditores, quos vestri majores arguebant, si veraciter arguebant, debuisse convincere : » sic acceperis, tanquam hoc apud se ipsos facere debuerint. Sic enim respondes : « Quod

[1] Dan. XIII, 28.

fecerint, et ideo nostros perdidisse baptismum judicaverint. » Lege prius diligenter contra quod scribis; et aut intellige quæ dicuntur, aut noli quod intelligis vertere in aliud. Ego dixi[1], non apud vestros, sed apud Ecclesias transmarinas, quibus innocentes illi videbantur qui arguebantur, a vestris eos debuisse convinci. Nam et Maximianenses convictum sibi videntur damnasse Primianum, sed non apud eos qui longius positi, et a gratia vel invidia remotiores tale de illo possent ferre judicium, quod universæ parti Donati facile probaretur. Nunc vero damnaverunt eum centum, et amplius quam trecentis absolvendum reliquerunt, apud quos ipsi periculum damnationis incurrerent. Eis quippe tam pluribus suam debuerunt persuadere sententiam, ut ipsi cum eis intus essent, Primianus autem foris, si damnatus pœnitentiam respuisset. Si autem hoc tam majori numero collegarum, et tot suæ communionis Ecclesiis per totam Africam diffusis persuadere non possent; aut sententiam suam consilio saniore rescinderent, in qua falli sicut homines de homine potuerunt; aut si vera ejus crimina sine ulla dubitatione didicerant, quæ tamen persuadere tanto pluribus cæteris non valebant, nocentem scientes tolerarent prudentius et patientius, quam se a tot innocentibus qui ista nescirent, impio schismate separarent. Tenerent enim illam beati Cypriani plenissimam charitatis pietatisque sententiam, qua dicit : « Nam etsi videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus[2]. » Quod quidem illis tunc prodesset, si in Ecclesiæ catholicæ gremio purgati purgamenta tolerarent, quæ ante tempus separare non possent. Sed quod eos dicimus in hac erroris vestri societate, quam veram Ecclesiam esse arbitramini, facere debuisse, hoc

[1] Vide contra Petilian. lib. I, cap. 2. — [2] In Epist ad Maximum.

majores vestri in illa perspicue vera, in cujus unitate fuerunt, ne ab illa separarentur, facere debuerunt. Sicut enim quilibet partis vestræ homo causam Primiani prorsus ignorans, tamen quamvis a centum Maximianensibus damnatum, simpliciter innocentem credit eum, qui tanto pluribus se probavit : ita etiam in communione catholica, quem causa Cæciliani latet, non immerito sibi innocentem fuisse persuadet eum, qui non solum per Africam, verum etiam per tot gentium christianarum terras, tanto pluribus episcopis cæteris vel innotescere innocens potuit vel occultari nocens : apud quos aut ab agnoscente meruit absolvi, aut non meruit ab ignorante damnari, aut corrupto judice contra quam meruerat, absolutus, non potuit aliis qui non judicaverant demonstrari. Vos igitur sacrilega separatione ab unitate populorum innocentium tot tantorumque separamini, qui cum in hac causa judices esse non possent, aut nullos hinc fuisse judices, aut utrum hinc aliquid vel quid judicatum sit nescierunt, aut electis judicibus potiusquam victis litigatoribus crediderunt.

LXVIII. Hinc docetur, in eo etiam quod ex illa mea quadripertita distributione ultimum tibi (neque enim aliud poteras) elegisti, quam facile superemini. Dixi enim quod si documenta criminum traditionis fuerint ex utraque parte prolata, aut utraque sunt vera, aut utraque falsa; aut nostra vera, et vestra falsa; aut nostra falsa, et vestra vera. Et cum in tribus superioribus facillimam nostram victoriam demonstrassem, in quarto quoque vos vinci, aut minus intellexisti, aut quod magis credo, ne ab aliis intelligeretur, nescio quibus umbraculis id conatus obtegere, de argumentationis genere disputandum putasti : unde etiam alias, si opus fuerit, fortasse tractabimus, ne tempus nunc rebus non necessariis insumamus.

LXIX. Proinde attende, utrum valeam in illo perspi-

cuo speculo vestro, hoc est, in causa Maximianensium etiam hoc demonstrare. Namque mortuis omnibus et apud quos hæc gesta sunt, fieri aliquando poterit, ut inter vestros et illorum posteros quæstio communionis agitetur : dicturi sunt illi a majoribus suis ferme centum vel amplius episcopis damnatum esse Primianum, et illam primo quæ apud Carthaginem, deinde aliam quæ apud Cebarsussi contra eum conscripta est sententiam prolaturi : contra vestri concilium Bagaiense recitabunt. Flagitabunt illi, ut diluta esse doceantur criminaPrimiani, quæ suorum majorum sententia continentur. Nonne multo justius dicent vestri : Hæc crimina quæ objicitis etiam mortuo, si vera sint, hoc probate, quod admajores nostros ea detuleritis, quod eis hæc vera ostenderitis esse : quod si facere conati estis, nec implere potuistis; majores ipsos nostros inquinare non poterant aliena crimina, quamvis vera, quæ illis non fuerant demonstrata : quanto minus si ea nec conati estis ostendere. Unde igitur ad nos causæ illius reatus transire potuit, qui nec ipsos qui cum Primiano tunc vivebant ignoratus et non probatus involvit? Vos itaque schismatis reos perspicua veritate convincimus, quos a nobis fratribus vestris propter aliena crimina, quæ tunc majoribus nostris demonstrata non sunt, quando fuerant demonstranda, separatos videmus. Si hoc justissime dicturæ sunt plebes, et clerici eorum locorum ex quibus erant trecenti et decem, qui contra Maximianenses Bagaiense concilium condiderunt : si hoc, inquam, recte dicturi sunt Afri Afris, Numidæ et Mauri quam plurimi paucis Byzacenis et Provincialibus : quanto justius de criminibus, etiamsi vera essent nescio quorum in Africa traditorum, hæc dicit Afris orbis terrarum, cum præsertim et in Africa ipsa Ecclesia catholica tanta sit, cæteris gentibus unitatis vinculo sociata? Quæ nihilominus

documenta etiam criminum alienorum, quæ mihi nunc conaris ostendere, non faciunt reos populos gentium : quibus quando debuerunt non demonstrata sunt [1], vel quia non curastis : a quibus populis in hac causa innocentibus, si me dissociavero, pro criminibus alienis innocens esse non potero a sacrilego crimine schismatis. Proinde ut plurimum valeatis, et nunc mihi hæc vera esse doceatis, damnamus mortuos traditores, vivos non deserimus innocentes.

LXX. Cum ergo dixerim [2] : « Sed si qua vera essent vestra documenta, Ecclesiæ, hoc est, catholicæ vos ea probare debuisse, ut vos intus essetis, illi autem quos convinceretis pellerentur foras : » quid est quod respondere voluisti, « ideo separationem factam quod nos foras essemus propulsi, vestri autem in Ecclesia plenaria et catholica remanserunt ? » Hoc si totidem verbis vobis Maximianenses dicant, quid respondebis, nisi nec refelli dignos, sed tantum rideri, qui Ecclesiam plenariam cum episcopis jam minus quam centum, contra tantam numerositatem ac multitudinem, cui amplius quam trecenti præsident, audeant affirmare ; cum per omnes Africæ regiones ubi Maximianenses sunt, non desit etiam communio Primiani, per alias autem multo plures latioresque Africæ partes unum Maximianensem nemo reperiat, nisi vix forte peregrinantem. Quo igitur ore contra Ecclesiam a solis ortu usque ad occasum promissam voce Veritatis et redditam, audes Ecclesiam plenariam dicere partem Donati, cum ipsa non sit nisi Africæ, illa vero cum tot gentibus sit et Africæ? Sed videlicet ista illam misit foras ? Ne quæso tu istam vocem mittas foras : in facie est frons hominis, non sub humero. Ergo-ne ista illam misit foras ? Non vides, si illa

[1] *Forte deest*, vel quia non potuistis. — [2] Vide contra Petilian. lib. 1, cap. 22.

mittitur foras, de qua dicit Dominus ad Abraham : « In » semine tuo benedicentur omnes gentes [1] : » de qua prædictum legitur, quod erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et venient ad eum universæ gentes [2] : de qua prædictum canitur : « Commemorabuntur et con» vertentur ad Dominum universi fines terræ, et adora» bunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium [3] : » de qua prædicatur quod in toto mundo fructificet et crescat [4] : quam ipse Dominus dicit dilatari per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem [5] : non, inquam, vides si hæc mittitur foras, eam cum Lege Dei, cum Prophetis, cum Psalmis, cum Apostolis, cum ipso Evangelio, cum toto denique Testamento et cum ipso hærede mitti foras? Quod nefas si attendis, si perhorrescis, si contremiscis, vide ubi sitis, et redite intro : quoniam non misistis, sed vos potius existis foras. Vide quid faciat animosa cæcitas. Dicitur quod Maximianus Primianum miserit foras, et ridetur : dicitur quod pars Donati labores Apostolorum per universum mundum fructificantes et crescentes misit foras, et non exhorretur.

LXXI. Ne quid sane fallaris aut fallas, quoniam id quod tam crebro commemoravi, non advertens vel te advertisse dissimulans, dixisse me affirmas : « Non esse frumenta Dominica, quam ego Ecclesiam catholicam sic asserui, quomodo eam nunc asserit Scriptura divina. » Frumenta sola in horreo recondentur, nunc Ecclesia tanquam area cum palea trituratur. Hoc est quod vos urget ac premit, et nisi corrigamini extinguit : quia hujus areæ paleam, quod vos esse monstrastis, non vos posse tolerare dixistis, purgatum frumentum impudenter vos esse finxistis : ac sic ex ipsa area vanis calumniis turbulentis, tanquam levissi-

[1] Gen. XXII, 18. — [2] Isaï. II, 2. — [3] Psal. XXI, 28. — [4] Coloss. I, 6. — [5] Luc. XXIV, 47.

mus trituræ pulvis per inane sublatus, ante novissimum ventilationis tempus existis. Vox denique arrogantissima atque falsissima vestra est illa, non nostra : « Quid paleæ » cum frumento [1]? » quod de somniis vanorum et revelationibus Prophetarum Jeremias ait : et tanquam de nobis et vobis dictum sit, Parmenianus hoc scribit [2]. Quære quoque a Maximiano : nihil aliud de se dicit. Non est enim alius impiæ superbiæ tumor apud omnes qui se a Christi unitate discindunt, quam se solos Christianos esse jactare, et damnare cæteros, non solum quibus eorum lis nota est, verumetiam quibus eorum nec nomen auditum est.

LXXII. Nam illud quam eleganter tibi visus es dicere, quod cum ego de Testamento Dei dixissem : « Nunc undecumque prolatum est recitetur : respondendum putasti. quod jam hoc confessionem criminis habeat, et ideo dixerim, a quocumque prolatum est recitetur, quia apud me constat, et a nostris exustum, et a vobis servatum atque prolatum. Ita vero si veritate confisus, a Maximiano velis proferri codicem Legis, unde recites Dathan, Chore, et Abiron [3], qui vivi terra dehiscente submersi sunt, quibus istum Bagaïensis sententia comparavit, non eo firmius contra illum recitabitur, quia in ejus codice reperitur. Quod ergo dixi : « Testamentum undecumque prolatum est recitetur : » non est confessio criminis, sed fiducia veritatis. Quid enim commodius, quid præclarius, quam ut si fieri potest, quod adversus te legatur, a te proferatur? Non quia ego non habeo pro me : sed facilior est certiorque convictio, ut tu habeas contra te, quod pro te si corrigaris fiat.

LXXIII. Contra universitatem vero Ecclesiæ quia te inania repetere libuit, etiam hic tibi respondeo : Sicut in

[1] Jerem. XXIII. — [2] Vide contra Parmenian. lib. III, cap. 3. — [3] Num. XVI, 31.

Africa pars Donati vos estis, a quibus apparet partem Maximiani schisma fecisse, quoniam non est per Africam qua vos estis, vos autem et in regionibus in quibus illa est non deestis; nam et alia schismata facta sunt ex vobis, sicut Rogatenses in Mauritania Cæsariensi, Urbanenses in quadam Numidiæ particula, et alia nonnulla : sed ubi præcisa sunt, ibi remanserunt. Et hinc enim apparet eos a vobis exiisse, non vos ab ipsis, quia vos etiam in his terris estis ubi ipsi sunt : illi autem quaquaversus vos estis, non nisi forte peregrinantes inveniuntur. Sic Ecclesia catholica, quæ, sicut ait Cyprianus[1], ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit, ubique sustinet scandala eorum qui ab illa vitio maxime superbiæ præciduntur, aliorum hic, aliorum alibi atque alibi; qui partes suas ostentantes dicunt : « Ecce hic est Christus, ecce illic[2] : » quibus ne credatur ipse præmonuit. Non enim ostendunt viam de qua prophetatum est in Psalmis : « Ut cognosca- » mus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare » tuum[3] : » sed suæ communionis quisque regiones : « Ecce hic, ecce illic. » Ubi enim cadunt ibi remanent, et ubi separantur ibi arescunt; unde ipsa de qua præciduntur, etiam in eas terras extenditur, ubi jacent illa quæque in sua regione fragmenta : in illa vero singula quacumque ipsa distenditur non sunt, quamvis aliquando vix rarissima folia ex eorum ariditate ventus elationis in peregrina dispergat.

LXXIV. Hæc igitur Ecclesia, quæ ut ejusdem identidem verbis utar, ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit, ad multas etiam barbaras gentes extra orbem Romanum crescendo perventura est. Quod et te inquisisse et comperisse arbitror, ut diceres : « Omitto

[1] Lib. de Simplicit. prælator. seu de Unitate Ecclesiæ. — [2] Matth. xxiv, 13. — [3] Psal. lxvi, 3.

gentium barbararum proprias regiones, Persarum ritus, sidera Chaldæorum, Ægyptiorum superstitiones, deos Magorum; ut omnia ista non sint, quia providentia Dei in christianum nomen totus quotidie vertitur mundus. » Hæc tu vera dixisti : et sic impletur promissio quæ dicta est Abraham : « In semine tuo benedicentur omnes gentes. » Omnes, inquit, gentes [1]. » non dixit, omnium gentium omnes homines. Unde necesse est non solum fœcunditate crescentis Ecclesiæ, verumetiam permixta multitudine inimicorum ejus, per quos pietas ejus exerceri et probari possit, usque in finem judiciariæ separationis totus orbis impleatur. Sic commemoratum est hoc testamentum et ad filium ejus Isaac, Domino dicente : « Et statuam jura- » mentum meum quod juravi Abraham patri tuo, et am- » pliabo semen tuum tanquam stellas cœli, et dabo tibi » et semini tuo omnem terram, et benedicentur in semine » tuo omnes gentes terræ. Sic et ad nepotem ejus Jacob : » Et erit semen tuum sicut arena terræ, et dilatabitur » supra mare, et in Africum, et in Aquilonem, et ad » Orientem, et benedicentur in te omnes tribus terræ [2]. » Supra mare autem plerumque Scriptura cum dicit : Occidentalem partem solere significari, novit qui legit. Huic tu testamento si prolato consentire voluisses, non in solo Africo remansisses.

LXXV. « Non ergo nobis communicant, sicut dicis, Novatiani, Ariani, Patripassiani, Valentiniani, Patriciani, Apellitæ, Marcionitæ, Ophitæ, cæteraque, ut verbis tuis utar, nefariarum pestium, non sectarum, sacrilega nomina. » Verumtamen ubicumque sunt isti, illic catholica, sicut in Africa ubi et vos : non autem ubicumque Catholica est, aut vos estis, aut hæresis quælibet illarum. Unde apparet quæ sit arbor ramos suos per universam terram copia ubertatis

[1] Gen. XXII, 18. — [2] Id. XXVI, 3, et XXVIII, 14.

extendens, et qui sint rami fracti non habentes vitam radicis, atque in suis quique jacentes et arescentes locis. Sed si non permanserint in infidelitate, sicut de Israëlitis dicit Apostolus, inserentur. « Potens est enim Deus iterum in» serere illos [1] ; » non ut iterum accipiant sacramentum baptismatis, quod jam tractum ex arbore non mutarunt ; sed ut reviviscant ex radice charitatis et unitatis, a qua separati sterilitate animositatis arescunt : sicut rursus inserendos putastis Prætextatum et Felicianum, quos secum præciderat Maximianus, nec præcisorum baptismum reprobastis. Quibus vere aliquid præstaretis, si non eos fragmento vestro, sed et vos et illos radici catholicæ redderetis.

LXXVI. Jam vero ad illud quid respondeam, quod tibi visus sum dixisse pro vobis : quoniam dixi « non prodesse baptismum eis qui ab unitate discedunt, inesse illis tamen hinc probari, quod redeuntibus non restituitur ? » Firmasti enim et vos hoc dicere, « quod majoribus nostris ad Ecclesiam non redeuntibus, baptismus quem ibi acceperant non profuerit. » Hoc si diceretis, nihil inter nos aliud quæreretur, nisi quæ sit Ecclesia ubi baptismus prosit. Sed vos non dicitis in nobis baptismum esse, ac non prodesse : sed dicitis omnino non esse, quod ab eis acceperimus, qui eum discedendo perdiderant. Unde nec potuisti respondere, nec poteris, ad illud quod a me positum est, « inesse baptismum discedentibus hinc probari, quia redeuntibus non restituitur. » Si enim baptismum Felicianus a vobis recedendo perdiderat, cur non denuo rediens baptizatus est, ut ei quod perdiderat redderetur ? Ipse denique Maximianus si ad vos redeat, non baptizatur : quod deberet utique, si perdiderat baptismum. Tua quippe verba sunt, « Quod in ejus schismate sententia

[1] Rom. XI, 23.

damnationis retenti, simul et baptisma et Ecclesiam perdiderunt. » Sicut ergo eis redeuntibus redditur Ecclesia, reddatur baptismus. Baptizentur, inquam, redeuntes, si baptismum amiserunt abscedentes. Hoc quia non facitis, etiam vos fatemini ab Ecclesia recedentibus inesse baptismum, nec prodesse. Dant ergo sicut habent, id est, ut et ipsis qui ab eis extra Ecclesiam sumunt, insit baptismus, nec tamen prosit. Unde sicut illis redeuntibus non redditur quod non amiserunt : ita et illis non dandum est quod acceperant, sed agendum cum eis, ut per Ecclesiam prosit utrisque, quod extra Ecclesiam inesse potuit, non prodesse. Ac per hoc nec pro vestro errore aliquid dixi, et ei quod dixi non respondisti.

LXXVII. Adjungis etiam de horto concluso et fonte signato, quod omnino unde dictum sit non intelligis. « Si couclusus est, inquis, hortus et fons signatus, quomodo qui extra foris est positus, et ab horto, id est, Ecclesia, et fonte ejus, id est, baptismate separatus, potest dare quod non habet? » Interroga Felicianum, utrum in horto concluso fuerat, quando illi reditus quasi ad eumdem hortum conclusum dilationis janua pandebatur? An forte exinde furatus est fontem, ubi laïcos suos in Maximiani schismate baptizaret? Quod si ita est, ubi tunc vestri vos abluebant? An eos pariter illa dilatione distulerunt, donec fures illi ad hortum cum fonte remearent? Tunc non erant isti pseudoprophetæ, quando de Primiani criminibus mentiendo deceptos ad suum sacrilegium traducebant? lupi rapaces, quando seductos de grege Primiani ad suæ concisionis particulas pertrahebant? Negas eas quas dixi tyrannicas vestrorum in fundis alienis dominationes et bacchationes ebrietatum. Nega quantum potes : non vereor, ne propterea nobiscum vos pigeat concordare. Non in vos tale aliquid dixi, qualia Maximianenses damnati a vobis

audire meruerunt. Negas furorem Circumcellionum, et præcipitatorum ultro cadaverum cultus sacrilegos et profanos : non tamen negas, « cum Ægyptiorum ad modum exemplo pereuntium funeribus plena essent littora, quibus in ipsa morte major est pœna, quod nec ipsam invenerunt sepulturam, » his vos insepultis cadaveribus inhæsisse. Ibi enim jacebant Prætextatus et Felicianus : aut si apud vos revixerunt, quid de baptismo agitis, quem tunc mortui tradiderunt?

LXXVIII. Dicis me non servasse pacem ac lenitatem, quam principio litterarum mearum promiseram, quod Satanam Petilianum appellaverim. Ego non Petilianum nec quemquam hominem in parte Donati, sed ipsum errorem partis Donati, Satanæ comparavi : ex cujus laqueis homines, quos diligo cupio liberari. Nam lege consideratius, invenies. Quanquam et si aliquid durius dixi, lege quæ ipsi, non in errorem Maximianensium, sed in ipsos homines dixeritis. Felicianum ergo Petilianus imitetur, et mihi pacem desideranti non irascatur.

LXXIX. Tibi certe ipse non succenseo, quod mihi ex obliquo Manichæos objiciendos putaveris propter errorem adolescentiæ meæ. Unde non tam doleo, confidens de perpetua gloria Liberatoris mei, quam si placet admoneo, ut quæras et legas quæ et quanta et quomodo adversus Manichæorum pestilentissimam hæresim scripserim. Ibi videbis qua fide contra eos christianam defenderim veritatem, eorumque fallacias quanta perspicuitate destruxerim : et noli esse adversus me incredulus, cum Felicianum credas Primiano fideliter inhæsisse, qui pro Maximiano tanta crimina in eum sententia damnatoria dixerit; contra eumdem vero Maximianum et ab eo dissociatus aliquid forsitan scripserit, in quem non sicut ego in illos adolescens, laïcus, catechumenus inciderat, sed senex senem ei cui nunc ad-

junctus est, adversarium episcopus episcopum fecerat. Unde cum ego epistolam primatis nostri, de qua fecisti sub eadem urbana obliquitate mentionem, quam de me ille scripsit iratus, cum in episcoporum concilio probare quod intenderat urgeretur, ejus ipsius sententia se corrigentis, et de hac re veniam postulantis, legam esse damnatam : tu quære utrum possis legere, ubi correctus damnaverit Felicianus, quæ non accusans, sed damnans dixit in Primianum; vel saltem ipse Primianus evacuaverit, quæ damnans dixit in Felicianum. Quod si inveneris, nec sic par erit causa : quia ille accusationem instituerat, quam falsam esse pervidens, cum veniæ postulatione damnavit, non aspernans emendationis humilitatem dignitate primatus, sed potius recolens prudens quod scriptum est : « Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, » et coram Deo invenies gratiam[1]. » Isti autem non invicem apud alios accusaverant, sed adversus invicem judices sederant; proinde invicem damnaverunt, damnati concordaverunt. Non invidemus in parte Donati pacem damnatorum, si et Christi pacem non respuant in orbe terrarum.

LXXX. Cernis jam, ut abitror, quam inaniter dixeris, quod videaris tibi ad omnia respondisse, quæ mea epistola continentur. Si enim propterea respondisti, quia tacere noluisti; non quidem ad omnia, sed tamen respondisti. Si autem ad hoc respondisti, ut ea quæ a me dicta sunt evacuares; video te quidem ad multa respondisse, sed nihil te video refellisse. Consideratis autem omnibus quæ a me dicta sunt, puto quod facillime intelligas, non devitandæ contentionis causa, quæ nulla est cum veritas vel quæritur, vel non pro vana gloria litigatur, sed causæ malæ diffidentia vos nobiscum nolle conferre. Ut enim hanc solam

[1] Eccli. III, 20.

Maximianensium causam in medium proferamus, nihil contradici posse, nunc saltem fortasse jam agnoscis. Unde non mihi arrogans, sicut credis aut calumniaris, velut invictam eloquentiam, sic eam volui commendare : sed magis ut intuerentur qui legerent, talem esse causam, pro qua asserenda vel potius demonstranda nullius sit facundiæ patrocinium requirendum.

LXXXI. Ecce jam non dico « tricipitem bestiam, » errorem vestrum, quia suavissimus verborum emendator es; sed dico calumniam tripertitam. Nec dico nos ei tanquam « tridenti telo » ex hac Maximianensium causa debere resistere; sed dico tripertita defensione. Nec dico : « in eorum fronte configite, aut in ora coarctate; » sed dico, eorum impudentiam cohibete, sermonemque reprimite. Numquid quoniam verba mutata sunt, et ex translatis facta sunt propria, ideo Maximianensium causa mutata est, cujus compendio sic superamini, ut nihil vobis restet, si aliquando sapiatis, nisi finita pervicaci animositate pacari?

LXXXII. Si de communione agitur, non peccatorum alienorum, sed divinorum sacramentorum, communicatum est cum damnatis, et dictum est de aliis sacrilegis, qui cum damnato Maximiano communicabant, quod eos sacrilegi surculi non polluere plantaria. Si de persecutione agitur, damnatos persecuti estis, animosos persecutionibus correxistis. Si de baptismo agitur, in sacrilego schismate datum baptismum suscepistis. Quid adhuc inaniter, ne veritas cognoscatur, errorque fugiatur, divina non intellecta testimonia proferuntur? « Scriptum est : « Si quis putat se contentiosum esse, nos talem consue» tudinem non habemus[1]. » Sed nec Restitutus, qui cum Salvio Membresitano propter cellulas et agellos, ut eum

[1] I Cor. XI, 16.

locis expelleret, forensi strepitu controversiaque conflixit, contentiosus habitus est a vobis : quanto minus debet contentiosus putari, qui non pro usurpanda vel auferenda, sed pro communicanda hæreditate cœlestium eis qui aliter sapiunt fideliter disputat. « Scriptum est, inquis : « In aures imprudentis noli quidquam dicere, ne irri» deat sensatos sermones tuos [1]. » Nolite nobis in aures quasi secretum dicere, si non prudentes putatis : sicut nec Christus in aures Pharisæorum dicebat, quod tamen ad eos refellendes ipsis audientibus proferebat. Palam nobis ostendite, ut si non corrigimur, convincamur, quomodo vos si ad unitatem veneritis, maculet orbis christianus, quos damnatus non maculat Felicianus. « Est scriptum : « Noli respondere imprudenti secundum imprudentiam » ejus, ne similis fias illi [2]. » Nonne ibi sequitur, « Sed res» ponde illi contra imprudentiam ejus, ne sibi sapiens vi» deatur ? » Hoc et vos facite, nolite responsione vestra nostræ quam putatis imprudentiæ consentire, sed unde possit redargui, respondete. Respondete, inquam, quomodo baptismum quod Maximianenses in sacrilego schismate ministrarunt, sine aliqua destructione susceperitis, et in Ecclesiis, quas Christus per Apostolos propagavit, datum baptismum destruatis.

LXXXIII. Proinde quod in fine epistolæ tuæ omnia quæ supra latius abs te dicta sunt, breviter percurrenda arbitratus es, quo lectoris memoriam recreares, eodem ordine accipe, quam nec te nec alios fallere debeas. Nam et arrogantiæ non est, vel quærere vel asserere veritatem. Et quod nunquam putas potuisse definiri, non solum a prudentibus et Deum timentibus definitum est, sed etiam vos totum quod sine fine putabatis, Maximianenses susci

[1] Prov. xxiii, 9. — [2] Id. xxvi, 4.

piendo finistis. Et vos, non ad contentionem, sed ad collationem vocamus, qui Maximianenses etiam forensibus litibus perculistis. Et in eis qui in Maximiani schismate baptizati sunt, quamvis nequaquam illic baptizari debuerint, tamen Christi baptismum cognovistis. Et Ecclesiæ fontem aliter debere intelligi, ad quem nisi bonus nullus accedit, acceptato baptismo quem sacrilegi extra dederant, declarastis. Et majores nostros vel sanctam Ecclesiam quam tenemus, alienis criminibus thurificationis et traditionis, quamvis a vobis nunquam probata sint, tamen pollui non potuisse cogemini confiteri; qui dixistis quod socios Maximiani, quibus ad redeundum dilationem dabatis, ejusdem Maximiani sacrilegi surculi non polluere plantaria : unde nos tanto post nati, multo minus possumus ad eamdem traditorum et thurificatorum originem pertinere, si tunc pariter viventium societatem majorum nostrorum maculare non potuit. Et persecutiones quamvis contra veritatem sævissimas nobis facere soleatis, tamen ex aliqua parte Maximianenses persecutionibus correxistis : et eos, quamvis non ipsis jam damnatis data fuerit, tamen post illius dilationis terminum suscepistis : et baptismum quem foris a vestra communione dederant, quibus dilatione redeundi januam pandebatis, etiam post eamdem dilationem cognitum et approbatum non rescidistis. Quare cum videas nihil a te dici potuisse, quod non hæc una Maximianensium causa refellat atque convincat, da veniam, si quo fortasse verbo durius emisso te offendi : et si Afer in Africa tam magnam Maximianensium causam in capite Africæ exortam, meis admonitus litteris tam sero requisisti, nec requisitam falsa narrantibus vestris, sicut jam cernis, invenire potuisti. Timete Deum : tot Christianas gentes tam lata per mundum Christiana unitate porrec-

tas, ignotorum Afrorum ignotisque criminibus nolite perfundere, et pro pace Christi redite ad Ecclesiam, quæ non damnavit incognitos, si pro pace Donati placuit revocare damnatos.

FINIS TOMI CENTESIMI TRIGESIMI-NONI.

ANNOTATIONES.

Annotatio (1) pag. 265.

In MS. *Tyriā*, hoc tantum loco. Porro Carthago Tyriorum colonia fuit, ut Tyrus Sidoniorum. Unde Virgil. lib, 1. Æneid. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Carthago.* Et ab eodem Carthago Tyria et Carthaginenses Tyrii vocantur. Quin et in Isaïa cap. 23. ubi Tyri eversio prædicitur, Septuaginta verterunt, *Ululate naves Carthaginis*. Confer Optatum libro contra Parmenianum tertio, qui Ezechielis prophetiam similiter torquet in Donatistas, et principem Tyri Donatum intelligit.

Annotatio (2) pag. 405.

Gesta hæc Cirtensis concilii in exemplari quod Carthaginensis Collationis tempore diligentius inspectum fuit, consignata erant anno *post consulatum Diocletiani novies et Maximiani octies, tertio Nonas Martias*, id est, anno Christi 305, ut testatur Augustinus infra in Breviculo Collationis, die III, cap. 17. Apud Optatum lib. I, contra Parmenianum idem Cirtensis confessus notatur habitus *post persecutionem, die* III *Iduum Maïarum*. Ubi *persecutionem*, non Maxentii, uti Albaspinæus

voluit, sed *codicum tradendorum*, ex Augustino in fine capitis præcedentis intelliges. Cessavit hæc persecutio consulatu Diocletiani IX et Maximiani VIII.

ANNOTATIO (3) pag. 406.

Optatus, lib. I. *Non post longum tempus, iidem ipsi,* (qui Cirtensi concilio interfuerant) *tot et tales ad Carthaginem profecti traditores, conjurati homicidæ, Majorinum post ordinationem Cæciliani ordinaverunt, schisma facientes.* Id anno factum Christi 311, non ante. Nam Cæciliani ordinationem ponit idem Optatus post indulgentiam missam a Maxentio in Africam, qua Christianis libertas est restituta. At Maxentius Africa potiri cœpit devicto Alexandro tyranno ; devictus autem est Alexander post ipsius, teste Zosimo, Maximiani Herculii obitum, qui anno 310 contigit.

ANNOTATIO (4) pag. *ibid.*

Sylvanus a Secundo Tigisitano episcopus Cirtæ ordinatus fuit in concilio supra citato. Confer epistolam Aug. LIII, n. 4.

ANNOTATIO (5) pag. 408.

Legebatur hic, *Constantio Maximo Augusto* : Constantium Chlorum intelligendum putat Baronius, Constantini patrem, anno Christi 306 demortuum ; et *Constantini junioris* nomine ipsum filium ejus Constantinum. Verum nusquam in fastis consularibus junguntur simul

Constantius et Constantinus junior : neque Constantio Chloro *Maximi* titulus tributus est, neque filius ipsius Constantinus, qui seniorem cognominem ante se nullum habuit, *junior* est appellatus. Et si hoc anno consul cum Constantio fuisset Constantinus, sequenti anno quo consulatum cum Maximiano Herculio gessit, secundum consul dici in fastis debuisset, quod minime reperitur. Errorem emendamus ex veteri eorumdem Gestorum exemplari, in quo prænotantur, *Constantino Maximo* etc., qui est annus Christi 320. Habes hæc Gesta in Appendice Benedictinorum et in iis loca permulta e quibus intelligas non potuisse illa fieri consulatu Constantii Chlori, id est, anno Christi 306. Nam ibi Cirtæ urbis cives *Constantinienses* appellantur, ipsaque urbs dicitur *Constantina*, quod ipsi nomen ex Constantino ejusdem urbis nonnisi post Maxentii mortem instauratore inditum est. Præterea de Cæciliani episcopi innocentia judiciis multis jam tum probata ibidem legitur, *Cur ergo intermisso eo cujus innocentis probata est, Sylvano communicas?* Clerici etiam a Zenophilo interrogati, cum respondent se *a majoribus suis* accepisse quod Sylvanus esset traditor, quia scilicet in persecutione codicum tradendorum quæ ad annum Christi 303 pertinet, res sacras tradidisset; traditionis illud crimen longe ante id temporis a Sylvano admissum significant. Adde Constantii Chlori tempore non potuisse Sylvanum episcopum ob traditionis crimen a Nundinario diacono in judicium publicum Zenophili viri consularis trahi; neque demum Ursacio et Zenophilo persequentibus, (quod hic postea cap. 30 Cresconius objectat) in exilium ejici.

Annotatio (6) pag. 427.

Marculi passio a Donatiano quodam scripta, prodiit in veterum Analectorum tomo 4. Prænotatur in MSS. III, vel VIII, Kal. Decemb. Ibi Marculus presbyter tantum, non episcopus, qui ei titulus a Lovaniensibus annot. in lib. II contra Petil, cap. 20 tributus est, appellatur. Hic jussu Macarii, quem Constans imperator in Africam cum Paulo miserat, vinctus primo in possessione Vægesselæ, in qua Macario cum episcopis aliquot a Donatiana parte ad ipsum directis occurrit, et mox funium ictibus cæsus cum sociis, inde per aliquas Numidiæ civitates sub arctissima militum custodia usque in castellum Novæ-Petræ perductus, ibi tandem elapso quatriduo de petræ culmine a milite præcipitatus legitur in illis passionis ejus Actis: quæ tametsi auctorem schismaticum aperte referunt, Catholicis vehementer infensum, ex iis tamen Marculi nomen translatum fuit in martyrologia. Ipsum enim haud dubie respicit, quod in Molani additionibus ad Usuardum ex notho Bedæ martyrologio refertur ad VI Kal. Decemb. *In Nicomedia* (pro *Numidia*) *beati Marculi sacerdotis et martyris, qui temporibus Constantis tyranni persecutiones maximas pertulit, ad extremum ab alta rupe præcipitatus est.* Et illud in Romano ad eumdem diem: *Nicomediæ* (pro *In Numidia*) *sancti Marcelli* (leg. *Marculi*) *presbyteri, qui Constantii* (verius *Constantis*) *tempore ab Arianis* (pro *a Macartanis*) *e rupe præcipitatus martyr occubuit.* In Collatione Carthaginensi I, cap. 187. Dativus episcopus Donatistarum Novapetrensis dicit, *Adversarium non habeo, quia illic est domnus Marculus, cujus sanguinem Deus exiget in die judicii.* Confer

Optatum lib. III ab istis verbis : *Sic invenit Donatus Bagaïensis, unde contra Macarium furiosam conduceret turbam* etc. De Marculo eodem supra lib. II cont. Petil., cap. 14 et cap. 20 necnon Tract. II, in Joan. n. 15.

Annotatio (7) pag. 470.

Cæcilianus uno Carthaginensi schismaticorum concilio damnatus, quatuor posterioribus judiciis est absolutus, scilicet episcopalibus judiciis duobus, Romano et Arelatensi, tertio judicio imperatoris Constantini, et quarto proconsulis Æliani, quo Felix ipsius ordinator purgatus fuit.

CONCORDANTIA

BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.	BIBLIOTHECA GALLICA.
Contra Litteras Petiliani, lib. II, p. 3.	Eorumdem analysis, tom. XXII, p. 275-278.
De Unitate Ecclesiæ p. 211.	Ejusdem fragmenta, tom. XXII, p. 278-282.
Contra Cresconium grammaticum, partis Donati, libri IV, p. 301.	Eorumdem analysis et fragmenta, tom. XXII, p. 282-286.

INDEX

TOMI CENTESIMI TRIGESIMI-NONI.

EXPLICIT INDEX.

